

JYU DISSERTATIONS 583

Eva Rönkkö

Mukana ulossuljettuna

Etnografinen tutkimus ulkomaalaistaustaisten naisten ohjatusta ryhmäliikunnasta

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ
FACULTY OF SPORT AND
HEALTH SCIENCES

JYU DISSERTATIONS 583

Eva Rönkkö

Mukana ulossuljettuna
Etnografinen tutkimus ulkomaalaistaustaisten
naisten ohjatusta ryhmäliikunnasta

Esitetään Jyväskylän yliopiston liikuntatieteellisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa (S212)
tammikuun 21. päivänä 2023 kello 12.

Academic dissertation to be publicly discussed, by permission of
the Faculty of Sport and Health Sciences of the University of Jyväskylä,
in building Seminarium, auditorium S212, on January 21, 2023, at 12 o'clock noon.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

JYVÄSKYLÄ 2023

Editors

Kasper Salin

Faculty of Sport and Health Sciences, University of Jyväskylä

Ville Korhonen

Open Science Centre, University of Jyväskylä

Cover picture and figure redrawing by Ene Rönkkö.

Copyright © 2023, by University of Jyväskylä

ISBN 978-951-39-9247-7 (PDF)

URN:ISBN:978-951-39-9247-7

ISSN 2489-9003

Permanent link to this publication: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9247-7>

ABSTRACT

Rönkkö, Eva

Being Along but Excluded – an Ethnographic Study of Supervised Group Exercise with Foreign-born Women

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2023, 343 p.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 583)

ISBN 978-951-39-9247-7 (PDF)

In this study, I will be examining the supervised group exercise of a group of foreign-born women in Finland within a context in which they are socializing into the local physical activities culture. My research interest focuses on the social relationships and processes that are born when foreign-born people find their ways into the sports activities in Finland. In this study, I have chosen to take a different approach and secede from looking at the physical exercising of foreign-born people through the lens of integration. My research was guided by questions about the diversity of the exercise group, the perceived otherness, and the meanings that the women and the group's instructors gave to exercise. I will be constructing the theoretical framework for the study through the theories regarding interdependence, social constructivism and class studies. The ethnographical was gathered through field work with public sports services' exercise groups between 2017 and 2021. The material consists of observations made through participation as well as interviews of exercising people (n=19), project coordinators (n=2) and instructors (n=2). When it comes to the method of analyzing the material, I utilized content analysis, which was carried out as a multi-stage process.

According to the results, the culture of a person's home country does not define their everyday life in a new country when it comes to physical exercise. Instead, the exercise options on offer and experiences regarding them act as the deciding factors. Foreign-born women link physical exercise with common situations where background has no bearing as well as specific significances that stem from experiences regarding a sense of otherness. Moving to a new country also served to change the common perception regarding adults' behavior regarding physical exercise; previous experiences of being involved with sports did not translate into active exercise during free time. Having an active community and a selection of options suitable for one's life situation were beneficial factors in getting involved in physical exercise in a new home country. Socially safe spaces for physical exercise and group guidance that takes both collective and individual needs into consideration were also significant factors in this. The level of success of the group exercise was defined by the social and moral support that the instructors gave to the women.

The results showed group sports of foreign adults to be a multifaceted phenomenon, merging together the socialization into a new home country's sports culture, social relationships based on identification, as well as politics regarding physical exercise rooted in misrecognition and governmentality. When it comes to organizing physical exercise, the utilization of symbolic power gave birth to moral order justifying the drawing of a line between foreign-born and Finnish-born people. The foreign-born people preferred to actualize their own agency with exercise groups where moral standards were not based on whether one is an immigrant or not. Unlearning old credos and updating the basic premises surrounding the work with foreign-born people is therefore essential to its development.

Key words: ethnography, immigrant background, physical exercising, socialization, physical activity services, social position, recognition, otherness

TIIVISTELMÄ

Rönkkö, Eva

Mukana ulossuljettuna – etnografinen tutkimus ulkomaalaistaustaisten naisten ohjasta ryhmäliikunnasta

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2023, 343 s.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 583)

ISBN 978-951-39-9247-7 (PDF)

Tarkastelen tutkimuksessani Suomeen muuttaneiden naisten vapaa-ajan liikuntaa ohjatussa ryhmässä asuinmaan liikuntakulttuuriin sosiaalistumisen kehityksessä. Tässä tutkimuksessa irtaudun vallitsevasta tavasta katsoa ulkomaalaistaustaisten ihmisten liikuntaa kotouttamisen prisman läpi. Tutkimustehtäväni on lisätä ymmärrystä tekijöistä, jotka vaikuttavat liikuntatoiminnan ja ulkomaalaistaustaisuuden kohdatessa. Tutkimustani ohjasivat kysymykset liikuntaryhmän moninaisuudesta, koetusta toiseudesta sekä merkityksistä, joita naiset sekä ryhmän ohjaajat liikunnalle antoivat. Teoreettisen viitekehyksen rakennan sosiaalisen konstruktionismin, vuorovaikutussuhteiden ja luokkatutkimuksen teorioiden varaan. Etnografisen aineistoni keräsin kenttätyössä julkisen liikuntapalvelun ryhmissä vuosina 2017–2021. Aineisto koostuu osallistuvasta havainnoinnista sekä liikkujien (n=19), hankekoordinaattorien (n=2) ja ohjaajien (n=2) haastatteluista. Aineiston analyysimenetelmänä käytin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia, jonka toteutin monivaiheisena prosessina.

Tulosten mukaan lähtömaan kulttuuri ei määrää etukäteen, millaiseksi muuttajan arki liikunnan suhteen muodostuu. Ratkaisevaa on se, millaisia liikuntamahdollisuuksia ja kokemuksia muuton jälkeen on tarjolla. Naisten liikunnalle antamat merkitykset liittyivät yhtäältä yhteisiin, taustasta riippumattomiin sekä toisaalta spesifeihin merkityksiin, jotka kumpusivat muukalaisuuden kokemuksesta. Muutto rikkoi myös tavanomaista ymmärrystä aikuisten liikuntakäyttäytymisestä: aikaisempi liikunnallinen kokemus tai urheilun harrastaminen eivät realisoituneet muuton jälkeen aktiiviseksi liikunnan harrastamiseksi Liikkumisen aloittamista uudessa asuinmaassa tuki liikunnallisesti aktiivinen lähiyhteisö sekä elämäntilanteeseen sopiva liikuntatarjonta. Merkittäviksi tekijöiksi osoittautuivat sosiaalisesti turvalliset liikkumisen tilat sekä kollektiivisia ja yksilöllisiä lähtökohtia huomioiva ohjaus. Liikuntaryhmän menestyksen kannalta ratkaisevaa oli ohjaajien naisille antama moraalinen tunnustus sekä ryhmäläisten kohtaaminen niin liikkujina kuin myös kokonaisina persoonina.

Tutkimustulokset osoittivat ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmäliikunnan olevan monikerroksinen ilmiö, jossa nivoutuvat yhteen yhtäältä muuttajien sosiaalistuminen asuinmaan liikuntakulttuuriin sekä toisaalta väärintunnistamiselle ja hallintavallalle perustuva kenttätyötä ohjaava liikuntapolitiikka. Liikuntatyön organisoimisessa symbolinen vallankäyttö synnytti moraalisia järjestyksiä, joilla ylläpidettiin rajoja syntyperäisten ja ei-syntyperäisten kuntalaisten välillä. Ulkomaalaistaustaisina omaa toimijuutta toteutettiin mieluummin liikuntaryhmissä, joissa moraaliset järjestykset eivät rakentuneet maahanmuuttajuuden varaan. Tutkimukseni osoitti hierarkkisten arvojärjestelmien sekä hegemonisten valtasuhteiden olevan muun yhteiskunnan tavoin läsnä myös liikuntakentillä. Liikunnanedistämistyössä tarvitaan siten poisoppimista ja nykyisten lähtökohtien päivittämistä.

Avainsanat: etnografia, maahanmuuttajatausta, liikuntakulttuuri, sosialisaatio, liikuntapalvelut, sosiaalinen asema, identifiointi, toiseus.

KOKKUVÕTE

Rönkkö, Eva

Kaasatud tõrjutuna - etnograafiline uurimus välismaise päritoluga naiste juhendatud rühmatreeningutest

Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2023, 343 s.

(JYU Dissertations

ISSN 2489-9003; 583)

ISBN 978-951-39-9247-7 (PDF)

Analüüsin oma doktoritöös Soome kolinud naiste vaba aja tervisespordi rühmi. Erinevalt laialt levinud viisist uurida välismaist päritolu inimeste sporditegevust integratsiooni vaatepunktist lähtun oma töös elukohariigi spordikultuuri sotsialiseerumise raamistikust. Uurimuse eesmärk on suurendada teadmust tegurite kohta, mis mõjutavad välismaise taustaga inimeste sporditegevust. Uurimus juhendus küsimustest, mis on seotud liikumisrühmade mitmekesisuse, väljaspoole kogemuse ja tähendustega, mida naised ja rühmajuhid sporditegevusele annavad. Töö teoreetiline raamistik koosneb sotsiaalsest konstruktivismist, vastastikmõjust ja klassiuuringutest. Kogusin etnograafilise aineastiku välitöödel, mis toimusid aastatel 2017–2021 avaliku sektori spordirühmades. Meetodina kasutasin osalusvaatlust ning tegin rühma liikmete (n=19), koordinaatorite (n=2) ja juhendajatega (n=2) intervjuusid. Analüüsisin aineastikku kontentanalüüsi abil, mille teostasid mitmes järgus.

Tulemused näitavad, et päritolumaa kultuur ei määra seda, milliseks sisserändaja igapäevane sporditegevus elukohariigis kujuneb. Kesksel rollil mängib see, milliseid liikumisvõimalusi ja kogemusi sisserändajatele pakutakse. Naiste jaoks oli sportitegevusel mitmeid tähendusi: ühelt poolt ühised, taustast sõltumatud tähendused, teisalt spetsiifilised tähendused, mis olid seotud välismaalaseks olemisega. Teise riiki kolimine muutis ka traditsioonilist arusaama täiskasvanute spordikäitumisest: varasem harrastus- või võistlusspordi kogemus ei toonud pärast teise riiki kolimist automaatselt kaasa aktiivset sporditegevust. Sporditegevuse alustamist uues elukohariigis toetas aktiivne lähikogukond ja see, et saadaval oli spordivõimalusi, mis vastasid sisserändajate elusituatsioonidele. Olulisteks teguriteks osutusid sotsiaalselt turvalised sportimise kohad ning juhendamine, mis arvestas inimeste individuaalseid ja kollektiivseid eripärasid. Rühmade populaarsus sõltus sellest, kuidas juhendajad naisi moraalselt tunnustasid ning kas nad nägid neid nii sportijate kui indiviididena.

Doktoritöö tulemused näitavad, et sisserändajataustaga naiste rühmasport on mitmekihiline nähtus. Sportimist mõjutab nii see, kuidas sisserändajad elukohariigi spordikultuuri sotsialiseeruvad kui ka tegevust suunav spordipoliitika ning selle probleemid. Sporditegevuse organiseerimisega seotud sümbolne võim tekitab moraalseid hierarhiaid, mille abil taastoodetakse piire sünnipärase ja sisserändajatest omavalitsuse elanike vahel. Nii eelistasid sisserändajad rühmi, mis ei koosnenud ainult sünnipärasest soomlastest, sest nad ei tahtnud, et neid määratletakse rühmas kui mitte-soomlasi.

Uurimistulemused näitavad, et hierarhiline väärtuste süsteem ning hegemoonilised võimusuhted mõjutavad sporditegevust samal viisil nagu ühiskonda tervikuna. Spordiedendustegevus peaks keskenduma nende suhete muutmisele.

Märksõnad: etnograafia, sisserändaja, spordikultuur, sotsialiseerumine, sporditeenus, sotsiaalne staatus, tunnustus, väljaspoole

Author

Eva Rönkkö
Department of Sport and Health Sciences
University of Jyväskylä
eva.ronkko@gmail.com
ORCID 0000-0002-3027-717X

Supervisors

Professor Emeritus, Hannu Itkonen
Department of Sport and Health Sciences
University of Jyväskylä

PhD, MSocSc, Kati Kauravaara

Reviewers

Senior lecturer, DrSocSc, Anne-Mari Souto
Department of Educational Sciences and Psychology
University of Eastern Finland

PhD, Aija Saari
Research Manager
Finnish Paralympic Committee

Opponent

Docent, Päivi Armila
Department of Social Sciences, Sociology
University of Eastern Finland

ESIPUHE

Tutkimukseni sai alkusysäyksen 20 vuotta sitten, kun läheinen ystäväni, valmentajani Lea Korem kysyi, miksi liikuntatyö ulkomaalaistaustaisten naisten parissa oli erilaista kuin suomalaisten naisten kanssa? Olin silloin ohjannut vuoden verran ulkomaalaistaustaisia naisia ja tajusin, että toimin näissä ryhmissä jotenkin toisin kuin Suomessa syntyneiden kanssa. En osannut sanoa, mikä oli toisin ja miksi. Lean kysymys painoi mieltäni ja herätti halun ottaa selvää, mitä ulkomaalaistaustaisuudesta liikunnassa pitäisi tietää.

Liikunnanohjaajana toimiessani huomasin yhä useammin, että omat tulkin-tani ihmisten tarpeista ja toiminnan tavoista eivät vastanneet vallitsevia käsityk-siä siitä, miten Suomeen muuttaneisiin ihmisiin suhtauduttiin ja miten heistä lii-kunnassa puhuttiin. Ajatukseni ja todellisuus eivät kohdanneet. Näin tapahtui myös henkilökohtaisella tasolla. Virossa suorittamaani liikunnan opettajan tut-kintoa ei katsottu Suomessa riittäväksi niin kuin opiskelukavereitteni tutkinnot. Kysymyksiä ulkomaalaistaustaisten ihmisten tulkinnoista Suomen liikuntaken-tillä syntyi yhä enemmän, mutta vastauksia en saanut.

Tutkimukseni syntymisessä on ollut sattumilla merkityksensä. 2010-luvun puolivälissä tiemme kohtasivat tulevan ohjaajani Kati Kauravaaran kanssa. Miel-täni askarruttaneet kysymykset saivat vastakaikua ja kannustusta tutkimussuun-nitelman kirjoittamiseksi. Haasteena oli kuitenkin tulkinta pohjakoulutukseni riittämättömyydestä. SIMHE (Supporting Immigrants in Higher Education) neu-vonnasta saatu opintojeni uudelleentarkastelu osoitti kuitenkin koulutukseni riittäväksi, joten kuviteltu este tohtoriopintojen aloittamiseksi osoittautui har-haksi. Katin rohkaisemana menin liikuntasosiologian professorin Hannu Itkosen puheille. Tutkimusidea ulkomaalaistaustaisuudesta liikunnassa sai lämpimän vastaanoton ja tie tutkimuksen tekoon aukesi. Korviini osunut Mari Käyhkön haastattelu sosiaalisista luokista akateemisessa maailmassa sekä maahanmuuton kytköksistä luokkien uusjaossa antoi suunnan, josta lähdin rakentamaan tutki-mukselleni viitekehystä.

Rinnallani on kulkenut monia ihmisiä, joihin tutkimusvuosina turvauduin. Kiitän työni ohjaajaa professori Hannu Itkosta ennen kaikkea uskosta ja luotta-muksesta tekemisiäni kohtaan. Kiitos kuuntelusta, kannustuksesta ja suorista kommenteista, joita sain polveilevissa keskusteluissamme. Pidit minua ohjauk-sellasi raiteilla. Suuressa arvossa pidän myös tapaa, miten tuit suomen kieltäni avaten ja opettaen vivahteikasta ja kaunista suomea. Kiitos näistä kielikeskuste-luista kuuluu myös Helena Itkoselle.

Toista ohjaajaani Kati Kauravaaraa kiitän tinkimättömästä asenteesta oh-jauksessa sekä lujasta uskosta tämän tutkimuksen tarpeellisuudesta. Antamasi aika ja ajatteluapu on ollut suunnattoman arvokasta, erityisesti silloin, kun hori-sonttini oli hukassa ja ajatukseni kulkivat sumussa. Kysymyksilläsi ohjasit minua useista solmukohdista eteenpäin. Tekstejäni haastamalla opetit löytämään tar-kempia ilmaisuja ja kehittämään argumentaatiotaitojani. Kiitos kuuluu myös esi-tarkastajille Anne-Mari Soutolle ja Aija Saarelle asiantuntevista, kriittisistä ja kä-sikirjoitusta terävöittävästä kommentista.

Päätökseni yhdistää palkkatyö ja tutkimuksen tekeminen antoi mahdollisuuden peilata liikuntakentällä tapahtuvia prosesseja vanhustyöhön. Ulkomaalaistaustaisten ikääntyneiden asema vanhusväestössä ja se, miten heitä tulkittiin julkisissa palveluissa, tarjosi peilauspinnan tutkimuslöydösteni pohdiskeluun toisenlaisessa kontekstissa. Tutkimustani kirvoittaneet kysymykset olivat ja ovat edelleen vastassa työssäni ulkomaalaistaustaisten iäkkäiden parissa. Näihin kysymyksiin ei yksin helposti löydä vastauksia. Kiitos Susannalle, Hannalle, Siirille, Tuulikille, Alinalle ja Evgeniyalle, kun olette tarjonneet yhteisön, jossa sain kokeilla kehittämiäni ideoita ja niistä syntyneitä vastauksia. Olette jaksaneet kuunnella sekä auttaneet ajattelemaan ja kyseenalaistamaan. Kamppailumme vanhustyökentällä valoi uskoa siihen, että tekemäni valinnat liikuntakentän tutkimuksessa eivät olleet hakoteillä. Kiitos myös työnantajalleni Eläkeläiset ry:lle joustavasta työn ja tutkimuksen yhteen sovittamisesta. Pekka Lehtosta kiitän monista antoisista keskusteluistamme.

Vaikka väitöskirjan tekeminen on yksinäistä puurtamista, olen löytänyt tutkijayhteisöjä, joissa ajatuksiani on otettu uteliaina vastaan. Tuhannet kiitokset väitöskirjaretriittiä ohjanneelle kirjallisuustieteen tohtorille Elina Jokiselle ja retriittiryhmällemme. Konneveden tutkimusasemalla vietetyllä viikolla syntyi yhteisö, joka kannatteli etäkirjoitussessioineen vielä pitkään. Henkisen tutkijakodin löysin myös Liikuntatieteellisestä Seurasta. Jouko Kokkosen, Jari Kanervan ja Vilja Sipilän varaukseton vastaanotto synnytti tunteen, että noviisinakin kuuluun liikuntatutkijoiden joukkoon. Kiitokseni välitän myös professori emeritus Pauli Rintalalle, tutkijatohtori Ulla Buchertille, erikoistutkija Pasi Saukkoselle, yliopistolehtori Anna-Leena Riitaojalle sekä professori Taina Saarille ja tutkija-Timo Ala-Vähälälle keskusteluhetkistä ja kannustuksesta, joita olen teiltä saanut.

Lämpimät ajatukseni ja sanat osoitan myös perheelleni. Väitöskirjan aloittaminen tuli teille ehkä yllätyksenä. Tekemiseni tarjosi totutuille suhteillemme uuden pinnan. Poikani Jaan: olet oivallinen kuuntelija, vaikka selitykseni, missä mennään, eivät olleet niitä elämäsi polttavimpia kysymyksiä. Tyttäreni Ene: terävä ajattelusi sekä visuaalinen näkemyksesi auttoi kirkastamaan turhan monimutkaisia kuvioita sekä kiteyttämään tutkimukseni tuloksia kuvaksi kirjan kanteen. Puolisoni Juha: jouduit tyytymään sosiaalisesti eristäytyneeseen kumppaniisi, mutta kestimme sen. Kiitos perheelleni tilan antamisesta.

Keskeinen rooli oli kuitenkin liikuntaryhmän naisilla. Ensimmäisestä kohtaamisesta asti otitte minut lämpimästi vastaan. Liikuntaryhmästä minulle muodostui paikka, jossa tunsin olevani yksi muiden joukossa, ei pelkästään tutkijana vaan myös ihmisenä. Merkittävä rooli tutkimukseni edistymisessä oli liikuntaryhmän ohjaajalla. Avasit minulle ovia ja suuntasit katseeni asioihin, jotka auttoivat pääsemään riittävän lähelle liikunnan pariin tulleiden naisten ajatuksia. Avoimet keskustelut monesti hyvin vaikeistakin aiheista toivat tutkimukseen syvyyttä ja kuljettivat minua urille, joita en osannut alussa edes ajatella. Vilpitön kiitos teille.

Kaismalla 15.10. 2022

Eva Rönkkö

KUVIOT

KUVIO 1	Toiseuttamisen taustalla vaikuttavat eronteon muodot.....	45
KUVIO 2	Ensimmäisen lukukierroksen aikana muodostuneet teemakokonaisuudet ja aineiston jäsentäminen.	103
KUVIO 3	Toisen lukukierroksen tuloksena muodostuneet teemat ja niiden kytkökset.	106
KUVIO 4	Kolmannen lukukierroksen tuloksena paikantuneet teemat ja teemojen suhde toisiinsa.....	107
KUVIO 5	Yksilöiden tekemät ja institutionaaliset eronteot liikuntaryhmän kontekstin rakentajina.....	228
KUVIO 6	Teoreettinen viitekehys ja tutkimuksen kontekstin jäsentyminen	335

TAULUKOT

TAULUKKO 1	Teoreettinen viitekehys: orientaatio, teoreetikot, käytetyt käsitteet sekä konteksti tutkimukseen.....	83
TAULUKKO 2	Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden liikuntaa jäsentävät kollektiiviset ja yksilölliset tekijät.	287
TAULUKKO 3	Haastatteluaineisto: liikkujat.	336
TAULUKKO 4	Haastatteluaineisto: ohjaajat ja koordinaattorit.	337

SISÄLLYS

ABSTRACT
TIIVISTELMÄ
KOKKUVÖTE
ESIPUHE
KUVIOT JA TAULUKOT
SISÄLLYS

OSA I TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	13
1 ULKOMAALAISTAUSTAISET NAISET OHJATUSSA LIKUNNASSA..	19
1.1 Ulkomaalaistaustaiset naiset ja liikunta	22
1.2 Muutto muuttaa minäkuva	27
1.3 Ulkomaalaistaustaisuus sosiaalisena asemana	29
1.3.1 Etnisyys sosiaalisena kategoriana.....	30
1.3.2 Maahanmuuttajuus sosiaalisena kategoriana.....	31
1.4 Ulkomaalaistaustaisuus yhteiskunnallisena järjestyksenä.....	34
2 ULKOMAALAISTAUSTAISUUS TOISEUTENA	39
2.1 Toiseus sosiaalisena ilmiönä	39
2.2 Toiseus historiallisena ilmiönä	42
2.3 Toiseutta rakentavat julkiset kehykset	45
3 MUUTTOLIIKKEET, LIKUNTA JA TUTKIMUS.....	49
3.1 Globaalien muuttoliikkeiden moninainen luonne.....	50
3.2 Suomi muuttoliikkeessä.....	53
3.3 Maahanmuuttoa raamittava politiikka.....	55
3.4 Muuttoliikkeet ja liikuntapolitiikka	59
3.5 Katsaus aikaisempaan ulkomaalaistaustaisten aikuisten hyvinvointi- ja liikuntatutkimukseen	63
3.6 Tutkimusilmiön tarkastelu kriittisen siirtolaistutkimuksen valossa ...	67
4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ, MENETELMÄ JA AINEISTO.....	74
4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	75
4.2 Teoreettisia valintoja ja tutkimukseni paikantuminen.....	77
4.3 Etnografia tutkimusmenetelmänä	84
4.4 Tutkimuskenttä	87
4.5 Kentälle meno.....	89
4.6 Aineisto ja sen analyysi.....	95
4.7 Positioni tutkijana	108
4.8 Eettiset sitoumukset	111

OSA II: KUVAUKSIA KENTÄLTÄ – LIIKKUJINA SEKÄ SAMANLAISIA ETTÄ ERILAISIA.....	116
5 KUNNALLINEN LIIKUNTAPALVELU TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ..	119
5.1 Naisten käsityksiä ryhmäliikunnan järjestämisestä	122
5.2 Naisten tulo liikuntaryhmään.....	124
6 NAISET SALISSA JA PUKUHUONEESSA.....	134
6.1 Monenlaisia lähtökohtia ryhmäliikuntaan.....	136
6.1.1 Liikunnallisia lähtökohtia	137
6.1.2 Kielellisiä lähtökohtia	142
6.1.3 Kulttuurisia lähtökohtia.....	150
6.1.4 Liikuntakulttuurisia lähtökohtia.....	159
6.2 Liikuntaryhmän toimintakulttuuri	167
6.2.1 Ohjaaja kapellimestarina.....	168
6.2.2 Lapset salissa	170
6.2.3 Ilmapiiri	172
OSA III KOHTAAMISIA LIIKUNTAKENTÄLLÄ – ERONTEKOJA JA SAMAISTUMISIA	187
7 ELETTY TOISEUS JA ERONTEOT LIIKUNTAKENTÄLLÄ	189
7.1 Yksilöiden tekemät eronteot	190
7.1.1 Tilan käyttö	192
7.1.2 Erilaisuutta koskevat oletukset.....	196
7.1.3 Katseet ja tuijotukset.....	198
7.1.4 Rasistiset kommentit ja häirinnät	200
7.1.5 Ohjaajat toiseuden ylläpitäjinä vai taklaajina?	203
7.2 Institutionaaliset eronteot.....	207
7.2.1 Liikuntatoiminnan asema organisaatiossa.....	209
7.2.2 Työntekijän asema matalan kynnyksen toiminnassa	217
7.3 Toiseus ja eronteot liikuntaryhmän kontekstin rakentajina	227
8 LIIKUNTAAN JA LIIKUNTARYHMÄÄN LIITETYT MERKITYKSET ..	231
8.1 Merkitysten rakentuminen.....	231
8.1.1 Objektiiviset tekijät	233
8.1.2 Subjektiiviset tekijät	234
8.2 Naisten subjektiiviset merkitystulkinnat ohjatussa ryhmäliikunnassa	235
8.2.1 Universaalit, taustasta riippumattomat merkitysannot	238
8.2.2 Spesifit, ulkomaalaistaustaisille naisille tunnusomaiset merkitykset.....	257
8.2.3 Liikunnan takia tullaan, sosiaalisen vuoksi jäädään	266
8.3 Ohjaajien antamat merkitykset.....	268
8.3.1 Tavallisia naisia	269

8.3.2	Etninen tausta ei määritä suhtautumista.....	270
8.3.3	Jokainen nainen on tärkeä.....	271

OSA IV	IHMISIÄ VAI MAAHANMUUTTAJIA? - TUNNISTAMISET JA TULKINNAT LIIKUNTATYÖN TAUSTALLA.....	275
--------	---	-----

9	ULKOMAALAISTAUSTAISUUS RYHMÄLIIKUNNASSA: KOKEMUKSIA, KOHTAAMISIA JA PAIKKANSÄ ETSIMISTÄ	277
9.1	KOKEMUKSET - Avain arjen liikunnallistamiseen.....	277
9.1.1	Muutto avaa mahdollisuuden vapaa-ajan liikkumiseen.....	278
9.1.2	Polku liikuntakentälle avautuu tuttujen kautta	279
9.1.3	Aikaisempien liikuntakokemusten vähäinen rooli ohjatussa ryhmässä liikunnan aloittamiseen	281
9.1.4	Reflektio uudelleen sosiaalistumisen ehtona.....	282
9.2	KOHTAAMISET - ohjaajan, ryhmäläisten ja ohikulkijoiden valinnat.....	283
9.2.1	Liikkuja- vai kokonaisen persoonan kohtaaminen?	283
9.2.2	Ulkomaalaistaustaisten liikkujien lähtökohdat henkilökohtaisina ja kollektiivisina	285
9.2.3	Turvalliset ja turvattomat liikkumisen tilat	288
9.2.4	Jaetut kokemukset sosiaalisten lähtökohtien tunnistamisen taustalla	290
9.3	JOUKKOON KUULUMISET - millaisilla tai kenen ehdoilla?	291
9.3.1	Sosiaalisille positioille perustuva hyväksyminen	291
9.3.2	Tunnistaminen ja väärintunnistaminen rakenteellisina reunaehtoina.....	293
9.3.3	Symbolinen vallankäyttö tunnistamista ohjaavana näkymättömänä valtamekanismina	295
9.3.4	Liikuntatyötä ohjaavat moraaliset järjestykset	297
10	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	300
	LÄHTEET	311
	LIITTEET.....	335

OSA I TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Nyky-Suomessa yhä useampien ihmisten juuret yltävät maamme rajojen ulkopuolelle. Globaali liikkuvuus lisää yhteiskunnan monimuotoisuutta sekä pirstaloitumista, mikä synnyttää näkemysten ja tulkintojen kirjoa asioista, arvoista, tavoista ja tekemisistä. Muutokset pätevät myös liikuntaan. Eri syistä ja eri-ikäisinä Suomeen muuttaneilla ihmisillä on rinnakkaisia ja risteäviä kansallisia, kulttuurisia sekä muita ryhmäkuulumisia, jotka tekevät ulkomaalaistaustaisesta väestönsästä hyvin heterogeenisen. Suomeen ulkomailta muuttaneiden määrän kasvaessa on lisääntynyt myös liikuntatoimijoiden keskuudessa käytävä keskustelu muuttajien yhdenvertaisuudesta, liikunnallisesta aktiivisuudesta sekä hyvinvoinnista. Virinneestä keskustelusta huolimatta monikulttuurisuus ilmiönä¹ on suomalaisessa liikuntakulttuurissa varsin näkymätöntä, marginaalista, kapeasti tulkittua ja vähän tutkittua (Rönkkö 2020, 133).

Ryhtyessäni tämän tutkimuksen tekemiseen tavoitteenani oli lisätä ymmärrystä yhteiskunnallisista suhteista sekä sosiaalisista prosesseista ulkomaalaistaustaisten ihmisten tullessa uuden asuinmaan liikuntakentille. Pyrkimykseni oli selvittää, miltä liikuntatoiminta näyttää silloin, kun liikkumassa ovat ulkomaalaistaustaiset naiset. Tutkimuskohteeksi valitsin aikuisväestöön kuuluvat naiset, sillä ulkomaalaistaustaisten naisten liikunta-aktiivisuus suhteessa miehiin on matalampi otettaessa huomioon taustamaakohtaiset erot (Castañeda ym. 2017, Koponen ym. 2015; Zacheus ym. 2012, 122–123). Vastauksen saamiseksi lähestyin ilmiötä sekä liikkujista että liikuttajista käsin etsien liikkumiselle ja liikuttamiselle annettuja merkityksiä sekä sosiaalisia suhteita, joita ryhmätoiminnassa syntyy.

Terveyden ja liikuntakäyttämisen erot

Yhteiskuntasuhteiden vaikutusten sekä väestön monimuotoisuuden ymmärtämiselle liikuntatoiminnassa on tarve, sillä ulkomaalaistaustaisten henkilöiden

¹ Monikulttuurisuus ilmiönä tarkoittaa yhtäältä väestöllistä tilaa, jossa yhteiskunnassa esiintyy etniseltä taustalta monenlaisia ihmisiä. Toisaalta sillä saatetaan tarkoittaa maahanmuuton hallintaan liittyvää politiikkaa. Saukkonen esittää käsitteiden sekaannuksen välttämiseksi käytettäväksi jälkimmäisestä käsitettä multikulturalismi (Saukkonen 2013a, 115).

terveys on valtaväestöön verrattuna heikompi (Koponen ym. 2015; Castañeda ym. 2017). Myös liikuntaa harrastetaan valtaväestöön verrattuna vähemmän. Lisäksi fyysisessä toimintakyvyssä on merkittäviä eroja riippuen siitä, mistä maasta Suomeen on muutettu (Rask ym. 2019; Seppänen ym. 2020; Zacheus ym. 2012). Covid-19-epidemian vaikutuksesta monen ulkomaalaistaustaisen henkilön fyysinen aktiivisuus väheni entisestään, sillä vapaa-ajan liikuntapaikkojen sulkeutuessa oli haastavaa löytää korvaavia liikkumisen tiloja (Skogberg ym. 2021). Erojen ulkomaalaistaustaisten henkilöiden ja valtaväestöön kuuluvien henkilöiden liikuntakäyttäytymisessä on oletettu syntyvän muuttajien erilaisesta kulttuuritaustasta sekä puutteellisesta terveyslukutaidosta (ks. Peotta ym. 2022, 113–115).

Norjalaiset tutkijat ovat kuvanneet siirtolaisten terveyttä terveysparadoksin kautta. Terveysparadoksilla Czapka ja Sagbakken (2016) tarkoittavat tilannetta, jossa hiljattain saapuneet siirtolaiset ovat valtaväestöön verrattuna terveempiä, ja jossa tilanne kääntyy ulkomailla oleskelun pitkittyessä päinvastaiseksi. Terveysparadoksia on selitetty yhtäältä valinnalla, jossa muuttopäätöksen tekevät keskivertoa terveemmät ihmiset. Toisaalta ulkomaalaistaustaisilla henkilöillä on valtaväestöön verrattuna suurempi riski altistua huonoille työ- ja elinoloille. Lisäksi he kohtaavat sopeutumisvaikeuksia, vähemmistöstressiä sekä sopimattomuutta asuinmaan terveydenhuoltojärjestelmään. (Czapka & Sagbakken 2016.)

Lahelma ja Rahkonen (2017) esittävätkin, että terveys jakaantuu yhteiskunnassa epätasaisesti ja on yhteydessä sosiaaliluokkaan. Erot terveydessä syntyvät poliittisten päätösten, sosiaalisten olojen sekä ihmisten toiminnan tuloksena. (Lahelma & Rahkonen 2017.) Sosiaaliset järjestykset, valta-asetelmat sekä kulttuuriset normit ovat muun yhteiskunnallisen toiminnan tavoin jääneet myös liikuntakentillä tähän mennessä tarkastelun ulkopuolelle (Buchert 2015, 157; Kauravaara & Rönkkö 2020, 230).

Jännitteinen tutkimuskenttä

Liikunta yhteiskunnallisena toimintana on kontekstisidonnaista ja ammentaa historiasta, jota voidaan katsoa kahdesta eri suunnasta. Yhtäältä liikunta on kertomus kamppailusta tasa-arvoisen yhteiskunnan puolesta², mutta toisaalta liikunta kytkeytyy monin tavoin eurooppalaiseen kolonialismiin ja rasismiin (Keskinen 2021, 69). Vallitseva yhteiskunnallinen todellisuus aikaan ja paikkaan sidottuna synnyttää ympäröivän yhteiskunnan näköistä liikuntakulttuuria (Itkonen 2021, 47). Toisin sanoen ulossulkevat rakenteet, hierarkkiset järjestykset, hegemoniset valtasuhteet sekä pyrkimykset valtasuhteiden ylläpitoon eivät ole liikuntakulttuurissakaan vieraita ilmiöitä, kuten ei muuallakaan yhteiskunnassa.

Toinen jännittyneisyyttä aiheuttava asetelma liikuntakentällä muodostuu ulkomaalaistaustaisten henkilöiden toimijuudesta ja heidän julkisesta kuvastos-

²² Sukupuolten välinen tasa-arvokamppailu liikunnassa sai 1980-luvun alkupuolella tukea Jyväskylän yliopiston sosiaalitieteiden laitoksessa aloitetusta liikuntatieteellisestä naistutkimuksesta, jossa heräteltiin keskusteluja naisten asemasta liikuntakulttuurissa tavoitteena naisten liikunnan ja työn yhtäarvoistaminen miesten kanssa (Berg & Kokkonen 2016, 9).

taan. Aihepiiriä kuvaa kaksijakoisuus, joka myötäilee liikuntakulttuurista jakoa urheilun ja liikunnan välillä. Kilpakentillä ja valmennuksessa niin sanottu monikulttuurisuus on harrasteliikuntaan nähden monesti näkyvämpi ja hyväksytympi, sillä ulkomaalaistaustaiset ihmiset ovat usein toimijoina tunnustettuja ja heidän julkinen kuvastonsa on myönteinen (Haavisto ym. 2010). Harrasteliikunnan puolella tilanne on toinen. Ulkomaalaistaustaiset henkilöt eivät ole toimijoina yhtä hyvin tunnustettuja, sillä esimerkiksi liikunta-alan ammattilaisten parissa heidän edustuksensa on niukka³. Harrasteliikunnan kenttien julkinen kuva näyttää ulkomaalaistaustaiset henkilöt lähinnä kotoutujina, joille suunnitellaan liikunnallisia kotoutumisen toimenpiteitä. Siitä, millainen on ulkomaalaistaustaisten ihmisten kuuluminen suomalaiseen liikuntakenttään heidän omin silmin katsottuna ja miten liikunta kuuluu muuttajien elämään, tiedämme varsin vähän.

Ulkomaalaistaustaisille ihmisille on kohdennettu 1990-luvun lopusta lähtien monenlaista liikuntatoimintaa tavoitteena estää etniseltä pohjalta syntyviä konflikteja sekä edistää muuttajien integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Kenttätyö sai linjaukset vuonna 2010 julkaistusta liikuntapoliittisesta strategiasta, joka satoi ulkomaalaistaustaisten ihmisten hyvinvoinnin edistämisen institutionaalisen viitekehyksen kautta kotouttamiseen. Liikuntakentillä käytävää keskustelua on siten ohjannut hallinnolliselle kontrollille⁴ perustuva lähestymistapa ja pyrkimys kuroa umpeen eroja valtaväestön ja ulkomaalaistaustaisten ihmisten terveydessä sekä toimintakyvyssä.

Vuosien 2011–2019 aikana käytettiin kotouttavan liikunnan tavoitteen edistämiseksi hankerahoitusta yhteensä 9 999 750 euroa (Peotta ym. 2022, 11). Hankkeinterventioilla järjestettyä toimintaa leimasi liikuntatyön⁵ lyhytjänteisyys ja katkonaisuus sekä vähäinen juurtuminen perustyöhön. Hanketoiminnoista tehdyn arviointiraportin mukaan moni toimija aloitti ”nollasta” ja koki, että oppimisen sekä kokemusten vaihtamisen paikkoja ei ollut (Peotta ym. 2022, 110, 115; Maijala 2014). Perustellusti herää kysymys, miksi liikuntakentällä ei ole ollut tarjolla koulutusta niille, jotka toimivat ulkomaalaistaustaisen väestönosan hyvinvoinnin eteen. Esimerkiksi liikuntapoliittisen ohjauksen avulla ei ole koulutuksen keinoin edistetty liikunta-alan toimijoiden moninaisuusosaamisen ammattitaitoa (Rönkkö 2020, 132).

Tarve liikuntakentän toimijoiden osaamisen lisäämiselle moninaisuuden kasvaessa on kuitenkin todettu jo 1990-luvun lopussa, kun tutkittiin suomalaisen liikuntakulttuurin suvaitsevaisuuden tilaa. Tutkimuksen tuloksena nostettiin esille tarve lisätä ulkomaalaisten henkilöiden liikkumista sekä järjestää koulu-

³ Tutkittua tietoa ulkomaalaistaustaisten ammattilaisten määrästä liikunta-alalla on vähän saatavissa. Opetushallituksen teettämä selvitys maahanmuuttajista vapaan sivistystyön oppilaitoksissa nosti esille urheiluopistojen erottumisen muista vapaan sivistystyön oppilaitoksista sillä, että päätoimisiin opettajiin ei kuulunut yhtäkään ulkomaalaistaustaista (50/0) ja sivutoimisiinkin vain muutama (219/3) (OPH 2016, 48–49).

⁴ Hallinnollisella kontrollilla tarkoitetaan julkisen vallan maahanmuuttajuuteen perustuvaa kategorisointia (Könönen 2014, 184; Näre 2013, 604–605; Wrede 2010; Buchert 2015, 162).

⁵ Liikuntatyöllä tarkoitan sekä käytännön liikuntatoiminnan organisoimista ja toteuttamista kuin myös tiedottamista, neuvontaa sekä etnisissä yhteisöissä liikunnasta tietoisuuden levittämistä.

tusta liikuntatoimijoille avoimuuden ja ennakkoluulottomuuden lisäämiseksi. Koulutuksen tavoitteeksi asetettiin erilaisuuden hyväksyminen kasvattamalla ohjaajien tietoisuutta eri kulttuureista ja elämäntavoista. (Itkonen 1997, 112–116.)

Tutkimustiedosta huolimatta liikuntatoimijoille suunnattu koulutustarjonta ei ole kehittynyt. Syy saattaa piillä liikunnan mieltämisessä universaaliksi, jolloin ei nähdä kouluttautumiselle tarvetta. Universaaliuteen nojaaminen, joka ilmenee toimijoiden diskurssina ”liikunta on yhteinen kieli”, luo tilanteen, jossa ei nähdä tarvetta ymmärtää syvästi, minkälaisia vaikutuksia väestön moninaistuminen tuo suomalaiseen liikuntakulttuuriin. Siten myös totuttujen toimintatapojen tarkastelu tai moninaisuusosaamisen kehittäminen jää usein liikuntaorganisaatioissa intressien ulkopuolelle.

Universaalius-ajattelun vaikutusta liikuntatoimijoiden käytäntöihin voisi verrata australialaisen yliopiston opettajien keskuudessa tehtyyn tutkimukseen (Clifford 2009), jonka mukaan eri alojen opettajilla on erilaisia käsityksiä kansainvälisyyden ja moninaisuuden merkityksistä opetussuunnitelmissa. Luonnontieteiden ja matemaattisten aineiden opettajat näkivät opetuksen olevan neutraaliin tietoon perustuvaa ja siten universaalia. Humanistisia ja sosiaalitieteitä opettavat opettajat puolestaan näkivät opetettavan tiedon tilannesidonnaisena, mistä johtui heidän muita opettajia myönteisempi suhtautuminen opetussuunnitelmien kansainvälisyyteen. (Clifford 2009.)

Edellä kuvattu tilanne, jossa yhdistyvät yhä kasvava ulkomaalaistaustainen väestö sekä liikuntakulttuurin hidas reagointi vastaamaan muutokseen, paikantaa tutkimukseni lähtökohtiin liittyvän jännitteen: ilmeisistä muutostarpeista huolimatta liikuntakulttuuri on pyrkinyt säilyttämään perinteisiä toimintatapojaan.

Käsitteellistetty maahanmuuttaja

Suomeen muuttaneista ihmisistä käytetään arki-, hallinto- ja usein myös tutkimuskielessä ilmaisua ”*maahanmuuttaja*”. Tätä laajemmassa merkityksessä maahanmuuttajilla voidaan kuitenkin tarkoittaa myös kotimaahan palaavia suomalaisia ja heidän jälkeläisiään (Martikainen ym. 2013). ”Maahanmuuttaja”-käsite on ollut käyttökelpoinen ilmaisu 1990-luvulla sekä 2000-luvun alussa, jolloin sillä tarkoitettiin vasta Suomeen saapuneita ihmisiä (Rastas ym. 2005). 2010-luvulla sanan merkitys muuttui, ja termistä ”maahanmuuttaja” tuli yläkäsite tarkoittamaan vasta saapuneiden lisäksi jo pitkään Suomessa asuneita muuttajia. Laura Huttunen (2009) esittää kriittisessä tarkastelussaan, että sana ”maahanmuuttaja” nivoo yhteen maasta toiseen liikkuvien ihmisten valtavan kirjon ja on samalla nimike stereotyyppiselle ”maahanmuuttajahahmolle”, jota voi hallinnoida osana suomalaista yhteiskuntaa ja jonka tarpeita sekä ongelmia ratkotaan monilla foorumeilla.

Maahanmuuttoon liittyvien käsitteiden monitulkintaisuus, ajassa muuttuminen ja sosiaalinen leimaantuminen⁶ saivat minut pohtimaan, minkälaisia representaatioita tulen itse omalla tutkimuksellani mahdollisesti tuottamaan. Maahanmuuttoon yhteydessä yleisesti käytössä olevien käsitteiden merkitysten selvittäminen ja niiden pohjalta tiedostettujen valintojen tekeminen ovat osa eettisiä valintojani, joilla rakennan omaa lähestymistäni tutkimusilmiöön. Pyrin löytämään sellaisia ilmaisuja ja käsitteitä, joilla on tässä hetkessä mahdollisimman vähän negatiivisia sekä ulkoapäin määrittäviä konnotaatioita. Tutkimistani naisista käytän käsitteitä ”*ulkomaalaistaustaiset⁷ henkilöt*” tai ”*ulkomaalaistaustaiset naiset*”, joilla viitataan naisten syntyperään Suomen ulkopuolella. Valitsemalla ilmaisun ”*ulkomaalaistaustainen*” haluan välttää niitä politisoituneita ja negatiivisia mielikuvia, joita sanaan ”*maahanmuuttaja*” nykyajassa liittyy (Horsti 2013). Toistojen välttämiseksi käytän ”*ulkomaalaistaustaisen henkilön*” rinnalla synonyymina myös ilmaisuja ”*maahan muuttanut henkilö*”, ”*muuttaja*” tai ”*siirtolainen*”. Lyhyiden vuoksi saatan käyttää tutkittavistani myös yksinkertaista ilmaisua ”*nainen*”.

Tutkimuksen rakenteesta

Ulkomaalaistaustaisten naisten ohjattua liikuntaa käsitteellistäessäni olen havainnoinut melko laajasti saleissa ja salien ulkopuolella tulkiten sekä tutkittavia että toimintaympäristöjä ja rakentaen tutkimuskohteen kontekstia. Näin menetellessäni olen toteuttanut monikerroksisen tutkimuksen, jossa aineisto, sen tulkinta ja teoreettiset pohdiskelut kulkevat käsikkäin.

Tutkimukseni johdannon jälkeisessä ensimmäisessä luvussa valaisen, millaiseen ilmiökokonaisuuteen tutkimukseni kiinnittyy. Lähestyn tutkimuskohdetta induktiivisesti eli yksittäisestä kokemuksesta käsin kuljettaen lukijaa aihepiireihin, joiden kanssa Suomeen ulkomailta muuttanut henkilö joutuu tekemisiin. Valintani perustuu tavoitteeseen kuvata ulkomaalaistaustaisten ihmisten tulemistakin liikuntakentälle subjektiivisina toimijoina. Laajennan ilmiön käsittelemistä siihen objektiiviseen todellisuuteen, jossa ulkomaalaistaustaiset ihmiset elävät arkeaan. Tällä pohjustan liikunnan ja ulkomaalaistaustaisuuden kytkeytymistä laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin.

Toisessa luvussa avaan lukijalle tutkimukseni kontekstin. Rakennan tutkimalleni ilmiölle historiallisen ja sosiaalisen kehyksen sekä tarkastelen median roolia ulkomaalaistaustaisuuden määrittäjänä ja merkityksien luojana. Johdattelem lukijaa monisyisen ”*ulkomaalaistaustaisuuden*” käsitteen äärelle pohdimalla etnisyyttä ja maahanmuuttajuutta sosiaalisesti muodostuneina kategorioina. Kolmannessa luvussa kontekstualisoin tutkimustani katsomalla suomalaista yhteiskuntaa osana globaalia muuttoliikettä. Toimintakentän ymmärtämiseksi tarkastelen myös lainsäädäntöä sekä erittelen, millaisia toimia muuttoliikkeiden valossa on liikuntakentällä politiikkatoimin tehty. Lisäksi hahmotan, mistä näkö-

⁶ Sosiaalinen leimaantuminen liittyy sosiaaliseen kontrolliin, ja tarkoittaa tilannetta, jossa normista poikkeavaksi leimatulla henkilöllä ei ole sosiaalista hyväksyntää (Goffman 1963, 3–5).

⁷ Ulkomaalaistaustaisuudella tarkoitetaan sellaisia henkilöitä, joiden molemmat vanhemmat tai ainoa tiedossa oleva vanhempi on syntynyt ulkomailla (Tilastokeskus 2020).

kulmista aiemmin liikuntatutkimuksissa ulkomaalaistaustaisuutta on käsitelty. Täten paikannan tutkimushankkeeni osaksi liikuntasosiologista sekä poikkitieteellistä yhteiskuntatutkimusta. Päätän luvun pohtimalla vähemmistöryhmien parissa tehtävän tutkimuksen mahdollisia vinoutumia sekä sokeita pisteitä peilaten niitä suomalaiseen ja kansainväliseen tutkimukseen.

Neljännessä luvussa esitän tutkimustehtäväni, käyttämäni menetelmät ja aineistot sekä rakennan teoreettisen viitekehysten. Teoreettinen pohdiskelu kiinnittää tutkimukseni sosiaaliseen konstruktionismiin, relationaaliseen yhteiskuntatutkimukseen sekä luokkatutkimukseen. Teoreettinen viitekehys täydentyy myöhemmissä analyysiluvuissa aineiston jäsentymisen ja tulkinnan yhteydessä. Luvun lopussa kuvaan lukijalle tutkimuskenttää sekä perustelen valintojani tutkijana.

Viidennessä luvussa kuljetan lukijan tutkimani ryhmäliikunnan ja naisten pariin. Empiirisen aineiston kautta avaan toiminnan kontekstia sekä paikannan naisten tulemistä liikuntatoiminnan pariin. Näin luon edellytyksiä myöhemmässä vaiheessa liikuntaan liittyvien merkitysten tulkitsemiselle. Matkani jatkuu liikuntaryhmän kuvauksella. Kuudennessa luvussa kartoitan ryhmän moninaisuuden ulottuvuuksia sekä sen toimintakulttuuria. Toimintakulttuurin avaaminen pohjustaa naisten liikuntaan liittyvien valintojen ja ratkaisujen analyysin tekemistä.

Luvut seitsemän ja kahdeksan ovat tutkimukseni ydintä sisältäen empiirisen aineiston analyysia ja tulkintaa. Luvussa seitsemän jäsenän ja tulkitsen liikuntatoiminnassa koettua toiseutta kytkien luvussa kahdeksan saadut tulokset yhdessä edellisten tulosten kanssa liikunnalle annettuihin merkityksiin. Monikerroksinen analyysini ja tulkintani mahdollistavat luvussa yhdeksän tulkintojen tekemisen ulkomaalaistaustaisten naisten sosiaalistumista uuden asuinmaan liikuntakulttuuriin. Lisäksi sain ainekset analyysien tekemiselle naisten lähtökohdista ohjatussa liikunnassa sekä liikkumisen tiloista arjen turvallisuuden kehyksessä. Lopussa tarkastelen tutkimukseni tuloksia moraalisten järjestysten prisman lävitse.

Viimeisessä luvussa pohdin tutkimustuloksiani kytkemällä ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmäliikunnan ilmiönä osaksi liikuntakulttuurin muutosta. Lopuksi esitän tutkimukseni kontribuution tiedeyhteisölle sekä ajatuksiani siitä, millaisille poluille aihepiiriin liittyvä tutkimus voisi jatkossa suuntautua.

Liikuntaryhmässä koetun tunnelman ja ilmapiirin välittämiseksi olen käyttänyt tutkimusraportissani runsaasti aineistositaatteja pitäen naisten puheasun kuitenkin juuri sellaisena, miten sen litteroinnissa puhtaaksi kirjoitin. Sitaatteja lukiessa on mahdollista eläytyä ryhmäliikunnassa vallinneisiin olosuhteisiin. Lisäksi halusin antaa naisille tilaisuuden saada omat ajatuksensa mahdollisimman autenttisesti esille. Naisilla on mielipiteitä ja kerrottavaa, mutta harvoin paikkoja, joissa heidän tarinoitansa kuunnellaan. Haluan tutkimuksellani tarjota naisille estradin, jossa he tulevat kuulluiksi ja nähdyiksi omana itsenään.

1 ULKOMAALAISTAUSTAISET NAISET OHJATUS- LIIKUNNASSA

Se on tosi tärkeä keho, jokaiselle tietää, en osaa sanoa suomen kieli, mulla ei ole sana-
varastoa, mutta se on hyvä (HL_2_3.5.19).

Liikunta tuntuu hyvältä, vaikka sanoja sen ilmaisemiseen olisi vaikea löytää. Ryhmätunti on juuri loppunut ja istun pukuhuoneessa kahden naisen kanssa. He ovat vakiokävijöitä. Toiset naiset ovat jo lähteneet ja pukuhuoneessa on hiljaista. Puhumme liikunnasta. Naisten suomen kieli on suppea, mutta ymmärrän heitä, sillä heidän olemuksensa, liikkeet ja ilmeet täyttävät sanojen jättämät aukot. Ohjattuun ryhmäliikuntaan he ovat osallistuneet jo muutaman vuoden ajan ja mielipiteet liikunnasta näyttävät olevan aika vankkoja. Vaikka yllä oleva sitaatti ulkomaalaistaustaisen naisen ajatuksista liikunnasta on ilmaistu melko niukalla sanavarastolla, on viestin sisältö hyvin ymmärrettävissä: näille naisille liikunta on tärkeää.

Naisten käyttämä ilmaisu, ”se (liikunta) on hyvä”, kiteyttää heidän kokemuksensa liikunnan⁸ harrastamisesta itselle mieluisalla tavalla, jossa keho saa rasitusta ja tekemisistä tulee hyvä mieli. Sanaan hyvä yhdistyy näin monia merkityksiä siitä, miksi halutaan liikkua, ja miksi tullaan liikuntaryhmään sekä millaista hyvä liikunta on. Tämä lyhyt ja ytimekäs ilmaisu – liikunta on keholle hyvästä ja jokainen sen tietää – yhdistää puhujan henkilökohtaisen kokemuksen liikunnasta sekä jaetun ymmärryksen liikunnan tärkeydestä. Liikunta kehollisena

⁸ Liikunnalla ymmärretään Suomessa hyvin monenlaista ja -tasoista fyysistä aktiivisuutta arjen askareista tanssiin, luonnossa liikkumiseen tai maratonin juoksuun, tarkoittaen kuitenkin erilaista tekemistä, kuin mitä urheilu- käsitteellä ilmaistaan. Tiuhosen mukaan liikunta ja urheilu ovat liikuntakulttuuriin kuuluvia välikäsitteitä, jotka jakaantuvat kumpikin alakäsitteiksi. Liikunnan alakäsitteet ovat: arki-, kunto-, harraste-, terveys- ja erityisliikunta (ks. Vehmas 2012). Urheilun alakäsitteet ovat: juniori-, kilpa-, huippu- ja aikuisliikunta, josta käytetään myös nimitystä veteraani- tai senioriurheilua. Tiuhosen mukaan käsitteet eivät ole yksiselitteisiä. Esimerkiksi veteraaniurheilu voi samalla olla myös kuntoliikunta. Liikunta- ja urheilutoimijoiden keskuudessa onkin epäselvyyttä, mitä käsitettä milloinkin käytetään. (Tiuhonen 2014, 192–198.)

kokemuksena ja tunnetilana on aistittavissa, vaikka sen hyötyjä ja tärkeyttä naiset itse eivät osaisikaan tarkemmin selittää.

Pyrkimys ymmärtää *hyvää liikuntaa* silloin, kun liikkumassa ovat Suomeen muualta muuttaneet, kiteyttää tavoitteeni, miksi ryhdyin tähän tutkimukseen. Oma kokemukseni liikuntatyöstä ulkomaalaistaustaisten parissa kertoi, että muuttotaustalla on myös liikuntakentällä väliä, mutta en osannut ohjaajana puheke sanoiksi, mitä se tarkalleen on. Pohdiskelin itsekseen, miten naiset löytävät liikuntaryhmiin ja mikä heille on tärkeä? Mikä on erilaista silloin, kun saliin tulevat ulkomaalaistaustaiset liikkujat ja miksi työskentely on erilaista? Ovatko ne sellaisia asioita, joita on syytä ottaa huomioon jokaisen liikkujan kohdalla, riippumatta siitä, onko siinä muuttotaustan tuomaa lisää vai ei? Kaipasin vastauksia, mutta niitä ei ollut.

Näistä pohdinnoista ja kysymyksistä tiivistyi tutkimuksen tavoite: paikantaa niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat silloin, kun ulkomaalaistaustaisuus ja liikunta kohtaavat. Tavoitteeni oli katsoa liikuntaa muuttajien silmin ja ulkomaalaistaustaisten positiosta käsin. Sosiologisena kysymyksenasetteluna se tarkoittaa erilaisten suhteiden tarkastelua silloin, kun liikuntakentälle tulevat ulkomaalaistaustaiset ihmiset.

Näkemykseni mukaan ulkomaalaistaustaisuuden ja liikunnan kohtaamisessa syntyy kolmenlaisia suhteita, jotka ilmenevät:

1. lähtömaan ja uuden asuinmaan liikuntakulttuurien välisenä suhteena,
2. ulkomaalaistaustaisuuden ja liikuntakulttuurin välisenä suhteena sekä
3. ulkomaalaistaustaisuuden ja uuden asuinmaan yhteiskunnan välisenä suhteena.

Nämä kolme hahmottamaani suhdetta merkitsevät ulkomaalaistaustaisten liikkujien tarkastelua kolmesta näkökulmasta. Ensimmäisessä näkökulmassa tarkastelen muuttajien sosiaalistumista uuteen liikuntakulttuuriin. Toinen näkökulma valaisee sitä, miten yksi yhteiskunnallinen osa-alue - liikuntakulttuuri - toimii silloin kun kentälle tulee "ulkopuolisia". Kolmas näkökulma paikantaa muuttajien asemaa vastaanottavassa yhteiskunnassa.

Tutkimuksen alkuvaiheessa hahmottelin ulkomaalaistaustaisten naisten liikunnan tutkimista pääasiallisesti kahden ensimmäisen paikantamani suhteen kautta, eli kysymyksenä siitä, miten Suomeen muualta muuttaneet asettuvat suomalaisen liikuntakulttuuriin ja miten heidät otetaan vastaan. Kuitenkin aika pian ymmärsin, että ulkomaalaistaustaisuutta ei voi tutkia ilman ilmiön kytke mistä sen yhteiskunnalliseen kontekstiin. Yhteiskunnallisena kontekstina näen ulkomaalaistaustaisuuden liittyvän sosiaaliseen asemaan, joka muodostuu siitä, miten hierarkkiset yhteiskunnalliset kerrostumat määrittävät Suomeen muuttaneita ihmisiä. Ihmisten taustoista ja muuttosyistä juontuva heterogeenisyys tekee yhteiskunnallisten positioiden tarkastelusta kompleksisen, koska paikantumiseen vaikuttavat samanaikaisesti monet päällekkäiset muuttajat.

Ulkomaalaistaustaisuuteen liittyvät yhteiskunnalliset kerrostumat ovat haastava tutkimuskohde siitäkin syystä, että ihmisten muuttaminen on yhtäältä henkilökohtainen teko, mutta toisaalta tulos yhteiskunnallisista ja ilmastoon liit-

tyivistä prosesseista. Stuart Hallin mukaan postmodernissa globalisaatiossa aika ja tila ovat tihentyneet tavalla, jota ei olisi osannut muutama vuosikymmen sitten vielä ennustaa (Hall 2019, 123). Ymmärrän muuttamisen siis paikallisten, yhteiskunnallisten sekä ilmastotekijöiden määrittämänä yksilön vapaaehtoisena tai pakotettuna tekona, josta seuraa sopeutuminen ja sosiaalistuminen uuteen yhteisöön sekä yhteiskuntaan.

Ulkomaalaistaustaisuus ja liikunta ovat kumpikin laajoja ilmiöitä, joten rajasin tutkimuksen kohteeksi naiset ja toimintamuodoksi ohjatun liikunnan. Tarkoitin tässä tutkimuksessa *liikunnalla* tavoitteellista fyysistä aktiivisuutta, jota joko itse tai organosoidusti harrastetaan (ks. Tiihonen 2013; Tiihonen 2014; Kau-ravaara 2018, 53). Ohjatulla liikunnalla tarkoitan institutionaalisesti järjestettyä liikuntatoimintaa. Tässä tutkimuksessa ohjattu liikunta on osa kunnallista liikuntapalvelua. Paikannan kunnallisen liikuntapalvelun osaksi valtion lainsäädännöllä määrittelemiini julkisiin palveluihin. Valintojani perustelen tarkemmin menetelmäluvussa 4.6. Empiirinen tutkimukseni käsittelee siis ulkomaalaistaustaisia naisia ohjatussa ryhmäliikunnassa.

Ulkomaalaistaustaisten naisten liikkuminen ohjatussa ryhmässä on monisyinen sosiaalinen ilmiö, johon vaikuttavat naisten henkilökohtaiset lähtökohdat ja yhteiskuntaan integroitumiseen tarvittavat resurssit. Lisäksi ilmiö kiinnittyy institutionaaliin käytäntöihin ja yhteiskunnallisiin hierarkioihin, joiden taustalla vaikuttaa sosiaalisten ryhmien kohtaamisen dynamiikka. Tutkimukseni ei asetu pelkästään liikuntasaliin, eikä liikuntaorganisaatioon, vaan on osa laajempaa, yhteiskunnallista järjestystä koskevaa kokonaisuutta. Kapealla rajauksella, mikrotasolta katsottuna, tutkimukseni on ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntakulttuuristen piirteiden ja liikunnalle annettujen subjektiivisten merkitysten selvittämistä.

Laajempi sosiologinen näkökulma paikantaa tutkimukseni yhteiskunnallisiin kysymyksiin sosiaalisista suhteista, tunnistamisesta ja tunnustamisesta, kuulumisesta ja ulossulkemisesta sekä ryhmädynamiikasta *Toisen* kohtaamisen kontekstissa. Isaksson ja Jokisalo (1998) ovat kuvanneet Toisen ja Itsen dialektiikkaa prosessina, jossa ”Me” ryhmän ulkopuolisista syntyy mielikuvia ja uskomuksia. Toisen representaatioita luonnehtii rajoitettu tai vastakohtainen näkemys suhteessa Itseen, joka ei automaattisesti tarkoita negatiivista käsitystä Toisesta (Isaksson & Jokisalo 1998, 20; Isaksson 2001, 57). Keskinen ja kumppanit kuitenkin muistuttavat kyvyttömyydestä huomata läntiseen kulttuuripiiriin ja yhteiskuntarakenteisiin sisältyvää rasismia käyttäen hierarkkisiin valta-asetelmiin sisältyvästä ohikatsomisesta ilmaisua *valkoinen viattomuus* (Keskinen ym. 2021).

Tässä tutkimuksessa Toisen kohtaaminen tapahtuu liikunnan kontekstissa. Mikrotasolla Itse on ohjaaja ja Toinen liikkumaan tulleet ulkomaalaistaustaiset naiset. Ohjaaja edustaa liikunnan sisäpiiriläisyyttä ja naiset suhteessa suomalaiseen liikuntakenttään ulkopuolisuutta. Makrotasolla Itse on kansallinen liikuntakulttuuri ja Toinen ulkomaalaistaustainen väestö. Näistä lähtökohdista katsottuna tutkimuksen konteksti rakentuu ryhmäliikuntaa tarjoavasta organisaatiosta, ulkomaalaistaustaisuudesta sekä toiseuteen liittyvistä yhteiskunnallisista prosesseista.

Näen Isakssonin ja Jokisaloon (1998) tavoin, että *toiseus* on ajassa muuttuva. Toiseuden käsitteen käyttäminen edellyttää historian ottamista huomioon tavalla, miten ihmisiä on aikaisemmin toiseutettu sekä toisiksi luokitteluihin on suhtauduttu. Historiattomuus toiseuden käsittelyssä saattaa johtaa siihen, että representaatioiden takana nähdään kognitiivista ja kielellistä vastakkainasettelua, kuten tummaihoisen – vaaleaihoisen tai mies – nainen, jotka selittyvät pelkillä aatteilla ja ideologioilla, jättämällä sosiaaliset suhteet ja intressit huomiomatta (Isaksson & Jokisalo 1998, 20; ks. myös Keskinen 2021).

Käytän tässä tutkimuksessa vastakohtaisuutta tarkoittavaa sanaa Toinen silloin, kun sanan liittyy valtaulottuvuus, toisin sanoen toiseuttaminen. Lukemisen sujuvoittamiseksi käytän sanaa jatkossa kuitenkin pienellä alkukirjaimella – toinen – säilyttäen samalla kytköksen valtaulottuvuuteen.

Ilmiön kontekstin avaamiseksi tarkastelen ensiksi ulkomaalaistaustaisten aikuisten naisten sosiaalistumista liikuntaan omissa kansallisissa kulttuurikeskuksissa. Määrittelen aikuisuuden tässä tutkimuksessa alkavaksi 20 elinvuodesta ylöspäin⁹. Seuraavaksi katson, miten muutto prosessina vaikuttaa muuttajiin ja miten etninen sekä muuttotausta määrittävät naisia. Sen jälkeen tarkastelen yhteiskunnallisiin jakoihin vaikuttavia prosesseja, joiden tuloksena syntyy hierarkisia positioita Suomeen muualta muuttaneiden sosiaalisessa ja yhteiskunnallisessa paikantumisessa.

1.1 Ulkomaalaistaustaiset naiset ja liikunta

Kun puhumme ulkomaalaistaustaisten naisten liikkumisesta ja liikunnasta, puhumme naisista, jotka ovat muuttaneet Suomeen eri puolilta maailmaa ja joiden taustat ovat hyvin moninaisia. Tilastokeskuksen mukaan Suomessa asui vuoden 2019 lopussa 168 158 yli 20-vuotiasta ulkomailla syntynyttä naista. Luku on hieman pienempi verrattuna samanikäisiin ulkomailla syntyneisiin miehiin (179 453). Yhteensä ulkomaalaistaustaisia henkilöitä nuoremmat mukaan lukien oli vuoden 2019 lopussa 404 179. (Tilastokeskus 2019.) Euroopan unionin maiden kansalaisten osalta tilastotiedot eivät ole tarkkoja, sillä kaikki eivät rekisteröidä asumista Suomessa¹⁰. Esimerkiksi virolaisia arvellaan asuvan Suomessa huomattavasti enemmän kuin tilastot näyttävät (Alho & Kumer-Haukanömm 2020).

⁹ Perustelen valintani sillä, että täysi-ikäisyyden raja, joka alkaa Suomessa täytettyä 18 vuotta, on määritelty kansallisesti ja on siten valtiokohtainen. Eri maista tulevien naisten omissa konteksteissa täysi-ikäisyydelle on omat valtiokohtaiset rajat. Yhteistä ikäraja ei voi näin olla aikuisuuden alkamiselle määrätä, eikä se ole tarpeen, koska aikuisuuden määrittely ei ole tämän tutkimuksen kannalta keskeistä. Aikuisuuden määrittely on tarpeellista tilastotietojen tarkastelussa. Siksi asetan tämän tutkimuksen kontekstissa aikuisuuden alkamaan 20 ikävuoden kohdalle.

¹⁰ EU-maiden kansalaiset voivat asua ja tehdä töitä toisessa Euroopan unionin maassa ilman oleskeluoikeuden rekisteröintiä enintään kolme kuukautta. Kolmen kuukauden laskeminen alkaa uudestaan, kun henkilö on käynyt Suomen rajan ulkopuolella ja palannut takaisin Suomeen. Myös perheenjäsenien täytyy rekisteröidä oleskeluoikeus Suomessa. Viiden vuoden yhtäjaksoisen ja laillisen oleskelun jälkeen on EU-kansalaisella oikeus saada Suomeen pysyvä oleskeluoikeus (Maahanmuuttovirasto 2021).

Suomeen muutetaan eniten lähialueilta, kuten Venäjältä ja Virosta¹¹ (Tilastokeskus 2021a; 2021b). Suomeen muuttamisen syitä ei pystytä kovin tarkkaan sanomaan, sillä toistaiseksi ei ole ollut saatavilla tilastoja maahanmuuton syistä (Saukkonen 2020, 50). Usein muuttosyitä tarkastellaan maahanmuuttoviraston myöntämien oleskelulupien perusteella, mutta silloin tarkastelun kohteena ovat Euroopan unionin ulkopuolelta muuttaneet ihmiset, jotka ovat hakeneet oleskeluoikeutta Suomessa. Vapaa liikkuvuus EU-maiden sisällä lisää kuitenkin monenlaista muuttoa, joka ei näy tilastoissa (ks. tarkemmin luku 3.1).

Suurimmat syyt Suomeen tulolle olivat työ ja perhe. Myös opiskelun perusteella muutettiin merkittävästi¹². Pakotettu muutto kattaa noin 15 prosenttia maahantulon syistä (Martikainen ym. 2013, 39). Vuosina 2015–2016 humanitaarisen muuton paino oli isompi, sillä Suomeen saapui 32 476 turvapaikanhakijaa, joista yksintulleita alaikäisiä oli 3 024 (Lyytinen 2019).

Ulkomaalaistaustaisia naisia yhdistää syntyminen jossain toisessa maassa kuin Suomessa. Lisäksi tutkimuksen kohteena olevalle ryhmälle on yhteistä jaettu kokemus muuttamisesta Suomeen sekä halu liikkua. He ovat monesta eri maasta kotoisin ja löytäneet itselleen mieluisan tavan liikkua, koska osallistuvat ryhmään melko säännöllisesti. Lähempi tarkastelu ulkomaalaistaustaisuuden ja liikunnan kytköksistä osoittaa, kuinka kompleksisesta aiheesta on kuitenkin kysymys, sillä muuttajilla, samoin kuin valtaväestöllä, on monenlaisia lähtökohtia ja tulkintoja siitä, mitä *hyvä liikunta* heille tarkoittaa. Näitä naisten näkemyksiä ja merkitysantoja emme voi tietää etukäteen, saatikka päätellä heidän taustansa perusteella.

Liikkuminen ja liikuntatoimintaan osallistuminen ovat yhtäältä hyvin henkilökohtaista valintoja mutta toisaalta sidoksissa yhteiskunnallisiin ja kulttuuriin reunaehtoihin (Vanttaja ym. 2017, 19; Kauravaara 2013, 234). Liikunta henkilökohtaisena valintana mahdollistaa monenlaisia lähestymiskulmia riippuen siitä, tarkastellaanko valintoja biologisten tarpeiden vai oppimisen ja toimintateorioiden kautta (ks. Kauravaara 2018, 48–49). Riippumatta siitä, mistä kulumista henkilön valintoja tarkastellaan, asettuvat subjektiiviset valinnat kuitenkin siihen kontekstiin, minkälaiseen yhteiskuntaan henkilö on syntynyt. Toisin sanoen minkälaiseen liikuntakulttuuriin ja mahdollisuuksiin hän on sosiaalistunut.

¹¹ Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2019 äidinkielenä venäjää puhui 81 606 henkilöä, viroa 49 427 henkilöä, arabiaa 31 920 henkilöä, englantia 22 052 henkilöä ja somaliaa 21 920 henkilöä. Muita enemmän puhuttuja kieliä ovat: kurdi, persia/farsi ja kiina. (Tilastokeskus 2021a.) Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden määrä lukuina eroaa sen mukaan, katsotaanko tilastoja syntyperän, kansalaisuuden vai äidinkielen perusteella. Jakoperusteet eivät ole yksiselitteisiä, sillä esimerkiksi kaksoiskansalaiset käsitellään tilastoissa Suomen kansalaisina (Saukkonen 2020, 25–26).

¹² Maahanmuuttoviraston myöntämien ensimmäisten oleskelulupien perusteella EU:n ulkopuolisista maista muutti perhesyistä 10 251 henkeä, työn vuoksi 9 461 henkeä ja opiskelun vuoksi 5 246 henkeä. EU-maista tulijoiden oleskeluoikeuksia rekisteröitiin 8 533 hengelle. Kansainvälisen suojelun vuoksi tulleita ja kiintiöpakolaisia oli yhteensä 3 709, muiden syiden vuoksi muutti 454 henkeä (Euroopan muuttoliikeverkosto, EMN 2020). Ensimmäisen oleskeluluvan perusteella tarkastetut kategoriat eivät ole pysyviä, sillä monesti maassaolon syy saattaa muuttua tulon jälkeen. Esimerkiksi opiskelun vuoksi tullut henkilö jää Suomeen töihin tai työn vuoksi muuttanut avioituu Suomessa asuvan puolisonsa kanssa.

Liikuntakulttuuriin kasvamista voi tulkita sosialisaa-tion käsitteen kautta. Sosiaalistuminen kuvaa opittua suhtautumista liikuntaan sekä käytännön taitoja siitä, miten lähiyhteisössä liikunnasta puhutaan sekä harrastetaan. Sosialisaa-tiolla tarkoitetaan yksilöllistä prosessia, jonka tuloksena yksilöstä tulee yhteis-kunnan tai sen osa-alueen, esimerkiksi liikuntakulttuurin jäsen (Berger & Luck-mann 1994, 147–149). Prosessin aikana yksilö oppii ympäröivän yhteisön arvo-maailman ja toimintakulttuurin eli sen, millainen rooli ja asema liikunnalla on omassa yhteisössä ja yhteiskunnassa. Sosialisaa-tio ei ole yksisuuntaista, sillä yk-silö on sekä objekti että subjekti. Osallistumalla yhteiseen tekemiseen yksilö vai-kuttaa valinnoillaan myös yhteisön liikuntakulttuuriin ja sen käytäntöihin. Näin ollen liikuntakulttuuri, kuten muukaan yhteiskunnallinen elämä ei ole pysyvä ja muuttumatonta.

Vaikka liikunnalla on universaaleja piirteitä, nivoutuu liikunta yhteiskun-nallisena toimintana jokaisessa maassa juuri sen maan yhteiskunnallisiin käytän-töihin, rakenteisiin, politiikkaan ja tapakulttuuriin muodostaen kyseiselle maalle ominaisen liikuntakulttuurin (ks. Vanttaja ym. 2017, 20–21; Itkonen 1996, 72). Kansallinen kehys vaikuttaa siis siihen, millaiseen liikuntakulttuuriin kasvetaan, millaiset ovat maan liikuntakulttuurin organisoitumisen muodot, toiminnan ta-vat sekä historia. Vaikka ei harrastaisikaan liikuntaa, on sekin yksi tapa olla kyt-köksissä oman maan liikuntakulttuurin kanssa. Kasvaminen liikuntakulttuuriin tarkoittaa siis sellaisen liikunnallisen identiteetin syntymistä, joka heijastaa maan yhteiskunnan sekä lähiyhteisön normeja, asenteita ja käyttäytymismalleja, joihin lapsuuden aikana on kiinnittynyt (Vanttaja ym. 2017, 17) Lisäksi omasta lähiyh-teisöstä saadaan ymmärrystä liikkumisen roolista sosiaalisessa maailmassa. Liikunta ja liikkuminen ovat siten kulttuurisesti determinoitua toimintaa.

Kansallisten liikuntakulttuurien omaleimaisuudet lisäävät sitä moninai-suutta, millä valmiuksilla suomalaisen liikuntakulttuuriin tullaan. Muuttajien odotukset *hyvälle* liikunnalle ovat yksilöllisiä, eivätkä ole ennalta arvattavissa peilaamalla muuttajien etniseen taustaan. Muutto toiseen maahan käynnistää si-säisen muutosprosessin ja avaa mahdollisuuksia muuttaa aikaisempia tapoja ja tottumuksia. Mikäli aikaisempi liikunnallinen identiteetti on olemassa, saattaa liikuntaharrastuksen aloittaminen olla helpompaa, jos elämäntilanne ja käytettä-vissä oleva aika mahdollistavat liikunnan harrastamisen. Tarkastelen muutto-prosessin vaikutusta yksilön resursseihin ja niihin vaikuttaviin tekijöihin tarkem-min luvussa 1.2.

Naisten tulemista tai tulematta jättämistä suomalaisen liikuntakulttuuriin voidaan tarkastella uudelleen sosiaalistumisen prosessina. Suomalainen liikun-takulttuuri on osa länsimaista kulttuurikehystä, sillä liikunta vapaa-ajan viettona on länsimainen ilmiö¹³ ja saattaa sellaisena olla vieras monille kauempaa Suo-

¹³ Maahanmuuttoviraston myöntämien ensimmäisten oleskelulupien perusteella EU:n ul-kopuolisista maista muutti perhesyistä 10 251 henkeä, työn vuoksi 9 461 henkeä ja opiske-lun vuoksi 5 246 henkeä. EU-maista tulijoiden oleskeluoikeuksia rekisteröitiin 8 533 hen-gelle. Kansainvälisen suojelun vuoksi tulleita ja kiintiöpakolaisia oli yhteensä 3 709, mui-den syiden vuoksi muutti 454 henkeä (Euroopan muuttoliikeverkosto, EMN 2020). Ensिम-mäisen oleskeluluvan perusteella tarkastetut kategoriat eivät ole pysyviä, sillä monesti maassaolon syy saattaa muuttua tulon jälkeen. Esimerkiksi opiskelun vuoksi tullut henkilö

meen muuttaneille. Maassaoloaika vaikuttaa siihen, minkälaisia kulttuurisia, taloudellisia ja henkisiä resursseja muuttajilla on käytettävissä (Saukkonen 2020, 49). Ihmisten resurssit ovat lisäksi yksilöllisiä. Aikaisemmat kokemukset, tottumukset sekä tulkinnat liikunnasta synnyinmaan kontekstissa tuovat oman lisänsä siihen, miten suomalaisessa liikuntakulttuurissa pystytään navigoimaan.

Toisaalta suomalainen liikuntakulttuuri saa nykyään vaikutteita joka puolelta maailmaa. Globaali riippuvuus synnyttää kulutusidentiteettejä myös liikuntakentälle kuljettaen tyylejä, trendejä ja tavaroita sekä monipuolista länsimaista liikuntakulttuuria. Samalla myös suomalainen liikuntakulttuuri muokkautuu kansainvälisen kanssakäymisen tuloksena (Itkonen 2021, 125). Stuart Hall on kuvannut, miten kriketti on muuttunut sitä mukaa, kun peli on englantilaisten siirtomaaisäntien mukaan kulkenut alusmaihin ja muokkautunut paikallisen kulttuurin vaikutuksesta (Hall 2019, 93).

Ulkomaalaistaustaisia naisliikkuja yhdistää uuden liikuntasuhteen rakentaminen joko aikaisempia kokemuksia hyödyntäen tai kokonaan uutena tekemisen muotona. Liikuntasuhteella on Suomessa tarkoitettu perinteisesti sitä, millainen rooli liikunnalla on ihmisen elämässä. Toisin sanoen miten henkilö suhtautuu liikuntaan ja on kiinnittynyt liikunnan sosiaaliseen maailmaan. (Koski 2004).

Myös tiedollinen puoli sisältyy liikuntasuhteeseen, eli käsitykset ja ymmärrys liikuntakulttuurista ja sen osa-alueista. Liikuntasuhde ilmenee myös siinä, kuinka sitoutuneita ollaan toimimaan liikuntakentällä erilaisissa rooleissa. Liikuntasuhteella voidaan tarkoittaa myös passiiviseksi tulkittua suhdetta, niin sanottua penkkiurheilua, jossa toisten tekemisiä seurataan kentän laidalta tai median välityksellä (Koski 2004; Koski & Tähtinen 2005; Vanttaja ym. 2017).

Penkkiurheilu tai liikuntasuhde laajemmin tulkittuna ei rajoitu internetin aikakautena Suomen rajojen sisälle, sillä ylirajalliset suhteet ja monipaikkaisuus mahdollistavat tiiviimmän yhteydenpidon moniin yhteisöihin, jolloin ylirajallista arkea eläviin ihmisiin vaikuttavat suomalaisen liikuntakulttuurin lisäksi muutkin tulkinnat liikunnasta ja urheilusta. Se tarkoittaa, että muuton jälkeen suhde erilaisiin liikuntakulttuureihin ei katkea ja muuttajat vertaavat uuden asuinmaan tulkintoja liikunnasta muualla tehtyihin tulkintoihin. Jos tulkinnat tai käytännöt eroavat merkittävästi, saattaa niistä syntyä esteitä liikunnan harrastamiselle. Esimerkiksi käy suomalaisen uimahallikulttuurin alastomuus.

Liikunnalla on vapaa-ajan funktion lisäksi muita yhteiskunnallisia tehtäviä. Liikunta ja urheilu ovat kiinnittyneet eri aikakausina erilaisiin tavoitteisiin, kuten kansalaiskasvatukseen, sotilaskuntoon, isänmaallisuuteen, luokkatietoisuuteen, aatteiden levittämiseen, valtapolitiikkaan sekä viihteeseen (Itkonen 1996, 25; Kokkonen 2008, 41–42). Liikuntapolitiikan keskiössä on lisäksi aina ollut hyvinvoinnin edistäminen ja terveyden ylläpito (Rantala 2014, 39). 1990-luvulta lähtien myös hyvät väestösuhteet ja ulkomaalaistaustaisen ihmisten integrointi on sisällytetty suomalaisen liikuntapolitiikan tavoitteisiin (Rönkkö 2020).

Muuton jälkeen terveys ja siitä huolehtiminen saattavat olla monille motivaation lähteitä sopivan liikunnan aloittamiseksi. Ulkomaalaistaustaisten liikku-

jää Suomeen töihin tai työn vuoksi muuttanut avioituu Suomessa asuvan puolisonsa kanssa.

jien subjektiivisia merkityksiä liikunnalle on tutkittu vähän. Kotoutumisen ja liikunnan yhteyksien tutkimuksessa havaittiin, että terveys koettiin tärkeimmäksi syyksi liikkua riippumatta sukupuolesta, synnyinmaasta, Suomessa asutusta ajasta tai muuttosyyistä (Zacheus ym. 2012, 204). Tutkimuksesta ei kuitenkaan selviä, oliko liikkujien julkilausuttu terveystietäminen omaksuttu suomalaisen liikuntakulttuuriin sosiaalistumisen myötä vai oliko näkökulma omaksuttu synnyinmaassa.

Terveystietämiseen nojaaminen uuden liikuntasuhteen rakentamisessa riippuu kuitenkin siitä, millainen on henkilön terveyslukutaito ja miten hän ymmärtää terveyden ja liikunnan väliset yhteydet eli millainen on henkilön terveystaju (ks. Puuronen 2015). WHO:n määritelmän mukaan terveyden lukutaidossa on kyse tiedollisista ja sosiaalisista taidoista, jotka määrittävät motivaation ja valmiudet hankkia, ymmärtää ja käyttää tietoa terveyden edistämiseen ja ylläpitämiseen. (WHO 1998; Leskinen & Koskinen-Ollonqvist 2000; Nutbeam 2000.) Terveys sekä odotukset väestön terveelliseen käyttäytymiseen ovat pohjoismaisen hyvinvointipolitiikan lähestymistapoja huolehtia kansalaisista, jolloin usein ajatellaan, että kaikilla on mahdollisuus valita terveyden kannalta edullinen elämäntapa¹⁴ (Malin & Anis 2013).

Toisaalta liikunnallisten tavoitteiden kiinnittyminen yhä vahvemmin terveyden edistämiseen on nähty yhdeksi sosiaalisen kontrollin muodoksi (Itkonen 2021, 13; Saari 2011, 63). Tällöin liikunnan itseisarvo muuttuu välinearvoksi ja ihmisistä tulee objekteja, joiden parasta liikunnan ammattilaiset hoitavat. Objektivoitunutta lähestymistä, jossa tähdätään terveystietämisen ongelmien ennaltaehkäisemiseen tai poistamiseen, on lähestytty foucaultilaisittain biovallan käsitteellä (ks. Saari 2011, 60–61). Esimerkki biovallasta on ylipainoisten ihmisten kohdalla liikuntatavoitteiden kiinnittyminen painonhallintaan (Harjunen 2020). Julkivallan roolin kasvaessa linjausten määrittäjänä ja resursoijana seurauksena voi olla poliittiseen ohjaukseen painottuva liikuntakulttuuri (Itkonen 2021, 160–161).

Pohjoismaainen hyvinvointipolitiikka sosiaali- ja liikuntapalveluineen ei ole kovinkaan yleistä laajemmin katsottuna. Globaali lähestyminen terveyslukutaitoon avaa toisenlaisen tulkintahorisontin. Rikkaiden ja köyhien maiden väliset terveyserot ovat suuret aiheuttaen merkittävää eriarvoisuutta. (WHO 2008; Thernborn 2014, 14–15). Kehittyvien maiden talouspoliittiset liittoutumat, väestönkasvu, kaupungistuminen ja ilmastonmuutos lisäävät maitten epävakautta ja globaalia eriarvoisuutta (Malin & Anis 2013). Terveystietäminen sekä liikunta harrastuksena ovat meille hyvinvointivaltiossa asuville jo lähes itsestäänselvyksiä, joiden tarjoaminen sellaisinaan saatetaan kokea vieraiksi tavoitteiksi (ks. Koshedo ym. 2015). Fyysisesti kuormittavat elin- ja työolot, rajattu koulunkäyntimahdollisuus sekä velvollisuus huolehtia perheestä yhdessä muiden yhteis-

¹⁴ Käytin ilmaisua usein ajatellaan että on mahdollisuus valita siitä syystä, että yhdenvertaisuusperiaatteella järjestetyt mahdollisuudet eivät ole kuitenkaan yhtäläisesti käytettävissä, sillä yksilön valintojen lisäksi terveelliseen elämäntapaan ja liikunnan harrastamiseen vaikuttavat yhteiskuntarakenteisiin kuuluvat ikä, sukupuoli, koulutus, ammatti, varallisuus, asuinpaikka ja sosiaalinen asema mutta myös turvallisuuden tunne ja koettu epätasa-arvoisuus (Mäki-Opas ym. 2017; Itkonen 2020; Thernborn 2014, 99; ks. myös Kauravaara 2013; Kokkonen & Kauravaara 2020; Berg & Kokkonen 2016).

kunnallisten velvoitteiden kanssa ovat monissa maissa usein naisten vastuulla. Yhteiskunnalliset olot vaikuttavat siihen, että omaa hyvinvointia ja liikuntaa ei välttämättä ajatella edes samoilla mitta-asteikoilla kuin sitä ajatellaan hyvinvointiyhteiskunnassa (esim. Persson ym. 2014).

1.2 Muutto muuttaa minäkuva

Muutettaessa uuteen maahan ei voi tietää, mitä se tuo tullessaan. Riippumatta siitä, onko aikaisempaa kokemusta muutosta vai ei, on jokainen uusi asettuminen toiseen maahan ainutkertaista, sillä vastassa ovat uudet tavat ja käytännöt, mutta myös erilaiset ajatusmallit ja yhteiskunnallinen rakenne. Arki täytyy järjestää uudelleen ja löytää sopivat rutiinit, joiden varaan elämä rakentuu. Velvollisuuksien ja vapaa-ajan vuorottelu saattaa muuttua, sillä itselle tutut ja tärkeät toimintatavat täytyy saada sopimaan yhteiskunnallisten velvollisuuksien kanssa. Suomessa se tarkoittaa esimerkiksi työ-, opiskelu- tai perhevastuiden lisäksi kotouttamiskoulutukseen osallistumisen velvoitetta (Laki kotouttamisen edistämisestä 30.12.2010/1386). Liikunta ei välttämättä ole ensimmäisiä asioita, joihin voimavaroja käytetään, ellei alkuvaiheen kotouttamistoimenpiteisiin ole liikuntaa sisällytetty.

Maahanmuutto on iso elämänmuutos yksilölle ja hänen läheisilleen. Muutos koskee yksilön odotushorisonttia, sillä uusi ympäristö tarjoaa yhtäältä haasteita mutta toisaalta mahdollisuuksia riippumatta siitä, mikä on muuton syy. Muutto vapaaehtoisena valintana työn, opiskelun tai perhesyiden vuoksi antaa raamit muuttoprosessille. Kutsun tätä vapaaehtoisuuteen perustavaa muuttoa tehtäväsuuntautuneeksi, jossa fokus tulevaa kohtaan on tiedossa. Tehtäväsuuntautunut muutto helpottaa asettumisessa uuteen ympäristöön, sillä vastassa on jokin verkosto, työpaikka, opiskeluympäristö tai perhe, joihin voi kiinnittyä ja joiden kautta integroitua aluksi lähiympäristöön ja ajan kuluessa laajemmin yhteiskuntaan. Sosiaalistuminen ympäröivään yhteisöön opettaa tuntemaan paikallista kulttuuria. Kulttuurilla tarkoitan kietoutumaa tavoista, normeista, asenteista, arvoista ja sosiaalista käyttäytymistä, joista muodostuu yhteisesti jaetut merkitysjärjestelmät tekemisen ja vuorovaikutuksen sujumiseksi (Hall 2019, 107).

Pakon saneleman muuton luonne on erilainen. Poliittisen tai aseellisen uhan takia, huonojen elinolojen, ilmastomuutoksen tai taloudellisen pakon vuoksi liikkeelle lähteminen tuo haavoittuvuutta ja sitä kautta erilaisia kokemuksia ja tarpeita. Ensisijaiseksi nousee eksistentiaalinen turvallisuus, jonka jälkeen vasta muut arjessa kiinnittymisen tavoitteet alkavat saada merkitystä. Pakkomuuton yhteydessä puhutaan moninkertaisesta haavoittuvuudesta, mikäli taustalla on raskauttavia tekijöitä, kuten esimerkiksi väkivaltakokemuksia tai alaikäisyyttä. (Heikkilä & Mustaniemi-Laakso 2019). Pakon edessä muuttaneilla on harvoin turvaverkkoa vastassa, mikä auttaisi paikantamaan itsensä uuteen yhteiskuntaan. Pöyhönen ym. (2019a) havaitsivat, miten esimerkiksi turvapaikanhakijoiden sosiaaliset verkostot rakentuvat pääasiassa heikoista suhteista viranomaisiin ja kotouttamistyötä tekeviin. Omakielinen tai kulttuurinen yhteisö tarjoaa

joko fyysisesti lähellä olevana tai yllirajallisena sosiaalista tukea sekä verkostoja kiinnittymiselle uuteen ympäristöön.

Sosiaalisena ilmiönä muutto on minäkuvan paikalta siirtymistä (Hall 2019, 27). Se tarkoittaa muutoksia siinä, miten muuttajana koetaan oma asema yhteiskunnan sosiaalisessa järjestyksessä suhteessa muuttoa edeltävään aikaan. Minäkuvan paikalta siirtymistä voi katsoa myös sosiaalisen liikkuvuuden käsitteen kautta. Sosiaalinen liikkuvuus ilmenee sekä vaaka- että pystysuorassa tasossa, jossa vaakataso edustaa fyysistä paikkakunnan vaihtoa ja pystysuora liikkuvuus taas siirtymistä yhteiskunnallisessa asemassa joko ylös- tai alaspäin (Allardt & Littunen 1979, 126).

Muuttoa luonnehtii luopuminen tutusta asemasta avaten kuitenkin myös uusia mahdollisuuksia. Hallin mukaan paikalta siirtyminen purkaa vanhoja identifioitumisen siteitä, jolloin uudet paikantumiset ja muutokset toimintatavoissa, eli irtautuminen lähtöyhteisöstä on mahdollista (Hall 2019, 55; 197). Esimerkiksi vironkielisten siirtolaisten tutkimuksessa havaittiin, että useimmat henkilöt olivat tyytyväisiä tulosta Suomeen, sillä muutto oli vaikuttanut heidän henkiseen ja yksilölliseen kasvuun sekä sellaisten asioiden näkemiseen, joita aikaisemmin ei ollut huomattu (Helander 2020).

Maahanmuuton vaikutus sosiaaliseen liikkuvuuteen voi siis viedä ylöspäin tai alaspäin riippuen siitä, millaiset ovat vastaanottavan yhteisön odotukset ja tulijan vastaavuus odotuksiin sekä yleinen yhteiskunnallinen ilmapiiri. Esimerkiksi liikuntakentällä ulkomaalaistaustaisen valmentajan tai pelaajan tulo seuraan saattaa nostaa tulijan sosiaalista asemaa suhteessa aikaisempaan, sillä tulijan ammatillisen osaamisen arvostaminen kehystää myös hänen asemansa yhteisössä (ks. Haavisto ym. 2010, 244). Epäonnistuminen ammatissa valmentajana tai urheilijana taas saattaa laskea myös sosiaalista asemaa.

Usein muutto tuo tullessaan siirtymisen sosiaalisessa hierarkiassa alaspäin (ks. Saukkonen 2020, 52). Se näkyy eriarvoisena sosiaalisena asemana, josta seuraa myös terveysongelmia (Thernborn 2014, 105). Muuttajan näkökulmasta katsottuna edellisessä yhteisössä solmittuja suhteita ja elettyä historiaa ei voi sellaisenaan siirtää uuden yhteisön kehukseen. Merkitykselliset asiat, jotka määrasivät yksilön sosiaalisen aseman¹⁵, saattavat uudessa kulttuurikehyksessä olla merkityksettömiä tai jopa negatiivisesti latautuneita. Tutun ympäristön ja kulttuurisen koodiston vaihtuminen yhdessä sosiaalisen aseman muutoksen kanssa on yhtäältä luopumista objektiivisesta todellisuudesta ja toisaalta subjektiivinen muutos minäkuvassa. Minäkuvalla tarkoitan Brubakerin (2013) tavoin yksilön identifioitumista suhteessa ympäristöön.

Minäkuvasta käytetään monesti *identiteetin* käsitettä tilaan kiinnittyneenä. Tulkintaa on kritisoitu sen ambivalentin luonteen takia. Käsite identiteetti sisältää yhtäältä jotain pysyvää, mutta toisaalta jatkuvasti muutoksessa olevaa (Brubaker 2013, 65; myös Malik 2016, 24–25). Identiteettiä käsitteenä on käytetty sekä fragmentaarisenä kategorisoijana (esim. etnisyyteen tai sosiaaliseen sukupuoleen

¹⁵ Käytän käsitteestä ”sosiaalinen asema” myös synonyymia ”sosiaalinen positio”. Viittaan käsitteillä subjekti- tai ryhmäpositioon, joka määrittää paikantumista yhteiskunnallisessa järjestyksessä muodostaen tilan, josta käsin arkea tulkitaan (Skeggs 2014, 99).

liittyen) kuin myös universaalisesti ymmärrettynä sosiaalisen rakenteen ilmaisu (esim. asema työmarkkinoilla tai ammattirakenteessa). Identiteetti kollektiivisena ilmiönä kuvastaa perustavanlaatuisia ”samuutta”, joka pysyy samana henkilöstä toiseen ja johon liitetään odotus solidaarisuudesta ryhmää kohtaan. Ristiriitaiseksi käsitteen tekee sen ymmärtäminen myös prosessuaalisena ja muuttuvana, jolloin identiteetti on pirstaleinen, syntyy vuorovaikutuksessa ja aktivoituu vaihtelevissa konteksteissa. (Brubaker 2013, 62–65.)

Käytän tässä tutkimuksessa itsensä paikantamisesta ilmaisu *identifioituminen* päästäkseni eroon identiteetin käsitteeseen liittyvästä tulkinnallisuudesta. Ymmärrän Brubakerin tavoin *identifikaation* kategorisoijana, joka ei johda sisäiseen samuuteen tai rajattuun ryhmämuotoon, johon identiteetin käsite usein johtaa. Identifioiminen ja identifioituminen ovat kiinteästi sosiaaliseen elämään kuuluvia ilmiöitä, joilla luonnehditaan itseä ja toisia, määritetään paikkaa suhteessa toisiin ja sijoitetaan kontekstista riippuen erilaisiin kertomuksiin. (Brubaker 2013, 72–82.) Minäkuvan muutos ja uudelleen identifioituminen on omien lähtökohtiensa ja resurssiensa peilaamista muuttuneessa yhteiskunnallisessa kehityksessä.

1.3 Ulkomaalaistaustaisuus sosiaalisena asemana

Ulkomaalaistaustaisuus määrittää yksilön suhdetta ympäristöön monella tavalla. Ymmärrän ulkomaalaistaustaisuuden sosiaalisen aseman määrittäjänä yläkäsitteeksi, jossa yhdistyy kolme tekijää. Näkemykseni mukaan ulkomaalaistaustaisuudessa yhdistyy (1) yksilön henkilökohtainen persoona ja historia, (2) kuulumisen johonkin etniseen ryhmään (etnisyys), sekä (3) siirtyminen maasta toiseen (maahanmuuttajuus), josta alkaa asettuminen uuteen yhteiskuntaan. Sosiologisesta näkökulmasta kiinnostuksen kohteena ovat etnisyys ja maahanmuuttajuus, sillä kummatkin vaikuttavat sosiaalisen aseman rakentumiseen.

Tarkastelen seuraavissa luvuissa tarkemmin etnisyyttä sekä maahanmuuttajuutta sosiaalisina kategorioina, jotka määrittävät ulkomaalaistaustaisuutta. Ulkomaalaistaustaisuuden pilkkominen osiksi on tärkeää, jotta voisimme ymmärtää monitahoisia ja -kerroksisia sosiaalisia prosesseja yksityiskohtaisemmin. Sosiaalisilla prosesseilla tarkoitan mikro-, meso- ja makrotason vuorovaikutussuhteita, joista rakentuu valtaosaan perustuvia yhteiskunnallisia kerrostumia (ks. Thernborn 2014, 74).

Etnisyys ja maahanmuuttajuus analyysiyksikköinä mahdollistavat analyysissä tarkemman erottelun siitä, milloin sosiaalisissa prosesseissa vaikutukset kiinnittyvät enemmän etnisyyteen ja milloin maahanmuuttajuuteen. Vaikka arkielämässä kyseiset kaksi analyysiyksikköä kietoutuvat tiiviisti yhteen julkisessa puheessa käytetyn maahanmuuttaja-käsitteen alle, näen tarpeelliseksi erottaa etnisyyden ja maahanmuuttajuuden toisistaan. Tarkastelen seuraavaksi, miten etnisyys ja maahanmuuttajuus vaikuttavat ulkomaalaistaustaisten ihmisten minäkuvaan sekä sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen.

1.3.1 Etnisyys sosiaalisena kategoriana

Etnisyyttä voisi kuvailla juurilla, joista ihminen saa elämälle ravintoa. Etninen tietoisuus kertoo kuulumisesta johonkin yhteisöön ja polveutumisesta sukupolvien ketjussa. Ymmärrys siitä, mihin kuulun ei muodostu automaattisesti, vaan perhe, läheiset ja myöhemmin lähiyhteisö kertoo ja opettaa, mikä meitä ympäröivä maailma on, miten se toimii ja miksi teemme asioita juuri niin kuin teemme (Berger & Luckmann 1994). Yhteisö kantaa esivanhempien kokemuksia ja värittää tulkinnoilla tekemiset ja tarinat. Silloin, kun elämä jatkuu kauempana omasta yhteisöstä, on näillä tarinoilla, riiteillä, toimintatavoilla, esineillä tai vaatteilla merkitysvoimaa minäkuvan ylläpidossa. Silloin kun rakennetaan kuulumista uuteen yhteisöön, punnitaan aikaisemmat merkitykset uusin tavoin. Jotkut näistä merkityksistä voimistuvat ja niistä pidetään tiukemmin kiinni, mutta toiset laimenevat ja niistä luovutaan tai jopa tuomitaan.

Etnisyys arkikäytössä on muuttunut synonyymiksi tarkoittamaan ulkomaalaistaustaisia ihmisiä. Julkisessa keskustelussa seurataan erilaisten etnisten ryhmien määriä, asettumista yhteiskuntaan ja mukana tulevien kulttuuristen tapojen mahdollisia vaikutuksia ja seurauksia. Etnisiä ryhmiä ei tilastoida, mutta ryhmiä identifioidaan kielellisen kuulumisuuden tai syntymävaltion avulla, jotta väestön tilastointi ja seuranta olisi mahdollista. Sellainen julkisuuskuva, jossa etnisyyttä kiinnitetään vähemmistöihin sekä toimii erontekona enemmistöstä, on harhaanjohtava, sillä etnisyyttä koskee kaikkia ihmisiä, myös suomalaisia (ks. Eriksen 2004, 340).

Etniset ryhmät otetaan usein annettuina pohtimatta syvemmin, mitä etnisyydellä tarkoitetaan. *Etnisyys* käsitteenä on kuitenkin moniselitteinen ja kaipaava lähempää tarkastelua. Yleisesti etnisyydellä viitataan syntyperään, polveutumiseen ja yhteiseen kulttuuriin, joita siirretään tradition välityksellä (Hall 2019, 135). Dundes esittää, että etninen ryhmä on pienempi osa kansasta (folk) (Dundes 2002, 44). Eriksenin mukaan on yleistä, että etnisyyttä nähdään ”objektiivisina kulttuurieroina”, jossa etnisyyden tärkeys korostuu sen mukaan, mitä suuremmat ovat kulttuurierot. Tutkimus on kuitenkin paradoksaalisesti näyttänyt, että yhtäältä kulttuurierot pienenevät kanssakäymisen myötä, mutta toisaalta erottuminen toisista kasvaa sitä mukaa, mitä samankaltaisempia ihmiset ovat. (Eriksen 2004, 340–341.)

Etnisyys rakentuu siis kulttuurisesti erilaisten ihmisten kanssakäymisen tuloksena. Ihmiset tulevat tietoiseksi omasta minäkuvasta vain kohdatessaan toisia. Etnisellä ryhmällä on yhteisesti jaettavaa, joka tulee sosiaalisesti merkitykselliseksi ryhmän sisäisen ja ulkoisen vuorovaikutuksen myötä. Etnisen ryhmän täytyy vahvistaa omaa olemassaoloa sosiaalisesti ja ideologisesti erilaisten riitien avulla siten, että omat jäsenet sekä muut ihmiset tunnistaisivat kulttuurisen eroavuuden. (Eriksen 2004, 342–343.)

Hallin mukaan sekä etninen ryhmä että kansakunta ovat keinotekoisia sulkeutumia, joiden kuvitellaan luovan samastumisen mahdollisuuksia, sillä ne ovat tilapäisiä ja itse muutoksessa (Hall 2019, 29). Vaikka etnisen ryhmän määrittelyyn kuuluu yhteisesti jaettavia objektiivisia asioita, tekevät subjektiiviset

tulkinnat etnisyydestä dynaamisen ja muuttuvan. Asia on helposti havaittavissa tarkasteltaessa etnisten ryhmien muuttumista niiden sijoittuessa uusiin ympäristöihin. Esimerkiksi suomalaisuus Ruotsissa on erilaista kuin suomalaisuus Britanniassa ja ne kumpikin eroavat suomalaisuudesta Suomessa, joka jo sekin on sinänsä hyvin moninainen ja ajassa muuttuva.

Näen etnisten ryhmien tarkastelun itsenäisinä ja selvärajaisina olioina Brubakerin tavoin hyödyttömänä, koska ne ovat ajasta sekä paikasta riippuen muuttuvia. Etnisyyttä ei voi vangita objektiksi, joka on olemassa sellaisena, vaan sitä on tarkastettava tilannesidonnaisena toimintana (Brubaker 2013, 32–33). Etnisyys ei ole substantiaalisessa mielessä identiteetti, vaan identifikaation kieli, jolla ihmiset identifioivat itseään ja muita, tunnistavat intressejä sekä luovat poliittisia vaatimuksia.

Etnisyyttä voi kuvailla tapoina ymmärtää ja tulkita kokemuksia sekä muotoilla identiteettejä ja intressejä, ei ennalta määritettyinä koodeina ihmisten toiminnalle. Etnisyys objektivoituu symboleina ja konkretisoituu arkijärjen tietoina sekä koodattuina diskursseina, joita esitetään julkisissa seremonioissa ja yksityisissä vuorovaikutustilanteissa. Etnisyyden tavoin kansakuntaisuuskin on kehystävä näkemys, joka luo kulttuurisia puhetapoja ja poliittisia vaatimuksia. (Brubaker 2013, 261.)

Ulkomaalaistaustaisten ihmisten identifioimisessa sekoitetaan usein etnisyys ryhmän kehikkona ja ulkomaalaistaisuus sosiaalisena kategoriana, tai niitä käytetään synonyymeina. Ryhmä ja kategoria eivät kuitenkaan ole synonyymeja, eikä näitä luokituksia voi yhdistää. Ryhmä sosiaalisena yksikkönä on ihmisten järjestäytymisen tulos, mutta kategoria sosiaalisena yksikkönä havaintojen luokittelun tulos. (Brubaker 2013, 34–35.) Toisin sanoen ryhmä muodostuu subjektiivisesti ja kategoria objektiivisesti tulkittuna.

Etnisyyttä, kuten suomalaisuutta, ei voi objektiivisesti havaita, sillä se on jokaisen ihmisen oma tulkinta maailmasta. Kylläkin ryhmään kuulumisen – suomalaisuuteen kuulumisen – voi havaita, jos henkilö itsensä tällä tavoin identifioi. Näin ollen *etnisyys sosiaalisena kategoriana* on pikemminkin hallinnollinen ja poliittinen toimenpide ulkomaalaistaustaisten representaatioksi, joka ei taivu todellisuuden ulkopuoliseksi luokittelutyökaluksi.

Sosiaaliset kategoriat pohjustavat tapoja, miten näemme niihin luokiteltuja ihmisiä ja miten ajattelemme etnisiin ryhmiin mielestämme kuuluvien ihmisten käyttäytyvän. Siitä muodostuu virhetulkintoja synnyttävä kehäpäätelmä, jossa pintapuolisesta tulkitsemisesta tehdään päätelmiä etnisten ryhmien olemuksesta ja olemuspiirteitä käytetään sosiaalisille kategorioille ”syvien piirteiden” antamiseen (Brubaker 2013, 131–136.)

1.3.2 Maahanmuuttajuus sosiaalisena kategoriana

Maahanmuuttajuudella tarkoitan psyykkisiä ja sosiaalisia sekä asumispaikan muutoksia, joita siirtyminen maasta toiseen tuo tullessaan. Psyykkisellä muutoksella tarkoitan luopumiseen ja sopeutumiseen liittyvää muuttostressiä, sekä sosiaalisilla muutoksilla paikalta siirtymistä minäkuvan määrittelyssä ja vähemmistörooliin asettumista. Nämä sosiaaliset muutokset tuovat usein tullessaan vä-

hemmistöstressiksi kutsutun tilan (Sheikh 2021, 201). Lisäksi tarkoitan maahanmuuttajuudella henkilöille ulkopuolelta annettuja määritelmiä, joita kohdistetaan ulkomaalaistaustaisiin ihmisiin.

Maahanmuuttajuus palautuu tietynlaisiin muuttajiin, ei kaikkiin ulkomaalaistaustaisiin yhtäläisesti. Esimerkiksi Buchert havaitsi omassa tutkimuksessaan, että julkisissa hyvinvointipalveluissa työskentelevien ammattilaisten osalta maahanmuuttajuus kohdistui pakolaisiin, turvapaikanhakijoihin sekä paluumuuttajiin (Buchert 2015, 74). Bergin havainnot osoittivat puolestaan liikuntakentälle sijoittuvassa nuorisotutkimuksessa maahanmuuttajuuden palautuvan jalkapallossa tummaihoisiin poikiin ja tyttöjen osalta islaminuskoon (Berg 2016).

Maahanmuuttajuus ulkomaalaistaustaisten ihmisten määrittäjänä on tulosta valtiovallan virallisista kategorisointikäytännöistä, joilla hallinnoidaan väestön heterogeenisyyttä. Yhteiskuntaelämän byrokraattiset ja juridiset käytännöt jakavat ihmisiä anonymisti maahanmuuttajiin ja valtaväestöön. Nimeäminen heijastaa viranomaisen tarpeita, mutta aiheuttaa samalla sosiokulttuurista jakoa, josta syntyy monenlaisia erontekoja. Poliittiset ja julkiset keskustelut sekä institutionaaliset toimintatavat määrittävät, millaisia merkityksiä maahanmuuttajuuteen liitetään, eikä määrittelyn kohteeksi joutuneilla ole mahdollisuutta sanoutua irti näistä merkityksistä. (Wrede 2010.)

Jokisen mukaan etenkin valtiollisten instituutioiden tekemät kategorisoinnit ovat erityisen seurauksellisia, koska kategorioiden kautta kohdistuu ihmisten elämään voimakasta vallankäyttöä (Jokinen 2012). Buchertin mukaan kategorioihin luokiteltu ihminen saattaa hyväksyä hänelle julkisissa hyvinvointipalveluissa tuotetun identiteetin ja ryhtyä käyttäytymään sen mukaisesti (Buchert 2015, 156). Hallinnollinen kategoria muuttuu siten sosiaaliseksi asemaksi paikantaen muuttajia hierarkkisella tavalla (Jasinskaja-Lahti ym. 2006) muovaten samalla ihmisten itseyttä.

Huttusen tutkimuksessa selvisi, miten eri maista Suomeen muuttaneita ihmisiä yhdisti kokemus tulla Suomessa kohdelluksi *maahanmuuttaja -kategorian* kautta yksilöllisen kohtaamisen sijaan (Huttunen 2004). Maahanmuuttaja -kategoria määrittää siihen luokiteltuja ihmisiä tavalla, joka ei vastaa ihmisten omaa identifioitumista, aiheuttaen ristiriidan sisäisen ja ulkoisen identifioimisen välille. Tämä ristiriita pakottaa katsomaan tarkemmin, miksi luokittelu itsessään on ongelmallinen.

Kategorialuokkiin kiinnittyy siis erilaisia symbolisia ominaisuuksia – stereotyyppioita –, joilla yksilöitä merkataan. Brubaker on tehnyt voimakkaan tulkinnan stereotyyppioiden vahingollisuudesta kuvaamalla kulttuurisesti tuotettuja stereotyyppioita uskomusten ja odotusten patologisiksi rakennelmiksi, joita sekä enemmistö- että vähemmistöyhteisön jäsenet kantavat ja uusintavat (Brubaker 2013, 117). Näillä stereotyyppisillä ominaisuuksilla on seurauksia, koska näemme asiat jonkinlaisina etukäteen määriteltynä (ks. esim. Haikkola 2012, 21–22). Maahanmuuttajiksi luokitellut yksilöt toimivat näin ollen annetuissa rakenteissa, joita he eivät itse ole valinneet (Wrede 2010). Maahanmuuttajuus kategoria yhdistää siten keinotekoisesti ihmisiä, jotka ovat syntyneet ulkomailla,

muuttaneet Suomeen ja toimivat kukin omalla tavalla ja tavoitteilla löytääkseen paikkansa uudessa yhteiskunnassa.

Kategorisointi jokapäiväisenä sosiaalisena käytäntönä auttaa järkeistämään maailmaa. Kategoriat, joista käytän myös synonyymia luokat, pohjustavat näkemisen tapoja ja mahdollistavat yksinkertaistamisia. Näkemisen tavat sisältävät ”tietoa”, miten kategorioihin luokitellut asiat ovat ja miten ne ”luonnollisesti” käyttäytyvät. (Brubaker 2013, 16–17.) Luonnollistaminen ja olemuksellistaminen – essentialisoiminen – ovat siis ominaista kategorisoinnille. Lähtökohtainen oletus siitä, että kategoriat ovat perustavanlaatuisesti yhtenäisiä, mahdollistaa ihmisten tulkitsemisen ja suhtautumisen niiden kategorioiden kautta, joihin heidät on luokiteltu (Sinokki 2017b).

Ulkomaalaistaustaisten ihmisten käsitteleminen yhtenä kategoriana piilottaa sen moninaisuuden, mitä maahan muuttaneet edustavat. Näin ollen sopeutumisprosessin yksilöllisyys typistyy oletetuksi maahanmuuttajahahmoksi (Huttunen 2009). Katteoria häivyttää lisäksi maassaolon ajan, jolloin vasta tulleet ja pitkään maassa asuneet sekoittuvat yhtenäiseksi massaksi, joka typistyy kotouttamisen kautta kohdattavaksi. Maahanmuuttajuuden heterogeenisyyden ilmaisemiseksi on esimerkiksi Saukkonen ehdottanut, että Ruotsin mallin mukaisesti voitaisiin ottaa käyttöön erillissana ”vasta saapuneet” (nyanländ) niille muuttajille, jotka ovat vastikään muuttaneet ja ovat kotouttamislain mukaisesti tukitoimenpiteiden kohteena (Saukkonen 2020, 155). Terminologian laajentaminen ja monipuolistaminen auttaisi tarkentamaan sitä, kenestä milloinkin puhumme.

Maahanmuuttajuus kategoriana pitää lisäksi yllä irrallisuutta valtaväestöstä. Forsander (2002) on nimennyt ilmiön suomalaisuuden vajeeksi, sillä *maahanmuuttaja* -kategoria ja *suomalainen* -kategoria ovat toisensa poissulkevia piirtäen rajoja väestöryhmien välille (Forsander 2002, 241). Kategorisoitu Suomeen muuttanut ihminen on siis vieras, kunnes hän muuttuu riittävän samanlaiseksi mahtuakseen ”suomalaisuuden” kategoriaan. Näin ollen vieraudelle rakentuva moraalinen järjestys sisältää velvollisuuden muuttua ”omaksi”.

Työelämää tutkineen Wreden mukaan ”suomalainen työelämä” ja ”maahanmuuttaja” ovat arjen poliittisia käsitteitä, joilla luodaan sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta. Työmarkkinoita jäsentävien yläkäsitteiden nimeäminen suomalaisiksi tuottaa moraalisen jaon suomalaisten ja ei-suomalaisten välille, jossa maahanmuuttajuus paikantuu pysyväksi vieraudeksi ja siten vähemmän oikeutetuksi ansaitsemaan työpaikkaa. Maahanmuuttajaksi nimetyt haastavat kuvitelun yhtenäiskulttuurin – nationalistisen projektin – normeja ja rajoja, jotka puolestaan vahvistavat rajanvetoa ”omiin” ja ”vieraisiin”. (Wrede 2010.)

Kategorioihin liittyvät erottamattomasti myös moraaliset järjestykset, jotka jäsentävät sitä ”tietoa”, miten asiat ovat. Kollektiivisina tietovarantoina moraaliset järjestykset määrittävät suhtautumista ja ohjaavat siten yksilöiden kanssakäymistä. Moraalinen järjestys kertoo kategorioihin liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista, joita pitäisi noudattaa joutumatta selontekovelvolliseksi. Moraalisten järjestysten kautta muodostuvat arjen kanssakäymisen rutiinit sekä näkymättömät normit, jotka tulevat näkyviksi vasta rutiinien rikkoutuessa. (Juhila 2012a.) Maahanmuuttajuuteen liittyvä moraalinen järjestys kiinnittyy näkemykseni mu-

kaan kotoutumisen velvollisuuteen eli ”maan tapojen oppimiseen”, joka julkisena puheena ohjaa suhtautumista ulkomaalaistaustaisiin ihmisiin.

Maahanmuuttajuus edustaa lisäksi riittämätöntä inhimillistä pääomaa¹⁶. Pääomien riittämättömyys koskee ulkomaalaistaustaisia ihmisiä monilla elämänalueilla, kuten työmarkkinoilla, koulutuspoluilla, palveluissa ja asunto-markkinoilla (esim. Ahmad 2010; Silfver 2010; Hiitola ym. 2018a; Anis 2008; Alitolppa-Niitamo 2005; myös Saukkonen 2020, 38–39) ja monissa muissa toiminnoissa, joissa osaamista verrataan suomalaisuuteen. Inhimillisellä pääomalla tarkoitetaan yksilön ominaisuuksia sekä resursseja, joilla on markkinoiden määräämää taloudellista vaihtoarvoa (Forsander 2013, 230). Sellaisia resursseja ovat koulutus, ammattitaito, kielitaito ja työkokemus. Saukkosen mukaan ulkomaalaistaustaisella henkilöllä on suomalaisessa yhteiskunnassa keskimäärin huonompi asema kuin Suomessa syntyneellä suomalaistaustaisella henkilöllä (Saukkonen 2020, 52). *Maahanmuuttajuus* kategoriana tuo siten ulkomaalaistaustaisille ihmisille epäsymmetrisyyttä suhteessa *suomalaisuus* -kategoriaan. Tällöin moraalinen järjestys ”maahanmuuttajan” kohtaamisessa ohjaa ulkomaalaistaustaiseen ihmiseen kohtaamista.

1.4 Ulkomaalaistaustaisuus yhteiskunnallisena järjestyksenä

Ulkomaalaistaustaisten ihmisten paikantuminen epäsymmetrisesti suhteessa valtaväestöön ilmenee heikompana asemana yhteiskunnallisessa järjestyksessä. Epäsymmetrisyyttä kuvaa vähemmistö – enemmistö valtasuhde, jossa osapuolilla on vastakkaisia tavoitteita. Baumanin sisä- ja ulkoryhmadynamiikkaa soveltaen enemmistö – vähemmistö valtasuhde ilmenee jännitteenä, jossa käydään kamppailua yhteiskunnallisesta tilasta ja joukkoon kuulumisesta. Siinä kamppailussa enemmistö eli sisäryhmä pyrkii säilyttämään rajoja ja valta-asemansa suhteessa vähemmistöön säilyttääkseen totutun elämäntavan. Ulkoryhmän eli vähemmistöjen tavoitteena on taas haastaa valtaapitävien asemaa raivatakseen tilaa toimijuudelle. (Bauman 2020, 63–64.) Toisin sanoen muodostuneessa yhteiskunnallisessa järjestyksessä valtaapitävät pyrkivät säilyttämään nykyisiä rakenteita – institutionaalisia normeja ja toimintatapoja – ja vähemmistöt luovat painetta konventionaalisten käytäntöjen muuttamiseen.

Järjestyksen käsite yhteiskunnallisten ilmiöiden tarkastelussa on peräisin kulttuuritutkimuksesta, jossa järjestystä on käytetty esimerkiksi sukupuolen perusteella sosiaalisten suhteiden kuvaamisessa (Julkunen 2010). Järjestys on luonteeltaan relationaalista, kantaa vaikutteita historiasta ja on yhteiskunnallisten suhteiden, moraalien, neuvottelujen ja kamppailujen kohteena (Anttila ym. 2016, 23). Ulkomaalaistaustaisten ihmisten paikantumiseen yhteiskunnallisessa järjes-

¹⁶ Inhimillinen pääoma on Forsanderin mukaan taloustieteessä suosittu tutkimuskohde, kun selvitetään ulkomaalaistaustaisuuteen liittyvää sosioekonomista asemaa. Muutto aiheuttaa inhimillisen pääomateorian mukaan yhteensovittamisongelman pääomien siirrossa. Käsitettä on kritisoidu liiallisesta yksilökeskeisyydestä ja kyvyttömyydestä selittää yhteiskunnallisia sosiaalisia ja rakenteellisia kysymyksiä (Forsander 2013, 230–232).

tyksessä liittyvät siten historialliset ulottuvuudet sekä nykyajassa käytävät neuvottelut ja kamppailut jäsenyydestä yhteiskunnassa.

Näin ollen ulkomaalaistaustaisuuden yhteiskunnallista järjestystä kuvaavat yhtäältä vastaanottavan yhteisön aikaisemmat käsitykset kansalaisuudesta, kansallisuudesta, etnisyydestä, ihonväristä tai eurooppalaisuudesta. Toisaalta paikantuminen heijastaa monitasoisia kamppailuja, joita nykyään käydään eri elämänalueilla, mukaan lukien liikuntakentällä. Jako ulkomaalaistaustaisiin tai maahanmuuttajiin ei siis ole neutraali kategoria Suomeen muuttaneiden ihmisten luokittelussa. Oikeudellis-poliittisten rajojen kautta maahanmuuttajuudesta tulee uudenlainen sosiaalinen kategoria, jonka avulla "toiseuttamista" toteutetaan paikallisesti ja ajallisesti. (Näre 2016). Kategoria on muuttoliikkeiden hallintaan tarkoitettu jakoperuste ja se kytkeytyy institutionaalsiin käytäntöihin, miten muuttotaustaisia ihmisiä käsitellään ja määritellään.

Hallinnollisena jakokategoriana ulkomaalaistaustaisuudella ei ole voimia yhdistävää toimijuutta ja siten neuvotteluasemaa valtapositioiden haastamiseksi. Ulkomaalaistaustaisuus ei siis yhdistä muuttajia, päinvastoin eri etniset ryhmät kilpailevat keskenään siitä, kenellä on korkeampi asema yhteiskunnallisessa järjestyksessä ja siten enemmän tilaa toimijuudelle¹⁷. Brubakerin mukaan valtioiden väestölaskennalliset käytännöt edustavat foucault'laista hallintavaltaa nimetä ihmisiä kategorioihin ja kytkeä niitä yhteiskuntapoliittisiin toimiin sellaisilla seurauksilla, "jotka saattavat vaikuttaa ihmisiä muotoilevasti" (Brubaker 2013, 107–108).

Ulkomaalaistaustaisuus kategoriana on monenlaisen vallankäytön kohde. Valtasuhteiden hienosyisemmässä tarkastelussa hyödynnän Foucault'n jaottelua mikro- ja makrotason vallankäytöstä. Foucault'n mukaan valta on kaksitasoinen ilmiö sisältäen paikalliset, mikrotason valtasuhteet sekä laajemmat strategiset makrotason suhteet (Foucault 1980; Kusch 1993, 117–119). Ulkomaalaistaustaisuuden kontekstissa mikrotason suhteet ovat ihmisten sekä sosiaalisten ryhmien kanssakäymistä, jossa paikannetaan ihmisten ja sosiaalisten ryhmien arvoa ja siten määritellään järjestymistä sosiaalisissa arvojärjestyksissä (ks. Thernborn 2014, 74–75). Liikuntakentällä mikrotason suhteet konkretisoituvat esimerkiksi organisoituissa liikuntaryhmissä ja liikuntaneuvonnassa sekä seuratoiminnassa paitsi sisäisesti myös seurojen välisinä suhteina.

Makrotasolla valtasuhteiden kohteena eli subjekteina ovat kategoriat sekä yhteiskuntaluokat, jotka kamppailevat paikasta ja tilasta yhteiskunnallisessa järjestyksessä. Liikuntakentällä makrotason suhteita ovat ulkomaalaistaustaisten ihmisten parissa tehtävän liikuntatyön asema suhteessa valtaväestön parissa tehtävään työhön sekä muuttajien omaehtoisen liikuntatoiminnan paikantuminen suomalaiseen liikuntakenttään.

Skeggsin mukaan yhteiskuntaluokka ei ole itsestäänselvyys, vaan sitä tuotetaan jatkuvasti erottautumalla ja ottamalla etäisyyttä erilaisiksi koettuihin. Luokkaa siis tehdään ja eletään joka päivä uusiksi. Erontekoja luokan muodostumiseksi voi katsoa joko marxilaisittain tuotantosuhteisiin perustuvina epäsym-

¹⁷ Etnisten ryhmien välisiä suhteita ja hierarkiaa on tutkinut esimerkiksi Trux 2000, Puuronen 2011 ja Liebkind 2014.

metrioina tai bourdieulaisittain esteettisten arvojen, kuten kulttuurisen maun ja tyylierojen perusteella. (Skeggs 2014, 30.) Ulkomaalaistaustaisuus ei asetu jako- perusteena sellaisenaan kumpaankaan luokittelujärjestelmään, sillä etniseltä taustalta ja sosioekonomiselta asemalta heterogeenisellä joukolla ihmisiä ei ole yhteisesti jaettua asemaa työmarkkinoilla, eikä yhteisiä ”maahanmuuttajan” maku- ja tyyli tapoja, joiden perusteella syntyisi ”maahanmuuttajaluokka”.

Katson kuitenkin mahdolliseksi tarkastella maahanmuuttajuutta yhteiskunnallisena luokkana. Perustan näkemykseni Wacquantin tulkintaan Bourdieun yhteiskunta-analyysistä, jonka mukaan yhteiskunnallista tilaa jäsentää hallitsevan luokan ja hallitun luokan eriytyminen (Wacquant 2015). Vaikka ulkomaalaistaustaisilla ihmisillä ei ole muuta yhdistävää tekijää kuin muuttaminen rajojen ulkopuolelta, on muuttajilla kuitenkin suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa puute tiedoista arjessa toimimiseksi sekä sosiaalisen maailman tulkitsemiseksi. Se tarkoittaa, että muuttajien habitus, jolla Bourdieu tarkoittaa taipumusten järjestelmää maailman havaitsemiseksi on erilainen kuin Suomessa syntyneillä ja kasvaneilla henkilöillä. Bourdieu kuvaakin vieraaseen maahan muuttaneiden habitusta jakautuneeksi ja ristiriitaiseksi (Wacquant 2015). Habitus on yhteydessä voimavaroihin eli pääomiin, joilla eri yhteiskuntakentillä toimitaan. Näin ollen vasta saapuneilla ulkomaalaistaustaisilla henkilöillä ei ole riittävästi sopivia kulttuurisia ja sosiaalisia pääomia yhteiskunnassa toimimiseksi.

Tarvittavien pääomien puute ei mielestäni tee ulkomaalaistaustaisista henkilöistä yhteiskuntaluokkaan verrattavissa olevaa joukkoa, sillä muuton jälkeinen soisaalistuminen eri yhteiskuntakentille kartuttaa pääomia. Kylläkin näen, että maahanmuuttajuuden perustuva yhteiskuntaluokka syntyy eri elämänaluilla sosiaalisen luokittelun ja kollektiivisen representaation tuloksena. Kollektiivinen representatio on poliittista ja sosiaalista tarkoituksellista oleva ulkomaalaistaustaisten ihmisten luokittelu, jossa hyvin heterogeeninen väestönosa esitetään ”loogisen yhdentymisen” kautta. Yhteiskunnallinen luokittelu on Bourdieun mukaan *symbolista vallankäyttöä*, jolla pyritään hallitsemaan luokittelukäytäntöjä ja säilyttämään valta-asemia. (Wacquant 2015,.) Näin ollen maahanmuuttajuudelle rakennettu liikuntapolitiikka (Rönkkö 2020) voisi täyttää symbolisen vallankäytön kriteerejä (ks. Huilla ym. 2021).

Näen Skeggsin tavoin, miten vallankäytön tuloksena syntynyt luokittelu voi toimia ulkomaalaistaustaisten henkilöiden *väärintunnistamisen* perustana kiinnittämällä maahanmuuttaja -kategoriaan olemuksellisia ominaisuuksia. Skeggs hyödynsi Bourdieun ja Wacquantin näkemystä symbolisesta vallankäytöstä ja väärintunnistamisesta selittäessään työväenluokkaisten naisten matalan sosiaalisen aseman syntymistä sillä, että naisia tunnistettiin väärin olemuksellisten ominaisuuksien kantamisen kautta (Skeggs 2014, 33). Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden väärintunnistaminen ilmenee esimerkiksi silloin, kun etnisyydellä tai muuttotaustalla selitetään tilanteita, joissa niillä ei tarvitse olla merkitystä. Sosiaalisen maailman etnisyydellä selittäminen – *etnistyminen* – johtaa siihen, että ihmisiä ja tilanteita tulkitaan pelkästään etnisen taustan tai maahanmuuttajuuden valossa jättäen muut tulkinnat sivuun (Brubaker 2013, 121–122).

Ulkomaalaistaustaiset ihmiset kohtaavat siis eriasteista toiseuttamista ja sitä mukaa hierarkkiseen ja eriarvoiseen asemaan joutumista (Leinonen & Pellander 2021; Seikkula & Hortelano 2021; Puuronen 2011; Keskinen ym. 2009, 9; Rastas 2007; Isaksson ja Jokisalo 1998, 5–6). Thernborn esittää, että yksi tapa tarkastella hierarkioiden syntymistä on katseen kääntäminen ihmisarvon tarkasteluun sekä mekanismeihin, joilla luodaan ylempi- ja alempiarvoisia asemia eli eksistentiaalista eriarvoisuutta. Ihmisarvoon perustuvat hierarkiat ilmentävät monisyisiä valtasuhteita, kuten määräysvalta ja käskynalaisuutta, suojelija ja suojatti -suhteita sekä väheksyntää ja kunnioituksen puutetta. (Thernborn 2014, 62–64; 77.)

Näkemykseni mukaan ulkomaalaistaustaisuudessa yhdistyy kaksi eri ulottuvuutta, joiden perusteella sosiaalinen asema heikkenee. Ensiksi muuttajan kuuluminen johonkin etniseen viiteryhmään tuottaa eksistentiaalista eriarvoisuutta (Puuronen 2011; Liebkind 2014). Toiseksi muutto aiheuttaa inhimillisen pääoman leikkautumisen, jolloin toimijuuden lähtökohdat yleensä heikkenevät (Forsander 2013). Lähtökohtien heikkenemisellä tarkoitan uudessa ympäristössä tarvittavaa kielellistä, tiedollista ja kulttuurista osaamista. Etnisyys ja maahanmuuttajuus määrittävät siis muiden yhteiskunnallisten erontekojen, kuten esimerkiksi sukupuolen tavoin toimijuuden tilaa, koska erontekojen perusteella voidaan piirtää rajoja ihmisten välille (ks. Käyhkö 2006).

Etnisyys ja maahanmuuttajuus toimivat muurien rakentamisessa kumpikin omalla tavallaan, jolloin maahanmuuttajuus edustaa yleisesti toiseutta ja vierautta. Etnisyys edustaa taas eriasteista toiseutta, riippuen siitä, mihin arvoasteikkoon jokin ryhmä kansallisessa kehikossa asettuu (ks. Mähönen & Jasinskaja-Lahti 2013; Jaakkola 2009). Etnisyyteen ja muuttoon perustuvalla jaottelulla tuotetaan käyttäytymisen ja olemisen ehtoja sekä normeja, joita vasten yksilöjä arvioidaan ja joista syntyy kanssakäymisen moraalisia järjestyksiä. Keskenään valta-positiossa olevat kategoriat luovat siten hierarkkista yhteiskunnallista järjestystä. Koska rakenteet luovat puitteet, joiden piirissä ihmiset toimivat, määrittävät hierarkkiset järjestykset toimijuuden tilaa luoden arkielämän mahdollisuuksia ja käyttäytymismalleja (ks. Käyhkö 2006; myös Kauravaara 2013). Mihin ulkomaalaistaustaisten ihmisten toimijuus yhteiskuntajärjestelmässä asettuu, on varsin kompleksinen kysymys, sillä etnisyydelle ja muuttotaustalle perustuvat hierarkiat limittyvät ”perinteisten” jaottelujen kanssa vaikuttaen toistensa sisällä (ks. Suurpää 2002). Lisäksi etniset ryhmät ovat suhteessa toisiinsa eri tavalla arvostettuja sekä arvuuttavat myös toistensa paikantumista¹⁸.

Ulkomaalaistaustaisuuden tuoma ”lisä” muiden erontekojen joukossa muuttaa yhteiskunnallisia hierarkioita entistä pirstaleisemmaksi ja ”sekoittaa” vakiintuneita paikantumisia. Esimerkiksi ulkomailla hankittu korkeakoulutus tai ammattitaito ei takaa yhtäläistä positiota suhteessa Suomessa hankittuun tutkintoon pitäen yllä jatkuvaa epävarmuutta ja tilapäisyyttä (Ahmad 2010; Silfver 2010, Wrede ym. 2010; Forsander 2013). Monisyisten ja -tasoisten valtasuhteiden

¹⁸ Tarkemmin etnisten ryhmien välisten suhteiden muodostumisen kompleksisuudesta voi lukea Työ- ja elinkeinoministeriön teettämästä tutkimuksesta (Pauha & Jasinskaja-Lahtinen 2017).

ymmärtämiseksi lähestyn hierarkioita *intersektionaalisuuden näkökulmasta* käsin (ks. Keskinen ym. 2021, 63). Intersektionaalisuudella tarkoitan monien eri epätasa-arvoa tuottavien luokittelujen yhtäaikaista huomioon ottamista siten, että vaikutukset saattavat olla kumulatiivisesti sosiaalista asemaa heikentäviä (Thernborn 2014, 76). Intersektionaalisuuteen nojava ajattelutapaani auttaa aineiston lukuvaiheessa tunnistamaan herkästi piiloon jääviä sosiaalisia paikantumisia ja ymmärtämään sekä tulkitsemaan tutkimusilmiöön liittyvää eriarvoisuutta ja toiseuttamista.

2 ULKOMAALAISTAUSTAISUUS TOISEUTENA

Toiseus on käsite, jonka avulla muuttajiin kohdistuvat hierarkkiset suhteet tulevat tarkemmin valaistuksi. Ulkomaalaistaustaisuuden kontekstissa toiseus rakentuu ulkoisten piirteiden, kuten ihonvärin, fyysisten ja kielellisten ilmaisujen sekä mahdollisten uskonnollisten näkemysten kautta. Lisäksi erojen tekemisten syynä voivat olla tavat ja mentaliteetit sekä geopolittiset perusteet, kuten itä vastaan länsi tai Eurooppa vastaan periferia (Raittila 2004, 17). Toiseus jäsentää sosiaalista todellisuutta ja meidän suhdettamme toisiksi – vieraisiksi – luokiteltuihin. Toiseuden ei tarvitse välttämättä olla negatiivista, sillä suhde erilaiseksi (ulko-puoliseksi) luokiteltuun voi olla myös kunnioitava ja arvostava (Isaksson & Jokisalo 1998, 20).

Toiseutta voi tarkastella sosiaalisen ilmiön lisäksi historiallisena jatkumona, jossa yhdistyvät monenlaiset erojen tekemisen syyt ja muodot, joiden juuret yltävät kolonialismiin. Suomea on pidetty pikemminkin maana, joka on kärsinyt Ruotsin ja Venäjän vallan alaisena olemisesta jääden sivulle eurooppalaisesta valtaprojektista (Keskinen 2021). Kuitenkin Pohjoismaiden kytköksiä kolonialismiin on tarkasteltu *koloniaalin osallisuuden* käsitteen avulla osoittamalla maitten suhdetta kolonialismin historiaan ja nykypäivään. Eurooppalainen kolonialismi on muotoillut ja muotoilee vieläkin Suomen kulttuurista, sosiaalista ja materiaalista todellisuutta. (Seikkula & Keskinen 2021.) Vaikka Suomessa on monilla muilla mittareilla katsottuna tasa-arvo varsin kehittynyttä, ei valkoisuuteen rakentuvia valta-asemia ja normituksia tunnisteta vielä tarpeeksi (Keskinen ym. 2021). Tällöin ei myöskään huomata, miten valkoisuus normatiivisena toimii kehityksen tavoin ulkomaalaistaustaisten ihmisten tulkitsijana ja ihmisten kanssakäymisen moraalisten järjestysten perustana.

2.1 Toiseus sosiaalisena ilmiönä

Toiseudessa on kyse tutun ja vieraan, samanlaisuuden ja erilaisuuden määrittelystä. Sosiologisena ilmiönä toiseus on minä-sinä suhde, jossa piirretään rajoja ja

luodaan etäisyyttä. Simmelin sosiologiassa minä-sinä suhde tarkoittaa yksilön yhteiskunnallista tiedostamista siitä, että toiset määrittelevät häntä ja hän määrittelee vastavuoroisesti toisia (Pyyhtinen 2019). Vastaavasti ryhmissuhteissa "meidän" ryhmä määrittelee siis "heitä" ja "he" määrittelevät "meitä".

Simmel (2005) on kuvannut klassikkokirjoituksessa "Muukalainen" yhteiskunnallisia prosesseja, jotka käynnistyvät silloin, kun muukalainen saapuu keskuuteemme. *Muukalaisuus* – joku toinen, kuin me – edustaa vierasta, ulkopuolista, johon luomme suhteemme. Tilan sosiologiaan nojaten Simmel kuvaa suhdetta vieraaseen jatkuvana tulemisena, jolle ei näy loppua. Ohikulkijaan verraten, joka tulee ja lähtee, vieras (muukalainen) ei lakkaa tulemasta, ennen kuin hän on muuttunut riittävän samanlaiseksi, eli yhdeksi muista. Se tarkoittaa mukana olemista ulossuljettuna. Simmelin mukaan muukalainen määrittyy ulkoisesti suhteessa meihin, jolloin yksilöllisillä ominaisuuksilla ei ole suhteen muodostumisessa roolia. (Simmel 2005, 76–77.)

Ulkomaalaistaustaisuuden kontekstissa jatkuva tuleminen kiinnittyy Forsanderin (2002) esittämään "suomalaisuuden vajeeseen", jossa ihmisiä kohdataan kotouttamisen kehyksessä riippumatta siitä, kauanko maassa on asuttu (ks. myös Buchert 2015, 155). Ulkomaalaistaustaisuutta luonnehtii siis välitilassa oleminen, jossa hyvin heterogeeninen joukko ihmisiä muuttuu homogeeniseksi toiseksi – ei-meiksi. Hall käyttää samasta ilmiöstä käsitteitä "symbolinen vieras" ja identiteetti, joka sijaitsee "paikalta siirtymisessä", tarkoittaen sitä, että ihmiset oppivat elämään eron kautta ja eron kanssa (Hall 2019, 27). Toiseuden rakentumisessa ei siis ole kyse ennalta määrätyistä "luonnollisista ominaisuuksista", vaan toiseus on diskursiivisesti tuotettu, kontekstisidonnaista ja muodostuu suhteessa johonkin yhteiseksi nähtyyn (Riitaoja 2013, 23; Yuval-Davis ym. 2019; 13).

Toiseus muuttajien paikantamisessa hälvenee silloin, kun *suomalaisuuden* käsite mahdollistaa samanaikaisesti yhden tai monien muiden etnisten identifiointumisten sisällyttämisen siihen. Rajojen purkaminen ei kuitenkaan ole yksinkertaista, sillä kansallisen identiteetin määrittäminen nojaa sisä- ja ulkoryhmissuhteiden dynamiikalle, jossa on oma roolinsa historiallisilla, poliittisilla, kulttuurisilla sekä taloudellisilla argumenteilla. Lisäksi suomalaisuus tarkoittaa semanttisesti yhtä aikaa sekä kulttuurista erityisyyttä (etnisyys) että universaalia kansalaisuutta (kansallisuus) (Nordberg 2010). Myös Pappi osoittaa *suomalaisuus*-termin vaikeaselkoisuutta, sillä "suomalaisuus terminä sekoittaa kansalaisuutta, kansallisuutta, kansakuntaa, kansallisvaltiota ja kansalaisvaltiota" (Pappi 2019).

Eri tarkoituserien yhtäaikaisuus muuttaa *suomalaisuus*-sanankäytön hämäräksi, joten kukin voi paikantaa suomalaisuuden käsitteenä joko kapeasti tai laajemmin ymmärrettäväksi. Esimerkiksi kun puhutaan suomalaisuudesta liikunnan ja urheilun kontekstissa, niin usein nostetaan esille, että Suomi (kansallisvaltio) juostiin suomalaisten sisällä maailmankartalle (Kokkonen 2008, 86–87; 303; Itkonen 1997, 59–60; Hentilä 1992a). Vaihtoehtoisesti voisi suomalaisuutta ajatella sitä kautta, minkälaista moninaisuutta nykyinen huippu-urheilu edustaa. Edellinen tulkinta linkittää suomalaisuuden nationalistiseen projektiin, joka ulossulkee muut kuin Suomessa syntyneet vaaleaihoiset sekä suomea puhuvat

ihmiset (ks. Kokkonen 2008). Toisessa tulkinnassa suomalaisuus yhdistyy ymmärrykselle Suomesta monietnisenä yhteisönä. Suomalaisuutta voi siten tarkastella joko rajoja rakentavasta erilaisuudesta tai niitä purkavasta moninaisuudesta käsin.

Toiseuden tarkastelussa on fokuksessa suhde, joka toiseksi määritettyyn luodaan. Bauman kuvaa suhdetta toiseuteen sisä- ja ulkoryhmän dialektisuutena, jossa yhtä ei voi olla ilman toista (Bauman 2020, 53). Ulkomaalaistaistaisuuden kontekstissa ryhmämäärittelyyn sisältyy enemmistö – vähemmistö epäsymmetrinen jännite, jolloin mukaan pääsemisen ja ulossulkemisen kamppailussa valta rajojen piirtämisessä on enemmistön käsissä. Bauman käyttää ryhmäsuhteen analyysissa Schultzin sosiaalisen etäisyyden mittaa hahmottaakseen sitä, minkälainen välimatka ryhmien välille on rakennettu. Sosiaalinen etäisyys tai läheisyys määrittää siis toisten kanssa olemisen mahdollisuutta. (Bauman 2020, 51).

Rajojen ylläpito ja valvominen kuviteltua ”vihollista” vastaan on Baumanin mukaan sisäryhmän etu (Bauman 2020, 51–55.), sillä Toisen ja Itsen vastakkainasettelu vahvistaa sisäryhmän yhteenkuuluvuuden tunnetta. Myös vähemmistöasemassa olevan ryhmän etu on pitää rajoja yllä, mikäli rajojen poistuminen tarkoittaisi oman identifioitumisen ja ryhmätunteen häviämistä homogeenisyyden nimissä. Toiseuden ylläpito ei ole siten pelkästään enemmistön strateginen tavoite, vaan hyödyllinen toimintamalli myös silloin, kun omille vähemmistökulttuurista tuleville tulkinnoille ei jää tilaa.

Toisen ja Itsen dialektisuus ei ole muuttumaton, sillä käsitykset kuulumisista ja rajojen vetämisestä ovat sidoksissa kulloiseenkin aikakauteen sekä valitsemaan maailmankatsomukseen, poliittisiin ja taloudellisiin suhteisiin sekä yhteiskuntajärjestelmiin. Se, mikä nyt on lainsäädännöllä kielletty ja moraalisesti paheksuttu, kuten orjuus tai ihmisarvon alentaminen syntyperän ja/tai ulkoon perusteella, oli norminmukaista yhteiseloä vielä melko läheisessä menneisyydessä. Esimerkiksi rotuerottelu Yhdysvalloissa, juutalaisten vainoaminen tai vammaisten sterilisoinnit rotuhygienian nimissä olivat käypiä moraalisia järjestäytyksiä vielä viimeisen sadan vuoden sisällä.

Suomessakaan ihmisryhmien jakaminen ”kehittyneisyyden” mukaan, toisin sanoen rodullistaminen, ei ole ollut vierasta. Suomessa rodullistettiin valtasuhteiden oikeuttamiseksi saamelaisia, romaneita, venäläisiä ja muita vähemmistöryhmiä. Esimerkiksi sodan jälkeinen koulujärjestelmä ja kunnalliset palvelut perustuivat assimiloivaan politiikkaan ja valtaväestön kulttuurin ja kielen ensisijaisuuteen heikentäen merkittävästi saamelaisten kulttuuria ja autonomiaa (Keskinen 2021).

Nykyajan toiseuden representaatioiden selittäminen historiattomasti katsoamalla pelkästään kielellisiä ja kognitiivisia vastakkainasetteluja jättää piiloon sosiaalisten suhteiden ja ryhmäintressien vaikutukset. Tuloksena on, että ”[a]tteet selitetään aatteilla” (Isaksson & Jokisalo 1998, 20). Lisäksi maahanmuuttajuus sosiaalisena todellisuutena on katsottavissa Bergerin ja Luckmannin konstruktivistisen tulkinnan mukaan instituutioksi, jota ei voi ymmärtää ilman sitä tuotantua historiaa (Berger & Luckmann 1994, 67).

2.2 Toiseus historiallisena ilmiönä

Nykypäivän keskustelut maahanmuutosta ja muuttajista sekä jännitteistä yhä liikkuvammassa globaalissa maailmassa ovat tulosta historiallisesta kehityksestä, jossa ihmisten liikkuminen, sen kontrolli ja vallankäyttö ovat kietoutuneet toisiinsa. Muuttoliikkeisiin on liittynyt itsensä määrittäminen suhteessa niihin, jotka on koettu erilaisiksi. Historian saatossa on toiseutta otettu haltuun voimakeinoin, valloittamalla ja alistamalla muita.

Toiseutta on myös selitetty filosofisilla, luonnontieteellisillä, sosiaalisilla sekä poliittisilla diskursseilla (ks. Isaksson 2001; Isaksson & Jokisalo 1998; Sinokki 2017a; Lagerspetz & Roman- Lagerspetz 2017), Yhteistä eri perustein rakennetulle toiseudelle on arvohierarkioiden rakentuminen joko fyysisten ominaisuuksien ulkonäön, etniseen tai kansalliseen kuulumisen sekä kulttuuristen tapojen perusteella. Usein alistaminen on ollut ja on vieläkin kudelma monista samanaikaisista perusteluista.

Ulkoisen erilaisuuden pitäminen perustavanlaatuisena toiseutena on kulttuurisesti opittu ajattelutapa, jonka juuret ovat syvästi historiassa. Isaksson ja Jokisalo osoittavat, miten käsitykset ylihistoriallisesta ihmisten ulkoisten piirteiden luokittelusta ”luonnollisina” ovat harhaanjohtavia, sillä egyptiläisten ja antiikin filosofien kuvaukset tummaihoisista afrikkalaisista eivät olleet oman ajan kontekstissa ennakkoluuloisia (Isaksson & Jokisalo 1998, 16–18). Tosin orjuutta – ihmiskunnan vanhinta hierarkkista instituutiota – pidettiin antiikin filosofien teksteissä ”luonnollisena maailmankuvana” eli sen ajan moraalien mukaisena järjestyksenä, joskin orjuus ei kytkeytynyt silloin vielä ihonväriin (ks. Sinokki 2017c; myös Isaksson & Jokisalo 1998, 18; 57–58).

Toiseuttamisella on myös syvät, kolonialismiin yltävät historialliset juuret, joita on vaikea huomata hegemonisesta kulttuurista käsin (Seikkula & Keskinen 2021; Keskinen 2021). Eurooppalaisten 1400-luvun ekspansio ja myöhempi transatlanttinen orjakauppa nostivat rotuluokittelun ja alistamisen uusiin ulottuvuuksiin ja siitä alkunsa saanut toiseuttamisen vaikutus yltää nykyaikaan saakka (Isaksson 2001, 55–57; Puuronen 2011, 26).

Hall (2019) paikantaa maailmanlaajuisen kauppakapitalismin synnyn sekä globalisoitumisen varhaisvaiheen eurooppalaisten siirtomaavalloitusten ja siirtokuntien perustamisen alkuaikoihin. Globalisoitumisen varhaisvaiheella Hall tarkoittaa sellaisten prosessien alkuun panemista, joiden seurauksena suhteellisen erillään olleet alueet olivat keskenään tekemisissä ”Lännen dominoivassa aikakehikossa”. (Hall 2019, 126–17.) Tiedemaailmassa läntisen kulttuurin ylivallan ja eurosentrisen asenteen tiedostaminen näkyy nykyään kasvavana dekoloniaalisena tutkimusotteena (Keskinen ym. 2021; ks. myös Hellsten 2017).

Euroopan ulkopuoliselle ekspansiolle ja kolonialismin synnylle luotiin pohja Kolumbuksen ja Vasco da Gaman 1400–1600-lukujen suurten löytöretkien myötä (Martikainen ym. 2013). Löytöretkiä seurannut siirtomaavallan syventyminen nosti orjakaupan kukoistukseen. Manningin mukaan 1500-luvulta lähtien orjuus keskittyi afrikkalaisiin työntekijöihin siten, että 1700-luvun puolivälistä

1800-luvun puoliväliin asti suurin kansainvälisten maahanmuuttajien virta oli afrikkalaisten vankien virta (Manning 2020). Eurooppalaisten maiden vauraus perustuu merkittävältä osin sen ja myöhemmän ajanjakson kolonialismille. Keskisen mukaan kolonialismi ja rotuajattelu ovat olleet tiiviisti vaikuttamassa modernin valtion kehittymiseen, sillä ajatus rodusta on jäsentänyt käsityksiä kansakunnasta (Keskinen 2021, 79). Eurooppalaisten kolonisaatio loppui alusmaitten itsenäisyystaistelujen myötä vasta toisen maailmansodan jälkeen.

Valistusajalle sijoittuva muuttoliikkeiden aikakausi oli samalla myös taksonomisen luonnontieteen kukoistuskausi (esim. Carl von Linné, *Systema Naturae*, 1735). Luonnontieteilijät kehittivät yleistyksiä eläin- ja kasvikunnan luokittelumiseksi ja sovelsivat uusia metodeja ihmiskunnan luokitteluksi. Ihmisten liikkuvuuden aikaan saamat kertomukset kaukaisista kansoista sekä siirtomaatorjien ulkoinen erilaisuus laajensivat tietoisuutta ihmispopulaation monimuotoisuudesta. Varhaiset rotuluokitukset pohjustivat tarpeen selittää sekä näkyvää erilaisuutta että ihmiskunnan polveutumista. Klassiset luonnontieteilijät pitivät ihmislajia yhtenäisenä, mutta selittivät moninaisuutta ympäristötekijöistä tulevalta rappeutumisella alkuperäisestä lajityypistä. Degeneraation ajatuksella selitettiin ei-eurooppalaisten sekä saamelaisten takapajuisuutta ideaalina pidetystä valkoisesta kaukaasialais-eurooppalaisesta rodusta, ja näin perusteltiin eurooppalaisten etevämyys ja ylivalta. (Isaksson, 2001, 44–45; 51; 54.)

Rodullistava luokittelu ei kohdistunut pelkästään vieraisiin kansoihin ja heidän ulkoisiin piirteisiinsä. Rotuluokittelua käytettiin myös eurooppalaisten yhteiskuntien sisällä sosiaalisten jakojen ylläpitämiseksi. Englannissa rotujaottelu kiinnittyi työväenluokkaan ja sen kamppailuun paremmasta asemasta (ks. Puuronen 2011, 26). Ranskassa taas roduilla selitettiin vallankumouksen jälkipyykkeitä (Lagerspetz & Roman-Lagerspetz 2017; Isaksson 2001, 92). Saksassa arjalaisteoria sekä alempien yhteiskunnallisten kerrostumien ”rotuluokittelu” pohjusti rasismien syntymistä (Isaksson 2001, 81–82). Rotuluokittelu sai tukea myös filosofiasta, sillä Kantin määritelmän mukaisesti ”rodut” olivat pysyviä (Pitkänen 2017; Isaksson 2001, 49; 72). Rotuluokittelu muuttui 1800-luvulla hierarkkisoivaksi rotuopiksi, josta kehittyi biologinen rasismi ja rotuhygieniä (eugenismi).

Suomalaisilla oli 1900-luvun alun rodullisessa hierarkiassa kaksoisrooli: yhtäältä olla tulkittu kuuluvaksi Euroopassa, Pohjoismaissa sekä Yhdysvalloissa alempiin rotuluokkiin, sekä toisaalta rakentaa itse hierarkkisia luokitteluja saamelaisista ja muista Suomessa asuvista vähemmistöistä. Keskinen esittää, että syvälle historiaan yltävillä juurillaan kolonialismi ei ole vain tiettyyn aikaan ja paikkaan sidottu jo päättynyt ajanjakso, vaan vallan tuottamisen logiikkaa ja muoto, jolla on nykypäivässä vaikutuksia ihmisten elämään. (Keskinen 2021).

Nykyajan rasismi perustuu ”ylittämättömiin kulttuurirajoihin” ja sitä luonnehtii ihmiskunnan jakaminen etnisyyden ja kulttuuristen tapojen mukaan (Puuronen 2011, 48–51). Isaksson ja Jokisalo huomauttavat, että rasismi sekoitetaan monesti muukalaispelkoon (ksenofobiaan) ja etnosentrismiin, joissa kummassakin on kysymys sosiaalisten ryhmien dynamiikan mukaisesta ulossulkemisesta (Isaksson & Jokisalo 1998, 17). Ulossulkeminen on usein tiedostamatonta opittua kulttuurista käyttäytymistä.

Etnosentrismi – oman ryhmän keskeisyys – edustaa suljetun ryhmän suhtautumista sosiaaliseen ympäristöön, eli sisä- ja ulkoryhmän dialektisuutta (ks. Bauman 2020/1997, 51). Ksenofobian juuret taas saattavat juontua resurssien suojeluun alkuyhteiskunnissa, joissa muukalainen saattoi olla rasite ja uhka yhteisölle (Isaksson & Jokisalo 1998, 17). Frommin mukaan ksenofobiassa saattaa olla kyse laajemmin uusien asioiden pelosta, jolloin muukalaista ei kyetä näkemään varsinaisesti ihmisenä, vaan omaan kulttuuriseen kehykseen sopimattomana vieraana (Hietalahti 2017).

Modernin maahanmuuton oikeudelliset ja hallinnolliset rakenteet luotiin 1800-luvun puolivälissä. Teollisen vallankumouksen myötä syntyneet työpaikat sekä orjakaupan loppuminen loivat tarpeen säädellä uudenlaista työvoiman liikumista. Maahantulon sääntelyllä määritettiin toivottuja ja ei-toivottuja työntekijöitä. Esimerkiksi vamma tai rikollisuus oli Yhdysvaltoihin pääsemisen este. (Makkonen & Koskeniemi 2013.) Tiukempi sääntely loi osaltaan rajoja ”meihin” ja ulkopuolisiin. Tämä oli vapaakaupan aikakauden alku, jonka myötä suurvallat pitivät maahanmuuttajia hyödykkeinä vapaakaupassa (Manning 2020). Työn sosiologinen tutkimus osoittaa, että suomalaisessa työelämässä rajat ”meihin” ja ”heihin” ovat edelleen tiukasti sidoksissa maahanmuuttajuuteen, toisin sanoen vierauteen (Wrede 2010).

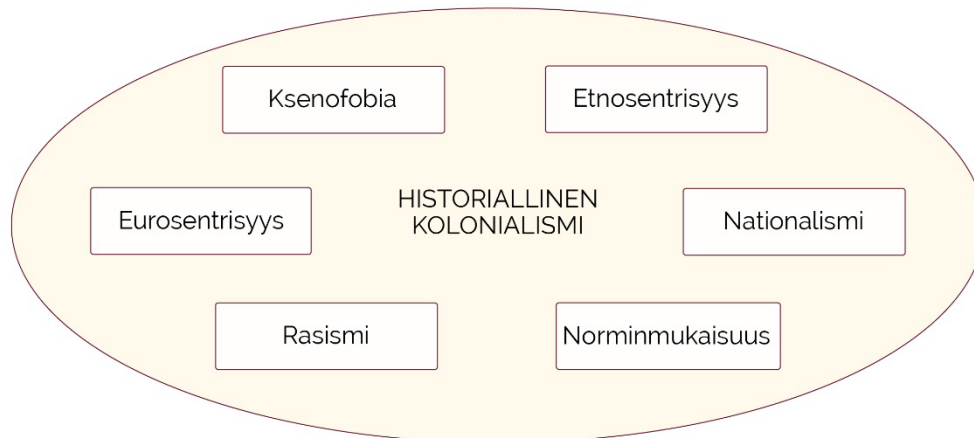
Taloudellinen taantuma maailmansotien välissä hidasti työperäistä muuttoa monissa Euroopan maissa, sillä ulkomaalaistaustaisten työnsaanti vaikeutui. Maahantulon ehtoja kiristettiin ja työnantajille säädettiin rangaistuksia laittoman työvoiman käytöstä. Ensimmäisen maailmansodan repimän Euroopan kiristynyt ilmapiiri yhdessä talousvaikeuksien kanssa synnyttivät vihamielisyyttä ulkopuolelta tulleita kohtaan. (Makkonen & Koskeniemi 2013.) Kolonialismi ja rasismi olivat silloin myös voimissaan, jolloin ihmisten arvohierarkioille oli monia perusteita.

Toinen maailmansota aiheutti valtavia muuttoliikkeitä. Eurooppalaisten valtioiden rajat muuttuivat ja geopoliittiset muutokset liikuttivat suuria väestö-
määriä idästä länteen. Muuttoliikkeissä oli tunnistettavissa etniseltä pohjalta liikkeessä olevia väestöryhmiä. Esimerkiksi etnisiä saksalaisia liikkui monista Euroopan maista Saksaan. Poliittinen pakolaisuus Baltian ja Itä-Euroopan maista sai ihmisiä hakemaan turvaa länsiliittoutumien alueilta. Yksin Virosta lähti Neuvostoliiton hallintoa pakoon 80 000 ihmistä. Pääasiallisesti ääriä myöten täyteen ahdattujen veneiden ja laivojen varassa järjestetty virolaisten pakomatka näytetään nykyajassa katsottuna verrannolliselta syyrialaisten pakomatkan kanssa, jossa Välimeren ylitetään äärimmäisen vaarallisissa oloissa.

Ulkomaalaistaustaisten ihmisten pysyvä vieraus – toiseus – perustuu kuviteltuun kulttuuriseen yhtenäisyyteen, jota tulijat haastavat. Julkisessa keskustelussa rakennettu ja maantieteellisesti paikkaan kiinnittynyt kollektiivinen kansakunnan identiteetti – nationalismi – asettuu siten keskiöön pitäen muista maista tulijoille rajansa umpinaisena (Wrede 2010). Aito integroituminen yhteiskuntaan on siten lähes mahdotonta. Vertovecin mukaan nationalismi toiseutta tuottavana mekanismina perustuu toiveeseen kansakunnan yhtenäisestä identiteetistä, johon muualta tulijoiden tulee assimiloitua (Vertovec 2001; ks. myös Puuronen

2011, 69). Kulttuurista yhtenäisyyttä voi siten tarkastella *nationalistisena projektina*, joka tiheytyy sitä mukaa, mitä enemmän vieraat tekevät sen rajoja ja normeja näkyviksi (Wrede 2010).

Hahmottelen kuviossa 1 ulkomaalaistaustaisten ihmisten arkeen vaikuttavia, historiallisesta kolonialismista ammentavia eronteon muotoja, jotka limittyvät ja kietoutuvat yhteen tuottaen kumulatiivisesti toiseutta (vrt. Ryynänen 2020, 336–338).

KUVIO 1 Toiseuttamisen taustalla vaikuttavat eronteon muodot

2.3 Toiseutta rakentavat julkiset kehykset

Ulkomaalaistaustaisiin ihmisiin kohdistuu näkyvä julkinen huomio, jolla on vaikutusta muuttajien sosiaalisen todellisuuden rakentumiselle. Poliitikkojen, median ja kansalaisten keskustelujen ”maahanmuuttaja” subjektina oleminen vaikuttaa siihen, miten oma paikka yhteiskunnassa määrittyy. Maahanmuutto ja -muuttajat ovat parin vuosikymmenen aikana olleet pysyvästi esillä julkisessa keskustelussa liittyen maahanmuuttopolitiikkaan, turvapaikanhakuun, rikollisuuteen, työvoimapolitiikkaan ja kotoutumiseen. Julkisuus pitää ”maahanmuuttajat” erityisinä pinnalla paikantaen ihmisiä tietynlaisiksi.

Tarinat eivät synny tyhjästä. Kieli kantaa jaettuja kokemuksia ja kulttuurisen muistin ajattelumalleja sosiaalisista ilmiöistä (ks. Raittila 2004, 306). Tarinat –narratiivit – selittävät havaittua ja muodostavat yhteisesti jaettua ymmärrystä tilanteiden tulkitsemiseksi ja välittämiseksi eteenpäin. Ilmaisut sekä mielikuvat, joita käytetään, eivät pelkästään kuvaile tilanteita, vaan myös luovat niitä (Jokinen ym. 2016).

Sosiaalisen konstruktionismiteorian mukaan sanoilla rakennetaan sosiaalisia todellisuuksia luomalla merkityksiä niin tilanteille kuin myös ihmisille (Berger & Luckmann 1994). Goffmanin kehysteorian mukaan merkitykset, toisin sanoen *kehykset*, eivät ole neutraaleja, sillä niistä syntyy seurauksia ja tietynlaista

toimintaa. Kehykset ovat sosiologisena käsitteenä analyysityökaluja, joilla havainnollistetaan inhimillisen käyttäytymisen tilannesidonnaisuutta. (Goffman 2012, 243–244; 1986, 22, 564.)

Kehykset auttavat ymmärtämään moraalisia järjestyksiä eli kulttuurisesti opittuja tilanteiden tulkitemista sekä toimintamallien valitsemista. Kehysten muuttuessa tilanteiden tulkintakin muuttuu, jolloin myös puheet ja toimintatavatkin muuttuvat (Goffman 1986, 24–25). Esimerkiksi tulkinta yksilöstä muuttuu erilaiseksi, mikäli katsomme häntä maahanmuuttokehyyksen kautta tai vaihtoehtoisesti esimerkiksi ammattiin liittyvän kehyksen kautta. Esimerkiksi urheilijan tai taiteilijan kehys kohottaa ulkomaalaistaustaisten henkilöiden asemaa, sillä heidät esitetään mediassa positiivisessa valossa (Haavisto ym. 2010). Simolan mukaan urheilun ammattilaisten vierasperäisyyttä ei mediarepresentaatioissa painoteta (Simola 2008, 14).

Julkisella keskustelulla, kuten medioilla ja politikkojen puheilla on merkittävä rooli siinä, millaisiksi muodostuvat kehykset, joiden kautta ulkomaalaistaustaisuutta tulkitaan ja esitetään. Julkiseksi keskusteluksi käsitän myös muutoliikkeiden parissa työtä tekevien ihmisten puheet ja ilmaisut ulkomaalaistaustaisista ihmisistä. Esimerkiksi Malkki on kritisoinut sitä, millä tavalla avustusjärjestöt, pakolaisten parissa työskentelevät ammattilaiset, järjestöjen työntekijät sekä tutkijat tuottavat pakolaisuudesta ja pakkomuuttavista ihmisistä yhtenäisiä ja yleistäviä kategorioita (Malkki 2002). Horstin mukaan journalismi on yksi keskeinen kenttä, jossa erilaiset intressit sekä esittelytavat ja kehykset kamppailevat (Horsti 2005, 30).

Kansalaisten mielipiteitä media ei suoraan muuta, sillä mielipiteisiin vaikuttavat ihmisten omat tulkinnat ja kokemukset. Medialla on kuitenkin rooli siinä, mistä asioista ja millä värityksellä puhutaan (Haavisto ym. 2010, 230). Lisäksi medialla on vaikutusta ihmisten pelkotilojen voimistumiseen sitä enemmän, mitä useammin samoista uhkakuvista kirjoitetaan (Kivivuori ym. 2002, 3–7). Raittila esittää, että instituutioissa käytävä keskustelu juontuu niin ikään median tavasta käsitellä muuttamista ja muuttajia (Raittila 2004, 309). Maahanmuuttajiksi nimitettyjen ihmisten representaatioita suomalaisessa mediassa voidaan tulkita Horstin mukaan maahanmuuttojulkisuuden kolmen vaiheen kautta. Ne ovat (1) turvapaikanhaun ja viranomastoiminnan painottaminen 1990-luvulla, (2) näkökulmien monipuolistuminen 2000-luvun puolivälistä sekä (3) keskustelujen polarisoituminen 2008 kunnallisvaalien jälkeen. (Horsti 2013.)

Maahanmuuttoon liittyvä mediakeskustelu ja muuttajien representaatio on ollut vahvasti sidoksissa humanitääriin muuttoon¹⁹. Esimerkiksi liikuntakentillä ”maahanmuuttaja” palautuu usein pakolaisuuteen, tummaan ihonväriin tai islaminuskoon (Berg 2016). Representaatiot pohjautuivat viranomaisnäkökulmiin sekä ”uhri” ja ”uhka” kehyksiin. Uhrikehys ilmentää Horstin mukaan medioitunutta myötätuntoa pakkomuuton kohteeksi joutuneita ihmisiä kohtaan.

¹⁹ Humanitaarisen perustein muuttaneilla tarkoitetaan turvapaikanhakijoita ja kiintiöpakolaisia (Saukkonen 2013a, 56). Suomi on sitoutunut antamaan kansainvälistä suojelua perustuen Geneven sopimukseen (pakolaisten oikeudellisesta asemasta koskeva yleissopimus 1951), kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin ja EU:n lainsäädäntöön (Makkonen & Koskeniemi 2013, 65).

Uhreiksi luokitellut ihmiset ovat representaatioissa passiivisia ja kiitollisia tyytyen kohtaloonsa (Horsti 2009, 78–79). Esittelytavan tekee vinoksi se, että uhrikuva on valikoiva (kiintiöpakolaiset), sukupuolittunut (naiset) sekä erottelee ”aidosti” vainotut ihmiset ”huijaripakolaisista” (Horsti 2009; 2013). Myös ulkomaa-laistaustaisten ihmisten ja heidän järjestöjensä vähäinen edustus on Puurosen mukaan sanomalehtijournalismissa ongelmallista (Puuronen 2011, 40).

Lisääntynyt keskustelu työperäisestä muutosta maahanmuuttojulkisuuteen 2000-luvun puolivälissä laajensi kyllä tulijoiden representaatiota, mutta kiinnitti ihmiset työllistymisen kautta arvioitaviksi (ks. Haavisto ym. 2010). Maahanmuuttokategoriat tulivat jakoperusteiksi, joissa työperäinen muutto edusti työllistyviä eli ”hyväksytyjä” muuttajia ja pakkomuutto vaikeasti työllistyviä, ”ei niin hyväksytyjä”. Ihmisiä esitettiin kasvottomina massoina vailla inhimillistä toimijuutta. Työvoimasta puhuttiin massatuontitavarana, jota voi tuoda ja lähettää takaisin. (Horsti 2013.)

Journalismilla on taipumus nostaa kielteisiä asioita pintaan ja kärjistää ongelmia (Nylund 2020). Näin tapahtui maahanmuuttojulkisuudelle vuoden 2008 kunnallisvaalien jälkeen. Keskustelu politisoitui sekä polarisoitui sosiaalisen median myötävaikutuksella maahanmuuton vastaisiin ja sitä puoltaviin näkökulmiin (Keskinen 2009; Raittila 2009). Vuosien 1998–2005 mediaseuranta osoitti, miten journalismi oli pääasiassa kiinnostunut viranomaistoiminnasta sekä vähemmistöjen rikostilastoista jättäen sivulle vähemmistöjen moninaiset kokemukset arjesta ja syrjinnästä. Puuronen on painottanut myös sitä, miten median kriittikittömyys on lisännyt rodullistavan puhutavan hyväksyntää (Puuronen 2011, 42). Toisaalta Raittila osoittaa, miten journalismi on stereotyyppisten representaatioiden esittämisen rinnalla myös purkanut ennako-oletuksia (Raittila 2004, 289; 310).

Nylundin (2020) mukaan uhkakuvat ovat yhdistelmä ongelmakerronnasta ja hypoteettisista tulevaisuuspuheista. Ongelmakerronta liittyy uutisoinnille tyyppillisestä tapaan ”havaita” ja kertoa suuria ihmismääriä koskevista ongelmista. Esimerkiksi ruotsinkielisen uutiskanavan vuosien 2000 ja 2005 viikonmittaisten otosten pohjalta maahanmuuttoon liittyvät uutiset kertoivat usein asioista, joita ei ollut vielä tapahtunut. Tulevaisuuspuhe rakentaa siis mahdollisia tulevaisuudessa vaanivia uhkia yhdistämällä maahanmuuttoa, työoloja ja talousongelmia (Nylund 2020.) Uhka on siis jotain, mitä ei ole vielä tapahtunut, mutta mitä on syytä pelätä.

Näen Skeggsin tavoin, että näkökulmien valinnalla tuotetaan (luokka)miinua eli ymmärrystä itsestään ulkopuolelta määriteltynä. Valtapositiona, kuten medioiden ja instituutioiden toimesta toisten määrittäminen on vahva tekniikka, joka peittää alleen muut näkökulmat. Näkökulmissa, jotka ilmenevät mielipiteinä, retoriikkana ja representaatioina, on kyse tiettyyn tietoon perustuvasta asemoitumisesta positioon, josta käsin lähestytään ihmisiä, ryhmiä tai luokkia (Skeggs 2014, 36). Poliittisissa sekä julkisissa keskusteluissa esitetään ulkomaa-laistaustaisuuteen liittyen vahvoilla äänenpainoilla monenlaisia näkökantoja ja näkemyksiä, jotka asemoivat muuttajia tavoilla, jotka eivät kohota heidän yhteis-

kunnallista asemaansa (ks. Raittila 2004). Julkiset keskustelut ja diskurssit saattavat siis toimia anonyymisti ulkomaalaistaustaisten ihmisten identifioijina.

Eri tahojen puheita ohjaavat erilaiset intressit ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Itkonen on hahmottanut, miten arjen, hallinnon ja tutkimuksen käsitteet ovat keskenään sidoksissa ja vaikuttavat yhteisessä tietovarannossa olevien käsitteiden muotoutumiseen. Kun kansalaiskeskustelussa sisältöjä tuottaa yleinen mielipide, muotoutuvat hallinnon käsitteet poliittisessa päätöksenteossa ja suunnittelussa. Tutkimuksen käsitteet syntyvät taas tarpeesta käsitteellistää tutkittavia ilmiöitä. (Itkonen 2021, 41–43; 1997, 28.)

Siirtolaisuuteen kiinnittyvä toiseus sekä uhka- tai uhrikehyksillä väritynyt julkinen sekä hallinnon puhe, jolla otetaan yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia haltuun, tuottaa käsitteitä, jotka saattavat kuitenkin jäädä ulkomaalaistaustaisille ihmisille vieraisiksi. Näen, että liikuntakentällä kotouttamiseen kytkeytyvä puhe on sellainen hallinnon tarpeesta nouseva käsitteellinen keskustelu, joka vastaa julkisen keskustelun huolipuheeseen tulevaisuuden mahdollisista uhkakuvista tai valikoivista uhrikuvista. Hallinnon tarpeisiin tehty tutkimus vahvistaa tuotettua käsitteistöä, jolloin syntyy itseä ruokkiva käsitteistökehä.

Katson liikuntakentällä ulkomaalaistaustaisuuteen kiinnittyvän kotouttamispuheen olevan sellaisen kehämäisen kehityksen tulos, joka sai alkunsa opetus- ja kulttuuriministeriön liikuntapoliittisten linjausten myötä (Rönkkö 2020). Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden kotouttamiseen tähtäävä hankerahoitus ohjasi vuosina 2011–2020 liikuntatoimijoiden arkikäsitteistöä kotouttamisen retoriikkaan (ks. Peotta ym. 2022) toimien siten tehokkaana liikuntakentän sosiaalis-tajana kotouttamisen suuntaan (tarkemmin luvussa 3.4). Myös kotouttamiseen kytketty tutkimus ja kotouttavan liikunnan hankkeista tilatut arvioinnit²⁰ vahvistivat osaltaan hegemonista kotouttamisen kytkeytymistä ulkomaalaistaustaisuuteen rakentaen liikuntakulttuuriin kapeaa ja yksipuolista tulkintaa Suomeen muuttaneiden liikuntakysymyksistä. Seikkula ja Keskinen muistuttavatkin siitä, että kotoutumista käsittelevä tutkimus hallinnollista logiikkaa kantavana ei tavoittele sosiaalista oikeudenmukaisuutta, eikä siten pysty purkamaan hierarkkisia valtasuhteita (Seikkula & Keskinen 2021).

²⁰ Kotouttavan liikunnan hankkeista on opetus- ja kulttuuriministeriön tilaamana tehty neljä arviointitutkimusta: Maahanmuuttajien kotouttaminen liikunnan avulla. Vuoden 2011 kehittämisavustusten seuranta ja arviointi (Fagerlund 2012), Maahanmuuttajien kotouttaminen liikunnan avulla - kehittämishankkeiden seuranta ja arviointi vuosilta 2011–2013 (Maijala 2014), Monikulttuuriset liikuntahankkeet. Vuosien 2015–2016 hankeseurannan tuloksia. (Pasanen & Laine 2017) ja Monipuolistuva liikunta – erilaiset liikkujat (Peotta ym. 2022).

3 MUUTTOLIIKKEET, LIIKUNTA JA TUTKIMUS

Edellä paikansin vieraaseen maahan muuttamisesta aiheutuvia yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia prosesseja. Tutkimieni naisten osalta muutokset tarkoittavat vanhojen rutiinien ja tottumusten vaihtumista uusiin. Muutosprosessi tuo yhtäältä luopumisen tuskaa, mutta avaa toisaalta mahdollisuuksia sisällyttää arkeen asuinmaan yhteiskunnan mukaisia käyttäytymismalleja, kuten vaikkapa tapoja harrastaa liikuntaa.

Liikuntakentälle tuleminen ulkopuolisena sosiaalista uuteen (liikunta)kulttuuriin, jossa tulija oppii toimintatapoja, mutta vaikuttaa samalla toimijoihin ja rakenteisiin. Millaisena vastaanottava (liikunta)kulttuuri tulijan näkee riippuu siitä, miten tulija on kehystetty ja minkälainen toimijuus siinä kehyksessä ulkomaalaistaustaisille ihmisille mahdollistetaan.

Liikuntakentän näkökulma ulkomaalaistaustaisuuteen ei rakennu irrallaan muusta yhteiskunnasta. Siihen vaikuttaa julkisen keskustelun ja toimijoiden omakohtaisten kokemusten lisäksi tämänhetkinen liikuntakulttuuri sekä liikuntaorganisaatioiden tekemisiä normittava kansallinen ja EU:n lainsäädäntö. Suomalainen vähemmistö- ja maahanmuuttopolitiikka muodostaa näin ollen laajemman kontekstin ulkomaalaistaustaisten liikkujien tutkimisessa. Tarkastelen seuraavaksi muuttoliikkeiden luonnetta sekä keskeisiä muuttoliikkeisiin ja muuttajiin liittyviä lainsäädännöllisiä näkökulmia liikuntapolitiikan kontekstissa. Aloitan tarkastelun peilaamalla nykyistä muuttoliikettä osana globalisaatiota. Sen jälkeen käyn läpi ulkomaalaistaustaisuutta koskevaa lainsäädäntöä, jonka jälkeen valaisen, millaisena ulkomaalaistaustaisuus on näyttäytynyt liikuntakentällä. Lopuksi teen katsauksen, mistä näkökulmista liikuntakentällä Suomeen muuttaneita ihmisiä on tutkittu ja miten kriittisen muuttoliiketutkimuksen valossa ulkomaalaistaustaisten ihmisten tutkiminen näyttäytyy.

3.1 Globaalien muuttoliikkeiden moninainen luonne

Liikkuvuus ja muuttaminen paikasta toiseen ovat olleet nykyihmiselle tunnusomaista koko sen olemassaolon ajan, eli vajaat 200 000 vuotta (Manning 2020). Kansainvälinen liikkuvuus eri aikakausilla on tuonut kehitystä ja vaurautta, mutta kaatanut myös vanhoja yhteiskuntajärjestelmiä (Martikainen ym. 2013). Nykyinen globaali kansainvälinen muuttoliike, jossa maantieteelliset välimatkat ovat menettäneet merkitystä, on kasvussa väestön lisääntymisen, kaupungistumisen ja kehittyneiden liikenneyhteyksin myötä (Martikainen & Pitkänen 2020).

Manningin mukaan uusi teollisuus- ja finanssikapitalismi on yhdistänyt noin 200 maata maailmanlaajuiseen taloudelliseen verkostoon, jossa muuttoliike, kauppa ja viestintä ovat kietoutuneet yhteen (Manning 2020). Globaalit markkinat, talouden de-nationalisointi, tiivistynyt poliittinen yhteistyö yhdessä suotuisan talouskehityksen kanssa ovat tuoneet lisäresursseja yhä kasvavalle osalle maailman väestöstä ja mahdollistaneet siirtymisiä toivotuille alueille (Martikainen & Pitkänen 2020). Työnjakojen globaali ulottuvuus muuttaa tapoja järjestää työtä. Työvoimapula, työmarkkinoiden eriarvoistuminen sekä huoli huoltosuhteen heikkenemisestä läntisissä maissa vauhdittavat osaltaan nykyistä työperäistä muuttoa (Wrede 2010).

Kansainvälisen siirtolaisjärjestön (IOM) mukaan vuonna 2020 oli maailmassa 272 miljoonaa siirtolaista, mikä on 3,5 prosenttia kokonaisväestöstä. Prosentuaalisesti nousu on maltillinen, sillä vuonna 1995 muuttajia oli maailmassa 174 miljoonaa eli 2,8 % (IOM 2020, 10; 22). Liikkeellä olevat ihmiset ovat enimmäkseen kehittyvien maiden nuoria aikuisia, jotka perheellistyvät muuton jälkeen edistään sillä uutta muuttoliikettä. Niin maan sisäisesti kuin kansainvälisesti muuttoliike suuntautuu menestyviin kaupunkialueisiin. (Martikainen & Pitkänen 2020).

Tiivistynyt kansainvälinen yhteiselo kasvattaa globaaleja riskejä, kuten osoittivat Kiinasta alkunsa saanut maailmanlaajuinen koronaviruspandemia ja vuoden 2015 pakolaiskriisi. Lisääntyvä liikkuvuus aiheuttaa yhtäältä tiukennuksia valtioiden rajavalvontaan, mutta toisaalta rajoja ylittävä yhteistyö kuitenkin kasvaa. Nähtävissä onkin, että globaalien riskien hallinta, myös ilmastonmuutokseen liittyen, lisää kansainvälistä yhteistyötä ja ylikansallisia hallintajärjestelmiä. Paluuta kansallisvaltiopohjaiselle maailmanjärjestykselle on siten vaikea nähdä. (Martikainen & Pitkänen 2020.)

Euroopan laajentuminen ja vapaa liikkuvuus EU-maissa on lisännyt Euroopan maihin kohdistuvan muuttoliikkeen moni-ilmeisyyttä erityisesti työperäisen liikkuvuuden osalta. Pysyvän muuton lisäksi töissä käydään jaksoittain, kausittain, omasta aloitteesta tai lähetettyinä työntekijöinä sekä asumalla rajan takana perheen jäädessä kotimaahan. EU:n sisäisen muuton suunta on itä-Euroopan maista vauraampiin länsi-Euroopan maihin. Esimerkiksi bulgarialaisille on liikkuvuudesta ja lähtemisestä tullut osa elämäntapaa, sillä Bulgaria ei tarjoa riittävästi vaihtoehtoja toimeentulolle (Wrede 2010). Nykyajan muuttamista luonneh-

tiikin ihmisten väliaikainen asuminen eri maissa, joka on vapaaehtoista ja perustuu omaan päätökseen (Alho & Kumer-Haukanömm 2020, 13).

Pakkomuutto, joko aseellisten konfliktien, poliittisen vainon, ilmastomuutoksen tai taloudellisen tilanteen takia, noudattaa toisenlaisia lainalaisuuksia. Pakon edessä siirtyminen maasta toiseen on sidoksissa valtioiden maahantulon ja oleskelun kriteereihin asettaen rajoja, millä ehdoilla maahan saa tulla. Oleskelun sääntely luo rajoja määrittäen elämän ja työnteon mahdollisuuksia, kunnes pyväisluonteinen oleskelulupa poistaa rajoituksia.

Könösen (2014) mukaan laillinen maahantulo ja oleskelun sääntely luovat oheisilmiönä laittoman maahantulon, jolla on vaikeista oloista pakeneville ihmisille monenlaisia seurauksia. Valtiolliset ja hallinnolliset rajat luovat hierarkisointuneita mahdollisuuksia liikkua ja asettua maahan riippuen siitä, mistäpäin maailmaa liikkeellä ollaan. (Könönen 2014, 19–21.) Vaikka vain pieni osa pakolaisista päätyy Eurooppaan, käydään keskusteluja muuttoliikkeistä pakolaisuuden ehdoilla (ks. Horsti 2013; myös luku 1.2.5).

Näen Jauhiaisen tavoin nykyisen maahanmuuton ylirajallisena eli transnationaalina ilmiönä, joka ei rajoitu valtioiden rajojen sisälle (Jauhiainen 2020). Maailmanlaajuinen koronapandemia teki ylirajallisuuden uudella tavalla näkyväksi, sillä rajojen sulkeminen ja muu liikkumisen rajoittaminen lisäsivät teknologiavälitteistä monipaikkaista työntekoa ja yhteydenpitoa. Fyysisellä sijainnilla ei ollut pandemian aikana enää monilla elämänalueilla merkitystä.

Monipuolistuneiden teknisten ratkaisujen avulla osallistuminen sosiaalisiin verkostoihin, työntekoon sekä itselle sopivaan mediaan ja kulttuuriympäristöön hämärtää fyysisiä rajoja niin paikkakuntien kuin myös valtioiden välillä. Ylirajallisena on ihmisten arkinen elämä paikallista, mutta sosiaalinen elämä ja enenevässä määrin myös työnteko globaalia yltäen digitaalisen välineiden avulla moniin maihin. Urheilussakin ylirajallisuus on arkipäivää, sillä urheilun kaupallistuminen on kasvattanut urheilun ammattilaisten työperäisiä siirtymisiä ja monipaikkaisuutta (Rantala 2017).

Transnationalismin juuret ovat nationalismista irtautumisessa, jolloin muuttoliikkeitä ei enää tarkastella pelkästään kansallisvaltioiden (paremmuus) kehityksessä (Vertovec, 2001; Portes ym. 1999). Kansallisvaltioiden rajoja kyseenalaistava tavaroiden, kulttuurin, politiikan ja ihmisten liikkuminen synnyttää uusia yksilöiden, ryhmien ja instituutioiden yhdistelmiä ja liikehdintää. (Jauhiainen 2020). Esimerkkinä siitä ovat ylirajaiset perheet ja hoivasuhteet, joita on tutkittu somalien (Tiilikainen 2008), venäjänkielisten (Heikkinen 2015) sekä virolaisten (Telve 2020) keskuudessa. Lisäksi on yleistynyt lähtömaiden median seuranta (ks. Kemppainen ym. 2020). Transnationaalisia ilmiöitä ovat myös ylirajaiset yritykset, monenlaiset ilmasto- ja ihmisoikeuskampanjat, identiteettikamppailut sekä kulttuuriset ja poliittiset kuulumiset (ks. Alho & Kumer-Haukanömm 2020).

Ylirajaisien suhteiden nopea lisääntyminen on herättänyt poliitikkojen ja tutkijoiden huolta siitä, miten monipaikkaisuus vaikuttaa kohdemaahan kiinnittymiseen. Tutkimukset ovat osoittaneet yhteydenpidon synnyinmaahan edesauttavaan kiinnittymistä nykyiseen asuinmaahan, sillä taloudellisia ja sosiaalisia resursseja kasvatetaan samanaikaisesti kummassakin maassa. (Hyvönen 2009;

Alho & Kumer-Haukanömm 2020). Erilaiset muuttosyyt ja muodot vaikuttavat kuitenkin sopeutumisstrategioiden valintaan ja sitä kautta luottamuksen syntymiseen tai sen puuttumiseen suhteessa institutionaalisiin toimijoihin.

Hyvösen tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin suomalaisten ja virolaisten naisten sopeutumisia naapurimaan yhteiskuntaan, naisten integraatiostrategiat vaihtelivat sen mukaan, oliko muutto väliaikainen, puolison työkomennuksen vuoksi vai pysyvämpiluonteinen oman opiskelun tai uran takia. Muuttosyyt sekä luottamus oman maan järjestelmään toivat eroja integraatiostrategioihin. Väliaikaisesti Viroon muuttaneet suomalaiset naiset luottivat enemmän kotimaan (Suomen) terveys- ja sosiaalipalveluihin ja heidän sosiaalinen verkostonsa koostui pääasiallisesti samassa tilanteessa olevista suomalaisnaisista. Suomessa asuvat virolaiset naiset sekä pysyvämpiluonteisesti Viroon muuttaneet suomalaiset naiset luottivat enemmän paikallisiin palveluihin pitäen samanaikaisesti yllä kontakteja sekä paikallisiin että kotimaan verkostoihin (Hyvönen 2008; 2009).

Transnationaali lähestyminen auttaa ymmärtämään integraatioprosesseja monitahoisina ja kompleksisina yhteiskunnallisina ilmiöinä, joissa sekä puretaan että rakennetaan sosiaalisia ja kulttuurisia rajoja. Integraation tarkastelu kokonaisuutena, jossa yhdistyy sekä ulkomaalaistaustaisten tulijoiden että omien kansalaisten asettuminen toiseen maahan, laajentaa tulkintahorisonttia integraatioprosessien ymmärtämiseksi muuttajien asemasta käsin vailla tiukkoja kansallisia kehyksiä.

Transnationaalia liikkuvuutta on vaikea paikantaa nykyisillä hallinnon käsitteillä ja tilastoinnilla. Esimerkiksi Viron ja Suomen välisen liikkuvuuden tutkimuksissa on tuotu esille sekä tilastoinnin hankaluus että muuttosyytkategorioiden päällekkäisyys. Alho ja Kumer-Haukanömm osoittavat, miten tilastot eivät ole ajantasaisia, koska kaikki Suomessa asuvat virolaiset eivät ole rekisteröineet asumistaan Suomeen. Virallisen tilastoinnin ulkopuolella arvellaan olevan monta kymmentä tuhatta Suomessa asuvaa virolaista.

Lisäksi on vaikea luokitella ihmisiä perinteisesti työn, perheen tai väliaikaisen (turismi) muuton mukaan, sillä esimerkiksi lapsenlapsia hoitava isovanhempi voisi kuulua mihin tahansa kategorioista. (Alho & Kumer-Haukanömm 2020.) Myös humanitäärinen muutto ei mahdu yksiselitteisesti yhden muuttokategorian alle (Könönen 2014, 23). Hallinnollinen lokerointi ei näin ollen tavoita muuttamisen nykytilaa.

Ylirajallisuus ja monipaikkaisuus on usein muuttajille ja samoin monille suomalaisille arkipäivää. Niiden valtiorajoja purkava luonne sopii huonosti yhteen perinteisen ymmärryksen kanssa valtiosta ja sen kansalaisista (Martikainen & Pitkänen 2020). Jauhiainen osoittaa miten nykyiset, rajoja ylittävät yhteiskunnalliset ja kulttuuriset käytännöt ovat ristiriidassa valtion hallinto-, laki- ja politiikkakäytäntöjen kanssa jakaen ihmisiä kansallisvaltion kehyksessä vastakkaisiin kategorioihin, kuten luvallisiin ja luvattomiin, kansalaisiin ja ei-kansalaisiin, maahanmuuttajiin ja valtaväestöön (Jauhiainen 2020).

Muuttoliikkeiden historia on kirjoitettu pysyvän asettumisen ja kansallisvaltiojärjestelmän näkökulmasta, mikä johtaa käsitykseen kansallisvaltioiden mukaan jaetusta maailmasta. (Könönen 2014, 18). Könönen siis haastaa edellä

mainittujen tutkijoiden tavoin nykyistä tapaa tarkastella muuttoliikkeitä kansallisuuksien ja kansallisvaltioiden kehityksessä. Esitetty kritiikki ei näkemykseni mukaan kuitenkaan tarkoita vallankumouksellista kansallisten rajojen purkamista, vaan sen paikantamista, milloin kansallisella on merkitystä ja milloin muuttoliikkeitä, muuttamista ja muuttajia voisi tarkastella ilman kansallista kehystä. Liikkuminen henkilökohtaisena vapaa-ajan viettönä voisi olla yksi sellainen aihealue.

3.2 Suomi muuttoliikkeessä

Suomessa on totuttu puhumaan maahanmuutosta lyhytaikaisena ilmiönä, joka alkoi voimistua 1990-luvun alussa (ks. Saukkonen 2020, 32). Maahanmuuttoa määritteli silloin humanitäärisin perustein muuttaneet ihmiset (Horsti 2013). Kuitenkin työ-, perhe- ja opiskeluperusteinen tulomuutto sekä inkeriläisten paluumuutto Suomeen oli kyseisellä ajanjaksolla ylivoimaisesti isompi syy muutolle. Vuosien 1990–2010 aikana yhdeksän henkeä kymmenestä muutti Suomeen muun kuin humanitäärisen syyn perusteella (Martikainen ym. 2013).

Suomeen kohdistuvat muuttoliikkeet ovat niin nykyajassa kuin historiallisesti katsottuna osa globaaleja muuttoliikkeitä. Kaupankäynti, valtiolliset tehtävät, sodat, nälkä sekä parempien elinolojen etsiminen ovat liikuttaneet suomalaisia sekä länteen että itään (Martikainen ym. 2013). Ruotsin ja myöhemmin Venäjän suurvallan aikaisen Suomen alueen asukkaat liikkuiivat lähialueille ja samoin tultiin nykyisistä naapurimaista Suomeen. Esimerkiksi on arvioitu, että 1600-luvun puolivälissä Viron rannikolla noin joka viides asukas olisi ollut suomalainen (Korkiasaari 2008).

Viimeisen 150 vuoden aikana on Suomesta muutettu enemmän pois, suhteessa siihen, paljonko on tulijoita ollut. 1880–1920-luvuilla muutti Yhdysvaltoihin ja Kanadaan arviolta 370 000 suomalaista. Venäjälle arvellaan muuttaneen ennen ensimmäistä maailmansotaa noin 150 000 sekä Ruotsiin vuosina 1945–2010 noin 575 000 henkeä. Lisäksi 1920–1930-luvun aikana loikkasi Suomesta Neuvostoliittoon arviolta 15 000 henkeä. Amerikkaan, Venäjälle ja Ruotsiin suuntautuneessa siirtolaisuudessa oli kyse taloudellisen, väestöllisen ja poliittisen kehityksen murrosvaiheista. (Martikainen ym. 2013.)

Ulkomaalaistaustaisia henkilöitä muutti Suomeen eniten 1900-luvun alkuvuosina sekä kylmän sodan päättymisen jälkeen. 1900-luvun alun Helsingissä oli lähes puolet kauppiaista Venäjältä, Baltiasta, Ruotsista sekä Saksasta tulleita ulkomaalaisia. Vuoden 1917 vallankumouksen jälkeen Venäjältä saapui Suomeen lisäksi kymmeniä tuhansia pakolaisia. Virallisen laskelman mukaan pakolaisten määrä oli vuonna 1922 noin 22 000. Todellisuudessa arvellaan määrän olleen vielä isompi. Talouslama 1930-luvulla ja tiukentuneet työlupakäytännöt pakottivat ulkomaalaisia muuttamaan Suomesta pois. Vuoden 1938 tilastojen mukaan Suomessa asui 21 000 ulkomaalaista. (Martikainen ym. 2013; Martikainen 2020.)

Toisen maailmasodan myötä Suomessa liikkui koko Euroopan tavoin isoja väestöryhmiä. Karjalasta evakuoitiin yli 400 000 henkeä ja pohjoisesta siirrettiin

Lapin sodan seurauksena muille asuinalueille noin 168 000 henkeä. Inkeriläisiä pakolaisia ja evakuoituja tuli Suomeen yli 60 000. Inkeriläisistä noin 56 000 palautettiin myöhemmin sodan jälkeen Neuvostoliittoon. (Martikainen 2020.) Näiden 1920- ja 1940-lukujen väestösiirtojen valossa Suomea kohdannut pakolaiskriisi vuonna 2015, jossa maahan tuli noin 30 000 turvapaikanhakijaa, ei näytä erityisen suurelta ottaen huomioon maan vaurauden lisääntymisen.

Toisen maailmansodan jälkeinen muutto oli ulkomaalaisten osalta vaisu pysyen noin 10 000 muuttajan vuositasona. Järjestelmällinen pakolaisten vastaanotto alkoi 1970-luvun lopussa, kun Chilen ja Vietnamin poliittisia oloja paenneita ihmisiä saapui Suomeen. Vasta vuonna 1991 ylitti nykyinen maahanmuutto itsenäisyyden alkuvuosien tason. Ulkomaan kansalaisia oli Suomessa 1990-luvun alussa noin 25 000. Neuvostoliiton romahdus ja Euroopan Unioniin liittyminen vuonna 1995 loivat edellytykset globaalin muuttoliikkeen aikakaudelle. Vapaampi liikkuminen ja yhteinen talousalue Euroopan unionin sisällä kasvattivat työn ja opiskelun vuoksi muuttamista. (Martikainen 2020.)

Suomeen tuleva työperäinen muutto koskettaa myös liikuntakenttää. Rantalan (2017) mukaan huippu-urheilun siirtolaisuudessa on kyse yhä kasvavasta muuttoliikkeiden muodosta. Huippu-urheilun kaupallistuminen ja ammattimaistuminen yhdessä kylmän sodan päättymisen ja EU:n jäsenvaltioiden kansalaisten vapaan liikkuvuuden kanssa sysäsi urheilualan ammattilaisten siirtolaisuuden kasvuun. Pelaajasiirtolaisuus koskettaa eniten jalkapallon, koripallon ja jääkiekon ammattilaisia, jotka muodostavat kaksi kolmannesta suomalaisesta siirtolaisuudesta. Lisäksi työperäinen siirtolaisuus koskettaa valmentajia ja muita urheilualan ammattilaisia, jotka toisessa maassa työskentelyllä vaikuttavat kohdemaan liikuntakulttuurin muutokseen. (Rantala 2017.)

Miten muuttoliike on vaikuttanut urheilun ulkopuolella olevaan liikuntalan ammattilaisten moninaisuuteen, siitä on niukasti tietoa saatavilla. Liikuntakentän yhdenvertaisuuden arviointiraportit eivät käsittele alalla työskentelevien ammattilaisten taustojen moninaisuutta. Yhdenvertaisuuden seurannassa keskitytään pääasiassa sukupuoleen liittyviin tasa-arvoindikaattoreihin (esim. OKM 2017).

Jonkinlaisena suunnannäyttäjänä on saatavilla opetushallituksen selvitys ”Maahanmuuttajat ja maahanmuuttajakoulutus vapaan sivistystyön oppilaitoksissa”. Selvityksen mukaan vuonna 2014 ei liikunnan koulutuskeskuksissa ollut yhtäkään päätoimista ulkomaalaistaustaista opettajaa (n=50). Sivutoimisena opettajana työskenteli kolme henkilöä (n=219) ja muuna henkilökuntana, esimerkiksi siivoojina työskenteli 9 (n=130) henkilöä. Vastaavasti kesäyliopistoissa oli ulkomaalaistaustaisten henkilöiden osuus päätoimisista opettajista 8,6 prosenttia ja kansanopistoissa 4,7 prosenttia. (Saloheimo 2016, 48–49.)

Liikuntakentällä näyttää olevan erilainen suhtautuminen ulkomaalaistaustaaisuuteen riippuen siitä, katsotaanko tulijoita urheilun ja menestyksen tavoittelun kehyksessä vai vapaa-ajan harrasteliikunnan kontekstissa. Kun ammattiurheilussa ulkomaalaistaustaisuus ei näyttäisi vähentävään inhimillistä pääomaa (ks. esim. Haavisto ym. 2010, 244), ei samaa voi sanoa vapaa-ajan parissa tehtävästä työstä.

Lähteminen sekä tulo ovat saman ilmiön kaksi puolta, joita on katsottava yhdessä. Samoin muuttaminen eri syiden perusteella muodostaa maahanmuuton tarkastelussa kokonaisuuden. Jos Suomessa asuvien muuttaminen työn, perheen, parempien olosuhteiden tai huvin vuoksi on ikään kuin itsestään selvyyttä, on oikeudenmukaista katsoa Suomeen muuttamista ja ihmisten osaamisen potentiaalia samojen kehysten kautta.

Maastamuutto ja maahantulo asettuvat kuitenkin toisiinsa nähden epäsymmetrisesti. Saukkosen mukaan eurooppalaisten maiden historiallisessa itseymmärryksessä maastamuutolla on suuri merkitys, mutta maahantulo ei ole osa yhdenkään maan identiteettiä (Saukkonen 2013a, 39). Muuttoliikkeen epäsymmetrisyyteen ovat kiinnittäneet huomiota myös Viron ja Suomen välisen liikkuvuuden tutkijat osoittaen, miten Virosta Suomeen muuttamista ja virolaisten integroitumista on tutkittu enemmän suhteessa toisiin päin kulkevaan muuttoon (Alho & Kumer-Haukanömm 2020). Maahanmuuttoa Suomeen tulisi siis käsitellä osana muuttoliikkeiden kokonaisuutta, historiallisena jatkumona tihentyvän globalisaation, markkinatalouden, konfliktien sekä ilmastomuutoksen kontekstissa.

3.3 Maahanmuuttoa raamittava politiikka

Maahanmuuttoa raamittavan politiikan reunaehdot syntyvät aikakauden poliittisesta ja yhteiskunnallisesta toimintaympäristöstä. Lisäksi maahanmuuttopolitiikan toimintakenttää muovaavat ulkopoliittinen konteksti sekä yhteiskunnalliset ja kulttuuriset ajattelutavat (Välimäki 2020). Valtioiden itsemääräämisoikeus pohjustaa päätöksiä väestön liikkumisesta, ulkomaalaisten kohtelusta sekä oikeuksista asumiseen ja yhteiskuntaan kiinnittymiseen.

Muuttoliikkeiden politiikalla, kuten esimerkiksi vierastyöläisten ohjelmilla, on yhtäältä houkuteltu ulkomaalaisten työntekijöiden muuttamista matalamman kehitystason maista Eurooppaan. Esimerkiksi Suomi rekrytoi filippiiniläisiä sairaanhoitajia osana globaaleja työmarkkinoita (ks. Vartiainen 2019). Toisaalta muuttoliikepolitiikalla saatetaan rajoittaa ihmisten pois muuttamista, kuten toimittiin entisessä Neuvostoliitossa ja kylmän sodan aikaisissa itäblokin maissa.

Kansainväliset ihmisoikeusperiaatteet sekä sopimukset hädänalaisten henkilöiden auttamiseksi vaikuttavat osaltaan kansalliseen muuttoliikepolitiikkaan. Kansainvälisiä sopimuksia allekirjoittaneet valtiot ovat velvoitettuja sisällyttämään kansalliseen lainsäädäntöön yhteisesti sovittuja käytäntöjä suojelua tarvitsevien ihmisten oikeuksien turvaamiseksi (Makkonen & Koskeniemi 2013).

Kansallisella politiikalla sekä asennoitumisella ulkomaalaistaustaisia ihmisiä kohtaan säännellään maahantulon ja hyvän elämän tavoittelun edellytyksiä (Välimäki 2020). Kansallista maahanmuuttopolitiikkaa voi hahmottaa Hammarin (1990) porttiteoriaa hyödyntäen, jossa lainsäädäntöä tarkastellaan kolmen sisään pääsemisen tason mukaisesti. Niistä ensimmäisellä portilla päätetään, kenellä on maahantulon oikeus. Toisella portilla päätetään maassaolon aika myöntämällä väliaikaisia tai pysyviä oleskeluoikeuksia. Kolmannella portilla ratkais-

taan yhteisön jäsenyys eli määritellään ne vaatimukset, joilla kansalaisuus myönnetään.

Kansalaisuuden saaminen tarkoittaa juridisesti muukalaisuuden loppua (Saukkonen 2013b). Käytännössä maahanmuuttajaluokittelu ei ole sidoksissa siihen, onko henkilö saanut kansalaisuuden, sillä juridisen kategorian lisäksi maahanmuuttajuus on sosiaalinen luokittelukategoria, joka ei poistu juridisen statusmuutoksen myötä (ks. osio 1.3.2.). Lisäksi EU:n kansalaisuus on vähentänyt tarvetta hakea Euroopan sisällä muuttaessa toisen maan kansalaisuutta, sillä arjessa toimimiselle ja kunnalliseen päätöksentekoon osallistumiselle ei ole Suomen kansalaisuuden puuttumisella merkitystä. Kun viime vuosina Venäjän kansalaiset ovat hakeneet ylivoimaisesti eniten Suomen kansalaisuutta, eivät virolaiset ole olleet kansalaisuudesta kiinnostuneita (Saukkonen 2020, 41).

Modernin maahanmuuton oikeudelliset ja hallinnolliset rakenteet luotiin 1800-luvun puolivälissä tuotantotyövoiman turvaamiseksi. Teollisen vallankumouksen myötä syntyneet työpaikat sekä orjatyövoiman käytön lopettaminen loivat tarpeen säädellä uudenlaista työperäistä muuttoa. Yhdysvaltojen siirtolaisohjelmalla määriteltiin maahantulon ehtoja sekä rajattiin, keitä päästettiin rajan yli ja keitä ei päästetty. Esimerkiksi aasialaisen työvoiman tuloa rajoitettiin silloin poliittisilla tarkoituksilla, puheella ”keltaisesta vaarasta” valkoisille amerikkalaisille (Välimäki 2020).

Euroopan maissa turvaututtiin Yhdysvaltojen tavoin toisen maailmansodan jälkeen siirtolaisohjelmaan. Maahanmuuttajien tilapäiseen työntekoon perustuva ohjelma kesti vuoden 1974 öljykriisin saakka. Ennen Euroopan yhdistymistä säädettiin Euroopan sisäistä muuttoliikettä kahdenkeskeisillä maidenvälisillä sopimuksilla. (Makkonen & Koskenniemi 2013.)

Suomen ulkomaalaislainsäädäntö sai alkunsa vuonna 1811, kun säädettiin laki ulkomaalaisten maahantulosta ja oleskelusta autonomisessa Suomessa. Rajan ylittämistä Venäjän ja Suomen välillä kontrolloitiin ensimmäiseen maailmansotaan saakka tiukoilla passi- ja viisumikäytännöillä ja yli kahden päivän oleskelu tuli rekisteröidä lääninhallituksessa. (Martikainen ym. 2013.) Ulkomaalaisten oleskelua ja oikeuksia Suomessa määrittävä ensimmäinen ulkomaalaislaki säädettiin vasta vuonna 1983. Lakia uudistettiin jo vuonna 1991 sekä 2004. (Saukkonen 2013b.)

Nykyinen suomalainen maahanmuuttopolitiikka sisältää kansallisen perustuslain lisäksi normitusta Euroopan unionin perussopimuksista, ihmisoikeussopimuksista, YK:n pakolais- ja rotusyrjinnän vastaisesta yleissopimuksesta, siirtotyöntekijöiden ja heidän perheenjäsentensä oikeuksia koskevasta yleissopimuksesta sekä monista kansainvälisistä taloutta, sosiaalisia sekä sivistyksellisiä oikeuksia koskevista yleissopimuksista. Kansainväliset sopimukset takaavat vähimmäistason kaikkien ihmisten oikeuksille sopimusvaltioissa (Makkonen & Koskenniemi 2013).

Suomi on ratifioinut useimmat keskeiset kansainväliset sopimukset, jolloin niiden normisto on vaikuttanut kansalliseen lainsäädäntöön ja sitä kautta liikuntapolitiikan normistoon. Maahanmuuton ja -muuttajien kannalta keskeisiä lakeja ovat kansalliset ulkomaalais-, kotouttamis- sekä yhdenvertaisuuslaki. Euroopan

unionissa sovittiin vuonna 2004 jäsenvaltioiden kotouttamispolitiikan tueksi yhteiset integraatiota koskevat perusperiaatteet, mutta niillä periaatteilla ei ole kansalliseen lainsäädäntöön velvoittavaa luonnetta (Saukkonen 2020, 66).

Suomessa reagoitiin 1990-luvulla melko nopeasti lisääntyneeseen maahanmuuttoon ja kehitettiin lainsäädännöllisiä sekä hallinnollisia toimia muuttajien vastaanottamiseksi. Vuonna 1992 yhdistettiin aikaisemmat erilliset neuvottelukunnat yhteiseksi pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunnaksi, josta muodostui 1998 etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) hyvien väestösuhteiden ja kotouttamisen edistämiseksi. Kotouttamispolitiikan keskeiseksi linjaukseksi muodostui normaalipalvelujen periaate, jonka mukaan kukin viranomainen vastaa omalla toimialalla maahan muuttaneille järjestettävistä palveluista. (Saukkonen 2013b.)

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden asettumista yhteiskuntaan säättää niin sanottu kotouttamislaki. Ensimmäinen, vuoden 1999 kotouttamislaki²¹ oli luonteeltaan puitelaki, joka määritteli viranomaisten työnjaon sekä velvoitti kuntia paikallisen itsehallinnon mukaisesti järjestämään kotouttamista tukevia palveluita (Saukkonen 2013b). Lisäksi laki tuki muuttajien oman kielen ja kulttuurin säilyttämistä. Toinen, 1.9. 2011 voimaan tullut kotouttamislaki²² vahvisti maahan muuttaneille suunnattuja kotoutumisen alkuvaiheen tukitoimia.

Uudistettu kotoutumislaki siirsi kotoutumisen painopistettä enemmän yksilöihin kohdistuvaksi, mutta määritteli kotoutumisen edelleen kaksisuuntaiseksi prosessiksi, jossa velvollisuuksia sopeutumiseen on sekä muuttajilla että yhteiskunnalla (Saukkonen 2020, 72). Lain mukaan viranomaisia velvoitetaan laatimaan kotouttamissuunnitelmia sekä järjestämään koulutuksia kielen oppimiseksi ja yhteiskuntaan osallistumiseksi. Kotouttamisen tukitoimet ovat yksilöllisiä ja kestoltaan kolme vuotta. Turvapaikanhakijat eivät kuulu lakisääteisen kotouttamisen piiriin ennen kuin ovat saaneet oleskeluluvan. (Kotouttamislaki, 30.12.2010/1386.)

Saukkosen mukaan länsimainen kotouttamisen historia on melko lyhyt, jos kotouttamispolitiikka määritellään julkisen vallan johdonmukaisina toimina, joita ohjaa lainsäädäntöön perustuva oma politiikkakokonaisuus. Suomalainen kotouttamispolitiikka on osoittautunut kansainvälisessä vertailussa hyväksi, sillä vuonna 2015 tehdyssä vertailuhankkeessa nimeltä Migrant Integration Policy Suomi sijoittui 38 maan joukossa neljänneksi. (Saukkonen 2020, 61; 132.)

Suomessa käytetään yhteiskuntaan integroitumisesta kahta käsitettä: *kotoutuminen* ja *kotouttaminen*. Kotoutumisella tarkoitetaan pysyväisluonteisesti muuttaneiden ihmisten paikkansa löytämistä sekä toimimista yhteiskunnassa ja kotouttamisella taas tarkoitetaan hallinnollisia toimenpiteitä. Kotoutuminen ja kotouttaminen ovat suomalaisia uudissanoja, jotka otettiin käyttöön kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen ehdotuksesta korvaamaan *integraatio* käsitettä. Suomenkielisillä, kotiin viittaavilla sanoilla haluttiin herätellä myönteisiä mielikuvia maahan asettumisesta. (Moilanen 2004.)

²¹ Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (9.4.1999/493).

²² Laki kotoutumisen edistämisestä (30.12.2010/1386).

Saukkonen on kuitenkin esittänyt kritiikkiä kotouttamisen käsitteen sopivuudesta. Kotoutuminen sanana sopii huonosti integraatioprosessin kaksisuuntaisuuteen, jossa muuttuvat myös suomalaisten instituutioiden rakenteet (Saukkonen 2020, 156). Voitaneenkin kysyä, jos muuttaja kotoutuu Suomeen, niin mihin Suomi kotoutuu? Lisäksi Saukkosen kritiikki on kohdistunut julkiseen keskusteluun, jossa kotoutuminen ja kotouttaminen ovat typistyneet tarkoittamaan työllistymistä peittäen alleen sopeutumisprosessin monitahoisuuden ja -vaiheisuuden.

Vuoren mukaan kotouttamispoliittisessa keskustelussa ovat keskiössä vain tietyt seikat, kuten kielenopetus, ohjaus koulutukseen ja työmarkkinoille sekä tiedon jakaminen yhteiskunnan järjestelmästä. Kapeasti tulkittuna kotouttaminen uhkaa kaventua erillisiksi toimenpiteiksi ilman pitkäjänteistä muuttajien ja ammattilaisten välistä vuorovaikutusta. (Vuori 2015). Kotoutumista voisi katsoa tarkemmin ainakin neljän osa-alueen, kuten rakenteellisen, kulttuurisen, vuorovaikutuksellisen ja identifioivan kotoutumisen kautta. (Saukkonen 2020, 17–20.)

Ulkomaalaistaustaisten ihmisten asettumista yhteiskuntaan säädetään lisäksi yhdenvertaisuuslailla. Lailla tähdätään kahteen tavoitteeseen: yhdenvertaisuuden edistämiseen sekä syrjinnän ehkäisemiseen. Viranomaiset ovat yhdenvertaisuuslain toisen luvun mukaan velvollisia arvioimaan yhdenvertaisuuden toteutumista eri palvelusektoreilla sekä laatimaan suunnitelma toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Lisäksi lain kolmas luku kieltää syrjinnän ”iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella”. (Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325.)

Saukkosen mukaan suomalainen lainsäädäntö on ollut herkkä tunnistamaan väestön moninaisuuden kasvua (Saukkonen 2013a, 124–125; 2020, 169). Väestömuutoksen hallinnan lähtökohta on ollut avoimuutta ja suvaitsevaisuutta korostava yhteiskunnallinen ilmapiiri. Myös kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien tunnistaminen muuttajien identiteetin säilyttämiseksi on sisältynyt suomalaisen maahanmuuttopolitiikkaan (Saukkonen 2013b; 2020). Lainsäädännön nopea kehittyminen moninaisuutta korostavan arvopohjan mukaisesti näkyy MCP-indeksin (Multiculturalism Policy Index) tuloksissa. MCP-indeksillä arvioidaan alkuperäiskansoja, kansallisia vähemmistöjä sekä maahanmuuttajaryhmiä koskevaa politiikkaa. Suomi on poliittikallansa MCP-indeksin perusteella yksi Euroopan myönteisimmän vähemmistöihin ja kulttuurisen moninaisuuteen suhtautuvista maista (Saukkonen 2013a, 116–119).

Maahanmuuttopolitiikalla hallitaan sekä muuttoliikettä että muuttajien integroitumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Vähemmistöpolitiikalla taas suojellaan vähemmistöryhmiin kuuluvien ihmisten ihmisoikeuksia ja yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta, toisin sanoen yhdenvertaisia mahdollisuuksia toimia yhteiskunnan eri sfääreissä. Välimäen mukaan lainsäädäntöön perustuva legaalinen kansalaisuus ei yksin riitä takaamaan ulkomaalaistaustaisten ihmisten asemaa yhteiskunnassa. Yhteiskuntien jäseniä yhdistävät ja erottavat myös symbolinen ja sosiaalinen kansalaisuus, joiden saavuttaminen muuttajille ja heidän jäl-

keläisillensä huomattavasti vaikeampaa (Välimäki 2020; Heino 2018). Myös Könönen painottaa maahanmuuttopolitiikan tarkastelussa ennen kaikkea ihmisten kokemuksia:

”Maahanmuuttopolitiikka on moninaisten valtasuhteiden ja hallinnollisten käytäntöjen kokonaisuus, jonka tutkimiseen siirtolaisten tieto tarjoaa etuoikeutetun perspektiivin. Se, mitä maahanmuuttopolitiikka on, ei selviä tilastoista tai ulkomaalaislaista, vaan keskustelemalla ja toimimalla siirtolaisten kanssa.” (Könönen 2012.)

3.4 Muuttoliikkeet ja liikuntapolitiikka

Liikuntapolitiikka yhteiskunnallisena toimintana heijastaa yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia. Valtakunnalliset liikuntapolitiikan linjaukset määrittävät kansallisen liikuntakulttuurin painopisteet, jotka puolestaan vaikuttavat liikuntaorganisaatioiden toimintatapoihin. Ymmärrän Välimäen tavoin (liikunta)politiikan monitasoisena yhteiskunnallisena ilmiönä, jota toteutetaan edustuksellisesti parlamentarisessa päätöksenteossa, paikallisesti valtuustoissa ja hallituksissa sekä poliittisina keskusteluina eri areenoilla (Välimäki 2020). Liikuntapolitiikka ei ole siten ainoastaan normiohjausta, vaan monien toimijoiden ja liikuntaorganisaatioiden kamppailuja vallanjaosta, hierarkioista, mahdollisuuksista sekä rajojen murtamisesta.

Paineita liikuntapolitiikan muutokseen ja sitä kautta liikuntakulttuurin muuttumiseen tulee hallinnon lisäksi kenttätoimijoilta ja liikuntaorganisaatioilta (Itkonen 1996, 181). Ulkomaalaistaustaiset liikkujat järjestäytyivät perustamalla liikuntaseuroja ja myös liittoja. Vuonna 1999 viisi maahan muuttaneiden perustamaa liikuntaseuraa yhdistyi kattojärjestö Suomen Monikulttuurinen Liikuntaliitto (FIMU) ry:ksi. Pari vuotta myöhemmin, vuonna 2001 järjestäytyi myös toinen kattojärjestö, Liikkukaa ry. Liittojen nettisivujen mukaan heidän jäsenseurojensa määrä on yhteensä 76 (www.fimu.org; www.sports4all.net).

Kamppailu toimijuudesta ja rahoituksesta ei suuntaudu yksinomaan valtaväestön liikuntakentille. Pyykkösen mukaan etniskulttuuristen yhdistysten perustamisessa on muun ohella kyse valtakamppailusta, jossa ristiriitojen syntyessä keskeisessä asemassa olevat henkilöt pyrkivät uusilla yhdistyksillä säilyttämään sosiaalisia ja taloudellisia resursseja ja asemia (Pyykkönen 2007, 73–74). Kiistoja ja kamppailuja käytiin myös kahden kattojärjestön välillä. Opetusministeriö teetti selvityksen riitaisen kentän tilanteesta, mutta raportti selvityksen tuloksista ei ole kuitenkaan julkisesti saatavissa²³. Ulkomaalaistaustaisten liikunta-toimijoiden ääni on toistaiseksi jäänyt liikuntakentillä vähiin, eikä seurojen toimijuutta näy esimerkiksi opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2018 julkaisemassa selvityksessä ”Suomalaiset liikunta- ja urheiluseurat muutoksessa 1986–2016” (Koski & Mäenpää 2018).

²³ Olin yksi haastateltava selvityksen tekemiseen liittyen.

Suomalaista liikuntapolitiikkaa ilmentää vahva sitoutuminen yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen. Liikuntapolitiikan tasa-arvon juuret ovat hyvinvointiyhteiskunnan sosiaalisen tasa-arvon tavoitteissa (ks. Kantola ym. 2012). Tasa-arvon tavoite²⁴ laajasti ymmärrettynä kirjattiin jo ensimmäiseen liikuntalakiin (21.12.1979/984).

Ensimmäisen liikuntalain voimaan tulon aikana ulkomaalaistaustaisen väestön määrä oli vielä vähäistä ja asema suomalaisessa yhteiskunnassa erilainen kuin nykyään. Etninen tausta ei ollut 1980-luvun liikuntapolitiikassa vielä tasa-arvon tarkastelun peruste ja liikuntapalvelut niin kuin muutkin peruspalvelut kuuluivat vain kansalaisille. Vuonna 1998 voimaan tullut liikuntalaki koski kansalaisten sijasta jo koko väestöä ja otti näin ollen ulkomaalaistaustaiset henkilöt kansalaisuudesta riippumatta lain piiriin (HE 236/1997).

Ulkomaalaistaustaisuus ilmiönä tuli liikuntapolitiikkaan 1990-luvun puolivälissä. Kehitys sai alkunsa rasistisesta käytöksestä Joensuussa vuonna 1995, kun paikalliset nuoret hyökkäsivät tummaihoista koripalloilijaa Darryl Parkeria vastaan. Uutisointi urheilijan lähdöstä päättyi Yhdysvaltoihin saakka (Itkonen 1997, 84; Harinen ym. 2001, 135). Tapaus nosti kertahetimitä ulkomaalaistaustaisten henkilöiden olemassaolon ja piilossa olleet haasteet toimijoiden ja päättäjien tietoisuuteen (Rönkkö 2020, 122, 125). Valtiovalta reagoi rasistiseen konfliktiin resurssi- ja tutkimustieto-ohjauksella. Liikuntakentälle suunnattiin hankerahotusta etnisten suhteiden edistämiseksi. Lisäksi silloinen opetusministeriö resurssoi tutkimusta ja tiedotusta (ks. Itkonen 1997).

Liikuntakulttuurin suvaitsevaisuuden tilan seuraamiseksi ja edistämiseksi perustettiin Suomen Liikunta ja Urheilu (SLU) ry:n yhteyteen laajapohjainen suvaitsevaisuustyöryhmä. Työryhmästä muodostettiin myöhemmin Suvaitsevaisuusvaliokunta, joka yhdistyi vuonna 2008 muihin urheilun eettisiä kysymyksiä ratkovaan Reilu peli -valiokuntaan (Rönkkö 2020, 125). Valiokunnan työ loppui, kun SLU, Nuori Suomi ja Kuntoliikuntaliitto lakkautettiin ja tilalle perustettiin uusi valtakunnallinen liikuntajärjestö Valo.

Suvaitsevaisuus ja Reilu Peli-valiokunnissa tehtyä työtä voisi katsoa demokraattisena liikuntapolitiikkana, jossa seurojen, lajiliittojen, kuntien sekä ministeriön edustajien vuoropuheella luotiin yhteistä näkemystä silloisesta monikulttuurisesta liikunnasta. Suvaitsevaisuuden edistäminen määritti 2000-luvulla suomalaista liikuntapolitiikkaa ja sitä myötä myös toimijakenttää (Rönkkö 2020, 121–123).

Suvaitsevaisuuden edistäminen – vastareaktion arvottavalle ja rasistiselle suhtautumiselle – oli 1990-luvun lopun sosiokulttuurinen vastaus nopeille yhteiskunnallisille muutoksille. Suvaitsevaisuus käsitteenä on monitulkinnallinen ja saattaa metatasolla sisältää ajatusmallia ihmisryhmien perustavanlaatuisesta erosta, josta syntyy virhetulkintoja ryhmän jäsenien tunnistamisessa (Sinokki 2017c; Itkonen 1997, 20–23; ks. myös luku 1.3.2). Jos myönteisen suvaitsevaisuusajattelun taustalla on rodullistava lähestyminen – ryhmäjäsennyteen perustuva

²⁴ Liikuntalain hengen mukaan kaikille kansalaisille tuli luoda edellytyksiä sekä turvata liikuntapalveluita riippumatta asuinpaikasta, sukupuolesta tai sosiaalisesta asemasta (Suomi 2015).

luokittelu – saatetaan tahattomasti syyllistyä holhoavan asenteen ylläpitoon ”muiden” kanssa toimimisessa (Sinokki 2017c).

Ulkomaalaistaustaisia henkilöitä koskevat liikuntapoliittiset painopisteet muuttuivat 2010-luvun alussa. Muutokseen näyttää vaikuttaneen kotouttamistoimia edistävän lainsäädännön kehittyminen. Vuonna 1999 säädettiin ensimmäinen kotouttamislaki (9.4.1999/493) ja vuonna 2010 tuli voimaan uudistettu laki kotouttamisen edistämisestä (30.12.2010/1386). Vuonna 2009 valtioneuvosto linjasi periaatepäätöksellensä ulkomaalaistaustaisen väestön liikunnan edistämisen tavoitteeksi kotouttamisen (OPM 2009a).

Linjauksen mukaisesti valmistui vuonna 2010 liikuntapoliittinen ohjausasiakirja ”Kehittämishjelma maahanmuuttajien kotouttamiseksi liikunnan avulla” (OPM 2010). Aikaisempi lähestyminen, jossa etniset suhteet kehystivät ulkomaalaistaustaisten liikuntatoimintaa, vaihtui uuden ohjelman myötä kotouttamispyrkimyksiin tähtäävään liikuntatoimintaan. Terveiden edistäminen, joka on ollut valtion liikuntapolitiikan kärkitavoite 2000-luvulta lähtien (Rantala 2014, 7), näkyy liikuntapoliittisissa tavoitteissa ulkomaalaistaustaisten henkilöiden osalta vain marginaalisesti. (Rönkkö 2020, 128–32.)

Liikuntapoliittinen ohjaus, yhdessä opetusministeriön maahanmuuttopolitiikan linjausten kanssa (OPM 2009b), tavoitteli ulkomaalaistaustaiselle väestölle erityistoimin liikunnan lisäämistä siten, että hyvin heterogeeninen väestönosa tuli rinnastetuksi työttömiin ja liikuntaesteisiin (ks. OPM 2010, 7). Kehittämishjelman tavoiteasettelu painottuu kotouttamiseen. Ohjelma tavoittelee kunnallisten ja kolmannen sektorin liikuntaorganisaatioiden yhteistyön ja synergian kehittämistä siten, että paikallistason ratkaisut muuttajien kotouttamiseksi olisivat tuloksellisia. Tavoiteasettelussa ulkomaalaistaustaisia henkilöitä toimijoina ei mainita, sillä toimijuutta edustavat liikuntaorganisaatiot. Ulkomaalaistaustainen väestönosa on siten objektivoitu liikuntaorganisaatioiden kotouttavan toiminnan kohteeksi.

Esitetty lähestymistapa on ristiriitainen Euroopan unionin liikuntapolitiikan kanssa. EU-komission vuonna 2007 julkaisemassa ”Urheilun valkoisessa kirjassa” on terveyden edistämisen, integraation ja yhtäläisten mahdollisuuksien lisäksi liikunnan yhteiskunnalliseksi tehtäväksi linjattu sosiaalisen osallisuuden (engl. social inclusion) edistäminen (Euroopan yhteisöjen komissio 2007). Sosiaalinen osallisuus liikunnassa kuvataan Euroopan unionin neuvoston päätelmän mukaisesti sosiaalisena yhteenkuuluvuutena sekä aktiivisena osallistumisena yhteiskuntaan (Euroopan Unionin neuvosto 2010/C 326/04), mikä voidaan tulkitä subjektiiviseksi toimijuudeksi.

Pajulan mukaan sosiaalinen osallisuus liittyy ”yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisen tunteeseen, joka syntyy esimerkiksi työn, harrastusten, kansalaisjärjestötoiminnan tai muun vaikuttamisen kautta” (Pajula 2014). Ulkomaalaistaustaisen väestön rooli aktiivisena toimijana on kehittämishjelmasta kuitenkin hankalasti löydettävissä. Inklusiivisuuden periaate, mikä on kehittämishjelman keskeinen linjaus, ei siten toteudu.

Vammaisten liikkujien inklusiota tutkineen Saaren mukaan inklusiossa on kyse prosessimaisesta kehityksestä, jossa tavoitellaan yksilöiden voimaantu-

mista ja sitä kautta yhteiskunnallista osallisuutta ja toimijuutta, jossa yksilöllä on valinnanvaraa, miten hän halua liikkua (Saari 2011, 60). Kotouttaminen väestöhallinnallisena käytäntönä asettuu pikemmin Saaren integraatio/ inklusio nelikentässä integraation *kontrollin*²⁵ alueelle, jossa on tavoitteena yhteiskuntarauhan säilyttäminen ja uhan lieventäminen erilaisten (liikunta)politiikkaohjelmien avulla. Saaren mukaan integraatio ja inklusio menevät usein sekaisin. Inklusio eroaa integraatioajattelusta Naukkariseen (2001) viitaten sen demokraattisen, eettisen ja ihmisoikeudellisiin tehtäviin liittyvien näkökulmien vuoksi (Saari 2011, 52). Inklusio on siten työkalu valta-asetelmien purkamiseksi, jotta normaalia poikkeaviksi tulkitut ihmiset voisivat yhdenvertaisesti olla osallisena liikuntakulttuurissa.

Osallistaminen ja osallisuuden edistäminen ovat kuitenkin kaksi eri asiaa (Leemann ym. 2015, 5). Hartin (1992) osallisuuden mallia soveltaen *mukaan ottamista* voi katsoa näennäisenä osallistamisena, sillä päätökset toiminnasta ja sen muodosta ovat jo ennalta tehty. Aidossa osallisuudessa keskeistä on sellainen kumppanuus, jossa kohderyhmä on itse tekemässä päätöksiä. Ulkomaalaistaustaisen väestön kohdalla inklusiolla kuitenkin tavoitellaan muuttajien osallistumista kuntien ja seurojen tarjoamiin liikuntapalveluihin, toisin sanoen tavoitteet edustavat ylhäältä määrättyä tapaa harrastaa liikuntaa (vrt. Peotta ym. 2022, 110).

Osallisuuden näkökulman puuttuminen väestön moninaisuuteen liittyvässä liikuntapolitiikassa johtaa ulkomaalaistaustaisten henkilöiden vähyyteen liikuntaorganisaatioissa ja alan oppilaitoksissa. Etnisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden aliedustuksesta urheilukentällä on raportoitu myös Suomen ulkopuolella, esimerkiksi Alankomaissa (ks. Knoppers & Anthonissen 2001; ks. myös Elling ym. 2001).

Liikuntapolitiikan tiivistyminen kotoutumis- ja kotouttamisaihepiirien ympärille oli 2010-luvun yhteiskunnallisessa kontekstissa, kotouttamislainsäädännön juuri valmistuttua, luonteenomaista. Vaikka liikuntapoliittiset tavoitteet eivät ole kenttätyössä näin selvärajaisia ja eriytyneitä kotouttamiseen, ovat valtion liikuntapolitiikan artikuloidut tavoitteet vahvasti kenttätoimijoita ohjaavia ja siten rajoja luovia muuhun liikuntatoiminnan nähden. Väestön moninaistuminen on huomattavasti laajempi yhteiskunnallinen ilmiö, jossa kotouttaminen on vain yksi lähestymiskulma (ks. Vuori 2015). Jännitteet etnisissä suhteissa, näkymättömyys liikunta-areenoilla, lasikatot sekä kamppailut toimijuudesta jäävät liikuntapoliittisessa tavoiteasettelussa uupumaan.

Esimerkkiä erilaisesta tavoiteasettelusta voisi hakea kulttuuripolitiikan puolelta. Tammikuussa 2021 valmistuneen työryhmän loppuraportti ”Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen” linjaa suomalaisen kulttuuripolitiikan keskeiseksi periaatteeksi väestön moninaistumisen otettavaksi huomioon kaikessa taide- ja kulttuuripoliittisessa suunnittelussa ja päätöksenteossa. Lisäksi linjattiin tarve kehittää taide- ja kulttuurialan organi-

²⁵ Saaren inklusioprosessin nelikentässä ovat yksilö ja yhteisötasot, jolloin integraation yksilötasolla tavoitellaan hoidollisesti ongelmien poistamista ja yhteisötasolla yhteiskuntarauhan säilyttämistä. Liikkuja on silloin toiminnan objekti. Inklusiokentällä yksilötasolla tähdätään voimaantumiseen ja yhteisötasolla kulttuurien moninaisuuteen, ja liikkujat ovat silloin toiminnan subjekteja (Saari 2011, 60; 124).

saatioissa kulttuuriseen moninaisuuteen ja yhdenvertaisuuteen liittyvää osaaamista ja tunnistaa syrjiviä rakenteita. Onnistuneena valtavirtaistamisena nähdään ulkomaalaistaustaisten henkilöiden yhdenvertaisempi osallistuminen taide- ja kulttuurielämään, päätöksentekoon sekä ammattilaisten työllistymisen tukemista alalle (OKM 2021). Työryhmän ohjelmassa ei käytetä stereotyyppistä kotouttamisen retoriikkaa, vaikka oman paikkansa löytämisen elementtejä sisältyy työryhmän tekstiin.

Vuonna 2015 voimaan tulleen liikuntalain lähtökohtia ovat tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja monikulttuurisuus (Liikuntalaki 10.4.2015/390). Lisäksi yhdenvertaisuuslaki velvoittaa liikunta-alan viranomaisia, koulutuksen järjestäjiä, opilaitoksia ja työnantajia arvioimaan yhdenvertaisuuden tilaa ja tarvittaessa muuttamaan olosuhteita yhtäläisten mahdollisuuksien takaamiseksi (Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325).

Vaikka normiohjaus sosiaalisen sulkemisen ja syrjinnän ehkäisemiseksi on vahva, näyttävät lukuisat tutkimukset, että yhdenvertaisuus ei silti monien väestöryhmien osalta toteudu (Kokkonen & Kauravaara 2020; Harjunen 2016; Kyllönen 2017, 24–26). Valtion liikuntaneuvoston selvityksen perusteella liikunta-alan viranomaisia, koulutuksen järjestäjiä ja kenttätoimijoita ei ole arvioitu yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteuttamisen näkökulmista. (Pyykkönen 2016, 35). Lisäksi yhdenvertaisuuden tilan tarkasteleminen siiloutuneesti, kukin sektori erikseen, liikuntakentän jakautunut rahoitus pohja sekä kokonaisvastuun puuttuminen tekevät yhdenvertaisuusasioiden hallinnasta pirstaleisen (Pyykkönen 2016, 36).

Liikuntakentän moninaisuuden tunnistamisen haasteet kiteytyvät vuonna 2018 julkaistussa Valtioneuvoston selonteossa liikuntapolitiikasta. Selonteko linjaa yhteiskunnallisiksi kehitystrendeiksi työn ja toimeentulon muutoksen, digitalisaation, kaupungistumisen, demokraattisen vaikuttamisen ja osallisuuden muutokset sekä talouden ja ympäristökehityksen suhteen muutoksen (Valtioneuvosto 2018). Globalisaatioon liittyvää muuttoliikkeiden kasvua sekä väestömuutosta ei nähdä liikuntapoliittisessa selonteossa liikuntatoimintaan vaikuttavana kehitystrendinä. Maahanmuuton myötä tuleva muutostarve ei ole sinänsä uusi asia, sillä jo 1990-luvun lopussa, ensimmäisessä liikuntakentälle sijoituvassa vähemmistösuhteiden tilaa kartoittavassa tutkimuksessa oli globalisaatio, ihmisten suurempi liikkuvuus sekä sektorikohtainen hallinta ja toimintajärjestelmien huono taipuminen vastaamaan muuttuvan yhteiskunnan tarpeisiin nostettu esille (Itkonen 1997, 9; 126).

3.5 Katsaus aikaisempaan ulkomaalaistaustaisten aikuisten hyvinvointi- ja liikuntatutkimukseen

Tarkastelen tässä kappaleessa sellaisia liikuntakentälle paikantuvia tutkimuksia, jotka tavalla tai toisella kiinnittyvät Suomeen muuttaneisiin henkilöihin. Kokonaiskuvan saamiseksi aloitan siitä, millaista tutkimusta siirtolaisuuden sekä ul-

komaalaistaustaisuuden ja liikunnan kohtaamispinnoilla on aikaisemmin tehty. Suomalaisen tutkimuksen rinnalle nostan esimerkkejä kansainvälisistä tutkimuksista. Vertailun tekeminen on haastavaa, sillä jokaisessa maassa liikuntakulttuuri, sen instituutiot ja terveys, liikunta sekä kotouttamispolitiikka ovat poikkeavia, jolloin ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntakysymykset asettuvat erillisiin konteksteihin.

Oman tutkimuksen näen sijoittuvan osittain aikuisten vapaa-ajan harraste-liikuntaan ja osittain liikuntakentällä tehtävään vähemmistötutkimukseen. Vähemmistötutkimuksella tarkoitan sellaisia tutkimuksia, joissa on tiedostettu vähemmistöryhmien ja valtaväestön suhteisiin liittyvä yhteiskunnallinen valtaolotuvuus (Martikainen 2009, 8). Tämän luvun lopussa kuvaan tarkemmin oman tutkimukseni paikantumista.

Liikuntatieteiden kentällä on ulkomaalaistaustaisiin kohdistuvaa tutkimusta tehty Suomessa melko hajanaisesti. Se ei ole sinänsä yllättävää, sillä ihmisten etninen alkuperä ja maahanmuuttotausta ovat vain yksittäisiä tekijöitä muiden joukossa paikantaen näin ollen muuttotaustaisia liikkujia tutkimuksen kohteeksi koko liikuntakentän laajuudelta. Tämän tutkimuksen tekemisen aikana ei ole saatavilla koottua tietoa maahanmuuttoon, siirtolaisuuteen tai ulkomaalaistaustaisuuteen liittyvistä liikuntatutkimuksista. Martikainen esittääkin, että maahanmuuttotutkimus kärsii laajasti katsoen institutionaalisesti heikosta asemasta suomalaisissa yliopistoissa, joka saattaa johtua tutkimusaiheen ongelmakeskeisestä lähestymisestä. (Martikainen 2009, 3.) Tässä tutkimuksessa ei ole tarkoitus tehdä systemaattista kirjallisuuskatsausta, vaan tarkastella aihepiiriin liittyvien tutkimusten näkökulmia.

Ulkomaalaistaustaisuutta on lähestytty aikaisemmissa tutkimuksissa siirtolaisuuden ja sosiaalisen integraation (Olin ym. 1990), etnisten suhteiden (Itkonen 1997; Myrén 2003), kotouttamisen (Zacheus ym. 2012), sosiaalisen aseman ja eriarvoisuuden (Berg 2016; Kananen 2020), kulttuurienvälisen osaamisen (Siljamäki ym. 2017) sekä liikuntapolitiikan (Rönkkö 2020) kautta. Vaikka niin sanottu monikulttuurisuustutkimus sai alkuunsa lähes 25 vuotta sitten, on käsillä oleva työ ensimmäinen väitöstason tutkimus. Muuttotaustaisten henkilöiden liikkumisesta on tehty rahoittajien tilaamia tutkimuksia ja vertaisarvioituja artikkeleita, sekä kirjoitettu opinnäytetöitä. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamista kehittämishankkeista on tehty arviointeja (Myrén 2003; Fagerlund 2012; Maijala 2014; Pasanen & Laine 2017; Peotta ym. 2022).

Terveysten ja hyvinvointilaitoksen tutkimuksissa on etnisiin ryhmiin kuulumisen perusteella tutkittu ulkomaalaistaustaisten henkilöiden hyvinvointia yhteneväisesti valtaväestön kanssa, jolloin eri väestöryhmien terveysindikaattorit ovat verrattavissa keskenään (esim. Castañeda ym. 2012; Kuusio ym. 2020). Naisiin liittyen on saatavilla tutkimus taustamaakohtaisista eroista kuntoliikunnan harrastamisessa. Tulosten mukaan EU-, EFTA- ja Pohjois-Amerikka-taustaiset naiset harrastivat koko väestön naisia useammin kuntoliikuntaa. Lähi-itä-, Aasia- ja Afrikka-taustaiset naiset olivat taas koko väestön naisiin verrattuna fyysisesti passiivisia. Tulosten analyysissä painotettiin sisäryhmästä käsin lisätutki-

musten tekemistä, jotta välttyttäisiin lähtömaan kulttuurien ylikorostamista tai virhetulkintojen tekemistä (Seppänen ym. 2020).

Muuttoliikkeisiin liittyvien liikuntatutkimuksen juurien etsiminen vei ajassa reilusti taaksepäin. Rantalan mukaan siirtolaispelaajiin liittyvä tutkimus sai alkuunsa 1980-luvulla koripallokentiltä, jolloin tarkasteluun otettiin ulkomaalaistaustaisten pelaajien muuttomotiivit ja sosiaalinen integraatio (Rantala 2017). En paneudu tarkemmin urheilun siirtolaisuuteen liittyvään tutkimukseen, koska oma tutkimukseni sijoittuu vapaa-ajan liikuntatoiminnan kentälle. Näen siirtolaispelaajien parissa tehtävän tutkimuksen osana sitä kokonaisuutta, joka paikantuu ulkomaalaistaustaisuuden ja liikunnan järjestökentän risteykseen. Huippu-urheilun piiriin sijoittuu myös Huhdan (2013) tutkimus, jossa selvitettiin ulkomaalaistaustaisten urheilijoiden kasvamista kilpailijoiksi. Tarkastelun keskiössä olivat huippu-urheilun uraa edistävät ja hidastavat olosuhteet sekä perheen rooli ja muuttotaustan vaikutus urheilu-uralla saatuihin kokemuksiin. Tulosten mukaan osalle huippu-urheilijoista rasismikokemukset olivat melko yleisiä ja toisilta taas puuttuivat kokonaan (Huhta 2013).

Yhdenvertaisuuskysymyksiin paikantuva ulkomaalaistaustaisen väestöosan liikuntatutkimus sai alkunsa 1990-luvun puolivälissä. Etnisen konfliktin laukaisema opetusministeriön tilaustutkimus käynnisti ulkomaalaistaustaisuuden kohdentuvan väestösuhteiden tutkimisen. Itkonen (1997) paikansi tutkimuksessa suvaitsevaisuustyöhön liittyvää käsitteistöä, toimijakenttää ja suvaitsevaisuuden tilaa. Lisäksi esitettiin keskeisiä toimenpidesuosituksia suvaitsevaisuuden edistämiseksi, joita olivat 1. kasvatus ja valistus, 2. resurssointi ja palkitseminen, 3. projektit, kampanjat ja tiedottaminen, 4. selvitys- ja tutkimustyö sekä 5. verkostoituminen ja työnjako. (Itkonen 1997.) Näen esitetyt toimenpiteet yhdenvertaisuuden edistämiseksi edelleen ajankohtaisiksi. Sukupuoleen liittyvät eriarvoisuuskysymykset olivat nousseet esille jo kymmenen vuotta aikaisemmin, kun naisten liikunnan ja työn tasa-arvoistamista tavoitellut LIINA-projekti käynnisti liikuntatieteellinen naistutkimuksen 1980-luvun alkupuolella (Berg & Kokkonen 2016, 9).

Etnisten vähemmistöjen parissa tehtyä arvohierarkioita ja valtasuhteita huomioon ottavaa tutkimusta löytyy liikuntakentältä vähän, erityisesti aikuisiin kohdistettuna. Lapsiin ja nuoriin liittyen Junkala ja Lallukka selvittivät sosiaalisen ulossulkemisen ilmentymiä (Junkala & Lallukka 2012). Myös nuorisotutkimusverkoston tutkijat ottivat etnisyyden yhdeksi teemaksi nuorten eriarvoisuuden tutkimisessa. Peltola osoittaa artikkelissa, miten nuorison parissa toimivien ohjaajien ja valmentajien väkivaltainen käyttäytyminen näyttää kasaantuvan maahanmuuttajataustaisiin henkilöihin (Peltola 2016). Berg taas osoittaa yleisurheilun ja jalkapallon osalta, miten nuorten liikuntaharrastuksissa maahanmuuttajuus yhdistyy yhteiskuntaluokkaan ja on siten eronteon kategoria häivyttäen nuorten yksilölliset erot (Berg 2016).

Kummatkin artikkelit ilmestyivät kokoomateoksessa ”Urheilun takapuoli” (Berg & Kokkonen 2016). Teoksessa tarkastellaan tiedealoja ylittävästi vapaaajalla tapahtuvaa liikuntaa paikantaen kuilua lainsäätäjien tahtotilaan ja kentällä tapahtuvan toiminnan todellisuuteen. Kirjan toimittajat nostavat kokoelmateok-

sen alkusanoissa esille tarpeen kiinnittää enemmän huomiota liikunta- ja urheilukentillä vallitsevaan epätasa-arvoon, marginaalissa oleviin ryhmiin sekä piiloon jääviin ilmiöihin, kuten valtasuhteisiin, erontekoihin, eriarvoisuuteen ja valankäyttöön (Berg & Kokkonen 2016, 9). Siljamäki kumppaneineen painottavat omassa tutkimuksessaan tarvetta tutkia ja kouluttaa liikunnan ammattilaisia toimittaessa moninaistuvalla liikuntakentällä (Siljamäki ym. 2017).

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden yhdenvertaisuuskysymysten tutkiminen osana suomalaista väestöä jatkui artikkelikokoelmassa ”Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa”. Teoksessa valaistaan epätasa-arvon ilmentymiä monen eri väestöryhmän kautta (Kokkonen & Kauravaara 2020). Kahdessa artikkelissa käsitellään rajanvetoja ulkomaalaistaustaisuuden ja valtaväestöön kuuluvien välillä. Kananen tarkastelee maahanmuuttotaustaisten huippujalkapalloilijoiden kokemusten kautta kulttuuristen erontekojen ja ennako-oletusten rakentumista sekä mukaan pääsemisen ehtoja (Kananen 2020). Omassa artikkelissani tarkastelin liikuntapolitiikan rakentamia rajoja valtaväestön ja muuttotaustaisen väestön välillä (Rönkkö 2020). Lisäksi kokoelman yhdessä artikkelissa käsitellään ensimmäistä kertaa Suomen oman vähemmistöryhmän – romanien – vapaa-ajan liikunnan harrastamattomuutta kytkien tulokset romanien yhteiskunnalliseen asemaan (Nykänen ym. 2020).

Artikkeleissa olevia vähemmistöryhmiä, kuten vammaisia, romaneja, liivia ja ulkomaalaistaustaisia yhdistää näkemys siitä, miten luokituskategorioiden muokkaavat voimakkaasti yksilön asemaa ja mahdollisuuksia toimia yhteiskunnassa (ks. myös Eriksson 2018). Ulkomaalaistaustaisten sekä muita ryhmäkatgorioita edustavien liikkujien kokema eriarvoisuus asettuu rinnakkain tarkasteltuna eri valoon verrattuna siihen, jos tarkastellaan kutakin ryhmää erikseen. Eri kategorioihin luokiteltujen ryhmien kokemusten tuominen yhteen muuttaa eriarvoisuusilmiön ryhmäkohtaisesta erityisyydestä yhteiskunnalliseksi tasa-arvon puutteeksi (Kauravaara & Rönkkö 2020, 230).

Viimeisen kymmenen vuoden aikana ovat ulkomaalaistaustaisuuteen liittyvät liikuntakysymykset olleet sidoksissa kotouttamiseen ja aihepiiriä on käsitelty erillään muusta liikuntapolitiikasta (Rönkkö 2020, 135–136). Vastaava hallinnalliselle tavoiteasettelulle ja erillisryhmästatukselle perustuva lähestyminen näkyy myös tutkimuksellisissa tavoitteissa. Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden liikuntakäyttäytymiseen liittyvissä tutkimuksissa lähinnä paikannetaan senhetkistä tilannetta liikkumisen määrien ja sisällön osalta, mutta ei analysoida osallisuutta ja toimijuutta raamittavia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia rakenteita (esim. Myrén 1999, Lehtosaari 2010; Zacheus ym. 2012).

Myös yhteiskunnallisten valtasuhteiden sekä sosiaalisten ja kulttuuristen jakolinjojen vaikutusta maahan muuttaneiden terveydentilaan, liikunta-aktiivisuuteen sekä toimijuuteen on tutkittu niukasti. Liikunnan vähäiselle harrastamiselle on tutkimuksissa löydetty monia kulttuurisia selittäjiä (Maijala 2014; Zacheus ym. 2012, Myrén 1999, 2003), ilman että ilmiötä olisi kytketty yhteiskunnalliseen kontekstiin eli siihen, miten yhteiskunnalliset rakenteet määrittävät yksilön mahdollisuuksia toimia (ks. Kauravaara 2013). Myös ulkomaalaistaustai-

suuteen liittyvä eriarvoisuus ilmiönä on ollut liikuntakentällä piilossa (ks. Kau-ravaara & Rönkkö 2020).

Suomeen muuttaneen aikuisväestön liikuntatutkimuksissa kysymysten-asettelu on heijastanut valtiohallinnon tavoitteita, kuten sitä, miten liikunnan avulla edistetään hyviä väestösuhteita (esim. Itkonen 1997; Myrén 2003) tai mikä on liikunnan asema kotoutumisessa (esim. Zacheus ym. 2012). Valtaväestön näkökulmista lähtevät tiedon intressit eivät välttämättä edusta vähemmistöryhmien tarpeita. Martikaisen mukaan vähemmistöjen tutkimuksessa saattaa olla kyse tutkimuksen kontrollifunktiosta, jonka avulla tehdään näkyväksi yhteiskunnallisia anomalioita sekä mahdollisia keinoja niiden ratkaisemiseksi (Martikainen 2009, 8; Berdai Chaouni ym. 2021; myös Seikkula & Keskinen 2021).

Ulkomaalaistaustaisten aikuisten vapaa-ajan liikuntaan liittyviä subjektiivisia kokemuksia vailla kotoutumiskytkentää ei ole etnografian keinoin tutkittu. Tutkimusilmiö, ulkomaalaistaustaiset naiset ohjatussa ryhmäliikunnassa, jatkaa yhteiskuntatutkimuksena liikuntasosiologian tutkimusperinnettä sijoittuen aikuisten harrasteliikunnan ja kriittisen siirtolais- sekä luokkatutkimuksen leikkauspinnoille. Tutkimukseni läpäisee siten poikkitieteellisesti erilaisia yhteiskuntatutkimuksen aihealueita keskittyen niin mikro- kuin myös makrotasolla rakentuviin sosiaalisiin suhteisiin.

Tutkimuksen sijoittuminen monien yhteiskunnallisten kenttien risteykseen tekee ilmiöstä monitahoisen ja -kerroksisen ja siten kompleksisen, jolloin eri vaikutuskenttien kudelma tekee kokonaisuuden hahmottamisen haastavaksi. Jokin taho ilmiöstä nousee enemmän pintaan peittäen toisia alle. Esimerkiksi maahanmuuton ja liikunnan kohtaamisessa on yhteiskunnallisten jakojen vaikutus jäänyt muuttajien toimijuuden ja terveyden tarkastelun ulkopuolelle. Siinä on yksi tutkimuksellinen tyhjiö, jota täytän omalla työlläni.

Ilmiön kompleksisuus haastaa minut tutkijana miettimään näkökulmia, joista käsin tarkastelen ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntaa. Aiheen liiallinen pelkistäminen etnisyyteen tai maahanmuuttajuuteen saattaa johtaa fragmentaariseen lähestymiseen, jolloin ihminen kokonaisuutena jää tavoittamatta. Tarkastelen seuraavassa suomalaista ja kansainvälistä tutkimusta peilaten mahdollisia sokeita pisteitä, joita fragmentaarinen lähestyminen saattaa tuottaa silloin, kun etnisuus, muuttoliikkeet ja muut tutkimuskentät risteävät.

3.6 Tutkimusilmiön tarkastelu kriittisen siirtolaistutkimuksen valossa

Maahanmuuttoon liittyvä keskustelu sekä tutkimus ammentaa kulloinkin vallitsevasta yhteiskunnallisesta tilanteesta. Tutkimusasetelmat rakennetaan niistä aineksista, jotka ovat yhteiskunnallisesti pinnalla ja ovat siten ajassa muuttuvia. Kuluvan vuosikymmenen aikana on Suomessa herännyt kriittistä keskustelua maahanmuuttoon ja monikulttuurisuuteen liittyvän tutkimuksen lähtökohdista

(esim. Seikkula & Keskinen 2021; Assmuth ym. 2021; myös Könönen 2014; Näre 2018; Näre & Holley 2015; Wrede 2010; Martikainen 2009).

Tarkastelen tässä kappaleessa kriittisen siirtolaistutkimuksen keskeisiä näkökulmia, jotka ovat luonteeltaan antirasistisia²⁶ ja ammentavat vallan koloniaalisuuden²⁷, rodullistamisen sekä kriittisen valkoisuuden tutkimuksista. Näissä tutkimuksissa tietointressi tähtää totuttujen, valtaan kiinnittyneiden ajattelutapojen näkyväksi tekemiseen sekä kyseenalaistamiseen (Seikkula & Keskinen 2021). Habermasilaisittain kriittisessä siirtolaistutkimuksessa tietointressi on siten emansipatorinen (Huttunen 2019).

Kriittinen siirtolaistutkimus noudattaa dekoloniaalia lähestymistapaa, joka eroaa jälkikoloniaalista sen valtaa purkavan luonteensa vuoksi. Jälkikoloniaali tutkimus on keskittynyt tutkimaan enemmän eurooppalaisen kolonialismin perintöä sekä kulttuurisia representaatioita. Vaikka de- ja jälkikoloniaalissa tutkimuksissa on paljon yhteistä, on jälkimmäistä kritisoitu siitä, että koloniaalin vallan, joka on syvästi läsnä elämän eri alueilla – myös tutkimuksessa – näyttäyty olevan jäännös menneisyydestä. Sellainen lähestymistapa ei valaise, miten historiaan kytkeytyvät hierarkkiset erottelut ovat keskeinen tapa jäsentää arkea läntisessä kulttuuripiirissä, mukaan lukien liikuntakentillä. (Keskinen ym. 2021).

Institutionaalisten käytäntöjen, lainsäädännön ja niiden taustalla vaikuttavien ajattelutapojen kyseenalaistamiseksi syntyi rasismia, rodullistamista ja valkoisuutta kriittisesti tarkastelevaa tutkimusta, joka keskittyy valtajärjestyksien näkyväksi tekemiseen. Perinteinen muuttoliikkeiden ja liikkumisen hallintaa valaiseva tutkimus yhdessä monikulttuurisuuteen kiinnittyvien rasismikeskustelujen kanssa ei tavoita rodullistavia hierarkioita, eikä kolonialistisen maailmanjärjestyksen myötä kehittyneitä mikro- ja makrotason valtasuhteita (Seikkula & Keskinen 2021).

Katson niin sanotun perinteisen maahanmuuttotutkimuksen, jossa tuotetaan tilastollista tietoa ulkomaalaistaustaisten ihmisten liikkumisen määristä ja osallistumisesta liikuntatoimintaan sijoittuvaan Habermasin jaottelun mukaisesti tekniseen tiedon tuottamisen intressiin (Huttunen 2019). Tekninen tiedon tuottamisen intressi ei tavoittele vallan näkyväksi tekemistä, vaikka tutkimuksissa käsitellään kriittisen siirtolaistutkimuksen kanssa osittain samoja ilmiöitä, kuten vaikkapa ”vieraiden” (liikunta)yhteiskuntaan sisään pääsemistä.

Hallinnollisesta logiikasta lähtöisin olevat ja maahanmuuttoa sekä kotouttamista korostavat tutkimukset kääntävät huomion lähihistoriaan, jolloin koloni-

²⁶ Antirasistinen tutkimus pureutuu koloniaalisen vallan paikantamiseen, näkyväksi tekemiseen ja purkamiseen, mutta myös episteemisten epäoikeudenmukaisuuksien osoittamiseen. Sen keskeisiä käsitteitä ovat rodullistaminen eli kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa käytännöissä ihmisten hierarkkinen luokittelu, sekä laajasti tulkittu valkoisuus, jolla viitataan useista piirteistä koostuviin normeihin ja ideaaleihin, joita vasten rodullistavia erotteluja tehdään. (Seikkula & Keskinen 2021.)

²⁷ Vallan koloniaalisuudella tarkoitetaan historiallisesti rakentunutta ja rodullistamiselle perustuvia valtasuhteita. Käsitteen kehitti perulainen sosiologi Anibal Quijano. Hän osoitti, miten työvoiman kontrolli yhdistettynä ajatukseen rodusta luonnollistavat ja oikeuttavat siirtomaavallan hallinta- ja alistussuhteet. Koloniaalisuus dekoloniaalin tutkimuksen keskeisenä käsitteenä luotiin kuvaamaan nykyisiä hierarkkisia talouden, kulttuurin, tiedollisen ja ihmisten mielessä toimivien koloniaalisten järjestysten rakennetta. (Keskinen ym. 2021.)

aalin vallan läsnäolo sivuutetaan. Tällöin rodullista kategorisointia edustavat käsitteet, esimerkiksi *maahanmuuttaja*, muuttuvat neutraaleiksi. Dekoloniaalin lähestymisen näkökulmasta kansakunnan kohtaloon kiinnittyvässä keskustelussa kansallisesta identiteetistä kääntyvät näennäisesti neutraalit sanat, kuten monikulttuurisuus, etnisyys ja maahanmuutto, rasistiseksi kiertoilmaisuksi. (Seikkula & Keskinen 2021.)

Martikaisen (2009) mukaan suomalainen muuttoliikkeiden tutkimus on jatkoa brittiläiselle yhteisötutkimukselle ja tutkimusalueelle on keskeistä sen painottuminen yhteiskuntatieteisiin sekä tiettyihin vähemmistöihin ja kansallisuuksiin. Muuttosyiden osalta tutkimusten keskiössä ovat olleet pakolaisuus, turvapaikanhaku ja inkeriläisten paluumuutto, muiden muuttosyiden jäädessä vähemmälle huomiolle. (Martikainen 2009).

Dekoloniaalin lähestymisen tutkijoiden tavoin Martikainen peräänkuuluttaa tarvetta reflektoida maahanmuuttoon liittyvää tutkimusta, sillä se on heijastanut yksipuolista käsitystä maahanmuutosta ja muuttajista häivyttämällä ilmiöön liittyvää laaja-alaisuutta ja muuttajien heterogeenisyyttä sekä painottunut ongelmakeskeisyyteen, jossa tutkijoiden sekä rahoitustahojen intressit yhtyvät. Rahoituksen saaminen tutkimuksiin on ollut ikään kuin perustellumpaa, jos tutkimuksen kohteena esitetään todennettuja tai kuviteltuja sosiaalisia sekä yhteiskunnallisia ongelmia. (Martikainen 2009.)

Martikaisen lisäksi myös Könönen (2014) on tarkastellut kriittisesti kansallisia ja hallinnollisia kehyksiä, jotka värittävät muuttoliikkeistä käytävää keskustelua sekä myös tutkimusta. Kansallisilla kehyksillä viitataan kansallisvaltion hallitsevaan asemaan tutkimusnäkökulmien määrittelyssä. Maahanmuuttoon ja sitä kautta ulkomaalaistaustaisiin ihmisiin liittyvä tutkimus on painottunut lähinnä integraatiokysymyksiin, toisin sanoen siihen, miten muuttajat kotoutuvat vastaanottavaan yhteiskuntaan ja miten kotoutumisprosesseja voi tehokkaammin hallita. Muuttoliikkeiden näkeminen kansallisista kehyksistä käsin tekee muuttoliikkeistä kansallisvaltioiden välisen ja muuttajista sitä kautta kansallisuuksien edustajia. (Könönen 2014, 18; 48–51.)

Edelman ja Tervonen esittävät, että muuttoliikkeiden käsitteellistämässä on tapahtunut paradigman muutos ja akkulturaatiopohjaisesta lähestymisestä ollaan siirtymässä yhä enemmän ylijärjestykseen, joka avaa uusia mahdollisuuksia ja näkökulmia muuttoliikkeiden tutkimiseen (Edelman & Tervonen 2020). Alhon ja Kumer-Haukanömmen mukaan muuttoliikkeiden tutkimuksessa tapahtunut käänös kohti ylijärjestyksiä pakottaa katsomaan sitä, miten ihmiset käytännössä elävät ja toimivat monipaikkaisessa maailmassa ja miten muuttoliikkeiden ei-valtiolliset toimijat vaikuttavat valinnoilla maittensa talouteen ja yhteiskuntaan (Alho & Kumer-Haukanömm 2020).

Tutkimuksen sokeita pisteitä

Leena Näre (2018) on kirjoittanut tarpeesta katsoa kriittisesti valtaviiran maahanmuuttotutkimusta globaalien ja koloniaalisten (valta)suhteiden vaikutusten riskiallokoissa. Näreen mukaan maahanmuuttotutkimuksessa on tunnistettavissa

ainakin kolme sokeaa pistettä: *metodologinen hallinnallisuus, etninen katse ja metodologinen nationalismi*. Metodologisella hallinnallisuudella viitataan hallinnallisten kategorioiden valitsemiseen kriitikittömästi tutkimusten näkökulmiksi. (Näre 2018.)

Muuttoliikkeiden hallinnan näkökulmasta ihmisten luokittelu eri muuttokategorioihin on todellisuuden muokkaamista, ei sen kuvaamista. Perusteet maassaoloon saattavat monesti muuttua, jolloin yhden kategorian kautta ihmisten luokittelu ei kuvaa todellista tilannetta. Hallinnollinen jako tulee kuitenkin tutkimuksien näkökulmiksi ja ihmisiä määrittäviksi tekijöiksi (Könönen 2014, 18–20.) Metodologista hallinnallisuutta voidaan Näreeseen mukaan tunnistaa myös sellaisissa tutkimuksissa, joissa kotouttamispoliittiset lähtökohdat on otettu annettuna tutkimusten lähtökohdiksi (Näre 2018).

Toinen sokea piste, etninen katse, tarkoittaa Näreeseen mukaan essentialisovaa näkemystä kulttuurisesti yhtenäisistä ja selvärajaisista etnisistä ryhmistä. Tutkimusasetelmassa se tarkoittaa sitä, että muuttotaustaisia ihmisiä tutkittaessa keskiössä ovat etniseen taustaansa sidotut kulttuuriset ominaisuudet, jolloin etnisen taustan oletetaan määrittävän yksilön elämän ehtoja (Näre 2018; ks. myös Haikkola 2012, 16). Etnistä katsetta voisi laajentaa myös siiloutuneeksi katseeksi, jolloin etnisyyden lisäksi tutkimusasetelmia määrittävät muut yksittäiset tekijät. Yhden muuttujan kautta tutkittavien määrittely voi luoda stereotyyppisiä lähestymisiä esimerkiksi vamman, etnisen taustan, iän, muuttotaustan tai ylipainon perusteella.

Liikuntatutkimuksessakin on kapeaan ja stereotyyppiseen määrittelytapaan kiinnitetty huomiota (ks. Kauravaara & Rönkkö 2020, 246–248). Kriitikki on kohdistunut esimerkiksi lihaviin (Harjunen 2020), vammaisten (Eriksson ym. 2020) sekä ulkomaalaistaustaisten (Kananen 2020) ihmisten tutkimuksen suuntaan. Fragmentoitunut lähestyminen, jossa tutkittavat määritellään erilaisuutensa kautta tietyn ryhmän edustajiksi, muita taustatekijöitä huomioon ottamatta, värittävät myös tulosten tulkintaa jättäen piiloon tutkittavien muut ominaisuudet.

Kolmas sokea piste liittyy metodologiseen nationalismiin (ks. Könönen 2014,19). Metodologisessa nationalismissa modernia yhteiskuntaa tulkitaan kansallisesta kehyksestä käsin. Se tarkoittaa kansallisten diskurssien ja intressien ottamista annettuina, ilman että lähtökohtina olevia diskursseja otettaisiin sosiaalisen maailman analyysin kohteiksi (Wimmer & Glick Schiller 2002; ks. myös Näre & Holley 2015). Etnisen katseen ja metodologisen nationalismin yhteisvaikutuksessa etnisyydelle tai kansallisuuksille rakennetut tutkimusasetelmat korostavat tulkinnoissa kulttuuristen tapojen roolia asettaen turhaan valtaväestöä ja muuttajia vastakkain. Vastakkainasettelu ylläpitää rajoja ryhmien välissä ja saattaa vahvistaa piilossa olevia valta-asetelmia.

Tutkimuksellisen katseen laajentamisen tarvetta on tunnistettu myös työelämän sosiologisessa tutkimuksessa. Sirpa Wrede peräänkuuluttaa ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden kokemusten sekä heidän asemansa analysoimisessa kontekstisidonnaisempaa lähestymistapaa (Wrede 2010). Se tarkoittaa työelämäntutkimuksissa ihmisten sosio-kulttuuristen taustojen, sosiaalisten erottelu-

jen sekä globalisoituvan talouden mukaan tuomien vaikutusten huomioon ottamista. Toisin sanoen kapean sekä siiloutuneen tutkimuskatseen välttämistä.

Työn sosiologia pyrkii tunnistamaan moniperustaista epätasa-arvoa työmarkkinoilla, jolloin analyysin kohteeksi otetaan työelämän eriarvoisuutta aiheuttavat poliittiset, sosiaaliset, kulttuuriset sekä institutionaaliset prosessit ja toimintatavat. Muuttotaustaisten työntekijöiden epätasa-arvon monimuotoisuuden näkyväksi tekeminen edellyttää tutkimuksissa sukupuolen, luokan, etnisyyden, iän, seksuaalisuuden ja muiden yhteiskunnallisten jakojen yhtäaikaista huomioon ottamista, eli intersektionaalista lähestymistapaa. (Wrede 2010.)

Tutkimusalojen intersektion tarve on nostettu keskusteluun niin muuttoliikkeiden-, rasmin- sekä vähemmistötutkimuksen, mutta myös vanhustutkimuksen kentillä. Globalisaation lisääntyessä sektorikohtaiset tutkimukset tavoittavat huonosti ihmisten moninaisuutta ja yhteiskuntien hierarkkisia rakennelmia. Dekoloniaalin, kriittisen feminismitutkimuksen sekä queertutkimuksen kysymyksenasettelujen kautta on nähty tarpeelliseksi ylittää tutkimusalojen rajoja. Etnisten suhteiden tutkijaverkostossa on esimerkiksi nostettu kysymys siitä, miten valtavirtatutkimus ohittaa tutkimusasetelmissa rasismiin ja eriarvoisuuteen liittyvät ilmiöt.

Saukkonen esittää maahanmuuttoon liittyvän tutkimuksen olevan paradoksaalista. Monet tutkijat asemoituvat emansipatorisesti ja yhteiskuntakriittisesti parantaakseen huono-osaisten asemaa ja löytääkseen eriarvoisuutta tuottavia epäkohtia. Lähtökohtaisesti asioiden parantamiseen tähtäävä tutkimus peittää alleen sellaiset tutkimuskohteet ja asetelmat, joihin ei Saukkosen mukaan suoranaisesti sisälly yhteiskunnallista eriarvoisuutta ja kaikenlainen tiedon lisääminen muuttoliikkeiden vaikutuksesta on siten tarpeen. (Saukkonen 2020, 221.)

Dekoloniaali lähestyminen kuitenkin korostaa tietämättömyyden epistemologiaa, jota kuvataan *valkoisen viattomuuden* käsitteellä, tarkoittaen haluttomuutta tietää valtasuhteista (Keskinen ym. 2021; ks. myös Elonheimo ym. 2021). *Valkoisuus* episteemisen vinoutuman kontekstissa ei tarkoita ihonväriin tai ruumiin ulkoiseen muotoon liittyviä seikkoja, vaan valta-asemaa, josta käsin tutkimuksissa paikannetaan normiin sopimattomia ihmisiä sekä pääluokkaa tutkimusasetelmissa, jota vasten etnisiä tai muita vähemmistöryhmiä verrataan (Berdai Chaouni ym. 2021; Mignolo 2009).

Sosiaaligerontologian tutkijat Euroopassa ovat myös nostaneet keskusteluihin kysymyksen siitä, vastaako nykyinen tutkimustraditio moninaistuvan vanhusväestön tarpeisiin, kun kansainvälinen muuttoliike sekä väestön vanheneminen muokkaavat voimakkaasti läntisen Euroopan yhteiskuntia. Eurooppalaisen vanhustutkimuksen piirissä keskustellaan yhteneväisesti suomalaisten tutkijoiden kanssa metodologisista haasteista tutkimusten suunnittelussa. Zubair ja Norris väittävät, että tapa, jolla nykyistä gerontologista tutkimusta tehdään, tuottaa jo itsessään yhteiskunnallista eriarvoisuutta (Zubair & Norris 2015).

Berdai Chaouni ja kumppanit ovat listanneet Torreseen (2015) viitaten viisi gerontologisen nykytutkimuksen metodologista epäkohtaa. Ensiksi etnisyyteen liittyvä vanhustutkimuksen kirjallisuus paikantuu liikaa Yhdysvaltoihin ja edustaa kapeaa otosta etnisestä moninaisuudesta, kuten tummaihoiset ja latinot.

Toiseksi valtaosa tutkimusaiheista käsittelee rajoitettuja aiheita, kuten terveys- ja sosiaalihuolto, sukupuolvienväliset suhteet tai hoiva. Toisin sanoen etnisyyden läpileikkaavuus puuttuu. Tutkitaan yksi ”muuttuja kerrallaan” ottamatta huomioon, miten etninen tausta vaikuttaisi käsiteltävään aiheeseen. Esimerkiksi ikääntyvien eriarvoisuustutkimuksessa etninen ulottuvuus jätetään usein sivuun. (Berdai Chaouni ym. 2021.)

Ilmiö on tunnistettavissa myös suomalaisessa tutkimuksessa. Esimerkiksi ikäihmisten syrjintää käsittelevä artikkeli Gerontologia-lehdessä (ks. Vaarama & Jylhä 2020) tarkastelee syrjintää pelkästään valtaväestön näkökulmasta, etnisyyttä mukaan ottamatta. Rajanveto jättää vähemmistöihin kuuluvien iäkkäiden eriarvoisuuskokemukset näkymättömiksi. Liikuntatutkimuksissa ei ole etnisen taustan läpileikkaavuuteen myöskään kiinnitetty huomiota.

Kolmantena Berdai Chaouni ja kumppanit nostavat esille etnisten ryhmien tutkimisen homogeenisinä, kiinteinä ”olioina”, joita voidaan helposti tunnistaa ja jotka erottuvat normatiivisista valkoihoisista länsimaalaisista (ks. Torres 2015, Zubair & Norris, 2015). Etnisyydellä merkataan ”toiset”, joiden haasteita selitetään kulttuurista käsin. Etnisyyden ymmärtäminen pysähtyneenä ei erota sellaisia ratkaisevia seikkoja, kuten etnisyyden yhdistettynä ”rodun” tuomaan sosiaaliin asemaan, etnisyyden yhdistettynä vähemmistöasemaan tai etnisyyden yhdistettynä muuttokokemukseen. (Berdai Chaouni ym. 2021.) Esitetty näkökulma rinnastuu Näreen esittämään käsitteeseen etnisestä katseesta, jolla viitattiin samoin olemukselliseen näkemykseen kulttuurisesti yhtenäisistä etnisistä ryhmistä.

Neljäs metodologinen haaste liittyy kaksinaisuusuteen, jonka yksi muoto on etnistäminen. Berdai Chaouni ja kumppanit esittävät, että gerontologisissa tutkimuksissa harvoin katsotaan etnisen taustan ”rodun” tai kulttuurin risteäviä vaikutuksia. Löydetyt erot valtaväestöön (valkoisten) ja etnisten ryhmien (rodullistettujen) välillä selitetään etnisellä alkuperällä tai kulttuurisilla arvoilla eron tosiasiallisia syntymekanismia tarkemmin tutkimatta. (Berdai Chaouni ym. 2021.) Kaksinaisuudesta lähestymistä voisi verrata aikaisemmin esitettyyn kansalliseen kehykseen ja metodologiseen nationalismiin, joissa valtaväestö (valkoisuus) on tulosten tulkinnassa mittatikkuna.

Viides metodologinen haaste liittyy käytettyjen tutkimusmenetelmien laatuun ja sisältöön. Tutkijat havaitsivat siinä kaksi puutetta: ensinnäkin suuri osa tutkimuksista tehdään lähinnä kvantitatiivisilla menetelmillä, joilla ei tavoiteta iän ja etnisen alkuperän risteämistä. Lisäksi tutkimukset käsittelevät harvoin sellaisia kysymyksiä, joiden tiedetään olevan tärkeitä useimmille etnisille ryhmille, kuten kokemukset eriarvoisuudesta (Berdai Chaouni ym. 2021.)

Suomalaisten ja eurooppalaisten tutkijoiden esitetyt metodologiset haasteet ovat monilta osin yhteneväisiä ja kertovat siitä, että väestön muuttuessa moninaisemmaksi nykyiset tutkimustraditiot eivät riitä tuottamaan tietoa tai tuottavat ”väritettyä” tietoa etnis- ja muuttotaustaisista ihmisistä. Vaikka eurooppalaisten tutkijoiden analyysi paikantuu gerontologiseen tutkimuskenttään, sopii vastaava analyysi myös muille kentille mukaan lukien liikuntatutkimus. Silloin kysymykseen tulee, miten tutkimukset rakenteellisesti tavoittavat valtakysy-

myksiä, tutkittavien etnisen alkuperän- ja/tai muuttotaustan sekä peilaavatko valtavirtatutkimukset myös muuttotaustaisten ihmisten kokemusmaailmaa.

Miten tutkimusasetelmia rakennetaan ei ole pelkästään semanttinen vaan pikemminkin eettinen, ontologinen, episteeminen ja poliittinen kysymys, jolla voi olla laaja-alaisia vaikutuksia niin käytäntöihin kuin myös poliittisiin strategiioihin (Berdai Chaouni ym. 2021). Wreden (2010) tavoin Berdai Chaouni ja kumppanit tarjoavat kapeiden ja ”värittyneiden” tulokulmien purkamiseksi intersektionaalista lähestymistä yhdistettynä dekoloniaaliin ajatteluun. Käytännön ratkaisuna tutkijat ehdottavat kolmea toimenpidettä: 1. erojen ja kategorisoinnin sijaan keskittyminen suhteisiin ja samankaltaisuuksiin, 2. vastuun tiedostamista tarkastelemalla kriittisesti omaa ajattelua sekä tutkijan asemaa suhteessa tutkittaviin, esimerkiksi, ovatko tutkijan intressit myös vähemmistöihin kuuluvien tutkittavien intressejä, 3. epistemologian uudelleenarviointi (dekolonisointi) eli hallitsevan tiedonmuodostuksen ja tutkimustapojen kytkeminen irti neutraalina pidetyistä, eurosentrisistä valkoisista, myös kristillisistä kehyksistä käsin. Tarkastelen omia valintojani edellä esitetyn valossa luvussa 4.8.

4 TUTKIMUSTEHTÄVÄ, MENETELMÄ JA AINEISTO

Väestön moninaistuminen tuo väistämättä eteen kysymyksiä siitä, mihin suuntaan liikuntakulttuuri muuttuvassa toimintaympäristössä on muuttumassa. Moninaistuva väestö ei tarkoita pelkästään uusien liikkujien tuloa liikuntakulttuurin piiriin, joita opetetaan ”talon tavoille”, vaan merkittävää muutospainetta liikuntapolitiikkaan, organisaatioiden toimintakulttuureihin, tutkimukseen sekä liikunta-alan ammattilaisten kouluttamiseen. Moninaistuminen lisää yhtäältä uusia toimijoita ja sisältöjä, mutta toisaalta muuttaa nykyistä liikuntakulttuuria sisältäpäin. Liikuntapolitiikalla on iso rooli siinä, mihin suuntaan ohjataan suomalaista liikuntakulttuuria kansallisella tasolla, kuitenkin paikalliset toimijat kunnissa, järjestöissä ja seuroissa luovat omilla valinnoilla liikuntakentän sosiaalisia ja kulttuurisia käytäntöjä (Itkonen 1996, 187; 263). Liikuntakulttuuri monikerroksisena ja -ilmeisenä on siten väestön moninaistumisen myötä pakotettu arvioimaan nykyisiä käytäntöjä. Liikunnan yhteiskuntatutkimuksen tehtävä on valaista sosiaalisia ja yhteiskunnallisia prosesseja liikuntatoiminnassa globaalin kapitalismin oloissa.

Pelkät määrälliset tiedot ulkomaalaistaustaisten liikunta-aktiivisuudesta tai esteiden kartoittaminen, saatikka etnisyyteen palautuvat selitykset liikuntakentällä nähtävistä ilmiöistä eivät riitä liikuntakulttuurin muutoksen ymmärtämiseen. Uusien tulijoiden ilmestyminen liikuntakentälle tarkoittaa nykyisille toimijoille mukaan pääsemisen ehtojen määrittelyä, jolloin syntyy kulttuurisia ja sosiaalisia jännitteitä niin paikallisella kuin kansallisella tasolla. Tutkimuksellisen katseen kääntäminen maahanmuuton seurauksena syntyviin sosiaalisiin ja yhteiskunnallisiin prosesseihin hyödyttää niin paikallista kuin kansallista liikuntapolitiikkaa ja toimijoita, mutta ennen kaikkea Suomeen ulkomailta muuttaneita henkilöitä. Organisoidun liikuntatoiminnan tutkiminen ulkomaalaistaustaisten liikkujien silmin ja asemasta käsin avaa uusia tulkintahorisontteja suomalaisen liikuntakulttuurin nykytilasta.

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on lisätä ymmärrystä ulkomaalaistaustaisuudesta ilmiönä ohjatussa ryhmäliikunnassa. Pyrin tekemään näkyväksi, miltä näyttää ohjattu liikuntaryhmä, kun siinä liikkuu maahan muuttaneita naisia. Tavoitteeni ei ole kuvata liikkujia kulttuurisina objekteina, jolloin kulttuuri determinoisi naisten liikuntaan kytkeytyvää käyttäytymistä. Pikemmin katson liikuntaryhmää tilapäisenä yhteisönä, johon on muodostunut juuri sille ryhmälle ominaiset toimintatavat sekä sosiaaliset suhteet ja käytännöt, eli ryhmän oma sisäinen kulttuuri.

Mikään yhteiskunnallinen toiminta ei tapahdu tyhjästä, ei myöskään seuraamani liikuntatoiminta. Ymmärtääkseni paremmin, mitä ulkomaalaistaustaisuus liikunnassa tarkoittaa, en voi jäädä tarkastelemaan ilmiötä pelkästään ryhmän sisäpuolelta, vaan otan analyysin kohteeksi myös toiminnan suhteen ”ulko- puolelle”, toisin sanoen katson, miten toiminta paikantuu organisaatiossa. Julkisenä liikuntapalveluna toiminnalla on historiansa, josta syntyy yhtäältä ryhmän toiminnalle konteksti mutta toisaalta sijoittaa tutkittavan toiminnan osaksi suomalaista liikuntakulttuuria. Kulttuurisia ja sosiaalisia käytäntöjä paikantavana etnografisena tutkimuksena katson siten yksittäistapauksen kautta laajempaa liikuntakulttuurista kokonaisuutta yhdistäen mikrotason liikunnalliset ja sosiaaliset käytännöt makrotasolla vaikuttaviin voimiin.

Ulkomaalaistaustaisuutta voi lähestyä kahdesta suunnasta, joko objektiivisena tai subjektiivisena todellisuutena yhteiskunnan ilmenemisessä. Tässä tutkimuksessa yhdistyy ulkomaalaistaustaisten naisten subjektiivinen todellisuus sen kanssa, miten liikuntaa on naisille järjestetty. Nostan tutkimuksessani keskiöön Suomeen muuttaneiden naisten toimijuuden sekä merkityksenannot liikkumiseen, joista käsin tarkastelen ulkomaalaistaustaisuutta suomalaisessa liikuntakulttuurissa²⁸.

Tutkimus selvittää, mikä on mieluisaa liikuntatoimintaa ulkomaalaistaustaisten liikkujien itsensä lähtökohdista tarkasteltuna ja pyrkii ymmärtämään, millainen on se todellisuus, jossa ohjaaja työskentelee ohjatessaan liikuntaa maahan muuttaneille henkilöille. Analyysini painottuu ulkomaalaistaustaisuuteen liittyvän moninaisuuden sekä yhteiskunnallisen aseman näkyväksi tekemiseen. Kohdennan analyysin myös naisten kokemuksellisuuteen liikkujina uudessa asuinmaassa. Lisäksi etsin tutkimuksellani vastausta siihen, milloin liikuntatoimintaa järjestettäessä erilaisuuteen on syytä kiinnittää huomiota ja milloin erilaisuuden esille nostaminen on tarpeetonta.

Tarkastelen siis ulkomaalaistaustaisia naisia ohjatussa liikuntaryhmässä asuinmaan liikuntakulttuuriin sosiaalistumisen kehityksessä. Sosiaalistumiseen uuteen (liikunta)kulttuuriin vaikuttaa osaltaan myös se, millainen on (lii-

²⁸ Ymmärrän suomalaisen liikuntakulttuurin ajassa muuttavana, joka sisältää sekä omatoimista liikumista että järjestettyä toimintaa. Jälkimmäinen jakaantuu kansalaistoiminnaksi liikuntaseuroineen ja lajiliittoineen sekä kunnalliseksi liikuntapalveluksi. Kunnallinen liikuntapalvelu on osa hyvinvointivaltion peruspalveluita. Avaan kunnallisen liikuntapalvelujen luonnetta ja tehtäviä tarkemmin luvussa 5.1.

kunta) yhteisön vastaanotto sekä mihin yhteiskunnalliseen tietovarantoon pääsee liikuntatoiminnassa käsiksi (ks. Berger & Luckmann 1994, 57). Siksi olen kiinnostunut liikuntatoiminnassa läsnä olevan molemman osapuolen, sekä ulkomaalaistaustaisen liikkujan että ohjaajan näkökulmista sekä kohtaamisista liikuntatoiminnassa. Tarkastelen siis ohjaajan ja ryhmäläisten suhdetta. En niinkään ole kiinnostunut ryhmäläisten, ohjaaja mukaan lukien, primäärisosialisaatioissa²⁹ omaksuttujen kulttuuristen piirteiden ja järjestelmien tutkimisesta, sillä tavoitteeni ei ole kuvailla osallistujia kulttuurisina objekteina, vaan enemmänkin sitä, miten osallistujien kantamat kulttuuriset kehykset vaikuttavat ohjatussa ryhmäliikunnassa vai vaikuttavatko ne ollenkaan.

Tutkimuksen pääongelmana on ymmärryksen lisääminen ulkomaalaistaustaisuudesta liikunnassa. Tutkimusongelma jakaantuu kolmeen kysymykseen:

1. Millaista moninaisuutta ja/ tai toiseuden kokemuksia ulkomaalaistaustaisten naisten ohjatussa liikuntaryhmässä ilmenee?
2. Millaisia merkityksiä ulkomaalaistaustaiset naiset ja ryhmäliikunnan ohjaajat antavat liikkumiselle ohjatussa ryhmässä ja miten merkitykset kytkeytyvät toisiinsa?
3. Millaisia sosiaalisia paikantumisia syntyy ulkomaalaistaustaisuuden ja liikunnan leikkauspinnoilla?

Tutkimuskysymykset on rakennettu sillä ajatuksella, että ensiksi kartoitan pintatasolla helpommin havaittavia yksityiskohtia, joiden varassa ohjaajat ryhmäliikunnassa toimivat. Analyysin edetessä syvennän katsetta etsimällä sosiologisen lähestymisen kautta selityksiä sille, mitkä asiat vaikuttavat pintatasoa syvemmällä ja mistä kokonaisuus syntyy, kun ulkomaalaistaustaisuus ja liikunta-toiminta vapaa-ajan harrastuksena kohtaavat.

Ensimmäinen kaksiosainen tutkimuskysymys vastaa tutkimusongelmassa siihen, millainen on ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntaryhmä sekä objektiivisena että subjektiivisena todellisuutena. Pyrin luomaan etnografialle ominaista tiheää ja yksityiskohtaista kuvausta (Geertz 1973) liikuntaryhmästä, jossa liikkuvat pääasiassa ulkomaalaistaustaiset naiset. Kysymyksen ensimmäiseen osaan – kuvaukseen moninaisuudesta – vastaan empiricaluvuissa 6.1 ja 6.2 avaten liikuntaryhmän lähtökohtia ja toimintakulttuuria sekä näkyviä ja näkymättömiä taustatekijöitä, jotka tavalla tai toisella vaikuttavat ryhmäliikunnan ohjaamiseen.

²⁹ Primaarisosialisaatiolla tarkoitetaan todellisuuden sisäistämistä, eli lapsuuteen ajoittuvaa prosessia, jossa yksilö tulee yhteisön jäseneksi ottamalla haltuun sen "maailman", jossa yhteisö elää. Prosessi on vuorovaikutteinen, jonka tuloksena syntyy samastuminen merkityksellisiin toisiin ja osallistuminen yhteisön jäsenten olemiseen. Yksilön minä muodostuu reflektiivisesti siitä, minkälaisia asenteita yhteisön puolesta häneen kohdistetaan. Lapsuuteen kuuluvan emotionaalisen latauksen vuoksi primäärisosialisaatio on perustavanlaatuisia ja se vaikuttaa myöhäisempiin sekundäärisosialisaatioihin. (Berger & Luckmann 1994, 147–150.)

Kysymyksen toisessa osassa, pääluvussa 7 paikannan eriarvoisuuteen kytkeytyvää sosiaalista todellisuutta, joka syntyy yksilöllisten (luku 7.1) ja institutionaalisten (luku 7.2) erontekojen seurauksena. Sosiaalisen todellisuuden ja liikkujien lähtökohtien valaiseminen auttaa vastaamaan toiseen tutkimuskysymykseen eli siihen, miten liikkujien ja ohjaajien merkitysmaailmat kohtaavat (luku 8.3). Sekä subjektiivisten lähtökohtien että yhteiskunnallisten valtasuhteiden näkyväksi tekeminen pohjustaa kokonaisuuden rakentamista siitä, mitä ulkomaalaistaustaisuus liikunnassa tuo tullessaan.

Toinen tutkimuskysymys on myös kaksiosainen. Tavoitteeni on pureutua syvemmin motiiveihin, joiden takia naiset tulevat liikkumaan juuri näihin ryhmiin. Kuvaan naisten henkilökohtaiselle liikkumiselle ja ryhmäliikunnalle antamia subjektiivisia näkökulmia ja merkityksiä luvussa 8.1. Pyrin myös paikantamaan naisten toimijuutta liikkujina sosiaalisesta ja kulttuurisesta kehyksestä käsin. Luvussa 8.2 analysoin ohjaajien motiiveja ja toimijuutta ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmäliikunnan ohjaamisessa.

Kolmannen tutkimuskysymyksen avulla valaisen sitä, miten naisten subjektiivinen todellisuus kohtaa heille ohjatussa liikuntatoiminnassa rakentuneen objektiivisen todellisuuden kanssa. Yhdenvetoluvussa 9.3 vastaan kolmanteen tutkimuskysymykseen. Kohdennan luvussa analyysin naisten ulkomaalaistaustaisuudesta syntyviin vaikutuksiin, jotka määrittävät liikkujien tunnistamista ja siten sosiaalisten positoiden syntymistä.

Liikuntaryhmien ohjaajat ovat organisaationsa edustajia ja siten kytköksissä organisaation toiminnalle asettamiin tavoitteisiin. Toisaalta ohjaajat työskentelevät tiiviisti ryhmänsä kanssa peilaten parhaimmillaan liikkujien tarpeita, jolloin liikkujien lähtökohdat ja halut vaikuttavat ohjaajien merkityksenantoihin. Naisten lähtökohtien, valintojen, motivaatioiden ja merkitysten vertailu ohjaajan merkityksenantoihin sekä siihen, miten heille toimintaa järjestetään, valaisee yhtäältä ryhmän sosiaalisten käytäntöjen dynamiikkaa, mutta toisaalta ulkomaalaistaustaisuutta tilana suomalaisessa liikuntakulttuurissa, joista sosiaaliset paikantumiset syntyvät. Tavoitteeni on ymmärtää ja tulkita ulkomaalaistaustaisuutta ohjatussa liikuntatoiminnassa ja sitä kautta paikantaa tekijöitä, jotka vaikuttavat liikuntakentällä väestön moninaistuuksessa.

4.2 Teoreettisia valintoja ja tutkimukseni paikantuminen

Zygmunt Baumanin (2020) tavoin lähden tutkimuksessani siitä olettamuksesta, että arki ajattelumme on melko yksinkertaista, usein mustavalkoista ja perustuu dikotomisille vastakohtille, esimerkiksi suomalainen ja ei-suomalainen. Yksinkertaisilla luokitteluilla koetamme ottaa meitä ympäröivää todellisuutta haltuun, mutta tulemme samalla luoneeksi rajoja ihmisten välille. Luokittelu ohjaa tulkin-toja, jolloin emme havaitse monisäikeisiä ja kerroksellisia suhteita sekä niissä piileviä valtapositiioita. Etenkin on vaikea havaita merkityksiä, joita ihmiset itse omalle sekä toistensa toiminnalle antavat. Oma näkökanta on usein se keskeinen

lähestyminen, jonka kautta asioita arjessa paikannetaan. Näin myös liikuntakentällä.

Baumania (2020) lainaten sosiologinen ajattelu auttaa purkamaan itsestäänselvyyksiä ja näkemään yhteiskunnallisia ilmiöitä uudessa valossa paljastaen toimintaamme ohjaavia julkilausumattomia oletuksia. Sosiologin, myös liikuntasosiologin, tehtävä on tuottaa ymmärrystä sosiaalisesta järjestyksestä ja siitä, miten hahmotamme maailmaa katsoen siten arkiajattelun taakse (Itkonen 2021, 21–22).

Olen pyrkinyt löytämään selityksiä, joiden avulla pystyn tekemään näkyväksi liikuntakentällä rakentuvia sosiaalisia suhteita ja todellisuuksia sekä sitä, miten sosiaalinen linkittyy liikuntatoiminnan fyysisen ulottuvuuden kanssa. Tarkempaa teoreettista keskustelua käyn aineiston analyysin yhteydessä, jossa eri teorit ohjaavat tulkintojen tekemistä (ks. Rastas 2010). Avaan kuitenkin tässä luvussa, millaisia teoreettisista valintoja olen tehnyt liikuntakentälle sijoittuvien sosiaalisten suhteiden ymmärtämiseksi. Valintojen tekeminen oli varsin haastava prosessi tutkimukseni poikkitieteellisen luonteen vuoksi, mutta toisaalta huomasin teoreettisen luennan avartavan ymmärrystäni siitä, mistä palikoista kokonaiskuva rakentuu. Toisin sanoen, mitä ulkomaalaistaustaisuus liikunnassa tuo tullessaan, kun sitä katsoo liikkujien silmin.

Sosiologinen liikuntatutkimukseni paikantuu eri traditioiden risteykseen, jossa limittyvät yhteiskunta- ja luokkatutkimus sekä eriarvoisuus- ja kriittinen siirtolaistutkimus. Koska sosiologia on jo lähtökohdilta kiinnostunut yhteiskunnallisesta muutoksesta, on luonteva, että sosiologinen liikuntatutkimus kiinnittää huomiota myös yhteiskunnallisiin epäkohtiin (Itkonen 2021, 21). Aineistossa merkittävään rooliin kohonnut *toiseuden* aihepiiri on siten linkkinä edellä mainittuihin kriittisen tradition tutkimuksiin.

Tarkastelen ulkomaalaistaustaisuuden kytköksiä liikuntatoimintaan yhteiskunnan ilmenemisen ja rakentumisen kautta, joten teen valinnallani eroa sosiaalipsykologisiin lähestymisiin etsiä selityksiä yksilö- ja ryhmätason kohtaamisista. Tutkimuksen luonteen vuoksi eri tutkimustraditioita yhdistää myös fenomenologisen perinteen mukainen lähestyminen, jossa tietoa tuotetaan ihmisten kokemuksia tutkimalla (Tuomi & Sarajarvi 2017, 49).

Relationaalinen yhteiskuntatutkimus

Yhteiskunnallisten prosessien ymmärtämiseksi hain teoreettista selkänöjää Simmelin sosiologiasta, jota tarkastelen Pyyhtisen (2019) tulkinnan kautta. Simmelin mukaan yhteiskunta ilmenee ihmisten kanssakäymisessä syntyvien suhteiden sekä suhteista rakentuvien sosiaalisten todellisuuksien muodossa. Simmelille sosiaalinen koostuu kahdesta osa-alueesta: sisällöstä ja muodosta, jossa sisältö tarkoittaa ihmisen motiiveja, haluja sekä pyrkimyksiä ja muoto edustaa tapoja, miten ihmiset ovat vuorovaikutuksessa. Simmel näkee sisällön eli motiivien olevan vasta alkuaineksina varsinaiselle kanssakäymiselle. (Pyyhtinen 2019.) Hyödynnän Simmelin jakoa sosiaalisesta sisällönä ja muotona sillä tavoin, että paikannan

liikkujien ja ohjaajien toiminnalle antamat merkitykset lähtökohdiksi, joista rakentuu liikuntasalissa syntyvä sosiaalinen vuorovaikutus.

Simmelille ihmisenä olemisen edellytys, ontologia, on suhde toiseen ihmiseen sekä yhteisöön. Ihmisenä oleminen on yhdessä olemista, jossa minä määrittyy toisen kanssa olemisesta. Sen eräänlainen muoto on myös ei-oleminen, toisin sanoen yksin oleminen. (Pyyhtinen 2019.) Ei-oleminen sopii kuvaamaan niitä prosesseja, jotka tutkimuksessani liittyivät toiseuttamiseen ja sitä myötä ulossulkemiseen.

Simmelin relationaalinen eli suhteiden kautta rakentuva yhteiskuntateoria eroaa aikaisemmista, vakiintuneista tavoista hahmottaa yhteiskunnallista todellisuutta, jossa kokonaisuutta selitettiin osilla (individualismi) tai osat selitettiin kokonaisuuden kautta (holismi). Individualismin ontologiassa, esimerkiksi Weberin sosiologiassa, todellista ovat vain yksilöt ja heidän toimintansa, joiden kautta sosiaalisia ilmiöitä selitetään. Holistisissa teorioissa, kuten Parsonsin rakennefunktionalismissa, kokonaisuus on taas enemmän kuin osien summa, jolloin yksilöiden toimintaa voidaan selittää vain suhteessa yhteiskunnallisiin rakenteisiin. (Pyyhtinen 2019.)

Simmelille yhteiskunta ei ole vuorovaikutteisten voimien lopputulos vaan realistis-dynaaminen, virtaava, muuttuva ja kehittyvä prosessi, jolla silti on melko pysyvä ulkoinen muoto. (Pyyhtinen 2019.) Tätä ajatusta soveltaen näen sekä suomalaisen että muiden maiden liikuntakulttuurit yhteiskunnallisina toimintoina, jotka ovat muuttuvia ja dynaamisia, sekä toteutuvat lukemattomissa eri tavoin tapahtuvissa vuorovaikutussuhteissa säilyttäen kuitenkin melko pysyvän kansallisen muotonsa. Toisin sanoen, vaikka liikuntakulttuuri on yhtäältä melko pysyvä, jota voisimme tarkkailla sellaisenaan, sitä luodaan jokapäiväisissä neuvotteluissa yhä uudelleen. Tutkimuksellisesti tarkastelun kohteeksi otan Simmeliin nojaten yhteiskunnan kehkeytymisen eli sen, miten sitä jokapäiväisessä vuorovaikutuksessa tuotetaan.

Moderneja ajattelumuotoja kuvaa Simmelin mukaan siirtyminen substanssista, eli olemisesta ja identiteetistä, tulemiseen ja tapahtumiseen (Pyyhtinen 2019). Vaikka Simmelin relationaalisen sosiologian kirjoittamisesta on jo lähes 130 vuotta, näyttää sellainen teoreettinen lähestyminen sopivan ulkomaalaistaustaisuuden tutkimisen ajan henkeen, tavoitteena välttää kulttuuristen ja sosiaalisten stereotyyppien rakentamista ja uudistamista. Tässä tutkimuksessa kiinnitän siten huomiota ulkomaalaistaustaisten liikkujien tekemisiin ja käytäntöihin eli simmeliläisittäin tulemiseen, enkä tule rakentamaan kuvaa liikkujista naisten etnisen taustan kautta.

Sosiaalinen konstruktionismi

Yhteiskunnallisten vuorovaikutussuhteiden synnyttämien sosiaalisten todellisuuksien ymmärtämiseksi hyödynnän Bergerin ja Luckmannin (1994) konstruktionistiselle tutkimusotteelle rakentuvaa tietoteoreettista lähestymistä, jonka mukaan tieto ei pelkästään kuvaa olemassa olevaa todellisuutta, vaan rakentaa sitä. Se tarkoittaa, että hyvinkin konkreettiset seikat, kuten vaikkapa tieto, kuka on

maahanmuuttaja ja miten hän toimii liikuntakentällä, muodostuu sosiaalisesti tietovarannoksi, joka paikantaa ”kohteen” yhteiskunnallisen aseman ja jota välitetään sosialisatioprosessissa yhteisön muille jäsenille eteenpäin (Berger & Luckmann 1994, 52). Esitetty konstruktionistinen lähestymistapa todellisuuden rakentumisesta rinnastuu myös Brubakerin näkemyksiin luokittelukategorioiden sosiaalisesta luonteesta (Brubaker 2013, 131–136).

Konstruktionismiteorioiden hyödyntäminen mahdollistaa teoreettisesti perustellun irtioton maahanmuuttaja käsitteen käyttämisestä substantiaalisena, jonka mukaan Suomeen muuttaneiden ihmisten liikuntakäyttäytymistä lähestytään olemuksellisesta näkökulmasta käsin, niin kuin sitä on viimeisen kymmenen vuoden aikana liikuntakentällä ja politiikassa tehty (ks. Rönkkö 2020). Brubakeria soveltaen maahanmuuttajuus on siten näkökulma ulkomaalaistaustaisten henkilöiden liikuntakysymysten tarkasteluun, joka paikantaa siirtolaisten yhteiskunnallista asemaa liikuntakentällä ja selittää historiallisessa kontekstissa objektiivisen todellisuuden muodostumista (Brubaker 2013, 19).

Sosiaalinen todellisuus ilmenee Bergerin ja Luckmannin mukaan sekä objektiivisena että subjektiivisena ja ne ovat keskenään dialektisessa suhteessa. Objektiivisen ja subjektiivisen todellisuuden dialektisuus rakentuu kolmen vaiheen kautta siten, että ensimmäisessä vaiheessa ihmisten suhteille sekä toiminnalle antamat subjektiiviset merkitykset objektivoituvat sosiaalisiksi järjestyksiksi. Toisessa vaiheessa objektivoituneet järjestykset muodostavat ulkoistamisen myötä instituutiot, jotka irtautuvat ihmisten sosiaalisen toiminnan alkuperästä. Kolmannessa vaiheessa itsestänselvyydeksi muuttuneet instituutiot eli näkemykset, normit, tavat ja käytännöt sisäistetään sosialisatiossa uudestaan yhteisön jäsenille. (Berger & Luckmann 1994, 73–75.)

Näen Bergerin ja Luckmannin todellisuuden sosiaalisessa rakentumisessa samankaltaisuutta Simmelin sosiologian kanssa, jossa yhdistyvät sosiaalisten suhteiden mikro- ja makrotasot. Ihmisten arkipäiväisessä kanssakäymisessä muodostuneet suhteet luovat yhteiskunnallista järjestystä muodostaen monikerroksellisia sosiaalisia todellisuuksia irtautuen niiden sosiaalisesta alkuperästä. Monikerroksellisilla tarkoitan sitä, että sosiaalisten todellisuuksien rakentuminen ei ole pelkästään tilannekohtaista sijoittuen liikuntasaliin tai pukuhuoneisiin, vaan siinä on lisäksi ajallis-historiallinen sekä institutionaalinen ulottuvuus. Aikaisemmat kokemuksemme, ennakko-oletuksemme sekä ulkopuolelta tulevat määrittelyt rakentavat sitä odotushorisonttia, miten olemme ja toimimme toisten ihmisten kanssa. Ulkopuolelta tulevia odotuksia ovat yhtäältä toiset ihmiset, joita kohtaamme, mutta toisaalta instituutiot, joilla on vuorovaikutuksessa omat hallinnolliset tavoitteensa.

Hyödynnän Bergerin ja Luckmannin todellisuuden sosiaalisen rakentumisen teoriaa kahdella tavalla. Yhtäältä teoretisointi sosiaalistumisesta auttaa tarkastelemaan ulkomaalaistaustaisten naisten tuleamista suomalaisen liikuntatoimintaan ja ymmärtämään tarkemmin niitä prosesseja, joita käydään läpi uuteen (liikunta)kulttuuriin tulemisessa. Toisaalta teoretisointi sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta valaisee niitä yhteiskunnallisia prosesseja, joiden tuloksena

ulkomaalaistaustaisille henkilöille syntyy maahanmuuttajastatus, jota uusinnetaan sekä institutionaalisesti että yksilöiden kohtaamisessa (ks. Buchert 2015).

Ulkomaalaistaustaisuus piirtyy yhteiskuntasuhteiden laajassa tarkastelussa toiseutena, joka vaikuttaa läpileikkaavasti maahan muuttaneiden henkilöiden sosiaaliseen asemaan yhteiskuntajärjestyksessä. Toiseuden ymmärtämisessä hyödynnän Baumanin (2020) sisä- ja ulkoryhmän dialektiikkaa, joka auttaa tekemään näkyväksi liikuntakentällä piilossa olevia sosiaalisia ja kulttuurisia rajoja, joilla määritellään mukaan pääsemisen tai ulossulkemisen ehtoja.

Baumanin lisäksi tukeudun Simmelin teoretisointiin muukalaisuudesta³⁰, jolla ulkomaalaistaustaisia ihmisiä peilataan vieraan alkuperän ja erojen kautta, jolloin on samanaikaisesti läsnä läheisyys ja etäisyys (Simmel 2005, 80–83.) Toisin sanoen maahanmuuttajiksi luokitellut ihmiset otetaan mukaan ulossuljettuina, kunnes he ovat tarpeeksi muuttuneet (kotoutuneet) ollakseen riittävän samanlaisia. Hyödynnän Simmelin teoriaa muukalaisesta siinä mielessä, että ulkomaalaistaustaisten liikkujien erilaisuuden tarkastelussa pohdin sitä, milloin on liikunta-toiminnassa tarpeellista ottaa erilaisuus huomioon ja milloin erilaisuudesta tulee ulossulkeva tekijä.

Kriittinen luokkatutkimus ja väärin tunnistaminen

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden erilaisuuden kautta tunnistaminen ja siten yhteiskunnallisen position tuottaminen paikantaa tutkimani ilmiön myös luokkatutkimuksen kentälle. Kriittisen luokkatutkimuksen teoreetikoista hyödynnän Skeggsin lähestymistä katsoa yhteiskunnallista jakoa – luokkaa – sisältäpäin, ihmisten elettyjen kokemusten kautta riippumatta siitä, kuinka tiedostettu luokka-asemointi olisi (Skeggs 2014, 315). Tavoitteenani ei ole käsitellä ulkomaalaistaustaisuutta luokkana liikuntakentällä, eikä sellainen ole muuttajien heterogeenisyyden vuoksi mahdollista, vaan käyttää luokkaa analyttisenä työkaluna hierarkkisten positoiden ymmärtämiseksi (ks. Junnilainen 2019, 41–43). Katson siis luokkaa suhteena, joka jatkuvasti toteutuu ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa sekä julkisilla että yksityisillä areenoilla (Kauranen & Lahikainen 2016).

Hyödynnän Skeggsin luokan tekemisen teoretisoinnista myös *väärintunnistamisen* mekanismia, joka valaisee niitä käytäntöjä, miten ihmisiä tunnistetaan heille luokka-aseman kautta kirjattujen ominaisuuksien perusteella epäedulliseen subjektipositioon (myös Brubaker 2013, 117). Kirjaamisella Skeggs tarkoittaa ihmisiin ja ryhmiin kiinnitettyjen merkitysten arvottamisen prosesseja, joista on yksilöille moraalisia ja taloudellisia seurauksia. Skeggs hyödyntää väärintunnistamisessa Bourdieun (1984) luokkateoriaa, jonka mukaan relatiiviset asemat ja niiden asemien väliset suhteet muodostavat hierarkkisia vallan muotoja, joiden seurauksia ei tunnisteta. (Skeggs 2014, 29–33.) Bourdieu on käyttänyt luokka-asemia säilyttävästä vallan muodosta käsitettä *symbolinen valta* (Bourdieu 1998, 43–

³⁰ Simmelin aikana ei ollut koloniaalia valtaa vielä käsitteellistetty, jolloin ulossulkemisia selitettiin vierauden eli sisä- ja ulkoryhmän dialektin kautta. Koloniaali valta käsitteenä liittyy dekolonaalitutkimukseen, joka kriittisenä rodun teoriana ja valkoisuutta koskevana tutkimuksena tuli yliopistoihin tutkimusalueeksi 1970-luvulta alkaen (Keskinen ym. 2021, 47).

44; Wacquant 2015, 308–309). Tutkimuksessani käytän väärintunnistamisen teoretisointia liikuntatoiminnan järjestämisen valaisussa.

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden subjektiivisen todellisuuden ymmärtämiseksi hyödynnän myös Bourdieun (1984) pääoman käsitettä. Pääomakäsite identifioi yhteiskunnallisille kentille sijoittuvat taloudellisen, kulttuurisen ja sosiaalisen pääoman muodot, joissa pääomat legitimoidaan vaihtoarvon saamiseksi. Tässä tutkimuksessa käytän teoreettisena selkänäjana Skeggsin laajennusta pääomien tarkastelussa, mikä mahdollistaa pääomien vaihtoarvon syvemmän tarkastelun. Skeggs erotti toisistaan pääoman ja resurssit, jolloin pääoma ei kerro suoraan, mitkä ovat yksilön tai ryhmän resurssit. (Kauranen & Lahikainen 2016.) Toisin sanoen se tarkoittaa, että ulkomaalaistaustaisilla henkilöillä saattaa olla monenlaisia resursseja, jotka ovat legitiimejä ja joilla on vaihtoarvoa heille itselle sekä muille, jotka niitä tunnistavat, mutta ne resurssit eivät muutu pääomiksi valtaviiran (liikunta)kentillä tai vaihtojärjestelmissä (Skeggs 2014, 52).

Ulkomaalaistaustaisuuden tarkastelussa sosiaaliset ja yhteiskunnalliset suhteet kiinnittyvät valtaan ja rajojen rakentamiseen. Epätasa-arvoisten valtapositioiden huomioon ottaminen tässä tutkimuksessa liittyy yhteiskunta- ja luokkatieteisiin yhteen eriarvoisuustutkimuksen kanssa, johon myös rasismitutkimus linkittyy. Vaikka maahanmuuttoon liittyvää keskustelua käydään usein rasismien kautta, ei rasistinen ajattelu, käytös eikä käytäntö ole muuttoliikkeistä johutuva tai niiden seuraus. Rasistinen ajattelutapa on historian saatossa kehittynyt osa länsimaalaista ja suomalaista kulttuuria, jota on harjoitettu vuosisatojen ajan ja joka rodullistamisen mekanismeilla luo edelleen sosiaalista todellisuutta (Seikkula & Keskinen 2021.) Eriarvoisuuden mekanismien teoreettinen ymmärtäminen, johon myös rodullistaminen asettuu, on siten tutkimukseni kannalta hyödyllinen. Edellä esitetyt teoreettiset valintani ja niiden keskeiset käsitteet on koottu taulukkoon 1.

TAULUKKO 1 Teoreettinen viitekehys: orientaatio, teoreetikot, käytetyt käsitteet sekä konteksti tutkimukseen.

Teoreettinen orientaatio	Teoreetikko	Käytetyt käsitteet	Konteksti tutkimukseen
Relationaalinen yhteiskunta-tutkimus	Georg Simmel	- vuorovaikutussuhteet sisällöllisinä ja muodollisina - muukalaisuus - tuleminen ja tapahtuminen	- liikuntakulttuurin rakentumisessa kanssakäymisen motiivit sekä ilmenemisen tavat - erilaisuuteen ja toiseuteen perustuva vuorovaikutus - liikuntakulttuurin uusintaminen ajassa ja paikassa
Sosiaalinen konstruktionismi	Peter L. Berger & Thomas Luckmann	- sosiaalinen tietovaranto - sosiaalinen todellisuus - sosialisatio - uudelleen sosiaalistuminen	- kollektiivisesti rakennettu tieto ulkomaalaistaustaisista henkilöistä - maahanmuuttajastatuksen rakentuminen sosiaalisena - kansalliseen liikuntakulttuuriin kasvaminen - uudessa asuinmaassa sosiaalistuminen liikuntakulttuuriin
	Sigmund Bauman	- sisä- ja ulkoryhmän dialektisyys - sosiaalinen läheisyys - sosiaalinen etäisyys	- liikuntakentällä sosiaalisten rajojen piirtymisen ehdot - luottamuksen rakentuminen - toiseuden muodostuminen
	Rogers Brubaker	- kategorisointi - etnisyys - identifioituminen, identifikaatio, minäkuva	- havaintopohjainen luokittelu, maahanmuuttajuuden sosiaalinen konstruointi - sosiaalisen ryhmän kehikko, identifioitumisen kieli - itsensä ja toisten paikantaminen, sosiaalisen persoonan rakentuminen
	Stuart Hall	- identiteetin paikalta siirtyminen	- minäkuvan rakentuminen erojen kautta ja kanssa
	Erving Goffman	- kehykset - leimaaminen	- tulkintasidonnainen käyttäytymisen liikuntakentällä - sosiaalinen kontrolli. sosiaalisen hyväksynnän epääminen
Luokkatutkimus	Pierre Bourdieu	symbolinen vallankäyttö	liikuntakentällä luokka-asemia säilyttävä vallanmuoto
Feministinen luokkatutkimus	Beverly Skeggs	- luokan muodostuminen - sosiaalinen positio (asema) - väärintunnistaminen	- maahanmuuttajuuteen perustuvan yhteiskunnallisen jaon tuottaminen - asemoituminen liikuntakentän sosiaalisessa järjestyksessä - luokkaperusteinen subjektiksi tunnistaminen liikuntatoiminnassa
Eriarvoisuus-tutkimus	Göran Thernborn	eriarvoisuus	liikuntakentällä eriarvoisuutta synnyttävät mekanismit
Kriittinen siirto-laistutkimus	Anibal Quijano	- dekoloniaali tutkimusote - vallan koloniaalisuus	- koloniaalisten valtarakenteiden tunnistaminen ja purkaminen - historiallisesti rakentuneet ja hierarkialle perustuvat valtasuhteet liikuntakentällä

4.3 Etnografia tutkimusmenetelmänä

Olen kirjoittanut pitkän tovin ja kaipaen taukoa. Lähimetsäni tarjoaa suojaisen paikan kulkea vailla polkuja ja tuulettaa päätäni. Ajatukset pyörivät liikkujissa ja siinä, mitä salissa näen. Mietin sitä, miten samanlaisilta metsä ja tutkimukseni näyttävät. Puita, kiviä, risuja jaloissa, sammalta ja paljon muuta. Sitä kaikkea voi todeta katsomalla, isommat, pienemmät, nuoremmat, vanhemmat, omat vanhat lajikkeet, seassa uudempiä tulokkaita. Kun pysähdyn ja hiljenen, näen enemmän. Puut ja maasto muodostavat kokonaisuuden, jossa jokaisella on oma tehtävänsä ja paikkansa. Jos juoksen metsän läpi, en näe sitä vuorovaikutusta ja kuhinaa, joka käy sammaleisen pinnan alla. Niin minunkin on pysähdyttävä ja katsottava tarkemmin, mitä salissa on näkyvän pinnan alla. (Kenttäpäiväkirja, 21.11.2020.)

Perinteisesti etnografiaa on käytetty tuntemattoman tutuksi tekemiseen, jolloin tutkija on ulkopuolisena havainnoimassa ja kuvailemassa "toisia". Menetelmällisesti etnografia sopii yhteisöjen piilossa olevien sosiaalisten suhteiden, normien ja toimintatapojen tutkimiseen sekä sisäisten lainalaisuuksien löytämiseen. Fingerroosin (2003) mukaan etnografialle on tunnusomaista ymmärtämiseen pyrkivä tutkimusote.

Etnografia tarkoittaa etymologisesti kuvausta kansasta, sillä *etno* viittaa kansaan ja *grafia* kirjoittamiseen. Kaukaisten maitten kansojen tutkimuksesta alkunsa saanut etnografinen tutkimusmenetelmä levisi suurkaupunkien tutkimusten kautta tutumpien lähiyhteisöjen kulttuuristen tapojen ja sosiaalisten ilmiöiden tutkimiseen. Etnografiselle tutkimukselle varsin pitkään tunnusomaisena ollut paikkasidonnaisuus on nykyään laajentunut erilaisten virtuaaliyhteisöjen ja ylijärjellisten suhteiden tarkastelun myötä monipaikkaiseksi etnografiaksi, jolloin tutkimuskenttä ei muodostu vain tietyistä fyysisistä paikoista, vaan voi sijoittua moneen paikkaan tai saattaa tarkoittaa sosiaalisista suhteista muodostuvaa tilaa (Huttunen 2010).

Etnografialla tarkoitetaan yhtäältä tutkimusperinnettä, mutta myös sen perinteen mukaista tutkimustulosta, eli kokonaisvaltaista ja kontekstualisoitua kuvausta yhteisöstä tai ilmiöstä. Tiedon tuottaminen tässä tutkimusperinteessä on sidoksissa paitsi tutkijan ja tutkittavan yhteisön dialogiin, myös eri aineistoista tehtyjen tulkintojen ja teorioista nouseviin keskusteluihin. (Rastas 2010.) Etnografian tavoin tämä tutkimus kytkeytyy fenomenologis-hermeneuttiseen tutkimustraditioon keskittyen ihmisten kokemuksen, merkitysten ja yhteisöllisyyden tutkimiseen.

Fenomenologinen tutkimus on tulkinnallistamistutkimusta, jossa pyritään ymmärtämään ihmisen elämismailmaa, tekemällä näkyväksi yksilön suhdetta omaan elämistodellisuuteen. Elämistodellisuutta voi ymmärtää tutkimalla yksilöiden kokemuksia todellisuudesta. Yksilön toiminnan oletetaan tässä tutkimustraditiossa olevan intentionaalista eli tarkoituksenmukaista, joten etsimällä toiminnalle annettuja merkityksiä voidaan syvemmin ymmärtää, millainen ihmisten elämäntodellisuus on. Merkitykset eivät ole synnynnäisiä, vaan ne ovat lähöisin ympäröivästä yhteisöstä, siten merkitysten ymmärtämiseksi on tutkittava myös ryhmäsuhteita. (Tuomi & Sarajarvi 2017, 49–50.)

Hermeneuttinen ulottuvuus fenomenologisessa tutkimuksessa tarkoittaa ymmärtämisen ja tulkinnan prosessia, jossa esiymmärryksellä on vaikutusta tulkintojen tekemiselle. Hermeneuttinen ymmärtäminen muokkaa esiymmärrystä sekä synnyttää hermeneuttisen kehän kautta uusia oivalluksia ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2017, 50). Ymmärrän hermeneuttisen kehän tulkintaa tuottavana prosessina, jossa tutkija kerää, tulkitsee ja käsitteellistää aineistoa, palaa taas tulkintoihin sekä vertailee ja peilailee tehtyjä tulkintoja laajempaan kontekstiin (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2018). Aineiston peilaaminen selitettäviin teorioihin auttaa löytämään mahdollisia säännönmukaisuuksia ja näkemään ilmiön uusista tarkastelukulmista, joista avautuu taas uusia polkuja tulkinnoille.

Tutkimuksen kenttätöiden aikana aineiston lukeminen ohjasi katsomaan tarkemmin sosiaalisten ilmiöiden suuntaan, sen sijaan että olisin jäänyt kiinni naisten etnisestä taustasta nouseviin kulttuurisiin käytäntöihin. Tutkimuskirjallisuuden lukeminen vahvisti sosiaalisten suhteiden merkitystä yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkimisessa, joten korjailin omia ennako-oletuksia liittyen kulttuurin rooliin ryhmäliikunnassa, ja suuntasin huomioni salissa vallitseviin suhteisiin. Avaan omia ennako-oletuksia tarkemmin luvussa 4.7 Positioni tutkijana. Hermeneuttinen tiedon tuottamisen prosessi on siten itsensä korjaavaa, jossa tieto muodostuu havaintojen tekemisen, lukemisen, selittämisen sekä kirjoittamisen kehästä, josta syntyy ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2017, 50).

Etnografisena tutkimukseni linkittyy myös sosiaaliantropologiseen tutkimusperinteeseen, jossa on keskeisenä pyrkimyksenä ymmärtää ihmiselämän kulttuurisia ja yhteiskunnallisia järjestelmiä sekä sosiaalisia suhteita (Eriksen 2004, 17–19). Antropologiassa keskeinen käsite on *kulttuuri*, jota tutkitaan yhteisöjen omista lähtökohdista käsin. Ymmärrän kulttuurin Stuart Hallin tavoin (2019, 107) yhteisesti jaettujen merkitysten järjestelmäksi, jolla organisoidaan yhteisöjen sosiaalisia käytäntöjä.

Antropologiassa piilee jännite universaalien ja erityisen välillä tarkoittaen kysymyksiä siitä, miten ihmiset, kulttuurit ja yhteiskunnat sekä eroavat toisistaan että samanaikaisesti ovat yhteneväisiä. Samanlaisuuden ja erojen välinen jännite kertoo siitä, että sosiaalisessa toiminnassa on yhtä aikaa läsnä sellaisia tekijöitä, joiden perusteella ihmiset ovat samanlaisia mutta kuitenkin ainutlaatuisia. Ymmärrän Eriksenin tavoin samanlaisuuden ja erilaisuuden olevan yksi kokonaisuus, jossa yleisellä tasolla katsotut ihmisten ”universaalit piirteet”, kuten siirtymäriitit, perhe-elämä tai urheilu saavat kyseiselle yhteisölle tunnusomaiset ilmenemismuodot. (Eriksen 2004, 18–19.) Tässä tutkimuksessa yhteisö ei muodostu eri etnisistä ryhmistä vaan niistä naisista ja heidän ohjaajista, jotka koontuvat säännöllisesti liikuntaharrastuksen pariin.

Antropologiasta ponnistava lähestymiseni piti minut valppaana edellä esitetylle tavalle tarkastella liikuntatoimintaa kahdesta näkökulmasta: siitä, mitkä tekijät ulkomaalaistaustaisille liikkujille ovat yhteisiä sekä mitkä ovat liikkujien ainutlaatuiset tarpeet. Ulkomaalaistaustaisten liikkujien kulttuurisen erilaisuuden korostamisen sijaan samanlaisuuksien ja erojen yhtäaikainen tarkastelu tuotti uusia näkökulmia, tulkintoja ja ymmärrystä liikuntatoiminnan järjestä-

miseksi ja ulkomaalaistaustaisten ihmisten omaehtoisen liikkumisen tukemiseksi (ks. Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2018).

Etnografinen tutkimus syntyy lopulta kirjoittamisen prosessissa, jossa tuloksena on geertziläisittäin monipuolinen ja sävykäs kuvaus tutkittavasta ilmiöstä (Geertz 1973). Tiheä kuvaus ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntaryhmästä, käytännöistä siinä sekä suhteista ryhmän sisällä ja ulkopuolella syntyi laajan empiirisen havaintoaineiston tulkinnoilla, joita rikastin ja syvensin haastatteluilla (ks. Huttunen 2010). Haastattelujen etnografinen luenta on enemmän kuin pelkkä temaattinen sisällönanalyysi, koska siinä prosessissa on mukana paitsi kontekstin tuntemisesta tuleva vaikutus myös henkilökohtainen, monesti tiedostamaton, kokemuksellisuus.

Aineiston luenta vaatii huolellista kontekstualisointia, sillä ihmisten puheet ja teot eivät välttämättä kohtaa. Tilanteista tai kokemuksista saatetaan kertoa (oletettujen) odotusten mukaisia kertomuksia: huomasiin vastaavaa silloin, kun naiset kertoivat liikuntaan liittyvistä merkityksistä. Myös tutkijalle saatetaan vierastaa kertoa sosiaalisiin suhteisiin liittyvää, tai se ei ole kulttuurisesti sopivaa. Lisäksi yhteiskunnallisia jakoja ja positioita ei tiedosteta tai osata pukea sanoiksi, vaikka kokemuksellisesti niitä eletään. Menetelmällisesti tarvitaan siten ilmiön ymmärtämiseksi eri aineistojen yhdistämistä ristiinlukemalla systemaattisesti haastatteluja, kenttäpäiväkirjaa ja muita muistiinpanoja (Ruusuvoori ym. 2010).

Huttunen painottaa haastattelujen etnografisessa luennassa empirian sitomista kenttäkokonaisuuteen eli herkkyyttä sen suhteen, mistä kaikista tutkimuskenttä koostuu (Huttunen 2010). Kentän määrittely nousee tässä tutkimuksessa tärkeään rooliin, sillä tutkimuskentän liian kapea rajausta saattaisi jättää historiallisesti muodostuneiden yhteiskuntasuhteiden vaikutukset tulosten analyysin ulkopuolelle.

Etnografinen tutkimus on monesti ajallisesti pitkäkestoista, jolloin aineisto asettuu ajalliseen perspektiiviin siten, että puheet ja teot saavat muutoksen yhteydessä uusia merkityksiä (Huttunen 2010). Omassa tutkimuksessani ennätti kenttätyön aikana tapahtua sellaisia organisatorisia muutoksia, joilla oli vaikutusta ohjaajien työskentelyyn ja sitä kautta koko toimintaan. Muutokset toivat näkyviin monikulttuuriseksi nimetyn toiminnan järjestämisessä eriarvoisuuteen ja vallan epätasapainoon liittyviä ilmiöitä, joihin lyhytaikaisella kenttätyöllä ei olisi päässyt kiinni. Lisäksi muutokset mahdollistivat aikaisempien haastattelujen lukemisen uusista näkökulmista ja sen ymmärtämisen, missä todellisuudessa ulkomaalaistaustaisuuteen liittyen ohjaajat työskentelevät ja miten siirtolaisten arjessa läsnä oleva sosiaalinen todellisuus siirtyy myös liikuntasaliin.

Liikuntatutkimuksessa etnografista menetelmää on käytetty melko vähän. Tutkimuksissa on selvitetty lajikohtaisten kulttuurien ja ryhmän sisäisten sosiaalisten hierarkioiden rakentumista. Bergin tutkimus sijoittui koululiikuntaan ja siinä tarkasteltiin peruskoulun liikuntaopetuksessa rakentuvia ryhmärajoja ja sosiaalisia erontekoja (Berg 2010). Ojasen nuorten harrasteliikuntaan paikantuvassa tutkimuksessa valaistiin ratsastustallien tyttökulttuuria (Ojanen 2011). Samoin Herralan etnografisessa tutkimuksessa oli kohteena tyttöjen harrasteli-

kunta, jossa jääkiekkoilun kautta tarkasteltiin kulttuuristen käytäntöjen rakentumista (Herrala 2015).

Kauravaara perehtyi etnografian keinoin ammattikoulua käyvien nuorten miesten elämäntapoihin, joista haettiin ymmärrystä vähäisen liikkumisen ilmiöön (Kauravaara 2013). Rannikko selvitti etnografisin menetelmin vaihtoehtoliikunnassa rakentuvia sosiaalisia hierarkioita ja osoitti, että kunnioituksen kulttuuri ei synny itsestään, vaan sen eteen on kamppailtava (Rannikko 2018). Ojala valaisi etnografisilla tutkimuksilla nuorten miesten jääkiekkokulttuuria ja sosiaalisia suhteita (2021) sekä suomalaisten lumilautailijoiden urien kehitystä (2015).

Laukkasen etnografinen tutkimus itämaisen tanssin parissa toimivista opettajista ja esiintyjistä on lähellä omaa tutkimustani, sillä siinä nostettiin tanssitönnön parissa käytävät keskustelut etnisistä ja kulttuurisista eronteoista yhteiskunnalliselle tasolle osoittamalla, miten monikulttuurisuus toimii tilanjakajana ja peilauspintana nyky-yhteiskunnan erojen ja valtarakenteiden rakentumisessa (Laukkanen 2012).

4.4 Tutkimuskenttä

Etnografisessa tutkimuksessa aineistojen keruun keskeinen menetelmä on kenttätyö tutkittavien parissa. Vaikka käytännön havainnoinnit tein niissä paikoissa, joissa naiset harrastivat ryhmäliikuntaa, ymmärrän etnografisen kenttätyön laajempina kokonaisuutena kuin pelkkinä fyysisinä tiloina, joissa naiset liikkuiivat. Kenttätyöni paikantui moniin havaintoympäristöihin, kuten pukuhuoneisiin, liikuntasaleihin ja kuntopoluille, mutta myös liikuntapaikkojen lähellä oleviin julkisiin tiloihin. Menin joskus naisten kanssa yhtä aikaa tunneilta pois ja puhuimme kotimatalla kaikenlaista mitä mieleen juolahti, ilman että olisin keskustelua ohjannut tiettyyn suuntaan.

Toisinaan taas seisoin kadulla lukitun ulko-oven takana ja odottelimme sisäänkäyntiä. Tarkkailin silloin, minkälaisia sosiaalisia tiloja sellaisissa odotuspaikoissa rakentui ja mitä naiset puhuvat. Aina en saanut kaikkea selvää, sillä naiset joko puhuivat hiljaa tai käyttivät äidinkieltä liian nopeasti, mutta ymmärsin teemoja, mistä keskusteltiin. Näissä suunnittelemattomissa tilanteissa painoin havaintoja mieleen ja kirjasin niitä kotiin tultuani tutkimuspäiväkirjaan.

Tutkimuskenttä tarkentui sitä mukaa, kun tutkimus eteni. Aineistojen luennan myötä tuli näkyviin yhteiskunnallisia ulottuvuuksia ja eriarvoisuuden kokemuksia. Ihmisten kantamat ”maahanmuuttajuuden” taakat olivat läsnä yleisissä pukuhuonekeskusteluissa, mutta myös haastatteluaineistossa. Koska yhteiskunnallinen dimensio tuli esille ikään kuin rivien välistä, irrallaan siitä, mitä pinta-puolisesti katsoessa oli liikuntasalissa havaittavissa, ymmärsin että liikuntatiloissa tapahtuvan lisäksi minun on katsottavaa laajemmin ulkomaalaistaustaisuuden kytköstä yhteiskuntaan, mutta myös tarkemmin sitä, miten ulkomaalais-taustaisuus kytkeytyy suomalaiseen liikuntakulttuuriin.

Tutkimuskenttä laajeni näin ollen myös paikkoihin, joissa puitiin ulkomaalaistaustaisten liikuntakysymyksiä, kuten seminaareihin ja muihin tilaisuuksiin. Tutkimuskentän laajeneminen oli sikäli luontevaa, että liikuin näissä tilaisuuksissa palkkatyöni puolesta, eikä minun tarvinnut erikseen löytää aikaa tilaisuuksien seuraamiseen. Lisäksi minulle oli muodostunut esiyymmärrys siitä, missä valossa ulkomaalaistaustaisten henkilöiden liikuntaan liittyviä kysymyksiä puitiin, sillä monikulttuuriseksi nimetyn liikunnan tilaisuuksia oli vuosien varrella järjestetty Suomessa melko harvoin ja olin työurani aikana osallistunut lähes kaikkiin 2000-luvulla järjestettyihin aihepiiriä koskeviin seminaareihin.

Seminaareissa ja tilaisuuksissa kohtasin monesti tutkimuksen piirissä toimivia ohjaajia ja koordinaattoreita, joiden kanssa keskustelut liikkuivat eri poluilla verrattuna siihen, miten he puhuivat tutkimushaastattelujen tai pukuhuonekeskustelujen yhteydessä. Eri poluilla olevilla keskusteluilla tarkoitan työnteekijöiden kriittisiä kannanottoja monikulttuuriseksi nimettyä liikuntatyötä kohtaan. Olimme näissä tilaisuuksissa haastatteluihin verraten enemmän tasa-arvoisessa asemassa, sillä minä olin tutkijan roolin lisäksi paikalla myös vieraskielisten iäkkäiden liikuntakysymysten takia. Pöytä muistuttaakin haastattelutilanteiden olevan eräänlaisia mikrotason asemointitapahtumia, joissa haastattelijalla on keskustelun etenemiseen vaikuttava valtapositiio (Pöytä 2010). Erilainen roolini liikuntaohjaajana loi yhteistä kaikupohjaa seminaareissa nähdylle ja kuullulle. Näiden ”epävirallisten” jutustelutuokioiden yhteydessä muistuttelin keskustelun osapuolta omasta kaksoisroolistani tutkimushavaintojen tekijänä.

Monikulttuuriseksi nimetyn liikunnan nykyhetken paikantaminen suomalaista liikuntakenttää seuraamalla ei tuntunut riittävän kontekstualisoinnin tekemiseen eli sen ymmärtämiseen, mitkä rakenteelliset tekijät vaikuttavat ulkomaalaistaustaisten naisten organisoituun liikuntaan. Se tarkoitti, että minun oli ymmärrettävä tarkemmin, miten ulkomaalaistaustaisuus tuli suomalaiseen liikuntakulttuuriin ja miten tutkittava toiminta asettuu suomalaisen liikuntakulttuurin kokonaiskuvaan. Aineiston sitominen sekä liikuntakulttuuriin että maahanmuuttajuutta määrittävään historialliseen kehykseen auttoi välttämään väärintunnistamisen karikkoja, joista varoitetaan kriittisen siirtolais- sekä rasismitutkimuksen piirissä (ks. luku 3.6). Omassa tutkimuksessani se tarkoitti syvempää perehtymistä olosuhteisiin, joissa naisille toimintaa järjestetään, ottaen samalla huomioon monikulttuuriseksi nimetyn liikuntatoiminnan historiallisen kehityksen. Olosuhteilla tarkoitan järjestetyn toiminnan paikantumista liikuntakentällä suhteessa valtaväestöön.

Monikulttuuriseksi nimetyn liikunnan paikantumisen hahmottaminen suomalaisessa liikuntakulttuurissa ei ollut helppoa, sillä tutkimuskirjallisuutta aihepiiristä oli niukasti ja historiallinen tieto sirpaleista. Suomalaisen liikunnan lähihistoria ei käsittele ulkomaalaistaustaisten toimijoiden tuloa ja tekemisiä liikuntakentällä, eikä sen enempää ole valaistu siirtolaisten liikuntaa institutionaalisesta näkökulmasta. Omien pohdintojen myötä kävin tutkimuskentän kontekstualisoimiseksi läpi suomalaisen liikuntapolitiikan strategisia asiakirjoja hakien ymmärrystä siitä, miten ulkomaalaistaustaisuus tuli liikuntakentälle ja miten aiheesta on liikuntapolitiikassa puhuttu (ks. Rönkkö 2020; myös luku 3.4). Tulokset

auttoivat hahmottamaan liikuntakentällä vallitsevia yhteiskunnallisia voimasuheteita ja erontekoja, jotka kontekstualisoivat tutkittavaa toimintaa.

Kenttätöön käynnistysvaiheessa minulla oli ennakkokäsitys kunnallisessa palvelujärjestelmässä organisoidusta monikulttuuriseksi nimetystä ohjatusta liikuntatoiminnasta, sillä olin itse ohjannut ulkomaalaistaustaisten liikkujien ryhmiä vuosia. Kuitenkin ohjaajana ollessani en tiennyt tarkalleen, mikä juuri tässä toiminnassa on naisille tärkeää ja millä asioilla on tarkalleen merkitystä, kun toimintaa järjestetään. Oma kokemus ohjaajan arjesta monikulttuuriseksi nimeytyissä ryhmissä ei pysty ilman tutkimuksellista otetta käsitteellistämään ja nostamaan ymmärryksellisesti sille tasolle, mitä systemaattisella tutkimuksella voi saavuttaa (Tuomi & Sarajarvi 2017, 52). Fingerroosin (2003) mukaan etnografinen tutkimuskenttä onkin nimenomaan prosessi, jonka tutkija konstruoi tutkimusaineistojen perusteella ja laajentaa sekä rajaa kysymyksenasettelujen, valintojen ja tulkintojen avulla.

4.5 Kentälle meno

Aloitin tutkimusmatkani syksyllä 2017. Ensimmäinen tehtäväni oli löytää tutkimuskysymysten kannalta sopiva ryhmä, jota voisin seurata. Alun perin etsin ryhmää, jossa Suomessa koulutettu liikunnanohjaaja työskentelisi ulkomaalaistaustaisten naisten kanssa. Sellaisia ryhmiä on monissa kunnissa, koska opetus- ja kulttuuriministeriön kotouttamiseen tähtäävä hankerahoitus kannustaa kuntia järjestämään maahan muuttaneille liikuntatoimintaa.

Ajatuksena, miksi halusin seurata juuri Suomessa koulutettua ohjaajaa, oli ennako-oletus siitä, että Suomessa syntyneille tarkoitettu ohjattu liikuntaryhmä kantaa suomalaista liikuntakulttuuria ja ei välttämättä sovi sellaisenaan Suomeen vasta muuttaneille. Tarkemmin sanoen kunnallisen tarjonnan ja siirtolaisten lähtökohtien kohtaamisessa saattoi piillä ristiriidan aineksia. Syy, miksi kyseinen ennako-oletus oli minulle syntynyt, johtui aikaisemmasta työskentelystä kunnallisessa liikuntapalvelussa. Olin nähnyt, keitä liikuntapalvelujen ryhmissä liikkui ja miten toimintaa järjestettiin. Ulkomaalaistaustaisia liikkujia ei näinä vuosina kuntien ohjatussa toiminnassa juurikaan näkynyt.

Toiseksi oma kokemus ulkomaalaistaustaisena liikunnan ammattilaisena kunnallisessa liikuntapalvelussa muistutti, kuinka vieraalta sellainen tarjonta tullejalle voi näyttäytyä, koska minulle itselle suomalainen kunnallinen palvelu oli kokonaan uusi tuttavuus. Vaikka ohjattu liikunta kiinnostaisi, ei tarjontaa välttämättä osata hakea kuntien palvelusta, jos lähtömaissa vastaavaa järjestelmää ei ole ollut.

Kolmas ennako-oletuksen syntyyn vaikuttava tekijä oli kokemus siitä, että 2000-luvulla, kun työskentelin liikunnan ammattilaisena, ei ollut tarjolla koulutusta ulkomaalaistaustaisten ihmisten parissa tehtävään liikuntatyöhön. Herkkyys ihmisten lähtökohtien, myös sosiaalisten positioiden, tajuamiselle tuli kehittää ”kantapään” kautta nojaten omiin kokemuksiin muuttajana.

Niinpä lähdin etsimään ulkomaalaistaustaisille naisille järjestettyä liikunta-ryhmää eräästä Etelä-Suomessa sijaitsevasta kunnasta. Ohjatun ryhmäliikunnan valitsin tutkimusympäristöksi siitä syystä, että pyrin löytämään toimintaa, johon osallistuisi samoja naisia melko säännöllisesti, jolloin havainto- ja haastatteluaineistossa ei olisi liian suurta vaihtuvuutta. Uskoin, että ryhmän antama tuki motivoi naisia säännölliseen osallistumiseen, jolloin pystyisin seuraamaan samoja henkilöitä pidemmän ajan kuluessa. Lisäksi tiesin omakohtaisesta kokemuksesta ohjaajana, että naiset tykkäävät ryhmäliikunnasta. Myös tutkimuskirjallisuus tuki valintaani, sillä yleensä naiset riippumatta taustasta harrastavat liikuntaa miehiä enemmän organisoidussa ryhmäliikunnassa (Purhonen ym. 2014, 159).

Säilyttääkseni anonymiteettiä en kuvaile tarkemmin kyseisen kunnan liikuntapalveluita tai monikulttuuriseksi nimettyä toimintaa, koska taustatiedot saattaisivat paljastaa sekä paikkakunnan että tutkittavat henkilöt. Jätin kunnalle tutkimuksen lupa-anomuksen 29.9.2017 ja sain tutkimusluvan 5.11.2017. Sovin ulkomaalaistaustaisille suunnatusta toiminnasta vastaavien henkilöiden kanssa tapaamisen, jossa sain heidän ryhmistä ja ohjaajista alustavaa tietoa.

Kyseisen organisaation tarjonnassa kaikki ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmien ohjaajat olivat itsekin siirtolaisia, joten en löytänyt suunnitelmani mukaista Suomessa koulutettua ohjaajaa. Valituksi tuli Suomeen naapurimaasta muuttanut henkilö, koska hänen ryhmissänsä liikkui runsaasti naisia ja organisaatiossa kehuttiin hänen tapaansa sitoutua työhön. Tekemälläni valinnalla muuttui koko tutkimusasetelma, jonka olin alun perin hahmottanut. Olin helpotunut, koska tiedostin, että minun esioletuksessani saattoi olla haitallisia yleistyksiä ja siksi käänne tutkimusasetelmassa oli mieluisa. Koordinaattorien suosituksesta valintani kohdistui jo muutamia vuosia ryhmiä ohjanneeseen naiseen, jonka nimeän tässä tutkimuksessa ”Annaksi”.

Tapasimme Annan kanssa ensimmäistä kertaa syyskuussa 2017. Tarkoituksena oli tutustua häneen ja kysyä lupaa tunneille osallistumiseen. Tapaamisesta kehkeytyi kuitenkin heti pidempi keskustelu ohjaamisesta ja siitä, mitä hän ulkomaalaistaustaisten ohjatusta liikunnasta ajatteli. Siitä tapaamisesta alkoi yhteinen matka, jolla on ollut merkittävä vaikutus koko tutkimusprosessiin. Kuvitelmani etäinen tarkkailusuhde muuttui aika nopeasti läheiseksi yhteistyöksi, jossa kumpikin tuki toisiaan. Asetelma olikin erilainen kuin mitä olin alun perin ajatellut. Mahdollisten ristiriitojen ja kulttuuristen konfliktien sijaan olinkin osallistumassa toimintaan, jossa ohjaaja oli itsekin ulkomaalaistaustainen ja tunnusteli herkästi ryhmissä liikkuvien naisten lähtökohtia.

Ensimmäiselle tunnille osallistuin 6.11.2017. Olin sopinut ohjaajan kanssa, missä ryhmässä ja milloin voin aloittaa. Tunsin itseni hieman epävarmaksi, sillä olihan tutkijan rooli minulle itsellekin uusi. Kun saavuin pukuhuoneeseen, oli Anna jo paikalla ja ilmoitti naisille, kuka olen ja miksi tulin. Hänen aloitteellisuutensa loi mukavan tunnelman, josta oli helppo jatkaa. Jaoin naisille tutkimustiedotteen, kerroin tavoitteestani ja tutkimukseen suostumuskäytännöistä. Annan tapa ottaa tilanne haltuun huolehtimalla uusista tulijoista ja linkittämällä heidät muihin ryhmäläisiin oli käytäntö, jota näin monesti myöhemminkin. Kuten alla olevasta päiväkirjamerkinnästä käy ilmi, tunsin uudessa salissa olevani kertahei-

tolla ryhmän jäsen. Vaikka kirjoitin päiväkirjamerkinnän toisena tutkimusvuonna siirtyessäni seuramaan uutta ryhmää, kuvaa se hyvin myös tutkimuksen alkuaikoja.

Annan kanssa on suhde tämän tutkimuksen aikana muuttunut hyvin läheiseksi. Hän on luontevasti luomassa siltoja minun ja jumppareiden väliin. Hän kertoo innoissaan siitä, että kerään aineistoa ja haluan haastatella, se into tarttuu myös naisiin. Vaikka olen ensimmäistä kertaa salilla, luottamus syntyy siinä hetkessä. Ötin kaiken varaksi nauhurin ja lupalomakkeet mukaa, vaikka en ajatellut, että haastattelu voisni heti ensimmäisellä kerralla onnistua. Kyllä se vaan onnistui. (Kenttäpäiväkirja, 22.01.2019.)

Fyysiset tilat ja paikat, joissa naisten liikkumista seurasin, kuuluivat kunnalliseen liikuntapalveluiden järjestelmään. Liikuin pääosin kahdessa salissa, jotka olivat liikuntatoimintaan tarkoitettuja tiloja. Molemmissa ohjaamista helpottivat peiliseinät. Toinen tiloista oli reilun kokoinen koulun liikuntasali ja toinen pienempi, kunnan palvelutalon yhteydessä oleva liikuntatila. Ensimmäisenä talvena, vuonna 2018 toinen ryhmistä ei vielä käyttänyt koulun tiloja, vaan koontui monitoimitilassa, joka ei ollut käytännön kannalta mukava. Pukuhuonetta ei ollut ja lava sekä muut varusteet pienensivät käytössä olevaa tilaa. Lisäksi lavan mustat seinät ja tummat kalusteet eivät luoneet jumpan kannalta viihtyisää tilaa. Syksyllä 2018 ryhmä siirtyi käyttämään koulun salia, joka oli huomattavasti väljempi ja valoisampi.

Tutkimuksen tekemisen aikana käynnistettiin uusia liikuntaryhmiä, sillä ohjaajat ja koordinaattori kehittivät toimintaa uusilla opetus- ja kulttuuriministeriön kehittämishankkeiden avustuksilla. Yksi uusi ryhmäliikunnan muoto, johon osallistuin, oli helpotettu lentopallo, josta käytetään myös nimeä koppipallo. Sosiaalisena liikkeenä kehittynyt urheilupeli tuotiin Suomeen Israelista, jossa sitä käytettiin äitien kannustamiseksi palaamaan takaisin liigapelaamisen pariin, riippumatta heidän iästensä, mahdollisesta ylipainosta tai tiukemmista uskonnollisista sitoumuksista (www.mamanet.org). Pelistä käytetään Suomessa Israelin tavoin nimeä *Mamanet*.

Naisten innostus uudesta pallopelistä oli sen verran ilmeinen, että halusin nähdä, keitä ryhmiin osallistuu ja miten ryhmissä toimitaan. Puhjennut koronapandemia kevättalvella 2020 sekoitti kuitenkin suunnitelmat ja ryhmätoiminta pysäytettiin ennen kuin pääsin peliryhmiin osallistumaan. Syksyllä 2020, kun muun aineistokeruun osalta koin havainnot jo riittäviksi, kävin kummassakin vakiosalissa suhteita lämmittelemässä osallistuakseni palloiluryhmään. Koronaviruksen leviämisaalto syksyllä 2020 pysäytti toiminnan uudelleen ja suunnitelmani ei silloin toteutunut. Vasta kesällä 2021 pääsin tutustumaan naisia valloittaneeseen pallopeleihin.

Toinen prosessi, jota seurasin näiden vuosien aikana, oli sellaisten uusien tuntien aloittaminen, joissa hyödynnettiin taitavia naisia jo käynnissä olevista ryhmistä. Olin ehtinyt osallistua muutamille uusien ohjaajien joogatunneille, kunnes puhjennut koronapandemia sekoitti nämäkin suunnitelmat. Olin kuitenkin nähnyt joogan lisäksi uutena liikuntamuotona aloitettua sauvakävelyryhmän

tekemisiä ja ehtinyt keskustella näiden uusien vertaisohjaajien kanssa. Nimeän heidät tässä tutkimuksessa Dorikseksi ja Ellaksi.

Rutiinit liikuntaryhmissä alkoivat toistumaan ja viimeisellä kaudella 2019–2020 näytti siltä, että vakiotunteja seuraamalla en saanut enää uutta tietoa. Lisäksi ulkoiset tekijät koronapandemian muodossa vahvistivat kenttätyön lopettamisen päätöstä. Liikuntatoiminta siirrettiin yhteiskunnan sulkutoimien seurauksena pikavauhdilla nettivälitteiseksi etätoiminnaksi. Osallistuin muutamalle etätunnille, mutta totesin nopeasti, että en saanut otetta, keitä ryhmiin osallistuu. Ryhmän rakentumisen ja ohjaajan sekä liikkujien vuorovaikutuksen luonne oli sen verran erilainen, että päätin jättää etäohjatut tunnit tutkimuksen ulkopuolelle.

Olin kierrellyt eri ryhmissä sen verran pitkään, että toiminnan pysähtyminen ei tehnyt suurempaa vahinkoa aineiston keräämiselle. Kontakti Annan ja pariin muuhun ohjaajaan sekä koordinaattoriin säilyivät, sillä liikuin palkkatyöni vuoksi sellaisissa piireissä, joissa hekin olivat paikalla. Vuoden 2020 aikana yhteiskunnallinen elämä siirtyi digitaaliseen ympäristöön, jonne siirtyivät myös seminaarit ja työryhmät. Monesti puhuimme puhelimesta seminaarien jälkeen ja kyselin, mitä heidän toiminnoillensa korona-aikana kuuluu. Koska aineiston luennan myötä kävi yhä selvemmäksi yhteiskunnallisen kontekstin tärkeys, tarjosi vuosi 2020 etätilaisuuksien muodossa hyvän mahdollisuuden osallistua monikulttuuriseksi ja yhä enenevässä määrin kotouttavaksi sekä yhdenvertaiseksi (ks. Peotta ym. 2022) nimettyä liikuntatoimintaa koskeviin keskusteluihin.

Tämän raportin kirjoittamisen aikana, syksyllä 2021, en enää aktiivisesti kerännyt aineistoa. Osallistuin kuitenkin liikuntaryhmiin säilyttääkseni kosketuksen kentän arkeen. Yksikseen aineistojen lukeminen ja tulkitseminen saattoivat viedä minua omiin sfääreihin ja irrottaa ryhmäläisten ja ohjaajien arjesta. Toimintaan osallistumisella sain itselleni yhtäältä kirjoittamistyön vastapainoksi fyysisistä rasitusta sekä toisaalta tulkintojen tekemisessä ylläpidettyä sitä henkeä, jota salissa ollessani koin.

Olin kolmen vuoden aikana yksi ryhmäläisistä ja treenasin naisten kanssa täysillä hellittämättä silloinkaan, kun töistä tullessa väsymys painoi päälle. Huomasin pian, miten oma kehollinen kokemus ja monesti ääri rajoilla oleminen tuli osaksi aineiston keruuta. Juuri rankat tunnit avasivat sitä sosiaalista todellisuutta, joka salissa vallitsi. Oman fyysisen rasituksen ja kehollisten tuntemusten kautta pystyin vertailemaan sekä samaistumaan naisiin ja sitä kautta ymmärtämään heidän kokemaansa paremmin.

Ohjaajan ja naisten yhdessä aikaan saama todellisuus ei olisi avautunut pelkästään sivusta katsomalla tai haastatteluja tekemällä. Yhteinen hikoilu, musiikin ja liikkeen tuoma virtaava tunnetila, jaetut kokemukset ponnistuksista liikkeiden parissa, naurusessiot ja pukuhuonekeskustelut arjen asioista, saivat välillä unohtamaan oman tutkijaroolini. Kokemuksellisuus ja ruumiillisuus ovatkin havainnoinnin lisäksi yksi työväline etnografian työkalupakissa, sillä ruumiillisten tunteiden jakamisella ja reflektoinnilla on keskeinen rooli tiedon muodostumiselle (Aromaa & Tiili 2018).

Luottamus

Ryhmät, joissa vierailin, elivät omaa elämää eikä naisia näyttäneet häiritsevän se, että olin paikalla. Työskentely salissa oli sen verran intensiivistä, että liikkeiden aikana toisiin kiinnitettiin harvoin huomiota. Yksi syy saattoi tulla lisäksi ohjaaja Annan tavassa osoittaa, että kuuluin joukkoon. Tunnin alussa tai lopussa hän sanoi usein minulle jotain. Olin lähtökohtaisesti yksi heistä, sillä alkuvaihetta lukuun ottamatta tutkijaroolini ei näkynyt ulospäin. Sulautuminen joukkoon onkin välttämätöntä, jotta tutkittavien arkiset käytännöt sekä heidän tapansa tulisivat luontevalla tavalla esille (Eriksen 2004, 45).

Olin myös vuosien varrella oppinut, että etniseltä taustalta sekalaisiin ryhmiin meno oli usein helppoa. En tuntenut painetta kohdata uusia ihmisiä, pikemminkin uteliaisuutta. En kuitenkaan voinut tietää, millä tavalla näissä ryhmissä toimitaan ja siksi varauduin aistimaan herkästi, millaisia tapoja naisten pukuhuoneessa ja liikuntatilassa noudatetaan. Osallistumistani helpotti lisäksi se, että liikuntaryhmiin tuli jatkuvasti uusia naisia ja joitakin jäi myös pois, joten uusien liikkujien tulo ei ollut asia, johon muut ryhmäläiset olisivat kiinnittäneet huomiota. Kylläkin mietitytti se, miten pääsisin pintaa syvemmälle ja saisin syntymään sellaista luottamusta, että naiset halusivat jutella kanssani.

Eri kulttuuritaustaisten ihmisten merkityks maailman ja vuorovaikutuksen tutkiminen on haasteellista. Kohteliaisuus toisia kohtaan voi estää paljastamasta, mitä oikeasti ajatellaan. Pohdintaa herätti se, kuinka avoimesti tutkittavat kertovat ajatuksiaan. Aikaisemman työkokemukseni perusteella tiesin, että maahan muuttaneet henkilöt ilmaisevat pääsääntöisesti olevansa tyytyväisiä ja vastaavat palautetta kerätessä melkein aina, että ”kaikki hyvin”.

Koska harrastusmahdollisuuksia Suomeen muuttaneille on vähän tarjolla, olin nähnyt, miten osallistujat olivat lähes aina tyytyväisiä kaikkeen tarjontaan, eikä omia toiveita sen enempää ilmaistu. Yksi syy siihen, miksi omia toiveita ei esitetä, voi piillä myös siinä, että toiveiden esittämistä saatetaan ajatella olevan kritiikkiä ohjaajaa kohtaan. Samalla saatetaan pelätä liikuntatarjonnan loppumista. Vasta ohjaajan pitkäaikainen työskentely ryhmän kanssa on tuonut luottamusta ja sitä kautta yksilöllisiä toiveita ja tarpeita esille. Tutkijanakin tulee saavuttaa luottohenkilön asema, jolloin hänelle uskalletaan puhua omista todellisista ajatuksista.

Päästäkseni ulkopuolisesta tarkkailijasta ”sisäpiiriläiseksi” päätin riisua tutkijaroolini ja käyttäytyä pukuhuoneessa ja salissa yhtä luonnollisesti kuin olin tottunut toimimaan aikana ennen tutkimuksen aloittamista. Monesti tulin ajoissa pukuhuoneeseen, jotta ehtisin naisten kanssa rupattelemaan. Toisinaan taas juoksin viime tipassa tunnille, kun työpäivä venähti. En nostanut erikseen esille taustaani muuttajana mutta en myöskään piilottanut sitä. Annoin virolaisuuteni tulla ilmi luontevasti, kun minulta kysyttiin tekemisistäni ja taustastani. Pukuhuoneessa puhuttiin monia kieliä ja silloin kun omasta kielivarastosta löytyi sopiva, osallistuin keskusteluun naisten omalla äidinkielellä.

Hyödynsin näitä keskustelutuokioita läheisempien kontaktien saamiseksi, jotta uskaltaisin pyytää heiltä aikaa ja suostumusta haastatteluihin. Monesti sain-

kin jonkun naisen jäämään kanssani tunnin jälkeen puhumaan. Toisinaan sovimme haastattelun seuraavalle viikolle, sillä usein naisilla oli kiire lähteä suoraan liikuntatunnin päätyttyä kotiin. Naisten saaminen haastatteluihin ei tuottanut ongelmia. Kaikki keneltä kysyin, suostuivat keskustelemaan. Juttelimme joko pukuhuoneessa, kun muut olivat lähteneet pois, tai lähellä olevassa hiljaisessa aulatilassa. Ryhmässä vallitseva lämmin ja luottamuksen ilmapiiri siirtyi myös haastatteluihin. Uskon, että juttelu samoissa fyysisissä ympäristöissä oli ikään kuin jatkona jumppatunnille ja siten ohjaajan työ luottamuksen rakentamisessa siirtyi myös haastattelutilanteisiin.

Kuvittelin alussa, että voisin seurata muutamaa naista myös liikuntatilojen ulkopuolella ymmärtääkseni, millaiseksi heidän arkensa liikkumisen näkökulmasta rakentuu. Raja tuli kuitenkin vastaan sekä oman ajankäytön että myös naisten yksityisyyden säilymisen ja perhe-elämän suojelun näkökulmista. Aineiston kerääminen muussa arkisessa ympäristössä tai jopa naisten kotona olisi vaatinut erillisiä järjestelyjä ja syvemmän luottamussuhteen luomista, mikäli olisi päässyt naisten yksityisiin sfääreihin.

Linderborg (2012) on kuvannut iäkkäiden somalimpiesten ryhmätoiminnan merkitysten tutkimuksessa, miten monimutkaista saattaa olla hyvien luottamussuhteiden laajentaminen ryhmätilasta ryhmäläisten kodin ja yksityisyyden pariin. Ulkomaalaistaustaiset henkilöt saattavat yksityisyyden ja perhe-elämän suojelemisella suojata itselle tärkeitä asioita, joita ei haluta muun maailman kanssa jakaa (Linderborg 2012, 35–36). Ryhmätoiminta on taas toimimista julkisissa tiloissa, joissa naiset pystyvät itse päättämään, kuinka paljon he haluavat omaa yksityisyyttä avata. Ymmärsin myös, että liikuntatilojen ulkopuolelle meneminen saattaa ohentaa tutkimuksen fokusta. Olihan tärkein pyrkimykseni ymmärtää ohjattua ryhmäliikuntaa ulkomaalaistaustaisten naisten silmin.

Ohjattu liikuntatunti on luottamuksellista toimintaa, sillä ryhmään tulijat antavat ruumiinsa ohjaajan ohjeiden ja ryhmäläisten katseiden alaiseksi. Lähtökohtaisesti ryhmäliikunta on paikka, jossa asetutaan alttiiksi toisten katseille ja sille vertailulle, miten oma keho on esillä ja liikkuu suhteessa toisiin. Tutkijan tulo ryhmään lisää vielä yhden silmäparin, joka seuraa ja arvioi, mitä salissa tapahtuu ja miten erilaiset kehot liikkuvat. En tiedostanut alkuvaiheessa näin tarkalleen tutkijan ja tutkittavien luottamuksen rakentamisessa ruumiillisuuden ulottuvuutta, mutta ymmärsin sen seurattuani, miten ohjaaja työskenteli ryhmänsä kanssa. Empatia, jota voi kehon kautta välittää, oli yksi tapaa rakentaa luottamusta tutkittaviin ja lunastaa paikkansa ryhmässä (ks. Aromaa & Tiili 2018).

Osallistuvassa havainnoinnissa suhdetta tutkittaviin rakennetaan sitä mukaa, minkälaista informaatiota tutkimuksen kannalta tarvitaan (Eriksen 2004, 45). Kokemus ohjattavan roolissa olemisesta oli yksi kenttätyöni ulottuvuus. Yhtäältä tein itseäni huomaamattomaksi valitessani takarivin paikkoja, mutta toisaalta olin omalla liikkumisella yhtäläisesti ryhmäläisten arvioinnin ja vertailun kohteena. Lunastin legitimitteettini laittamalla itseni ja kehoni liikunnallisesti likoon.

Luottamuksen rakentumiseen vaikutti lisäksi se, että ohjaajalla oli puutteelliset tiedot suomalaisesta liikuntajärjestelmästä ja hän kyseli tai varmisti minulta

asioita. Toisinaan hän tarkisti jonkun suomenkielisen termin käyttämistä. Meidän kommunikaatiostamme kesken ohjausta tuli luonteva, ohimennen hoidettu tapa. Pidin huolta siitä, että vastaukseni olisivat lyhyitä ja sosiaalisesti ohjaajaa vahvistavia niin, että hän sai tarvitsemansa tuen, mutta hänen roolinsa osajana ei kaventunut.

Välttelin yliselittämällä murentamasta hänen auktoriteettiansa taitavana ohjaajana, sillä naisten liikunnallisen suorituksen onnistumiselle ei ollut mitään merkitystä sillä, onko joku suomenkielinen sana sanottu hieman väärin. Joskus keskustelin tunnin jälkeen Annan kanssa kahden kesken joistakin sanoista, joita hän käytti suoraan äidinkielestä käännettynä ja jotka saattoivat saada hyvin erilaisen merkityksen. Esimerkiksi yksi sellainen ilmaisu oli: *laittakaa jalat ristille*, tarkoittaen *laittakaa jalat ristiin*. Kun selitin ilmaisujen eron, Anna opetteli oikean vaihtoehdon nopeasti.

Korjasin Annan sanoja kuitenkin harvoin monestakin syystä. Tiedostin meidän vuorovaikutuksen epäsymmetrisyyden (ks. Buchert 2015, 46; 161; myös Heino & Lillrank 2020; Kurhila 2001) eli tutkijan valtaposition ”tietäjänä” ja välttelin suomea vahvemmin puhuvana osaja-oppija asetelmaa, siksi tarjosin usein Annan kanssa keskustellessa käytettäväksi hänen äidinkieltä, jossa olin itse altavastaja. Valintani helpotti tutkijan ja tutkittavan valta-aseman vähentämistä. Meille kehittyi tapa aloittaa keskustelut suomeksi, mutta niiden syventyessä siirryimme hänelle sopivampaan kieleen. Samoin tapahtui monesti silloin, kun haastattelin ryhmäläisiä.

Jo ensimmäisessä tapaamisessa Annan kanssa tuli kysymättä esille suomen kielen riittämättömyyden haaste yhteiskunnassa eteenpäin pääsemiselle. Samanlaista kielen kautta sosiaalista paikantumista nousi esille myös liikkujien haastatteluisissa. Tiedostin, kuinka tärkeä on olla nakertamatta lisää tunnetta ulkopuolisuudesta. Siksi osoitin naisten, erityisesti Annan, kanssa keskustellessa, että kielelliset kompastukset (vältän käyttämästä sanaa *virheet*) ovat luonnollisia. Joskus kompastuksia on enemmän ja toisinaan vähemmän, riippuen päivästä, miten vieraan kielen puhuminen milloinkin sujui. Ajan kanssa isommat kompastukset hioutuivat pois ja pienempien kanssa voi elää, eivätkä ne vähennä sitä hankittua ammattitaitoa, jota kullakin on. Samalla osoitin, että tarvittaessa tukea saa, jos siltä tuntuu, neuvoja sen enempää tyrkyttämättä. Muiden ohjaajien kanssa emme päässeet niin luottamuksellisiin keskusteluihin, sillä heidän seurassa vietetty aika oli lyhyempi, eikä yhtä syvällistä luottamusta ehtinyt syntyä.

4.6 Aineisto ja sen analyysi

Tiedon hankkimisen menetelmänä käytin etnografialle tunnusomaista monipuolista aineistonkeruuta, mikä mahdollistaa kokonaisvaltaisen lähestymisen tutkimuskohteeseen (Huttunen 2010). Tutkimusaineisto muodostui osallistuvan havainnoinnin avulla kerätyistä kenttäpäiväkirjamuistiinpanoistani, haastattelujen äänitiedostoista ja litteraatioista sekä reflektioivista teksteistä, joita kirjoitin monikulttuuriseksi nimetyn liikunnan tilaisuuksien ja seminaarien jälkeen.

Kolmen vuoden pituinen pitkäjänteinen ohjatussa liikuntaryhmätoiminnassa mukana oleminen muodostui keskeiseksi menetelmäksi aineistojen tuottamisessa. Keräsin havaintoja kahdesta näkökulmasta. Ensisijaisesti katsoin, mitä tapahtui liikuntatiloissa sekä liikkujien että ohjaajien silmin katsottuna. Lisäksi keräsin havaintoja siitä, minkälaiset olivat toiminnan organisatoriset olosuhteet. Viimeksi mainittu oli tarpeellista ilmiön kontekstualisoimiseksi. Nämä kaksi näkökulmaa suhteutuivat toisiinsa siten, että liikkujien ja ohjaajien kokemukset olivat pääroolissa ja havainnot organisatorisista ratkaisuksista sivuroolissa.

Aineiston keruu

Kenttätöön alkuvaiheessa lähdin havaintoaineistojen keräämisestä siitä oletuksesta, että jokaisessa ryhmässä muodostuu oma toimintakulttuurinsa, joka on minulle lähtökohtaisesti vieras. Vaikka tavoitteeni oli katsoa liikuntasalissa tapahtuvaa vailla omia ennakkokäsityksiä, ymmärrän hyvin, että omia kokemuksia on mahdotonta täysin työntää taka-alalle. Koetin kuitenkin tyhjentää päätäni ”tietämyksestä” ja katsoa uteliain mielin, mitä salissa ja pukuhuoneessa näen. Sama lähtökohta ohjasi minua haastattelujen tekemisessä. Olin hahmottanut muutaman ison teeman, joiden avulla kuljetan keskustelua haastattelussa eteenpäin, mutta tavoitteeni oli antaa ihmisten puhua ja katsoa mihin suuntaan puhe menee.

Pyrin osallistumaan havainnoimilleni tunneille kerran viikossa kolmen lukukauden aikana, syksystä kevääseen vuosina 2017–2018, 2018–2019 ja 2019–2020. Palasin vielä liikuntaryhmien pariin kesällä ja syksyllä 2021, sillä keväällä 2020 puhjennut koronaepidemia katkaisi kenttätöni äkillisesti. Koska tein tutkimusta palkkatyön ohella, tuli havaintopäiviin työmatkojen ja lomien takia välillä katkoksia. Aloitin yhdessä liikuntatilassa syksyllä 2017 ja siirryin toiseen keväällä 2018. Kummassakin tilassa oli liikkumaan tulleeille tarjolla kaksi peräkkäistä ohjattua jumpparyhmää. Seuraavana vuonna kävin kummassakin liikuntatilassa. Vaihdoin liikuntasaleja, mutta seurasin saman ohjaajan tunteja, koska halusin nähdä millaista on eri tiloissa kokoontuvien ja eri osallistujista koostuvien liikuntaryhmien ryhmädynamiikka ja käytännöt. Minua kiinnosti, miten toiminta rakentuu eri paikoissa, keitä tunneilla liikkuu ja ovatko saman ohjaajan ryhmät keskenään erilaisia.

Keräsin pääosan aineistostani kahdesta eri kaupunginosassa kokoontuvasta liikuntaryhmästä ja niiden käyttämistä liikuntatiloista ja pukuhuoneista. Tutkimukseni aikana liikuntaryhmien tarjonta laajeni, ja tutkimuksessani mukana oleville naisille tarjottiin uusia liikuntamuotoja, kuten sauvakävelyä ja helpotettua lentopalloa. Halusin nähdä, miten uusi ryhmä käynnistyi ja miten naiset siihen suhtautuivat, joten osallistuin kesällä 2019 kaksi kertaa vertaisohjaajan vetämään sauvakävelyryhmään. Ryhmä kokoontui kunnan liikuntakeskuksen ympärille rakennetussa liikuntapuistossa. Mamanet-lentopalloryhmään pääsin osallistumaan tutkimukseni loppuvaiheessa kesällä 2021, kun aikuisten liikuntaryhmät saivat koronasulun jälkeen luvan kokoontua ulkona. Tein osallistuvaa havainnointia yhteensä 39 ryhmäliikuntatunnilla.

Annan ohjaamia ryhmäliikunnantunteja seurasin eniten, mutta osallistuin samoissa saleissa myös toisten ohjaajien tunneille. Ensimmäisten havainnointituntien aikana kokeilin erilaisia käytäntöjä havaintojen tallentamiseksi. Otin tietokoneen mukaan liikuntasaliin ja ankkuroin itseni lähelle takaseinää, josta pääsisin tarkkailemaan koko liikuntatilaa. Edessä olevan peilin kautta näin hyvin liikuntatilan reunoilla olevia naisia ilman, että olisin erikseen kääntynyt heitä kohti. Tein ryhmän mukaan askelkuviot ja harjoitukset istuen kuitenkin välillä jumpamatolle, jotta saisin kirjattua ajatuksia ylös.

Näillä kerroilla tallensin nauhurilla myös koko tunnin, jotta voisin myöhemmin palata kuuntelemaan, minkälaista vuorovaikutusta salissa oli. Kysyin silloin erikseen naisilta luvan tallentamiseen. Näillä kirjauserroilla minun erillainen läsnäoloni tietokoneineen ei näyttänyt liikkujia häiritsevän. Arvelin sen johtuvan siitä, että olin jo tullut tutuksi, sillä otin myös tavaksi osallistua pukuhuoneessa naisten arkisiin keskusteluihin. Muutaman tunnin jälkeen totesin tietokoneen kanssa salissa työskentelyn hankalaksi, enkä ottanut jatkossa konetta mukaan.

Kehitin itselleni tavan painaa havaintoja mieleeni ja kotiin päästyäni kirjoitin välittömästi ajatukseni päiväkirjaan. Käytin mieleen painamisessa paikkaan kiinnittyvä muistitekniikkaa, jossa merkillisiä asioita muistetaan tilassa paikantumisen kautta. Kotona kävin ajatuksissani läpi liikuntasalia sekä pukuhuonetta ja palatuin mieleen, mitä tapahtui, millainen oli tunnelma tai millaisia keskusteluja käytiin.

Ensimmäisen vuoden aikana kirjoitin kaikesta fokusoimatta tarkemmin katsettani mihinkään erityiseen. Ymmärryksen kasvamisen myötä keskityin myöhemmin tiettyihin asioihin, koska ”yleistä kuvausta” oli jo kertynyt tarpeeksi. Esimerkiksi yhdellä tunnilla seurasin erikseen, mitä lapset tekivät salissa ja miten muut naiset sekä ohjaaja reagoivat lasten läsnäoloon. Toisinaan seurasin, millaisia kontakteja ohjaaja otti naisiin ja miten hän sopeutti ohjelmansa naisten erilaisiin lähtökohtiin.

Etnografisessa tutkimuksessa kenttätöössä tehtävät havainnot ja käydyt lyhyet keskustelut ovat sidoksissa pidempiin haastatteluihin. Raja muodollisten haastattelujen ja vapaamuotoisten keskustelujen välillä on kuitenkin häilyvä (Rastas 2010). Nimeän haastatteluiksi sellaiset keskustelut, jotka tallensin ja joista on tehty litteroidut dokumentit. Spontaanisti syntyneitä keskusteluja en voinut nauhoittaa, vaikka yleensä nauhuri oli mukana, sillä tilanteet syntyvät nopeasti. Monesti pukuhuoneissa käydyt keskustelut olivat lyhyitä, eikä nauhurin yhtäkkiä esille ottaminen tuntunut sellaisissa tilanteissa sopivalta (ks. Huttunen 2010), joten koetin painaa keskustelujen kontekstia ja tunnelmaa mieleen kirjatakseni ne myöhemmin kotona päiväkirjaani.

Tutkittavien kanssa käymäni vapaamuotoiset keskustelut syvensivät aiheistoa. Esimerkiksi sauvakävelyryhmässä kävelin afrikkalaisen naisen vieressä ja juttelimme lähes koko matkan ilman sen kummempia suunnitelmia. Käytän naisesta tässä tutkimuksessa nimeä ”Hawo”. Innostuimme puhumaan metsässä kävelemisestä ja marjojen keräämisestä, sillä runsaasti kukkivat mustikat saivat keskustelukumppanini avautumaan hänen tiiviistä metsäsuhteestaan. Vaikka

hänen kanssaan aikaisemmin, jumppatunnin jälkeen pukuhuoneessa toteutuksessa haastattelussa olin saanut selville Hawon mieltymyksen kävellä paljon, en kuitenkaan ollut ymmärtänyt, kuinka hyvin hän viihtyy metsässä.

Edellä kuvaamani esimerkki kertoo myös siitä, että erilaisissa ympäristöissä aineiston kerääminen tuotti rikasta sisältöä. Tutkimukseni loppuvaiheessa keuhalla 2021 kävin Hawon kanssa vielä toisen pidemmän keskustelun hänen kotonaan. Olin saanut käsityksen, että informantilla oli keskeinen rooli liikunnan puolestapuhujana heidän yhteisössään. Halusin kysyä tarkemmin hänen ajatustaan liikunnasta, mutta tällä kertaa muualla kuin liikuntatilojen yhteydessä.

Keskustelujen tallentamiseksi käyttämäni nauhuri oli pieni ja huomamaton, joten nostin nauhurin näkyvästi pöydälle. Varmistin jokaisen haastateltavan kanssa, että saan luvan puheemme nauhoittamiseksi. Lähes kaikkien naisten kanssa nauhurin käyttö sujui ongelmitta, paitsi yhden Euroopan ulkopuolelta tulleen ryhmäläisen kanssa syntyi keskustelu siitä, miksi käytän nauhuria. Hän suhtautui keskustelun tallentamiseen epäilevästi. Olin jo valmis jättämään nauhurin ja kirjaamaan keskustelumme ilman tallentamista, mutta ohjaaja Anna tuli luoksemme kuultuaan keskusteluamme pukuhuoneen ovelta. Hän selitti vielä kerran, miten nauhurin käyttö auttaa palauttamaan mieleen, mistä keskustelimme. Ohjaajan rauhallinen vakuuttelu minun vilpittömyydestäni tehoi, ja sain laittaa nauhurin päälle.

Haastattelut toteutin puolistrukturoidun ja avoimen haastattelun välimuotona. Olin laatinut teemoittain kysymyksiä, mutta en seurannut haastattelujen aikana suunnitelmaani kaavamaisesti. Lähdin liikkeelle siitä, miksi kukin oli tullut liikkumaan näille tunneille ja annoin keskustelujen kulkea sellaisiin suuntiin, mistä naiset itse halusivat puhua. Tartuin haastateltavien esiin nostamiin aiheisiin ja annoin keskustelujen kulkea mahdollisemman paljon heidän viemään suuntaan. Seurasin, mihin suuntaan keskustelut kulkivat ja tein tarkentavia kysymyksiä, joilla ohjasin puhetta kotimaassa harrastettuun liikuntaan sekä nykyisiin liikunnallisiin mieltymyksiin. Kysyin myös liikuntaan liittyvistä negatiivisista kokemuksista.

Laatimani kysymysrunko oli tukenani muistuttamassa pääteemoista, joista halusin tietoa. Olin kiinnostunut siitä, mistä tutkittavat saivat tietoa tarjolla olevista tunneista, olivatko he liikkuneet muissa ryhmissä sekä miksi he harrastivat liikuntaa juuri näissä ryhmissä. Usein keskustelut liukuivat pois liikunnasta ja naiset keskustelivat siitä, miten he olivat päätyneet Suomeen sekä kamppailuista paikkansa löytämisessä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Jätin tarkoituksella pois sellaiset kysymykset, jotka olisivat liittyneet haastateltavien oletettuun "taustakulttuuriin". Koska yksi tutkimustavoite oli havainnoita, minkälainen merkitys henkilöiden synnyinmaan tavoilla tai muutto-taustalla oli, en halunnut itse nostaa näitä teemoja keskusteluun. Luotin siihen, että haastateltaville merkitykselliset asiat tulevat puheeksi, jolloin voin aiheeseen tarttua ja kysellä lisää. Koetin välttää tilannetta, jossa lähtömaan kulttuuriin liittyvät merkitykset olisivat nousseet esille siitä syystä, että olin itse kysymyksilläni ohjannut haastateltavat aiheen äärelle.

Aihekokonaisuudet, joita haastatteluissa kosketimme, liittyivät kyseiseen ryhmäliikunnan tuntiin, aikaisempaan liikkumiseen synnyinmaassa sekä Suomessa, kokemuksiin liikkumisesta vanhempien ja nykyisen perheen kanssa sekä odotuksiin ja toiveisiin liikunnan suhteen. Ryhmäliikunnasta kyselin tarkemmin: Miten tutkittava on löytänyt tiedon tunnista? Miksi hän haluaa liikkua juuri tässä ryhmässä? Mitä on hyvä ja mikä huono kokemus liikunnassa? Onko tämä ryhmä jollain tavalla erilainen kuin jokin muu liikuntaryhmä ja millaisena nähdään ohjaajan rooli ryhmässä.

Haastattelut tein heti liikuntatuntien jälkeen, ja ne olivat kestoltaan 30–50 minuuttia. Ryhmäläisten nauhoitettuja haastatteluja kertyi yhteensä yli 9 tuntia (9:27). Kooste liikkujien haastatteluista on liitteenä 2 taulukossa 3. Pääasiassa keskustelin naisten kanssa kahdestaan. Kolme keskustelua tein kuitenkin parihaastatteluina. Euroopan ulkopuolelta tulleiden naisten kohdalla syy oli siinä, että kummankin haastattelun yhteydessä toinen naisista ei puhunut suomea kovin hyvin, ja ystävän avulla sain heistä paremmin selvää. Suomeen naapurimaasta tulleiden naisten kohdalla taas päädyin keskustelemaan kahden naisen kanssa yhdessä, koska he tulivat tunnille samalla autolla. Päätin, että haastattelutilanteesta ei olisi tullut rauhallinen, jos kaveri tietää toisen olevan oven takana odotamassa. Halusin myös kokeilla, tuottaako parihaastattelu eri tavalla tietoa verrattuna siihen, kun keskustelin tutkittavan kanssa kahdestaan.

Aineiston keruussa oli fokus myös ohjaajissa. Siltä osin minulle kertyi eniten muistinpanoja ja haastatteluja Annasta. Kävin myös muiden ohjaajien tunteilla. Annan ja muiden ohjaajien kanssa keskustelin ennen ja jälkeen liikuntatuokioiden, mutta muistinpanoni keskusteluista tein vasta myöhemmin kotona. Keskustelin ohjaamisesta myös vertaisohjaajan kanssa, joista kaksi naista toimii tuntiohjaajina ja yksi sijaistaa muita ohjaajia tarpeen tullessa. Annan ”pelisilmä” oli tunnistanut ryhmäläisten joukosta ohjaustaitoisia naisia, ja hän oli rohkaissut heitä ottamaan vastuuta uusien ryhmien ohjaamisesta. Lisäksi haastattelin kahta koordinaattoria, kumpaakin noin kaksi tuntia. Tallensin nämä haastattelut ja litteroin syntyneet äänitiedostot. Ohjaajien (2 kpl.) ja toiminnan koordinaattorien (2 kpl.) haastatteluja kertyi yhteensä 12 tuntia ja 21 minuuttia. Kokonaisuudessa nauhoitettuja keskusteluja oli noin 22 tuntia. Kooste ohjaajien ja koordinaattorien haastatteluista on liitteenä 2 taulukossa 4.

Etnisesti moninaisen ryhmän tutkimisessa yksi keskeinen haaste on kieli. Minun oli päätettävä, yritänpö aineistojen keruussa selvittää itse vai etsinkö tarvittaessa tulkkeja avuksi. Lähdin siitä, että ohjaajan on pärjättävä ryhmässä riippumatta siitä, mitä kieltä ryhmäläiset puhuvat. Siten päätin tulla toimeen omin voimin ja olla ryhmäliikunnan ohjaajien kanssa samassa tilanteessa, jossa kaikkien kanssa ei voi puhua heidän äidinkielellään. Siltä osin kuin oli mahdollista, hyödynsin omaa kieliresurssiani, sillä puhun suomea, viroa, saksaa, venäjää ja englantia. Pääkieli, joilla kommunikoin tutkittavien kanssa, oli suomi, mutta käytin apunani myös muita kieliä. Ryhmäläiset toimivat tarvittaessa apuna tulkkina ja lisäksi havainnollistimme puhettamme käsillä ja ilmeillä. Halusin asettaa itseni ohjaajan ”saappaisiin” ja kerätä informaatiota niillä resursseilla, joita kullakin hetkellä oli käytettävissäni, joten luovuin ajatuksesta käyttää ammattitulkkeja.

Aloitin kaikki haastattelut suomeksi, mutta annoin tutkittavalle mahdollisuuden vaihtaa kieltä silloin, kun puhuimme kumpikin jotakin muuta yhteistä kieltä. Huomasin, miten äidinkielellä ajatusten ilmaisemisen ei ainoastaan syventänyt keskusteluja, vaan vaikutti myös informantin olemukseen ja ilmaisuun. Omakielisessä keskustelussa tuli laajemman sanavaraston lisäksi mukaan tunnetaso, joka väritti kertomusta. Tein itselleni muistinpanoja myös siitä, mitä muuta eri kielten käyttämiseen liittyi.

Hän luki tutkimusluvut suomeksi, puhui rauhallisesti ja hänestä sai hyvin selvää. Aloitimme haastattelun suomeksi. Hän vastasi mutta se oli jonkun verran hidasta. Minusta tuntui, että hänen vastaukset olivat pinnallisia ja rohkaisin häntä puhumaan xx-kielillä. Aluksi hän jatkoi vielä suomeksi, mutta kun hän vaihtoi kielen, puhe meni nopeammaksi, syvällisemmäksi ja värikkäämmäksi. Hän yritti kovasti puhua suomea (hän kielitaito oli hyvä) mutta siihen puheeseen ei tullut tunnetta mukaan, se jäi jotenkin kohteliaisuuden rajoihin. Hänen äidinkieltä puhumalla pääsimme paljon läheisemmiksi. Hän kertoi ajatuksia todella mielellään. (Kenttäpäiväkirja, 30.06.2019.)

Liikkujilta ja ohjaajilta keräämäni aineistot olivat tasavertaisessa suhteessa toisiinsa nähden. Kun tutkimukseni alkuvaiheessa huomioni oli enemmän liikkujissa, siirsin tutkimuksen edetessä huomiotani enemmän ohjaajiin. Tutkimusta aloittaessani pidin ohjaajan ajatuksia liikkujien ajatuksia täydentävinä, mutta analyysin myötä ymmärsin, kuinka merkittävässä roolissa oli ohjaajan tapa työskennellä. Työskentelyn tavalla tarkoitan sekä ohjaajan ohjaustyötä liikuntasalissa ja vuorovaikutusta osallistujien kanssa pukuhuoneessa että myös ryhmien ylläpitoon tarvittavaa usein pimentoon jäävää oheistyötä. Oheistyöllä tarkoitan verkostotyötä liikuntaryhmien mainostamiseksi ja kontaktien saamiseksi ulkomaa-laistaustaisiin henkilöihin sekä yhteydenpitoa liikkujiin. Näkyvä ja piiloon jäävä työ yhdessä muodostivat kokonaisuuden, joka heijastui liikkujien merkitysmaailmoihin. Sen ymmärryksen myötä pidin sekä ohjaajiin että liikkujiin liittyvää aineistokokonaisuutta yhtä tärkeänä ja toisiaan täydentävinä.

Käytän tässä tutkimusraportissani runsaasti lainauksia aineistosta, sillä tutkittavien puhetavoilla ja kielenkäytöllä on oma roolinsa tutkimuksessani. Jo litterointivaiheessa olin tarkkana naisten suomenkielisten ilmaisujen kanssa, ja kirjasin ne juuri sellaisella tavalla, miten he sanoja käyttivät niitä muuttamatta tai ”korjaamatta”. Muistan havahtuneeni siihen, miten naisten kanssa puhuessani heidän käyttämänsä suomen kieli oli mielestäni ”suhteellisen normaali”. Toisin sanoen minun ei tarvinnut ponnistella ymmärtämisen eteen, enkä keskusteluissa miettinyt, miten he suomea puhuivat. Litteroituani äänitiedoston sanoiksi paperille saman henkilön suomen kieli saattoi näyttäytyä huomattavasti ”heikommalta” kuin miten olin arvioinut sitä kuullessani. Paperilla olevista sanoista puuttui ilmeillä ja kehon kielellä vahvistettu sanoman voima. Koska kielen käyttäminen nousi tulkinnoissa merkittävään rooliin, säilytin lainauksissa naisten puheet mahdollisimman autenttisina.

Haastatteluaineistoa käytin anonymisoituna siten, että kaikille haastateltaville mukaan lukien ohjaajat ja koordinaattorit olen antanut uudet nimet. Koetin alussa myös toista ratkaisua eli olla antamatta informanteille lainkaan nimiä ja

puhua heistä vain naisina. Kuitenkin analyysin edetessä huomasin, että liikuntaan osallistuvien tutkittavien aikaisemmilla tarinoilla oli merkitystä, joten oli tarve tunnistaa yksittäisiä informantteja tarkemmin. Siksi nimesin tutkittavani uudelleen niin, ettei heitä voi tunnistaa. Siten tutkimuksen eettisistä ja metodologisista syistä (ks. luku 4.8) häivytin myös naisten etnisen taustan, joten otin anonyymien nimien valinnassa huomioon alkuperän piilossa pysymisen.

Valitsin nimet laittamalla naiset haastattelujen ajankohdan mukaiseen järjestykseen. Tämän jälkeen annoin sekä ryhmäläisille että ohjaajille ja koordinaattoreille yhdessä nimet aakkosjärjestyksen mukaan siten, että nimissä olisi ulkomaalaistaustaisuuteen viittaava kaiku. Koska haastattelin seuraamani ryhmän ohjaajaa ensimmäisenä, sai hän A kirjaimella alkavan nimen Anna. H kirjaimen kohdalle osunut nainen sai nimeksi Hawo siitä syystä, että kyseinen nimi on naisen kertoman mukaan vastine omalle nimelleni Eva. Hawosta tulikin yksi keskeisistä tiedonlähteistäni, mitä en vielä silloin tietenkään ymmärtänyt.

En esittelen informanttejani tässä vaiheessa kootusti, vaan kerron heidän taustoistaan tarkemmin tulosten läpikäymisen yhteydessä. Päädyin tällaiseen ratkaisuun, jotta saisin paremmin kytkettyä henkilön taustaa liikunnalle ja liikumiselle annettuihin merkityksiin. Tutkimushenkilöt ikään kuin kasvavat persooniksi etnografisen tarinan edetessä, toiset enemmän ja toiset vähemmän, riippuen siitä, kuinka paljon kukin nainen oli valmis itsestään kertomaan. Iältään naiset olivat kolmenkymmenen ja kuudenkymmenen ikävuoden väliltä.

Informantit näkyvät aineistolainauksissa pääsääntöisesti anonymisoiduilla nimillään tai viittauksilla haastattelujen ajankohtaan. Lainausten viittaukset ovat merkittyjä siten, että viittauksen alkuosan H tarkoittaa haastatteluja. Seuraava kirjain tarkoittaa haastateltavan roolia, jolloin L-kirjain tarkoittaa liikkujaa, O-kirjain ohjaajaa ja K-kirjain koordinaattoria. Kirjaimien jälkeen tulee haastattelun päivämäärä. Esimerkiksi ohjaaja Martinan tiettyyn kommenttiin olen viitannut muodossa HO_30.6.2021.

Liikkujien osalta pidin tärkeänä tietoa myös siitä, kumpaan Annan ryhmään haastateltava osallistui, joten viittauksissa on kahden ensimmäisen kirjaimien jälkeen numero 1 tai 2 erottamaan, kumpaan ryhmään informantti osallistui. Esimerkiksi Maryn kanssa tutustuin silloin, kun siirryin seuraamaan Annan toista ryhmää, joten hänen kanssaan käymästäni keskustelusta poimittu lainauksen tunnistustieto on merkitty muotoon: HL_2_15.4.2019.

Aineiston analyysi

Etnografisessa tutkimuksessa aineiston analyysi on monivaiheinen prosessi. Kaikkien työvaiheiden ja käänteiden kuvaaminen on varsin haastavaa, sillä systemaattisen analyysin lisäksi tutkija tekee jo kenttätöiden aikana alustavia analyyssejä ja luokitteluja (Rastas 2010). Aloitin aineiston alkuvaiheen analyysin noin vuosi kenttätöiden alkamisen jälkeen kesällä 2018. Luin ensimmäisiä haastatteluja ja omia päiväkirjamerkintöjäni luoden niiden pohjalta alustavaa kuvaa ulkomaalaistaustaisuudesta ohjatussa liikunnassa. Hahmottelin teemoja, jotka mielestäni jäsentivät havainnot yhdessä haastattelujen kanssa.

Ensimmäiset luokittelukokonaisuudet paikantuivat sellaisten teemojen, kuten *liikkuminen tunnilla, ohjaajan työskentely ja vastuun ottaminen, vuorovaikutus, ryhmän normit sekä luottamuksen rakentuminen* ympärille. Olin esiyymmärrykseni myötä sidoksissa Bennettin (1993) kulttuurisen herkkyyden kehitysmalliin ja kirjasin yhdeksi lukemistani ohjaavaksi käsitteeksi *kulttuurisensitiivisyyden*. Myöhemmin aineiston luennan edetessä kulttuurisensitiivisyys ei tukenutkaan aineistoni jäsentymistä, koska naiset eivät itse ottaneet puheissa lähtömaan kulttuuriin liittyvää puheeksi. Siten jätin kulttuuriin painottuvan viitekehysten sivuun. Huomasin aineistossani toistuvan aiheita, jotka kiinnittyivät toiseuttamiseen. *Toiseus* oli teema, johon en ollut ennalta kovinkaan paljon kiinnittänyt huomiota. Toiseus esiintyi paitsi liikkujien myös ohjaajien tarinoissa enemmän tai vähemmän tiedostettuna, kuitenkin monilla tavoilla puhuttuina kertomuksina, joilla ilmaistiin koettua epäoikeudenmukaisuutta tai alistavaa asemaa yhteiskunnassa.

Haastattelujen litterointi samanaikaisesti kenttätyön kanssa mahdollisti ensimmäisen systemaattisen luennan. Kirjoittaessani nauhoitettuja tekstejä puhtaaksi palasin samalla ajatuksissani liikuntasalin tunnelmiin ja haastateltavan henkilön olemukseen. Tein siten jo litteroinnin aikana tulkintoja kertomuksista ja tilanteista ja kirjasin niitä tekstitiedostojen sivumerkinnöiksi varsinaisen analyysini tueksi.

Varsinaisessa analyysissäni hyödynsin Atlas.ti-tietokoneohjelmaa. Tallensin kaikki aineistot ohjelmaan jäseneltyinä neljään ryhmään: 1. omat päiväkirjamerkintäni, 2. liikkujien haastattelut, 3. ohjaajien sekä toiminnan koordinaattorien haastattelut sekä 4. reflektointiaineisto sähköposteista, seminaareista ja tilaisuuksista. Tallennettuja dokumentteja oli yhteensä 71. Tekstiaineiston jaottelu teemoittain auttoi myöhemmin löytämään, mistä tekstikatkelmat ovat peräisin ja tarkistamaan lainausten kontekstin.

Ensimmäinen lukukierros

Luin aineistoa analyysiohjelmaa hyödyntäen, mikä mahdollisti samanaikaisesti koodaamisen ja tulkintamerkintöjen tekemisen. Aloitin systemaattisen aineistoon tutustumisen kenttäpäiväkirjoistani ja haastatteluista, jotka luin muutama otteeseen läpi. En käyttänyt ensimmäisellä lukukierroksella tarkkoja lukemista ohjaavia kysymyksiä, vaan otin aineistoa haltuun koodaamalla aineistokatkelmia niiden sisällön mukaan. Tällöin aineistoni jäsenyi karkeasti seuraaviin kategorioihin: *tausta, toiminnan organisoiminen, tekeminen ryhmässä ja merkitykset*.

Tausta-ryhmään keräsin naisten kertomuksia liikunnan harrastamisesta lapsuudessa, perheestä, koulutuksesta, ammattitaidosta, Suomeen tulosta ja liikuntaryhmän löytämisestä, kukin omalla koodilla. Toiseen kokonaisuuteen, *toiminnan organisoiminen* -ryhmään, keräsin sellaisia koodeja, joka liittyivät siihen, miten ja milloin toiminta sai alkunsa, miten sitä järjestettiin sekä millaisia kappailuja järjestämiseen liittyi. *Tekeminen ryhmässä* -kategoriaan keräsin koodit, jossa oli havaintoja liikuntapaikoilta sekä naisten kertomuksia toiminnasta liikuntatiloissa, pukuhuoneissa ja muilla liikuntapaikoilla. *Merkitykset*-kategorian

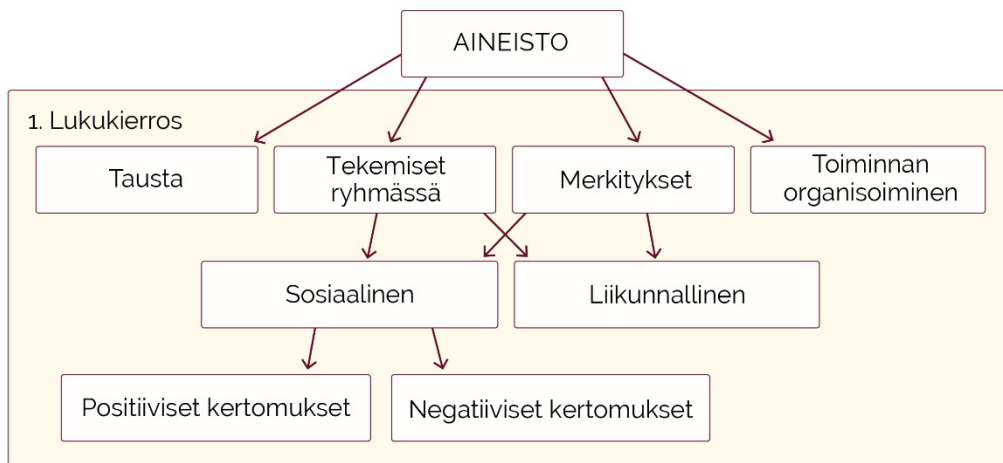
alle ryhmittelin liikkujien ja ohjaajien valintoihin ja mieltymyksiin, mutta myös liikuntaan liittyvistä negatiivisesti sävyttyneisiin kokemuksiin liittyvät aineiston koodit.

Monesti jokin tekstikatkelma sisälsi eri teemoihin liittyvää informaatiota, joten koodasin katkelman kahdella tai kolmella eri koodilla. Esimerkiksi tekstikatkelma Beritin nuoruusajan liikuntaan liittyvästä keskustelusta tuli koodatuksi kolmesta näkökulmasta, jossa käytin koodeina *liikunta kotimaassa*, *vanhemmat* sekä *motivaatio*. Tällöin sama tekstikatkelma antoi informaatiota eri teemakokonaisuuksiin.

Eva: Teittekö jotain muuta myös vai ainoastaan fitness treeniä?

Berti: Uinti oli myös, ehkä sen takia, että minulla ja isällä on selän kanssa ongelmia, androosi?, ja mun täytyy taistella niiden kipujen kanssa, androosin kanssa täytyy treenata elämän loppuun saakka, silloin pärjää.

Kävin ohjelman avulla koodilistoja läpi ja ryhmittelin niitä uudelleen kooten aluksi isompia kokonaisuuksia. Koko aineisto alkoi hahmottumaan kahden pääteeman, *liikunnallinen* ja *sosiaalinen*, kautta. Sosiaaliseen paikantunut aineisto sisälsi kahtiajaon positiivisiin ja negatiivisiin kertomuksiin, joista jälkimmäisestä muodostui myöhemmin oma, eriarvoisuudesta kertova kokonaisuutensa: *Eletty toiseus ja eronteot liikunnassa*. Kuviossa 2 esittelen ensimmäisen lukukierroksen jälkeen muodostuneita teemakokonaisuuksia, joiden alle ryhmittelin koodeja.

KUVIO 2 Ensimmäisen lukukierroksen aikana muodostuneet teemakokonaisuudet ja aineiston jäsentäminen.

Toinen lukukierros

Koska tutkimusasetelmani oli muuttunut ja keskeinen tietointressi kulttuurisen-sitiivisyydestä menettänyt kentällä ollessani merkityksensä, oli tehtäväni valita, mistä käsin lähdän analyysiäni rakentamaan. Koska tärkein tietointressini – naisten liikunnalle antamien merkitysten selvittäminen – pysyi tutkimuskysymyksenä paikallaan, oli selvä, että minun täytyi pitää naiset analyysin keskiössä.

Liikkujien pitäminen keskiössä johti väistämättä moninaisuuden äärelle, sillä salissa näkemäni kirjo naisten lähtökohdista ja elämäntilanteista oli hyvin runsas. Lähdin siten uudella lukukierroksella jäsentämään koodilistaa uudelleen lukien tekstejä *moninaisuuden* linssiä käyttäen. Lukemistani ohjasi kysymys siitä, mitä moninaisuudessa on sellaista, jolla on merkitystä yhtäältä liikkujan sekä toisaalta ohjaajan työskentelyn kannalta. Lisäksi kysyin lukiessani aineistolta, mikä moninaisuudessa kytkeytyy liikuntaan ja mikä sosiaaliseen. Toisessa luennassa käytin siten hyödyksi aikaisemmin tehtyä aineiston jaottelua. Analyysin myötä aineisto pilkkoutui uudelleen kahteen osaan: *ryhmäläisten lähtökohdiksi* sekä *ryhmän toimintakulttuuriksi*.

Moninaisuuden aukikirjoittaminen auttoi kiinnittämään huomiotani tarkemmin sosiaalisiin tekijöihin, jotka näyttivät vaikuttavan siihen, miksi naiset halusivat tulla tunneille tai jatkaa säännöllistä harjoitteluaan. Moninaisuuden jäsenitys paljasti myös, miten liikunnalliset ja sosiaaliset tekijät kietoutuivat ryhmäliikunnassa yhteen ottaen myöhemmin roolinsa liikuntaan liittyvien merkitysten syntymisen prosessissa. Toisin sanoen jäsentämällä ja käsitteellistämällä ryhmäliikunnassa moninaisuutta, rakensin pohjaa myöhemmin tekemälleni analyysille liikuntaan liittyvien merkitysten muodostumisesta. Moninaisuuden kautta kuvatut lähtökohdat ja liikuntaryhmän toimintakulttuuri asettuivat siten kontekstiksi, jonka valossa tarkastelin myöhemmin naisten sekä ohjaajan ryhmäliikunnalle antamia merkityksiä.

Kuten edellä kuvasin, muodostui aineistosta yksi teema negatiivisista sosiaalisista kokemuksista eli koetusta toisena olemisesta. Eletystä toiseudesta syntyi tulosten tulkinnalle moninaisuuden lisäksi toinen konteksti. Koska en ollut alun perin tekemässä luokka-, rasismi- tai eriarvoisuustutkimusta, en ollut perehtynyt etukäteen syvällisesti toiseuttamisen tai eriarvoisuuden muodostumisen teemoihin. Näihin teemoihin liittyviin teorioihin tutustumisen jälkeen ymmärsin toiseuden olevan syvästi yhteiskunnallinen ilmiö, jota tulisi tarkastella yhteiskunnan mikro-, meso- ja makrotasojalla yhdistämällä. Etsimistäni ohjaavat toiseuteen liittyvät teemat nostivat esille kysymyksiä: Millaista toiseutta on koettu? Mitä tapahtui eli millaista oli se teko, jolla toiseuden kokemus saatiin aikaiseksi? Oliko tekijä nimettävissä? ja Kohdistuiko teko yksilöön, ryhmään vai järjestettävään toimintaan?

Toiseuteen liittyvien teemojen jäsentämisen ja tulkitsemisen tueksi otin Anna Rastaa (2007) rasististen tekojen jaottelun, johon yhdistin Göran Thernbornin (2014) teoriaa eriarvoisuuden tuottamisen prosesseista. Siten luokittelin toiseudesta kertovat kokemukset *yksilöiden tekemiin erontekoihin* sekä *institutionaalisiin erontekoihin*. Yksilöiden tekemien erontekojen analyysi oli siltä osin haas-

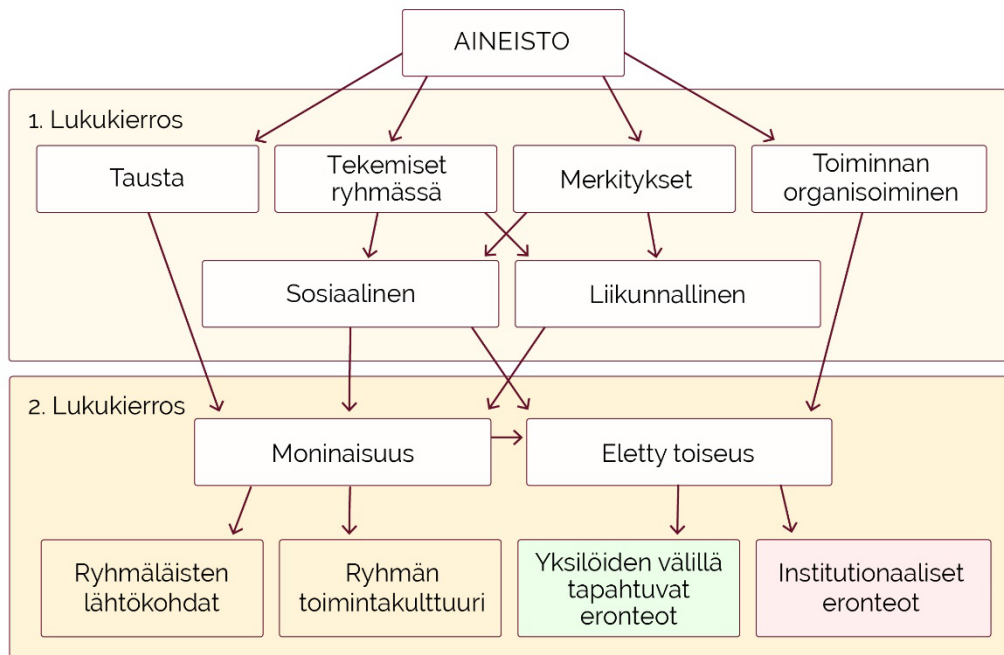
tava, että liikkujien kokemukset, joihin pääsin kiinni, olivat sirpaleisia ja perustuivat muutaman informantin kertomusten varaan. Oma aikaisempi kokemukseni kuitenkin vahvisti näitä kertomuksia, joten tulkitsin löydöksiä ”jäävuoren huippuna” monien muiden kokemusten jäädessä piiloon.

Tutkimusekonomisesti ei enää syksyllä 2020 ollut mahdollista laajentaa kenttätöitä, sillä uudelleen puhjennut koronaepidemia vaikutti muutenkin tuntitarjontaa rajoittavasti ja sen myötä myös kenttätöiden vähenemiseen. Aineistoni rikastamiseksi tein ratkaisun lisähaastatella kahta ryhmäläistä, joiden kanssa keskustellessa oli kuullut heidän kokemuksiansa ulkopuolisuudesta. Käytän osaa heidän kertomuksista *case-tapauksina*. Lisäksi peilasin toiseudesta kertovaa aineistoa autoetnografian keinoin aikaisempiin omiin kokemuksiini työstä ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntaryhmien parissa. En koonnut autoetnografista aineistoa erilliseksi dokumentiksi, vaan lisäsin kenttäpäiväkirjan sekä haastattelujen litteraattien sivumerkintöihin mieleen muistuneita kokemuksia ja tunteita.

Institutionaalisten erontekojen osalta aineistoa kertyi läpi koko kenttätöiden. Sen esittely lukijalle painottuu tutkimuksen keskiössä olevaan ohjaaja Annaan, jonka näkökulmasta katson työntekoa ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmäliikuntaa tarjoavassa kunnallisessa liikuntapalvelussa. Analysoin näitä kahta erontekokategoriaa – yksilöiden välistä ja institutionaalista – eri suunnista siten, että yksilöiden välillä tapahtunutta toiseuttamista analysoin alhaalta ylös eli yksilöstä käsin kohti yhteiskunnassa olevia erontekoja. Institutionaalista eronteosta kertovaa aineistoa käsittelemällä päinvastoin ylhäältä alas eli yhteiskunnan rakentumisesta käsin kohti yksilöitä, jotka organisaatioissa toteuttavat institutionaalisia tehtäviä.

Yksilöiden tekemien erontekojen analyysissä hyödynsin Anna Rastaa (2007) muotoilemista luokittelukategorioista seuraavia: *tilan käyttö, katseet, ja tuijotukset, erilaisuutta koskevat oletukset sekä rasistinen häirintä*. Institutionaalisten erontekojen osalta jäsenin aineistoa Thernbornin (2014) mukaan yhteiskunnallisten tasojen kautta analysoiden toisena olemisen kokemusta yksilötasoisina työntekijän kokemuksina sekä ryhmätasolla toiminnan paikantumisen organisaatiossa. Vaikka tämän tutkimuksen aineisto ei tuonut eksplisiittisesti esille yhteiskunnallisella eli makrotasolla tapahtuvaa toiseuttamista, paikansin ilmiötä erillistutkimuksella, jonka tulokset julkaisin tämän tutkimuksen analyysin tekemisen aikana syksyllä 2020 (Rönkkö 2020).

Kuviossa 3 esittelen, miten ensimmäisen ja toisen lukukierroksen tuloksena muodostuneet teemat ovat keskenään kytköksessä. Toista lukukierrosta ohjasi tutkimuskysymys: Millaista moninaisuutta ja/ tai toiseuden kokemuksia ulkomaalaistaustaisten naisten ohjatussa liikuntaryhmässä ilmenee?

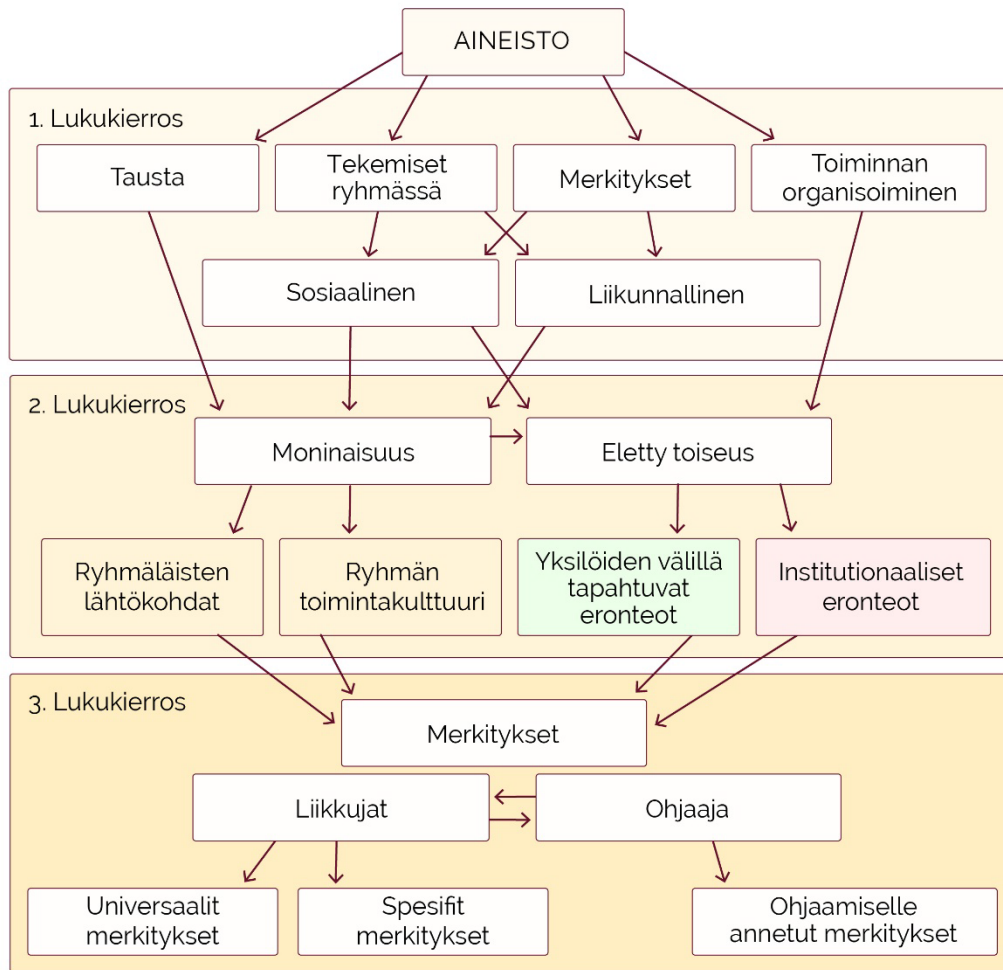

KUVIO 3 Toisen lukukierroksen tuloksena muodostuneet teemat ja niiden kytkökset.

Kolmas lukukierros

Keskeiseen tutkimuskysymykseen – Millaisia merkityksiä ulkomaalaistaustaiset naiset ja ryhmäliikunnan ohjaajat antavat liikkumiselle ohjatussa ryhmässä? – vastaamiseksi luin aineistoa taas uudesta näkökulmasta pitäen mielessäni alussa tehdyn perusjaon *sosiaaliseen* ja *liikunnalliseen*. Koska yksi mieltäni painava kysymys oli naisten ulkomaalaistaustaisuudesta tuleva mahdollinen vaikutus liikuntaryhmään, tein analyysia varten tarkemman jaon *universaaleihin* eli taustasta riippumattomiin merkitystulkintoihin sekä *spesifeihin*, ulkomaalaistaustaisille naisille tunnusomaisiin merkitystulkintoihin.

Ohjaajien kohdalla rakensin merkitysten analyysin toisella tavalla. Etsin aineistosta sitä, miksi tutkittavat haluavat ohjata ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmiä. Minua kiinnosti myös, onko liikuntaryhmään osallistujien ulkomaalaistaustaisuudessa sellaista vetovoimaa, että juuri heitä halutaan ohjata. Vaikka ohjaajienkin puheissa kiinnitin yhtäläisesti huomiota sekä liikunnallisiin että sosiaalisiin seikkoihin, painottuvat alakategoriat enemmän sosiaalisen mukaan, sillä ohjaajat peilasivat herkästi naisten sosiaalista statusta ulkomaalaistaustaisina henkilöinä. Kuviossa 4 esitän aineiston lopullisen jäsennyksen.

KUVIO 4 Kolmannen lukukierroksen tuloksena paikantuneet teemat ja teemojen suhde toisiinsa.

Aineiston analyysi ja jäsentäminen muodostivat siten kolme teemakokonaisuutta, joista kaksi ensimmäistä *moninaisuus* ja *eletty toiseus* muodostivat yhdessä kontekstin kolmannelle, *merkityksiä* valaisevalle kokonaisuudelle. Aineiston analyysi eteni prosessinomaisesti siten, että lukukierrokset, joita tutkimuskysymykset ohjasivat, rakentuivat edellisten tulosten päälle jäsentäen aineistoa uudella tavalla. Tulosten yhdistämisen mahdollisti ulkomaalaistaustaisten naisten liikunnalle annettujen merkitysten muodostumisen prosessikuvauksen tekemisen sekä tutkittavan ryhmäliikunnan ilmiön kuvaamisen kompleksisena, monitahoisena ja -kerroksisena.

4.7 Positioni tutkijana

Etnografinen tutkimus ei anna tyhjentäviä vastauksia, vaan on aina tutkijan subjektiivinen näkemys ja tulkinta tutkimuskohteesta (Fingerroos & Jouhki, 2018, 102). Etnografialle on ominaista tutkijan persoonan vahva läsnäolo koko tutkimusprosessin ajan, sillä tutkija on koko persoonallaan ja kehollaan se instrumentti, jolla tietoa tuotetaan (Eriksen 2004, 46). Empirialle perustuva kenttätyö saa vaikutteita tutkijan elämäkokemuksista ja henkilöhistoriasta sekä siitä, mitä tutkija tietää ilmiöstä etukäteen. Toisin sanoen oma tausta ja asenne vaikuttavat katsontakantoihin, joiden kautta nähty ja kuultu tulevat merkityksellisiksi ja myös tulkituiksi.

Tutkijan oman aseman, ennakkokäsitysten ja olettamusten tiedostaminen sekä auki kirjoittaminen ovat osa etnografista tutkimusta, ja niihin liittyviin kuvauksiin tukeutuen lukija voi ymmärtää tehtyjä valintoja ja tulkintoja sekä arvioida lopputulosta (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2018). Avaan lukijalle omia ennako-oletuksiani, ajatteluani ja sen muuttumista rinnakkain tutkimustulosten raportoinnin kanssa. Pitkäaikainen kokemukseni monikulttuuriseksi nimeytyneen liikuntatyön parissa on ollut avuksi ajallisen ja kulttuurisen kontekstin paikantamisessa sekä tulkintojen tekemisessä. Kentän tunteminen on myös pitänyt yllä motivaatiotani tämän tutkimuksen loppuun saattamisessa, sillä olen nähnyt tarvetta aihepiirin tulemiselle marginaalista osaksi yleistä liikuntatyön kenttää. Toisaalta tiedostan, että aikaisemmissa kokemuksissani piilee vaara, joka voi soikaista ja luoda turhia ennakkokäsityksiä sekä itsestäänselvyyksiä, joiden syy-yhteyksien perään ei huomaa katsoa (Suojanen 1997).

Samalla, kun tein töitä pysyäkseeni tutkija-minän roolissa ja etäännyttääkseni itseäni tutkittavista, samastuin sekä liikkujiin että ohjaajaan monellakin tavalla. Vaikka koin yhtäältä olevani sisällä suomalaisessa yhteiskunnassa, olinhan asunut Suomessa jo 27 vuotta, kamppailin silti riittämättömyyden tunteen ja osaamiseni tunnustamisen kaipuun kanssa, niin kuin monet naiset, joita haastattelin. Olin Suomeen muuttaessani identifioinut itseni liikunnan ammattilaiseksi ja uskoin liikunta-minän olevan se resurssi, jolla löytäisin paikkani Suomessa, mutta toisin kävi. Oma minää piti rakentaa uudestaan. Ulkomaalaistaustaisuuteni alkoi määrittelemään työmarkkina-arvoani 2000-luvun loppupuolella laajemmin kuin liikunta-ammattini. Axel Honnethin mukaan yksilö voi tuntea itsensä arvokkaaksi silloin, kun tietää tulevansa tunnustetuksi osaamisensa ja kykyjensä perusteella (Honneth 1996, 125).

Muutokset ammatti-identiteetissäni aiheuttivat sisäisiä ristiriitoja ja nostivat mieleeni kamppailuja tunnustamisen tarpeista. Tutkimuksen tekemisen yhteydessä omakohtaiset kokemukseni muistui mieleen ulkopuolisuutena, ja ne saivat uusia merkityksiä sitä mukaan kuin näin tutkittavien naisten kamppailuja liittyen yhteiskunnalliseen sekä sosiaaliseen asemaan, mutta myös liikuntaan. Kokemukseni kamppailuista purkautuivat tutkimuksen tekemisen aikana erilaisina tunteina ilmentyen esimerkiksi pahoinvointina eriarvoisuutta analysoidesani tai pelkona kirjoittaessani liikuntapolitiikan toiseutta ylläpitävästä roolista.

Suopajärvi ja kumppanit muistuttavat, että omien tunteiden läpikäynnillä on tutkimuksen tulosten kannalta merkitystä ja niitä tulee soveltuvilta osin tehdä luki-joille näkyväksi, jotta tutkijan asema suhteessa tutkittaviin tulee ilmi. (Suopajärvi ym. 2019).

Kokemukseni muukalaisuudesta liikuntakentällä sekä toisten muuttajien törmäykset, joita olin nähnyt monien vuosien aikana, johdattelivat minut pohtimaan ihmisten erilaisia yhteiskunnallisia asemia, stereotyyppisiä lähestymisiä ja sosiaalisia arvoja. Vuosien kokemukseni moninaisuuskouluttajana auttoi minua tiedostamaan, kuinka paljon toimimme ennakko-oletustemme varassa. Tiesin, että ennakko-oletuksistamme emme pääse, niitä on meillä kaikilla. Tietoisella harjoittelulla voimme kuitenkin tulla niistä aikaisempaa enemmän tietoisiksi ja sitä kautta kyseenalaistaa omia määrittelyjämme ja tulkintojamme toisista ihmisistä. Tätä mekanismia käytin monesti pohtiessani, minkälaisia tulkintoja teen kentällä. Henkilökohtainen kokemus herkisti minut kenttätyössä katsomaan ja tarttumaan sosiaalisiin kysymyksiin.

Tutkijaminän ja liikunnan ammattilaisen position yhdistämisessä oli vaara kompastua liikuntakentällä vallitsevaan käsitykseen liikunnan universaaliudesta, sillä "Liikunta on yhteinen kieli" -iskulause oli monikulttuuriseksi nimetty liikunnan toimijakentällä tunnettu jo 1990-luvun lopulta lähtien (ks. Myrén 2003, 21; Rönkkö 2020, 115). Aloittaessani työt valmentajana länsisuomalaisessa suunnistusseurassa 1990-luvun puolivälissä en kyennyt näkemään liikuntaa kulttuurisidonnaisena. Nyt jälkikäteen ymmärrän, miksi valmennus lukiota käyvien nuorten naisten kanssa takkusi. En osannut sopeuttaa tarjoamaani valmennusohjelmaa siihen arkeen, mitä nuoret naiset Suomessa elivät ja minkälaista oli valmennuskulttuuri Suomessa. Lähdin siitä, mitä valmennus ja harjoittelu olivat tarkoittaneet itselleni Neuvosto-Viron arjessa, joka oli erilainen kuin Suomessa. Toimin omat kulttuuriset silmälasit päässäni ja kuvittelin liikunnan olevan universaali, jonka avulla voi asettua uuteen yhteiskuntaan.

Monet ihmetykseni ja kompastukseni johtuivat tietämättömyydestäni, miten suomalainen liikuntakenttä on rakentunut ja miten siinä toimitaan. Kunnallinen palvelu oli kokonaan uusi käsite, koska vastaavaa ei juuri itsenäistyneessä Virossa ollut. Muuttaessani Suomeen en hahmottanut suomalaisen kunnallisen liikuntatoimen olemassaoloa enkä vapaa-ajan harrasteliikunnan laajuutta, sillä harrasteliikunta oli synnyinmaassani vasta lapsenkengissä. Omakohtainen kokemukseni liikuntakulttuurien erilaisuudesta, omasta liikuntamuukalaisuudestani sekä tarpeistani opetella tuntemaan suomalaisia järjestelmiä, antoivat minulle avaimet havaita tutkimuskentällä sellaisia pieniä merkkejä, joita en olisi ehkä muuten havainnut.

Tavanomaisten etnografisten työkalujen, kuten havainnointi ja haastattelut, lisäksi turvauduin myös autoetnografiaan. Fingerroos ja Jouhki ovat kuvanneet autoetnografiaa osallistuvan havainnoinnin vahvempana muotona, jossa tutkija ei ainoastaan mene tutkittavien joukkoon, vaan kuuluu itsekin oleellisesti kenttään säilyttäen kuitenkin tutkijan roolinsa (Fingerroos & Jouhki, 2018). Autoetnografia tarkoittaa minulle näkemieni ja kuulemieni asioiden peilaamista taustateorioiden lisäksi myös henkilökohtaisiin kokemuksiini.

Autoetnografiassa hyödynsin omia tunteitani, kokemuksiani ja tietämättömyyttäni, mutta myös mieleenpalauttamista ja merkityksellistämistä. Lisäksi peilasin muistinvaraisia kokemuksia tutkimusaineistoon (ks. Elonheimo ym. 2021). Toisaalta varoin autoetnografiassa piilevää vaaraa, jota Fingerroos ja Jouhki kutsuvat *going native* -ilmiöksi, jossa tutkijan positio katoaa liiallisen samaistumisen tuloksena (Fingerroos & Jouhki 2018).

Autoetnografia on kulkenut reflektiivisenä otteena kauttaaltaan mukana läpi koko tutkimukseni, mutta konkretisoitui vahvemmin toiseuttamisen ja erontekojen analyysin yhteydessä. Kokemukset toiseudesta ja erontekojen kohteeksi joutumisesta on aihepiiri, jonka tutkiminen vaatii erityistä herkkyyttä, aikaa sekä luottamusta, sillä ihmiset eivät helposti kerro kyseisistä kokemuksista (Elonheimo ym. 2021). Päästyäni kiinni liikuntakentällä ilmeneviin toiseuden kokemuksiin ja toiseuttamiseen halusin autoetnografian keinoin antaa informanttien kertomuksille ajallista perspektiiviä siten, että peilasin omasta työhistoriastani löytyvillä vastaavilla tilanteilla informanttien kertomuksia. Näin toimien osoitin, että aineistoni kertomukset eivät edusta yksittäisiä erontekoja, vaan liittyvät yleisemminkin yhteiskunnassamme vallitsevaan hierarkkiseen rakenteeseen.

Autoetnografiaan turvautuminen antoi minulle kaksoisroolin suhteessa yhteisöön, jota tarkkailin. Olin yhtä aikaa sekä ulkopuolinen että sisäpiiriläinen, sillä kuulun myös siihen joukkoon, josta voisi käyttää määritelmää ”maahanmuuttaja”. Tutkimuksen alkuvaiheessa olin sisäistänyt itselleni toimintaohjeeksi etnografian peruslähtökohdan eli yhteisön katsominen ulkopuolisen silmin pyrkien jättämään henkilökohtaiset kokemukseni ulkomaalaistaustaisuudesta takalalle.

Koetin katsoa ”uteliaana”, mitä salissa sekä pukuhuoneessa tapahtuu ja tehdä ”mahdollisimman puhtaita” havaintoja. Se ei kuitenkaan onnistunut, sillä huomasin peilaavani ja tulkitsevani asioita itseni kautta, koska aikaisemmat henkilökohtaiset kokemukseni alkoivat nousta pintaan. Kenttätyön alkuvaiheessa en vielä ymmärtänyt omien kokemusteni merkitystä ja käyttövoimaa havaintojen jäsentämisessä ja analyysin tekemisessä. Myöhemmin kirjasin tarkemmin talteen havaintotilanteisiin liittyvät ajatukseni, tuntemukseni sekä niiden taustalla olevat kokemukseni.

Positiotani tutkijana ilmensi siten kaksijakoinen paikantuminen, jossa etnografina pidin etäisyyttä, mutta autoetnografina samastuin tutkittaviin. Seisoin ikään kuin polttopisteessä, jossa yhdistyivät tutkijan intressi ymmärtää ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntaryhmää ilmiönä ja liikunnan ammattilaisen intressi tehdä nähtäväksi sitä, mitä itse olin jo nähnyt, mutta mistä liikunnan ammattilais- ja koulutuskentällä ei vielä puhuttu. Lisäksi positiooni vaikutti vielä järjestöyöntekijän intressi pysyä luottamuksellisissa suhteissa muiden liikunta-toimijoiden kanssa sekä oma ulkomaalaistaustaisen naisen intressini tulla arvostetuksi kokonaisuena ihmisenä omine lähtökohtineni ja osaamiseni.

4.8 Eettiset sitoumukset

Etnografinen tutkimus perustuu valintoihin, joita tutkija tekee läpi koko tutkimusprosessin. Tutkimukseen sisäänkirjoitettu subjektiivisuus edellyttää huolellista ja perusteellista valintojen pohdintaa sekä eettisten näkökulmien avaamista, sillä tutkija käyttää valintoja tehdessään valtaa. Olen pohtinut valintojani läpi etnografisen tutkimusraporttini, sillä metodisten valintojen tiivistäminen tähän lukuun jäisi vajavaiseksi, eikä auttaisi lukijaa matkan varrella ymmärtämään, miten ja miksi päädyin tiettyihin valintoihin. Käytän siten raportissa reflektiivistä kirjoittamista näyttäen myös sellaisia ajatuskulkuja, joissa päädyin vääränlaisiin eli myöhemmin kumotuiksi tullessiin tulkintoihin.

Tutkimukseni eettisten näkökulmien valaisemisessa avaan lukijalle periaatteita, joihin tutkimuksessani sitoudun. Hyödynnän eettisessä pohdinnassa Fingerroosin (2003) *reflektiiviseen paikantamiseen* perustuvaa lähestymistä, jossa valintoja pohditaan neljästä näkökulmasta: 1. tutkijan positio, 2. epistemologiset ja ontologiset sitoumukset, 3. metodologiset valinnat sekä 4. tutkimuksen tekemiseen liittyvät sitoumukset. Koska tutkimuksessa käytetyt menetelmät ja valinnat ovat alisteisia epistemologialle ja ontologialle sekä mahdollisille ulkopuolelta tuleville poliittisille ja/tai valtapositiosta syntyville vaikutteille (emt. 2003), avaan sitoumuksia aloittaen tietoteoreettisen pohjan ja ontologisten lähtökohtien kuvaamisesta. Näiden kuvausten yhteydessä perustelen tekemäni valintoja.

Etnografisen tutkimuksen ja kirjoittamisen prosessinomaisen luonteen myötä tulin tietoiseksi omista intuitiivisista valinnoistani metodologisissa lähestymistavoissa tutkimusprosessin alkuvaiheessa. Tutkimusasetelman rakentamisen aikana en tiedostanut vielä tiedonmuodostumiseen tai tutkittavan ilmiön luonteeseen liittyviä kysymyksiä. Tajusin kylläkin, että oma ymmärrys ulkomaalaistaustaisuudesta ei kohtaa sen kanssa, miten aihetta liikuntakentällä oli käsitelty. Saatavilla ollut vähäinen tutkimus ei mielestäni tavoittanut sitä, millä tavalla itse tulkitsin ulkomaalaistaustaisuutta liikunnassa.

Intuitiivinen haparointi etsiä vaihtoehtoisia polkuja johtui siitä, että *maahanmuuttaja* käsitteenä, jonka kautta ulkomaalaistaustaisuutta oli ollut tapana tutkia, ei tuntunut sopivan sen enempää itseeni eikä tuntemiini muuttotautaisiin ihmisiin. Koin, että *maahanmuuttaja* on joku epämääräinen toinen, johon oma minäkuvani ei istunut. Näin ollen valintani lähteä tekemään tutkimusta etnografian keinoin ei ollut niinkään tiedostetun pohdinnan tuloksena tehty valinta, vaan pikemminkin sillä hetkellä tiedossani ollut vaihtoehto saada tutkittavien ääntä esille. Myöhemmin tutustuessani tutkimuksen tekemisen dekoloniaaliin näkökulmiin huomasin, että olin intuitiota seurattessani kulkenut kohti eettisesti kestävää metodologista valintaa. Dekoloniaalissa tutkimusperinteessä tavoitellaan marginaalissa olevien ihmisten osallisuuden ja äänen vahvistamista sen mahdollisen hiljentämisen sijaan (Berdai Chaouni ym. 2021).

Teoreettiset etsintämatkani ohjasivat minua kohti luokkatutkimusta. Feministisen tutkimuksen kautta ymmärsin maahanmuuttajuuden joksikin, mikä on vahvasti sidoksissa yhteiskunnalliseen asemaan ja joka luokkakäsitteen tavoin

toimii paitsi minuuden rakentajana myös rajojen piirtäjänä. Tutkimusteorioihin tutustuessani sain feministisestä tutkimuksesta alkusysäyksen kasvattaa kriittistä lukutaitoani, sillä teoriat eivät ole ”pyyeteettömiä kuvauksia maailmasta” vaan toimintaa, joka jäsentää, luokittelee sekä arvottaa todellisuutta (Skeggs 2014, 20–21.) Ymmärsin, että teoreettisilla valinnoillani olen itsekin vaikuttaja ja siten vastuussa tutkittavilleni olla aiheuttamatta heille lisähaittaa, jota maahanmuuttaja-luokan purkamatta jättäminen aiheuttaisi (ks. Tuomi & Sarajärvi 2017, 215).

Luokkaperusteinen subjektiksi tunnistaminen, josta Skeggs käytti käsitettä *väärintunnistaminen* (Skeggs 2014, 33) avasi oven ontologisille pohdinnoilleni ihmisten tulkitsemisesta luokittelemalla heitä maahanmuuttajiksi. Pysähtyminen ontologian äärelle auttoi kirkastamaan väärintunnistamisen mekanismia, jossa ruumiinpiirteisiin ja kulttuuriin liittyviä eroja biologisoidaan muuttajien olemukselliseksi ominaisuuksiksi. Ontologinen sitoumukseni oli siten ulkomaalaistaustaisten ihmisten väärintunnistamisen välttäminen. Toisin sanoen pyrin omassa tutkimuksessani pysymään kaikella tavoin irti ulkomaalaistaustaisten naisten olemuksellisesta tulkitsemisesta heidän muuttotaustastaan tai tiettyyn etniseen ryhmään kuulumisestaan.

Se ei tarkoittanut yksinomaan *maahanmuuttaja*-sanan vaihtamista joksikin muuksi, vähemmän leimatuksi koettuun, vaan myös ”maahanmuuttaja” käsitteen takana olevien essentiaalisten ajatusmallien purkamista. Olin siten erityisen varovainen tulkitsemaan aineistoa viitaten kulttuuriin, vaikka en myöskään ulossulkenut lähikulttuurin vaikutuksia naisten liikuntakäyttäytymiseen. Näin ollen hylkäsin kulttuureja selittävät sekä kulttuurien kohtaamisiin perustuvat teoreettiset lähestymiset kulttuureja olemuksellistavina teorioina.³¹ Katson kulttuuria lähiyhteisöjen merkitysjärjestelmänä tehden samalla eroa kulttuurien tulkitsemiseen kansallisena, ihmisten käyttäytymistä selittävässä merkityksessä. Tällä valinnalla pyrin välttämään *etnistä katsetta* tutkimustuloksia vääristävänä tekijänä.

Koska tutkimukseni kohteena ovat ulkomaalaistaustaiset naiset, on eettisen pohdinnan oltava erityisen herkkä tunnistamaan tutkimuksen kytköksiä globaaleissa valtarakenteissa oleviin koloniaalisen vallan vaikutuksiin, joista eivät tutkijoidenkaan mielet ole vapaita (Berdai Chaouni ym. 2021). Koloniaalinen valta luo episteemisiä järjestyksiä, jossa hierarkkisesti jäsentynyt maailma nähdään ”luonnollisena”, eikä kolonialismin läsnäoloa tiedon tuottamisen prosessissa tunnisteta (Keskinen ym. 2021; myös Mignolo 2009).

Ymmärrän koloniaalisen vallan ilmenemisen tutkimuskentällä Malkin (2012) tavoin ”asioiden kansallisena järjestyksenä”, jossa muuttoliikkeiden kaltaisia, ontologisesti ylirajallisia ilmiöitä, tutkitaan pääsääntöisesti kansallisesta kehyksestä käsin (Assmuth ym. 2021). Kriittisen siirtolaistutkimuksen kentällä on kansalliseen järjestykseen kytketty myös käsite *normatiivisesta valkoisuudesta* (Keskinen ym. 2021, 59–61; Puuronen 2011, 30–31; ks. myös Rastas 2007, 101; Rastas 2004a).

³¹ Käytän *kulttuuri* -käsitettä merkitysjärjestelmänä, jonka kautta ihmiset tulkitsevat oman ja toisten tekemisiä (ks. luku 1.2).

Havahtuminen *valkoisuuteen* sekä tutkijana *valkoisen viattomuuden* tiedostaminen valtasuhteista ohikatsomisen merkeissä syntyi hitaasti. Siinä prosessissa yhdistyivät kenttätöissä ilmi tulleet monenlaiset eronteot, siirtolaisten liikuntakysymysten marginaalisuus liikuntakulttuurissa sekä omakohtainen kokemukseni kamppailuista ulkomaalaistaustaisena henkilönä liikuntakentillä. Näin ja koin monenlaisia valtasuhteita, mutta tutkijana minulta puuttuivat sanat ja käsitteet sen kamppailun ymmärtämiseksi.

Uusia polkuja valta-asetelmien sekä tiedonmuodostumisen ymmärtämiseksi avautui, kun sain käsiini vanhustyön kentältä tuntemieni eurooppalaisten tutkijoiden Berdai Chaounin ja kumppanien (2021) artikkelin episteemisistä vinoutumista. Uusien käsitteiden myötä ennen irrallisena olleet ajatuspalaset asettuivat paikalleen ja sain muodostettua tutkimusprojektilleni episteemisen pohjan. Intuitiivinen haparointi, joka oli ohjannut valintojani, päättyi käsitteellistämisen myötä dekoloniaalin ajattelutavan omaksumiseen, mikä vaikutti merkittävässä määrin näkökulmien valintaan sekä aineiston jäsentämiseen ja analyysiin.

Episteeminen sitoumukseni vahvisti valintojani etsiä muita kuin eroihin perustuvia lähestymisiä. Ihmisten olemuksellinen samanlaisuus riippumatta tavasta elää tai tulkita arkea antoi perspektiivin valita yhdeksi teoreettiseksi viitekehyyksi *sosialisaation* tähän saakka liikuntatutkimuksessa käytetyn *akkulturaatio*-kehyyksen tilalle. Näen näiden kahden teoriapohjan eron siinä, että kun *akkulturaation* teoreettisessa lähestymisessä on liikuntatutkimuksissa siirtolaisten liikunnallista tekemistä tarkasteltu asettamalla kansalliset normit ja sitä myötä *valkoisuus* mittapuuksi (esim. Zacheus ym. 2012, 101–114), on *sosialisaatioteoria* luonteeltaan prosessikuvaus ilman normittavaa ja vertailevaa kehystä.

Akkulturaatioteoreettista lähestymistä, jossa integraatio nähdään ajallisesti pysyväksi prosessiksi, kontekstuaalittomaksi sekä valta-asetelmia ohittavaksi, on aikaisemmin tarkasteltu kriittisesti esimerkiksi erityisliikunnan sekä etnisten yhdistysten tutkimuksen yhteydessä (Saari 2011, 63–64; Pyykkönen 2007, 40). Valitsemalla teoreettiseksi viitekehyyksi *sosialisaation* pyrin välttämään ulkomaalaistaustaisten naisten liikunnallisten tekemisten vertaamista suomalaisiksi miellettyihin tekemisiin ja siten pysymään erossa metodologisesta nationalismita (ks. Könönen 2014, 18–20).

Tietoteoreettinen sitoumukseni ohjasi minut kauemmas liikuntakentän kotouttamistutkimuksista toisestakin syystä. Kotouttamisen tutkiminen hallinnon logiikan näkökulmasta on katsottu olevan osa valtiohallinnan muuttoliikkeiden kontrollia sekä erilaisia uhkia torjuvaa kansallista turvallisuuden politiikkaa ilman pyrkimystä purkaa sosiaalista epäoikeudenmukaisuutta ja valta-asemia (Seikkula & Keskinen 2021; ks. myös Saari 2011, 61; Pyykkönen 2007, 40–41). Näkökulmien valinnoillani päätin omalla tutkimuksellani olla vahvistamatta liikuntakentälle sijoitettavia hierarkkisia järjestelmiä ja vastakkainasetteluja.

Eettinen pohdintani tutkimuksen tekemisestä liittyi myös siihen, miten kohderyhmä hyötyy tutkimuksestani käytännön tasolla. Dekoloniaali lähestyminen valtarakenteita purkavana painottaa tarvetta ”antaa tutkittavalle yhteisölle takaisin” (Berdai Chaouni ym. 2021; myös Keskinen ym. 2021). Minulle ”takaisin antaminen” tarkoitti yhtäältä tutkimustulosten jakamista sitä mukaan, kun ana-

lyysin edetessä oivalluksia syntyi. Toisaalta välitin tutkimukseen osallistuville informaatiota myös liikunnasta ja liikkumisen paikoista sekä laajemminkin arjen asioista, mistä huomasin monesti naisilla olevan puutetta. Tutkimuksen tuloksista keskustelin enemmän ohjaajien Annan ja Martinan kanssa, sillä ryhmäläisiin verrattuna heidän kanssaan tulosten pohdinnalle löytyi enemmän aikaa. Peilasin ajatuksiani ohjaajien näkemyksiin ryhmästä, ohjaamisesta ja ryhmäliikunnan organisoimisesta hakien samalla heidän kokemuksistaan tukea omille tulkinnoille. Monesti keskustelujen aikana ohjaajat kysyivät neuvoja heitä askarruttaneisiin pulmiin. Huomasin ajan myötä, miten ohjaajat tulivat paremmin tietoisiksi suomalaisesta liikuntajärjestelmästä, miten siinä toimitaan sekä omista oikeuksistaan työntekijöinä. Lisäksi keskustelut auttoivat Annaa ja Martinaa hahmottamaan liikuntakentän valtarakenteita sekä maahanmuuttajuuden tuomaa sosiaalista paikantumista. Tutkimuksellani oli siten emansipatorinen vaikutus ohjaajiin voimaannuttaen heitä sekä työntekijöinä että ihmisinä. Ohjaajien henkinen kasvu hyödynsi siten välillisesti myös liikkumaan tulleita naisia.

Tutkimukseni toteuttamisessa noudatin eettisiä ohjeita hyvän tutkimustavan mukaisesti. Keräsin kenttätyön alkuvaiheessa kummastakin ryhmästä naisilta luvat seurata heitä liikuntatiloissa ja pukuhuoneissa. Pidin huolen siitä, että uusien naisten tullessa myös he tulivat tietoisiksi, että olin liikuntaryhmässä mukana tutkijan roolissa. Kaikilta haastateltavilta pyysin lisäksi erikseen luvat haastatteluihin. Lupia laatiessani kiinnitin huomiota kirjoitetun tekstin selkeyteen ja koetin parhaani mukaan välttää sellaisten akateemisten ilmaisujen käyttämistä, joita ei-syntyperäisesti suomea puhuvien voisi olla vaikea ymmärtää. Muutaman naisen kanssa käytin tutkimuslupaani tutustuttaessa kaveria tulkkina, koska he eivät saaneet itse lukemalla kaikkea selvää. Mikäli kielitaitoni riitti, käänsin naisille tekstejä myös itse.

Yritin selittää, että olen tutkija ja teen selvitystä, mutta se oli liian vaikeaa. Tuntui väärältä lähteä hakemaan hänen suostumustaan, kun hän ei ymmärrä, mitä olen hakemassa. Kohta tuli nuorempi nainen ja auttoi kääntämään. Selitin kummallekin, kuka olen ja mitä teen yksinkertaisilla sanoilla. Annoin tutkimustiedotteen ja lupalomakkeet. Hän halusi näihin tutustua ja palauttaa myöhemmin. Vakuuttelin taas, että ketään ei tunnusteta, eikä kaupunkia. Enkä ota kuvia. Nuorempi kyseli vielä uudestaan, enhän ota kuvia. Lupasin. (Kenttäpäiväkirja, 27.11.2017.)

Kävin naisten kanssa ennen haastatteluja läpi myös tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta ja sitä, että he voivat keskeyttää haastattelun tai ilmoittaa pysyvänsä tiedonkeruun ulkopuolella, jos näin haluavat. Tein selväksi, että tutkijalle ei ole pakko kertoa mitään sellaista, mitä ei halua tai mikä ei tunnu mukavalta. Painotin, että haastateltavalla on aina päätösvalta siihen, mitä hän haluaa kertoa. Kerroin naisille myös, että tutkimuksessa kerätty tieto on luottamuksellista, eikä kukaan muu minun lisäkseni pääse kertomuksiin, eikä muuhun tietoon käsiksi. Informoin tutkittavia myös siitä, että heidän anonymitteettinsä säilyy kaikessa, mitä keräämäni aineiston pohjalta kirjoitan.

Tutkijan on oltava itselle, omalle tutkimukselleen ja tutkittaville rehellinen. Kun arvioidaan omia toimintatapoja, on tärkeää kiinnittää huomiota reflektoin-

titaitoihin eli kykyyn kohdata itseään sekä omia ennakkokäsityksiään. Toisaalta reflektoinnin tuoma muutosvoima voi jäädä vähäiseksi, jos itsetutkiskelun myötä kohdatut tunteet ovat sellaisia, joita ei halua kohdata (ks. Ruohotie 2002, 184–185). Se ei ole aina helppoa, sillä ihmisten toiminnassa on aina mahdollisuus myös sellaiselle, mitä ei välttämättä toivo näkevänsä tai mitä ei osaa tunnistaa. Vallitsevien diskurssien voima vie mukaansa ja aiheuttaa sokeita pisteitä niin toimijalle kuin myös tutkijalle, vaikka kuvittelee olevansa neutraali. Silloin on erityisen olennaista rakentaa ymmärrystä tutkittavien lähtökohdista käsin ja arvioida kriittisesti myös vallitsevaa tilannetta. Tutkimuksen on kuvattava sitä, mitä tutkija havaitsee, mitään pois jättämättä ja mitään lisäämättä. Pyrin tutkimuksen tekemisessä ja tulosten esittämisessä huolellisuuteen ja tarkkuuteen noudattamalla hyvän tieteellisen käytännön ohjeistusta (ks. www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanto).

OSA II: KUVAUKSIA KENTÄLTÄ - LIIKKUJINA SEKÄ SAMANLAISIA ETTÄ ERILAISIA

On tavallinen maanantain iltapäivä. Ulkona tihuttaa ja kiiruhdan juna-asemalta liikuntasaliin. Pimeät syysillat eivät houkuttele liikkumaan ulkona. Toisella puolella tietä kulkee ripein askelin nainen reppu selässä. Näyttäisi menevän samaan suuntaan kuin minä. Olemme ilmeisesti menossa samaan liikuntaryhmään. (Kenttäpäiväkirja 17.12.2017.)

Lukuisia naisia ympäri Suomea hakeutuu töiden jälkeen salille tai ryhmäliikunnan tunneille. Vapaa-ajan harrasteliikunnalla on suomalaisten arjessa kulttuurinen paikka, sillä tilastokeskuksen vuonna 2002 tehdyn tutkimuksen mukaan Suomessa harrasti enemmän kuin kahdeksan kymmenestä jossain muodossa vapaa-ajalla liikuntaa (Berg 2006). Tutkimuksen mukaan vuonna 2018 82,3 % aikuisväestöstä harrasti liikuntaa ja aktiivisemmat liikkujat olivat 35–44-vuotiaat (Mäkinen 2019b, 10). Liikunta on kulttuurisesti legitiimiä ja sitä kuuluu harrastaa (Purhonen ym. 2014, 160). Se on päällimmäinen tunnelma, kun saavun pukuhuoneeseen ja katson ympärilläni. Tavallisia naisia, jotkut ajoissa, toiset myöhässä, tulossa töidensä jälkeen liikkumaan. Tai kotiäitejä, käyttämässä aikaa itselleen, miesten hoitaessa kotona lapsia.

Tavallisia naisia tavallisella ryhmäliikunnan tunnilla, näin yleisesti katsottuna. Lähempi tarkastelu kuitenkin osoittaa, että tutkimani ryhmä on sisäisesti eri tavalla monimuotoinen suhteessa siihen, jos tutustuisin valtaväestöön kuuluvien naisten liikuntaryhmään. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta seuraamissani ryhmissä liikkui lähes ainoastaan ulkomaalaistaustaisia naisia. Julkisen sektorin ryhmäliikuntatunneilla näkee ulkoisesti ulkomaalaistaustaisiksi tunnistettavia naisia harvoin. Tarkkaa tilastotietoa maahan muuttaneiden naisten kunnalliseen liikuntatoimintaan osallistumisesta ei ole saatavilla, koska etnistä alkuperää ei liikuntatoiminnassa tilastoida. Tilannetta voi kuitenkin arvioida välillisesti liikkumisaktiivisuuden kautta. Joistakin maaryhmistä tulevien naisten liikunnallinen aktiivisuus on vähäisempi, sillä ulkomaista syntyperää olevan väestön hyvinvointitutkimuksen mukaan Lähi-idästä tai Pohjois-Afrikasta kotoisin

olevat naiset harrastivat vähemmän vapaa-ajan liikuntaa verrattuna koko väestön naisiin (Wennman ym. 2020, Zacheus ym. 2012, 123).

Lähtökohtani on, että ulkomaalaistaustaisuus ei tee naisista erilaisia verrattuna Suomessa syntyneisiin naisiin. Ohjaajan silmin katsottuna ryhmä on kylläkin moninaisempi ja erilainen siltä osin, että ohjauksessa huomioon otettavia asioita on enemmän sekä liikunnallisesti, sosiaalisesti että kulttuurisesti. Ulkomaalaistaustaisuus tuo naisten arkielämään identifioitumismuutoksen, joka ilmenee hallilaisittain minäkuvan paikalta siirtymisenä (Hall 2019, 27). Se tarkoittaa, että muuton jälkeen täytyy oppia elämään sosiaalisesti marginaalisessa asemassa (ks. Krivonos 2021; Davydova-Minguet & Pöllänen 2018).

Lisäksi uudessa asuinmaassa liikunnallinen aktiivisuus suomalaisittain edellyttää, että tiedetään, miten valtaväestö liikkuu, missä liikuntapaikat ovat ja keneltä saa tarvittaessa neuvoja. Toisesta yhteiskuntajärjestelmästä tuleminen vaikuttaa siihen, että sekä maailmankuvaa että ymmärrystä yhteiskunnan toimimisesta täytyy sovittaa yhteen Suomessa vallalla olevien käsitysten ja käytäntöjen kanssa. Liikunnan kontekstissa se tarkoittaa, että tullaan tutuksi Suomessa vallitsevien liikunnalle annettujen merkitysmaailmojen kanssa. Lisäksi on hahmotettava, miten liikuntatoiminta on Suomessa organisoitu, mitkä ovat eri toimijoiden, kuten liikuntajärjestöjen, seurojen, kunnan ja yritysten tehtäväjako ja vastuut. Vasta järjestelmän ymmärtäminen antaa autonomian tehdä oman elämänsä kannalta mielekkäitä valintoja (ks. Aaltio, 2013, 67–68).

Antropologeilla on taipumusta korostaa eksoottisuutta yhtäläisyyksien kustannuksella (Eriksen 2004, 19). Omissa tulkinnoissa episteeminen lähtökohtani on ihmisten perimmäinen samanlaisuus unohtamatta yksilöiden erityisyyttä. Vaikka maailman tulkitsemisessä on eroja ja käytännön arkielämää eletään todeksi erilaisine tapoineen, tottumuksineen ja uskomuksineen, näen samanlaisuuden ja erilaisuuden kuuluvan kiinteästi ihmiselämään. Ihmisenä olemisen samanlaisuus on siten tutkimukseni analyyseissa ensisijaista ja erilaisuus toissijaista.

En näe tarvetta katsoa samanlaisuutta ja erilaisuutta dualistisesti asettaen niitä vastakkain *joko tai* kysymykseksi. Pikemminkin lähestymiseni on *sekä että*, jolloin jokainen liikkuja voi tietyssä kontekstissa olla erilainen ja toisessa samanlainen. Jos tarkastelemme naisten ryhmää, jossa kaikki ovat syntyperäisiä suomalaisia, niin ovatko ne naiset ryhmässä samanlaisia? Eivät ole. Homogeenisyys ilmenee todennäköisesti eniten puhekielen osalta, mutta muilta osin suomalaisiksi mielletyt ovat yksilöitä, joilla on erilaisia odotuksia, näkemyksiä sekä valmiuksia arkielämään ja myös liikuntaan.

Ryhmäliikuntaan osallistuvia naisia yhdistää halu harrastaa liikuntaa joko yleisesti fyysisen kuormituksen takia tai juuri tietyssä ryhmässä tuttujen ryhmäläisten tai ohjaajan vuoksi. Liikunnallinen tai sosiaalinen saattavat siten kumpikin olla ratkaisevia tekijöitä siinä, miksi ryhmäliikuntaan osallistutaan. Samoin on ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmissä. Vaikka odotukset ja valmiudet ovat erilaisia, tullaan ryhmään siitä syystä, että siinä saa liikkua ohjatusti. Näin katsottuna valtaväestön ja ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntaryhmät ovat sa-

manlaisia – kummassakin on naisilla monenlaisia odotuksia ja erilaisia valmiuksia.

Tarkastelen tässä pääluvussa ulkomaalaistaustaisten naisten lähtökohtia, jotta lukija saa käsityksen, keitä seuraamani liikuntaryhmissä liikkui ja millaisia valmiuksia naisilla oli. Ensiksi kuvailen toimintaympäristöä, jossa liikuntapalvelua järjestetään sekä avaan taustoja, miten naiset ovat tiensä ryhmiin löytäneet. Sen jälkeen keskityn kertomuksessani liikuntapaikoilla kokemani monimuotoisuuden kuvaamiseen avaten näkökulmia, joita ohjaaja kohtaa ryhmää ohjatessa.

5 KUNNALLINEN LIIKUNTAPALVELU TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ

Kenttätöön alkuvaiheessa, vuonna 2017, seuraamani liikuntaryhmät olivat toimineet osana kunnallista liikuntapalvelua. Tutkimukseni kenttätöön aikana organisoitiin liikuntapalveluissa ulkomaalaistaustaisille suunnattua toimintaa uudelleen siten, että kehitetty tarjontakokonaisuus siirtyi liikuntapalveluiden ulkopuolelle sitä varten kaupungin toimesta perustettuun uuteen yhdistykseen. Perustettu yhdistys kiinnittyi solmituilla sopimuksilla ostopalveluna osaksi kunnallista liikuntatoimintaa (HK_22.02.19).

Kunnallinen liikuntapalvelu on osa suomalaista hyvinvointiyhteiskunnan palvelujärjestelmää (ks. Huhtanen & Ikonen 2018; myös Hentilä 1992b). Julkinen liikuntatarjonta yhdessä kansalaisjärjestöpohjaisen seuratoiminnan ja kaupallisten liikuntayritysten kanssa muodostavat suomalaisen liikuntatarjonnan kokonaisuuden. Liikuntalain mukaan kuntien tehtävä on luoda paikallisella tasolla edellytyksiä liikunnalle ja järjestää hyvinvointia edistävää liikuntaa eri kohderyhmät huomioon ottaen (Liikuntalaki 10.4.2015/390; ks. myös Anttiroiko ym. 2007, 56).

Lisäksi terveydenhuoltolaki velvoittaa kuntia arvioimaan asukkaidensa liikunta-aktiivisuutta terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi (Terveydenhuoltolaki (12.2010/1326). Hallituksen vuonna 2014 eduskunnalle antaman esityksen mukaisesti liikuntaa ei ole säädetty kunnan varsinaiseksi peruspalveluksi, mutta sillä on katsottu olevan kuntien lakisääteinen peruspalvelun luonteinen tehtävä. Esitys painotti erityisesti kuntien velvollisuuksiksi turvata liikuntamahdollisuuksia sellaisille henkilöille, jotka eivät kuulu järjestötoiminnan piiriin tai joita liikuntayritykset eivät tavoita, kuten esimerkiksi vammaiset, ikääntyneet tai maahanmuuttajat (Hallituksen esitys eduskunnalle 16.10.2014/190).

Liikuntaryhmät, joissa ulkomaalaistaustaiset naiset liikkuivat, kuuluivat kunnassa *kaikille avoimeen matalan kynnyksen aikuisten harrasteliikunnan* piiriin, jota rahoitettiin osittain kunnan omista määrärahoista ja osittain opetus- ja kulttuuriministeriön (myöhemmin OKM) kehittämishankkeiden rahoista. Harrasteliikunnan kehittämistyössä sen alkumetreillä mukana olleen koordinaattori Venlan (nimi anonymisoituna) mukaan toimintamallin perustana olevien käytäntöjen

rakentaminen alkoi siitä, kun OKM julkaisi kehittämisohjelman maahanmuuttajien kotouttamiseksi liikunnan avulla (OKM 2010) ja kunnille avattiin rahoitushaku kehittämisohjelman mukaisten liikuntahankkeiden käynnistämiseksi.

Kun kunnille avautui hankerahoitus, olin silloin liikuntapalveluiden koordinaattorina, mietimme, voisimmeko lähteä mukaan, liikunnanjohtaja kyseli, olisiko paukkuja tähän/.../ avauksen teki meidän liikuntajohtaja ja suhtauduimme siihen myönteisesti ja päätimme pohtia asiaa. Koottiin työryhmä ja sitä työstettiin ja päädyimme siihen, että haetaan kaupunkina tukea tähän toimintaan ja katsotaan, että jos tukea tulee, niin miten sitten edetään ja hanke käynnistetään. (HK_22.02.19.)

Organisaation johto oli aloitteentekijänä liikuntapalveluiden ulottamiseksi ulkomaalaistaustaisten kuntalaisten pariin. Työyhteisössä löytyi tahtotilaa keilla, mitä uusi toimintasuunta toisi mukanaan, vaikka kokemusta ulkomailta muuttaneiden henkilöiden liikuntakysymyksistä oli organisaatiossa varsin vähän. Nuorisopalveluissa oli jo muuttotauksia henkilöitä asiakkaina, ja sitä mukaa liikuntakysymykset olivat nousseet esille myös liikuntapalvelussa.

Aikaisempi toiminta oli meillä hyvin pienimuotoista. Mitä kaupungin ja liikuntapalveluiden näkökulmasta havaitsin, oli hyvin pientä uimatoimintaa xx-hallissa. Alkuvaiheessa, nyt en muista tarkkaan, milloin se oli, mutta alkuvaiheessa se oli nuorisopalveluilla ja jossakin vaiheessa se sitten siirtyi liikuntapalveluille /.../ ja se oli niin kun erityisliikunnan sihteerin toimenkuvassa. Ja sitten, kun tä hanke käynnistyi niin tuoda, ruvettiin pohtimaan, että voitaisiko me se ottaa kaupungissa tota hankkeelle ja lähteä laajentamaan sitä toimintaa ja käynnistää myös uimakouluja muille alueille. /.../ Hyvin pienimuotoista oli se toiminta, kun hankesuunnitelmaa lähdimme valmis-telemaan. (Venla)

Tunnusomaista sekä käynnistämisvaiheessa että myöhemmin toiminnan kehittämisessä oli uusien toimintamallien ja rakenteiden luominen, joissa seuroilla ja monikulttuurisilla yhdistyksillä oli merkittävä rooli yhtäältä kohderyhmän tavoittamisessa ja toisaalta tarpeiden, toiveiden ja haasteiden kartoittamisessa. Alkuvaiheessa hyödynnettiin kolmannen sektorin toimijoita myös liikuntatarjonnan järjestämisessä (vrt. Maijala 2014, 20–22). Venlan kertomuksen mukaan kumppanien kanssa ideoitin ja peilattiin kehittämistyötä.

Lähdimme liikkeelle rakentamaan kivijalkaa, yhtenä johtotähtenä oli saada kumppaniyhdistyksiä mukaan/.../ teimme ennakkotutkailua kaikista dokumenteista ja tiedostoista, kenellä oli maahanmuuttajatoimintaa ja lähdimme pilottimaisesti liikkeelle ajatuksena, että voimme heidän tietotaitoa hyödyntää. /.../ Meidän hankkeen kumppaniyhdistykset on ollut avainasemassa siinä, että on saatu liikuntatoimintaa järjestetty ja nimenomaan lähtökohtana oli se matalan kynnyksen harrasteliikunta. (HK_22.02.19.)

Koordinaattorin kertomuksessa näkyi kolmannen sektorin yhdistysten hyödyntäminen uuden toiminnan aloittamisessa ja ihmisten tavoittamisessa. Pyykkönen tuokin esille, että erityisesti etnis-kulttuuriset yhdistykset yhteiskun-

tapoliittisina toimijoina ovat merkittävässä asemassa. Yhdistykset toimivat suomalaisessa yhteiskunnassa muuttajia integroivina välittäjinä, sillä yhdistysten kautta tieto liikkuu ja ulkomaalaistaustaiset ihmiset voivat osallistua omin ehtoin yhteiskunnallisiin tekemisiin (Pyykkönen 2007, 120–121).

Kotouttavan liikunnan kehittämishanke johti siihen, että kaupungilla herätettiin miettimään laajemmin matalan kynnyksen harrasteliikunnan tarjontaa, ei pelkästään tietyistä kohderyhmistä käsin. Avustusmäärärahojen kasvaessa liikuntapalveluissa perustettiin työryhmä, jossa oli mukana lautakunnan, liikuntapalvelujen ja seurojen edustajat. Yhdessä pohdittiin avustusten jakoa ja menetelmiä, jotta saataisiin matalan kynnyksen harrasteliikunnan palvelutarjontaa laajennettua. Vaikka opetus- ja kulttuuriministeriöstä haettiin edelleen kotouttavan liikunnan hanketukea, ei erotettu kuntalaisia muuttotaustansa perusteella eri toimintalohkoihin, vaan liikuntaryhmiä järjestettiin kaikille yhteisesti matalan kynnyksen toimintaperiaatteella hyödyntäen niin valtion kuin kunnan omia määrärahoja.

[siitä] on seurannut todella paljon myönteistä ja hyvää. Mittavan hanketuen myötä kehitimme laajaa toimintaa, saimme maksaa seuroille korvauksia ja perehdyttää ohjaajia, ja oli uimatoimintaa ja uimaopettajien kursseja, johon saimme kumppaniseuroista osallistujia. /.../ Haimme uusia kumppaneita ja pohdimme kumppaniyhdistysten kanssa, erityisesti maahanmuuttajayhdistysten kanssa, heidän näkemyksiä ja haasteita, joita heillä oli, niin kantasuomalaisten kun maahan muuttaneiden yhdistyksissä. /.../ Kaupungin omat avustukset lisääntyivät ja se oli iso uudistus ja valtava tuki kaupungilta ylipäätää matalan kynnyksen harrasteliikuntatoimintaan ja mallina käytettiin tätä kotouttavalle liikunnalle rakennettua toimintamallia. (Venla)

Kehityshankkeiden avulla oli kunnalle rakentunut verkostomainen toimintamalli, jossa yhdistyi yhtäältä ulkomaalaistaustaisten henkilöiden kotouttamiseen tähtäävä liikuntatoiminta ja toisaalta kaikille kuntalaisille tarkoitettu matalan kynnyksen harrasteliikunta osana lähiöiden palvelutarjontaa. Eri tavoitteiden yhdistämisessä yhdistyi myös rahoituspohja. Eri lähteistä tulevaa rahoitusta käytettiin siten, että OKM:n hankerahoituksella palkattiin koordinaattori tekemään kehittämistyötä ja kunnan harrasteliikunnan rahoilla ostettiin seuroilta liikuntatoimintaa.

Tulkitsen niin sanotun kotouttavan liikunnan hankerahan yhdistämisen kunnan omaan rahoitukseen, sekä puheen yhteisistä liikuntaryhmistä siten, että koordinaattori ei mennyt toimintatavoillaan mukaan hallintovallan näennäisesti neutraaliin ja epäpoliittiseen kotouttamiskeskukseen, johon hankerahoitus ohjasi. Pyykkönen (2007) on huomannut vastaavaa hallintovallan ohjaavaa voimaa yhdistystoiminnan yhteydessä osoittaen, miten liberaalit hallinnon teknologiat ovat vaikuttaneet etnis-kulttuuristen yhdistysten toimintatavoitteisiin. Pyykkösen mukaan vuoden 1999 kotouttamislain (09.04.1999/ 493) jälkeen hallinnolliset tavoitteet ryhtyivät rahoituksen keinoin ohjaamaan ”etäältä” etnis-kulttuurisia yhdistyksiä, jotta ne lisäisivät toimimassa kotouttamispyrkimyksiä, vaikka kansalaistoiminnan toimintaperiaate on järjestää autonomisesti jäsenten omaehtoista ja -tavoitteista toimintaa. (Pyykkönen 2007, 121–122.)

Koordinaattori Venlan puhe ei kiinnittynyt kotouttamiseen, eikä hän lähtenyt viemään kehittämistyötä erottelevaan suuntaan. Näin ollen tunnit, joihin osallistuin, eivät olleet rajattu pelkästään ulkomaalaistaustaisille naisille, vaan olivat lähtökohtaisesti avointa maksutonta kunnallista lähiöliikuntatoimintaa, johon sai osallistua ilman ennakoilmoittautumista. Lähiöliikunnalla, jota kutsutaan myös alueliikunnaksi, tarkoitan lähiöihin vietyä sekä paikallisia verkostoja hyödyntävää liikuntapalvelua.

5.1 Naisten käsityksiä ryhmäliikunnan järjestämisestä

Ryhmiä kokoontumispaikkoina käytettiin kunnan tiloja, kuten koulun liikuntasalia, nuorisokeskuksen monitoimitilaa, mutta myös yksityisen palvelukeskuksen liikuntatilaa. Naisten näkökulmista toiminnan järjestämisen kuviot näyttivät sekavilta, sillä suomalaisittain rakentuvaa kunnallista palvelujärjestelmää tunnettiin huonosti. Lisäksi liikuntatoiminta miellettiin enemmän järjestömaailmaan kuuluvaksi tai urheilujärjestöjen hoidettavaksi. Yhdellä haastateltavista oli kokemusta sekä yliopistoliikunnasta että aikuisopiston tarjonnasta. Aikuisopiston osalta jäi kuitenkin epäselväksi, miten hän oli löytänyt tunnit.

Liikunta ei ole sellaista, jonka osattaisiin ajatella sisältyvän kunnalliseen palvelutarjontaan. Alla olevassa esimerkissä näkyy, miten hankala toimintaa on paikantaa, jos ei tunne suomalaista palvelujärjestelmän rakennetta. Vaikka kerroin kaupungin järjestävän kyseistä toimintaa, oli Olivian hankala ymmärtää, mitä se tarkoittaa. Hän koetti sijoittaa kertomani tiedon siihen käsitykseen, joka hänellä entuudestaan oli.

Eva: Tiedätkö, kuka tätä järjestää?

Olivia: Hmm... rehellisesti sanoen en tiedä, no valtio järjestää, urheilusysteemi.

Eva: Kaupunki järjestää.

Olivia: Joo kaupunki, se tarkoittaa tätä (liikunta)organisaatiota tukee valtio.

(HL_1_30.04.2019.)

Järjestökenttä näyttää olevan yleisin taho, mihin oma liikuntaryhmä kiinnittyy. Vaikka olisi intressiä selvittää toiminnan taustoja, eivät ne välttämättä aukea nettisivuja selaamalla, jos ei ole käsitystä myöskään suomalaisesta liikunnan ja urheilun järjestelmästä ja vastuunjaosta. Kansalaisjärjestöpohjainen toimijakenttä tulee usein ulkomaalaistaustaisille henkilöille enemmän tutuksi lukuisten matalan kynnyksen hankkeiden ja vapaaehtoistyön kautta. Alla olevassa esimerkissä keskusteluun osallistunut nainen tunsikin järjestöjen tapaa toimia jo lähtömaassa, sillä hän työskenteli ennen muuttoa osastajohtajana isossa kansainvälisessä säätiöpohjaisessa järjestössä. Järjestössä tuettiin juutalaisvähemmistöön kuuluvia iäkkäitä, jotka eivät kyenneet käyttämään yleisiä iäkkäille suunnattuja palveluita. Naiselle aiheutti ihmetystä se, että kaupunki voisi olla liikuntapalvelu-

luiden järjestäjänä, vaikka hän oli käynyt jo kaksi ja puoli vuotta liikuntaryhmissä.

- Eva: Miten paljon sä tiedät teidän toiminnasta ja organisaatiosta, kuka sitä hallinnoi, mihin sun tunti kuuluu, ymmärrätkö sitä systeemiä?
Doris: Erittäin huonosti, en tiedä melkein mitään organisaatiosta, itse kävin lukemassa internetistä, tiedän Annaa ja meidän koordinaattorin ja se on kaikki, muuta en tiedä.
Eva: Tiedätkö, onko se kunnallinen liikuntapalvelu tai urheiluseura?
Doris: Ei, ymmärrän suurin piirtein, miten organisaatio toimii ja miten se saa rahoitusta, koska työskentelin itse yhdistyksessä, tiedän miten systeemi toimii.
Eva: Liikuntapalvelut eivät ole yhdistys?
Doris: Ei yhdistys?
Eva: Ei.
Doris: Mutta mitä se sitten on?
Eva: Kunnan liikuntapalvelu.
Doris: Siis niin kun kaupungin?
Eva: Joo kaupungin.
Doris: Siis munitsipaal... kunnallinen systeemi?

(HL_2_22.01.2019.)

Järjestömaailman lisäksi tunnettiin yrityspohjaista toimintaa. Naisilla oli yksittäisiä kokemuksia yksityisistä zumbatunneista ja kuntosalista sekä uimahallin yhteydessä järjestetyistä ryhmäliikunnan tarjonnasta. Muutama muslimitautainen nainen hyödynsi kaupallisia kuntosaleja, joissa naisille oli varattu oma harjoitteluvuoro. Kaupallinen tarjonta löytyy sekä internetistä että näkemällä katukuvassa liikunta-alan yrityksiä. Kaupallinen tarjonta oli siis toinen palvelujärjestelmä, mihin oma liikuntaryhmä ankkuroitiin.

- Eva: Tiedätkö, kuka järjestää tätä?
Ella: Tiedän, että joku organisaatio, joka työskentele juuri maahanmuuttaja kanssa, mutta en tiedä paljon,
Eva: Kysyn sen takia, että haluan tietää, miten paljon te tiedätte tätä systeemiä.
Ella: Niin paljon kun tiedän, se organisaatio on yrityspohjainen, ei kunnallinen.
Eva: Päinvastoin, juuri kunnallinen.
Ella: Ohoh, ai silleen, no sitten en tiedä mitään.

(HL_2_05.02.2019.)

Mary tiesi tarkalleen, miten toiminta on järjestetty. Ekonomistin koulutus antoi hänelle pohjan ymmärtää taloudellista rakennetta, joka auttoi hahmottamaan myös suomalaista palvelujärjestelmää.

Olin siitä erityisesti kiinnostunut ja kysyin Annalta silloin alussa, kun tulin, hän sanoi, että kaupunki järjestää, Xxxxx tässä tapauksessa, se tarkoittaa kuka maksaa, no ohjajalle täytyy varmaan palkkaa maksaa. Sain täällä (Suomessa) toisen koulutuksen, ekonomistin ja ne asiat kiinnostavat. (HL_2_15.04.2019.)

Edellisissä esimerkeissä olivat äänessä eurooppalaiset koulutetut naiset. He hahmottivat kukin omista lähtökohdista, miten ryhmäliikunta oli järjestetty ja keitä toimijat olivat. Päätelyssä nojattiin aikaisempaan kokemukseen sekä lähtö-

maasta että Suomesta. Hiitola ja kumppanit esittävät, että yksi syy ulkomaalais-taustaisten henkilöiden palveluiden vähäiselle käyttämiselle on juuri vaikeus ymmärtää tarjolla oleva tieto (Hiitola ym. 2018b). Näiden esimerkkien nojalla näyttää siltä, että osallistujien tiedollinen resurssipääoma ei kartu, vaikka toimintaan osallistutaan ja ohjaajalta saadaan tietoa, kuka liikuntaryhmiä järjesti. Uusi tieto muokataan itselle ymmärrettävään muotoon, eikä lopputulos välttämättä vastaa todellisuutta. Toisaalta naisille ei ole väliä, kuka ohjattua liikuntaa järjestää, kunhan se on lähellä, helposti saatavilla, sisällöltä sopiva ja ohjaaja mieluisa.

Eva: Mitä sä tiedät teidän kaupungin liikuntapalveluista?

Carla: Se on ainut, mitä tiedän, että Anna työskentelee siellä.

Eva: Muuta et tiedä?

Carla: En.

Eva: Minkälaisia tunteja siellä on, tai minkälaisia ohjaajia, mihin voi mennä?

Carla: En tiedä, ne ketkä myös täällä meidän ryhmässä käy, ovatko he sieltä? Joku ohjelma tunneista heillä oli, en katsonut, vaikea ymmärtää, kaikki on sekaisin, nuorille ja eläkeläisille, vähä katsoin ja ...

Eva: Mitä tarvitaan, että löytäisit kunnan liikuntapalvelusta sopivan tarjonnan? Kaipaanko apua?

Carla: Tarkoitatko että, onko minulle väliä siitä, onko treeni liikuntapalveluista tai jostain... Oikeasti minulle sillä ei ole väliä, minulle on tärkeä sijainti ja minkälainen on tunti ja sen jälkeen tykkääkö ohjaajasta.

(HL_1_05.11.2018.)

5.2 Naisten tulo liikuntaryhmään

Salissa ja pukuhuoneissa vallitsi lähes aina puheensorinaa. Tunnille tultiin jump-pamatto kainalossa, vaihdettiin kuulumisia, puettiin liikuntavaatteet ylle ja siirryttiin saliin. Osa naisista tuli liikkumaan yksin ja toiset porukassa. Monesti oli ryhmäläisillä lapsia mukana, enimmäkseen vauvoista taaperoihin. Salissa näkyi myös teini-ikäisiä tyttäriä, jotka tulivat äitien mukaan liikkumaan. Äiti-teini liikuntapareja oli niin naapurimaasta muuttaneiden joukossa kuin myös Pohjois-Afrikasta tulleilla. Osa naisista näytti olevan keskenään tuttuja, sillä ennen tunnin alkua puhuttiin henkilökohtaisia asioita sekä kysyttiin toisilta neuvoja. He ja muutamat valtaväestöön kuuluvat naiset olivat löytäneet tiensä kunnan järjestämälle ryhmäliikunnan tunnille.

Osa naisista oli osallistunut Annan liikuntaryhmään jo vuosia ja toiset olivat vasta aloittaneet. Ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntakäyttäytymisen tutkimuksissa on havaittu, että naiset harrastavat eniten juuri ryhmäliikuntaa, vaikka suosittuja ovat myös kävely, uinti, pyöräily ja kuntosaliharjoittelu. (Zacheus ym. 2012, 156; myös Myrén 2003, 53–55.) Tulos on yhteneväinen valtaväestön naisten liikuntatottumusten kanssa, sillä kävely, pyöräily, sauvakävely, kuntosaliharjoittelu, uinti, tanssi ja voimistelulajit olivat tilastokeskuksen keräämän laajan kyselyaineiston perusteella suomalaisten kulttuurisen maun mukaisia liikuntalajeja (Purhonen ym. 2014, 159). Valtaväestön keskuudessa tehtyjen tutkimusten mukaan naiset käyttivät yritysten tarjoamia liikuntapalveluja enemmän verrattuna urheilu- ja liikuntaseurojen tarjontaan (Mäkinen 2019a).

Ulkomaalaistaustaisten naisten suosimien lajien samanlaisuus valtaväestöön kuuluvien naisten kanssa kertoo yhtäältä helppojen omaehtoisten liikuntalajien suosimisesta, mutta toisaalta siitä, että harrastetaan sellaista, mitä on tarjolla. Monikulttuuriseksi nimetyn liikunnan tarjonta on pitkälti organisoitu kuntien liikuntapalveluiden kautta, jolloin liikuntatarjonta on sen näköistä, millaiseksi se kuntaorganisaatioissa on kehittynyt. Kun kysyin Annalta, tietääkö hän, miksi naiset tulevat juuri hänen tunneille, vastasi Anna seuraavasti.

Moni tulee sen takia, koska heillä ei ole mitään muuta, sitä mitä tarjoamme, sinne he tulevat. (Kenttäpäiväkirja, 06.06.2021).

Tämä ohjaajan kanssa ohimennen käyty keskustelu sai minut miettimään, kuinka paljon aikaisemmissa tutkimuksissa liikunnan harrastamisesta raportoiduilla tuloksilla on tekemistä naisten henkilökohtaisten mieltymysten ja valintojen kanssa. Vai kertovatko tulokset suosituista liikuntamuodoista siitä, että tutkimuksiin tavoitetut liikkujat ovat oppineet paikalliset liikuntakulttuuriset tavat sekä löytäneet tiensä olemassa olevaan tarjontaan, mikäli sen puitteissa on mielekästä liikkua. Pureudun syvemmin naisten valintoihin ja liikunnalle antamiin merkityksiin myöhemmin luvussa 8.1. Palveluiden tarjonnan käyttämisen edellytys on tieto, että palvelut ovat olemassa, että niistä on itselle hyötyä ja että ne on koettu luotettaviksi (ks. Hiitola ym. 2018b; Heino & Lillrank 2020). Ennen kuin pääsee analysoimaan, miltä ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntaryhmä näyttää ja millaisia merkityksiä ryhmäliikunnalle annetaan, on katsottava, miten naiset ovat tiensä ryhmiin löytäneet.

Toiminnan käynnistyessä 2010-luvun alkupuolella tarjottavan liikuntatoiminnan mainontaa hoidettiin pääosin yhteistyöverkostojen avulla. Kunnallisista ja kolmannen sektorin toimijoista koottiin yhteistyöverkosto, jonka odotettiin tiedottavan uudesta liikuntatarjonnasta potentiaalisille käyttäjille. Lisäksi ulkomaalaistaustaisille ihmisille kohdennettu tarjonta oli luettavissa kaupungin nettisivuilta. Matalan kynnyksen liikuntatoiminnan mainostaminen oli tutkimuksen tekemisen vuosina muutoksessa kehittyen merkittävästi passiivisesta tiedon välittämisestä ja nettisivujen päivittämisestä aktiiviseksi ihmisten tavoittamiseksi.

Operatiivisesta toiminnasta vastaavan koordinaattori Ullan mukaan hänen aloittaessa työt infon levittäminen osana liikuntapalveluiden perustyötä oli niukkaa. Info ryhmistä oli kyllä luettavissa liikuntapalveluiden nettisivuilla, mutta aktiivista mainostamista ja ihmisten tavoittamista ei ollut. Kun organisatoristen muutosten myötä vastuu siirtyi enemmän matalan kynnyksen toiminnasta vastaavalle koordinaattorille sekä ohjaajille, ottivat he aktiivisemmän roolin tiedon levittämisessä laajentaen markkinointikanavia sosiaaliseen mediaan, jossa ihmisten tavoittaminen oli huomattavasti henkilökohtaisempi.

Vuonna 2017 oli markkinointi hyvin minimaalista, se kulki liikuntapalveluiden nettisivujen kautta. Meillä oli satunnaisia, kaikille tarkoitettuja tapahtumia, jossa mainostettiin myös monikulttuurista liikuntaa. Kaupungin nettisivut oli semmoisia, että siinä näkyi hankeemme ja oli selitetty, että se on monikulttuurinen liikunta ja oletettiin, että

ihmiset löytävät sieltä toiminnan /.../Meillä ei ollut omaa sivua, ei Facebookia, eikä Instagramia. Tieto toiminnasta liikkui tuttavien kautta/.../ Myöhemmin meillä oli meidän omat nettisivut, teimme pikaisesti Facebook-sivut ja Instagramin. Se ei ollut niin aktiivista todellakaan, kun on nyt, se oli aika lailla ekaksi vaan nettisivujen varassa. (HK_04.01.19.)

Ratkaisu osoittautui naisten tavoittamisen kannalta läpimurroksi. Naisten haastatteluissa institutionaaliset markkinointikanavat, kuten organisaation viralliset nettisivut sekä tavanomaiset menetelmät näkyivät kyllä taustalla, mutta niillä ei ollut merkitystä liikuntaryhmiin liittymisen kannalta (vrt. Majjala 2014, 27). Kysyessäni naisilta, miten he olivat saaneet tietoa ryhmäliikunnan tunteista, sain poikkeuksetta vastauksen, että ”kaveri kertoi” tai ”ystävältä kuulin”. Toki haastatteluaineisto kattoi vain pienen otannan ulkomaalaistaustaisille suunnattujen ryhmien liikkujista, joten seuraamani naisten joukossa saattoi olla myös niitä, jotka saivat tietoa institutionaalisista kanavista tai hankkivat tietoa itsenäisesti.

Tutkimuksen teon aikana ryhmäliikuntatunteja oli järjestetty jo monta vuotta, joten tieto naisille tarjotuista ryhmistä liikkui niin kaupungin maahanmuuttotyön piirissä kuin myös eri yhteisöjen sosiaalisissa kanavissa. Naisia houkuteltiin liikunnan pariin niin sanotun ”puskaradion” kautta eli kaverilta kaverille kertomisena. Liikuntatarjonnan mainostamisessa oli ratkaiseva rooli ihmisten vuorovaikutuksella, jossa luotettavalta henkilöltä saatu ”suositus” legitimoit tarjolla olevan liikunnan sosiaalisesti sopivaksi. Tyypillinen vastaus harrasteliikunnan aloittamiseksi oli ilmainen: kaveri kutsui.

Eva: Mistä sä sait tietää että tällainen tunti on?

Olivia: Aa, minun ystävä sanoi mulle, se oli kolme vuotta sitten, hän kutsui minua, haluatko harrastaa liikuntaa ja se oli ilmaiseksi ja minä halusin kokeilla.

Eva: Ja jatkaat edelleen?

Olivia: Joo, koska olen kiinnostunut.

Eva: Jatkaako sun ystävä?

Olivia: Hän ei, koska hän on töissä ja tosi harvoin tule, joskus tule.

Eva: Olitko sä käynyt jollain toisella tunnilla aikaisemmin, ennen kun tulit tänne?

Olivia: Ennen mä kävin joku jumpassa, nimi on Friskis ja Svettis. Puoli vuotta ma harrasin siellä.

Eva: Mistä sä kuulit Friskis ja Svettis tunnista?

Olivia: Minun ystävä, toinen ystävä, hän kutsui minua (nauramme molemmat).

(HL_2_30.04.2019.)

Kunnan liikuntapalveluiden yleisen infon lisäksi tehtiin kohdennetulle matolan kynnyksen harrasteliikunnalle omat kotisivut. Lisäksi ohjaaja perusti omaaloitteisesti toiminnalle Facebook (jatkossa FB) -sivut, jotta info levisi siellä, missä digiajassa ihmiset ovat. Yhdessä haastattelussa kuulin, miten ryhmäläinen oli levittänyt tietoa tarjonnasta vapaamuotoisessa naisten FB-ryhmässä, jossa käytiin omalla äidinkielellä yleistä keskustelua erilaisista arkeen liittyvistä asioista. Sosiaalisen median ryhmien jäsenmäärät saattavat olla hyvinkin runsaita ja niissä leviää monenlaista tietoa.

Muutamassa vastauksessa kerrottiin toiminnan löytyneen internetistä, mutta tarkempi kysely osoitti, että näissäkin tapauksissa ystävä oli ensiksi kerto-

nut osallistuvansa liikuntaryhmään ja vasta sen jälkeen osatiin etsiä itsenäisesti internetistä tarkempaa infoa. Alla oleva esimerkki on keskustelusta afrikkalaisen naisen kanssa.

Eva: Miten sait tietää?

Hawo: Internetistä, joku Xxxx kaveri kertoi (samaa kieltä puhuva kaveri).

Eva: Tiesitkö sä tästä tunnista?

Hawo: Ennen en tiennyt, kun kaveri kertoi, sen jälkeen halusin.

Eva: Mitä se kaveri kertoi, mitä hän kuvaili?

Hawo: Liiku naiset, naisryhmä.

Eva: Naisryhmän liikunta, joo.

(HL_2_12.02.2019.)

Tyypillisemmin vastauksissa ilmenivät tilanteet, joissa organisoitua liikuntaa ei itse aktiivisesti etsitty, vaikka suurimmalla osalla haastateltavista oli eritasoisia kokemuksia vapaa-ajan liikunnasta ennen muuttoa. Paikoissa, joissa naiset arjessa asioivat, kuten esimerkiksi ulkomaalaistaustaisille naisille järjestetyssä muussa ryhmätoiminnassa tai etnisten yhdistysten vertaisryhmätoiminnassa, liikkui osallistujien kesken infoa matalan kynnyksen liikuntatarjonnasta. Joissakin kertomuksissa myös sosiaalityöntekijä välitti infoa ryhmäliikunnasta tai tieto tuli sattumanvaraisesti muilta naisilta.

Eva: Miten löysit tämän tunnin?

Tina: Löysin tämän äitien kautta lasten keskuksessa (omankielisen yhdistyksen tarjoama toiminta. E.R.).

Eva: Toiset äidit?

Tina: Joo, toisten äitien kautta, olimme vasta muuttaneet ja kuulin heiltä, että he ovat myös vasta alkaneet käydä liikunnassa, ei pelkästään sen takia että se on positiivinen (hyödyllinen), mutta kaiken lisäksi vielä ilmainen.

(HL_1_09.03.2020.)

Tiedon leviämisen paikat ovat sellaisia, joissa käydään säännöllisesti ja joihin tulee myös uusia ihmisiä. Infon leviämiseksi tarvitaan joutilasta aikaa ja spontaaneja keskusteluja. Ulkomaalaistaustaiset naiset kokoontuvat joko kunnan tai järjestöjen ylläpitämissä kohtaamispaikoissa, joissa vertaisten kesken rakentuvat tiedonvälittymisen verkostot. Kun infoa liikunnasta saadaan muun keskustelun yhteydessä samassa elämäntilanteessa olevalta toiselta henkilöltä, kynnys uuteen toimintaan mukaan menemiselle madaltuu. Myöhemmin itsekin ohjaajaksi siirtynyt nainen kertoi ketjusta, mitä pitkin hän oli ryhmätoiminnan löytänyt ja miten hän kutsui toisen naisen mukaan.

Doris:

Kun muutin Suomeen, en osannut puhua kieltä, vaikka olin ennen muuttoa käynyt suomen kielen kursseilla. Muuton jälkeen meille oli tulossa perheenisäystä ja kaipasin tukea, neuvoa, koska en tiennyt tästä maasta mitään. Etsin itselle englanniksi tai äidinkiellillä raskaana oleville naisille tarkoitettua ryhmää. Kuulin yhdeltä tutulta sellaisesta, se oli jonkun projektin järjestämä, jota nyt ei enää ole, ja pääsin sinne. Olin toisen tutun kautta kuullut näistä liikuntaryhmistä ja päätin kokeilla. Tykkäsin paljon, juuri siitä tunnelmasta salissa. Kerroin meidän äiti-ryhmässä mun kaverille jumpasta ja kut-

suin häntä mukaan. Olemme nyt olleet treenaamassa täällä jo neljä vuotta ja ohjaan toista vuotta itsekin yhtä ryhmää. Mulla on vielä tuttavita ketkä haluavat mutta eivät matkan takia pääse osallistumaan, koska asuvat toisessa kaupungissa. (HL_2_22.01.2019.)

Myös toinen ohjaaja, Martina, kertoi tiedon leviämässä ihmisten kontaktien ja "tietoketjujen" tärkeydestä.

Meille tuli pelaamaan tyttö Bulgariasta, hän sai tietoa jostain, jostakin, jostakin. Se on semmoinen ketju ja pääsi meille pelaamaan. Se oli todella outoa. Se, että semmoinen ketju tulee, se vaatii aikaa. (HO_30.06.2021.)

Tiedon ja informaation välittämisen ketjujen syntymiseen tarvitaan toiminnan pysyvyyttä ja luottamuksellisia suhteita. Ketjun alkupäähän tarvitaan henkilö, joka tunnetaan, kuten Anna tai Martina, jotka ohjaajina ovat tae laadukkaalle ja sosiaalisesti turvalliselle toiminnalle. Myös aika on merkittävä tekijä siinä, että vastaavat informaatioketjut syntyvät ja toimivat. Projektien varaan rakennetuissa toiminnoissa, joissa ohjaajat vaihtuvat projektien loputtua, tällaisia viestiketjuja ei pääse syntymään, jolloin ihmisten tavoittaminen liikuntaryhmiin on haasteellista (ks. Peotta ym. 2022, 62).

Verkostomaisen markkinoinnin lisäksi ryhmien liikunnanohjaajat käyttivät aikaa tuntikohtaisen informaation levittämiseksi sosiaalisessa mediassa. Yleisen sometiedotuksen lisäksi oli luotu salikohtaisia suljettuja FB-ryhmiä, joista lähetettiin naisille tarkempaa infoa esimerkiksi tuntien poikkeusajoista tai hiihtolomasta. Myöhemmin perustettiin myös salikohtaisia WhatsApp-ryhmiä. Anna keikeli perustaa afrikkalaisille naisille omaa FB-ryhmää, mutta ei saanut heidän kanssaan vastaavaa käytäntöä toimimaan. Ratkaisuksi kehittyi yhteistyö heidän oman yhteisön suomea puhuvan aktiiviliikkujan, Hawon kanssa. Hawosta muodostui linkki ohjaajan ja yhteisön välille, jolta naiset saivat Annan jakamaa täsmällisempää infoa. Viestintä toimi myös toisinpäin. Anna sai Hawon kautta tietoa, mitä naisille kuului ja mitä he toivoivat. Annaa ja Hawoa yhdisti syvä kiintymys liikuntaan ja halu välittää liikuntasanomaa eteenpäin muille naisille.

Oli myös sellaisia naisia, jotka etsivät itse tietyn sisältöistä liikuntaa tai hakivat pelkästään fyysisistä kuormitusta, koska kotimaassa oli totuttu rasittavaan liikuntaan. Oma-aloitteellisuudesta huolimatta sopivan toiminnan löytäminen ei ollut helppoa ja taas kerran omankielisten tuttavien neuvoista löytyi sopiva tarjonta.

Eva: Miten löysit tämän ryhmän?

Doris: Tuttu nainen kertoi siitä.

Eva: Kuulitko siitä ryhmästä sattumalta vai etsitkö itse?

Doris: Kyllä mä etsin tekemistä, halusin löytää zumbaa, halusin tanssia ja mitenkään en pystynyt löytämään zumbaa. Löysin sitten Xxxx kaupungista zumbaa, kävin siinä vähän aikaa, mutta tunti loppui ja jäin ilman zumbaa.

(HL_2_22.01.2019.)

Toiminnan markkinointi oli käytännössä koordinaattorin ja ohjaajien vastuulla. Anna kertoi mainosten viemisestä kaupungin maahanmuuttotoimiston ilmoitustaululle. Tarjonnasta kertominen oli tavalla tai toisella läsnä lähes joka tunnilla ja siitä muodostui yksi palanen ohjaajan niin sanotusta oheistyöstä, jolla taattiin näiden ryhmien jatkuvuus. Joskus Anna otti itse puheeksi muissa saleissa järjestettävät tunnit tai kertoi toisten ohjaajien tavoista tai jumppatuntien sisällöistä. Oli yleinen käytäntö jutella tunnin jälkeen muista ryhmistä ja ottaa ohjaajalta mukaan printtikoosteita viikkotarjonnasta.

Toisinaan naiset jakoivat kokemuksia muista tämän toiminnan piiriin kuuluvista tunneista ja kertoivat, miltä liikunta vaikutti. Näistä keskusteluista syntyi joskus pidempiäkin sessioita, joista poiki uteliaisuutta kokeilla toisten kehumia venyttely- tai joogatunteja. Keskustelut synnyttivät sosiaalista ryhmäkäyttäytymistä, johon naisten etninen tausta ei vaikuttanut, sillä moni jumppaan osallistunut nainen siirtyi joogatunnille tai pelaamaan helpotettua lentopalloa Mamnet-ryhmään. Tunneilla levitetty info lisäsi siten osallistumista useammalle viikkotunnille, jolloin viikoittainen harjoittelu lisääntyi. Sain itsekin tuntien aikana tietää, kenen ohjaukset olivat suosittuja ja mitä uutta tarjontaan oli tullut.

Anna oli kiinnostunut, miten tieto tunneista levisi. Hän jutteli uusille ryhmäläisille, kysyi kuulumisia ja huolehti, että osataan toimia.

Yhdeksän minuuttia on tunnin alusta mennyt ja ovesta tulee nuori afrikkalainen nainen. Anna kysyi, mistä sait tietoa: ”nettisivuilta”? Nainen vastasi, että oli saanut tiedon kaverilta. Tunnin lopussa nainen kysyy vielä kerran, milloin jummat jatkuvat ja voiko hänkin ottaa lapsensa mukaan. Anna kirjoittaa hänelle paperille maanantain ja torstain tuntien ajat ja merkkää lisäksi tunnit, johon voi ottaa lapsia mukaan. Nainen kertoi, että hänen lapsi on vasta puolitoista vuotta. Anna vastasi: ”ei haitta mutta itse vastaat niin kun näit tänään”. (Kenttäpäiväkirja, 18.12.2017.)

Ohjatun ryhmätoiminnan siirtovaikutukset ylsivät myös ikärajojen yli. Kun kyselin äiti-teini liikuntaparilta, mistä he olivat tiensä ryhmään löytäneet, saan vastaukseksi, että tyttären tanssitunnilta, jota ohjasi myös Anna. Tunteja mainostetaan ristiin markkinoimalla äideille lasten toimintaa sekä houkuttelemalla lapsia ja nuoria kускаavia vanhempia kokeilemaan itsekin liikuntaa. Kun tiedustelin Annalta, millä tavalla he tavoittavat uusia liikkujia, sain vastaukseksi, että ihmisten kanssa täytyy puhua eri paikoissa ja monenlaisissa tilanteissa, ei pelkää liikuntakentällä, vaan myös sen ulkopuolella. Oman tunnin alussa ja lopussa naisten kanssa käytävät keskustelut olivat Annalle tiedostettuja kontaktin ottamisia läheisyyden ja luottamuksen synnyttämiseksi, painottaen erityisesti yhteydenpitoa sellaisiin naisiin, joiden liikunnallinen taitotaso oli matalampi.

Informaation leviäminen ja jakokanavien luotettavuus nousivat suurempaan rooliin kuin mitä olin hahmottanut kenttätöiden alkuvaiheessa. Halusin ymmärtää syvemmin sosiaalisten verkostojen merkitystä ryhmäliikunnan aloittamisessa, joten pyysin kenttätöiden loppuvaiheessa, kesällä 2021 kahta naista jäämään liikuntatuokion jälkeen kanssani keskustelemaan aiheesta. Ellaa tunsin hieman enemmän, sillä puhuimme hänen kanssaan joskus Annan tuntien jälkeen pukuhuoneessa ja lisäksi olin haastatellut häntä vertaisohjaajana. Olimme ohjaajan

roolissa ikään kuin ”samalla puolella”. Sallyn kanssa olin jutellut vähemmän. Molemmat naiset olivat saaneet lähtömaassaan yliopistokoulutuksen.

Naisten kanssa keskustelu vahvisti aikaisempia havaintoja verkostojen ja sosiaalisen median roolista päätösten teossa. Heidän mielestään valintoihin vaikuttavan informaation leviämässä oli kaksi kriteeriä, yhtäältä he puhuivat luottamuksen tärkeydestä eli siitä, keneltä tietoa saadaan ja toisaalta hektisestä ajasta, jossa elämme kiireisinä ja jossa tiedon pitää olla selkeää ja nopeasti saatavissa. Keskeisiksi silloin nousevat paikat, joissa ihmiset ovat toistensa kanssa kontaktissa ja viettävät aikaa, kuten ystäväpiiri ja sosiaalinen media. Institutionaalisin kanaviin suhtaudutaan varauksella.

Eva: Jos te kaikki tulette tänne kaverien neuvomana, entäs se liikuntaneuvonta?
Sally: Riippuu tilanteesta, missä ja miten se (liikuntaneuvonta E.R.) sanotaan, pitäisi vaihtaa tapoja, miten annetaan palveluita, miten toimitaan /.../ Minusta se, että kaveri sanoi, tai naapuri, tai tuttu, se on, että joku sellainen sanoi kenen sä luotat, se että hän suosittelee, se tarkoittaa sellaista hiljaista luottamusta. Sellainen tieto on erilainen, kun se, että vaan näen jossain mainoksen. Asia on siinä, että olemme sosiaalinen yhteisö, olemme ihmisiä ja asiakas, olen sitä mieltä, että ystävyyskategoria kuten äiti, isä, kaverit ja ystävät, heihin luotetaan enemmän, jos he eivät tiedä jostain syystä palveluista, niistä ei myöskään kerrota eteenpäin.

(HL_18.06.2021)

Luottamukseen painottuvassa puheessa näen rajojen rakentumisia oman yhteisön ja muun yhteiskunnan tai institutionaalisen toimijan välillä. Oma yhteisö toimii sisäryhmänä ja viranomaiset, joihin liikuntaneuvoja voisi verrata, ulkoryhmänä. Lähipiirissä tapahtuva kasvokkainen vuorovaikutus synnyttää luottamusta ja luotettavalta henkilöltä saatu informaatio muuttuu käyttökelpoiseksi ja siten arvokkaammaksi suhteessa sellaiseen toimijaan, keneen ei tunneta vastaavaa (hiljaista) luottamusta. Sisäryhmässä kanssakäymisen tuloksena kehkeytyvä solidaarisuus, sosiaalinen tuki ja emotionaalinen tunneside luovat turvallisuuden tunnetta ja uskoa avun saamiseksi silloin, kun sitä tarvitaan (ks. Bauman 2020, 52–54).

Muutettaessa toiseen maahan lähiverkoston merkitys informaation välittäjänä ja tulkitsijana on suuri erityisesti alkuvaiheessa, kun informaation saamisen kanavat ovat vielä niukat yhteiskunnallisten järjestelmien ja instituutioiden puutteellisen hahmottamisen vuoksi. Tarvitaan luotettavia välittäjiä ja tulkitsijoita, jotka osaavat selittää informaatiota yksilön elämäntilanteeseen sopivassa kontekstissa eli tarvitaan neuvoja. Perheeltä ja ystäviltä saatu tieto on siten sosiaalisesti legitimiimpi, kun instituutioita edustavien ihmisten puhe, vaikka Sally ei puheessa sitäkään tyrmännyt. Vuorovaikutus institutionaalisten toimijoiden kanssa näytti hänen lähipiirissä olevan vähissä, josta kertoo naisen kokemus siitä, että monesti läheiset eivät tiedä palveluista. Näin tieto ei myöskään välity omissa verkostoissa eteenpäin.

Lähiyhteisöltä saatu viesti toimii siitäkin syystä, että vertainen puhuu yksinkertaisemmin verrattuna ammattilaiseen. Viestin tai jonkun tiedon välittäminen ei saa olla liian monimutkainen, sillä tässä ajassa tietoa on paljon.

Aloittaa pitää olla selkeästi ja ymmärrettävästi, sanoa lyhyesti ja jos ihmisiä kiinnostaa ja sen ymmärtää, silloin voi selittää lisää, mutta jos alussa heitetään tonneittain informaatiota, ihmiset eivät halua, on järkeä, että puskaradion lisäksi rakentaa sosiaalista verkostoa ja että siinä oli työntekijä, kuka katso ja seuraa, on olemassa erilaisia mittareita, joilla katsotaan sosiaalisten verkostojen seuraamista ja osallistumista... nykyään kaikki ihmiset istuvat verkostoissa. En teitä ketään, kuka ei olisi verkostoissa. Koko infoa saadaan ja haetaan verkostoista, sellainen lähestyminen tuo ihmisiä. Tieto sosiaalisessa verkossa pitää olla yksinkertainen, mitä helpommin asian sanot ja mitä vähemmän selität, sitä helpompi asiakkaiden on ottaa sitä vastaan ja arvioida, sopiiko se mulle. (Sally)

Naisten keskustelussa piirtyi eläminen hektisessä digitalisoituneessa yhteiskunnassa, jossa yhä enemmän asioita ja kommunikaatiota tapahtuu verkossa. Ulkomaalaistaustaisten ihmisten sosiaalisen elämän ylijärjellisyys nojaa digitaaliseen avaruuteen korostaen entisestään sosiaalisen median roolia ihmiskontaktien ylläpitämisessä ja informaation hankkimisessa. Elämän ymmärretään muuttuneen hektiseksi, jolloin on merkitystä selkeällä ja helposti saatavilla olevalla informaatiolla. Sosiaalinen median mahdollistama videoblogien tarinnallisuus, johon voi samaistua, toimii tehokkaana informaation välittäjänä ja siten houkuttimena ryhmäliikuntaan osallistumiseen.

Nykyinen aika on sellainen lyhyiden hetkien aika, ymmärrätkö, kun luetaan nopeasti... niin kuin klikkiotsikkojen aika, se on ajattelutapaa, luetaan johdanto ja otsikot, enempää ei ehdi, eikä kiinnostaa, luet viisi sekuntia tiivistelmän ja se riittää, se on tällainen nykyaikainen tapaa, kaikki pitää olla nopeasti, nopeasti, nopeasti... no jaa.... Instagram on mielestäni sellainen, että saisi ihmisen kiinnostumaan... nyt on paljon liikuntablogeja, kuten meidän ohjaaja, kuka vetää zumbaa, hänellä on blogi Instagramissa, siellä on paljon tarinoita, niin kuin jaa... mielestäni se on keskeinen... ymmärrätsä, palvelu, se on kyllä hieno mutta... eivät kaikki menee näihin palveluihin kuitenkaan. (Ella)

Toiminnan luonteella näytti myös olevan merkitystä siihen, miksi uusia naisia liittyi Annan ryhmään. Keskusteluissa tuli sivulauseina usein esille ilma-
piirin tärkeys. Annan ohjaamisen ryhmien ilmapiiriä keuhuttiin. Kun ilmapiiri ei ole kohdallaan, siitä ei puhuta suoraan, mutta saatetaan kertoa ei niin mieluisista kokemuksista. Naisten kertomuksissa epämiellyttävät kokemukset koettiin silloin, kun osallistuttiin valtaväestön käyttämille ryhmäliikunnan tunneille. Ne muutamat naiset, jotka puhuivat ilmapiirin eroista, olivat kohteliaita, eivätkä vertailleet kovin tarkasti, mistä erot syntyvät. He käyttivät ilmaisuja: ”täällä on toisin”. Tulkitsen näiden puheiden kertovan koetusta sosiaalisesta tilasta ja kuuluvuuden tunteesta, jotka joko syntyvät tai eivät synny. Sosiaalisella tilalla tarkoitan Purhosen ja kumppanien tavoin yksilöiden erilaisia sosiaalisia asemia, jotka määrittävät tiettyssä tilassa suhteessa toisiinsa (Purhonen ym. 2014, 15). Millainen seuraamieni tuntien ilmapiiri oli ja mistä kuulumisen tunne rakentui, sitä valaisien tarkemmin luvussa 6.2.3.

Ryhmäliikunnan mainostamisen kannalta sosiaalisella kuuluvuudella näyttää olevan tärkeä rooli. Omaksi koettua liikuntatoimintaa mainostettiin toisille eteenpäin. Liikuntapalveluiden yleinen mainonta ei tukenut ulkomaalais-

taustaisten naisten sosiaalisen kuuluvuuden tunnetta. Koordinaattori Ullan haastattelussa tule laajemminkin esille kunnallisen liikuntapalvelun homogeenisyys, moninaisuuden representaation sekä osaamisen puute.

No mun mielestä se on hirveen, siis kaikessa mainonnassa ja kaikessa se on semmoista hirveen homogeenista, kaikki kuvat ja kaikki, ei niin ku ajatella sitä, että miltä se näyttää ulospäin se liikuntatoimi. Et kyllähän se ulospäin näyttää semmoiselta hirveen suljetulta porukalta. Ja tietyn tyyppisille ihmisille. /.../ et kyl mun mielestä tässä, eletään 2018 vuotta kuitenkin, tai 19 nyt ollaan jo, niin et jos sinne soittaa joku, joka vaikka puhuu englantia, niin harva siellä osaa sitä puhua. Ehkä meidän johtajat osaa, mut et... en mä tiedä... ne, jotka asiakkaita ottaa vastaan, niin ei nyt hirveen moni. Niin kyl must ois kiva, että siellä ois, en mä tarkoita vaan kieliosaamista, mut kulttuuriosaamista ja sit et siellä henkilökunnassa näkyis myös eri taustoista tulevia ihmisiä, eikä vaan ehkä keskiluokkaisia..., en puhu vaan kulttuuritaustasta vaan myös tämmöisestä. (HK_04.01.2019.)

Liikkuvan ihmisen julkinen representaatio ei tue ulkomaalaistaustaisten naisten sosiaalista kuuluvuutta, sillä aikuisten vapaa-ajan liikunnan mainonnassa moninaisuuden esittäminen on vielä vähäistä. Keskisen ja kumppaneiden mukaan mielikuvat suomalaisista ovat yhä sidoksissa valkoisuuteen ja normatiivisiin odotuksiin suomalaisuudesta, jolloin institutionaaliset käytännöt ja rutiinit toistavat normatiivista suomalaisuuden representaatioita (Keskinen ym. 2021; Leinonen & Pellander 2021).

Liikunnan kulttuurisen esityksen kapeat normit eivät ulossulje pelkästään ulkomaalaistaustaisia henkilöitä, vaan laajemminkin normista poikkeavia, esimerkiksi romaneja (ks. Nykänen ym. 2020). Myös lihavat ihmiset ovat Harjusen mukaan kulttuurisesti marginaalissa ja liikkuvien ruumiiden representaatioissa näkymättömiä (Harjunen 2020). Moninaisuuden näkymättömyys aikuisten liikuntatoiminnan ja liikunnallisen elämäntavan mainonnassa kantaa piiloviestiä rajojen vetämisestä normiin sopimattomiksi luokiteltuihin ihmisiin. Näkymättömyys representaatioissa heikentää ulkomaalaistaustaisten liikkujien sosiaalisen kuuluvuuden tunnetta.

Annan ja muiden ohjaajien tavassa hoitaa ryhmäliikunnan mainontaa oli etsivän työn piirteitä, joita käytetään ennaltaehkäisevästi sosiaalityön palveluiden ulkopuolelle jäävien tai tuen tarpeessa olevien ihmisten tavoittamiseksi (ks. Mikkonen ym. 2007). Ulkomaalaistaustaisten naisten, erityisesti Lähi-idästä, Aasiasta tai Pohjois-Afrikasta muuttaneiden kantaväestöä vähäisempi liikunta-aktiivisuus (Seppänen ym. 2020) on tulkittavissa liikuntapalveluissa sellaisiksi palveluiden ulkopuolelle jääviksi väestöryhmiksi, joiden kohdalla etsivän työn menetelmät ovat ratkaisevissa asemassa. Tällaisessa etsivässä työssä näyttää olevan merkityksellistä se, että ryhmiä ohjaavat henkilöt lähestyivät henkilökohtaisesti ulkomaalaistaustaisia naisia, jolloin he osaavat vakuuttaa toiminnan sopivuudesta (vrt. Maijala 2014, 26).

Seurattavissa liikuntaryhmissä oli mukana myös korkeakoulutettuja naisia maista, joissa liikunta-aktiivisuus on Terveysten ja hyvinvointilaitoksen tutkimusten mukaan edellä mainituista maanosista muuttaneita korkeampi (Seppänen ym. 2020). Silti itselle sopivan toiminnan löytäminen näytti riippuvan ystä-

viltä tai tuttavilta saadusta infosta ja suosituksista. Ihmisten kanssa jutteleminen, sosiaalisen median kautta kontaktissa oleminen sekä ryhmäliikunnan esittelemisen aina, kun siihen oli tilaisuus, loivat vuosien työn tuloksena näkymättömän suhdeverkoston – ekosysteemin, jonka kautta tavoitettiin yhä enemmän naisia liikkumaan. Ratkaisevana tekijänä oli naisten kertomuksissa vertaisuus eli samassa tilanteessa olevilta ihmisiltä saatu tieto sekä ohjaajien henkilökohtainen aktiivisuus sosiaalisen median käyttämisessä.

Toiminnassa mukana olevien naisten liikunta-aktiivisuutta kuvaavien numeroiden takana paljastui yhtäältä määrätietoinen työ digitaaliseen aikakauteen sopivien markkinointikanavien ja toisaalta panostaminen etsivän työn kontaktien ja verkoston rakentamiseksi, jonka kautta saatiin informaatio toiminnasta leviämään. Lisäksi ohjaajien henkilökohtaisesti sekä digitaalisesti hoidettu kommunikaatio antoi tarjottavalle toiminnalle kasvot vahvistaen näin toiminnan luotettavuutta. Pitkäjänteinen markkinointityö, jota ohjaajat hoitivat ryhmänohjauksen ohella, yhdistettynä ryhmäläisten oma-aloitteellisuuteen liikuntaryhmien mainostamisesta eteenpäin, saivat aikaan positiiviseen kierteen, joka takasi uusien naisten tulon ryhmäliikunnan tunneille.

6 NAISET SALISSA JA PUKUHUONEESSA

Kenttätyön alkuvaiheessa minulla oli toiveena ja odotuksena seurata monista eri maista muuttaneita naisia ja heidän tekemisiään liikuntaryhmässä.

Katson naisia käytävällä, kun he odottavat suljetun oven takana tunnin alkamista. Saanko tästä ryhmästä kuitenkin mitään irti, ryhmä näyttää niin monoetniseltä (Kenttäpäiväkirja, 06.11.2017).

Kyseinen sitaatti oli kirjoitettu kolmannen havaintokerran jälkeen. Olin tuntenut lievää turhautumista siitä, että käytävällä odottavat naiset puhuivat keskenään samaa kieltä. Kuvittelin näkeväni salissa ”kansallisuuksien kirjoa”, koska uskoin, että laaja kirjo eri etnisen taustan edustajia tunnilla antaisi aineistoa tulkita, millä tavalla naisten kulttuurinen tausta liittyy ryhmäliikuntaan.

Sellainen odotus kertoi ennakoasenteestani nähdä naisia ensisijaisesti etnisten linssien läpi. Toisin sanoen käytin ”etnistä katsetta”. Sinänsä tässä ennakoasenteessa ei ollut mitään vialla, sillä olihan tutkimuksessa tarkoitus seurata nimenomaan Suomeen muuttaneiden naisten ohjattua liikuntaa. Lähestymistäni voisi kuitenkin verrata aikaisemmin luvussa 3.6. esitettyyn valtavirtatutkimuksen sokeisiin pisteisiin. Sokeiden pisteiden yksi ulottuvuus, etninen katse, tarkoittaa Näreen mukaan ennalta määrättyjen etnisten ryhmien tutkimista siten, että keskiöön on asetettu ryhmäkohtaiset lähtömaitten kulttuurit (Näre 2018). Etnisen katseen värittämä lähestyminen saattaa vahvistaa essentialista käsitystä kulttuurisesti yhteneväisistä ja selvärajaisista etnisistä ryhmistä, jolloin ihmiset tulevat tunnistetuksi stereotyyppisesti samanlaisina ja siten valtaväestöstä kulttuurinsa takia eroavina ryhmänsä edustajina.

Esitetty sitaatti kertoo myös siitä, miten haastavaa on ensisilmäyksellä havaita liikuntatoimintaan osallistuvien naisten moninaisuutta. Tutkimuksen edessä panin merkille, miten suppeasti olin alkuvaiheessa rakentanut tutkimusasetelmaa. Tutkimustehtävä, jonka itselle olin asettanut, typisti naiset alkuperänsä kautta määriteltäviksi, vaikka olin monissa koulutuksissa luennoinut stereotyyppien haitallisuudesta. Brubaker (2013, 40) esittää, että etnisyyteen sekä

kansallisuuteen perustuvilla tulkintakehyksillä on seuraamuksensa. Etnisyyteen sidottu viitekehys saattaa ylikorostaa tilanteiden analyysissä ihmisten kulttuurista käyttäytymistä ja jättää varjoon muita tekijöitä, jolloin ihmisten käyttäytymisen tulkitseminen eli ”koodaaminen” vinoutuu (Brubaker 2013, 41; myös Skeggs 2014, 33).

Tutkijat lähestyvät eritavoin sitä, miten etnisyyttä käsitteellistetään ja millä tavalla etnisyyden analyttisenä työkaluna tuottaa tutkimuksissa tietoa. Huttunen esittää Brubakerin (2013) tavoin, että väittelyitä aiheuttaa etnisten ryhmien olemuksellinen ymmärtäminen, etnisyyden suhde kulttuuriin, alkuperään ja identifioitumiseen sekä se, millä tavalla nähdään rajojen rakentamista ja ylläpitämistä etnisten ryhmien välillä (Huttunen 2010). Episteeminen sitoumukseni nähdä ihmisiä ensisijaisesti samanlaisuuden sekä erityisyyden kautta, ohjasi syventymään etnisyyden teoreettisiin selityksiin, joiden avulla kirkastin ymmärrystäni etnisyyden, maahanmuuttajuuden ja ulkomaalaistaustaisuuden suhteesta, paikantaen kaksi ensimmäistä – etnisyyden ja maahanmuuttajuuden – itsenäiseksi ja erillisiksi ulottuvuuksiksi, jotka määrittävät ulkomaalaistaustaisuutta (ks. luku 1.3).

Ulkomaalaistaustaisuuden ja liikunnan leikkauspinnan ymmärtämiseksi tein siten ratkaisun irtautua ryhmätoiminnan kuvauksen yhteydessä etnisyyteen liittyvien kulttuuristen selitysten etsimisestä. Perustelen ratkaisuni teoreettisen ymmärryksen lisäksi myös eettisillä ja analyttisillä syillä. Eettisestä näkökulmasta lähestymiseni olisi ollut naisten rodullistamista etnisten ryhmiensä edustajiksi. Analyttisestä näkökulmasta katsottuna liiallinen keskittyminen etnisyyteen olisi jättänyt piiloon maahanmuuttajuuden tuomat yhteiskunnan hierarkkiset paikantumiset sekä muuton jälkeiset henkilökohtaiset muutos- ja sopeutumisprosessit.

En hylännyt etnisyyttä kokonaan, sillä näin toimien olisin sulkenut silmäni naisten omalle elämälle antamista merkityksistä. Lisäksi yksi tutkimuksen tavoite liittyi myös sen selvittämiseen, millaisen lisän kulttuuriset merkitysjärjestelmät tuovat ryhmäliikunnan ohjaamiseen. Pidän päiväkirjamerkinnöissä tarkasti huolen siitä, että tunnistan naisten taustat, etnisyyden mukaan lukien, kirjattessani yksityiskohtia pukuhuoneissa ja liikuntatiloissa. Tulkintojen tekemisessä häivyttiin kuitenkin etnisyyden taka-alalle, jolloin herkistyin näkemään monenlaisia tarpeita ja lähtökohtia, mutta ennen kaikkea sosiaalisia tiloja, jotka ovat läsnä inhimillisessä toiminnassa.

Aineiston kertymisen myötä tulin moneen otteeseen pohtineeksi, millä käsitteillä analysoin ryhmäliikunnassa nähtyä ja koettua. Tuomi ja Sarajärvi (2017, 204–205) esittävät, että laadullisessa analyysissä aineistoa voi jäsentää joko erilaisuuksien tai samanlaisuuksien etsimisen kautta. Koska tietoteoreettinen sitoutuminen oli jo paikantanut naisten ihmisenä olemisen samanlaisuuden ensisijaiseksi, ei näyttänyt dikotominen jako samanlaisuus-erilaisuus jaottelussa toimivalta. Lisäksi olisi samanlaisuuden ja erilaisuuden vertailu tarvinnut kohteen, mihin verrataan. Kulttuurirelativistinen sitoutuminen pitää erilaiset (liikunta)kulttuuriset tavat keskenään tasa-arvoisina, johti myös siihen, että minulta

puuttui se kohde, mihin olisin naisten samanlaisuutta tai erilaisuutta verrannut (ks. Koskinen 2018).

Salissa näkemäni liikunnallisten lähtökohtien ja elämäntilanteiden kirjo tarjosi ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmäliikunnan tutkimisen analyttiseksi työkaluksi *moninaisuus* -käsitteen, jonka avulla sain paikannettua ryhmäliikunnan kontekstissa vaikuttavia ulottuvuuksia. Lisäksi tapa, miten ohjaaja työskenteli ryhmänsä kanssa, vaikutti siihen, että alkuperäinen valintani katsoa ohjaajan työskentelyä *kulttuurisensitiivisyys*-käsitteen kautta, ei tuntunut enää toimivalta ratkaisulta. Monikulttuurisuuden vaihtuminen moninaisuudeksi (*diversiteetti*) tarjosi ohjaajan toimintatapojen ja merkitysmaailmojen tarkkailemiseksi *moninaisuusherkkyy* -käsitteen.

6.1 Monenlaisia lähtökohtia ryhmäliikuntaan

Salissa on tänään aika paljon naisia. Osa ovat tuttuja ja osa uusia. Otan ”oman paikkani” salin keskeltä, takaseinän läheltä, jotta näen peilistä myös sivulla olevia. Oma paikka näyttää olevan lähes kaikilla. Tiukasti treenaavat naiset ovat edessä. Yksi nainen, jolla on polvien kanssa ongelmia, ottaa paikan peilin edestä, koska siellä on tango. Kyykysarjan aikana hän keventää liikettä pitämällä tangosta kiinni. Pari naista pikkulasten kanssa asettuvat ikkunan lähelle. Heillä on lapsille puuhavälineitä mukana. Taitotasolta heikommalla ovat minusta oikealla takarivissä. Monesti siinä on äiti teinityttärensä kanssa. Vasemmalle, oven lähelle, asettuvat uudet, sillä sinne jää usein muista tilaa. Vanhempi suomalainen nainen on minun vieressä, lähellä varasto-ovea. Useimmilla naisilla on omat jumppa-alustat mukana, toiset ottavat matot varastosta valmiiksi. ”Himotreenaajilla”, heitä on muutama, on nilkassa lisäpainot ja toisella niistä mukana kahdet käsipainot. Muilla, ”tavaatreenaajilla”, on mukana omat, noin 2 kg käsipainot. ”Aloittelijoilla” ei ole omia käsipainoja, he lainaavat niitä salin varastosta. Yksi uusi tulokas saa Annalta käsipainot lainaksi /.../18:15 kaksi naista liittyvät ryhmään. Olemme just lopettamassa alkulämmitystä (tunti alkoi 18:00). Takarivin naisilla on askeleet sekaisin. Anna katso heitä ja hymyile: ”ei haitta, we have learned a half year” – tähän mennessä hän on käyttänyt tunnilla kolmea kieltä. (Kenttäpäiväkirja, 20.11.2017.)

Yllä esitetty katkelma päiväkirjasta on kirjoitettu kenttätyön alkuvaiheessa. Tekstissä olen kuvannut melko tyypillistä näkemääni ryhmäliikunnan tuntia. Näissä ryhmissä liikkui monenlaisia naisia: aloittelijoista himoliikkujiin, yhtä kieltä puhuvista monikielisiin, polvi- ja selkäongelmaisista taitaviin liikkujiin, vasta muuttaneista pitkään Suomessa asuneisiin ja niin edelleen. Kirjavuutta lisää myös naisten sosioekonominen tausta ja erilaiset elämäntarinat, miksi Suomeen muutettiin. Monilla oli suoritettu lähtömaassa yliopistotutkinto, mutta ryhmässä liikkui myös vähemmän koulutettuja naisia, joiden luku- ja kirjoitustaito on heikko. En lähtenyt rakentamaan arkityyppisiä kuvia naisista heidän taustatietojensa kirjavuuden perusteella, sillä en nähnyt sellaisella tiedolla olevan merkittävää vaikutusta liikuntasalissa tapahtuvaan. Lisäksi arkityyppisten kuvien rakentamisella olisin itse vahvistamassa ulkomaalaistaustaisten naisten kohtaamista objekteina ja siten vahvistanut stereotyyppisiä käsityksiä muutta-

jista. Sen sijaan kuvailen naisten ammatillisia tai liikunnallisia taustoja tarkemmin silloin, kun mielestäni taustalla on vaikutusta kuvaamaani tilanteeseen.

Moninaisuus -käsite (diversity), jota ryhmäliikuntaan osallistujien lähtökohtien kuvaamisessa käytän, on monitulkintainen (Timonen 2015). Sippolan mukaan moninaisuus -käsitteen laaja tulkinnallisuus liittyy siihen, että käsitteellä voi kuvata kaikkia sellaisia piirteitä, jotka tekevät ihmisistä erityisiä ja ainutlaatuisia (Sippola 2007, 17–19). Toisin sanoen moninaisuus kertoo siitä, että olemme ihmisinä monella tavalla erilaisia. Riippuen siitä, missä yhteyksissä käsitettä käytetään, kuten esimerkiksi väestöön, työyhteisöön tai asiakaskunnan kuvaamiseen liittyen, sekä mikä on tulkitsijan tietointressi, saa moninaisuus -käsite analyttisenä työkaluna erilaisia määrittäyksiä. Käsitteellä voidaan tarkastella sekä määrällistä että sisällöllistä kirjavuutta yksilö-, ryhmä- sekä väestötasolla.

Usein moninaisuus -käsitettä käytetään makrotasolla kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvien ihmisten näkyväksi tekemisessä. Silloin käsite kuvaa määrällisenä työkaluna eri kategorioita, joihin ihmisiä on luokiteltu, kuten esimerkiksi alkuperäiskansa saamelaiset, romanit, ulkomaalaistaustaiset, viittomakieliset, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt. Määrällisenä työkaluna moninaisuus antaa kasvot enemmistön varjoon jääville ryhmille haastaen käsitystä koetusta yhtenäiskulttuurista ja yhdenvertaisuudesta (Keskinen 2021). Moninaisuudella voi viitata vähemmistöluokitusten lisäksi moneen muuhun kategoriaan, jonka perusteella syntyy eroja, kuten koulutukseen, ammattiin, terveyteen ja ikään. Näin ollen *moninaisuus* -käsite on kontekstisidonnainen ja siten muuttuva (Timonen 2015).

Tässä tutkimuksessa käytän *moninaisuus* -käsitettä mikrotasolla ryhmäliikunnan sisäisen kirjavuuden kuvaamiseen. Ryhmien sisäisen heterogeenisyyden näkyväksi tekemisessä moninaisuus auttaa laajentamaan katsetta kulttuurisista tekijöistä kaikkeen sellaiseen, jolla on ryhmäliikunnan kontekstissa merkitystä. Ryhmien sisäinen moninaisuus eli naisten erilaiset olemisen, tekemisen, ajattelemisen sekä liikkumisen tavat olivat joiltakin osin hyvin näkyviä mutta toisaalta tunnistettavissa pieninä palaisina vasta ajan ja keskustelujen kautta. Piilossa olevien lähtökohtien kirjo avautui sitä myötä, mitä tutummaksi naiset tulivat ja miten syvälle keskusteluissa pääsin.

Paikannan seuraavissa luvuissa liikuntaryhmien sisäistä moninaisuutta selälaisena kuin se minulle avautui. Rakensin lähestymiseni moninaisuuteen liikunnallisista, kommunikatiivisista ja kulttuurisista lähtökohdista käsin. Päädyin kyseiseen jakoon seuraamalla, millä tavalla ohjaaja työskentelee, mihin hän kiinnitti huomiota ja mikä oli naisten kertomuksissa heille itselle tärkeää. Moninaisuuden kuvaamisessa liikun niin sanotusti pintatasolla keskittyen näkyvissä olevaan moninaisuuteen.

6.1.1 Liikunnallisia lähtökohtia

Tunti on alkamassa ja naiset asettuvat ”omille paikoille”. Anna laittaa osallistujalistat esille, käynnistää tuulettimen ja kytkee puhelimen pieneen kaiuttimeen. Rytmi valloittaa salin ja osa naisista nappaa oma-aloitteisesti musiikista kiinni aloittaen marssin. Toiset odottelevat vielä ohjaajan komennusta. Anna vilkaisee

olkapään yli naisia, kääntyy peiliin ja ottaa ohjat käsiin. *"No naiset, aloitetaan, yy, kaa, koo, nel.."*. Keskustelu porukoissa loppuu ja liikkeistä otetaan kiinni. Tavallinen marssi, käsien nosto ja pari syvää hengitystä. Ohjaajan käsi näyttää suunnan, mihin seuraavaksi pitää astua. Sanat myötäilevät rytmiä ja koko keho ilmaisee liikkumisen intoa. Tunti on lähtenyt käyntiin.

Askellukseen perustuvassa alkulämmittelyssä on kolmen – neljän askeleen yhdistelmiä. Askeleet ovat loogisia ja mukaansatempaavia, eikä työpäivän väsyttämiä aivoja tarvitse kuvioden muistamisella turhaan rasittaa. Käsiliikkeet tehostavat rennolla tavalla menoa. Musiikki kulkee kehostani läpi ja saa minut liikkumaan ikään kuin itsestään, sillä tunnistan Annan valitsemassa musiikissa tuttuja, 1990-luvulla opiskeluvuosina kuunneltuja kappaleita. Toisinaan hän käyttää viimeisimpiä hittejä, joita musiikintoistoalustat, kuten Spotify, tarjoavat. Ryhmäliikunta, johon osallistun, on tavallinen naisten jumppatunti, jonka marssipohjaisiin askelkuvioihin pääsee voimisteluun tottunut ihminen ilman suurempia ponnistuksia kiinni. Ainakin omasta positiosta katsoen.

Kaikilla ei näyttänyt olevan yhtä helppoa. Takaseinän lähellä jumppaavilla naisilla on haasteita hallita vartaloa. Askelyhdistelmät ovat heille hieman nopeita ja vartalo näyttää heiluvan enemmän painovoiman kuin musiikin ohjaamana. Kun teimme molemmilla käsillä yhtäaikaisia työntöjä eteen, näyttivät heidän käsiliikkeet enemmän luovan tanssin kaltaisilta. Toisella puolella, minusta oikealla, ryömi noin vuoden ikäinen lapsi. Äidin on hieman vaikea keskittyä askeliin, kun silmät seuraavat pienokaisen kulkemista jumppamattojen välissä. He ovat uusia, vasta aloittaneet jumpparyhmässä käymisen. Edessä, peilin lähellä, keski-ikäinen nainen ottaa kyykkyjen aikana tangosta kiinni, sillä muuten hänen polvensa kipeytyvät. Minusta taaempana on suomalainen eläkkeellä oleva nainen, jolle tunnin taso näyttää olevan sopiva.

Liikunnallisten lähtökohtien heterogeenisyys oli yksi keskeisistä asioista, joihin kiinnitin tunneilla huomiota. Kun aikaisemmat kokemukseni valtaväestön liikuntaryhmistä piirsivät muististani mieleen liikunnalliselta taitotasolta melko homogeenisia ryhmiä, oli näillä tunneilla tilanne erilainen. Ensimmäisistä osallistumiskerroista lähtien havahduin, kuinka monenlaista oli naisten keuhonhallintaa, liikkeiden tuottamisen taitotaso sekä fyysinen jaksaminen. Ääripäät liikkujien lähtökohdissa olivat silmiinpistäviä herättäen tutkimuksellisia kysymyksiä siitä, miten näin heterogeeninen ryhmä pysyä koossa ja mitä vaatimuksia sellainen ryhmä asettaa ohjaajille. Naisten liikunnallisten lähtökohtien moninaisuus muodostui monella tavalla merkitykselliseksi tekijäksi, mikä muovasi ohjaajan työskentelyä.

Moninaisuuden haltuun ottamiseksi jaottelin ryhmiin osallistuvia naisia heidän taitotasonsa ja fyysisen kunnon mukaisesti. Esitin edellisessä luvussa (6.1.) ensimmäisen syksyn aikana tehdyn päiväkirjamerkinnän, jossa olin spontaanisti luokitellut naisia sen mukaan, miltä heidän liikkumisensa näytti ohjaajan liikkeisiin verrattuna. Sen enempää ajattelematta olin jaotellut silloin naisia liikkujina himotreenaajiksi, tavantreenaajiksi ja aloittelijoiksi perustuen siihen, miltä heidän keuhonhallinta, liikkeiden tuottaminen sekä jaksaminen salissa näyttivät. Taustana jaottelussa käytin Itkosen esittämää yleistä jakoa liikunta-aktiivisuu-

desta, jonka mukaan liikkuja luokitellaan himo-, säännöllis-, satunnais- ja niukasliikkujiin (Itkonen 2012, 13; 2021, 102–103).

Himotreenaajia oli muutama. He käyttivät nilkkapainoja lisärasitteenaaskelluksen ja jalkalihasten voimaliikkeiden aikana. Lisäksi heillä oli mukana kahdet käsipainot, joita he itse vaihtoivat liikkeiden rasitusasteen mukaan. Sijoitin ajatuksissani himoliikkujiin myös sellaisia naisia, jotka treenasivat kaksi tuntia peräkkäin. Tavantreenaajiksi taas luokittelin sellaisia naisia, jotka kävivät säännöllisesti tunneilla, mutta eivät nousseet ryhmässä erityisesti esille. Sijoitin itseni myös tähän ryhmään. Teimme tunnollisesti harjoituksia, vaikka aina voimani eivät riittäneet viimeisiin punnerruksiin tai kyykkyihin. Ja sitten olivat ne aloittelijat. Aloittelijoiksi määrittelin naiset, joiden fyysinen kunto oli heikompi ja jotka vasta hahmottivat ja opettelivat liikkeitä.

Liikunnan ammattilaisen silmin katsottuna olin jaottelussa käyttänyt mittapuuna suorituskeskeisyyttä, joka ilmenee ”tiukkana treeninä” ja konkretisoituu heikompien uupumisena ennen harjoituksen loppumista. Vehmaksen mukaan suorituskeskeisen liikunnan piirteitä ovat määrätietoisuus, vakavuus, tavoitteellisuus sekä kilpailullisuus (Vehmas 2012). Lisäksi olin jaottelussa arvioinut naisten liikkeiden suorittamisen taitoa vertailemalla heidän liikkeitä ohjaajan näyttämiin liikkeisiin. Näitä vertailuja olin kenttätyön alussa kirjoittanut myös päiväkirjaan.

Naisen liikkeet on hukassa, koordinaatio puuttuu. Liikekieli on hänelle erilainen. Käsiliiikkeet muistuttavat tanssissa käytettäviä (Anna tekee yhtäaikaisia vetoja taakse, hän työntöjä vuorotellen sivulle). Myös tasapaino on hänelle vaikea. Mikä voisi olla hänen onnistumisen kokemus tässä? (Kenttäpäiväkirja, 16.04.2018.)

Olin astunut luokittelun ansaan. Kolme vuotta myöhemmin, lukiessani silloista päiväkirjamerkintää, ymmärsin, että suorituskeskeinen jako on kyllä yksi tapa luokitella naisia, mutta se ei aivan pitänyt paikkaansa. Haastattelujen kautta ymmärsin, että osa aloittelijoiksi nimetyistä, Euroopan ulkopuolelta tulleista naisista, oli käynyt tunneilla jo monta vuotta. Siten he eivät voineet olla enää aloittelijoita. Luokittelun tekemisen aikana en vielä tiennyt, milloin kukin naisista oli liikuntaryhmään tullut, kuinka pitkään ryhmässä harjoitellut ja mitä muuta liikuntaa harrastanut.

Osa aloittelijoiksi luokittelemistani naisista oli siis tehnyt näitä ohjaajan käyttämiä liikkeitä jo pidemmän aikaa, joten jako motorisesti taitaviin ja vähemmän taitaviin naisiin näytti liian nopeasti ja puutteellisen tiedon varassa tehdyttä ratkaisulta. Katsontakantani oli sokaissut ryhmäliikunnan päämäärän kiinnittyminen liiaksi suorituskeskeiseen ryhmään, jossa tavoitellaan sykkeen kohottamista ja lihaksiston treenaamista samassa rytmissä, tempolla sekä liikkeitä yhtä aikaa suorittavana ryhmänä. Olinhan itse entisenä kunnallisen liikuntapalvelun työntekijänä sekä entisenä urheilijana tottunut käytäntöön, jossa asiakaskunnalle tarjotaan tehokkuuteen perustuvaa ryhmäliikuntaa.

Katseen laajentuessa kyseenalaistin suorituskeskeisen arviointikehyksen, jota vasten olin jaotellut naisia ”motorisesti ei niin taitaviin” liikkujiin erityisesti

koskien Euroopan ulkopuolelta tulevia liikkujia. Vaihdoin orientaatiota suorituskeskeisyydestä ihmiskeskeisyyteen, jolla uskoin tavoittavani paremmin naisten liikunnallisia lähtökohtia (ks. Vehmas 2012).

Uusi näkökulma naisten taitotason arvioimiselle ankkuroitui nyt toisentyypisille kokemuksilleni, joita olin saanut monien vuosien aikana järjestäessäni liikunnallisia leirejä ulkomaalaistaustaisille iäkkäille. Erityisesti Lähi-idästä ja Pohjois-Afrikasta, mutta myös Aasiasta tulleiden naisten kanssa tanssiessa, heidän liikekielensä ja kehon käyttäminen oli tilanteesta toiseen taitavaa ja värikästä. Kyseessä olivat vanhemmat henkilöt, joiden fyysinen jaksaminen oli monesti rajoittunutta, silti tutun musiikin kuuleminen sai heidät nauttimaan kehon tuottamista liikkeistä. Omassa kulttuuriympäristössä opittu liikekieli pysyi heillä lihasmuistissa ja liikkeiden suorittaminen onnistui, vaikka kuntotasossa oli muuten puutteita. Vaihdoin siten urheilupainotteisen tulkintakehyksen kokemuseräiseksi, oppimisprosessiin painottavaksi tulkintakehykseksi. Uuden tulkintakehyksen myötä tilanteet salissa näyttivät uudessa valossa.

Liikkuessa länsimaisen kulttuurikehyksen ulkopuolella olin minä se ”ei niin motorisesti taitava” liikkuja, koska kehoni käyttämät kulttuurisesti opitut liikeradat eivät taipuneet Lähi-idästä tai Pohjois-Afrikasta tulevien naisten liikekieleen. Myös aasialaisten naisten ryhmässä liikkuessa en saanut ranneliikkeitä yhtä sulaviksi verrattuna siihen, miltä heidän liikekielensä näytti. Selitys piilee motorisessa oppimisessa, sillä uuden motorisen taidon – hallitun ja tahdonalaisen liikkeen oppiminen – vie aikaa vaatien harjoittelua sekä runsasta liikkeiden toistamista. Aikuisiällä uusien liikkeiden oppiminen perustuu lapsuudessa kehittyneiden liikkumista ohjaavien hermojärjestelmien käyttämiseen, joita järjestetään uudelleen uusien motoristen taitojen omaksumisessa (Kauranen 2011, 292). Kun lapsuudessa nähdyt keholliset ilmaisut ja liikekieli on ollut erilainen, tarkoittaa aikuisena uuden liikekielen oppiminen vanhoista liikeradoista poisoppimista, joka on huomattavasti työläämpää kuin kokonaan uusien liikeratojen oppiminen.

Ymmärryksen lisääntyessä luovuin jakamasta naisia liikunnallisen taitotason mukaisesti hierarkkisiin ryhmiin jättäen jokaiselle liikkujalle tilaa ilmaista itsensä sillä tavoin, miten se on omalle keholle luonnollista. Liikunnallinen taitotaso on siten kontekstisidonnaista ja arvioitavissa henkilökohtaisena kehittymisenä, ilman että yksilöiden suorituksia verrataan keskenään, kuten aerobicin tyylisessä ryhmäliikunnassa helposti tapahtuu paitsi ohjaajan myös muiden liikkujien silmillä katsottuna.

Tämä ei tarkoita, etteikö ohjaaja voi jaotella osallistujia fyysisen jaksamisen perusteella. Se on edelleen mahdollista ja myös tarpeellista, jotta ohjaaja voi säädellä rasituksen tasoa sopivaksi ja saada ryhmäläisten fyysisessä kunnossa kehitystä aikaiseksi. Ulkomaalaistaustaisilla ihmisillä, kuten valtaväestöön kuuluvillakin, on monista syistä haasteita jaksamisen ja hyvinvoinnin kanssa. Kuitenkin tutkimustulokset osoittavat, että siirtolaisväestössä joka kymmenennellä on koettuja vaikeuksia liittyen liikkumiseen ja asiointiin. Vaikeuksia kävellä ja juosta havaittiin enemmän Euroopan ulkopuolelta tulleilla naisilla, kuten Lähi-idästä ja

Pohjois-Afrikasta muuttaneilla. (Kuusio ym. 2020, 99; myös Rask ym. 2015; Casañeda ym. 2012).

Tänään Anna aloittaa samoilla askelilla, kun tavallisesti, mutta ei tee viimeviikkoista sarjaa kokonaan, myös mambo-askel on pois. Askel viereen, haarassa painon siirto ja käsien työnnöt ylös, step touch (askel kosketus) viereen ja ristiin. Noin 15 minuutin jälkeen siirrytään funktionaalisiin harjoituksiin ja voimaliikkeisiin. Ajattelin itsekseen, täytyykö alkulämmityksessä olla aerobic tyylistä askellusta? Afrikkalaisilla on vaikea, he ovat avojaloin ja heidän pehmeä askellustyyli ei sovi nopeisiin ja teräviin jalkaliikkeisiin. (Kenttäpäiväkirja, 27.11.2017.)

Havahduin liikekielen moninaisuuteen ja sen merkityksellisyyteen katsoessani läntisen kulttuurikontekstin ulkopuolelta tulleiden naisten kamppailua pyryäkseen askelkuvioissa ohjaajan perässä. Anna oli kuitenkin tarkkana ja seurasi, miten ”takarivin naiset” pärjäävät pitäen heihin kontaktia joko katseella peilin kautta, tai ”takarivin” naisille eriytetyllä ohjauksella näyttäen helpotettuja liikkeitä.

Askelet ovat samat, kun aikaisemmin ja mennään hyvällä vauhdilla. Viime viikolla, kun afrikkalaisia naisia oli enemmän, teimme samoja alkulämmitys askelsarjaa mutta lyhyempänä, ei menty niin nopeasti eteenpäin. Anna näyttää tänään itekin hengästyneeltä. (Kenttäpäiväkirja, 20.11.2017.)

Tunnin yleinen rasitustaso muuttuu sen mukaan, keitä saliin on tullut ja millainen on naisten jaksaminen. Jos tilanne salli, vauhti nousi ja voimaharjoitusten taso oli vaativampi. Anna ei vaihtanut ohjelmaa useasti, mutta teki pieniä muutoksia joko nostaakseen tai laskeakseen tunnin rasituksen taso.

Osa yhdistelmäliikkeistä on vaativia mutta samalla hauskoja, sellaisia, joita itselleni ei ollut ryhmäliikunnassa tullut aikaisemmin vastaan. Kun kyselin, mistä hän niitä liikkeitä keksii, vastaus oli, että netistä. Myöhemmin selvisi, että Anna seuraa kotimaansa liikuntavideoita, joista hän haki uusia ja erilaisia liikkeitä. Se oli syy, miksi liikkeet tuntuivat minulle uusilta. Anna kehitti ohjaajataitoja hyödyntäen yllirajallista elämää. Yllirajallisella elämällä tarkoitan elettyä arkea, joka ei paikannu valtiorajojen sisälle. Ulkomaalaistaustaisuuteen kiinteästi liittyvä yllirajallisuus näkyi tässä tutkimuksessa ryhmäliikunnan monipuolisina ja hauskoina, mutta myös vaativina liikkeinä. Liikkeiden sopiva haastavuus näytti olevan yksi tekijä, miksi Annan ohjaukseen sitouduttiin.

Tempo on tänään hieman nopeampi, kun yleensä on ollut. Uusilla naisilla (eurooppalaiset) on myös vaikeuksia askelien kanssa. Mulle on askellus tuttu, mutta lihaskunnossa teemme uusia sarjoja, neljän liikkeen yhdistelmiä, ihmettelen, mistä hän keksii näitä erikoisia ja tehokkaita yhdistelmiä. Jalkasarjat ovat tiukkoja ja uusi vatsasarja myös. Teemme punnerruksia ja vatsaliikkeitä vuorotellen, lonkan kautta kääntyen. Täytyy keskittyä, että jaksaa tehdä liikkeet loppuun. Tunnelma salissa on mukavan leppoisaa. Näyttää siltä, että naiset tykkäävät, kun heitä haastetaan. (Kenttäpäiväkirja, 16.04.2018.)

Suomessa naisten suosima ryhmäliikunnan liikekieli on enemmän tuontitavaraa, eikä nojaa nykypäivänä perinteiseen paikalliseen ruumiinkulttuuriseen traditioon, jota on sosialisatiossa välitetty sukupolvilta toisille. Tarkoitan paikallisella ruumiinkulttuurin traditiolla lokaaleja ja yhteisöllisiä liikkumisen tapoja, kuten etniskulttuurisia kansantansseja, voimistelupohjaisia liikkumistyynejä tai erilaisia kokonaisvaltaisia keho-mieli harjoitustraditioita. Lokaalit ruumiinkulttuurin harjoittamisen traditiot ovat vuosisatojen saatossa tuottaneet eriytyneitä liikekieliä, jotka ovat muun kulttuurin tavoin lokaalisesti tunnistettavissa. Esimerkkinä vaikkapa intialaisten naisten käsiliikkeet tai venäläisen tanssin liikekieli.

Annan käyttämä liikekieli edusti länsimaista suorituskeskeistä aerobic-tyylistä askellusta, joka levisi 1980-luvulla yhdysvaltalaisen näyttelijän Jane Fondan treenivideoiden ja kirjojen myötä Suomeen (Myllykoski 2015, 12) muodostaen lukuisia uusia askelkoreografiaan perustuvia ryhmäliikunnan tyyliuuntia. Näen naisten suosiman aerobic-tyylisen ryhmäliikunnan länsimaiseen kulttuurikontekstiin kuuluvana liikuntakulttuurisena ilmiönä. Ilmiön taustalla tulkitseen olevan yhtäältä sosiaalisen kontrollin, jolla ylläpidetään alhaista painoa ja sopusuhtaista kauneusihannetta vaalivaa kulttuuria sekä toisaalta tarvetta paikata arkielämän vähentynyttä liikunta-aktiivisuutta.

Sosiaalisella kontrollilla tarkoitetaan yhteisöjen, kuten järjestöjen tai kaveripiirien, mutta myös kansallisvaltion, määritelmiä siitä, mikä on sopivaa tai sopimatonta sosiaalista käyttäytymistä, jota yhteisöt palkitsemisella ja paheksumisella kontrolloivat (Itkonen 2012; 2021, 140–141). Hegemonisena popkulttuurisena liikuntailmiönä suorituskeskeinen globaali ryhmäliikuntamuoto on fitnesssaleineen muuttunut ikään kuin itsestäänselvyydeksi, jota myös kunnallisissa liikuntapalveluissa tarjotaan. Aerobic, ohjattuna liikkumisen muotona, on lähes yksinomaan naisten harrastama liikuntalaji (ks. Purhonen 2014, 159), jolla vastataan länsimaisen kulttuurikehyksen mukaiseen ihanneruumiin tavoitteluun. Liikekieleltään erilaiset naiset opettelivat siten tunnista toiseen yhteistä länsimaista liikekieltä saadakseen liikuntaryhmästä tavoiteltua hyötyä.

Naisten liikunnallisten lähtökohtien määrittelemisessä on siten objektiivisia ja subjektiivisia näkökulmia. Objektiiviset näkökulmat liittyvät biologisiin tarpeisiin liikkua ja rasittua riittävästi (ks. Vehmas 2012). Objektiiviset näkökulmat ovat kaikille ihmisille taustasta riippumatta arkielämän sujumisen kannalta yhtäläisesti tärkeitä. Liikunnallisten lähtökohtien subjektiiviset näkökulmat liittyvät taas naisten kasvuympäristössä omaksuttuun liikekieleeseen sekä merkityksiin, joita kehollisille kokemuksille annetaan. Subjektiiviset lähtökohdat tuovat ”väriä” liikekieleeseen haastaen samalla liikunnan tarjoamista siten, että liikkumisesta jää onnistumisen kokemus. Kehollisten kokemusten merkityksellistämistä tarkastelen syvemmin luvussa 8.1.1.

6.1.2 Kielellisiä lähtökohtia

Liikuntaryhmissä suomi oli pääsääntöisesti liikkeiden ohjaamisessa käytetty kieli. Anna saattoi ohjata myös äidinkielellä, mikäli kaikki naiset sitä puhuivat. Heti kun ryhmään tuli ohjattava, joka ei puhunut heidän kanssa samaa kieltä,

vaihtoi Anna ohjauskielen suomeksi. Ohjaus ei tarkoittanut yksinomaan liikkeiden näyttämistä, sillä merkittävä osa ohjauksesta oli liikkeiden tekniikan ja suorituksen selittämistä.

Vaikka naisten suomen kielen ymmärtäminen oli vähäistä, he näyttivät pitävän tärkeänä sitä, että heidän ohjaaja opettaa liikkeitä tekemään oikein. (Kenttäpäiväkirja, 05.03.2019).

Kieli saa lisämerkityksiä, kun toimitaan ryhmässä ja halutaan oppia. Ryhmäliikunnassa liikutaan ohjaajan liikkeitä toistamalla tai ohjeita seuraamalla. Toistaminen onnistuu ilman kielellistä ymmärrystä, mutta ohjeiden seuraamiseen ja vastaanottamiseen tarvitaan kielellistä kommunikointia. Näissä ryhmissä kielten sekamelska oli ryhmissä tavallista: Anna aloitti keskustelut ja ohjaamisen suomeksi, heitti väliin aerobic-tunneilla käytettäviä askeleiden englanninkielisiä nimiä, ohjeisti jotakuta yksilöllisesti omalla kielellä ja palasi taas puhumaan suomea.

Myös pukuhuoneessa oli monenkielistä puheensorinaa: joku puhui puhelimessa ja toiset omissa kaveriporukoissa omia kieliään. Monesti pukuhuoneeseen tulija tervehti suomeksi, mutta lähtiessä jätettiin hyvästit omalla kielellä. Käytän ilmaisua omia kieliä, koska tilannesidonnaisesti käytössä oleva kieli voi olla jotain muuta kuin se, mikä on viranomaisille ilmoitettu äidinkieleksi. Sen lisäksi, että naiset ovat eri maista kotoisin, he saattavat puhua useita kieliä, sillä Suomi ei ole välttämättä se ainoa maa, jossa on eletty ja jonka kieltä on opittu.

Monietnisissä ryhmissä ohjaajan ”ei niin hyvä” suomen kielen taito näyttää olevan eduksi. Naisten kommentoissa Anna sai kiitosta siitä, että hänen suomea ymmärretään aika hyvin. Ulkomaalaistaustaisten ryhmäliikunnan kontekstissa niukempi sanavarasto ja rajattu määrä informaatiota on arvo sinänsä, sillä yksinkertaisemmin puhutusta suomesta saa runsaaseen kielenkäyttöön verrattuna paremmin selvää.

Ryhmäläisten heikohko suomen kielen taito ei aina kerro siitä, että ihminen on vasta tullut Suomeen tai hän ei olisi kykeneväinen oppimaan kieltä. Elämäntilanteet saattavat olla sellaisia, että suomen kieli ei vaan ole arkielämässä läsnä. Hankitulla kieliresurssilla tullaan toimeen, mutta syvempiä keskusteluja on hankaa käydä. Lisäksi liikuntaan ja liikkeiden ohjaamiseen liittyvä sanavarasto on melko spesifi, eikä arkielämässä sellaista sanavarastoa tule välttämättä vastaan. Sekaannusta aiheuttavat myös toisia lähellä olevat sanat kuten kunto ja kunta, niska ja nilkka, kynsi ja kylki, liha ja lihava. Esimerkiksi kestävyyskunnosta puhuminen saattaa aiheuttaa hämmennystä, jos *kunto* sanaa assosioi *kunta* sanan kanssa. Mieleeni muistui tilanne, jossa kuuntelija luuli keskustelun liittyvän kuntakontekstiin, vaikka puhe oli kestävyyskuntoa kohottavasta liikunnasta.

Jos ryhmässä liikkujalla on tavoite oppia liiketekniikkaa tai muuta, muuttuu käytettävän kielen rooli. Seuraavassa aineistokatkelmassa on esimerkki siitä, miten kieli merkityksellistyy eri ryhmätunneilla eri tavoin. Haastattelussa puhuin kolme vuotta tutkija-apurahalla Helsingin yliopistossa töissä olleen naisen kanssa. Carla oli aikaisemmin osallistunut yliopiston Unisport joogatunneille

sekä aikuisopiston itämaisen tanssin ryhmään ja kävi nyt toista vuotta Annan ryhmäliikunnassa.

Kun aloitimme keskustelun, puhuimme suomeksi, mutta ehdotin kuitenkin keskustelun aikana haastattelun jatkamista hänen omalla kielellä. Vaikka Carla selviytyi suomeksi hyvin ja ymmärrettävästi, jäi hänen suomeksi käytetty puhe kohteliaisuuden ja kiitollisuusposition tasolle antaen arvoa maalle, jossa hän perheensä kanssa tällä hetkellä asuu (ks. Heino 2018, 67). Vaihdettuamme keskustelukielen pääsimme syvempiin tunnetasoihin ja vasta silloin hän avautui siitä, mitä kielellinen ymmärtäminen ryhmäliikunnassa tarkoittaa.

Eva: Onko sulla huonoja kokemuksia liikkumisesta?

Carla :Täällä ei, mutta (vaihtoi keskustelun omalle kielelle), kun menin aikuisopiston itämaiseen tanssiin, siitä en pitänyt.

Eva: Miksi?

Carla: Ensiksi (nauraa) siellä oli kaikki suomeksi, paljon jäi ymmärtämättä, en voinut tekniikkaa tehdä oikein, mun suomen kielen taso ei ollut riittävän korkea, että olisin ymmärtänyt ja sen takia oli epämukava.

Eva: Siellä on kielellinen ymmärrys tarpeen?

Carla: Zumbassa on tärkeä vaan liikkua ja siellä tekniikka ei ole niin tärkeä, mutta joogassa, jos käännät itsesi jotenkin väärin, voi tapahtua jotain, parempi tietää mitä tekee.

Eva: Sanoit aikaisemmin, että tykkäsit joogasta, miten siellä kielellisesti?

Carla: Englanniksi.

Eva: Sen takia tykkäsit?

Carla: Puhun hyvin englantia.

Eva: Se sitten auttaa, jos tunti on englanniksi, tai sun omalla kielellä?

Carla: Joo, jos tekniikkaa on tärkeä, on parempi, jos ymmärrän.

(HL_1_05.11.2018.)

Kuten esimerkistä käy ilmi, on ohjatussa liikunnassa oppimisen kannalta sisällön ymmärtäminen tärkeää. Se ei ollut kuitenkaan yhtäläisesti tärkeää eri liikuntamuotojen kohdalla, sillä zumbassa Carla ei kaivannut liikkeiden opettelua samalla tavalla kuin itämaisessa tanssissa tai joogassa. Jatkoimme vielä keskustelua ohjaamiseen liittyvästä kielestä. Carla ei odottanut, että ohjauksen olisi oltava hänen omalla äidinkielellänsä, suomikin riitti silloin, kun ohjaus oli ymmärrettävästi puhuttu. Jos puhe oli tarpeeksi yksinkertaista, karttui samalla myös liikuntaan liittyvä sanavarasto.

Eva: Anna käyttää kuitenkin suomen kieltä, jos on suomalaisia tai muita tunnilla.

Carla: Anna puhuu helppoa suomea, mun taso on riittävä, että ymmärtää.

Eva: Oletko saanut uusia sanoja kehosta, asennosta?

Carla: Joo, sporttiverbit mitä tehdä.

Eva: Onko tämän jälkeen hieman helpompi jossakin toisessa ryhmässä, onko jotkut sanat tullut tutuksi täällä?

Carla: Voi olla, en ole kokeillut vielä.

(HL_1_05.11.2018.)

Myös toisessa haastattelussa, lähtömaassa kulttuuritutkijan tutkinnon suorittanut, Ella kertoi haasteista ymmärtää kieltä ja puhua valtaväestön kanssa.

Hän kykeni kyllä kommunikoimaan suomeksi, koska keskustelin pukuhuoneessa hänen kanssaan monesti suomea. Osallistuin myös Ellan suomeksi ohjaamaan joogasessioon, sillä Anna pyysi häntä sijaistamaan toisen joogaohjaajan ollessa matkalla.

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden keskuudessa Ellan suomi sujui hitaasti puhuen ja tarvittavat sanat löytyivät hieman haparoiden. Valtaväestön keskuudessa oli kuitenkin enemmän vaikeuksia, sillä syntyperäisen ja ei-syntyperäisen kielenkäyttäjän vuorovaikutukseen liittyy monenlaista epäsymmetrisyyttä erityisesti silloin, kun syntyperäinen suomenpuhujana edustaa instituutiota (Kurahila 2001; Buchert 2015, 161). Ei-syntyperäisen kielenkäyttäjän on ylitettävä sosiaalisia ja kielellisiä rajoja, jotka estävät käyttämästä olemassa olevaa kieliresurssia. Vaikka pienemmät jutustelut kävimme suomeksi, on alla oleva keskustelu käyty hänen omalla kielellään.

Ella: Seurustelen pääasiassa omakielisten kanssa, toistaiseksi vielä, mutta tulevaisuudessa, koska menin opiskelemaan kouluun, toivon, että mun onnistuu jotenkin integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan, koska nyt mulla on vaikea, mä en pysty löytämään heidän kanssa yhteistä kieltä, suomalaisten kanssa.

Eva: Puhut kuitenkin suomea?

Ella: Puhun, mutta ei niin hyvin.

Eva: Sanoit, että et saa kontaktia.

Ella: Joo, mun on vaikea heitä ymmärtää, he puhuvat keskenään toista kieltä, meille opetetaan kirjakieltä, siis kurssilla opetetaan oikeaa suomen kieltä, no nuoriso koulussa puhuu täysin eri kieltä, he käyttävät puhekieltä ja slangia.

Eva: Sun on vaikea?

Ella: Esimerkiksi mun sisko sai kevyesti kielestä kiinni, hän puhuu suomalaisten kanssa, mutta minulla on vaikea, uskon että se paranee ajan kanssa.

Eva: Oletko nyt lapsen kanssa kotona?

Ella: Ei, opiskelen kolme päivä viikossa, puhun suomea. Kun kävin ennen ammattikoulun valmentavaa kurssia viisi päivä viikossa, oli paljon helpompi, koska siellä ovat maahanmuuttajat. Heidän kanssa on paljin helpompi kommunikoida suomeksi tai englanniksi, usein mennään nopeasti englannin kielelle, koska näin on helpompaa.

Eva: Ohjaaja ohjaa täällä suomeksi?

Ella: Täällä on kaikki ymmärrettävä, se ei ole niin tärkeä ymmärtää puhetta, kun herkkyyks tajuta, hän näyttää ja selittää ja puhuu aika helppoa suomea. Se on ymmärrettävä meille ja niille, jotka puhuvat huonosti, he myös ymmärtävät.

(HL_2_05.02.2019.)

Selkeä suomi, joustava ja muuttuva kielten käyttö yhdistettynä liikkeiden näyttämiseen sopii tilanteeseen, jossa päämääränä on liikuntakokemus itseisarvoisena, ilman kotouttamisen piiloagenda (vrt. Tantt 2017). Ohjaustunnin aikana käytetty sanavarasto on sinänsä aika suppea ja säännöllisellä osallistumisella tärkeimmät ilmaisut, osa englanniksi tai muilla kielillä sanottuina, tulevat melko nopeasti tutuiksi, jolloin liikuntatuokioiden teho ei jää kielimuurin taakse.

Ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntaryhmissä kielellinen moninaisuus on luonnollisesti läsnä asettaen ohjaajalle haasteita saada sekä sosiaalinen että ohjauksellinen kontakti naisiin. Lisäksi tiedon välittäminen liikunnan vaikutuksista ja liikkeiden suorittamisesta on tärkeässä roolissa, sillä naiset kaipaavat monenlaisia neuvoja niin tunnin aikana kuin myös jälkikäteen pukuhuoneessa.

Myös haastattelut vahvistivat samaa: naiset odottivat ohjaajilta liikkeiden korjausta ja opetusta. Pelkkä näyttämällä ohjaaminen ei riitä, vaan liikkujien kanssa tarvitaan kommunikaatiota käyttämällä niitä kielellisiä ja muita resursseja, joita ryhmässä liikkuvilla naisilla on mahdollista ymmärtää.

Monikielisyys

Monietnisissä yhteisöissä kielellinen kommunikaatio tapahtuu kaikilla niillä kieliresursseilla, joita elämän aikana on hankittu. Kieliä vaihdetaan lennosta ja samassa lauseessa saattaa olla sanoja eri kielistä. Sellaista joustavaa kielenkäyttöä lähestyvät sociolinguistiikan tutkijat *translanguaging* käsitteellä, jota on suomennettu *kieleilyksi* (Bäckman & Pöyhönen 2020, 63; Lehtonen 2019; 2015, 52). Kieleilyssä eri kielten rajat ovat häilyviä, ilmaisia käytetään sen mukaan, mitä osataan ja mitä keskustelukumppani saattaa ymmärtää. Virheitä ei katsota kieleilyssä puutteellisuudeksi tai epätavanomaiseksi, vaan arkisista toiminnoista selviytymiseksi (Bäckman & Pöyhönen 2020).

Bäckmanin ja Pöyhösen mukaan väestömuutoksen tutkimuksessa ovat seläiset käsitteet, kuten äidinkieli ja ensikieli todettu jäykiksi, sillä yhteen kieleen viittaavilla käsitteillä ei tavoiteta sitä monikielistä ympäristöä, jossa globalisaation myötä ihmiset kasvavat ja elävät. (emt. 2020, 63). Myös Lehtonen esittää, että ihmisten lisääntynyt liikkuvuus saa eri kielet kohtaamaan mitä erilaisimmista syistä, koska ihmisten siirtymisen mukaan siirtyvät myös heidän kielelliset ja kulttuuriset resurssit nopealla tahdilla maanosista toiseen murtaen kielen ja etnisyyden essentiaalista yhteyttä (Lehtonen 2015, 50–51; Lehtonen 2019).

Monietnisessä yhteisössä kieleilystä voi syntyä voimavara, joka edistää myös paikallisen tai kansallisen kielen omaksumista. Kouluympäristössä tehdyissä tutkimuksissa nimittäin havaittiin, että omalla kielellä aiheen tuntemus ja uuden sisällön käsitteistön omaksuminen auttoivat paremmin hahmottamaan opittavan kielen käsitteistöä ja rakenteita (Lehtonen 2019). Tähän tulokseen nojaten olisi siten tärkeää, että naiset voisivat käsitellä liikuntaan ja hyvinvointiin liittyvää tietoa myös omalla kielellä, jotta he pystyisivät vastaanottamaan suomeksi annettua tietoa liikkumisesta, liikunnasta ja hyvinvoinnista.

Kieleily kuvaa siis sitä todellisuutta, miten ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmäliikunnassa toimitaan. Niin ohjaajat kuin myös liikkujat käyttivät useita kieliä pitäen suomea kuitenkin yhteisenä pääkielenä. Sellainen toimintatapa syntyi Annan ryhmässä tarpeesta löytää liikkujalähtöisiä ratkaisuja niillä resursseilla, joita ohjaajalla oli käytettävissä.

Kieleilyksi nimettyä kommunikointitapaa, jossa eri kieliä käytetään limitäin, ei ole niinkään tiedostettu ja tavoitteellinen käytäntö, vaan toimimista resursseilla, joita hallitaan. En ollut itsekään ajatellut omaa puhumistani kieleilyn näkökulmasta, vaikka käytännössä olen näin jo vuosia toiminut. Aineistoa lukiessa huomasin, että kieleily näkyy niin haastatteluissa kuin myös päiväkirjamerkinnöissä, vaikka käsitteenä en kenttätöyön aikana sellaista kielten käyttämistä vielä tuntenut. Haastatteluissa oli tavallista, että joku sana sanottiin toisella kielellä tai kesken lauseen kieli vaihtui. Olin pannut useampien haastattelujen

yhteydessä merkille myös ”ohipuhumista” tai pinnallista keskustelua, kun keskustelimme suomeksi. Kirjoitin huomiostani kenttäpäiväkirjaan seuraavan merkinnän.

Puhumme suomeksi. Olivia puhuu aika sujuvasti ja sanavarasto on hänellä mielestäni aika laaja, mutta monesti hän ei ymmärrä mun kysymystä tai ymmärtää sen tarkoittavan muuta, kun mitä olin kysynyt. Vahvistan kysymykseni hänen omalla kielellään, hän jatkaa kuitenkin vastaamista suomeksi. Huomaan, että hän ei saa kaikkea haluavansa suomen kielellä ilmaistu, vastaukset jäävät pintapuoliseksi. Rohkaisen häntä vaihtamaan kieltä. (Kenttäpäiväkirja, 30.04.2019)

Monien kielten yhtäaikainen käyttäminen on nuorisokulttuurissa tavallista. Menettely liittyy globaaleihin trendeihin ja alakulttuuriseen tyylyttelyyn, joissa ”huono suomi” on yksi tietoinen kielen käyttämisen performanssi ilmaisemaan erontekoa stereotyyppisestä ja ymmärtämättömäksi mielletystä maahanmuuttajahahmosta (Lehtonen 2015, 244). Aikuisten kohdalla tilanne on toinen. Kieleily on tilannesidonnaista selviytymistä ja ”huono suomi” osa arkipäivän suomen kielen käyttämistä. ”Huono suomi” erottaa kuitenkin puhujaa valtaväestöstä ja muokkaa myös puhujan sosiaalista statusta.

Yksikielisyyden normin määrittäessä julkista tilaa ”huono suomi” käyttöressina, ei omana valintana, luo sosiaalista painetta, jossa omaa osaamattomuutta mieluummin piilotetaan. Yksikielisyyden normilla tarkoitetaan tilaa, jossa on luonnollistunut käsitys siitä, että perheessä opitaan se kieli, joka sattuu olemaan ympäröivän yhteiskunnan, koulun, harrastusten ja kavereiden kieli (Lehtonen 2019; ks. myös Laihonen & Halonen 2019).

Annan ja toisten ohjaajien tunneilla monietninen yhteisö purki yksikielisyyden normia siten, että useiden kielten käyttämisestä tuli uusi normi. Monikielisyyden vähensi painetta puhua suomea tai muita kieliä kieliopillisesti oikein. Kukin puhui ohjaajan kanssa suomea osaamallaan tavalla. Silloin, kun ohjaaja on itsekin ulkomaalaistaustainen, poistuu suomen kielen käyttämisessä arvioiva ulottuvuus. Vaikka ulkomaalaistaustainen ohjaaja puhuisi erinomaista suomea, on tilanne erilainen suhteessa siihen, jos puhumassa on syntyperäinen suomea puhuva henkilö.

Ulkomaalaistaustaiset ohjaajat kielten käyttäjinä

Ohjaajan suomen kielen käyttäminen ryhmäliikunnassa tuli esille sitenkin, että ei-syntyperäisesti suomea puhuva ohjaaja voi olla kannustava esimerkki ryhmäläisten suomen kielen oppimiselle. Opettajana työskentelevä Paola, joka puhui itsekin hyvää suomea, näki ulkomaalaistaustaisen ohjaajan hyvän kielitaidon olevan rohkaiseva esimerkki, sillä ”ohjaajan suomen kielen puhuminen osoittaa, että oma kehittyminen paremmaksi puhujaksi on mahdollista” (HL_2_17.06.2021).

Monikielisyyden liikuntatoiminnassa luo siten sosiaalisia tiloja, joissa uskalletaan käyttää suomea sekä muita kieliä heikommallakin kielitaidolla. Ohjatussa liikuntaryhmässä on keskeistä liikkeiden ohjaaminen sekä ryhmäläisten ja ohjaajan kommunikaatio. Annalla oli kielirepertuaarissa käytössä suomi, englanti sekä

oma äidinkieli. Toinen ohjaaja, Martina, oli opetellut lisäksi arabia- ja somalikielisiä keho-osiin ja liikuntaan liittyviä sanoja, joilla hän välillä kannusti naisia. Kummatkin pitivät kuitenkin huolen siitä, että ohjauksen ja kommunikaation pääkieli on suomi.

Siihen saakka, kun afrikkalainen nainen tuli, jutteli Anna omalla äidinkielellä, koska kaikki muut ryhmäläiset puhuivat samaa kieltä. Naisen tullessa saliin, vaihtoi Anna kielen heti suomeksi, vaikka muut eivät vielä olleet "asemissa" aloittaakseen tuntia, yleinen jutustelu jatkui suomeksi. Ohjaajan ylimeno toiselle kielelle oli sujuva, jopa niin, että en heti reagoinut kielen vaihtumiselle. (Kenttäpäiväkirja, 30.04.2018.)

Martina:

Joskus minun täytyy pitää kuria, että puhutaan suomea, koska meillä on iso ryhmä ja joskus he puhuvat meidän omaa kieltä. Esimerkiksi meillä on kaksi arabiaa puhuvaa naista ja kun he tulevat meille pelaamaan, todella hyviä naisia, niin mä en ymmärtänyt miten he jaksavat, että me puhumme meidän omaa kieltä. Vaikka mä yritän puhua suomeksi ja laskea suomeksi (pistetilannetta), mutta joskus, kun sain itse pallon ja se lähti pois niin sanoin aih.... (kiroilu omalla kielellä). Kiva että me opimme toisia kieltä, esimerkiksi mä voin sanoa jotain somaliksi, tai sitten joku sana arabiaksi, me opimme toisten kieltä, mutta mun oma kieli lyö läpi, koska sitä puhutaan eniten, mutta suomi on pääkieli. Kiva että ei tarvi miettiä, että puhunko minä oikein tai väärin tai mikä se on, toi päätteitä ja kaikki ja taipumuksia ja taipumuksia, okei se meidän sekokieli käy. (HO_30.06.2021.)

Vaikka kummallakin ohjaajalla oli suomen kielen puhumisessa kömmähdyksiä ja kieliopillisia haasteita, olivat he molemmat ryhmänsä edessä luontevia suomen kielen puhujia, eikä omia kömmähdyksiä hävetty. Parin ensimmäisen osallistumiskerran aikana kiinnitin Annan puheessa huomiota sananloppuihin, mutta melko nopeasti kummankin kohdalla puhetapa muuttui osaksi heidän persoonallista ohjaustaan. Ote ryhmästä oli molemmilla sen verran vahva ja ohjaus ymmärrettävää sekä uskottavaa, että kielten käyttämisen oikeakielisyydellä ei ollut merkitystä. Kieli oli vain väline ryhmien liikuttamiseksi. Naiset tulivat liikkumaan ja liikuntaa he saivat.

Ohjaajan rooli osajana – liikunnan ammattilaisena – antoi Annalle ja Martinalle itsevarmuutta kysyä neuvoja ja kehittää liikuntaan liittyvää sanavarastoa. Anna hyödynsi välillä minun läsnäoloaan ja tarkisteli kesken ohjauksen joitakin ilmauksia. Esimerkiksi, kun olimme pukuhuoneessa puhuneet, mikä ero liikunnallisesti on *taivutuksella* ja *kallistuksella* – viimeinen oli Annalle täysin uusi sana – hän vilkaisi kesken ohjauksen *kallistus* sanaa käyttäen minuun ja kysyi: "menikö oikein". Hymyilin ja vastaisin: "joo". Myös Martina kertoi pyytävänsä suomalaisia naisia ohjatesaan korjauksia, mikäli hänen ryhmäläisensä näkisivät siihen tarvetta. "En voi kehittyä, jos minua ei korjata" (HO_30.6.2021).

Sosiaalisten suhteiden ollessa tasa-arvoisia ja toisia kunnioittavia, on luontevaa ottaa vastaan korjauksia suomea paremmin puhuvilta. Silloin kun yhteinen sopimus puhekielen korjaamisesta puuttuu, saattavat kommentit olla sosiaalisia suhteita vahingoittavia. Kurhilan mukaan epäsymmetrisessä kielenkäytön tilanteessa syntyperäisen puhujan kielelliset korjaukset saattavat aiheuttaa keskusteluun vuorovaikutuksellista häiriötä sekä olla uhkana kasvojen säilyttämiselle.

Siitä syystä ei-syntyperäisesti kieltä puhuvan kanssa kieliopillisia virheitä korjataan varsin rajoittuneesti tai korjauksia tehdään ”huomaamattomasti” ei-syntyperäisen puhujan sosiaalinen status säilyttäen. (Kuruhila 2000.)

Sosiaalisen statuksen arvo tuli esille Martinan kertomuksessa vesijumpasta saatujen vastakkaisten palautteiden yhteydessä. Näissä nimettömästi annetuissa palautteissa yhtäältä keuhuttiin Martinan ohjaajan taitoja, mutta otettiin samalla kantaa hänen suomen kielen puhumiseen. Olen litteroinut Martinan kanssa suomeksi käydyn keskustelun sanatarkasti korjaamatta virheitä, jos niitä on ollut. Haastattelun lainausta voi siten arvioida myös siitä näkökulmasta, kuinka vajavainen Martinan puhe oikeasti on.

Nauhoitusta kuunneltaessa suomen kielen käyttämiseen lisääntyi hänen omankielinen ääntämisensä, joka ankkuroi Martinan tunnistettavasti sosiaaliselta statukselta ei niin arvostetun etnisen ryhmän jäseneksi. Tulkitsen palautteen liittyvän enemmän Martinan taustaan kuin siihen, millä tavalla hän suomea puhuu. Vaikka edellisessä esimerkissä Martina kertoi ottavansa mielellään kieliopillista palautetta vastaan, nimettömänä annetusta palautteesta hän ei ollut mielissään.

Martina: Se on tärkeä, että ei tarvitse miettiä, meneekö se kieli täysin oikein. Kun esimerkiksi mä ohjasin vesijumppaa Xxxxx (oppilaitoksessa E.R.) ja siellä on palautteet aina, se on semmoisessa vapaasti luettavissa, eli minä voin opettajana lukea mitä siis mun kurssista puhutaan. Ja kyllä tästä vesijumpasta ma sain niin hirveät hienot palautteet, siis joka kerta, kui kirjoitti, että mä en koskaan ollut niin hyvässä vesijumppassa.

Eva: Keitä siinä ryhmässä oli?

Martina: Suomalaisia, kaikki suomalaisia, ja mutta sain myös semmoiset että, hirveä kieli... suomen kieli bla, blaa ja semmoista... mutta...

(HO_30.06.2021.)

Ulkomaalaistaustainen ohjaaja joutuu siten näkemään vaivaa saadakseen liikunnan ammattilaisena sosiaalista hyväksyntää, vaikka liikunnallisesti tunti olisikin tasokas. Lehtonen esittääkin, että kielet ovat ideologisia, sosiaalisia ja poliittisia konstruktioita, jotka määrittävät kuulumisia, sosiaalisia rajoja ja sitä, mikä on missäkin tilanteessa hyvää tai huonoa kieltä (Lehtonen 2015, 299; 311). Etnisen taustansa vuoksi ulkomaalaistaustaiset henkilöt joutuvat siten ponnekaammin neuvottelemaan pätevyydestä toimia suomenkielisessä julkisessa elämässä, esimerkiksi liikunnan ammattilaisina.

Kielten moninaisuus liikuntaryhmässä avautui tässä tutkimuksessa yksilöiden toiminnallisena resurssina ohjaamisen sekä tiedonvaihdon kontekstissa. Toinen merkittävä suunta, johon kielen käyttäminen avautui, liittyi identifioitumiseen eli kielen rooliin minäkuvan määrittäjänä. Käsittelen kieltä sosiaalisen tilan sekä sosiaalisen persoonan rakentajana pääluvussa 8, jossa syvennyn naisten liikunnalle antamiin merkityksenantoihin. En nähnyt tarpeelliseksi paikantaa naisten käyttämiä kieliä kvantitatiivisesti itseisarvoisina luettelemalla, mitä kieliä kuulin liikuntatiloissa käytettävän. Näen kielten käyttämisen enemmänkin tilannesidonaisena taitona hyödyntää elämän aikana omaksuttua kieliresurssia, jonka varassa tullaan ryhmässä toimeen ja saadaan liikuntasessioista irti se, mitä

tullaan tavoittelemaan. Luettelomainen lista naisten käyttämistä kielistä veisi fokuksen sivuraiteille, enkä tavoittaisi sitä kielellistä taituruutta, mitä monien kielten käyttäminen liikuntatiloissa toi tullessaan.

6.1.3 Kulttuurisia lähtökohtia

Kulttuuri ja uskonto on nähty usein selittäjäksi, kun keskustellaan ulkomaalais-taustaisten henkilöiden, erityisesti Euroopan ulkopuolelta tulleiden naisten liikunnan harrastamisesta tai vähäisestä fyysisestä aktiivisuudesta (ks. Zacheus ym. 2012, 133–141). Brittiläisessä systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa paikannettiin tummaihoisten ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden liikuntaan osallistumisen esteitä. Katsauksessa havaittiin neljä tekijää, joista kaksi oli lähtöisin muuttajien kulttuuritaustasta: kulttuuriset odotukset ja uskomukset. Vähäistä fyysistä aktiivisuutta selitettiin lisäksi subjektiivisilla tekijöillä sekä marginaalisella asemalla liikuntaorganisaatioiden strategioissa (Koshoedo ym. 2015).

Millä tavalla kulttuuriset tavat ja odotukset nousevat ohjatun liikunnan kontekstissa merkityksellisiksi, oli kysymys, joka mietitytti minua jo monta vuotta ennen tutkimukseni aloittamista. Kaikilla meillä on omia kulttuurisia tapoja, eivätkä ulkomaalaistaustaiset henkilöt ole sen enempää ”kulttuurin kantajia” kuin Suomessa syntyneet ihmiset. Tavat toimia sekä tilanteiden tulkitseminen ovat erilaisia. Millaisia yksilöllisiä tapoja ryhmässä on ja nousevatko omat tavat olla ja toimia merkityksellisiksi ohjatussa liikunnassa, sitä analysoin tässä luvussa. Kulttuurisilla tavoilla tarkoitan sosiaalisesti jaettuja merkitysjärjestelmiä, jotka omaksutaan lähiyhteisössä kasvettaessa ja jotka muokkautuvat elämän aikana uusien sosiaalisten vaikutusten myötä. Lapsuudessa opittua kutsutaan primäärisosialisaatioksi ja myöhäisempää tapojen muokkautumista sekundaarisosialisaatioksi (Berger & Luckmann 1994, 147–150).

Esitin luvussa 1.3.1 etnisyyden olevan subjektiivinen katsontakehys, jonka kautta tulkitaan kokemuksia ja muotoillaan omaa sekä toisten identifioitumista. Etnisyys on siten tilannesidonnainen toiminta, joka ei määritä etukäteen ihmisen käyttäytymistä, vaan normittaa sitä mahdollistaen samasta etnisestä ryhmästä tulevien henkilöiden lukuisia tulkintavariaatioita (Brubaker 2013, 32–33). Sosiaalisen ympäristön muuttuessa etnisyyttä määritellään ja siitä neuvotellaan uudelleen sekä yksilöinä oman yhteisön sisällä että kollektiivisesti diasporana vastaanottavan yhteiskunnan sisällä. Diasporalla ilmaistaan etnistä yhteisöä, joka asuu oman maantieteellisen rajan ulkopuolella (ks. esim. Hakkarainen 2018).

Muuttaminen toiseen maahan on sosiaalisen ympäristön muutos, joka pakottaa määrittämään etnisyyttä uudelleen. Etnisyyden ja sen mukaisten kulttuuristen tapojen uudelleenneuvottelu toiseen maahan muuttaessa saattaa vaikuttaa siihen, että tietyistä tavoista pidetään tiukemmin kiinni ja joidenkin traditioiden merkitys kasvaa. Toisaalta muutos avaa mahdollisuuden muuttaa tapoja, omaksua uusia sekä kehittää välimuotoja entisistä ja uusista tavoista. Etnisyys on siten ajassa muuttuvaa, jolloin yhtäältä säilytetään traditioita ja toisaalta otetaan uusia toimintatapoja tulkintakehystä täydentämään. Muuton jälkeen etnisyyttä sovelletaan itselle ja lähipiirille hyväksyttävään muotoon. Etnisyyttä ja kulttuurisia ta-

poja lukkoon lyötyinä käyttäytymismalleina on siten hyödytöntä käyttää liikunta-aktiivisuuden tai tarjottavasta toiminnasta sivulle jäämisen selityksenä.

Katson naisten kulttuurisia tapoja yhtenä liikuntaryhmän moninaisuuden ilmentymänä. Tarkastelen naisten kulttuurisia tapoja kontekstisidonnaisina eli suhteessa siihen, miten liikuntaryhmä kokonaisuudessaan toimii. Se tarkoittaa, että katson havaitsemiani kulttuurisia tapoja liikkujien ja ohjaajan välisenä sopimuksena. Katson kulttuuristen tapojen olevan yhtäältä lähtökohta ohjaajan toiminnalle, mutta toisaalta tulos ryhmän toiminnasta ja keskinäisestä vuorovaikutuksesta. Jokainen liikuntaryhmän ohjaaja luo siten oman ryhmänsä toimintakulttuuria yhdessä osallistujien kanssa, neuvotellen merkityksellisistä asioista, joihin kuuluvat myös tavat ja tottumukset.

Liikuntaryhmän sisäisen moninaisuuden kulttuuristen variaatioiden paikantamisessa teen jaon näkyviin ja näkymättömiin seikoihin. Näkyvillä seikoilla tarkoitan asioita, joita voi sivulta katsoen havaita. Näkymättömät seikat, kuten odotukset ja uskomukset, tulevat taas ilmi silloin, kun juttelee osallistujien kanssa. Joistakin näkymättömistä seikoista sain kiinni keskusteluissa ohjaajien kanssa, sillä Anna, samoin kuin Martinakin, tunsivat ”omat työt” erittäin hyvin.

Näkyvät ja ohjaustyöhön vaikuttavat kulttuuriset lähtökohdat liittyivät edellisissä luvuissa käsiteltyihin puhe- ja liikekielen moninaisuuksiin. Liikuntatuokiossa käytetty vaatetus havainnollisti edellisten lisäksi liikuntaryhmän sisäistä kulttuurista moninaisuutta. Näkyvästi erilainen vaatetus liittyi yhtäältä oman yhteisön traditionaliseen pukeutumiseen sekä toisaalta siihen, että länsimaiseen liikuntakulttuuriin ei ollut vielä sosiaalistuttu. Pukeutumisen lisäksi pukuhuoneissa näkyi joidenkin naisten arkeen kuuluvat rukoushetket. Rukoukset hoidettiin liikuntatunnin jälkeen, ilman että niistä olisi syntynyt ihmetystä tai konfliktia toisten ryhmäläisten kanssa.

Tunnin päädyttyä lähdin liikuntasalista. Pukuhuoneessa oli kolme naista ja he rukoilivat, aluksi seisten mutta myöhemmin polvilla lattialla käyttäen jumppa-alustoja rukousmattoina. Tarhaikäinen poika, joka tuli äitinsä mukana pukuhuoneeseen, testasi oma ääntä jo jumpan aikana ja jatkoi meluamista myös vaatteita pukiessa mutta rukoilijat eivät antaneet itsensä siitä häiritä. Toiset naiset vaihtoivat vaatteita, joku söi eväitä ja osa rukoilivat. Jokaisella oli oma toiminta ja se näytti hyvin luontevalta. (Kenttäpäiväkirja, 09.04.2020.)

Ulkoisten tunnusten, kuten huivin tai vartaloa peittävien vaatteiden kautta islaminuskoiseksi tunnistettavat naiset olivat lähtöisin eri maanosista. Pohjoisafrikkalaisten naisten rinnalla ryhmässä liikkui myös Lähi-idästä tulleita sekä yksi kaukasialainen vanhempi musliminainen. Näin ollen ryhmässä oli islaminuskosta monenlaisia tulkintoja. Annan tapa kohdata naisia ei perustunut siihen, mistä maasta kukin oli kotoisin tai mihin uskontokuntaan kuului. En löytänyt päiväkirjoista merkintöjä siitä, että ohjaaja olisi minulle puhuessaan tulkinut naisia heidän uskontonsa kautta. Myös vaatetuksesta en kuullut pukuhuoneissa tai tunneilla puhuttavan. Kylläkin musliminaisten osallistuminen liikuntaryhmään herkisti ohjaajan paikantamaan tarkemmin heidän liikunnallisia lähtökohtiaan. Merkille pantavaa oli se, että Anna ei oletanut, miten naiset uskon-

nollisten vakaumuksensa vuoksi toimivat, vaan painotti haastattelussa, että ”pitäisi ottaa selvää”.

Tämä kohderyhmä niin harvoin tuu kokeilemaan jotain, että se pitäisi ottaa huomioon niin, että se ohjelma on rakennettu niin, että he pärjäävät. On tosi ihan herkkää kohderyhmä ja pitää ihan pikaisesti tunnistaa, minkälaisia haasteita heillä voisi olla ja ottaa huomioon, mitä he ovat puettu. Esimerkiksi, kun he pääsevät ryhmään, pitäisi rakentaa ensimmäisen kerran ohjelma niin, että he pärjäävät omissa vaatteissa. Se on todella tärkeä, että he pärjäävät, kun tekee joku liikettä ja käyttää ihan vaatteita, koska se on eka kokemusta. Ja jos he ei saa ihan mitään tehdä omissa vaatteissa, mitä he sitten saisivat? On tylsää, mä en pystyy tekee mitään, ... mutta jos me pystytään tekemään ohjelma niin, että he pystyvät rasittaa lihaksia, ja tuntuu että joku ihan lihastyötä on tapahtunut, no ja sitten tule väsymys ja lisäenergia, tule se endorfiini, niin heti tuntu muutoksia. Se on totta, se on herkkä ryhmä. (HO_ 08.07.2021.)

Esitetyssä sitaatissa Anna paikansi muslimiuskoisia naisia harvemmin ohjattuun ryhmäliikuntaan osallistuviksi ja siten ohjaajan tarkempaa huomiota tarvitseviksi. Hän ei tarjonnut etnisyyden pohjalta stereotyyppisesti selityksiä, mitä uskonto mahdollisesti sallii tai kieltää naisia tekemästä, vaan keskittyi naisten liikunnallisiin lähtökohtiin. Ohjaaja lähti työskentelyssä aikaan ja paikkaan sidotusta analyysistä eli siitä, miten vaatteista riippumatta naiset pystyivät liikkeitä suorittamaan. Keskeiseksi hänen lähestymisessään nousee naisten vähäisen ryhmäliikunnan kokemuksen tunnistaminen ja siihen sopivan ohjauksellisen vasteen tarjoaminen, jotta liikkumaan tulleet naiset saisivat tuntea kehollisia kokemuksia sekä harjoittelun tuomaa fyysistä räsitusta.

Annan kertomus sai vahvistusta omista päiväkirjamerkinnoistani, sillä olin jo kenttätöyön alussa kuvannut, miten tunnin teho muuttui sen mukaan, keitä salissa oli paikalla (ks. luku liikunnalliset lähtökohdat 5.1.1). Anna ottaa naiset ryhmässä vastaan sellaisina kuin he tulevat rakentamatta vaatetusnormituksella rajoja sopivan ja ei-sopivan välille. Kertomuksessa hän asettuu naisten asemaan kuvailemalla, miltä tuntuu, jos tarjottava liike on liian vaikea tai vaatetus ei mahdollistaisi ohjaajan liikkeissä mukana pysymistä.

Ohjaajan käytäntö katsoa vaatetuksen ”taakse” ilmeni myös Kaukasiasta kotoisin olevan naisen kohdalla. Annan huomio ei kohdistunut naisen huiviin eikä pitkään mekkoon, vaan ennen kaikkea ikään. Vanhempana henkilönä naisen liikuntakyky oli hieman heikompi verrattuna nuorempiin ryhmäläisiin ja Anna sovelsi harjoituksia hänelle sopivammiksi. Ikänsä vuoksi tämän naisen kohdalla suomenkielinen ohjaus ei toiminut, joten Anna vaihtoi häntä henkilökohtaisesti ohjattaessaan kieltä. Naiselle oli oman ohjaajan tuki tärkeää ja monesti he jäivät tunnin jälkeen saliin tai pukuhuoneeseen juttelemaan. Näytti siltä, että Annan huolenpidon seurauksena tämä iäkkäämpi nainen oli muuttanut arkea suomalaisittain liikunnallisemmaksi. Aineistokatkelmassa näkyy, kuinka paljon Anna tiesi naisen liikkumiseen vaikuttavista taustoista.

Hän on jo iäkäs ja hänellä on monenlaisia sairauksia, pää kipee ja ylipaine ja hänellä on niin vaikea liikkumaan samassa ohjelmassa. Ja mä aina otan huomioon ja ehdotan muu vaihtoehto, niin että hän pääsee... ja ei seiso turhaan paikalla. Hänelle on totta kai

todella tärkeä, että mä puhun hänen kanssa samaa kieltä, jotta hän ymmärtää, mitä pitäisi tehdä. Loppupelissä, koska hän on ikä... hmm... ikääntyä henkilö ja hänellä on vaikea opiskella suomen kieli, ja jos joku ohjaaja antaa hänelle ohjeistusta suomeksi, sitten on varmaan vaikea käsitellä, ihan käyttää se ohjeistusta. Joku kertaan hän tuli ryhmään ja sanoi että, Anna tiedätkö, mä olen laihtunut joku kolme tai neljä kiloa ja kävelen enemmän ja liikkua enemmän. (HO_08.07.2021.)

Annan kanssa keskustellessa ilmeni, että he ovat kontaktissa myös ryhmäohjauksen ulkopuolella. Olin muutamaan otteeseen sopinut naisen kanssa haastattelun, mutta emme löytäneet yhteistä aikaa. Kun kyselin Annalta, onko nainen tulossa tunnille, kuulin naisen matkustaneen Saksaan sukulaistensa luo.

Kyseisen naisen jumppaamista seuraten olisin voinut ulkopuolisena tehdä monenlaisia ”päätöksiä” siitä, millaisia esteitä ikääntyneellä, islaminuskoon viittaavaa vaatetusta käyttävällä ja ei suomea puhuvalla naisella liikuntaan liittyen saattaisi olla. Ohjaajan kautta kuultu ja salissa nähty kuitenkin osoitti, että nainen oli melko ”tavallinen” iäkkäämpi henkilö, jolle liikunta näytti olevan osa hänen arkeaan. Naista esimerkkinä käyttäen voisi hänen kohdalla katsoa olevan mahdollisiin ennako-oletuksiin yhdistyviä tekijöitä: ikä, uskonnollinen vakaumus, normista poikkeava tyypillinen vaatetus ja heikko suomen kieli. Ennako-oletuksia ohjaajien työskentelyssä käsitellen tarkemmin toiseutta valottavassa luvussa 7.1.

Uskonto liikuntatiloissa

Uskontoon liittyviä käytäntöjä sekä vaikutuksia ryhmäliikuntaan tuli esille myös sillä tavalla, että ramadanin – uskonnollisen paaston – aikana osa muslimiuskokoisista naisista jäi ryhmäliikunnasta pois, mutta eivät kuitenkaan kaikki. Yleisen käytännön mukaan ramadanin aikana saa syödä vasta auringon laskettua. Tiukimmin paastoavat välttävät päivällä myös veden juomista. Ohjaajan mukaan kaikki naiset eivät kuitenkaan paastoa, sillä raskaana olevat tai ne, joilla on tietynlaisia sairauksia, ovat paastosta vapautettu. Annan mukaan yleensä ramadanin aikana musliminaiset eivät osallistu liikuntaan, mutta ramadanin päädyttyä naiset ovat todella aktiivisia.

Uskonnollisiin käytäntöihin liittyviä neuvotteluja oli käyty jo ennen kuin Anna aloitti työt ryhmien ohjaajana. Koordinaattorin kertoman mukaan toiminnan alkuvuosina tuli vastaan tilanteita, joissa ohjaajat olivat keskeyttäneet ryhmäliikuntatuokion rukoushetkien vuoksi. Oman kokemuksen mukaan osa Suomessa asuvista muslimeista noudatti netissä ilmoitettuja tarkkoja rukousaikoja, jolloin ohjeistettu rukous saattoi osua sopimattomasti muun toiminnan kanssa päällekkäin. Liikuntaryhmän keskeyttäminen oli karkottanut valtaväestön naisia tunneilta pois ja käytännöstä valitettiin järjestäjille. Tilanteeseen etsittiin kompromissi muuttamalla liikuntaryhmän aikaa siten, että se ei osuisi rukousten kanssa päällekkäin. Toimintaa alkuvuosina koordinoi Venla kertoi tilanteesta seuraavasti.

Venla: Joidenkin ryhmien ohjaajille jouduimme painottamaan, että kun vaaditaan, että rukoushetkien takia täytyy pitää taukoa ja se tietenkin joitakin erityisesti meidän kantasuomalaisia ryhmissä olleita kartoitti pois. Siitä tuli palautetta, että miksi näihin harjoituksiin sisällytetään rukoushetkiä.

Eva: Oliko se satunnaista, vai systemaattista?

Venla: Sitä oli satunnaisesti ja se paikantui tiettyihin ryhmiin, jossa oli paljon tietyn uskontokunnan edustajia, ja tiettyyn kellonaikaan, mä koen että kun on iso ryhmä tällaisia henkilöitä, he niin kun joukkovoimalla, että saavat tahtonsa läpi, kävimme ohjaajan kanssa keskustelua ja sovittiin että liikuntasalissa harrastetaan vaan liikuntaa ja jos on rukoushetki ehdoton, siis tärkeä, niin pyrimme järjestämään toimintaa niin, että uskontotoiminta ei häiritse tunteja, niitä ei ollut monta. Kuitenkin se palaute oli meille sellaista, että meidän oli syytä siihen puuttua,

Eva: Saitteko asiat siis rullaamaan, että näitä tilanteita ei enää tullut, vai tuliko sellaista vielä joskus vastaan?

Venla: Ei ole ainakaan palautetta tullut enää, että vedettiin sellaiset johtopäätökset, että se on tosiaan saatu hoidettu ja ohjaaja on itsekin jämäkästi siihen suhtautunut ja ryhmälle sen kertonut miten toimitaan.

(HK_22.02.2019.)

Erilaisten käytäntöjen yhteensovittamisessa ratkaisu löytyi neuvottelemalla. Ratkaisevaa oli päätösvallassa olevan tahon – koordinaattorin – naisten uskonnollisille tarpeille osoitettu kunnioitus, joka loi luottamuksellisen ilmapiirin ja mahdollisti tilanteeseen vaihtoehtojen etsimisen.

Kun kuuntelin, millä tavalla koordinaattori tilanteesta kertoi moittimatta naisten tarvetta rukoilla, muistui mieleen toisenlainen tilanne, johon törmäsin pari vuotta aikaisemmin eri kaupungin kunnallisessa liikuntatilassa. Menneskään ohjaamaan liikuntasaliin, jota monesti käytin oman järjestön toimintaa varten, ihmettelin yleiseltä katseilta piilossa olevaan aulatilaa nurkkaan tuotuja näyttelysermejä. Kyselyäni liikuntapaikkahoitajalta, onko taloon tulossa näyttely, sain vastaukseksi, että sermit tuotiin täyttämään nurkkausta, koska muutama musliminainen oli rukoillut siellä. ”Menköt kotiin rukoilemaan, mitä he tänne tulevat”, oli liikuntapaikkahoitajan kommentti.

Tarkennukseksi täytyy sanoa, että kyseinen naishenkilö oli itse ulkomaa-laistaustainen, mutta ei kuitenkaan muslimiuskoinen. Julkisissa tiloissa rukoileminen on pikemminkin sosiaalisesti ei toivottavaa toimintaa, jonka perusteella vedetään rajoja ja rakennetaan vastakkainasetteluja. Rukoileminen rikkoi siten normatiivista julkista tilaa, joten se ei ollut toimintaa, jota olisi voinut harjoittaa liikuntatoiminnan yhteydessä. Venlan kertomuksessa ja Annan luotsaamisissa liikuntaryhmissä rukous oli sosiaalisesti hyväksyttyä ja neuvoteltu sopivaksi liikuntaryhmien toimintakulttuuriin, eikä uskonnosta muodostunut jakolinjoja piirtävää tekijää.

Monenlaisia liikuntavaatteita

Näkyvä kulttuurinen moninaisuus oli liikuntaryhmissä läsnä myös vaatetuksen muodossa. Osittain erilainen vaatetus johtui uskonnollisesta vakaumuksesta ja osittain kulttuurisista tavoista peittää vartaloa sekä hiuksia. Vartalon peittäminen liikunnassa ei liity yksinomaan islamilaiseen uskontoon. Esimerkiksi Suo-

men romanien moraalikäsitys estää vähissä vaatteissa näyttäytymisen (Pirttilahti 2000, 15). Romaniperinteen mukainen pukeutuminen on osa yksilön ja yhteisön identiteetin rakentumista ja vaikuttaa siten normittavasti valintoihin, millaisissa vaatteissa liikkuminen koetaan mieluisaksi sekä sosiaalisesti sopivaksi. Koululiikunnan kontekstissa esimerkiksi romaninuorten pukeutumista liikuntavaatteisiin sävytti pelko tulla itseään vanhempien romanien näkemäksi kulttuurisesti ei sopivissa vaatteissa (Ronkainen 2014, 56–61).

Liikuntavaatteiden osalta oli tunnistettavissa myös vähäinen sosiaalistuminen länsimaiseen liikuntakulttuuriin, sillä länsimainen liikuntavaatteiden koodisto ei ollut osalle naisista vielä merkityksellinen. Liikuntaryhmään tultiin sellaisissa vaatteissa, joita sattui kotona olemaan. Liikuntavaatteiden hankintaan tarvitaan myös taloudellisia resursseja. Martina kertoi Mamanet-peliä pelanneesta aasialaisesta naisesta, joka tuli ryhmään ilman sisäkenkiä ja pelasi avojoaloin. Annalla oli taas kokemus naisesta, joka käytti 2–3 numeroa liian isoja jalkineita. Sisäkenkien hankinta voi olla liikuntaa aloittavalle iso menoerä. Mikäli tietynlainen vaatetus ei ole kulttuurisesti merkityksellinen, ei nähdä välttämättä tarpeelliseksi käyttää rahaa vaatteiden ja välineiden hankkimiseen.

Naisten käyttämien liikuntavaatteiden moninaisuutta voi analysoida eri näkökulmista riippuen siitä, katsotaanko vaatetusta käytännön liikuntasuorituksen vai kulttuurisen kuulumisen kehyksen kautta. Tavanomainen ajatus on se, että vaihdamme liikuntasuorituksen ajaksi toiset vaatteet, koska tarkoituksenmukainen pukeutuminen helpottaa aktiivista liikkumista. Silloin sopivat liikuntavaatteet eivät tarvitse olla tietynmerkkiset, -materiaaliset tai -muotoiset ajatellen hyvää liikuntakokemusta. Ratkaisevaa on pikemminkin se, mahdollistavatko vaatteet liikkeiden esteettömän suorittamisen, onko niissä mukava olla ja vältytäänkö liialta kuumuudelta.

Kulttuurisen kuulumisen suhteen vaatteiden vaihto juuri tietynlaisiksi kertoo liikunnan ja identifioitumisen välisestä yhteydestä. Tarkoitin tässä kontekstissa kulttuurisella kuulumisella suhdetta paikalliseen liikuntakulttuuriin. Liikuntavaatteilla on symbolinen rooli ja vaatetuksella ilmaistaan itseä liikkujana (ks. Harjunen 2020). Silloin tarkoituksenmukaiset (liikunta)vaatteet ovat strategia, jolla osoitetaan sitoutumista fyysiseen aktiivisuuteen sekä terveyttä edistävään käyttäytymiseen (Greenleaf ym. 2019). Isokokoisten naisten osalta on nähty, että sopivien liikuntavaatteiden puute saattaa olla käytännön hankaluuden lisäksi este liikkumiselle juuri identifioitumisen takia (Harjunen 2020).

Kulttuurisen kuuluvuuden näkökulma edellyttää kuitenkin jaettava käsitystä läntisestä liikuntakulttuurista ja siihen kuuluvasta vaatetuskoodista. Toisin sanoen tietoisuutta siitä, minkälaiset (liikunta) vaatteet ovat juuri niitä, joilla on merkitystä liikunnallisen identiteetin ja aktiivisuuden osoittamiseksi. Mikäli liikuntavaatteiden koodistolla ei ole kulttuurista merkitystä liikkujan itsensä identifioitumisessa, ratkaisee vaatteiden valinnan oman yhteisön pukeutumistapa, vaatteiden käytännöllisyys, niiden kustannus sekä henkilökohtainen arvomaailma.

Hän ottaa paikan aina sivuseinän läheltä, ei aivan takarivistä, sama punainen iso huivi päässä, vähän kulahtanut punainen T- paita ja college tyyppiset mustat pitkät housut. (Kenttäpäiväkirja, 29.01.2018).

Suurimmalla osalla naisista pukeutuminen tunnille oli liikuntavaatteiden koodiston mukaista. Se tarkoitti sellaisten vaatteiden käyttämistä, jotka oli suunniteltu liikkumista varten ja ne myös näyttivät siltä. Pukeutuminen oli melko yhteneväinen eurooppalaiseen kulttuuripiiriin kuuluvien naisten osalta. Saliin tulittiin puolipitkissä tai pitkissä urheilutrikoissa sekä topeissa ja t-paidoissa, useimmilla mukana vesipullo. Nuoremmilla naisilla oli enemmän vartaloa paljastavia vaatteita ja vanhemmilla hieman löysemmät vaatteet, ainakin paitojen osalta. Jalakineina käytettiin enimmäkseen sisäliikuntakenkiä. Itse olin vanhasta tottumuksesta tykästynyt voimistelutossuihin ja melko leveisiin housuihin. Se sai minut tuntemaan itseni välillä hieman poikkeavaksi.

Lähes kaikilla on jalassa tiukat trikoot, nuoremmilla olkapäitä paljastavat jumppapaidat ja keski-ikäisillä leveämpiä t-paitoja. Aika samanlaista vaatekoodista päällepäin katsottuna. Välillä löydän itseni ajattelemasta, pitäisikö minunkin vaihtaa tiukempiin housuihin, kun käytän suht leveälahkeisia nyt. (Kenttäpäiväkirja, 09.04.2018.)

Aikaisemmin esitetty näkemys vaatteiden avulla liikkujan rooliin suuntautumisesta näkyi siinä, että omaa kulttuurista vaatekoodistoa sovitettiin yhteen liikuntavaateiksi mielletyn tyylin kanssa. Kuten seuraavassa esimerkissä näkyy, pukeutuminen liikkujaksi oli hyvin tiedostettua, sillä huntua käyttävät naiset olivat selvästi valmistautuneet liikuntatuokioon. Samalla naapurimaasta Suomeen muuttaneet naiset eivät olleet erityisemmin pukeutuneet ja he tulivatkin sauvakävelyyn arkivaatteissa.

Naiset tulivat sauvakävelyn kokoontumispaikalle heille tavanomaisissa pitkissä meikoissa ja huiveissa. Sauvakävelyn ryhmä on juuri perustettu ja kokoontuu tänään ensimmäistä kertaa. Toiminta on naisille uutta. Ennen alkuverryttelyä kaksi heistä ottivat repusta lyhyemmät, hartioihin saakka yltävät huivit ja vaihtoivat pitkät lyhyempiin. Kolmas nainen sitoi pitkän huivin selän taakse solmuun, jotta kädet pääsivät vapaasti liikkumaan. Kaikilla kantoivat pitkien mekkojen alla urheilutrikoita, he olivat selkeästi valmistautuneita liikuntaan. Naapurimaasta muuttaneilla naisilla oli yllä arkivaatteet: farkut ja puuvillaiset kesähousut. (Kenttäpäiväkirja, 19.06.2019.)

Tavanomaisen, siis länsimaisen, liikuntakulttuurin mukaisen vaatetuksen ohella oli ryhmissä monella eri tavalla pukeutuneita liikkujia. Jotkut tulivat arkivaatteissa, farkut jalassa, ja toiset pitkissä helmoissa. Totutuista liikuntavaateista poikkeavalla tavalla pukeutuneet näyttivät tulevan yleisemmin Euroopan ulkopuolelta. Afrikan suunnalta tulleilla oli joko pitkä hame tai pitkä t-paita housujen päällä. Paitoja saattoi olla monta päällekkäin, pitkähihainen alla ja lyhythihainen päällä. Joillakin oli collegehousut mekon alla, toisilla ohkaiset puuvillatrikoot.

Myös huivien käyttö liikuntatunnin aikana oli kirjavaa. Jotkut jumppasivat pitkissä huiveissa, toiset käyttivät lyhyitä, vain osittain hiuksia peittäviä huiveja.

Liikuntasalissa, johon kuljettiin yleisen käytävän kautta, pukivat jotkut naiset pitkän huivin päälle vain siirtyäkseen pukuhuoneesta saliin. Päähuivin sitomisen tyylejäkin oli monia. Panin merkille, että monesti arkivaatteissa tunnille tulevat kävivät toiminnassa satunnaisesti.

Nainen tuli saliin pitkässä hameessa, mutta jumppaa kuitenkin ilman hametta mustissa collegehousuissa. En näe, missä vaiheessa hän otti hameen pois ja mihin hän sen laittoi. (Kenttäpäiväkirja, 05.02.018.)

Nuoremmilla naisilla ei ole perinteisiä jumppavaatteita. Toisella on farkut ja isolla tekstillä musta T-paita, toisella taas harmaat college housut, musta viskoosi alushame pitsireunuksineen housujen päällä, niin että etureuna on ylhäällä housujen sisällä ja takareuna vapaana. Näyttäisi siltä, kun hänellä olisi lannehuivi. Päässä naisella on pitkä, selällä roikkuva vaaleaharmaa huivi. Naiset jäävät salin kulman taakse, enkä näe, miten he pärjäävät. (Kenttäpäiväkirja, 23.03.2018.)

Tänään on salissa yksi afrikkalainen. Hänellä on pitkä, punaisenkirjava mekko lyhyillä hihoilla ja sen alla vähän leveämmät pitkät housut. Päässä naisella on punainen huivi. Mekko on nostettu ylös housujen vyötärön väliin ja se näyttää pitkältä paidalta. (Kenttäpäiväkirja, 16.04.2018.)

Vaatetus ei myöskään ollut aihe, joka olisi vetänyt rajoja naisten välille. Saliin sai tulla sellaisena kuin itse halusi. Hameet ja huivit eivät aiheuttaneet muiden liikkujien keskuudessa keskustelua. Kylläkin vaatteiden mukaan saliin kulkeutunut voimakas tuoksu sai kerran yhden naisen vaihtamaan salissa paikkaa kauemmas. Sellainen tilanne tuli vastaan vain kerran, enkä muuten nähnyt vastaavan konfliktin toistuvan. Tunneille tulevat naiset käyttivät hajusteita maltillisesti. Anna oli pannut tilanteen merkille ja keskustelimme asiasta tunnin jälkeen.

No heillä se on tapana... no mutta miten sitä selittää, koska tuoksu on raskas ja hengittää on vaikea... no minä en voi sanoa mitään, muut tytöt pakenee, se ei ole mukava, mä itekin tunnen epämukavuutta. En tiedä kiinnittääkö hän itse huomiota. Pitää myös ottaa selvää tästä, koska heille se on tärkeä, se heille on koska muissa ryhmissä, kuten Xxxx salissa he eivät näin tuoksu. (HO_18.06.2018.)

Saman kieliryhmän sisällä oma kulttuurinen koodisto ohjasi joitakin naisia käyttämään hametta, toisia taas ei. Erilaiset pukeutumistavat eivät kuitenkaan haitanneet naisten liikkumista. Monesti pitkiä helmoja ja hameita käärittiin ylöspäin ja pidempiä huiveja laitettiin housun vyötärön väliin. Ohjaajan mukaan naisten vaatetus muuttuu ajan myötä, mutta se ei tapahdu nopeasti. Pitempiaikainen toimintaan osallistuminen näkyi liikunnallisten vaatteiden hankintana, jossa toisilta otetaan vaikutteita, sillä samaan yhteisöön kuuluvien naisten pukeutuminen on keskenään samanlaista.

Islaminuskaisia naisia oli neljä. Kaikilla mustat pitkät liikuntahousut ja valkoiset t-paidat, päässä lyhyet huivit. He näyttivät keskenään hyvin samanlaisilta (liikuntavaatteisiin) pukeutuneilta. (Kenttäpäiväkirja, 22.09.2020.)

Oman kulttuurisen koodiston mukaisen vaatetuksen julkinen hyväksyminen ei ole itsestään selvyyttä. Moninaistuvassa kaupunkitilassa ulkoiseen erilaisuuteen, myös vaatetukseen, perustuvan rasmin kohtaaminen on melko yleistä. Etnisten vähemmistöjen syrjintäkokemusten selvittämisessä ilmeni, että henkilöt, jotka erottuvat ulkoisesti valtaväestöstä, kuten romanit ja somalit, kohtaavat enemmän syrjintää kuin valtaväestöä muistuttavat henkilöt (Vähemmistövaltuutettu 2014, 25). Esimerkiksi Roosa-tutkimuksen mukaan 42 % romaninaisista on kokenut julkisilla paikoilla häirintää tai epäasiallista kohtelua (Weiste-Paakkonen ym. 2018, 58). Valtaväestöstä poikkeava vaatetus haastaa kuviteltua kulttuurista yhtenäisyyttä. Lisäksi islamilaiseen uskontoon viittaava vaatetus yhdistyy väheksyvien tai ideologisesti syrjivien merkitysten kanssa synnyttäen näin kapeatuneita sosiaalisia tiloja ja kuulumattomuuden tunnetta (Ojanen 2018). Ulkoisesti erilaiseksi tunnistamisessa on kyse ”väärännäköisen” ihmisen tunnistamisesta muukalaiseksi ja siten potentiaalisesti vaaraksi, joka uhkaa valkoista suomalaista yhteiskuntarauhaa (Kotilainen & Pellander 2021; ks. luku 7.1).

Kokemus erilaisuudesta ja vaatteiden sopimattomuudesta syöpyy kantaan, jolloin oma vaatetus nähdään etukäteen esteenä liikkumiselle. Seuraavassa keskustelussa nainen on juuri tullut Annan liikuntatunnilta. Keskustelun siirtyessä toiseen julkiseen tilaan arjen turvallisuus ei olekaan taattu (ks. Assmuth ym. 2021). Pinnalle nousee kokemus siitä, että hänen yhteisönsä vaatteita ei hyväksytä.

Eva: Halut siis oppia kuntosalin pyörä?

Jana: En, en.

Eva: Sanoit ennen haluavasi?

Jana: En, en tykkää...koska meidän vaatteet ei hyväksy.

Eva: Mä olen opettanut naisia, ihan hyvin menee, kato, laita hame näin (näytän, miten hameen kanssa voi pyöräillä. E.R.).

Jana: Jos mun vaatteet ei hyväksy?

Eva: Kyllä se onnistuu.

Jana: Mä haluan oppia joskus, mutta tämä iso (näyttää hametta).

Eva: Sä voit pyöräillä silläkin, ei se haittaa.

(HL_2_03.05.2019.)

Liikuntaan sopiva vaatetus ei ole siten pelkästään liikkumisen ergonomiaan tai turvallisuuteen liittyvä kysymys, vaan vaatetukseen liittyy erilaisia identifioitumisia, sosiaalisia kuulumisia tai ulossulkemisia. Nykyiseen liikuntakulttuuriin kuuluva vaatekoodisto on yhdistelmä mukavuutta ja tarkoituksenmukaisuutta arvostavia rationaalisista valintoja (ks. Purhonen 2014, 171) ja markkinoiden pyrkimystä lisätä liikuntavaatteiden kulutusta tarjoamalla julkisen tilan kautta yhä uusia malleja liikkujan identiteetille.

Liikuntakulttuurisen koodiston mukaisen vaatetuksen pitäminen normina kaventaa eri tavalla pukeutuvien sosiaalista tilaa. Hyväntahtoiset kommentit ”sopimattomista” vaatteista saattavat kääntyä tarkoitustaan vastaan ja lisätä esteitä liikuntaan osallistumiselle. Sosiaalisen tilan ollessa avoin ja monenlaisia vaatteita hyväksyvä muutokset liikuntaan pukeutumisessa syntyvät ajan kanssa. Tällöin ratkaisut tehdään niin itselle kuin myös lähiyhteisölle sopivalla tavalla.

En tarkoita, etteikö ohjaaja voisi puhua vaatetuksesta, sillä neuvoja ja vinkkejä sopivista ja edullisista hankinnoista tarvitaan. Ratkaiseva on asenne, onko ohjaaja liikkujaa tukemassa ja ratkaisuja etsimässä, vai opettamassa tulijoita siihen, miten ”kuuluisi” pukeutua.

Liikuntavaatteisiin mielletty pukeutuminen on osa kulttuurista normistoa, joka joko yhdistää tai erottaa normin mukaisia tai niistä poikkeavia ihmisiä. Simmelin mukaan muodilla, johon katson myös liikuntapukeutumisen kuuluvan, on kaksoistehtävä. Yhtäältä tietyn tyylin omaksuminen liittyy ihmisiä ryhmään ja palvelee siten sosiaalisen tukeutumisen tarvetta. Samalla omaksumalla urheilullinen pukeutumistyyli voidaan sulkea eri tavalla pukeutuneet ihmiset liikkujiksi miellettyjen ulkopuolelle. (Simmel 2005, 102–103.)

6.1.4 Liikuntakulttuurisia lähtökohtia

Moninaisuuden oloissa näkyviä piirteitä havaitaan helposti. Toisin on näkymättömien tapojen ja ymmärrysten kirjon kanssa, jotka ovat syntyneet sosialisatiossa kulttuuristen merkitysantojen, arjen kokemusten sekä erilaisten yhteiskuntajärjestelmien tuloksena. Liikunnalle ja laajemminkin omalle elämäntavalle annetut kulttuuriset merkityksenannot tuottavat osan siitä ajatusten ja lähestymisten kirjosta, jota naiset salissa kantavat. Lähtömaiden liikunnan ja urheilun suhde yhteiskuntaan, liikuntatoimijoiden organisatorinen rakenne sekä liikunnalle ja urheilulle annetut yhteiskunnalliset tehtävät vaikuttavat siihen, että naisilla on lukuisilla eri tavoilla ilmeneviä näkemyksiä ja uskomuksia liittyen liikuntaan ja liikkumiseen. Oman lisän poikkeaville lähestymisille tuo lähtömaiden yhteiskuntajärjestelmien erilaisuus ja siitä syntyvä elämäntapa.

Gina: Meidän systeemi ja Suomi systeemi ei ole sama, meidän systeemi on koko ajan liikunta, koska kun me elämme, elämään kuuluu liikunta, paljon liikunta,

Eva: Koko ajan liikutte.

Gina: Koko ajan liiku, jos me tarvitsemme, joka päivä me menemme kauppa ja me ostamme vain tänään ruokaa ja huomenna taas. Ei tarvi paljon liikuntaa (länsimaisittain ymmärrettynä E.R.), täällä (Suomessa ei ole sama systeemi.

Eva: Kyllä.

Gina: Täällä äiti paljon olla kotona ja ei liikunta ja neljä seinää ja ei ole sama systeemi. (HL_2_03.05.2019.)

Näkymätön ajatusten ja näkökulmien kirjo, mikä monietnisisä liikuntaryhmissä tulee vastaan, on monitahoinen ja kompleksinen. Siinä sekoittuvat yksilön lähipiirin kulttuurinen koodisto, oman diasporan vaikutus, lähtömaan yhteiskunnallinen järjestelmä sekä vastaan ottavan maan liikuntakulttuuri ja palvelutarjonta. Lisäksi kirjavuutta tuo henkilökohtainen elämäntilanne sekä kyky ottaa vastaan ja soveltaa uutta informaatiota. Liikuntaan liittyvien merkitysmaailmojen ja liikuntakäyttämisen moninaisuus ei ole palautettavissa yksittäisiin etnisiin ryhmiin tai uskontoon, pikemminkin yhteiskuntajärjestelmään, ideologisiin ja poliittisiin lähtökohtiin eli siihen, minkälainen rooli liikunnalla ja urheilulla on lähtömaassa nähty olevan.

Monietnisissä liikuntaryhmissä ei olla selvillä, mitä osallistajat tietävät tai miten he tilanteita tulkitsevat. Eri kulttuuri- ja yhteiskuntajärjestelmistä tulleet orientoituvat suomalaisessa liikuntakentässä omista lähtökohdista käsin, jolloin suomalainen liikuntakulttuuri näyttäytyy erilaiselta suhteessa pienestä pitäen Suomessa varttuneisiin henkilöihin. Sosiaalistuminen suomalaiseen liikuntakulttuuriin alkaa perheestä ja jatkuu institutionaalisesti jo lastentarhassa. Se mikä näyttäytyy Suomessa kasvaneelle henkilölle itsestäänselvyydeltä, voi olla Suomeen muuttaneelle ihmetyksen aihe. Yksi liikuntakulttuurinen erillaisuus on julkisissa tiloissa harrastettu liikunta. Jos katukuvassa ei näy kuntoliikunnan harrastamista, ei osaa ajatella vapaa-ajan viettoa sellaisena muuton jälkeen omaan arkeen. Julkisissa tiloissa liikuntaa harrastavien ihmisten näkeminen saattaa muuttaa omia ajattelutapoja. Seuraava keskustelu käytiin Suomeen naapuri- maasta tulleen henkilön kanssa.

Eva: Mikä sua yllättää, mitä et ajatellut ennen Suomeen tuloa?

Ella: Että kaikki juoksevat, koska meillä kukaan ei juokse, Xxx kaupungin keskustassa et juokse, ehkä puistoissa juostaan, mutta täällä joka paikassa paljon ihmisiä juoksee, ja pyörällä ajetaan ympäri vuoden, jopa nyt, vaikka on niin paljon lunta. Ihmiset ajavat pyörillä, se on myös yllättävä. Ja ylipäätää, että ihmiset ovat fyysisesti aktiivisia, sellaista ei meillä näe. Kun elät täällä ja näet, miten ihmiset ovat fyysisesti aktiiviset, haluaisi itekin olla fyysisesti aktiivinen ja harrastaa sporttia

Eva: Onko vielä jotain, jossa katsot, että miksi he tekee näin?

Ella: Zumba, se oli mulle alussa hyvin yllättävä, kun he seisovat puistossa ryhmänä ja treenaavat, se on mahtava ja itse asiassa tykkään siitä, mutta se oli yllättävä alussa,

Eva: Että puistoissa treenataan.

Ella: Joo koska kotona sellaista ei ole.

(HL_2_050.2.2019.)

Ella ei ollut synnyinmaassaan liikunnallisesti aktiivinen. Koululiikunnasta hänelle ei jäänyt hyviä muistoa. Myöskään yliopistossa kulttuurin tutkijaksi opiskellessaan Ellalla ei ollut aikaa urheilulle. Lapsena, kun perhe asui pohjoisessa, Ella kävi isänsä kanssa pyöräilemässä ja hiihtämässä. Isä oli naiselle kovakuntoisen ihmisen esikuva, sillä työ armeijan palveluksessa edellytti hyvää fyysistä kuntoa. Omaa perhettä hän luonnehti kuitenkin sellaiseksi, jossa urheilun harrastaminen ei ollut traditio.

Nykyään liikunnallinen elämäntapa on Ellalle tärkeä. Hän pyöräilee miehensä kanssa ja käy pari kertaa viikossa ryhmäliikunnassa. Annan ohjauksessa hän treenaa usein kaksi tuntia peräkkäin käyttäen jaloissa lisäpainoja tehon nostamiseksi. Lisäksi nainen ohjaa joskus joogatunteja, kun vakituinen ohjaaja on poissa. Hänen kohdallaan sosiaalistuminen länsimaiseen vapaa-ajan liikuntaharrastamiseen sai sysäyksen Suomessa, jonka arjessa on vähemmän tekemistä suhteessa ennen muuttoa elettyyn arkeen. Katukuvassa näkyvästi liikuntaa harrastavat ihmiset herättivät kiinnostuksen liikkua itekin enemmän.

Eva: Miten sä löysit itselle liikunnan?

Ella: En löytänyt ennen muuttoa, jotenkin minusta tämä tuntui mielenkiintoiselta,

kun näin niitä ihmisiä, jotka harrastivat urheilua, niin halusin myös itseäni kehittää. No tein harjoituksia kotona, mutta se ei ole riittävä ilman valmentaja, joka sanoi miten on oikein ja sitten oli pitkä tauko äitiysloman aikana, jolloin en tehnyt mitään ja jopa en ajanut polkupyörällä. Kun muutin tänne, aloitin ajaa mieheni kanssa paljon polkupyörällä.

(HL_2_05.02.2019.)

Käytimme keskusteluissa sanaa *sport*, sillä *liikunta* sanalle ei ollut sopivaa vastinetta hänen omassa kielessään. Liikunta sanana kuvastaa suomalaista liikuntakulttuuria, jossa vapaa-ajan harrasteliikunnalla on poikkeava rooli verrattuna tavoitteelliseen treenaamiseen ja kilpailuun tähtäävään urheiluun. Urheilu muodosti Suomessakin liikuntakulttuurin tärkeimmän merkitysmaailman aina 1970-luvulle saakka, laajentuen siitä lähtien moniin muihin merkityksiin, kuten terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen, hyvän elämän tai elämysten tavoitteluun. Kun 1970-luvulla puhuttiin kuntoliikunnasta ja 1980-luvulla terveystoiminnasta on 2000-luvulla siirrytty käyttämään puheessa yleisempiä *liikkumisen* ja *liikunnan* käsitteitä. (Tiihonen 2014, 18.)

Käsitteet auttavat ottamaan todellisuutta haltuun, mutta myös muokkaavat sitä. Kun omassa kielessä ei ole suoraa vastinetta sanalle *liikunta*, on haastavaa hahmottaa myös suomalaista liikuntakulttuuria ja sen rakennetta. Huomasin monesti, miten sanaa liikunta käytettiin enemmän *urheilun* (*sport*), kuin *harrasteliikunnan* merkitysmaailmaan liittyen. Keskustelu sisälsi sellaisia sanoja kuin *valmentaja* ja *treenaaminen*, jotka yhdistyvät tavoitteelliseen fyysiseen harjoitteluun. Vapaa-ajan harrasteliikunnan merkitysmaailmassa olisi näiden sanojen vastine *ohjaaja* ja *harrastaminen*.

Odotusten kiinnittyminen enemmän urheilun merkitysmaailmoihin näkyi myös siinä, millaiseksi Suomessa lapsille järjestetty liikuntatoiminta koettiin. Marylla oli leikkiä, kokemuksellisuuteen ja oivaltamiseen perustuvaa ohjausta aluksi haastava ymmärtää, sillä hänen orientaatio kiinnittyi myös lasten liikunnan osalta aikuismaiseen tavoitteelliseen ja suorituskeskeiseen treenaamiseen (ks. Vehmas 2012).

Eva: Näissä paikoissa, joissa olet ollut, onko ollut jotain, mikä yllättää?

Mary: Tällä Annan ryhmässä ei, ehkä lasten kanssa, kun katson niiden harjoituksia.

Eva: Mitä siellä on?

Mary: En sanoisi yllättävää, ei, mutta ehkä kriittistä. Mulla lapset harrastavat uintia. Mielestäni pienten lasten kanssa he toimivat hyvin. Minusta tuntui, että kun lapset kävivät uintiharjoituksissa, he tekivät kaikenlaista epäoleellista, leikkivät, ajattelin, että milloin he aloittavat uinnin opettelun. He leikkivät ja leikkivät ja sen jälkeen, yhtäkkiä viimeisellä tunnilla, heidät heitetään isoon altaaseen ja he uivat. Ajattekin, että se on aika hyvä metodiikka, molempien lapsen kanssa se toimisi ja olin siihen tyytyväinen, mutta myöhemmin huomasin, että sellainen suhtautuminen, puoliksi vakava leikki, jatkuu ja jatkuu ja siitä en enää niin paljon pitänyt, koska vähitellen lapsia pitää tuoda työn luo, koska urheilu on niin kun työ. Monilla lapsilla on se, että oi tämä on tylsä, mä sanoin, kuka ei ole velvollinen sinua viihdyttämään. Loppujen lopuksi heidänkin täytyy osata tehdä tylsää työtä elämässä, ei kaikki ole niin hauska aina. Urheilun minun mielestä pitää tuoda tämän luo, urheilu on suuri

työ, huippu-urheilu on erittäin suuri työ, urheilulla täyty olla sellainen aura ja välillä sattuu myös ja ei halua, mutta minusta tuntuu, että täällä ei ole aivan näin.

(HL_2_15.04.2019.)

Mary peilaa suomalaisen uintiopetuksen tapaa toimia lasten kanssa monelta kantilta huomaten leikin hyödyt, mutta myös vaativamman otteen puuttumisen. Tulkitsen Maryn puheen lasten liikuntaan kuuluvasta "vakavasta työstä" merkiksi nähdä urheilua osana yhteiskunnallista "kunnon kansalaisen" kasvatamisen projektia. Samanlaista yhteiskunnallista funktiota kasvattaa nuorisoa "aina vallitsevan ajankohdan vaatimusten mukaisesti", on liikunnalla ja urheilulla nähty Suomessa olleen sen modernin historian alkuajoista aina 2000-luvulle saakka (Rantala 2014, 59).

Mary ei ollut itse nuoruudessa kilpaurheilua harrastanut, eikä harrasteliikunta mahtunut yliopisto-opiskelujen eikä musiikkikoulun rinnalle. Ajatukset lasten oppimisesta "urheilutyöhön" muokkautuivat hänen miehensä urheilu-urasta maajoukkue-tason kilpauraimarina. Miehen kilpaurheilu-ura jatkui vielä muuton jälkeenkin. Myös lähtömaan kilpaurheilun järjestelmä vaikuttaa siihen, millaisia odotuksia lasten harrastuksiin kohdennetaan. Toisaalta nainen arvioi lähtömaan tapoja myös kriittisesti tietäen, millaista huippu-urheilussa treenaaminen saattaa kovimmillaan olla. Hän etsikin keskitietä aiempien ja nykyisten toimintatapojen väliltä.

Eva: Millaisia näkökulma sulla on lasten harrastuksiin?

Mary: Se riippuu siitä, mihin me olimme tottuneet kotona, mutta meillä oli painostusta lapsilla, myös koulussa. Mutta täällä on taas aivan toisinpäin, täällä ei painosteta ollenkaan. Haluaisin näin kahden väliltä, täysin löysäksi ei voi myös päästä, koska näin ei tuloksia saada. No luonteen murtaminen on täysin toisessa äärilaidassa, näin ei voi tehdä.

(HL_2_15.04.2019.)

Odotukset lasten liikuntaharrastusten järjestämisestä ja ohjaajien toiminnasta puhutteli muitakin naisia. Puheissa nousee keskeiseksi se, millaista ohjausta arvostetaan. Odotukset kohdistuivat ohjaajavetoiseen ja suorituskeskeiseen behavioristiseen pedagogiikkaan, jossa ohjaajan tai opettajan rooli on erilainen verrattuna konstruktivistiseen pedagogiikkaan. 1990-luvun puolivälissä suomalaisen opetussuunnitelmaan tullut konstruktivistinen oppimiskäsitys muutti oppijan roolia opetuksen kohteena olemisesta oppimisen aktiiviseksi prosessoriksi (Järvinen 2011). Konstruktivismille perustuvaa pedagogiikka naiset eivät välttämättä tunteneet. Lisäksi uutta saattoi olla se, että lasten ja nuorten harrastetoimintaa järjestetään seuroissa siten, että ohjaajina ja valmentajina toimivat usein muun työn ohella seuran jäsenet tai oman lajiharrastamisen rinnalla toisia valmentavat nuoret. Suomalainen seurajärjestelmä eroaa siten erään Suomen naapurimaan urheilukoulujärjestelmästä, jossa työskentelevät liikunta-alalle koulutautuneet ammattilaiset (ks. Ilmanen & Itkonen 2008).

Eva: Näetkö eroja liikuntakulttuurissa?

Olivia: Joo, näen eroja, täällä ei ole ammattimainen lähestyminen liikuntaan, meillä liikunnassa, vaikka en osallistunut enää liikuntatunneille (terveydellisistä syistä E.R.), vaan seurasin niitä, meillä lapset, mun luokkakaverit tekivät harjoituksia, esimerkiksi matoilla piti tehdä punnerruksia tai vatsalihaksia, opettaja kulki vieressä ja seurasi että tehdään. Sekuntikello kävi, kuinka paljon ehtisi, niin että lapset oli arvioitu, mutta täällä on... en tiedä miksi, en ymmärrä tätä suomalaista systeemiä, ehkä sen takia, että on painopisteitä, jossa lapsi jostain on kiinnostunut, esimerkiksi uinnista, vanhemmat vievät kerhoon ja siellä sitten harrastetaan, ehkä sen takia, en tiedä...

(HL_2_18.06.2019.)

Erilaiset odotukset eivät tulleet pelkästään vanhempien suunnasta. Äitinsä kanssa Annan ryhmässä jumpannut teinityttö koki turhautumista suomalaiseksi miellettyä ohjaajaa kohtaan tanssitunnilla pitäen nuorille tarjottua tanssia liian leikkisänä. Hän tykkäsi ryhmästä, jossa oli enemmän teknistä opetusta, fyysistä kuormitusta ja jossa harjoiteltiin myös ohjelmia esiintymisiin. Kyseinen tanssitunti oli Annan ohjaama baletti ja siihen osallistui eri etnisestä taustasta tulevia nuoria. Äiti ja tytär eivät olleet Anna kanssa samasta maasta kotoisin, joten sama kulttuurinen koodisto ei ollut edellä kuvatussa tilanteessa yhdistävä tekijä.

Annan balettituntin tasoon ja vetovoimaan vaikutti yhtenä tekijänä lapsuudesta saatu kokemus tanssin ohjaamisesta. Hän liittyi jo seitsemänvuotiaana kotikaupunkinsa teatterin balettiryhmään, jossa harjoitteli joka päivä pari tuntia. Harjoitukset olivat fyysisesti vaativia ja ennen esityksiä treenit kestivät neljä tuntia. Lisäksi ohjelmaan sisältyivät tennis, taidekerho ja kolmen kielen opettelu kielipainotteisessa lukiossa. Baletti oli kuitenkin tärkein: *"me olimme aina jotain tekemässä, se oli meidän elämä, se ei ole joku harrastaus vaan koko elämä"*. Sekä koulun liikunnanopettaja että balettiryhmää ohjaava pariskunta toimivat Annalle roolimalleina ohjaajana olemiselle ja ihmisten kanssa työskentelylle.

Eva: Mitä ajatuksia sulle tulee koululiikunnasta?

Anna: Meillä oli hyvä opettajat, tosi aktiivinen ja ovat tosi ahkera, yrittää tarjota niin paljon kun he pystyvät, no ihan se on kun joku /.../ me yritetään antaa mahdollisemman paljon toisille, jos me osamme ja jos me kiinnostamme mitä me teemme /.../ esimerkiksi mä tällä hetkellä yritän antaa ihmisille mahdollisemman paljon tiedot liikkuvuus...liikkumisesta, terveellisestä elämästä.

Eva: Sanoit, että tykkäsit koululiikunnasta, vaikuttiko se tapa miten sun opettaja..

Anna: Aa juu, ei se ei vaikuta minuun, mun tanssin opettaja vaikuttaa paljon, hän on meidän toinen isä.

Eva: Hän oli miesopettaja?

Anna: Jo mies ja hänen vaimo, molemmat yhdessä ja se oli kun meidän toinen perhe ja kaikki.

(HO_18.06.2018.)

Moni Annan ryhmässä liikkuva nainen oli pannut merkille, miten liikunta on Suomessa lähtömaihin verrattuna organisoidumpaa ja tarjolla on enemmän mahdollisuuksia ja omaehtoisia liikkumisen paikkoja. Erityisen mieluisaksi koettiin lähiliikuntapaikat, kuten luistelukentät ja hiihtoladut, mutta kiitosta saivat myös uimahallit. Viihtyisät ja maksuttomat liikuntapaikat kannustivat liikkumaan.

Layla: Täällä on jotenkin mukavampi kaikki, on mukavampi harrastaa liikuntaa, uimahalleja on paljon. Meillä oli yksi uimahalli koko kaupungissa, sen takia oli vaikea, kaikki on jotenkin paremmin organisoitu.

Eva: Tunnetko, että sun ajatukset ovat jotenkin muuttuneet?

Layla: Täällä on enemmän mahdollisuuksia ja haluaisin enemmän harrastaa

Eva: Mistä se tulee, että haluat enemmän harrastaa?

Layla: Ehkä just organisaation takia ja koko liikuntasysteemin takia, täällä on jotenkin kaikki paremmin organisoitu, täällä on mahdollista harrastaa ilmaiseksi.

(HL_2_18.03.2019.)

Tina:

Minun mielestä uimahallissa on asiat järjestetty paremmin, kuin kotona, koska esimerkiksi perus tuoksu, kloori ja muut, täällä on parempi kokemus puhtaudesta, vapaudesta, kuka ei ahdistele jollain säännöillä, tai ei tarvittavilla ohjeilla/.../ sellaiset vaikeasti ymmärrettävät säännöt eivät tuo mukavuutta, mutta täällä on siltä osin vapaampi, mitä pitää tehdä, mitä haluat tehdä, haluat mennä ensiksi saunaan ja sitten altaaseen tai päinvastoin, siltä osin on super, ainut rajoitus on oikea uimapuku, että ei ole ranta-asu. (HL_1_9.3.2020.)

Lähiliikuntapaikkojen tiedostamisessa voi olla oma merkityksensä myös lastentarhoilla ja kouluilla, jotka vievät lapsia yleisille liikuntapaikoille. Lastensa kautta uudet liikkumisen paikat tulevat myös vanhemmille tutuiksi, kuten Olivian puheesta ilmenee.

Täällä on hieno, että liikunta on jopa lastentarhoissa, on luistelua ja käydään uimahallissa ja suksilla. Kotimaassa sellaista ei ole, tai koulussa on, koulusta myös käydään. Täällä lastentarhassa alkaa uinti ja luistelu. Mun kummatkin tyttäret, me käymme myös yhdessä luistelemassa, he kävi tarhassa ja minä kävin heidän kanssa luistelukentällä. Se myös motivoi, se on myös hyvä, että kaikki on lähellä, luistelukenttä on lähellä, lähdet puistoon ja voit hiihtää, haluat luistella, kenttiä on ympärillä paljon, ei tarvii mennä kauas. (HL_2_30.04.2019.)

Suomalainen liikuntakulttuuri näyttäytyy tulijalle hyvin organisoidulta järjestelmältä monipuolisine liikuntapaikkoineen, joissa kansalaiset ovat aktiivisia liikkumisen harrastajia jopa lastentarhasta alkaen. Liikuntakulttuuri ei rajoitu kuitenkaan ainoastaan paikkoihin, joissa liikuntaa voi harrastaa, vaan myös tapoihin, miten ihmiset liikuntapaikoissa ovat toistensa kanssa vuorovaikutuksessa. Käsitykset sopivasta sosiaalisesta etäisyydestä poikkeavat toisistaan. Doris vertaili, miten sosiaalinen kanssakäyminen erosi eri maiden uimahalleissa.

Kun olimme vasta muuttanut tänne ja menin uimahalliin, ma ju tykkään uida, se ilmapiiiri, sellainen (hiljaisuus,) kaikki on uutta, no se ei ole kun Israelissa, jossa kun lähdet kauppaan, niin tullaan kysymään, onko kaikki hyvin, tarvitsetko jotain, siis täällä sä tunnet että, jotenkin, että sä et ole kenelläkään tarpeellinen, sua ei tarvita, no niin kun tiedät, mutta alussa et kuitenkaan tiedä. Voi olla, että jokainen on keskittynyt vaan itsekseen ja sä et tunne, että tulisin jonnekin. Mutta myös kotimaassa, siellä

kun menet uinnin tai salin jälkeen saunaan, niin kaikki puhuu keskenään. Mutta täällä vaan istutaan. Se tarkoittaa, että on tietty tunne, että kun tulet liikkumaan, niin ihmisillä on jotain yhteistä, tietty ilo, jota halua jakaa. Niin mä ajattelen, että sportti yhdistää, mutta sellaista ei tapahtuu, no se on sellainen, vähän... mutta osa taas ei halua, että heitä häiritään. (HL_2_22.01.2019.)

Poikkeavat tavat olla liikuntakentällä liikkujien kanssa vuorovaikutuksessa tiivistyivät ryhmäohjauksessa. Anna koki ohjaajan roolin erilaiseksi riippuen siitä, oliko hän ohjaamassa valtaväestöä vai ulkomaalaistaustaisia naisia. Valtaväestön ryhmässä pääsi ikään kuin helpommalla. Ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmän vaati enemmän sosiaalista panostusta. Tulkitsen, että Annan sosiaalista kanssakäymistä sisältävän työotteen taustalla on yhtäältä kokemus tiiviistä ohjaajasuhteesta nuoruuden balettiryhmässä ja toisaalta oman muutto-taustansa vuoksi samastuminen ulkomaalaistaustaisiin naisiin ymmärtäen heidän lähtökohtiansa ja tarpeitansa.

Eva: Onko sulle itselle merkitystä kenen kanssa sä teet töitä?

Anna: En tiedä, se on vaikea valita, se on suomalaiset kanssa on helpompi, he tulevat ja melkein kohta lähtevät, koska heillä on niin kun aikataulut.

Eva: Tiukka aikataulu?

Anna: No ei tiukka, mutta he tykkää, kun kaikki on suunniteltu... no tänään minulla on jumppatunti, ma tulen ma lähden ,ihan ei tarvi mitään, he haluavat olla enemmän tuntematon, jos mä sanon, joo... maahanmuuttajaryhmä... he tuntuu, että kaikki, no samalla tasolla, kaikki on ihan maahanmuuttajat, me haluamme olla yhdessä... (nauraa). Mä luulen että kaikki ovat samanlaisia, se tarkoittaa, että heitä keitetään samassa keitossa, se on eri asia, koska he keskustelevat sosiaaliasiat, kieliasiat, tasa-arvo ihan, aika monta asiat... mikä on, vert...

Eva: Vertaiset?

Anna: Samoja ongelmia, niin ihan samoja, ihan lähempi minulle... mutta mä myös tykkään suomalaiset, he tulevat ja tekevät mitä töitä pitää tehdä ja sen jälkeen lähtevät.

(HO_18.06.2018.)

Vapaa-ajan liikunta kiinnittyy eri yhteiskunnissa kunkin yhteiskunnan historiaan sekä ideologisiin ja poliittisiin päämääriin vaikuttaen siihen, millaisiksi liikunnan tai urheilun asema ja tehtävät nähdään. Yhteiskunnassa vallitsevat ideologiset ja poliittiset päämäärät puolestaan vaikuttavat siihen, millä ideologialla liikunta läpäisee kyseistä yhteiskuntaa, ketkä ovat toimijoita, kenelle toimintaa kohdennetaan, miten liikuntaorganisaatioiden työnjako rakentuu, ja miten omaehtoista liikkumista mahdollistetaan. Tällaiset tekijät jättävät jäljen tulijoihin ja muokkaavat heidän odotuksiaan. Muuton jälkeen arki rakennetaan uudestaan ja etsitään työn sekä perhe-elämän rinnalle mielekästä tekemistä. Näin ollen tilaa saattaa löytyä myös sellaiselle tekemiselle, jota kotimaassa ei olisi välttämättä tehty, kuten liikuntaharrastuksen aloittamiselle. Vastaanottavan maan liikunnallisten tapojen näkeminen voi sysätä etsimään omaehtoista tai ohjattua liikunta-toimintaa.

Sosiaalistuminen suomalaiseen liikuntakulttuuriin ei tarkoita omien näkemysten vaihtamista tai muuttamista toisiksi siten, että suomalainen liikuntakulttuuri opitaan sellaisenaan. Suomalaisia liikuntakulttuurisia tapoja peilataan ai-

kaisempiin käsityksiin ja arvostuksiin. Joitakin käsityksiä muutetaan ja toisista pidetään kiinni. Liikunnan itseisarvo, tekemiselle annetut merkitykset sekä mielihyvä ovat muutosvoimia, joiden takia ollaan valmiita muokkaamaan aikaisempia kulttuurisia tapoja. Kun ryhmäliikunta tai omaehtoinen liikkuminen koetaan mieluisaksi ja liikkumista jatketaan, syntyy uusia merkityksiä, joiden kautta liikuntaa ja fyysistä rasitusta tulkitaan. Uuden harrastuksen aloittaminen on valinta, joten siihen liittyy tiedostettuja merkityksiä. Tarkastelen naisten liikunta-harrastukseen liittyviä merkityksiä tarkemmin luvussa 8.

Näkyvät ja näkymättömät kulttuuriset lähtökohdat vaikuttavat ryhmäliikunnassa ohjaajan työskentelyyn monin tavoin. Kuvatuissa esimerkeissä on tavoitettu vain murto-osa siitä moninaisuudesta, mitä salissa saattaa tulla vastaan. Liikunnalliset lähtökohdat ovat melko helposti paikannettavissa, samoin näkyvät kulttuuriset lähtökohdat. Näkymättömien lähtökohtien tavoittaminen on vaikeampaa. Esimerkiksi esille ei tullut terveyteen, liikuntaan ja rasitukseen liittyviä uskomuksia ja pelkoja, joita on raportoitu kansainvälisissä tutkimuksissa (ks. esim. Koshoedo ym. 2015; Persson ym. 2014) ja joista olen oman työurani aikana kuullut myös Suomessa puhuttavan.

Yksi sellainen oli uskomus, että rappusten käyttäminen olisi raskaana olevalle vaarallista. Myös saunaan on liitetty pelko siitä, että happea ei riitä kuumassa. Esimerkit ovat eri Lähi-idän maista muuttaneilta nuorehkoilta naisilta. Kyseisenlaisiin pelkotiloihin ei pääse helposti kiinni. Naiset eivät tiedosta omia ajatuksia uskomuksiksi, eivätkä osaa niistä kysyttäessä kertoa. Pidempi yhdessä vietetty aika tai yhdessä harrastettu liikunta saattavat tuoda sattumanvaraisesti erilaisia käsityksiä esille. Kysyttäessä Annalta ja Donjalta, ovatko he kohdanneet naisten uskomuksia tai pelkoja, puuttui heiltä sellainen kokemus.

Liikunnan harrastamiseen liittyy myös tiedostamattomia merkityksiä, joita ei osata sanoittaa tai kulttuurisista syistä ilmaista. Oman toiminnan tai mieltymysten reflektointi on kulttuurista käyttäytymistä, jota opetellaan koulussa ja harjoitellaan erilaisten palautekyselyjen kautta läpi elämän. Länsimaisessa kulttuurikontekstissa reflektointi on myös osa kuluttajakäyttäytymistä, sillä yritykset selvittävät tarjonnan sopivuutta tyytyväisyyskyselyillä. Ulkomaalaistaustaisille henkilöille ei ole omien ajatusten tai tekemisten reflektointi välttämättä luontevaa, koska refleктоiva ote eli miksi kysymysten pohtiminen ei ole arjessa tavanomaista.

Eri maista tulevilla henkilöillä on myös erilainen terveyslukutaito ja terveystaju (ks. luku 1.1), jonka pohjalta liikunnallisia kokemuksia, kehossa tapahtuvia prosesseja sekä fysiologisia muutoksia tulkitaan ja itselle selitetään. Esimerkiksi Ruotsissa tehty tutkimus toi esille pohjoisafrikkalaisten uskomuksia siitä, että auringonvalo auttaisi laskemaan verenpainetta ja saunalämmön poistavan kehosta rasvaa, sokeria ja myrkkyyä (Persson ym. 2014). Vastaavasti olen Suomessa useasti kohdannut – ennen tämän tutkimuksen aloittamista – samanlaisia uskomuksia auringonvalon rasvaa sulattavasta voimasta. Näin naiset ovat perustelleet, miksi Afrikassa heidän painonsa oli alhaisempi ja Suomessa asuessa paino lisääntyi.

Lawtonin ja kumppaneiden (2006) tutkimuksessa Britanniassa päästiin kiinni aasialaisten naisten uskomuksiin siitä, että hikoilu ja fyysisen aktiivisuuden nostama korkeampi syke kertovat sairaudesta paikantamatta fysiologisia muutoksia fyysisen aktiivisuuden sivutuotteeksi. Nämä uskomukset eivät välttämättä vaikuta enää silloin, kun päätös on jo tehty ja liikkuminen ohjatussa ryhmässä aloitettu. Ohjaaja on ryhmässä esimerkkinä ja roolimallina, joten ohjaajan puheella on merkitystä myös erilaisten uskomusten oikaisemisessa. Se edellyttää liikuntatuokioissa helpolla tavalla käytyjä keskusteluja fyysisen rasituksen vaikutuksista ja kehossa tapahtuvista fysiologisista prosesseista. Ryhmässä tehdyt yhteiset kokeilut ja niiden sanoittaminen havainnollistavat, miten kehomme toimii. Esimerkiksi Martina kertoi kokeilusta, jossa he naisten kanssa välttivät kolme viikkoa sokerin syömistä.

Meillä oli kolme viikko ilman sokeria, tarkistimme kaikki tuotteet, sinä katsot hiihdydraatti, proteiini, kaikki, siis jos tuotteissa on luonnollinen sokeri, siis maidossa laktoosi ja kaikki, se ihan ok, mutta jos lisätty sokeri, sitten... monet aloittavat katsoa siellä etiketissä, mitä se tässä lukee, sitten mä pidin luentoa, miten me voimme laskea kaloreita ja mitä se tarkoittaa, no vähän... se on semmoinen että siis, mutta se sokeriton juttu kolme viikkoa, se oli todella hyvä, siitä tuli semmoinen herätys että okei.

(HO_300.6.2019.)

Ryhmäläisiin rakentunut luottamuksellinen suhde avaa ohjaajalle mahdollisuuksia uusien näkökulmien ja tiedon antamiseen, jolloin omia uskomuksia saatetaan tarkastella kriittisesti. Elämäntapaan ja terveyskäyttäytymiseen tehtävät muutokset eivät ole helppoja kenellekään, saattaka jos haitallisiin tapoihin, kuten sokerin liialliseen syöntiin liittyy tunneside, jonka kautta ollaan yhteydessä omiin lähtömaassa totuttuihin tapoihin. Ohjattujen ryhmien ulkopuolella olevien naisten päätöksiin liikunnan aloittamisesta saattavat erilaiset uskomukset ja pelot kuitenkin vaikuttavat.

6.2 Liikuntaryhmän toimintakulttuuri

Annan ohjaamissa naisten liikuntaryhmissä on omanlaisensa kulttuuri. Näiden ryhmien toimintakulttuuri on yksi keskeinen tekijä, jonka takia naiset liittyivät liikuntaryhmään. Luvussa 5.3 (*Naisten tulo liikuntaryhmään*) osoitin, miten liikuntaryhmään tultiin pääasiallisesti kaverilta saadun tiedon varassa, ilman että liikuntatoimintaa olisi itselle tavoitteellisesti etsitty. Sisällön ja ajankohdan lisäksi päätökseen hakeutua liikuntaryhmään vaikutti tuttavien kuvaus ryhmästä ja ohjaajasta eli se, että toiminta koettiin mieluisaksi.

Jokainen ryhmä – myös ohjattu liikuntaryhmä – sosiaalisena yhteenliittymänä on ainutlaatuinen. Liikuntaryhmän toimintakulttuuri syntyy ohjaajan asettamista raameista, joiden puitteissa syntyy kaikkien osallistujien vuorovaikutuksella ryhmälle tunnusomainen toimintakulttuuri ja ilmapiiri. Ohjaaja ei ole toi-

mintakulttuurin rakentajana irrallaan ympäröivästä yhteiskunnasta ja todellisuudesta, vaan osa yhteiskuntaa, josta saa vaikutteita omille toimintatavoille. Sosialisoinnin kautta nuoruusiän toimintamallit ovat perustana, joiden päälle rakentuu uusissa ympäristöissä uusia toimintamalleja. Ulkomaalaistaustaiset ohjaajat tuovat siten mukanaan erilaisia näkemyksiä ryhmäliikunnan ohjaamisesta.

Katson tässä luvussa tarkemmin, millaisia ovat näiden liikuntaryhmien toimintakulttuuri ja normisto. Kuvailen ohjaajan ja naisten tapoja toimia ryhmässä sekä heidän vuorovaikutusta niin liikuntatiloissa kuin myös pukuhuoneissa. Toimintakulttuurin valaiseminen auttaa ymmärtämään, mistä syntyy se ilmapiiri, jota liikkujat pitivät merkityksellisenä.

6.2.1 Ohjaaja kapellimestarina

Anna avaa liikuntasalin oven ja pääsemme kaikki yhtä aikaa sisälle. Naiset siirtyvät tottuneesti ”omille paikoille” ja seuraan heitä perässä. Salissa on mukava puheorina, kieliä on monta. Anna laittaa nimilistoja esille. Naiset puhuvat pienissä porukoissa. joku kysyy Annalta jotain. Olen taaempana, enkä kuule heidän puhettaan. Samalla kun he puhuvat, kytkee Anna tuulettimeen päälle ja yhdistää puhelimen pieneen kaiuttimeen. Musiikki valloittaa salin /.../ Ohjaajalla on monta rautaa tulossa, takarivin naiset saavat enemmän ohjausta, mutta huomiota riittää myös edessä oleville taitavammille naisille.. X hypyssä Anna näyttää helpomman version ilman hyppyjä ja jatkaa takarivin kanssa helpompaa liikettä, mutta kehottaa toisia jatkamaan perinteistä X hyppyä. Jatkan vaikeamman version kimpussa, samoin tekee 2/3 ryhmästä. Myöhemmin muissa liikkeissäkin hän eriyttää ja tukee omilla liikkeillä ”takariviä”, ohjaten puheella edessä olevien liikkeitä. En näe miksi, mutta jokin vaikeampi liike aiheuttaa takarivissä railakan naurun ja nauru tarttuu myös Annaan. Hän on yhtä aikaa tiukka ja napakka ohjaaja mutta samalla empaattinen, menee luo ja auttaa koskettamalla löytämään oikean vartaloasennon. (Kenttäpäiväkirja, 13.11.2017.)

Edelisestä päiväkirjamerkinnästä käy ilmi, kuinka moneen eri tehtävään ohjaajan pitää taipua, kun salissa on naisilla monenlaisia lähtökohtia (ks. luku 6.1.1). Ohjaajan keskeinen tehtävä on toteuttaa ryhmälle sopiva ja tehokas liikuntaharjoittelu niin, että osallistujat saavat kuormituksen lisäksi affektiivisesti ja sosiaalisesti miellyttävän kokemuksen. Näissä ryhmissä Anna ei jätä ryhmäläisiä soveltamisen kanssa yksin, vaan eriyttää ohjausta niin, että tukea saavat sekä enemmän tarvitsevat että myös kovempaa harjoitusta kaipaavat. Yksilöllinen ohjaus on opettanut pidempään ryhmässä käyneitä naisia ottamaan vastuuta omasta harjoittelusta ja liikkeiden soveltamisesta. Oli tavallinen käytäntö, että tarvittaessa vaihdettiin paikkaa ja otettiin tukea seinästä tai tangosta.

Takarivin naiset saavat usein tarkempaa ohjausta ja helpompia vaihtoehtoja. Käsipainoliikkeessä Anna ohjaa oikean liikeradan ottamalla naisen käsistä kiinni ja tekemällä hänen kanssa harjoitusta. Naisilla kädet väsyvät nopeammin kuin edessä olevilla, naapurimaasta muuttaneilla. (Kenttäpäiväkirja, 20.11.2017.)

Lattialiikkeiden aikana pohjoisafrikkalainen nainen menee puolapuiden luo ja tekee itse liikkeitä käsipaiolla, hän osaa omalla tavalla monenlaisia liikkeitä. Hän ei pelkää katsoa, mitä teemme lattialla, vaan käyttää aikaa itselle omien harjoitusten kanssa. Anna ohjaa hänelle muutaman soveltavan liikkeen. Samalla kun Anna pitää muita naisia silmällä, ohjaa hän muutaman kerran yksilöllisesti omalla kielellä. (Kenttäpäiväkirja, 05.02.2019.)

Kesken tunnin, kun teimme punnerruksia, otti Anna omat käsipainot ja vei ne yhdelle (ylipainoiselle) nuorelle naiselle antaen nopean ohjeistuksen heidän omalla kielellään. Ajattelin, että Annan täytyy kyllä hyvin tuntea omia ryhmäläisiä, kun osaa ilman kysymättä ehdottaa helpompaa vaihtoehtoliikettä. Myöhemmin kun puhuimme tästä, hän sanoi, että tarkkaili sitä naista ja huomasi, että hän ei pystynyt tekemään, siksi hän reagoi nopeasti ja ehdotti toista liikettä. Hieno huolenpito. (Kenttäpäiväkirja, 15.09.2020.)

Vaikka naisten suomen ymmärtäminen oli vähäistä, he pitivät tärkeänä sitä, että heidän ohjaaja opettaa liikkeitä tekemään oikein. Oppiminen oli tärkeä. Se on kyllä yksi keskeinen tekijä näillä tunneilla, millä on merkitystä. (Kenttäpäiväkirja, 05.03.2019.)

Näillä tunneilla oli muodostunut normiksi, että kaikki eivät tehneet aina samoja liikkeitä. Liikkeitä tai tyylejä vaihdeltiin, painoja otettiin lisää tai jätettiin pois. Kun haimme käsipainoja, Anna neuvoi, kenelle painot ovat sopivia ja kenen kannattaa tehdä ilman painoja. Liikkeiden aikana ohjaaja seurasi naisia peilistä, puhutteli heitä henkilökohtaisesti joko kannustaen jaksamaan tai korjaten asentoja. Anna tuli lähelle, kosketti, selitti ja auttoi löytämään oikeita asentoja. Erityisen huolellisesti hän seurasi polvien ja selän asentoja. Joskus perustelut, miksi selän pitää olla juuri tietyssä asennossa, pysäyttivät koko ryhmän kuuntelemaan. Ne, jotka jaksivat enemmän, olivat ohjaajan terävän katseen alla ja kannustuksen kohteena, jotta kyykkyjen tai vatsalihasten liikesarjat tulisivat tehdyksi laadukkaasti loppuun saakka. Lähdin monesti salilta tuntien, että enempää tuskin olisin jaksanut, sen verran tehokasta treeni oli ollut.

Kun kenttätyön alussa "takarivin naisille" vaikeiden askelkuvioiden käyttäminen aiheutti minussa hämminkiä, näin myöhemmin tilanteen toisessa välissä. Pidemmän aikaa ryhmiä seurattuani ymmärsin, että näissä ryhmissä ohjaaja ei luo sosiaalista painetta tehdä yhtäaikaaisesti "oikein", jolloin ei synny myöskään vertailua, kuka mitenkään harjoituksia tekee. Kun toiset suorittivat 4-5 askeleen yhdistelmiä, nauttivat toiset musiikista, rytmistä ja liikkeistä sillä tavoin, miten se heidän kehoille oli luonnollista.

Seuraavassa esimerkissä kävin keskustelua niukasti suomea puhuvan naisen kanssa. Hän oli yksi niistä "takarivin naisista". Pakolaisena tullut nainen oli käynyt Annan ryhmässä kaksi vuotta. Vaikka naisen askellus ei sujunut "mallin mukaisesti", hän nautti rytmistä, ryhmästä ja ohjaajasta. Eritasoisten ja eri maista lähtöisin olevien liikkujien yhdessäolo voi osoittautua merkittäväksi voimaksi, josta syntyy kehitystä ja uusia liikunnalliseen elämäntapaan liittyviä näkemyksiä.

Eva: Mikä se mukava on?

Iwa: Koska Yy, Ka, Ko , (nainen nousee ja marssii paikalla, nauraa)

Eva: Rytmistö?

Iwa: Kaikki... ryhmä.

Eva: Ryhmä on hyvä.

Iwa: Hyvä Anna.

(HL_2_03.05.2019.)

Ryhmäläisten lähtökohtien ollessa hyvin moninaisia ohjaaja on kuin kapellimestari ryhmänsä edessä. Kokonaisuutta kuljettaessa ohjaaja antaa eri suuntiin erilaisia ohjeita. Samanaikaisesti on muistettava suunniteltu ohjelmakokonaisuus ja tarkkailtava, miten naiset liikkeistä suoriutuvat, tarjottava vaihtoehtoja, seurattava rasituksen tasoa sekä tehtävä muutoksia. Lisäksi on pidettävä yllä tempoa, jotta tunti ei hajoaisi käsiin. Eritasoisten liikkujien ohjaaminen vaatii siten lujaa ryhmäliikunnan ohjaamisen ammattitaitoa ja läsnäoloa, jotta pystyisi huomamaan, mitä ryhmässä tapahtuu.

6.2.2 Lapset salissa

Seuraamieni ryhmien toimintakulttuuria muokkasi lisäksi se, että usein salissa oli mukana lapsia – vauvoista taaperoiikäisiin. Lasten syntymä muuttaa taustasta riippumatta perheiden arkea mullistaen ajankäytön ja aikaisemmat rutiinit. Useiden suomalaisten tutkimusten mukaan pikkulasten vanhempien mahdollisuus harrastaa liikuntaa on haasteellista ja lapsiperheissä liikunnan harrastaminen vähenee tilapäisesti (Vuolle 2000). Rovion ja kumppaneiden tutkimuksen mukaan kotitalouksien koko, lasten ikä ja lukumäärä vaikuttavat erityisesti äitien liikuntaaktiivisuuteen negatiivisesti (Rovio ym. 2011; ks. myös Kaikkonen ym. 2021, 151). Ulkomaalaistaustaisilla perheillä sukulaisten ja tuttavien verkostot ovat uudessa asuinmaassa vähäisiä, joten avun tarve lastenhoidossa on suuri. Pienten lasten äideillä oli mahdollisuus osallistua ryhmäliikuntaan vain siksi, että näihin ryhmiin sai ottaa lapsia omalla vastuulla mukaan.

Mulla vaan on tällä hetkellä sellainen tilanne, että mulla on mies töissä, hän tulee aika myöhään ja mulla ei ole ketään sukulaista, joka voisi auttaa, ei ole ketään, kenen luo vois in jättää. (HL_1_05.11.2018).

Enimmäkseen mukana oli vauvoja, joiden läsnäoloon en juuri kiinnittänyt huomiota. Sen sijaan 2–3-vuotiaat saattoivat liikkua paljonkin jumppamattojen välissä, joskaan heidän tekemisensä eivät häirinneet muita naisia. Lapsia ei komenneltu eikä toruttu, vaikka naapurimatolta lähtivät käsipainot liikkeelle, roskista kuljetettiin paikasta toiseen tai ohjaajan kaukosäädin ja puhelin otettiin tutkittavaksi. Äidit asettivat lempeästi rajoja lapsilleen saaden apua myös toisilta naisilta. Keskityin yhdellä tunnilla enemmän lasten tekemisiin. Seurasin lapsia ja sitä, miten heidän tekemisensä vaikuttivat aikuisiin. Seuraava katkelma havainnollistaa, miten lapset koulun liikuntasalissa saivat ajan kulumaan.

Tänään seurasin enemmän lapsia. Minun maanmiehillä, virolaisilla oli kummallakin kaksi lasta (joista yksi oli yksi poika) mukana. ja toisilla naisilla kolme. Yksi pikkutyttö tuli äitinsä kanssa vielä myöhemmin saliin. Eri kieltä puhuvat lapset leikkivät toisistaan erikseen.

Virolaisten lapset, noin 5–6 vuoden ikäiset heittivät pikkupalloja koripallokoriin ja pyörivät jalkapallomaalissa. Pienin tyttö, noin 4 vuoden ikäinen, vaaleanpunaisessa jumppa-asussa ja tyllihameessa, seisoi äidin vieressä ja tarkkaili ohjaajaa sekä naisia. Välillä hän teki omalla tavalla liikkeitä mukaan, välillä piti äidin jalasta kiinni. Lattialiikkeiden aikana tyttö kiipesi äidin selälle ja jäi sinne rennosti

makoilemaan. Isommat lapset käärivät itsensä maalissa jumppamattoon, välillä olivat siellä hiljaa ja välillä pyörivät mattojen kanssa.

Toisilla lapsilla oli mukana piirustusvihkoja ja muita omia leikkikaluja ja tavaroita. He leikkivät alussa tiiviisti salin toisessa päässä. Tunnin toisella puolella lasten vauhti alkoi nousta. Liikettä oli välillä reippaastikin ja ääntä myös.

Virolaiset lapset juoksivat välillä minusta ohi ja moikkasivat viroksi. Vastasin heille myös viroksi. Heitä selkeästi se huvitti. Kohta he tulivat uudestaan ja moikkasivat taas. Hymyilin ja kysyin mitkä ovat heidän nimensä. Näytti, että heistä oli kiva, että puhuttelin heitä viroksi, sillä he pyörivät tunnin loppuosassa vähän vähään väliä minun ympärillä.

Äidit ja muut naiset eivät antanut itsensä häiritä. Tyttökolmikko juoksi salin ja pukuhuoneiden välillä ympyrä. Ohjaajalla riitti katsetta myös lapsille, sillä kesken harjoituksen selittelyn hän sanoi rauhallisesti ja ystävällisesti lapsille, että he eivät leikkisi ovella. Ihmettelin, miten hän oli ehtinyt kesken ohjauksen huomata, mitä lapsilla oli menossa, ovi oli kuitenkin salin toisessa päässä, johon hänen katse ei niin hyvin yltänyt. Tilanne rauhoittui.

Vaikka vauhti ja ääni nousi, se ei häirinyt treeniä. Tähän menoon olen jo tottunut. Muistan, miten ensimmäisiä kertoja, kun salissa oli lapsia, sellainen ”ylimääräinen” ääni häiritsi, mutta ei enää. Ohjaajan lempeä hymy lapsia katsoessa, vaikka mitä olisi meneillä, viitoittaa sitä suhtautumista, mitä salissa näen. (Kenttäpäiväkirja, 22.09.2020.)

Otin yhdessä haastattelussa puheeksi ryhmäläisten suhtautumisen lapsiin. Keskustelimme Carlan kanssa lasten mukanaolosta liikuntasalissa ja siitä, miten pienten lasten läsnäolo on sosiaalisesti hyväksyttyä. Keskustelusta näkee, kuinka merkittävää on ryhmäläisten ymmärtävä suhtautuminen.

Eva: On aika mielenkiintoista seurata, mitä lapset tunnilla tekee, miten ryhmä suhtautuu hyvin pehmeäsi, miten sitä nyt sanoisi, kukaan ei hermostuu.

Carla: Me käymme poikani kanssa jo yli vuoden, joten meitä jo tunnetaan, jos hän on sairastunut ja jäänyt kotiin, toiset kysyvät, missä Xxxxx on.

Eva: Tunnen tällä tunnilla lämpöä, välillä voi olla, että kun treenataan ja lapsi juoksee, joku voisi hermostua, mutta kertakaan en ole nähnyt, että joku olisi kiukkuinen.

Carla: Päinvastoin, ihmiset reagoivat hyvin positiivisesti, kun hän oli vielä pienempi ja tuijotti jotakuta kasvoihin harjoituksen aikana, toiset nauroivat. Nyt hän kulkee ja katso, miten kukin tekee.

Eva: Onko se sulle tärkeä, että tunnet, miten muut suhtautuvat?

Carla: Joo, kun tulin, niin olin hermostunut, miten voi täällä käydä, onnistuuko vai täytyykö jättää, mutta osoittautui, että hyvin suhtaudutaan, aikaisemmin oli vielä pieniä lapsia enemmän ja lapsi tykkää olla täällä, on tottunut ja olo on rauhallinen, itse leikki, eikä häiritse muita. Kaikilla on lapset, niin kaikki ymmärtävät, että naiset pienten lasten kanssa myös haluavat päästä ulos kotoa johonkin ja tehdä jotain. Luojan kiitos, että sellainen mahdollisuus on.

(HL_1_05.11.2018.)

Jotkut naiset, kuten Berit, tiesivät, että kaupallisilla saleilla on lapsille järjestetty leikkinurkkauksia, mutta ne soveltuvat sellaisille vanhemmille lapsille, joita uskalletaan jättää yksin.

Fitness klubissa ei ole tällaista. Siellä on vain sellainen lasten huone, sellainen nurkka. Joissakin saleissa on sellainen lasten nurkka. Ja jos se on aivan pieni lapsi, niin hänelle

on tärkeätä, että äiti on lähellä eikä siellä jossain. Se on jo vanhemmalle lapselle, joka voi jo olla yksin lasten nurkassa, leikkiä siellä. (HL_1_29.10.2018.)

Lasten mukaan ottaminen saliin on monille ainoa vaihtoehto, jotta voisi osallistua ryhmäliikuntaan. Yleensä lapset olivat rauhallisia ja heitä ei harjoittelun aikana huomannut. Kuitenkin saleissa on monenlaisia tavaroita ja liikuntavälineitä, joista saattaa syntyä vaaratilanteita. Koulun liikuntasalissa puolapuissa lapsia kiipeili ja roikkui jatkuvasti. Naisten ryhmässä ei kuitenkaan ollut voimistelumattojen käyttämisen mahdollisuutta, joten seurasin lasten kiipeämistä puolapuilla välillä hieman huolestuen. Lasten turvallisuuden varmistamiseen olisi-kin ollut tarvetta, sillä kuulin Olivialta tyttärensä pudonneen puolapuilta.

Olivia: Tyttäreni oli pieni ja tippui puolapuilta, se oli toissa syksynä ja silloin en käynyt tunneilla vähän aikaa. Hän oli kaksi vuotta, olin silloin hyvin stressaantunut. Anna tuki minua, ajoin Jorviin ja hänet tarkasteltiin, kaikki oli hyvin, mutta minun virhe se oli, että otin hänet mukaan. Halusin harjoitella, mutta täällä ei ole mattoja, että saisivat vaikka hypätä.

Eva: Toki kun lapset näkevät välineitä, niin haluavat kokeilla.

Olivia: Muutaman kerran kävin häntä ottamassa alas ja mun vanhempi tytär, miten vanha hän silloin oli, ehkä kuusi, hän myöskään ei voi hillitä ja kerran kaatui, mutta myöhemmin tulin taas takaisin, lapset muistivat, että noihin paikkoihin ei saa mennä.

(HL_30.04.2019.)

Rovio ja kumppanit ehdottavatkin, että pikkulasten perheissä aikuisten liikumisaktiivisuuden lisäämiseksi olisi etsittävä ratkaisuja lastenhoidon järjestämiseksi (Rovio ym. 2011, 41). Perhe-elämän ja lasten vaikutuksista ulkomaalais-taustaisten naisten liikkumiselle on raportoitu monissa tutkimuksissa. Esimerkiksi ruotsalaisen tutkimuksen mukaan somalinaisten liikunta-aktiivisuuteen vaikutti perhe-elämän kiireiset aikataulut. Sekä parisuhteessa elävät että yksinhuoltajaäidit kertoivat ajan ja energian loppuvan arjen kiireiden keskellä (Persson ym. 2014).

6.2.3 Ilmapiiri

Esittäessäni haastateltaville kysymyksen siitä, miksi he tulevat juuri näihin ryhmiin, nousi ilmapiiri tavalla tai toisella useampien vastauksissa esille. Ilmapiiri oli esillä myös ohjaajien puheissa ja omissa päiväkirjamerkinnöissäni. Hyvästä tunnelmasta ja sen tärkeydestä kerrottiin useasti ja monella tavalla. Kun naiset puhuivat hyvästä ilmapiiristä, he kuvailivat positiivista tunnetilaa, ”meidän ryhmää”, ohjaajan empatiaa ja kontaktin ottamista sekä odotettujen liikunnallisten tavoitteiden täyttymistä. Doris kuvaili ilmapiiriä seuraavasti:

Mistä ihmiset tykkäävät, ilmapiiri, täällä on ystävällinen, kaikki ovat iloisia, kuka tahansa tulee, he ovat iloisia. Anna auttaa, hän näyttää, miten tehdä oikein, hän ei ole

välinpitämätön, vaan kiinnostunut sinun edistymisessä /.../ mitä vielä... mielestäni tulokset. (HL_2_22.01.2019.)

Tulkintani mukaan Doris ottaa kantaa ilmapiiriin, koska se kosketti häntä tunnetasolla. Vaikka ilmapiiri ei olisi sellainen, jota voisi kuvata aukottomasti, on se sosiaalisissa tilanteissa kuitenkin läsnä ja tunnistettavissa. Usein ilmapiiriä kuvataan joko hyväksi tai huonoksi. Ruumiillisena aistikokemuksena ilmapiiri värittää ihmisten käyttäytymistä, sillä tunnetilalla on voimaa muuttaa kehon tilaa toiseen, aiempaan verrattuna voimakkaampaan tai heikompaan suuntaan (Rinne ym. 2020). Ilmapiiri voi siten viedä yhteistä tekemistä eteenpäin tai jarruttaa sitä. Tarkoitan tässä tutkimuksessa ilmapiirillä tunneilmastoa, jota liikuntaryhmässä läsnä olevat henkilöt, ryhmäläiset ja ohjaajat omalla vuorovaikutuksellaan luovat (ks. Tanttu 2017, 32).

Doriksen kertomuksessa näkyy vuorovaikutuksen kokonaisvaltainen luonne. Lausumassaan Doris kuvailee, miten heidän ohjaajansa välittää liikku- maan tulleista naisista ja osoittaa heille myös sen. Vuorovaikutuksen voi ymmär- tää toisten kanssa olemisena siten, että siinä ilmaistaan puolin ja toisin suhdetta toisiin ihmisiin ja ympäristöön. Suhteen ilmaisemiseksi tarvitaan tekoja, jotka voivat puheiden lisäksi olla myös ilmeitä, eleitä, katseita tai kosketuksia, mutta myös paikan valitsemista tilassa. Ryhmäliikunnassa yksilöiden tekemisiin vai- kuttava ilmapiiri luodaan ohjaajan määrittämänä, mutta siihen vaikuttaa myös ryhmän jäsenten keskinäinen kanssakäyminen, jossa jokaisella jäsenellä on roo- linsa ja positionsa. Tekojen luonne taas määrää sen, syntyykö tunneilmastosta positiivinen vai negatiivinen.

Jo tutkimuskentällä ollessani kiinnitin huomiota ryhmissä vallinneeseen il- mapiiriin. Treeneihin oli mukava tulla, sillä ilmassa oli naurua, puhetta ja teke- misen meininkiä. En osannut aluksi tietoisesti tarkkailla, kuka ja mitä ilmapiirin syntymiseen eteen teki, mutta muistinpanojani sekä haastattelujen litteraatteja lukiessani löysin lukuisia pieniä tekoja, joilla tulkitsin olevan yhteyksiä seuraa- milleni ryhmille tyypillisen ilmapiirin muodostumiseen.

Lähestyn naisten kuvaamaa hyvää ilmapiiriä *turvallisen tilan* käsitteen kautta (Moua ym. 2021). Ymmärrän ilmapiirin janana, jossa toisessa päässä on hyväksi ja toisessa huonoksi koettu ilmapiiri. Näiden ääripäiden välille jää tiloja, joihin ei liity merkittäviä tunnereaktioita ja -siteitä. Ilmapiirin asettuminen hyvä- huono akselille heijastaa siten joko turvallista tai turvatonta tilaa. Huono ilma- piiri hyvän vastakohtana saa sosiaalisessa tilassa oleville aikaiseksi epävar- muutta, vetäytymistä sekä sulkeutuneisuutta ja turvattomuuden tunnetta, eikä siten tue liikuntatarjontaan sitoutumista. Liikuntaryhmän ilmapiiri ruumiillisesti aistittuna tunnetilana voi olla myös neutraali. Oletan kuitenkin, että harvemmin otetaan sellaista oloa puheeksi, joka ei tunnetasolla kosketa osallistujia. Näin ollen naisten puheet ilmapiiristä saattavat johtaa minut heille ryhmäliikunnassa hyvin merkityksellisiksi koettujen asioiden äärelle.

Ilmapiirin kytkeytyminen turvalliseen tilaan avaa tarkasteluhorisontin ar- jen turvallisuuden tematiikkaan (ks. Sotkasiira 2021). Arjen turvallisuudella tar- koitetaan elämän perustarpeiden ja hyvinvoinnin tyydyttämisen lisäksi yksilöi-

den tunnetta siitä, että arkea voi elää tasa-arvoisella ja oikeudenmukaisella tavalla (Assmuth ym. 2021). Turvallinen tila kytkeytyy siten osaksi ryhmäläisten eksistentiaalista olemista ja on tiiviisti yhteydessä yksilön perustarpeisiin ja hyvinvointiin (ks. Aaltio 2013, 60; vrt. luku 7.1; myös luku 8).

Pukuhuone ilmapiirin rakentamisen paikkana

Annan tunneilla ilmapiiri näytti kannustavalta sekä yleisesti katsoen että yksilön näkökulmasta. Ryhmätasolla hyvä ilmapiiri tarkoitti naisille iloisuutta, hymyilemistä, kohtaamista, keskusteluja, lähtökohtien hyväksymistä ja paljon muuta. Ilmapiirin muodostuminen alkoi jo pukuhuoneessa, jossa osoitetaan suhtautumista kanssaliikkuihin sosiaalisen läheisyyden tai etäisyyden muodossa (ks. Bauman 2020, 51). Liikuntaryhmän sosiaalisen normiston rakentaminen alkaa siten pukuhuoneesta, saa jatkoa liikuntasalissa ja vahvistuu vielä liikuntatuokion jälkeen pukuhuoneessa. Koska musiikilla ohjattu jumppa ei ole tila, jossa ryhmäläisten keskinäinen puhe olisi mahdollista, on pukuhuone kuulumisten vaihtamisen paikka.

Tänään on tunnin jälkeen taas yhteistä keskustelua, naiset tuntevat jollain tavalla toisia, puhuvat "sisäpiiri" juttuja, millä hierojalla on käyty jne. Yhteisesti puhutaan myös siitä, oliko tunti vaikeampi (toisten mielestä oli rasittavampi) vai helpompi. Muutamat lähtevät toistensa kanssa yhdessä pois. Lähtiessä yksi nainen sanoi "kiitos seurasta". (Kenttäpäiväkirja, 05.02.2018.)

Pukuhuoneessa naiset puhuivat usein omalla kielellään. Kieli yhdistää niitä, jotka sitä ymmärtävät jättäen toiset ulkopuolelle. Näin ollen voisi katsoa, että naisten omakielinen puhe piirtää rajoja, eikä auta rakentamaan sosiaalista läheisyyttä. Tilannetta voi tulkita myös siten, että mahdollisuus puhua omalla kielellä on osoitus normistosta, jossa eri kielillä puhuminen on sosiaalisesti hyväksyttyä. Tällöin omakieliset puhekuplat toimivat päinvastoin yhteyksien luojiina, sillä paheksunnan puuttuminen kertoo läsnäolijoille heidän moninaisen taustansa hyväksytyksi tulemisesta ja kielellisen hierarkian puuttumisesta (ks. luku 6.1.2). Omalla kielellä puhuminen on siten yksi turvallisen ilmapiirin syntymisen tekijä, mikäli sen rinnalla on myös yhteisesti käytetty kieli kuten näissä ryhmissä Annan puhuminen suomeksi.

Se, muodostuuko omakielisestä puheesta rajoja vai ei, riippuu pukuhuoneessa vallitsevasta kokonaisvuorovaikutuksesta, ei niinkään yhdestä yksittäisestä tekijästä. Aineiston pohjalta tulkitsen, että hyvän ilmapiirin muodostumisessa oli ylipäänsä merkitystä sillä, että pukuhuoneessa oli jatkuvaa keskustelua. Puhumattomuus oli tema, joka mietitytti naisia monelta kantilta. Seuraavassa esimerkissä Berit pohtii pukuhuoneessa tapahtuvien keskustelujen merkitystä puhumattomuuden kautta. Hän kiinnittää puhumattomuuden osittain kuvaan suomalaisuudesta, joka hänelle oli muodostunut. Kuitenkin keskustelun jatkuessa puhumattomuus yhdistyi suomalaisuutta enemmän ihmisten vaihtuvuuteen liikuntatiloissa, mikä esti läheisen tuttavuuden syntymiseen.

Berit: No, minä aina ymmärrän, etten ole suomalainen. Se on ensiksi. Ja kun käyt jossain ryhmässä, niin kyllä tässä sinä voit esimerkiksi pukuhuoneessa ihmisten kanssa rupertella. Tietenkin en aloittaisi rupertelemaan tuntemattomien ihmisten kanssa, sanotaan niin, suomalaisten kanssa. He ovat sinulle tuntemattomia, niin miten voit rupertella heidän kanssa. Ja joka kerta siellä käyvät eri ihmiset. Jos olisi ryhmä, jossa koko ajan käyvät samat ihmiset, niin sinä voit tutustua heihin.

Eva: Tulet ja kaikki ovat hiljaa?

Berit: Joo. Kaikki ovat hiljaa. He vaihtavat vaatteet hiljaa, laittoivat leggingsit ja menivät saliin nostamaan painoja, sitten vaihtoivat vaatteet ja lähtivät pois. Maksimissa "Hei" ja "Heippa" ja siinä on kaikki. Oikeasti. Tämä on oikeasti näin. Ja ohjaaja sanoo, mitä pitää tehdä ja sinä kuuntelet. Siinä mielessä, etten ymmärtäisi, niin sellaista ei ole. Ei vaan ole sellaista...

Eva: Sinä ymmärrät kaiken.

Berit: Tietenkin. Ei ole kieliongelmaa. Tietenkin on miellyttävä, kun sinä pystyt täällä... esimerkiksi Anna "heittää" muutamaa sanaa. Muiden ryhmän jäsenten kanssa sinä voit keskustella pukuhuoneessa. Tuli, lähdit. Se on myös mukavaa, kun on sinulle tuttuja ihmisiä, kysyä kuulumisista.

(HL_1_19.10.2018.)

Pukuhuonekäytännöt ovat sosiaalisia ilmiöitä, jotka paikallisesti muodostuneina ovat melko pysyviä. Uusi tulija tarkkailee, miten toiset toimivat tilassa ja mukauttaa oman olemisensa ja vuorovaikuttamisen tapansa siihen. Se, millaiseksi tervehtiminen tai kanssakäyminen pukuhuoneessa kehittyy, saa alkunsa ensimmäisillä kerroilla. Sosialisatiossa ryhmän toimintakulttuuri muokkautuu, ja sitä kannetaan eteenpäin, koska tässä ryhmässä "näin kuuluu tehdä".

Annalla ei ollut ohjaamista aloittaessaan kokemusta, miten Suomessa ryhmäliikunnan tunneilla on tapana toimia. Hän rakensi ryhmän toimintatavat parhaan ymmärryksensä ja lapsuuden kokemustensa perusteella. Annalla oli tapana tulla tunneille ajoissa. Tultuaan pukuhuoneeseen hän tervehti naisia ja aloitti keskustelut. Anna tiedusteli läsnäolijoilta, mitä oli viikolla tehty, millä tunneilla käyty tai mitä heidän lapsilleen kuuluu. Pukuhuoneessa käydyissä keskusteluissa Anna oli kyllä ohjaajan roolissa, mutta hän ei ottanut lankoja niin vahvasti käsiinsä kuin salissa. Hän oli Suomeen muuttaneena jakamassa vertaisena kokemuksiaan arjesta ja pärjäämisestä. Pukuhuone oli vertaistuen paikka, jossa jaettiin kuulumisia ja kysyttiin mitä erilaisempia neuvoja. Mutta se oli myös paikka, jossa ohjaaja oppi tuntemaan "omia naisiaan".

No... mä sanoin että, mä en koskaan lähde suoraan kotiin. Aina he kysyvät minulta jotain tai mä itse kysyn jotain tai mä kuuntelen, mitä he keskustele tai yritä tehdä joku oma keskustelu heidän kanssa, ihan joku tosi tavallinen ja mielenkiintoinen teema, lapset... aa... vanhemmat, perheet, uskonto tai mitä sinä haluat tehdä lomalla, ihan tosi tavallinen ... kun sinä tulet tunnille, sinä joku tuntematon henkilö, ei kuka haitta, kuka sinä olet, mä tykkään, se on joku, myös minulle joku, se ei ole ihan tuntematon ihmiset, mun ystävät, he ovat minun kanssa ryhmässä, ma luulen se on hyvä esimerkki, kun olin pieni, minun tanssiryhmä minun perhe. (HO_18.06.2018.)

Annalla oli ryhmän toimintatapojen muodostumisen suhteen intressi saada kontakti liikkumaan tulleisiin naisiin. Hänelle liikuntaryhmä ei merkinnyt yksinomaan fyysisen kuormituksen tarjoamisen tai saamisen paikkaa. Ilmaisulla

”mun ystävät, he ovat minun kanssa ryhmässä” Anna osoitti näkemyksensä siitä, mitä ohjattu liikuntaryhmä hänelle tarkoitti. Liikuntaryhmä oli hänelle paikka, jossa hän kohtasi naisia paitsi liikkuja rooleissa myös kokonaisina ihmisinä. Tervehtimiset, juttelemiset ja muu näkemäni vuorovaikutus olivat siten tulosta siitä, miten ohjaaja määritteli itselleen liikuntaryhmän luonteen ja tehtävän.

Naisten tuntemaan oppimisen lisäksi Anna tarkkaili vaatteita vaihdettaessa ryhmäläisten keskinäisiä suhteita ja pani merkille, mikäli jotkut jäivät sivumalle kuin toiset. Naisten kanssa kontaktin saaminen oli kuitenkin haastavaa silloin, kun osallistuminen liikuntaryhmään oli epäsäännöllistä.

Ja pukuhuoneessa kun vaihdamme vaatteita kaikki yhdessä, meillä ei ole erikseen ohjaajan pukuhuonetta, se on myös tärkeä juttu, me kaikki ihan samalla tasolla vaihdetaan vaatteita ja siellä voi ihan pikaisesti juttelemaan perusasioita. Ne ketkä tulevat ja sitten tule tauko, ma en ihan hyvin tunnistaa. Ja tä kaksi naista, he olivat vähän suljettua, ne ovat keskenään, mä yritin rikkontua se heidän tila, se varmaan ihan pidempi aikaa pitäisi kestä. (HO_19.06.2021.)

Esitetystä sitaatista on luettavissa, että Anna tiedosti ohjaajan ja ryhmäläisten erilaisia positioita sekä kiinnitti huomiota ohjaajana asemoitumiseen. Ohjaajan ja ryhmäläisten yhteinen pukuhuone toimi siten saunanlauteiden tavoin sosiaalisten positioiden purkamisen paikkana. Vaikka sivusta katsoen Annan ruppattelu pukuhuoneessa näytti spontaanilta ja ”tavalliselta”, hänen tekemisillään oli hyvin tarkkaan mietityt tavoitteet. Anna ei ollut pelkästään hyväntuulisena luomassa pukuhuoneessa mukavaa tunnelmaa. Paitsi että ohjaaja halusi tietää keitä ryhmässä on ja millaiset ovat naisten taustat, kantoi hän huolta uusien ryhmäläisten mukaan pääsemisestä tai tarkemmin ilmaistuna mukaan ottamisesta. Kyseiset kaksi naista, joihin Anna haastattelukatkelmassa viittasi, puhuivat eri kieltä verrattuna suurimpaan osaan ryhmäläisistä ja olivat siten muihin nähden sosiaalisesti erillään.

Tulkitsen, että Anna tavoitteli pukuhuonekeskusteluilla ryhmätunteen syntymistä ja sosiaalista läheisyyttä eri kieltä puhuvien kesken. Myös toinen ohjaaja Martina käytti erikseen aikaa yhteyksien luomiseen silloin, kun uusia naisia liittyi hänen vetämäänsä lentopalloryhmään. ”Naisten jutuilla” ja henkilökohtaisilla tarinoillaan Martina loi ryhmään sosiaalista läheisyyttä ja kuuluvuuden tunnetta.

Kun tule uusi, me teemme tutustumispiirin, heitämme palloa ja sanomme nimen, tai kysyn joskus, mitä söit aamupalalla, tai mikä on sun miehen nimi, ne on semmoiset, tiedätkö vähään naisten jutut (HO_30.06.2021).

Pukuhuoneessa syntynyt ilmapiiri ja keskustelukulttuuri kantautui myös saliin. Ennen tunnin alkamista oli salissa monenlaista jutustelua, sillä harvemmin olimme hiljaa ennen ohjelman alkamista. Naisilla oli mahdollisuus tehdä omia juttuja, kuten näyttää muualla opittuja liikkeitä tai kokeilla toisten opastuksella jotain uutta. Kerran naiset löysivät varastosta tasapainotyynyn ja osa ryhmäläisistä kokeili sen päällä seisomista.

Keskustelukulttuurin kantautuminen pukuhuoneesta liikuntasaliin aiheutti välillä puhumista kesken ohjauksen. Pieninä kommentteina tai kysymyksinä ohjaajalle puhe oli hyväksyttyä. Tätä pidemmät rupattelut Anna pani nopeasti poikki.

Tunnin lopussa, kun venytykset alkoivat, naiset puhuivat keskenään. Jo aikaisemmin hän oli sanonut, kun ohjaaja ohjaa, muut ovat hiljaa. Nyt hän sanoi sitä monta kertaa ja hiljaisuus tuli. (Kenttäpäiväkirja, 24.09.2018.)

Aineistoesimerkki yhdessä osoittaa, miten Anna otti selkeästi ohjaajan roolin ja määritteli toimintatavat sekä reunaehdot, kuten esimerkiksi sen, milloin puhe oli ohjauksen aikana hyväksyttyä ja milloin ei.

Teemme pakara venytystä selällä. Yksi nainen kysyy, missä sen pitäisi tuntua, kysymyksestä kehkeytyy spontaani nauru. Anna ihmettele, mitä nainen on kaksi vuotta tehnyt, jos vasta nyt kysyy, missä liike tuntuu. Nainen hakee asentoa, eikä saa venytystä pakarassa tuntumaan. Anna selittää ja nainen yrittää, hetken kuluttua hän löytää venytyksen pakarassa. Me teemme jo muuta, mutta hän jää vielä Annan kanssa tunnustelemaan venytystä. Ohjaajan ja ohjattavan suhde on lämmin, eikä Annan kommentti tuntunut epäsovivalta Tunnelma on rento, iloinen, ohjaaja hymyile koko olemuksella. (Kenttäpäiväkirja, 30.06.2019.)

Tunnin ollessa intensiivisen ja ohjaajan keskittymistä vaativan tunnelma oli salissa tekemistä täynnä. Anna kertoi tulossa olevista liikkeistä ja ohjasi naisia kiinnittämään huomiota lihaksiin, joissa harjoitusten pitäisi tuntua. Liikkeiden ja niiden vaikutusten selostus aiheutti monesti tarkentavia kysymyksiä, joista syntyi pidempiä tai lyhyempiä keskusteluja. Loppua kohden harjoitusten ollessa jo kevyemmät muuttui ilmapiiri salissa myös rennommaksi ja kevyemmäksi, sillä Anna naurovi usein. Annan keskusteleva työote ja iloisuus yhdistettynä ohjaukselliseen huolenpitoon toi liikuntaryhmään sekä sosiaalista että liikunnallista turvallisuutta.

Liike, joka koettiin vaikeana, aiheuttaa takarivissä railakan naurun ja nauru tarttuu Annaan. Hän on yhtä aikaa tiukka ja napakka ohjaaja, mutta samalla menee luo ja auttaa koskettamalla löytämään oikean vartaloasennon. (Kenttäpäiväkirja, 13.11.17.)

Minun mielestä on tärkeä se, että Anna on aina hyvätuulinen, koska ohjaajasta riippuu paljon, en ole nähnyt, että hän olisi ikinä huonolla tuulella, hänestä huokuu sellaista... positiivinen ilmapiiri. Teemme kaiken hyvin intensiivisesti ja sanoin jo aikaisemmin, että jos joku tekee väärin, niin Anna ehdottomasti korjaa. (HL_2_18.03.2018.)

Mitä enemmän olin oppinut Annaa tuntemaan ja ymmärtänyt ryhmien ohjaustyön vaativuuden sekä oheistyön määrän, sitä enemmän minua pohdituttimista Anna ammensi energiaa, jota hän ryhmässä jakoi. Huomasin muistinpa-

noja lukiessani, että asia oli minua mietityttänyt läpi kenttätyön. Esimerkkikatkelmissä olin kirjannut ajatukseni Annan jaksamisesta kenttätyön alussa ja palannut asiaan kaksi vuotta myöhemmin.

Olin pukuhuoneessa noin 15 min. aikaisemmin ja olin ensimmäinen. Pian tuli muita, tuttu vanhempi nainen ja hänen kanssa nuorempi myös. Anna tule iloisena niin kun aina, eikö hän ole ikinä väsynyt? Ohjaustuntien lisäksi hän opiskelee ja huomenna hänellä on ammattitutkinnon näyttö. (Kenttäpäiväkirja, 15.10.2018.)

En muista, että olisin Annaa nähnyt ryhmän edessä väsyneenä, myrtsinä tai mieteliäänä. Jostain hän sen energian ottaa. Se hänen oma olemus on yksi keino, jolla hän luo rentoa ja lämmintä ilmapiiriä. Hän pitää itsensä ohjaajana samalla tasolla, yhtenä muista. (Kenttäpäiväkirja, 15.09.2020.)

Ohjaajan ja liikkujien kahdenkeskiset kontaktit

Yleisen, keskusteleavan ja iloisen tunneilmapiirin luomisen lisäksi Anna käytti aikaa kontaktien luomiseen yksilöllisesti. Hänellä oli tapana mennä tervehtimään uusia ryhmäläisiä ja huolehtia siitä, että käytännöt salissa tulisivat tutuiksi.

Pukuhuoneeseen tuli hunnutettu nuori nainen, puheesta päätelleen suomalainen ja kysyi, onko se naisten jumppa. Ennen aloitusta Anna kävi hänen kanssa juttelemassa. Jäi tunne, että naiselle tuli tervetullut olo, uusi jumppaaja huomattiin. Myös tunnin jälkeen Anna jäi pukuhuoneeseen puhumaan. Hän selitti naiselle, että ulko-ovi menee kello kuuden jälkeen kiinni, mutta hän tule kyllä katsomaan ja päästä sisälle. Anna kantaa huolta omista ryhmäläisistä. (Kenttäpäiväkirja, 24.09.2018.)

Uusien tulokkaiden yksilöllinen kohtaaminen vahvisti Annan ohjaamien ryhmien normistoa sosiaalisesta läheisyydestä. Ohjaajan tulo luokse, keskustelujen aloittaminen ja erilaisten vaihtoehtojen tarjoaminen välittämistä osoittavassa tunnekehyksessä madalsi naisten kynnystä tulla puhumaan ja kysymään neuvoja meneillään olevista harjoituksista sekä muista liikuntaan tai arjen tekemisiin liittyvistä asioista.

Yksi keski-ikäinen nainen pyydä kesken harjoituksen apua ja selittää asennon vaikeutta. Hänen jumppatossut ovat liukkaat ja liike ei ota onnistuakseen. Anna selittää hänelle, mitkä kaikki lihakset siinä haara-asennossa tekevät töitä. Vastaus on hyvin perusteellinen, mitään ei jää epäselväksi, miksi juuri sellaisessa asennossa pitää seistä. Annan puhe on hyvin motivoiva ja asiantunteva. Hän saa naiset tekemään parasta, vaikka asento onkin haastava. Tunnelma tunnilla on todella mukava. Tuntuu että vaa-
tivuudesta tykätään. (Kenttäpäiväkirja, 21.05.18.)

Pohjoisafrikkalaiset naiset tulivat juttelemaan, aluksi yksi, kohta myös toiset. Ohjaaja oli kiinnostunut, miten he jaksivat tunnilla ja oliko vaikea. Anna rohkaisi heitä tulemaan jo tunti aikaisemmin, koska siellä on vähään jumppareita ja sinne voi ottaa lapsen mukaan. Hän sanoi monta kertaa, että saa tulla 17:00 tai 18:00 alkavalle tunnille, kumpi vaan paremmin sopii. Aikoja voi vaihtaa, se ei haittaa. Hän kannusti ottamaan lapsen mukaan, jos muuten on hankala tulla. Naisilla oli iloinen katse kun he puhuivat ohjaajan kanssa. (Kenttäpäiväkirja, 06.11.17.)

Anna tuli minun vieressään olleen naisen luo ja kutsui hänen tyttärtä lasten liikunta-kerhoon, jossa pelataan erilaisia pelejä. Lämminhenkinen keskustelu. (Kenttäpäiväkirja, 06.11.17.)

Pienet keskustelutuokiot, joita naiset useasti ohjaajan kanssa kävivät, olivat ohjaajan keskittymisen osalta intensiivisiä. Vaikka tuntien alussa ja välillä oli aikaa keskusteluille vähän, ei juttutuokioissa ollut kiireen tuntua. Anna pysähtyi kuuntelemaan. Hänen olemuksestaan näkyi läsnäolo ja ajan antaminen keskustelukumppanilleen.

Menin saliin. Anna ja Faro keskustelivat, miten edellisellä viikolla meni. Annan kanssa samaa kieltä puhuva vanhempi nainen tuli ja kyseli jotain heidän omalla kielellään. Anna reagoi kyllä, mutta näytti kädellä, että odota ja jatkoi Faron kanssa suomeksi hyvin keskittyneesti keskustelua. Hän oli todella läsnä. Kysyi, menevätkö naiset huomenna pelaamaan lentopalloa. Faro vastasi myönteisesti ja kertoi jotain sählystä, en kuullut tarkalleen, miten heidän keskustelu jatkoi. (Kenttäpäiväkirja, 18.03.2019.)

Esitetyistä aineistokatkelmista on luettavissa herkkyyks, jolla Anna hoiti ryhmissä ohjaustyötä. Herkkyydellä tarkoitan naisten luo menemistä ja tunnustelemista, kuka kukin on, miten he liikuntaryhmässä pärjäävät ja mikä muu liikunta voisi olla heille sopivaa. Panin merkille, että Anna oli opetellut naisten nimiä, sillä hän puhutteli suurinta osaa ryhmäläisistä heidän etunimillään, vaikka usein nimet eivät olleet helppoja muistettaviksi.

Ajan ja tilan antamisella ohjaaja osoitti naisille heidän tärkeyttään yksilöinä ja antoi kokemuksen kohdatuksi tulemisesta. Kohdatuksi tulemisessa omista lähtökohdista käsin ruumiillistuu ohjaajan välittäminen sekä naisten arvostaminen ja kunnioittaminen. Nämä kolme tekijää – kunnioitus, arvostus ja välittäminen – ovat ulottuvuuksia, joista toisen henkilön tunnustaminen vuorovaikutuksessa rakentuu (Niemi 2020).

Annan ryhmissä välittämisen tulkitsen syntyneen silloin, kun ohjaaja tiedusteli, miten naisilla menee tai mitä he ovat tehneet. Arvostaminen taas konkretisoituu ajan ja tilan antamisena kahdenkeskisissä tuokioissa. Kunnioittamisen reunaehdot ovat tunnustussuhdeteorian mukaan itsemääräämisoikeus, yksilöllisten piirteiden huomioon ottaminen sekä vastikkeettomuus (Niemi 2020). Tulkitsen kunnioituksen reunaehtojen myös täyttyneen, sillä Annan tapa puhutella naisia heidän nimillään sekä tehdä ratkaisuja ottamatta kantaa naisten monenkirjaviin lähtökohtiin, oli yksilöllisten piirteiden huomioon ottamista sekä tilan jättämistä itsemääräämisoikeudelle. Kotouttamistavoitteista irtautumisella Anna ei asettanut ryhmäläisille itse tavoitteita, joten tulkintani mukaan myös vastikkeettomuusvaade täyttyi.

Älkää häiritsikö heitä, antakaa ihmisten rauhassa harrastaa, suomen kieli hyvä, niille ketkä sitä tarvii on hyvä, mutta antakaa ihmisten harjoitella omalla kielellä, miksi he haluavat yhdistää... haluavat kontrolloida. (HO_18.06.2018.)

Mikrokontaktit

Muistinpanoja lukiessani huomasin, että olin tarjonnut ilmapiirin kuvausten yhteydessä selitykseksi ”ohjaajan olemusta”: ”... hänen oma olemus on yksi keino, jolla hän luo rentoa ja lämmintä ilmapiiriä” (Kenttäpäiväkirja, 15.09.2021). Ihmisen olemus sinänsä ei kuitenkaan riitä ilmapiirin muodostumisen selitykseksi, sillä luvun alussa esittämäni määritelmän mukaan ilmapiiri syntyy teoista, joilla osoitetaan suhtautumista toiseen ihmiseen. Ilmapiiri ei siten synny siitä, että henkilö tulee iloisesti huoneeseen, vaan siitä, mihin tai kenelle tunneilmaisuus on suunnattu ja millaisia tekoja kyseinen henkilö tekee. Kuvaukset niin sanotusta ”yksilön olemuksesta” eivät anna vastausta siihen, miksi ilmapiiri liikuntaryhmissä muodostui sellaiseksi, miten naiset sen kokivat.

Huomion kiinnittyminen Annan energisyyteen tai hyväntuulisuuteen tarjoitti tarkemmin katsoen huomioni kiinnittymistä ohjaajan toisiin ihmisiin suhtautumisen ruumiillistuneeseen ilmentymään. Kenttätöön aikana en tietoisesti ajatellut kysymyksiä ilmapiiristä, joten en myöskään kohdentanut aineistoa kerätessäni katsettani ilmapiiriä muokkaaviin tekoihin. Keväällä 2020, koronasulun purkamisen jälkeen tapahtui kuitenkin pieni, mutta merkittävä teko, joka sai silmäni aukeamaan niille lukuisille pienille teoille, jotka muokkasivat ilmapiiriä.

Olin tapani mukaan mennyt työpäivän jälkeen suoraan havainnoimalleni tunnille mukanani liikuntavaatteiden ja tutkimustarvikkeiden kassi. Aamukii-reessä minulta jäi jumppamatto ottamatta mukaan, sillä toisessa salissa olin tottunut lainaamaan mattoa varastosta. Jumpan edetessä siirryimme lattialle ja olisin tarvinnut puulattiaa pehmittävää alustaa. Kävin katsomassa salin välinevarastosta jotain alustaksi sopivaa, mutta en löytänyt sellaista. Kaivelin kassistani fleecetakin ja käytin sitä jumppamattona. Hetken kuluttua takanani ollut Hawo kosketti kättäni ja tarjosi oman mattonsa puolikasta kutsumalla minut viereensä. Hymyilin ja vastasin: ”Kiitos, kyllä pärjään ilman mattoa”.

Jatkoimme harjoitusten tekemistä, mutta jonkin ajan kuluttua minua jäi kalvamaan kieltäytymiseni. Se ei kalvanut minua sen takia, ettenkö olisi pärjännyt ilman mattoa, vaan sen takia, että olin torjunut naisen tarjoaman sosiaalisen kontaktin. Kun ymmärsin sen, huomasin yhtäkkiä monenlaisia pieniä sosiaalisia kontakteja, joita ryhmäläiset ottivat keskenään ja joita ohjaaja otti ryhmäläisiinsä. Nimesin tällaiset pienet teot myöhemmin *mikrokontakteiksi*.

Mikrokontakteiksi käsitteellistetyt teot olivat ajallisesti lyhyitä, kuten katseita, hymyjä, kosketuksia, lähelle tulemisia tai kannustavia kommentteja. Huomasin, että tekoja yhdisti tavoite kohdata toinen ihminen. En pysty jälkikäteen tarkalleen kuvamaan, mitä Hawon kosketuksessa tarkalleen tapahtui. Se tunne, mikä tilanteesta jäi, oli yhden ihmisen kontakti toiseen ihmiseen. Sen kontaktin vastaanottamisesta kieltäytymiseni aiheutti minussa voimakkaan jälkireaktion ja monenlaista pohdintaa.

Kokemukseni ymmärtämiseksi ja sen selittämiseksi käännyin Husserlin fenomenologian puoleen, jossa vuorovaikutteiset teot tulkitaan *kommunikatiivisiksi akteiksi*. Kommunikatiivinen akti tarkoittaa toisen havaitsemista tietoisena olentona tajuamalla samalla toisen tiedostavan ja ymmärtävän myös teon tekijää.

(Husserl 2021, 144–145). Tällöin kommunikatiivinen teko ei merkitse niinkään ajatussisältöjen vaihtamista, vaan kohtaamistilanteessa sen ydin on tietoisuus toisesta meitä katsovana ja meille intension suuntaavana olentona. Kohtaaminen kommunikatiivisena aktina on vastavuoroisuutensa vuoksi erityisen merkityksellistä, sillä näissä akteissa tulee toinen kohdatuksi itseään ilmaisevana subjektina, eikä konstruktiona, joka syntyy meidän oman tietoisuutemme tuotoksena. (Heinämaa 2020.)

Liikuntaryhmässä se, että ohjaaja ottaa kontaktia ryhmäläisiin, on tavallista, koska liikkeiden korjaaminen tai tekniikan tarkistaminen kuuluu liikunnan ammattitaitoiseen ohjaamiseen. Kokemukseeni nojaten herkistyin lukemaan aineistoa uudestaan katsoen kuvauksia vuorovaikutustilanteista. Etsin niistä, millaisia kontaktien ottamisista olin tullut kuvanneeksi ja oliko kirjauksista tulkittavissa, millainen oli kontakteissa toisen ihmisen kohtaamisen luonne. Kohtasiko ohjaaja ryhmäläiset itsenäisinä subjekteina vai rajoittuiko ohjaajan vuorovaikutus liikkuja-minän kohtaamiseen kokonaisen persoonan jäädessä taka-alalle?

Liikuntasalin vuorovaikutustilanteita tulkitsen näen, että Annan mikrokontaktit olivat kommunikatiivisten aktien mukaisia eli toisen kohtaamista tietoisena olentona. Esimerkiksi yksi peruste päättelylleni oli naisten puhuttelu heidän nimillään, sillä nimi on yhteydessä ihmisen identifioitumiseen. Tällöin nimien käyttö viestii tavoitteesta kohdata ihminen hänen persoonastaan käsin.

Hän kysyy iäkkäämmän naisen nimeä ja puhuttelee häntä nimellä, kun korjaa samanaista kylkiasennon virhettä (Kenttäpäiväkirja, 27.11.2017).

Liikkeen korjauksen jälkeen syntyy yhteistä keskustelua. Siinä on mukana noin 4–5 naista ja Anna. Muut jatkavat harjoituksia. Anna tuntee kyllä jokaisen nimeltä ja osaa puhutella naisia heidän liikunnallisen kehityksen tasolta. Minun edessä olevalle Beritille hän antaa pieniä vinkkejä, koska Berit on hyväkuntoinen. Anna vaikeuttaa hänen liikeitä. Melkein jokaiselle hänellä on jotain sanottavaa. (Kenttäpäiväkirja, 19.02.2018.)

Olin monesti kirjannut päiväkirjan marginaaliin, että ”naiset tulevat täällä tunnilla kohdatuksi”. Tulkitsen näitä ohjaajan pieniä kontakteja paitsi liikunnallisen neuvon ja tuen antamisina myös osoituksena liikkujien kohtaamisesta subjektiivisina persoonina. Ohjaajan intentio on siten tavoittaa ryhmäläiset yksilöinä.

Husserlin mukaan kommunikatiivisen aktin – puhutelluksi tulemisen – ei tarvitse olla välttämättä sanallista, sillä myös keholla ja katseella voidaan luoda tunne puhutelluksi tulemisesta (Husserl 2021, 146–147; ks. myös Heinämaa 2020). Juuri kohtaamisen tason syvyydestä oli kyse luvun alussa kuvamassani Hawon kosketuksessa. En vaan ymmärtänyt siinä hetkessä tullessi puhutelluksi subjektina eli tietoisena minänä, sillä olin kiinni liikkuja-minä roolissa.

Monia pieniä, lyhytkestoisia, sanallisia tai sanattomia mikrokohtaamisia oli muistinpanoistani luettavissa. Koska olin seurannut ryhmissä ohjaajan ja liikkujien vuorovaikutusta, eniten kirjauksia löytyi ohjaajan tekoina. Kirjausten päivämäärien tarkastelu osoittaa, että olen tehnyt mikrokontakteiksi nimeämiäni havaintoja kenttätöiden alkuvaiheessa eli silloin, kun tietokone oli vielä liikuntasala-

lissa mukana. Nämä mikrokontaktit ovat siten nostettavissa esiin, vaikka tietoisesti en tutkimuksen alkuvaiheessa osannut niitä hakea.

Hän hakee lihaskuntoliikkeiden aikana katsekontakteja joihinkin jumppaajiin. (Kenttäpäiväkirja, 29.11.2017).

Ohjauksen aikana Annan katse on aika terävä, hän näkee, miten liikkeitä tehdään. Jää tunne, että ohjaaja välittää jumppareista. Pienessä ryhmässä kaikki tulee nähtyäksi ja kohdatuksi. (Kenttäpäiväkirja, 29.01.18.)

[välillä] Anna nauraa ohjatessa. Hän uskaltaa ottaa kiinni ja auttaa tekemään oikean liikeradan läpi. (Kenttäpäiväkirja, 18.12.17).

Löysin muistinpanoistani vähän kirjauksia ryhmäläisten keskinäisistä mikrokontakteista. Samaa kieltä puhuvien keskuudessa oli sen verran paljon puheakteja, että mikrokontakteilla tunnustamisen vahvistaminen oli tuskin tarpeen. Keskenään eri kieltä puhuvien ryhmäläisten välillä olin kirjannut lähinnä tervehdimisiä tai pieniä nyökkäyksiä liikuntatilaan tultaessa. Olen varma, että liikuntatiloissa luotiin muitakin mikrokontakteja, vaikka en niitä huomannut, enkä muistioni kirjannut. Sosiaalinen läheisyys näkyi siinä, että naisten haastatteluissa erikieliset informantit osoittivat puheessaan tunnustusta sekä toisilleen että koko ryhmälle. Esimerkkeinä tekemäni tulkinnasta ovat katkelmat Maryn, Beritin ja Carlan haastatteluista.

Minusta tuntuu, että xxxxx tämä on vielä tärkeämpi kuin meille, irrottaa itselle aikaa, Annasta on hyvin tehty, miten hän huolehtii heistä (pohjoisafrikkalaisista E.R.) (HL_2_15.04.2019.)

Mielestäni on tärkeä ammattilaisuus, että kun tulet, tykkäät siitä ja että se ei riippu sun valmiudesta, koska tänne tule sellaisia, joilla on aika korkea taso ja heillä on hyvä, mutta tulevat myös sellaiset, jotka ovat heikkoja, mutta myös he tuntevat itsensä tuntiin mukavasti, se on tärkeä ja tietenkään tämä toleranssi, koska tule hyvin erilaisia ihmisiä ja kaikki ovat tervetulleita, se on tietenkään tärkeä. (HL_2_22.01.2019.)

Voi olla, että on vaikea, jos on eri taseisia, kun tule sellaisia, jotka eivät vielä osaa ja jotka vasta aloittavat harjoittelua ja suoriutuvat huonosti, mutta jokainen aloittaa joskus, mutta hyvä että tänne voi tulla. (HL_1_05.11.2018.)

Haastattelukatkelmissa näkyy naisten välittäminen toisista ryhmäläisistä. Näin ollen on odotettavissa, että välittäminen konkretisoituu myös pieninä huomionosoituksina mikrokontaktien muodossa yhteisissä liikuntatiloissa.

Ohjaajan ryhmäläisiin suhtautumisen ja kohtaamisen tavat mikrokontakteineen olivat siten se "olemus", josta kenttätyön alussa olin päiväkirjaani kirjoittanut. Vaikka ryhmässä toimimisen tavat ovat normatiivisina melko pysyviä, on

jokainen ryhmäkokoontuminen ainutlaatuinen tilanne. Turvallista tilaa, sosiaalista läheisyyttä ja tunnustamista täytyy siten vahvistaa yhä uudelleen pienillä ja isoilla kommunikatiivisilla akteilla joko sanallisesti, katseilla tai muilla tavoin.

Tärkeää näissä mikrokontakteissa on vuorovaikutusaktin huomaaminen ja tunnistaminen sekä vastavuoroisuus eli asettuminen vuorovaikutuksen osapuoleksi. Vastavuoroisuudessa on Husserlin mukaan kyse siksak-linjan mukaisesti kulkevasta prosessista, joka lähtee minästä suuntautuen toiseen ja palaa takaisin minään muuttaen minän itsekokemusta (Husserl 2021, 147). Bauman kutsuu sellaista toista tunnustavaa vuorovaikutusta moraaliseksi läheisyydeksi asettaen sen ehdoksi pyyteettömyyden ja ehdottomuuden. Toisin sanoen vuorovaikutuksessa vastuunkanto lähtee yksinomaan moraalisesta tarpeesta toista ihmistä kohtaan, ilman perusteita, oikeutusta tai todistelua (Bauman 2020, 88–89.)

Seuraavassa esimerkissä, Martinan kuvauksessa siitä, miten heidän monikielisessä ryhmässään toisia kannustetaan, on tunnistettavissa moraalinen läheisyys sekä tunnustuksen vastavuoroisuuden prosessi. Prosessin alkupiste eli minästä lähtevä toisen tunnustaminen alkaa ryhmän kontekstissa siitä, kun ohjaaja antaa aikaa ja huomiota uusille ryhmäläisille. Martinan ryhmässä se tapahtui tutustumispiirissä, jossa heitettiin palloa ja kerrottiin ”naisten juttuja”. Ohjaajan luoma yhteys ja arvonanto kantautuu ryhmäläisten väliseksi arvonannoksi, joka ilmenee siinä, että yksilön tekemillä ”virheillä” ei ole väliä, vaan kannustusta ja tunnustusta osoitetaan yhtäläisesti. Ryhmänä onnistuminen palautuu tunnustuksena takaisin ohjaajalle antaen voimaa ja energiaa ryhmän eteen työn tekemiseksi. Niin Martinan kuin myös Annan puheessa on merkille pantavaa memuodon käyttö silloin, kun ohjaajat puhuvat ohjattavasta ryhmästä. Tulkitseen ohjaajien puhettavan osoittavan heidän henkistä sitoutumistaan sekä ryhmään että yksittäisiin liikkujiin.

Meidän tytöt kannustavat toisiaan pelaamaan, esimerkiksi yksi uusi nainen ei ole hyvä pelaamaan ja yksi toinen myös, jolla pallo tippuu jatkuvasti, mutta kun he onnistuvat, kaikki taputtavat ja huutavat hyvä, hyvää. Me kannustamme toisiamme, siitä tulee hyvää... voi...mä on vähän narkkari, kun näen miten he kannustavat toisia, siitä tulee melkein kyynel silmässä, voi miten ihana hetki, kaikki olemme yhdessä (Martina liikkui puhuessa. E.R.). (HO_30.06.2021.)

Ilmapiirin rakentuminen tunnistamisen ja tunnustamisen kautta

Ilmapiiri Annan ryhmässä toimintaa tukevana tunneilmastona on edellä kuvatun perusteella tulosta monenlaisista kontakteista, joissa toinen kohdataan ennen kaikkea ihmisenä. Kohtaamisilla luodaan tutkimissani ryhmässä turvallista tilaa sekä sosiaalisesti että liikunnallisesti. Ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntaryhmän kontekstissa voisi siten sanoa ilmapiirillä olevan sekä universaali että (liikunta)spesifinen ulottuvuus. Se tarkoittaa toisen kohtaamista paitsi liikkujana myös ihmisenä.

Ilmapiirin rakentumisessa keskeinen tekijä oli vastavuoroinen kommunikatiivinen akti eli toisin sanoen sanoilla tai sanattomilla eleillä, katseilla, kosketuksella ja tilassa paikantumisella esitetty kutsu kohtaamiseen. Ohjatussa liikunta-

ryhmässä vastavuoroisuus on erilaista verrattuna liikuntaryhmään, jossa ei ole ohjaajaa, sillä ohjaajan positio tekee vuorovaikutuksesta epäsymmetrisen. Vuorovaikutuksen epäsymmetrisyys syntyy ohjaajan päätöksentekovallasta, sillä toimijuus ilman valtaa ja voimaa tehdä valintoja sekä vaikuttaa asioihin ei ole mahdollista (Eteläpelto ym. 2011).

Ohjaajalla on ryhmässä päätösten tekijänä valta-asema suhteessa ryhmäläisiin. Anna ja Martina käyttivät valtaansa tietoisesti kuuluvuuden tunteen luomiseen. Esimerkiksi Martina mainitsi haastattelussa, että ”heillä on selän takana pahan puhuminen kielletty”. Jos Martina sellaista huomasi, hän otti asian puheeksi ryhmäläisten kanssa. Kumpikin ohjaaja ponnisteli sen eteen, että uudet ryhmäläiset tai eritaustaiset naiset eivät tuntisi oloaan ulkopuolisiksi. Ryhmään pääseminen yhtäläisesti oli siten ohjaajien osalta proaktiivista mukaan ottamista, jossa ohjaajat käyttivät heidän valta-asemaansa ja auktoriteettiansa haluamansa sosiaalisen läheisyyden ja ryhmätunteen aikaan saamiseksi. Tulkitsen ohjaajien aloitteellisuuden ryhmätunteen rakentamisessa vaikuttavan siihen, miksi en nähnyt näissä ryhmissä etnisyydelle pohjautuvaa hierarkiaa liikkumaan tulleiden naisten keskuudessa.

Vallan lisäksi ohjaajalla on vastuu myös vaikuttaa siihen, millaisiksi käytännöt ja vuorovaikutus liikuntasalissa sekä pukuhuoneissa muodostuvat. Seuraamissani ryhmissä ohjaaja oli tiedostanut vastuunsa ja toimi määrätietoisesti hyvän ilmapiirin rakentamiseksi. Annalle vastuu ryhmästä tarkoitti tilanteiden katsomista liikkujien silmin, pyrkimystä ymmärtää liikkumaan tulleita naisia ja ratkaisujen etsimistä siten, että naiset löytäisivät liikkumisen ilon. Valta- ja vastuukysymykset pohdituttivat Annaa ja juttelimme niistä usein, kun lähdimme yhtä matkaa pois liikuntatilasta.

Anna ei luo valta-asetelmaa itsenä ja ryhmän välille, mutta pitää ohjat käsissä. Puhumme tästä autossa. Hän kertoi sen vahan esimerkin, josta olemme puhuneet aikaisemminkin, miten ohjaaja ei reagoanut, kun xxxx-naiset lähtivät salista ulos musiikin alettua soimaan. Tilanne oli syntynyt hankekoulutuksessa, johon Anna osallistui ja jossa oli tavoitteena näyttää, miten liikunnan avulla voi opettaa suomen kieltä. Kun harjoitus oli ohjeistettu, laittoi ohjaaja musiikin ja aloitti. Ryhmä xxx-naisia lähti salista ulos, sanoen ”paha musiikki”. Annan mukaan ohjaaja jäi seisomaan, eikä tehnyt mitään. Kysyin, jutteliko ohjaaja myöhemmin naisten kanssa. ”Ei, ei tehnyt mitään, seisoi vaan samassa paikassa” Anna vastasi. Olin hiljaa ja odotin, haluako Anna jatkaa ja sanoa asiasta vielä jotain. Hän jatkoi, ”jos olisin itse ollut ohjaajan tilalla, olisin halunnut löydä ratkaisun, ohjaajan on oltava empaattinen”. (Kenttäpäiväkirja, 15.09.2020.)

Annan kuvaamasta tilanteesta voi päätellä, että tekemättä jättämisillä on oma merkityksensä ilmapiirin muodostumisessa. Kun toimitaan eri kulttuuri-taustasta tulleiden liikkujien kanssa, ei kaikkea voi tietää etukäteen ja yllättäviä tilanteita syntyy. Niissä tarvitaan ohjaajan joustamista ja tahtoa etsiä ratkaisuja. Ihmisten kanssa jutteleminen ja yhdessä sopivien toimintatapojen löytäminen vaikuttaa turvallisen tilan luomiseen ja sitä myötä hyvän tunneilmaston synty-miseen. Puhumattomuus ja joustamattomat toimintamallit synnyttävät turvatto-muutta, mikä tuskin houkuttelee tulemaan uudestaan liikuntatoimintaan. Tul-

kitsen, että ilmapiirillä on yksilöitä ryhmään sitova tai poistyöntävä funktio riippuen siitä, millaiseksi liikkuja kokee ilmapiirin.

Vallankäytön lisäksi ohjaajalla on niin halutessaan myös valta lieventää epäsymmetriaa ryhmäläisten kanssa toimiessa ja sitä Anna teki. Esimerkiksi kertomalla pukuhuoneessa itsestään, lapsistaan ja perheensä tekemisistä hän asettui ryhmäläisten kanssa vuorovaikutukseen. Itsestä kertominen on viranomaisten ja asiakkaiden luottamuksen rakentumisen kannalta yksi keino epäsymmetrian vähentämiseksi ja sosiaalisen läheisyyden luomiseksi (ks. Tanttu 2017).

Ohjaajan henkilökohtainen kokemus Suomeen muuttamisesta auttoi sekä Annaa että Martinaa ymmärtämään ulkomaalaistaustaisuudesta syntyvän lisätarpeen tunnustamiselle, sosiaaliselle hyväksynnälle sekä moraaliselle läheisyydelle (Bauman 2020, 88–90). Samoin ryhmäläisten omakohtaiset kokemukset arkielämästä ulkomaalaistaustaisina henkilöinä herkistivät heidät näkemään ja kohtaamaan kanssaliikkujia. Tulkitsen, että naisten haastatteluissa esitetyt kuvaukset hyvästä ilmapiiristä olivat tulosta kohdatuksi tulemisista ja tunnustuksen saamisista siten, että naisten ulkomaalaistaustaisuus ei määrittänyt tunnustamista, mutta vaikutti kuitenkin taustalla.

Edellä esitetyn pohjalta voi kiteyttää, että hyvä ilmapiiri liikuntaryhmässä syntyy kohtaamisissa, joissa on edellytyksenä toistensa tunnustaminen, vastavuoroisuus sekä pyyteettömyys ja ehdottomuus. Pyyteettömyydellä ja ehdottomuudella tarkoitan sitä, että ohjaaja ei sitonut naisten liikkumista ryhmässä kotoutumiseen. Lisäksi ohjaajan valta-aseman tiedostaminen ja sen käyttäminen tarkoituksenmukaisesti sosiaalisen läheisyyden synnyttämiseksi on avain liikuntaryhmän ilmapiirin muodostumiselle. Ilmapiirin rakentumisessa on näin olleen moraalinen ulottuvuus (Bauman 2020, 89; ks. myös Juhila 2012a, 132)).

Moraalisen ulottuvuuden lisäksi ilmapiiri on kytköksissä paikkaan ja aikaan. Paikkasidonaisuus syntyy tunneilmaston sijoittumisesta fyysiseen tilaan tai ympäristöön. Turvalliseksi koetut tunnetilat henkilökohtaisina kokemuksina palautuvat mieleen ihmisen tullessa uudestaan samoihin tiloihin tai ympäristöihin. Vaikka ohjaaja vaihtuisi väliaikaisesti tai ryhmään tulisi uusia jäseniä, odotus hyvästä ilmapiiristä pysyy. Tällöin ilmapiirillä voisi sanoa olevan pysyvä sosiaalinen luonne. Ilmapiiri toimii tällöin myös liikkujan identiteetin rakentumisen tukena.

Ilmapiirin pysyvä luonne toimii myös päinvastoin. Mikäli kokemus tietystä liikuntatilasta on ilmapiirin vuoksi negatiivinen, voi sellaisesta kokemuksesta muodostua este palata samoihin liikuntatiloihin tai ylipäänsä liikunnan pariin takaisin. Lihavien ihmisten kohdalla tutkimukset ovat osoittaneet, miten pelko kohdata arvostelua nostaa kynnystä liikunnan harrastamiseen julkisessa tilassa (Harjunen 2020). Tällöin negatiivinen ilmapiiri toimii liikkujia-identiteetin hajottajana.

Ilmapiirillä, riippumatta liikkujien lähtökohdista tai taustoista, oli merkittävä rooli siinä, miksi naiset sitoutuivat heille tarjottuun ohjattuun ryhmäliikuntaan. Analyysi osoitti, että ohjaajan rooli on keskeinen, jotta liikkumaan tulleet naiset eivät jää liikuntaryhmissä sosiaalisesti osattomiksi subjekteiksi (Heinämaa 2020). Sosiaalisen läheisyyden aikaan saamisessa oli eduksi Annan sekä Marti-

nan kuuluminen ryhmäläisten kanssa samaan kokemusmaailmaan, mikä antoi heille potentiaalia ymmärtää liikkumaan tulleita ulkomaalaistaustaisia naisia (Niemi, 2020). Ilmapiiri oli se liima, joka teki liikuntaryhmästä sosiaalisen ryhmän.

OSA III KOHTAAMISIA LIIKUNTAKENTÄLLÄ - ERONTEKOJA JA SAMAISTUMISIA

Liikunta, erityisesti ohjattu liikunta, on sosiaalista toimintaa. Ryhmäliikunnassa kohdataan toisia sekä tullaan kohdatuksi niin ohjaajan, toisten liikkujien kuin myös sivusta katsojien puolesta. Kohtaaminen on filosofisen tulkinnan mukaan ihmisten perussuhde maailmaan. Siinä ihminen tulee lähemmäksi toisen ihmisen elämismaailmaa, sitä kuitenkin tavoittamatta, sillä jokaisella on erilainen tapaa jäsentää todellisuutta. Kohtaamisessa rakennetaan suhdetta toiseen ja se voi olla joko *me*-suhde, jossa pyritään aitoon kohtaamiseen tai *nuo*-suhde, jossa kohtaamisessa ei tavoitella toista elävänä itsenä, vaan kenen tahansa tyyppinä. Kohtaamisen ymmärtämisessä täytyy Karttusen mukaan olla lähtökohtana se, että toista ei voi täysin saavuttaa, kylläkin empatian avulla voi päästä toisen lähelle. (Karttunen 2022, 148–149; 175.)

Keskityn tässä osiossa tarkastelemaan kohtaamisia kahdesta näkökulmasta. Luvussa seitsemän keskityn *nuo*-suhteelle perustuvien kohtaamisten kuvaamiseen, joita tarkastelen toiseuden kautta. Jo tutkimuksen varhaisessa vaiheessa oli tunnistettavissa kokemuksia toisena olemisesta. Toisena olemisella tarkoitan naisten tai ohjaajien poikkeamista jollain tavalla tavanomaisena pidetystä. Toiseuteen liittyvät havainnot eivät paikantuneet niinkään paikkoihin ja tiloihin, joissa olin mukana, vaan ne ilmenivät negatiivisina kokemuksina muualla liikuttaessa, joko itsenäisesti tai ohjatusti. Liikkujien lisäksi toisena oleminen koski myös työntekijöitä: ryhmiä ohjaavia ohjaajia sekä toiminnan suunnittelijaa, jotka kävivät kamppailua asemastansa kunnallisessa organisaatiossa. Ulkomaalais-taustaisten ihmisten kokemuksellisuus erilaisuuden kautta yhteiskuntaan paikantumisessa ja sitä myötä sosiaalisen todellisuuden rakentuminen kulkeutuivat elettyinä kokemuksina toiseudesta liikuntasaliin tuoden vaikutteita myös ohjaajan työskentelyyn.

Luvussa kahdeksan tulevat kohtaamiset valaistuksi toisesta näkökulmasta, liikkumiselle ja liikunnalle annettujen merkitysperspektiivien kautta, niin liikkujien kuin myös ohjaajien näkökulmista tarkasteltuna. Kummankin osapuolen tulkinnat liikunnasta sekä intentiot, miksi liikkumaan tullaan tai liikuntatyötä tehdään, kertovat siitä, miten ohjaajat tavoittavat tai ovat tavoittamatta liikkumaan

tulleita ihmisiä. Kiinnitän siten merkitysperspektiivien analyysissä huomiota myös siihen, miten liikkujien ja ohjaajien liikunnalle ja liikkumiselle annetut merkitysperspektiivit kohtaavat. Lisäksi seuraan, millaiselle suhteelle merkitysperspektiivien kohtaaminen perustuu. Toisin sanoen rakentuuko ohjaajien liikuntatyö erilaisuudelle vai samaistumiselle.

7 ELETTY TOISEUS JA ERONTEOT LIIKUNTAKENTÄLLÄ

Jäljitin aineistossani liikuntakentälle sijoittuvia arkielämän kertomuksia ja kokemuksia, joissa naiset ovat tunteneet itsensä tavalla tai toisella joko ulkopuolisiksi tai heille on osoitettu oletettu ero suhteessa suomalaisiksi ajateltuihin ihmisiin. Lisäksi seurasin ohjaajan suhdetta liikuntaryhmiä järjestävään organisaatioon, sillä kenttätöyön aikana ilmeni monenlaisia kamppailuja, joissa työntekijät kokivat jäävänsä heikkoon asemaan tai kokonaan ulkopuolisiksi. Eletty toiseus avautuu siis yhtäältä liikkujien suuntaan mutta myös työntekijöiden suuntaan.

Kokemukset toiseudesta heijastavat yhteiskunnallisia valtasuhteita ja hierarkkisia järjestyksiä, jotka sosiaalisina ilmiöinä ovat piilossa ja arkielämästä käsin hankalasti havaittavissa (ks. Elonheimo ym. 2021). Emme huomaa, emmekä tiedosta, miten elämme valtaan perustuvien suhteiden keskellä, ellemme itse joudu tilanteeseen, jossa joku toinen päättää puolestamme, kuka olen, mitä osaan sekä miten minun kuuluu tai ei kuulu toimia. Silloin, kun oma asema yhteiskunnassa ei synnytä toiseuden kokemuksia, emme herkisty huomaamaan elettyä toiseutta myöskään kanssakulkijoiden kohdalla. Skeggs esittää bourdieulaisittain, että asemamme muodostaa meille tilan, josta käsin havaitsemme asioita, mutta samalla olemme joillekin muille asioille sokeita (Skeggs 2014, 99; Bourdieu 1998, 24; ks. myös Rastas 2007, 132; Seikkula & Hortelano 2021).

Toisena olemisen kokemukset eivät synny tyhjästä, vaan ovat inhimillisen toiminnan tuloksia (ks. Thernborn 2014, 69). Toisin sanoen tekemisillä luodaan rajoja sekä tiloja, joissa ihminen ei tunne kuuluvansa ympäröivään yhteisöön. Hänet on toiseutettu. Toiseuttamisessa kysymys on hyvin monenlaisista ja momentansoisista sosiaalisen sääntelyn mekanismeista (ks. luku 2), joilla saadaan aikaiseksi kokemus siitä, että omat lähtökohdat eivät sovi tai riitä kyseiseen yhteisöön kuulumiseen sekä hyväksynnän saamiseen. Lähtökohdilla tarkoitan sekä näkyviä piirteitä että ominaisuuksia, mutta myös näkymättömiä, usein oletettuja ominaisuuksia tai käyttäytymistapoja, joiden pohjalta konstruoidaan erilaisuutta ja luodaan mielikuvia toisesta.

Toiseus on subjektiivinen kokemus ja tulos toiseuttamisesta. Sosiaalisena ilmiönä toiseuttamiseen pääsee kiinni tekemällä sen kohteeksi joutuneen henki-

lön kokemuksia ja tunteita näkyviksi. Usein sellaiset teot, kuten eleet, katseet tai ohittaminen ovat sen verran ”hienovaraisia”, että sivusta katsomalla on joko vaikea havaita toiseuttamista tai sitä ei haluta nähdä (Seikkula & Hortelano 2021; Elonheimo ym. 2021).

Ulkomaalaistaustaisten ihmisten toiseuttaminen on eksplisiittisesti tunnistettavissa silloin, kun olemme todistamassa avointa syrjintää tai rasismia. Nämä ilmiöt eivät ole vieraita myöskään liikuntakentällä (ks. Rönkkö 2020, 122; Kananen 2020, 82–83; Berg 2016; Huhta 2013). Avointa rasismia voisi kuvailla sellaiseksi, jota vain ”pahat ihmiset” tekevät, joka on poikkeuksellista tai huonoa käytöstä, ja joka ei koske suurinta osaa Suomessa asuvia ihmisiä (Seikkula & Hortelano 2021; myös Harinen ym. 2001). Tässäkin tutkimuksessa mukana olevilla naisilla oli kokemuksia jopa avoimesta rasismista. Sellaiset kokemukset jättävät jäljen ja vaikuttavat päätöksentekoon myös liikunnan harrastamisen osalta.

Rasismi ei ole kuitenkaan pelkkä teko, vaan moniulotteinen ja monella eri tavalla ilmenevä järjestäytynyt valtarakenne, joka läpäisee yhteiskunnan rakenteita ja instituutioita makrotasosta mikrotasolle asti (Keskinen ym. 2021). Ymmärrän rasismin yhdeksi osaksi toiseuttamista, jota pidän laajana, sosiaalisesti ja historiallisesti rakentuneena alistussuhteena (ks. luku 2.2), sillä valtaa ja resursseja ei jaeta pelkästään rodullistettujen asemien perusteella (Keskinen ym. 2021). Jo yksinomaan *maahanmuuttajuus* sosiaalisena kategoriana tuottaa Suomeen muuttaneille ihmisille toiseutta (Näre 2016). Maahanmuuttajuuden lisäksi uskonnollista ja etnistä taustaa, kansallisuutta, yhteiskuntaluokkaa, sukupuolta sekä monia muita tekijöitä käytetään erontekojen oikeuttamiseksi, mistä syntyy kokemuksia toisena olemisesta.

Toiseuden tema tuli aineistossa esille kahdella tavalla. Yksissä tarinoissa kerrottiin kokemuksista, joissa joku tietty henkilö – ohikulkija tai ohjaaja – sai aikaiseksi kokemuksen omasta ulkopuolisuudesta tai toisen vihamielisyydestä. Luokittelin sellaiset kokemukset *yksilöiden tekemiksi eronteiksi*. Sellaisia tarinoita kuulin lähinnä liikkumaan tulleilta naisilta. Toisissa tarinoissa ei ollut yhtä tiettyä henkilöä, vaan ulossulkemista ja erilaista kohtelua aiheuttivat rakenteissa olevat toimintatavat ja *maahanmuuttajuuteen* kiinnittyvät toiminnan tavoitteet. Näistä kertomuksista syntyi toinen ryhmittymä kokemuksia, jotka nimesin *institutionaaliseksi eronteiksi*. Institutionaaliset eronteot koskettivat enemmän työntekijöitä, mutta yltivät välillisesti myös liikkujiin saakka.

7.1 Yksilöiden tekemät eronteot

Naisten liikuntatoiminnassa koetut toisena olemiset tulivat esille muutamassa haastattelussa sivulauseessa sanottuna tai jonkun muun kuvauksen yhteydessä kerrottuna tilanteina. Koska juttelin naisten kanssa heille mukavissa ympäristöissä, joissa oli juuri loppunut positiivisesti latautunut fyysinen treeni, liikkuivat keskustelutkin pääasiassa miellyttävissä liikuntakokemuksissa. Myöskään oma-kohtaiset havainnot eivät tuottaneet toiseuttamiseen liittyvää aineistoa, sillä An-

nan tapa ohjata ryhmiä ja ottaa uusia ryhmäläisiä huomioon edusti rajoja purkaa, ei niitä rakentavaa tapaa olla vuorovaikutuksessa.

Kuitenkin pieninä palasina toiseuttamista oli löydettävissä silloin, kun naiset kävivät muualla liikkumassa. Aineistossa esiintyvä yksilöiden välillä tapahtuva toiseuttaminen oli ennen kaikkea sellaista ”hienovaraista” rajanvetoa, kuten huomion ulkopuolelle jäämistä, ohittamista tai katseilla rajojen piirtämistä. Siis sellaista vuorovaikutusta, josta jää epämurkava olo tai tunne, että ei kuulu joukkoon.

Yksilöiden välillä tapahtuvia erontekoja kertyi aineistoon lumipalloejektin tavoin siten, että yhdeltä naiselta kuultu esimerkkitapaus, josta saatoin mainita seuraavassa kahdenkeskisessä ajatustenvaihdossa, nosti uudessa keskustelukumppanissa esille omia muistoja. Toisin sanoen yhden informantin kokemus herätteli toisessa vastakaikuja ja avasi näin polun seuraavaan tarinaan. Pääsin kuulemaan toiseuteen liittyviä kokemuksia sitä kautta, kun kyselin ohjaaja Dorikselta, onko liikuntasalissa ollut konflikteja eri maista tulleiden naisten välillä. Hän ei ollut sellaisia havainnut, mutta kysymykseni muistutti hänelle mieleen edellisenä kesänä sattuneesta tilanteesta sauvakävelyryhmässä, jossa ohikulkijan ja yhden ryhmäläisen, Hawon, välille syntyi konflikti.

Sattuneen välikohtauksen paremmaksi ymmärtämiseksi kysyin Hawolta suostumusta uuteen haastatteluun, sillä halusin ohjaajan näkemyksen rinnalle Hawon tulkinnan tilanteesta. Tapaamisessa kuulin Hawolta sauvakävelytilanteen lisäksi muitakin tarinoita, joissa vastaantulijat käyttäytyivät kadulla häntä kohtaan rasistisesti. Näiden tarinoiden myötä herkistyin kuuntelemaan seuraamieni naisten puhetta tarkemmin ja pääsin kiinni Ylvan kokemuksiin. Sitä kautta avautui polku, joka ohjasi minut vaiettujen ja ulkopuolisille näkymättömien, mutta voimakkaasti vaikuttavien tilanteiden pariin. Näissä tilanteissa informantit joutuivat ryhmäliikunnassa erontekojen kohteiksi tai saivat ulkoiltaessa osakseen halveksivia katseita ja rasistista häirintää.

Yksilöiden välillä tapahtuvan toiseuden kokemusten keruu jäi muutaman informantin varaan, sillä pääsin tarinoihin kiinni vasta kenttätyön loppuvaiheessa, kun olin lopettamassa ryhmäliikunnan tunneille osallistumista. Tutkimusresurssien osalta oli tehtävä päätös olla jatkamatta kenttätyötä, sillä muilta osin koin kerääntyneen aineiston riittäväksi. Päätökseen vaikutti paitsi koronapandemian tuomat katkokset tuntien järjestämisessä myös se, että liikuntaryhmien organisoimisessa tapahtuneiden muutosten vuoksi moni tuntemani nainen, joka saattoi kohdata ennakkoluuloja, ei enää osallistunut ryhmäliikuntaan.

Luottamuksellisten tilanteiden syntymisen edellytykset olivat siten vähentyneet, mikä puolsi kenttätyön lopettamista myös toiseuden kokemusten keräämisen osalta. Elonheimo ja kumppanit painottavat, että rasismikokemusten tutkiminen vaatii kiireettömyyttä, aikaa, turvallista sosiaalista tilaa, eronteon kokemuksiin viittaavien pienten vihjeiden tunnistamisen opettelua sekä vahvaa luottamuksellista suhdetta, sillä rasismia kokeneet eivät halua siitä puhua ilmiön vähättelyn ja mitätöimisen vuoksi (Elonheimo ym. 2021).

Arvioin kuitenkin, että ohuestikin ilmiötä kuvaava aineisto on arvokas lisä auttaen valaisemaan, minkälaista saattaa olla ulkomaalaistaustaisten naisten sosiaalinen todellisuus myös liikuntakentällä. Kuulemani tarinat palauttivat mieleen omia henkilökohtaisesti koettuja vastaavia tilanteita, joita liikuntaryhmien ohjaajana olin aikaisemmassa työssäni nähnyt. Aineiston rikastamiseksi otin sitten käyttöön autoetnografisia havaintoja liikuntatyöstäni siirtolaisten parissa, jolloin olin ollut todistamassa kanssaihmiesten hyökkäävää käyttäytymistä ulkomaalaistaustaisia naisia kohtaan.

Kokemuksillani osoitan, että muutaman informantin varaan kerätyissä tarinoissa ei ole kyse yksittäisistä sattumista, vaan ilmiöstä, joka on läsnä, mutta vaikeasti havaittavissa, ellei työskentele erilaiseksi tulkittujen ihmisten parissa tai ole itse tulkittu kulttuuristen normien ulkopuolelle. Elonheimo ja kumppanit muistuttavat, että tietämättömyys rasismista voi johtua muun ohella myös siitä, että kokemuksia toiseuttamisesta ei jaeta, joten ”valkoisina olemme ulossuljettuja rasistisen sarron ruumiillistuneesta ja paikallistuneesta tiedosta” (Elonheimo ym. 2021).

Käytän naisten kokemusten tarkastelussa Rastaa (2007, 97) jaottelua yksilöiden välillä tapahtuvista toiseuttavista sekä rasistisista eronteista. Löytämäni eronteot eivät siis syntyneet Annan tai muiden saman toiminnan piirissä järjestetyillä tunneilla, vaan muussa ohjatussa sekä omaehtoisessa liikunnassa. Haastatteluaineistossa tulivat näkyviin sellaiset eronteot, kuten *tilan käyttö, erilaisuutta koskevat oletukset, katseet ja tuijotus sekä rasistinen häirintä ja kiusanteko* (Rastas 2007, 97).

7.1.1 Tilan käyttö

Arjen kanssakäymisessä toiseuttamisen yksi ilmenemismuoto on se, miten ihmiset toimivat, tai heidän käyttäytymisensä muuttuu silloin, kun läheisyydessä on erilaiseksi nähty ihminen. Rastas käytti arjen rasismien luokittelussa ilmaisua *tilan käyttö*, tarkoittaen sillä yhtäältä intimitteettiä loukkaavaa liian lähelle tuleamista, kuten esimerkiksi hiusten koskettelua. Toisaalta *tilan käyttö* tarkoittaa myös julkisissa tiloissa etäisyyden ottamista, kuten kulkuvälineissä viereen istumisen välttämistä tai sitä, että myyjä pitää kaupassa etäisyyttä. (Rastas 2007, 98–99.)

Kerran Annan tunnilta pois lähtiessäni jäin juttelemaan Ylvan kanssa ja hän mainitsi ohimennen, että puistojumppaa olisi ollut kiva kokeilla. Korvaani jäi sanapari ”olisi ollut”. Siitä lauseesta kuoriutui myöhemmin haastattelussa pitkä tarina sanattomista eronteista, jotka liittyivät puistojumppaan sekä kuntosaliharjoittelun aloittamiseen. Molemmissa tilanteissa Ylva koki jäävänsä sivulliseksi, vaikka ohjaaja oli toisille käytettävissä. Puistojumpan osalta on haastavaa sanoa, mikä vaikutti taustalla, kun Ylva koki jäävänsä ohjaajan huomion ulkopuolelle, sillä nainen lähti paikalta ennen jumpan loppua, joten keskustelua ohjaajan kanssa ei päässyt syntymään. Vaikka emme tiedä ohjaajan, emmekä puistojumppaan osallistuneiden naisten ajatuksia tai motiiveja, se ei poissulje kokemusta ulkopuolisuudesta, joka Ylvalle jäi tilanteesta.

Ylva: Ma on pari kerta nähnyt, kun kävelin ohi, että siellä porukat jumppasi ja sitten ma olin kiinnostunut, että olisi kiva mennä mukaan ja mulla oli sellainen käsitys että sinne saa mennä vaan mukaan ja ainaski sillä tavalla he mainosti, että kaikki mukaan, sitten menin sinne. Mut sitten oli sellainen tilanne, että niinku ei huomioidu, heillä oli kesken se jumppa, niin mä en viittinyt lähteä ennen kun puhun ohjaajalle tai sanon kellekkään jotain, mutta mä ajattelin että mut huomataan tai että hei, tervetuloa mukaan. Mutta ei, ne vaan jatkoivat ja mä seisoin siinä kökötin, että apua, mitä mä teen (nauraa), että uskallaks mä, kun kuitenkin kuka ei sano mitään, että onks mulla lupa mennä vaan mukaan. Ja sit seisoin jonkun aikaa siinä ja sitten kun ei sanottu yhtään mitään, niin he vaan jatkoivat heidän ohjelmaa ja heillä oli juomatauko ja siinä vaiheessa olisin niinku halunnut, että ohjaaja olisi tullut sanomaan mulle jotain... hei, oletsä kiinnostunut tai tervetuloa mukaan.

Eva: Kauanko sä seisoit siellä?

Ylva: Mä olin noin 10 minuuttia seuraamassa siellä, mulla ei ollut kärsivällisyyttä, mä en odottanut kunnes he lopettavat ja sit niinku jutellut sen tyypin kaa. Mä lähdin siitä pois, koska mä koin, että tä on heidän juttu, että se on joku suljettu porukka että ei pääse sinne kuitenkin, ohjaaja ei sanonut mitään.

(HL_1_02.11.2021.)

Ylva siis odotti ohjaajalta hyväksyntää, jotta voisi liittyä ryhmään. Hän kyllä tiesi, että puistojummat ovat kaikille avoimia, mutta koki silti tarvetta tulla ohjaajan huomaamaksi. Tällainen odotus ei ole mitenkään "ylimitoitettu", vaan kuuluisi kenen tahansa kohdalla tavanomaiseen kanssakäymiseen, jossa ryhmään tulevat toivotetaan tervetulleeksi. Tulkitseen ihmisten tervehtimisen pikemminkin norminmukaiseksi käyttäytymiseksi ja tervehtimättä jättämistä poikkeavaksi käyttäytymiseksi, erityisesti ohjaajan suunnalta katsottuna. Voisi toki ajatella, että ryhmän ohjaaminen vaatii keskittymistä ja uusia tulijoita ei vaan huomata. Ohjaajalla on kuitenkin ohjaustilanteessa valta ja hänen tekemisillä tai tekemättä jättämisillä, kuten tässä esimerkissä tervehtimättä jättämisellä, on merkittävä vaikutus siihen, millaisiksi ihmisten väliset siteet ja suhtautuminen muodostuvat.

Ylvan kertomuksessa ilmenee, että nainen odotti kuitenkin kymmenen minuuttia, jotta saisi tilanteesta selvyyttä, mutta juomataukokaan ei tuonut muutosta. Ohjaajaa ei kiinnittänyt häneen huomiota. Puistojumpparyhmä oli myös sen verran pienehkö, että Ylva ei jäänyt "massojen" taakse piiloon. Tunne ulkopuolisuudesta synnytti epävarmuutta ja tieto avoimesta puistojumpasta muuttui tulkinnaksi suljetusta ryhmästä.

Ohjaajan tilan käyttö eli etäisyyden pitäminen tuli esille myös toisessa tapauksessa eli hänen aloittaessaan kuntosaliharjoittelun. Ylva oli ostanut serkkunsa kanssa yksityisen kuntosaliketjun kausikortin, ja he liittyivät aloittelijoiden ohjattuun ryhmään. Tutustumiskerralla naiset huomasivat, että ohjaaja kyllä puhuu muiden ryhmäläisten kanssa tiedustellen ryhmäläisten aikaisempia kokemuksia kuntosaliharjoittelusta, mutta heiltä ohjaaja ei kysynyt mitään.

Eva : Sä puhuit, että se ensimmäinen miesohjaaja vältteli teitä.

Ylva: Siis häntä vähän aluksi... voi olla, että oli se, niin yleensä mitä mä olen huomannut, että suomalaiset ajattele, että mä välttelen, koska toi ei ymmärrä, niin sit niinku ei huomioida, että pitkään niinku hän kyseli jokaiselta, että oletko käyttänyt, oletko käyttänyt. Mutta me huomattiin, että hän välttelee ja sit kaverini (serkku) kyseli jotain, niin siinä hänelle tuli herätys, että noi puhukin suomea (nauraa), että voi varmasti heidän kanssa jutella, hän alkoi kysellä, että

oletteko aiemmin käyttäneet, jos ei niin menkää istumaan, kokeilkaa tään laitteen kanssa tehdään näin ja lopulta hän meni tosi mahtavasti.

Eva: Eli te pääsitte yli siitä alkuhämmennyksestä?

Ylva: Kyllä, niinku tä on yleensä sellainen este, että heti ajatellaan, että okei hän on erinäköinen, ei oo suomalainen, ei varmasti osaa puhua kieltä... niin olet outo lintu.

(HL_1_02.11.2021.)

Tulkintani mukaan naisten erilainen ulkonäkö ja vaatetus aiheuttivat ohjaajan poikkeavan käyttäytymisen suhteessa siihen, miten hän käyttäytyi muitten ryhmäläisten kanssa. Ylvan kasaantuneet kokemukset ulkopuolelle jäämisestä kertoivat eronteosta suhteessa suomalaisiksi ajateltuihin ihmisiin. Sellainen luokittelu ei ole neutraali, koska se aiheuttaa tulkintoja, jotka perustuvat essentialisoiviin oletuksiin. Oletuksiin perustuvat tulkinnat muotoilevat yksilöihin ja ryhmiin kohdistuvaa puhetta (Keskinen ym. 2021). Kyseisestä tilanteesta jäi Ylvalle kuitenkin hyvä kokemus, sillä ohjaaja muokkasi käyttäytymistään ja naiset saivat tarvittavaa ohjausta. Tilanteen muuttumista lienee auttanut myös se, että ohjaaja kertoi avoimesti siitä, että häneltä puuttui kokemus työskentelystä musliminaisten kanssa.

Et se ohjaaja kysyi, että mulla ei ole koskaan ollut musliminaisia (nauraa). Me sanottiin, että niinku ei kukaan tekemässä niinku läheisiä tuttavuuksia, vaan sä näytät meille, miten laitteet toimii ja me jumpataan. Ei siinä ole mitään ongelmaa. Niin yleensä ihmisillä on väärinkäsitys, musliminainen ei niinku kuuntelee tai seuraa miesohjaajaa.

(HL_1_02.11.2021.)

Ylva ja hänen serkkunsa ottivat tilanteen haltuun ja määrittelivät sen, mitä he tulivat saliin tekemään ja millaista suhdetta he ohjaajalta odottivat. Siinä ei ollut mitään poikkeavaa tai erikoista suhteessa siihen, miksi saliin yleensä tullaan. Naisten aikaisempi kokemus ulossulkemisista kertoi kuitenkin siitä, miten usein heidät tulkitaan suomen kieltä osaamattomiksi, jolloin on jotenkin oikeutettua olla puhumatta ja mennä ohi.

Ohjaajan poikkeava käyttäytyminen johtui siitä, että hän ei nähnyt naisia ensisijaisesti kuntoilemaan tulleina, vailla opastusta olevina, vaan ensisijaisesti uskontonsa edustajina. Tällöin naisiin liitettiin monenlaisia ennako-odotuksia siitä, mitä "he" saavat tai eivät saa tehdä. Tilannetta voi tarkastella käyttäen Goffmanin (1986) kehysteoriaa, jonka mukaan merkityksillä lastatut kehykset muokkaavat katsottavaa kohdetta ja katsoja tekee tulkintoja nojaten valittuihin kehyksiin. Ohjaajalla oli siis valittavana, käyttääkö hän naisia katsoessa "kuntoilijan" vai "musliminaisen" kehystä.

Tapauksen tarkastelussa toiseuttamista ilmentävän *tilan käytön* kategoriassa ohjaajan ja muitten liikkujien käyttäytymiseen vaikutti epävarmuus siitä, miten muslimiuskoisiksi tunnistetut naiset voivat kohdata toista sukupuolta olevan ohjaajan. Ennako-oletukset tai toisin sanoen merkityksillä värityneet kehykset aiheuttivat siis ohjaajan tavanomaisesta poikkeavan käyttäytymisen.

Asian ratkettua tilanne kuntosalissa normalisoitui, eikä vaikuttanut sen enempää naisten liikunnan harrastamiseen.

Tilan käyttö yksilöiden tekemän eronteon kategoriana sopii myös sellaisen tilanteen analyysiksi, jota kuvailin luvussa 6.1.3, *kulttuurisia lähtökohtia*. Kyseisessä esimerkissä estettiin kunnallisessa liikuntakeskuksessa näyttelysermeillä aulanurkkauksen käyttö rukousta varten. Aikaisemmassa tulkinnassa kytkin ratkaisun naisille sosiaalisesti ei-toivotun käyttäytymisen osoittamiseksi, mutta tilanne on tulkittavissa myös eronteoksi ja rajan vedoksi siihen, ketkä ovat toivotuja kuntosalin asiakkaita ja keitä pyritään fyysisesti tiloja epäämällä karkottamaan liikuntatiloista pois.

Kuulin Ylvalta kuitenkin myös toisenlaisen kokemuksen kuntosalista, jossa häntä ja serkkuaan ohjattiin juuri sillä tavalla kuin aloittelija toivoo. Sali kuului samaan ketjuun, mutta ryhmä oli tarkoitettu vain naisille.

Ylva: Sitten sama yritys toisella paikkakunnalla, se oli mahtava paikka, et niinku hyvin kysymyksiin vastattiin

Eva: Oliko sielläkin miesohjaaja?

Ylva: Siellä oli sekä miesohjaaja että naisohjaaja, et me osallistuttiin siinä tunnilla ja me oltiin molemmat ummikkoja, et me ei olla koskaan oltu sellaisessa ohjatussa tunnissa, niin hyvin on autettu ja ohjaajat olivat avuliaita ja näyttivät, mistä löytyvät tavarat ja miten asennot taisivat olla, kun me tehtiin jotain väärin, mä yllätyin, että se oli mahtava /.../ voi olla että vähän auttaa kun on pelkkä naisia, että he (ohjaajat) ovat valmistautunut jotenkin, että saattaa tulla erinäköisiä naisia.

(HL_1_02.11.2021.)

Ylva pohdiskeli, miten liikuntatoiminnan kohdentaminen naisille voi toimia herätyksenä sille, että erinäköisiä liikkujia pystytään kohtaamaan ilman hämmennystä. Kiinnitin Ylvan kertomuksessa huomiota kohtaan ”mä yllätyin, että se oli mahtava”. Tulkitsen hänen kertomustaan siten, että ohjaus, jota voisi kuvitella tavanomaiseksi kuntosaliohjaajan työksi, oli hänelle uutta. Toisin sanoen, hänelle oli pikemminkin tavanomaista se, että sosiaalisissa tilanteissa, jollaisia liikunnan ohjaustilanteet ovat, hänet sivuutetaan.

Ulkomaalaistaustaisen liikkujan kokemuksia ohittamisesta ja ulkopuolelle jäämisestä voisi rinnastaa lihaviiden ihmisten näkymättömyyden kokemusten kanssa, joissa kummassakin ryhmälle annettu leima tuo liikuntatiloissa vaikutteita yksilöiden väliseen kanssakäymiseen. Harjusen mukaan marginalisoitujen ruumiiden läsnäoloa liikuntatiloissa kuvastaa paradoksaalisesti paitsi *hypernäkyvyys* myös *hypernäköttömyys*, joka tarkoittaa sitä, että normatiivisuudesta poikkeava ruumis on erityisen näkyvä ja siten tarkkailun kohteena, mutta samanaikaisesti jätetty palvelutilanteissa kokonaan huomiotta (Harjunen 2016).

Ylvan kertomuksissa näkyy kokemus siitä, että vastuu hämmennyksen hälvettämistä jää erilaisiksi luokitelluille ihmisille, sillä muuten saattaa jäädä kokonaan ulkopuoliseksi. Lukuisat toiseuttamisen kokemukset ovat opettaneet, miten sosiaaliset tilat rakentuvat heidän ympärilleen eri tavoin suhteessa ulkomaailmaan eli länsimaalaisilta näyttäviin ihmisiin. Rastas esittääkin rasismitutkimuksen pohjalta, että näennäisesti viattomilta vaikuttavat tilanteet

ovat voimakkaita toiseuttamisen mekanismeja, koska niissä rodullistettu erilaisuus tehdään selväksi kohteen lisäksi myös ympäristölle (Rastas 2007, 99; ks. myös Leinonen & Pellander 2021).

Vaikka tutkimusten mukaan ihonväriältään tummemmat ihmiset joutuvat useammin toiseutetuiksi, on ulkopuolisuuden kokemuksia myös niillä, jotka eivät erotu ulkoisesti valtaväestöstä. Kokemus ulkopuolisuudesta ei ole välttämättä aina tulosta yksilöiden välisestä, ajassa ja paikassa tapahtuvasta vuorovaikutuksesta, vaan pikemminkin muotoutuneesta tavasta eli paikallisesta kulttuurista. On vaikea sanoa, onko ”sosiaalisen tilan jättäminen” tavallista kuntosalikulttuuria, vai mistä siinä on kyse. Liikkujan näkökulmasta katsottuna epävarmuus omasta harjoittelusta ei välttämättä kannusta jatkamaan. Beritin esimerkissä näkyy kaipuu yhteisöllisyyteen liikuntasalin kulttuurissa, joka mahdollistaisi tarvittaessa salin ohjaajilta neuvojen kysymisen tai avun, mikäli liikkeet olisi tehty väärin.

Eva: Onko sinulla negatiivinen kokemus jostain esim. uimahallista tai kuntosalista tai ryhmäliikunnasta, että oli jotain eri tavalla, kun haluaisi?

Berit: No, jos ajattelee niitä fitness klubeja, joissa kävin, se oli enemmän sellaista, ettei tunne itsensä tiimissä tai ryhmässä, että sinä olet siellä oma itseäsi kanssa, teet jotain, niin teet, kukaan ei välitä sinusta, näin karkeasti sanoen.

Eva: Jokainen itse itsensä kanssa.

Berit: Joo, jokainen ”omalla aallolla” tekee jotain, oikein vai väärin, kukaan ei katso.
(HL_1_29.10.18.)

7.1.2 Erilaisuutta koskevat oletukset

Yksilöiden välillä tapahtuvien erontekojen eräs kategoria on Rastaaan mukaan (2007, 97) *erilaisuutta koskevat oletukset*. Pohdin Ylvan kertomusta lukiessani, olisiko voinut yhdistää käyttämäni kaksi kategoriata eli *tilan käytön* ja *erilaisuutta koskevat oletukset* yhdeksi kategoriaksi, koska kummasakin on kysymys essentiaalisuudesta olettamuksista, joita ruumiiseen kiinnitettyinä yhdistetään tietynnäköisiin ihmisiin (Skeggs 2014, 31; myös Brubaker 2013, 117). Päädyin kuitenkin pitämään kyseiset luokittelut erillään siitä syystä, että omassa aineistossani näin eroa näiden kahden kategorian välillä niiden seuraamuksellisuuden vuoksi. Kun ensimmäisessä *tilan käyttö* kategoriassa oli kysymys enemmän kokemuksista sijoitua tilassa ulkopuoliseksi, on jälkimmäisessä kategoriassa – *erilaisuutta koskevat oletukset* – kysymys sellaisesta teosta, jossa osoitetaan oletamus erilaisuudesta vahvemmin, jolloin kyseisenlaista olettamusta on vaikeampi kyseenalaistaa.

Ylvan kokemuksissa *erilaisuutta koskevat oletukset* liittyivät ulkomaalaistaustaisten naisten uimakouluun, jossa oman opettajan ollessa toisaalla ryhmää oli tullut ohjaamaan sijainen. Ylva kertoi, miltä tuntui, kun opettajan tapa puhua naisille on tyly. Ketään ei osoitettu suoraan, mutta uimaopettaja ”ojensi” ryhmää yleisesti syyttävällä tyylillä.

Ylva: Niin meillä oli aluksi tosi kiva kouluttaja, sitten meille tuli sijainen, joka jotenkin niinku,... en tiedä jotenkin käyttäytyy,... et me ei melkein osata yhtään mitään

Eva: Oliko se hänen käyttäytyminen kaikkia kohti yhtä tylyä?

Ylva: Kaikkia kohti kyllä, et meitä oli suuri osa somaleita ja meitä oli pari arabia, et niinku hän, en tiedä onko joku siinä tilanteessa tehnyt jotain, mutta hän jankutti niille, että suihkussa pitää olla sille ja saunassa pitää olla sille ja niinku jotenkin mulle jäi mieleen että miksi hän pistää meidät samaan lokeroon, jos joku on tehnyt jotain, niin miksi et voi ohjata... niinku on eri sävyjä ja eri tapoja, miten voi ihmisiä ohjata jos ei halua tiettyä ihmistä ohjata ja muiden läsnäolleen ja niin et voi sanoa yleisesti mutta se oli sellainen syyttävä että "yleensä nä ryhmät tekee sille ja suihkussa tälle ja niin ei saa tehdä ja tavaroita ei saa jättää tähän ja ". Häh...mulla oli että apua, milloin meidän ope tule takasiin (nauraa) onneksi se oli se yksi kerta, kun se oli meillä, se asenne oli sellainen syyttävä ja "yleensä te teette sitä ja te teette tätä.

(HL_1_02.11.2021.)

Vastaavat tilanteet, joissa ohjaaja käyttää asemansa mahdollistavaa valtaa, jäävät lähestulkoon piiloon, sillä harvoin on joku ulkopuolinen todistamassa, mistä positiosta käsin ohjaaja kohtaa erilaisiksi ajateltuja liikkujia. Ryhmä on uimaopettajansa armolla. Uimahallissa toki saattaa olla muitakin uimareita näkemässä tai kuulemassa, mutta tilanne ei välttämättä näyttäydy ohikulkijalle yhtä kiusallisena kuin sellaisen puheen kohteeksi joutuneille, sillä ennakoasenteet "pesemättömyydestä" tai muusta osaamattomuudesta ovat itsellekin tulleet vuosien varrella monesti vastaan.

Olin ohjaajana mukana tilanteessa, jossa ikääntyneiden, tummaihoisten naisten mennessä altaaseen, lähellä ollut uimari sanoi kovaäänisesti, että altaaseen saa tulla vain peseytyneenä, vaikka me kaikki olimme juuri tulleet suihkusta. Julkisesta ojentamisesta syntynyt uhkaava ilmapiiri aiheutti naisissa epävarmuutta ja pelkoa laskeutua altaaseen. Meidän lähelle tulleen uimavalvojan tiukkasävyinen katse ei rauhoittanut tilannetta, vaan lisäsi jännitettä. Kirjoitin myöhemmin paineiden purkamiseksi kolumnin *Hymy on paras ase*, sillä toiseuttamisen kohteeksi joutuneiden naisten suojaaminen kärjistyneessä ilmapiirissä syö myös ohjaajan henkisiä voimavaroja (ks. Rönkkö 2008).

Kuten yllä olevasta esimerkistä käy ilmi, erilaisuutta koskevat oletukset aikaansaavat poikkeavaa käyttäytymistä kanssaliikkujien tavoin myös henkilökunnan parissa. Olen käynyt keskusteluita työntekijän kanssa siitä, onko "pesemättömyyden" osoitus se, jos uimakoulun tai vesijumpan jälkeen on uima-altaan reunassa tummempi viiru kuin tavallisesti. Kaikilla ihmisillähän irtoaa vedessä ihosoluja, joista syntyy viiru altaan vesirajaan. Tummaihoisten ihmisten ihosolu vaan on tummempi, siksi myös se viiru on tummempi. Kollektiivinen tarinavaraanto (Hänninen 2002, 50) kierrättää monenlaisia uskomuksia, jotka vaikuttavat uimahallin työntekijöiden ja erilaisiksi luokiteltujen liikkujien kohtaamiseen.

Normista poikkeava uimari voi saada stigmatisoivia katseita ja halventavia kommentteja muistakin syistä kuin uimapuvusta islaminuskoiseksi ja sitä myötä toiseksi tunnistetuksi tulemisesta. Lihavat naiset joutuvat esimerkiksi painonsa takia uimahalleissa ja muilla liikuntapaikoilla silmätikuiksi sekä pilkallisten kommenttien kohteeksi, koska he eivät vastaa käsitystä normiliikkujista (Harjunen 2016; 2020). Vesiliikunta tuo haavoittuvuuden erityisellä tavalla esille, sillä oma ruumis paljastetaan muiden katseiden sekä arvioinnin kohteeksi (emt. 2016, 173).

Eri syistä marginaaliin sysättyjen ihmisten kokemuksien tarkastelu osoittaa niiden samanlaisuutta. Sellainen havainto ohjaa analyttisen katseen kääntämisen pois näiden ryhmien ”ominaisuuksista” ja pureutumaan siihen, mikä aiheuttaa ”normista” poikkeavuutta ja miten marginalisointia liikuntakentillä tuotetaan (ks. Kauravaara & Rönkkö 2020).

Palatessani vielä Ylvan kertomukseen huomasin, miten keskustelumme aikana naisen puhe oli katkonaisempi verrattuna siihen, miten hän kertoi kuntosalista. Lopputuloksena kuntosalissa löydettiin yhteinen ymmärrys ja positiivinen emootio heijastui naisen puheessa. Uimahallin tilanne sitä vastoin ei ollut Ylvan omalla väliintulolla ratkaistavissa, jolloin lopputuloksesta jäi huono kokemus. Tulkitsen Ylvan katkonaisen puheen osoitukseksi siitä ahdistuksesta, joka hänelle jäi uimaopettajan käyttäytymisestä. Sosiaalinen kuormitus, jota toiseuttamisesta syntyy, kirjautuu ruumiiseen ja kulkeutuu painolastina mukana.

Merkillepantavaa oli myös se, miten Ylva analysoi ohjaajan työskentelytapaa tulkiten sitä sellaiseksi, jossa ohjaaja erottelee, kenen kanssa haluaa toimia ja kenen kanssa ei: *miten voi ihmisiä ohjata, jos ei halua tiettyä ihmistä ohjata*. Tässä lauseessa kiteytyy Ylvan kokemus siitä, että heidän uimakoulunsa ryhmäläiset on luokiteltu hankalasti ohjattaviksi, josta uimaopettajalle syntyy lisää kuormitusta.

7.1.3 Katseet ja tuijotukset

Liikuntakentällä eletty toiseus kiinnittyy aineistossa monesti tietynlaisiin katseisiin ja tuijotuksiin. Nämä katseet mittaavat ja arvioivat kohdetta, jonka pohjalta päätetään, onko toinen normin mukainen vai kuuluuko katsottava kohde ”omien” joukkoon vai ei. Vaikka katseiden kohteena oleva ei voi tietää, millaisia ajatuksia katsojan päässä liikkuu, hän on kokemuseräisesti oppinut tunnistamaan ja tulkitsemaan erottavia katseita muista, niin sanotuista tavallisista katseista. Rastaaan mukaan on epätodennäköistä joutua toisten ihmisten katseiden kohteeksi, mikäli henkilö ”sulautuu” maisemaan, sillä tuttuun ja hyväksytyyn ei katse enää pysähdy (Rastas 2002, 10). Ulkonäöllä ja vaatetuksella erottuminen toimii siis katseiden suuntaajana. Erottavia katseita opitaan tunnistamaan, koska usein sanattomiin katseisiin ja tuijotuksiin liittyy myös sanallisia erontekoja, joista opitaan, millaiseksi katsoja kohteen tulkitsee. Sellaiset kommentit, kuten, *mistä sinä tulet, miten osaat suomea, mistä sinä oikeasti olet kotoisin tai milloin lähdet takaisin*, paljastavat jakoja tuottavia ajatuksia tuijottavien katseiden takaa (ks. Seikkula & Hortelano 2021).

Katseet ja tuijotukset ovat siis luokittelusta ja eronteosta syntyviä tuloksia eli tekoja, jotka yltyvät vuorovaikutukseen saakka. Sosiaalista etäisyyttä luova katse voi tulla monesta suunnasta. Kuvailin aikaisemmin Ylvan kokemuksia ja tunteita puistojumpasta sekä kuntosalista, joissa ohjaajat eivät kiinnittäneet häneen huomiota. Ohjaajat siis välttelivät katseen luomista ulkonäöltä muista erottuvaan naiseen. Katseita kuitenkin tuli puistojumpaan osallistuneiden naisten suunnalta. Ne katseet lisäsivät Ylvalle tunnetta siitä, että hän on väärässä paikassa.

Eva: Sä sanoit mulle katseesta, miten sua siellä jumpassa katsottiin.

Ylva: Joo, että heti kun sä oot erilaisesti pukeutunut niin kaikki katto, mutta kuka ei sano mitään, että mitä toi tekee tässä.

Eva: Niin että katseita tuli?

Ylva: Katseita tuli, mutta ei niinku sellaisia tervetuloa katseita. Se on normipuistoissakin samanlaista, jos olet vaikka pienen lapsen kanssa ja olet erilainen, pukeutunut eri tavalla, eri näköinen, niin tule niitä katseita mutta kuka ei tule sanomaan sulle mitään, sellaiset paikat missä niinku maahanmuuttajat eivät niin hirvesti käy puistossa, meillä on yksi puisto tossa, niin siinä on niinku ei hirvesti käy maahanmuuttajia ja mä kävin mun lapsen kanssa sinne kun mun poika oli pieni, niin ohjaajat oli vähän etäänntyneitä niin mua harmitti kun mä yritin kysyä kuka ei oikeasti osannut vastata, eikä osannut mua ohjata mihinkään, kun kyselin, onko heillä niitä kerhoja, johon olisin halunnut viedä poikani ennen päiväkotia ensiksi kerhoon tutustumaan.

(HL_1_02.11.2021.)

Nuori, liikunnasta kiinnostunut nainen odotti ryhmältä sosiaalista hyväksyntää, minkä hän ilmaisi sanomalla *ei ollut sellaista tervetuloa katsetta*. Tulkinnan taustalla olivat Ylvan aikaisemmat kokemukset erottelevien katseiden kohteeksi joutumisesta. Puistojumpassa koettu yhdistyi aikaisempiin kokemuksiin leikki-puistoista, joissa Ylva erottui muista äideistä, eikä saanut neuvoja, joita olisi kai-vannut.

Myös sillä on väliä, mistä suunnasta erottelevia katseita tulee. Muiden ryhmäläisten eroa tekevät katseet voimistivat kuulumattomuuden tunnetta, jolloin kynnys mennä mukaan kasvoi entisestään. Ryhmäläisten suunnalta katsottuna uuden tulijan huomiotta jättäminen voi olla tavanomaista ja totuttua käyttäytymistä, jossa kanssakulkijalle jätetään tilaa. Myös oman arjen kiireet ja paineet saattavat pitää liikkujien ajatukset itsessään, jolloin ympäristöön ei kiinnitetä niin paljon huomiota. Kuitenkin katseita Ylvaan luotiin, joten hänet oli huomattu.

Tulkitsen kohtaamattomuuden vallitsevien kulttuuristen normien mukaiseksi käyttäytymiseksi, jossa on "tavallista" olla tervehtimättä erilaiseksi luokiteltua ihmistä ja normista poikkeavaa ottaa kontaktia henkilöön, jonka ajatellaan olevan erilainen. Jos maisemasta ei-erottuvaan ihmiseen jätetään sosiaalista tilaa ja aikaa mukaan tulemiseksi (pääsemiseksi), häneen ei kuitenkaan luoda samalla tavalla olemuksellistavia ja hierarkkisoivia oletuksia sisältäviä katseita, joilla erilaisiksi luokiteltuja ihmisiä katsotaan (ks. Keskinen 2021). Kuten aiemmin esitin, artikuloidut kommentit vahvistavat katseiden luonteen tulkinnan. Ylvan kertomuksissa esimerkiksi olemuksellistavat oletukset ilmenevät siinä, että hän - maisemasta erottuvana - puhuukin hyvää suomea ja aiheuttaa sillä muissa ryhmäläisissä hämmennystä.

[ja] sit niinku sielläkin (kuntosalissa) tuli ne suomalaiset, ketkä osallistuu... (aloittelijoiden ryhmään) niinku pitkä tuijotus ja hämmennys kun me (serkkunsa kanssa) puhutaankin hyvin suomea ja kysellään ohjaajalta suomeksi.

(HL_1_02.11.2021.)

Toiseuttavat katseet sanattomina erontekoina ovat tuttuja myös "maisemiin sulautuville" eli sellaisille ulkomaalaistaustaisille naisille, jotka ulkoisilta piirteil-

tään eivät erotu muista liikkujista. Silloin erottavaksi tekijäksi muodostuu suomen kieli (ks. luku 8.1.2). Koska liikuntaryhmässä vieraskielisyys ei välttämättä tule esille, ei aineistoon kertynyt vastaavia kokemuksia, joita Ylva kertoi. Se ei kuitenkaan tarkoita, että ulkoisesti joukkoon sulautuvat naiset eivät kantaisi kokemusta toisena olemisesta. Toiseuttamisesta syntyvä sosiaalinen todellisuus muodostuu lukuisissa muissa arjen kohtaamisissa, joissa rajoja piirretään etnisen ja kansallisen kuulumisen pohjalta. Puheet erottelevista katseista tulivat aineistoon jo aivan alkuvaiheessa, kun juttelin Annan kanssa siitä, mitä hän ajattelee ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmien ohjaamisesta. Anna pohdiskelee haastattelukatkelmassa ulkomaalaistaustaisten ihmisten kollektiivista kokemusta kohdata erottelevia katseita.

Mä luulen että sä itsekkin olet kiinnittänyt siihen huomiota, että usein katsotaan, no sen näkee, suorastaan sen tuntee..., sen takia on hyvä olla (ohjaajana) maahanmuuttaja, koska sä näet, sä tunnet sen (kohteena olemisen) iholla / .../ mä sanon, me täällä me, ketä me tulimme, emme tule olemaan omia, me jäämme vieraiksi, mutta meidän lapset, he assimiloituvat... se on minun mielipide, koska asun kahdeksan, no yhdeksän vuotta (suomessa), minun lapset, he tuntevat olevansa kotona, mutta minä ei, koska minulla ei ole tarpeeksi kieltä, minulla ei ole tarpeeksi tiedätkö... näitä ystäviä, ystävät tulevat lapsuudesta tai harrastuksista... minulla kaikki jäi sinne (kotimaahaan), no ... luottaa on tosi vaikea, siksi pitäisi olla ryhmät, jossa ihmiset voivat etsiä itselle samantaisia kohtalokavereita, suomalaiset eivät tule sen takia, he tulevat koska he haluavat treenata, heillä on tavoite, ne tule sinne, missä on vaan suomalaisia, mutta ne, ketkä haluavat seurustella, ne tulevat meille... vot. (HO_1_18.06.18.)

Annan pohdinnassa näkyy kokemusperäisesti syntynyt ymmärrys syvästä yhteiskunnallisesta kahtiajaosta sen suhteen, onko aikuisena toiseen maahan muuttaneella henkilöllä ylipäättään mahdollista tuntea kuuluvuutta yhteiskuntaan. Toistuvasti kohdatut katseet, joista hän puhuu fyysisinä tuntemuksina, yhdistettynä ”suomalaisuuden vajeeseen” ja luottamisen vaikeuteen, kertovat siitä, millainen on ulkomaalaistaustaisen ihmisen ja yhteiskunnan suhteen luonne. Annan kertomus omasta asemastaan vastaa Simmelin kuvausta muukalaisesta, joka on kyllä yhteiskunnassa läsnä, mutta silti etäisenä – mukana ulossuljettuna (Simmel 2005, 76–77). Ryhmäliikunnan ohjaajana hän peilaa omia toisena olemisen kokemuksia hyödyntäen niitä sellaisen ilmapiirin ja työskentelytavan luomiseksi, joissa painotetusti kiinnitetään huomiota kontaktin saamiseen jokaisen naisen kanssa. Annan sitaatista on luettavissa herkkyyttä huomata liikkumaan tulleiden naisten – kohtalotovereiden – samantaisia kokemuksia, joten hän alleviivaa ulkomaalaistaustaisia naisia ohjatessaan ryhmäliikunnan sosiaalista roolia.

7.1.4 Rasistiset kommentit ja häirinnät

Tilanne, jonka kuulin ulkoliikuntaryhmää ohjaavalta henkilöltä, sai alkunsa sauvakävelyryhmän alkuverryttelystä. Doris oli pyytännyt naisia asettumaan piiriin aukiolla, josta alkoi metsään vievä kuntopolku. Muutama naisista jäi seisomaan polulle ja toiset sen viereen. Jotkut naiset erottuivat ulkoisilta piirteiltään totuista lenkkeilijöistä, sillä he jumppasivat pitkissä hameissa ja kantoivat pää-

huiveja. Aukio, jossa he tekivät alkulämmittelyä, oli reilunkokoinen ja tilaa ryhmän ympärillä oli riittävästi.

Doris:

Treenasimme nurmella, melkein metsässä. Meitä oli paljon ja osat jäivät polulle, siis kaksi naista jäivät seisoimaan polulle, toinen oli lapsen kanssa. Tule vanhempi nainen ja jo kaukana alkoi selittämään, että tässä ei voi seistä ja tällä kulkee ihmisiä, Hawo otti itteeni ja vastasi aggressiivisesti, mummeli jatkoi vaan selittelyä. (HO_02.11.2021.)

Doris ei saanut tarkalleen selvää, mitä Hawo vastasi, mutta koki, että Hawolle tilanne oli uhkaava. Hän tulkitsi, että ohikulkevaa naista häiritsivät ne naiset, joilla oli epätyypillinen vaatetus ja ulkonäkö, sillä hänellä ei ollut vastaavaa kokemusta silloin, kun hän liikkui ulkonäöltään ei-erottuvien naisten kanssa. Toisin sanoen Doriksen mukaan hänen "maanmiehensä" eli samaan kieliryhmään kuuluvat naiset eivät olleet joutuneet vastaavanlaiseen tilanteeseen. Doris kuitenkin ihmetteli Hawon voimakasta reagointia naisen puheeseen ja se yllätti hänet. Doriksen tulkinta tilanteesta oli se, että polulla seisominen oli hänen (ohjaajan tilanearvion) vika, koska ryhmä häiritsi muita ulkoilijoita. Kuitenkin hän mainitsi, että aukio oli reilunkokoinen ja tilaa ohittamiseen riitti. Doriksen mielestä Hawon, joka oli ryhmässä hyvin lempeän ja hymyilevän oloinen, ei olisi tarvinnut reagoida näin voimakkaasti.

Dorikselta kuultu tilanne jäi mietityttämään monelta kantilta. Kuinka tavallista on, että ohikulkeva vieras alkaa "ojentaa" tai ottaa kantaa liikuntaryhmän tekemisiin, jos ryhmä sattuu jollakin tavalla häiritsemään ohikulkijan rutiinimaista tekemistä? Olisihan hän voinut siinä tilanteessa todeta joko itselle tai lausua ääneen, että mukavalta näyttää teidän jumppatuokionne. Toisin sanoen hän olisi voinut tehdä myös tulkinnan, että hieno juttu, kun naiset ovat liikkumassa.

Kuunnelllessani Doriksen kertomusta ajattelin, madaltuuko kynnyksellä ottaa kantaa, kun omia rutiineja "häiritsee" ulkonäöltään ei-suomalaiseksi luokiteltavissa oleva ihminen. Kolmanneksi tässä tarinassa oli epätyypillistä Hawon reagointi, ainakin ohjaajan silmin katsottuna. Doriksen tavoitin itsekkin saanut Hawosta kuvan välittävänä ja ymmärtäväisenä naisena, josta huokuu iloisuutta, rauhallista mieltä ja jonka ei osaa ajatella "hyökkäävän ohikulkijoiden kimppeihin". Lisäksi pohdiskelin vielä Doriksen reagointia siltä osin, miten hän kuvaili sitä, että syntynyt tilanne oli "heidän vika".

Halusin ymmärtää, mitä siinä aukiolla tapahtui ja kysyin asiasta Hawolta. Hän muisti välikohtauksen, vaikka keskusteluhetkenä siitä oli kulunut jo lähes vuosi. Tilanteen muistaminen ei aiheuttanut enää tunnereagointia, mutta tilanne oli kuitenkin selkeästi piirtynyt hänen mieleensä. Hawo ei palannut välikohtauksen yksityiskohtiin, mutta kertoi, millaisia kohtaamiset kadulla ovat ja miten hän niissä yleensä toimii.

Hawo: Minä tiedän mitä suomalainen on, jos he sanovat hyvän sanan, minä takaisin, terve, jos he sanovat terve, minä sanon terve, jos he sanovat miksi sinä tulet tänne, milloin sinä tulet takaisin (tarkoitti menet takaisin) mä en vasta,

Eva: Tuleeko paljon sitä vastaan?

Hawo: No paljon, paljon

Eva: Entä silloin kun kävelet tai harrastat liikunta?

Hawo: Kävelen..joo... jotkut katso, jos sinä olet yksin, aina he sanovat paha sanoja, yksin (painottaen sana yksin) joo.

(HL_2_300.8.2021.)

Yksin käveleminen altistaa mahdollisuuksille, joissa ohikulkijat saattavat sanoa halveksivia, kyseenalaistavia tai suorastaan rasistisia kommentteja. Hawolla ei ollut tarvetta purkaa uudestaan aukiolla sattunutta tapahtumaa, koska hänelle tilanne oli yksi monista, samaan jatkumoon asettuvista kohtaamisista, joissa hänet ihmisenä kyseenalaistetaan. Säännönmukaiset ja luonteeltansa ulosulkevat kohtaamiset luovat häirinnän kohteeksi joutuville sosiaalista todellisuutta, joka opettaa varovaiseksi ja välttelemään yksin liikkumista tai kulkemista sellaisissa paikoissa, joissa on vähän muita ihmisiä. Vastaavista kokemuksista kuulin myös nuoremmalta naiselta, Ylvalta. Hän erottelee kertomuksessaan normaali-ihmiset niistä, jotka saattavat julkisissa tiloissa tulla verbaalisesti häiritsemään. Myös Ylvan kertomuksessa tulee esille negatiivisten kohtaamisten kasaantuminen, joka synnyttää varovaisuutta. Seuraavassa esimerkkikatkelmassa kysyn Ylvalta, ovatko ohikulkijat sanoneet hänelle jotain kävelylenkin aikana.

Ylva: Ei...ah... normaali-ihmiset... mutta ehkä, jos on vähän juovuksissa tai voi sanoa niinku huorittelua tai sellaisia saattaa tulla.

Eva: Tarviiko sun ajatella sitä, että kannattaako mun yksin mennä, tai pitääkö mun olla jotenkin varuillaan, vai voitko mennä, miten haluat?

Ylva: Ei, mä en uskalla, esimerkiksi meillä on tossa lähellä sellainen tosi mahtava metsä ja se menee niin pitkälle ja mä tykkään siitä tosi paljon ja mä kävelen tästä läpi ja mä aina huolissaan ja peloissaan kun mä kävelen yksin siellä ja kuka tule vastaan ja sano jotain rumasti.

(HL_1_02.11.2021.)

Sosiaalista todellisuutta rakentavat kokemukset eivät synny yksinomaan henkilökohtaisesti koetuista tilanteista, vaan niillä on myös kollektiivinen luonne. Läheistensä tai ystävien samanlaiset kokemukset kasvattavat yhteistä tietovarantoa sosiaalisen todellisuuden luonteesta ja vahvistavat näin ollen subjektiivisesti koettua. Ylvan perheessä äiti oli innostunut liikunnasta iäkkäämmille vieraskielisille naisille suunnatun ryhmätoiminnan kautta ja aloittanut sen myötä myös omaehtoisen kävelyn. Kasaantuneet häirinnät olivat kuitenkin vaikuttaneet sosiaaliseen turvallisuuteen niin, että Ylvan äiti oli vähentänyt ulkona liikkumista erityisesti pimeään aikaan.

Eva: Olen kuullut tämän tyyppistä yhdeltä vanhemmalta naiselta, että tällaista koetaan.

Ylva: Mun äiti kohtaa joka kerta... pari kuukautta sitten hän sanoi että... mun äiti tykkää kävellä tosi paljon ja hän on kävellyt metsissäkin tosi paljon, nyt hän ei uskalla hirveästi mennä, niin hän menee nyt normaalireittiä, että siellä on

ihmisiä, että uskalla niinku ja siellä on liikennettä ja hän kävelee sinne ja hän sanoi että mies, vähän yli kolkyt vuotias potkulautalla tuli häntä vastaan, alkoi ensin haukkuu, et niinku huorittelee, vitun huora-apina menee takaisiin, mistä sä olet tullut. Ja sit mun äiti ei reagoinnut hirveästi ja hän jatkoi kävelyä, mun äiti on iäkäs ja hän ei osaa paljon suomen kieltä, ja äiti sanoi että hän (mies) perutti takaisiin ja sanoi että mä tuhoan sinut vitun neekeri ja mun äiti vaan lähti kävelee ja se tyyppi lähti. Se aiheuttaa sellaista pelkoa, että vaikka hän oli aina niin rohkea ja käveli pitkin metsiä, niin nyt ei uskalla kävellä metsissä ja kaupungillakin mieltii, että mihin törmää ja uskaltako lähteä. Varsinkin pimeään aikaan hän on vaan kotona.

(HL_1_02.11.2021.)

Sekä Hawon että Ylvan ja myös Ylvan äidin kävelylenkkejä varjostivat pelko ja turvattomuuden tunne. Pelko tulee koettua objektin ja subjektin välisenä suhteena, joka vaikuttaa mieleen ja tuo mukanaan tietynlaisen tavan olla vastavissa tilanteissa (Ahmed 2003). Ratkaisuja etsitään liikkumalla sellaisissa paikoissa, joissa on enemmän ihmisiä ja ohikulkijoita, jotta sosiaalinen kontrolli estäisi rasistisia hyökkäyksiä. Yksin jääminen on selkeästi tilanne, joka kokemusperäisesti opittuna saattaa olla vaarallinen ja siksi sellaisia on parempi vältellä.

Eva: Ryhmässä on mukavampi?

Hawo: Joo, parempi, jos on muut ihmiset kanssa, tai kolme henkilö tai kaksi henkilö, eivät puhuu mitään. mutta jos sinä olet yksin, puhuh, aina he sanovat jotain, mutta nuoret e.,

Eva: läkkäämmät sanoo?

Hawo: Joo, milloin sinä tulet (menet) takaisiin, miksi sinä olet... jotkut ihmiset... mä muistan yksi päivä, olen kävellyt kadulla... olen musta takki ja nainen tule... , miksi sinä olet ottanut toi musta takki, sinä olet musta ja takki on musta, mitä minä sanoin... ihan samaa... ai miksi, miksi... ota värikäs takki, älä ota musta takki, mä sanoin kiitos.

Eva: Miten sinä jaksat?

Hawo: (hiljaisuus, nauraa) mä haluan mennä kävelemään, vielä on valoa.

(HL_2_30.08.21.)

Edellä esitetyssä tekstikatkelmassa vieras iäkkäämpi nainen kyseenalaisti Hawon oikeuden päättää itse takkinsa värin. Samalla hän riisui Hawolta yhtäläisen oikeuden saada kulkea koskemattomana omaa tietään. Tarina kosketti minua syvästi. Kun kuuntelin Hawon kertomusta ja kyselin häneltä keittiöpöydän ääressä istuessamme, miten hän jaksaa tulla toimeen sellaisten tilanteiden kanssa. Hawo päätti ohjata keskustelun muualle ja ilmoitti lähtevänsä kävelylenkille vieressä istuneen ystävänsä kanssa. Tulkitsin hänen ratkaisunsa olleen keino välttää ikäviä asioita ja pysyä kiinni mieluummin mukavissa tekemisissä, sillä kävely oli jo vuosien ajan ollut Hawon elämässä hyvin merkittävä tekijä (ks. luku 8.1.1).

7.1.5 Ohjaajat toiseuden ylläpitäjinä vai taklaajina?

Erojen kiinnittäminen ruumiiseen, erityisesti ihonväriin ja uskontunnuksiin, on mahdollistanut niiden kääntämisen olemuksellisiksi ja sitä myötä luonnollisiksi

käyttäytymistä määrittäviksi tekijöiksi. Toisin sanoen ihmistä ei pystytä kohtaamaan yksilöllisesti, vaan ulkoisesti tunnistettavissa olevista piirteistä tulee häntä perustavanlaatuisella tavalla determinoiva tekijä siten, että yksilöön suhtautumista alkaa oikeuttamaan ryhmä, johon hänet mielletään kuuluviksi (Sinokki 2017c). Sosiaalisesti ja kulttuurisesti tuotettujen erojen essentialisoituminen häivyttää samalla mahdollisuuden kiistää näitä (oletettuja) eroja. (Skeggs 2014, 31). Ollessaan yksin eronteon kohteeksi joutunut on voimaton muuttamaan tilannetta, jolloin käyttöön otetaan erilaisia suojaus- tai väistämistästrategioita. Tuloksena voi siten olla liikunnan välttäminen julkisissa tiloissa, kuten Ylvan ja Hawon kertomuksista kävi ilmi.

Sosiaalinen todellisuus, jossa ulkomaalaistaustaiset ihmiset elävät arkeaan, sisältää monenlaisia toiseuteen liittyviä kokemuksia. Ne eivät ole ainoastaan henkilökohtaisia, vaan myös kollektiivisia, sillä omista kokemuksista kerrotaan muille. Näin syntyy jaettu tarinoita, jotka värittävät sosiaalista todellisuutta mutta myös opittua maahanmuuttajuutta – eriarvoisia sosiaalisia asemia, joita ei osata, rohjeta tai pystytä kyseenalaistamaan. Ennen kaikkea koettu toiseus aiheuttaa epävarmuutta ja turvattomuutta arkeen, jolloin syntyvät valinnat eivät kannusta raivaamaan tietä valtaväestön liikuntakentille. Kun paikka sivupöydässä on osoitettu, voi tuntua turvalliselta ja jopa mieluisalta pysyä marginaalissa.

Tekoja, joista toisena olemisen kokemukset liikuntakentillä syntyvät, voisi katsoa yksittäisinä tai satunnaisina. Väitän, että näin ei kuitenkaan ole. Vaikka esitetyt esimerkkitapaukset kertyivät muutaman ryhmäläisen ja ohjaajan tarinoista, kuvasivat ne monelta kantilta, miten liikuntakentällä voi kohdata eri muodossa ilmeneviä ennako-oletuksia, joista syntyi ulossulkemisia, sivuun jättämisistä ja koettuja epäoikeudenmukaisuuksia. Yksilöiden välisiä erontekoja kertyi aineistoon sen verran, että niistä muodostui odotettua suurempi kokonaisuus. Toiseus elettyinä kokemuksena muodostaa siten yhden lisäkontekstin, kun tarkastelun kohteena ovat ulkomaalaistaustaisten ihmisten liikunta vapaa-ajan harrastuksena sekä merkitykset, joita liikuntaharrastukselle annetaan.

Kulttuuriseen erilaisuuteen sekä maahanmuuttajuuteen perustuva luokittelu, jolla ulkomaalaistaustaisia ihmisiä määritellään, muodostaa kasvualustan ennako-oletuksille, toiseuttaville katseille ja katsomatta jättämisille, sivuuttamisille sekä kauemmas vetäytymisille, joita naiset saivat kokea myös liikunnan yhteydessä. Riippumatta siitä, ovatko katseet tai kommentit ystävällisiä vai vihamielisiä, ne muokkaavat itseidentifioitumista ja sitä myötä minäkuvaa, koska sellaiset teot perustuvat erotteluun ja rajojen piirtämiseen. Näillä sanattomilla ja sanallisilla teoilla osoitetaan toisen erilaisuutta ja sen myötä ulkopuolisuutta sekä usein myös ihmisarvoa alentavaa suhtautumista. Toiseuttavat teot synnyttävät niiden kohteeksi joutuneille arjessa sosiaalista turvattomuutta (Assmuth ym. 2021, 14) ja sen kanssa on tultava toimeen.

Palaan vielä Dorikseen ja sauvakävelyryhmään. Aukiolla syntynyt tilanne ja Doriksen kuvaus siitä herätti minussa monenlaisia kysymyksiä. Yksi niistä oli Doriksen tulkinta siitä, että syntynyt tilanne oli hänen vikansa, koska ohjaajana hän ei ollut huomannut, että osa ryhmäläisistä seisojilla, jolloin ohikulkijoille

saattoi näin aiheutua mahdollisesti haittaa. Ohjaaja siis otti vastuun ryhmänsä toiminnasta suhteessa muuhun ympäristöön.

Tilannetta olisi voinut arvioida ohjaajan näkökulmasta myös toisin. Jos ohjaaja olisi rakentanut tilanneanalyysin siten, että ”maisemasta ei-tyypillisillä vaatteilla ja päähuveilla erottuvat” naiset joutuivat sanallisen hyökkäyksien kohteeksi juuri ulkoisten piirteittensä, eivätkä polulla seisomisensa vuoksi, silloin ohjaaja olisi puuttunut välikohtaukseen suojellakseen ryhmäläisiä. Toisin sanoen syvempi pohdinta olisi saattanut osoittaa, että polulla seisominen ”naisten vikana” olisikin ollut ohikulkijan ennakkoluuloinen suhtautuminen muslimuskoisiksi tunnistettuja liikkujia kohtaan.

Tällainen tilanneanalyysi olisi käynnistänyt antirasistisen toiminnan, jossa ohjaajan tehtävä olisi ollut puuttua tilanteeseen ja purkaa syntynyt jännite, jotta ryhmäläisten sosiaalinen turvallisuus ei olisi vaarantunut liikuntatuokion aikana (ks. Elonheimo ym. 2021; myös Assmuth ym. 2021). Emme voi tietää, mikä oli ohikulkevan naisen perimmäinen syy aukiolla jumppaavien naisten ojentamiseksi. En ajattele, että syyn selvittäminen on siinä tilanteessa ohjaajan tehtävä, siitä kantaa verbaalinen hyökkääjä vastuunsa. Ohjaajan on kuitenkin otettava tilanne haltuun ja katkaistava uhkaavaksi koettu kohtaaminen ystävällisellä, mutta määrätietoisella puheella. Tässä tapauksessa uhkaavaksi koetun tilanteen katkaisi yksi ryhmäläisistä suojellakseen omaa ja ystäviensä sosiaalista turvallisuutta.

Dorikselle konflikti julkisessa tilassa, kesken liikuntaryhmän ohjauksen, oli ensimmäinen laatuaan. Yksittäisenä kohtauksena voisi tulkita siten, että pysähtyminen polulle laukaisi tilanteen. Hawon ja Ylvan edellä kerrottuja kokemuksia peilaten syyt verbaaliseen hyökkäykseen voivat kuitenkin olla mitä eriskummallisimmat, vaikkapa vääränvärinen takki. Väitänkin, että vastaavat tilanteet tulevat useimmiten kohteelle yllätyksenä, koska essentialisoitunutta erilaisuutta projisoidaan milloin mihinkin. Näin ollen vastaavat tilanteet ovat ohjaajillekin yllättäviä. Syy hyökkäyksen kohteeksi joutumiselle voi yksinkertaisesti olla se, että läsnäololla rikotaan kuviteltua kansallista yhtenäisyyttä, jolloin ”maahanmuuttaja” nähdään nationalistisen projektin ytimen haastajana (Wrede 2010).

Ei ole samantekevää, kuka toiseuttavia tekoja tekee, sillä katseen luojien ja erontekoja tekevien sosiaalisella asemalla on vaikutusta siihen, miltä teko tuntuu ja miten sitä voi vastustaa. Sosiaalinen asema, joka heijastaa ryhmien välistä hierarkisuutta ja määräysvaltaa (Thernborn 2014, 74; ks. luku 1.4), määrittää yksilöiden positioita, joista käsin vuorovaikutus tapahtuu. Näin ollen samanlaisessa asemassa olevan henkilön erontekoja on helpompi vastustaa verrattuna siihen, jos toiseuttavia tekoja tekevän henkilön sosiaalisen aseman koetaan olevan omaa asemaa korkeampi.

Buchert (2015) on käsitteellistänyt muunkielisen, -kulttuurisen tai yhteiskunnallisen taustan omaavan asiakkaan ja ammattilaisen välisen vuorovaikutuksen moninkertaisesti epäsymmetriseksi suhteeksi. Julkisissa hyvinvointipalveluissa vuorovaikutuksen epäsymmetrisyys syntyy institutionaalisista, kielellisistä sekä tiedollisista valta-asetelmista, jotka täydentyvät ammattilaisen ja muuntaustaisen asiakkaan toisista eroavista tavoista ymmärtää ja jäsentää arjen

todellisuutta. (Buchert 2015, 108.) Ohjaajan katseella tai katsomatta jättämisellä on siten suurempi painoarvo suhteessa ryhmäläisiin, sillä ammattilaisen roolissa oleva ohjaaja ei edusta pelkästään itseänsä, vaan hänellä on myös institutionaalinen asema ja ohjaajan positiosta tuleva legitiimi toimijuusvalta (Eteläpelto ym. 2011).

Tulkintani mukaan Ylvan kertomus uimaopetusryhmästä edusti tilannetta, jossa valtasuhde oli moninkertaisesti epäsymmetrinen, sillä opetustilanne sisältää jo sinänsä asetelman, jossa opettajalla on uinnin osajana tiedollinen ja taidollinen valta-asema. Epäsymmetrisyyttä lisäsi vielä uimakoululaisten muunkieliset ja kulttuuriset taustat. Koska Ylvan kertoma tilanne paikantui julkiseen tilaan, jossa oli läsnä muita uimareita, syvensi epäsymmetrisyyttä vielä sosiaalinen normatiivisuus, jolla tarkoitan liikkuvan ruumiin kulttuurista normittamista (ks. Harjunen 2016). Tällöin ryhmäläisten on melko mahdoton asettua vastustamaan ohjaajan toiseuttavaa puhetta.

Jos toiset liikkujat tai ryhmäläiset katsovat tuomitsevasti tai käyttäytyvät poikkeavasti, on ohjaajalla valta osoittaa omalla käyttäytymisellään tukea toiseuttamisen kohteeksi joutuneille, jotta arjen turvallisuus säilyisi. Annan tunteja seurattessa en nähnyt tilanteita, jossa toisen ryhmäläisen ihmisarvo olisi kyseenalaistettu ja ohjaajalla olisi ollut tarve asettua altavastaajan tueksi. Kuulin kylläkin Martinalta hänen käytännöstä puuttua ei-toivottavaan puhetapaan, sillä hänen ohjaamisissa ryhmissä oli tullut naisten kesken arvottavaa puhetta vastaan. Martina käytti siten ohjaajan auktoriteettia turvallisen ilmapiirin ylläpitämiseksi.

Ryhmäohjaajan valta-asema tuo mukaan myös velvollisuuden taata liikuntatuokiossa sosiaalisesti turvallinen tila. Sosiaalisen turvallisuuden takaaminen edellyttää kuitenkin rakenteellisten reunaehtojen tuntemista kahdesta suunnasta. Kahdella suunnalla tarkoitan yhtäältä sitä, miten historiaan kiinnittyvät katsontakehykset muokkaavat suhtautumista ulkomaalaistaustaisiin liikkujiin. Toisin sanoen, miten joku ryhmän ulkopuolelta tai sisältä saattaa käyttäytyä ohjattavia kohtaan heidän arvoansa alentavasti. Toisaalta ulkomaalaistaustaisten liikkujien aikaulottuvuudessa kasaantuneet kollektiiviset kokemukset toisena olemisesta saattavat myös muokata ryhmässä läsnä olemisen tapaa, joten ohjaajan sosiaalista turvallisuutta korostava työote on tarpeen.

Ohjaajan ja ulkomaalaistaustaisten liikkujien välille paikantuneet toiseuttavat eronteot osoittavat, että ohjaajat eivät välttämättä tiedosta sen enempää omaa eikä toisten ryhmäläisten toiseuttavaa käyttäytymistä (ks. Elonheimo ym. 2021). Silloin korjaavat toimet jäävät tekemättä ja syntyy tilanteita, joista Ylva ja Hawo, mutta myös Anna kertoivat. Ohjaajalla on siis valta, mutta myös vastuu luoda arvostava ilmapiiri sekä toimintatapa, jossa "maisemasta erottuva" liikkuja voi tuntea tulevaisuuden kohdatuksi sellaisena kuin hän on ollut liikkumaan tullessaan. Sosiaalinen todellisuus, jonka ihmiset tuovat tullessaan liikuntatiloihin ja -tuokioihin, muokkaa vuorovaikutusta. Vaikka päältäpäin valta-asetelmia ei näy, eikä toisen sosiaalista statusta suoraan alenneta, on kuitenkin ohjaajan taidoista kiinni, saadaanko sosiaalisia hierarkioita – opittua maahanmuuttajuutta – karistettua pois, pysyvätkö hierarkian samoina vai kenties vahvistuvat.

7.2 Institutionaaliset eronteot

Paikansin jotkut naisten ja ohjaajien negatiivisesti sävytetyistä kertomuksista rakenteista johtuviksi. Niissä kertomuksissa kokemus ulkopuolelle jäämisestä tai erilaisesta kohtelusta syntyi välillisesti toiminnan organisoitumisen tai käytäntöiden takia. Monesti sellaisia kertomuksia ei osattu itse nimetä ulossulkemisiksi, koska tilanteeseen päätyneet henkilöt ei hahmottanut tai kyseenalaistanut kontekstia, jossa kokemus syntyi. Kontekstilla tarkoitan tässä yhteydessä liikuntatoiminnan järjestämistä *maahanmuuttajuudesta* käsin. Negatiivinen sävy kertomuksiin tuli siitä, että kokemukset liikuntatoiminnan järjestelyistä tuntuivat epäoikeudenmukaisilta. Nimesin negatiivisia kokemuksia synnyttäviä käytäntöjä *institutionaaliksi eronteiksi*.

Eronteot institutionaalina ovat sellaisia, joissa organisaation toimintatavoista aiheutuu ulkomaalaistaustaisille ihmisille liikkujina epäedullinen asema. Epäedullisella asemalla tarkoitan sitä, että tarjottavalla toiminnalla ei ole samankaltaisia puitteita tai tavoitteita kuin on valtaväestölle järjestettävässä toiminnassa ja siitä syntyy hankaluuksia liikkujille. Keskinen ja kumppanit käyttävät institutionaalista eronteosta Yhdysvalloissa kehitettyä käsitettä rodullinen (yhteiskunta)muodostuma, joka tarkoittaa valtion ja sen instituutioiden, mutta myös kansalaisyhteiskunnan toimintaa siten, että se pohjautuu kollektiivisten identiteettien rakentamiseen (Keskinen ym. 2021, 56).

Otin institutionaalisen eronteon paikantamisessa avuksi *kollektiivisen identiteetin rakentamisen* käsitteen, jonka ymmärrän tässä tutkimuksessa liikuntaorganisaatioiden käytäntönä järjestää ulkomaalaistaustaisille naisille liikuntaa maahanmuuttajuudesta käsin, jolloin toiminnan tavoitteeksi asettuu kotouttaminen. Kotouttamiseen tähtäävä tavoite määrittää järjestettävän toiminnan luonnetta siten, että hallinnolliset termit ja tavoitteet, siirrettyinä liikuntatoimintaan, ohjaavat käytännön tekemisiä liikuntakentillä. Suomeen muuttaneista ihmisistä tulee siten liikuntakentillä valtiohallinnon kotouttamispolitiikan objekteja (Rönkkö 2020), joista maahanmuuttaja-asemaan paalutetut ihmiset eivät pysty sanoutumaan irti (ks. Wrede 2010). Liikuntatoiminnan organisointi maahanmuuttajuudesta ja kotouttamisesta käsin rakentaa sosiaalisia ja kulttuurisia merkityksenantoja, joilla on vaikutusta ulkomaalaistaustaisten ihmisten (väärin) tunnistamiselle (Skeggs 2014, 33) ja sitä myötä heidän paikantumiseensa liikuntakentän sosiaalisessa hierarkiassa.

Buchert (2015) on käyttänyt väitöstutkimuksessa samasta ilmiöstä käsitettä maahanmuuttajuuden institutionaalinen kategorisointi. Koska seuraamieni liikuntaryhmien taustalla oleva rahoitus perustuu suurelta osin kotouttamiseen tähtäävään liikuntatoimintaan, eli liikuntatyön kohde on luokiteltu maahanmuuttajuudesta käsin, katson kunnallisen organisaation toimivan institutionaalista kategorisointia edustavalla tavalla. Maahanmuuttajuuden institutionaalinen kategorisointi, on voimakas ammattilaisten työtä määrittävä mekanismi, jolla tuotetaan kollektiivisia identiteettejä sekä poikkeavuutta, tuottaen paradoksaalisesti, kylläkin hyvää tahtoen, marginaalisuutta (Buchert 2015, 41).

Ulkomaalaistaustaiset ihmiset itse, joko liikkujan tai ohjaajan roolissa, eivät välttämättä tunnista rakenteissa olevia sosiaalisia ja kulttuurisia reunaehtoja, sillä omasta arjesta käsin pystytään näkemään vain pieni siivu suomalaisesta liikuntajärjestelmästä ja -kulttuurista. Näin ollen on melko mahdotonta hahmottaa, mihin kokonaisuuteen oma liikuntaryhmä tai jokin muu organisoitu liikuntatoiminta asettuu. Pimentoon jäävät myös organisoidun liikuntatoiminnan taustalla olevat yhteiskunnalliset ja liikuntakulttuuriset merkitykset. Negatiivisten kokemusten osuessa kohdalle on vaikea hahmottaa, mistä on kyse, eikä sattuneista tilanteista siten myöskään osata puhua ja ne tulevat harvoin suuremman yleisön tietoon. Negatiivisina kokemuksina ne jäävät kuitenkin liikkujien tai ohjaajien mieleen.

Vaikka liikkuja ymmärtäisikin, että tarjotut raamit ovat ahtaita ja lokeroivia, ei sellaisista olosuhteista silti välttämättä puhuta. Jo yksilöiden välillä tapahtuvissa eronteissa kuvailin, miten haastavaa oli päästä kiinni toiseuden kokemukseen, koska vahingoittavia tekoja ei haluttu muistaa ja ne laitettiin taka-alalle (ks. Elonheimo ym. 2021; Rastas 2004b). Lisäksi kevyen tuttavuuden perusteella, jota tutkijana ehdin ryhmäläisiin luomaan, ei välttämättä puhuta negatiivisista asioista. Vielä haastavampi on päästä kiinni eronteista syntyviin kokemuksiin silloin, kun ne eivät ole välittömiä, tässä ja nyt tapahtuvia, vaan ovat tulosta liikuntatoiminnan järjestämisestä tai syntyvät organisaatioiden toimintatavoista. Kuitenkin riittävän pitkä kenttätyö toi muutosten kautta näkyviin, millaisia negatiivisia vaikutuksia institutionaalinen kategorisointi ja eronteot saivat aikaiseksi.

Olin purkanut kenttäpäiväkirjaani haastattelutilanteen, joka tuli ilmi ”vahingossa”, muun keskustelun yhteydessä, vaikka olin kysynyt haastatteluissa naisilta liikuntaan liittyviä negatiivisia kokemuksia. Ikäviä muistoja jättänyt tilanne, joka liittyi eräällä toisella paikkakunnalla naisten vesiliikunnan toteuttamistilanteeseen, tuli puheeksi siinä vaiheessa, kun kysyin, mistä haastateltava haaveili.

Jos kysyy naisilta negatiivisista kokemuksista, siihen ei osata vastata, kysymys tuntuu olevan liian abstrakti ja liittyvään fyysisiin kokemuksiin tai muistoihin liikunnan harrastamisesta. Kuitenkin kun puhuimme uimisesta, josta moni nainen unelmoi, esille tulivat käytännöt, jotka aiheuttivat pahaa oloa. Uimahallin järjestelyt tuntuivat hänestä epäoikeudenmukaisilta ja turhauttavilta. (Kenttäpäiväkirja, 12.02.2019.)

Negatiivisesti sävytetyt kertomukset, jotka tulkitsin johtuvan institutionaalisisista eronteista, eivät liittyneet yksinomaan liikkujien kokemuksiin. Myös liikuntaryhmistä vastaavien työntekijöiden – koordinaattorien ja ohjaajan – kokemuksissa oli monenlaisia jännitteitä ja kokemuksia epäoikeudenmukaisuudesta. Tulkitsin niiden syntyvän ulkomaalaistaustaisille aikuisille suunnatun liikuntatoiminnan paikantumisesta organisaatiossa suhteessa muuhun hanke- sekä vakiotoimintaan. Turhautumiset liittyivät yhtäältä siihen, missä asemassa ulkomaalaistaustaisille naisille suunnattu liikuntatoiminta oli organisaatiossa, ja toisaalta siihen, missä asemassa työntekijät organisaatiossa työskentelivät.

Tarkastelen institutionaalista eronteista syntyneitä, negatiivisesti sävytyneitä kokemuksia toisena olemisesta, jaottelemalla ne kahteen alaluokkaan: *liikuntatoiminnan asema organisaatiossa* sekä *työntekijöiden aseman organisaatiossa*. Jako vastaa Thernbornin (2014) mukaista lähestymistä katsoa erontekoja yksilön mikrotasolta, ryhmän mesotasolta ja yhteiskunnan makrotasolta siten, että työntekijän asema vastaa yksilön ja liikuntatoiminnan asema ryhmäntason näkökulmia institutionaalisen kategorisoinnin aikaansaamina vaikutuksina. Makrotason eronteot liikuntakulttuurissa eivät tulleet aineistossa suoraan esille, joskin ne ovat tunnistettavissa vaikuttajana alempien tasojen taustalla (ks. Rönkkö 2020).

7.2.1 Liikuntatoiminnan asema organisaatiossa

Kuten edellä esitin, ovat institutionaaliset eronteet rakenteellisina toimintatapojen ylläpitäjinä hankalasti havaittavissa. Valinnat, joita organisaatioissa tehdään, voivat ensisilmäyksellä näyttää loogisilta ja perustelluilta. Jos kuitenkin valintojen taustalla on maahanmuuttajuudelle perustuva kollektiivisen identiteetin rakentaminen, saattavat valinnat piirtää rajoja eri lähtökohdista tulevien asiakkaiden väliin sekä ylläpitää kuiluja työyhteisön sisällä. Kenttätyön aikana syntynyt kuva siitä, että organisaation valinnoilla oli seuraamalleni liikuntatarjonnalle toiseuttava luonne, vahvistui aineistoanalyysin myötä. Työntekijöiden kipuilu kiteytyi kamppailuksi siitä, miten matalan kynnyksen liikuntatarjontaa luokiteltiin ja miten ryhmissä liikkuvia ihmisiä määriteltiin.

En avaa kaikkia organisatorisia ratkaisuja, joita tutkimuksen aikana tuli vastaan. En myöskään analysoi sitä, miksi toiminta ei kehittynyt osaksi kunnallista liikuntapalvelua, koska se ei ole tämän tutkimuksen tehtävänä. Jätän pohdinnat kehityssuunnista liikuntaorganisaatioiden muutostutkimuksen selvitettäväksi. Keskityn tässä luvussa tutkimuskysymyksen suuntaisesti siihen, millaista toiseutta ja ulkopuolisuutta työntekijät – lähinnä koordinaattorit – kokivat. Tarkastelun näkökulma on siis siinä, millainen suhde aikuisten matalan kynnyksen liikuntatoiminnalla³² oli kaupungin liikuntapalveluiden muuhun tarjontaan.

Matalan kynnyksen liikuntatarjonnan ambivalentti asema

Seuraamieni liikuntaryhmien aseman määrittely organisaation sisällä oli ristiriitainen. Riippuen siitä, mistä suunnasta toimintaa katsottiin ja ketkä katsoivat, oli tarjonta yhtäältä tärkeää ja tarpeellista, mutta samanaikaisesti marginaalista ja tuntematonta. Toimintaan kiinnittyi vastakkaisia merkityksiä, joissa joko pidettiin tarjottua palvelua välttämättömänä ja arvokkaana tai nähtiin se väliaikaiseksi, jolla ei ollut sen kummempaa roolia organisaatiossa. Matalan kynnyksen liikuntaryhmien ambivalentti luonne kiteytyy matalan kynnyksen liikuntapalveluiden koordinaattorina toimineen Ullan pohdinnassa siitä, miten kaupungin strategiassa toimintamallista puhuttiin.

³² Matalan kynnyksen liikuntaryhmillä tarkoitettiin lähiöissä järjestettäviä maksuttomia liikuntaryhmiä, joihin ei tarvinnut ennakoilmoittautua. Ryhmiä markkinoitiin kaikille kuntalaisille, ei yksinomaan ulkomaalaistaustaisille. Matalan kynnyksen ryhmiä on kuvattu tarkemmin luvussa 5.1.

Ihmettelen, mikä se kaupungin tieto-taito on, kun meidät on kirjattu kaupungin hyvinvointisuunnitelmaan, ihan että tämä toiminta pitää vakiinnuttaa, niin siinä on aika minimaalisesti selvitetty, että mikä se (toimintamalli) on, jos ei tiedä, mikä se on, niin miten sitä voi vakiinnuttaa. (HK_14.06.2021).

Kun toimintaa tunnettiin strategisella tasolla ylimalkaisesti ja sen rooli organisaatiossa ei ollut selvä, valui epämääräisyys toimintamallin paikantumisesta organisaatiossa myös alaspäin, käytännön tasolle saakka. Epäselvä asema ja rooli vaikuttivat siihen, miten kyseistä liikuntapalvelua markkinoitiin ja siitä puhuttiin osana kunnallista palvelua.

Sitä ei mielletty ei kaupungin toiminnaksi, ei niinku miksikään, ne (liikkujat) ei tienneyt, mikä se on ja miksi se on maksutonta, mikä tä on tämmöinen ja miten pääsee mukaan, sillä (avoimilla ryhmillä) ei ollut oikein näkyvää roolia kaupungin toiminnassa, se oli joku (nettisivujen) välisivun alasivun välisivu, siellä sitten kerrottiin hankkeesta, eikä tietoja päivitetty ja taas uusi sivu, jossa luki että ryhmiin pääset tästä ja taas uusi sivu, se oli hyvin sekava, että mikä meidän rooli on kaupungin liikuntapalveluiden kentällä, ja sitten liikuntapalvelut kuitenkin jossain hienoissa tilaisuudessa muisti mainita kuinka paljon kävijöitä ja maksutonta toimintaa on. (HK_14.06.2021.)

Koordinaattorin puheessa näkyy turhautuminen siitä, että vuosia kehitetyn toiminnan rooli ei ollut organisaatiossa selvä. Toiminnan kaksijakoinen luonne näkyi siinä, että yhtäältä kyllä tunnustettiin tuloksia, miten paljon maksuttomissa ryhmissä saatiin ihmisiä liikkumaan, mutta toisaalta ei tiedetty, mitä "he" matalan kynnyksen toiminnassa tekivät toisin. Kehitys oli kulkenut erillään. Organisaatiosta ulospäin suuntautuvassa viestinnässä oli matalan kynnyksen liikuntatarjonta sen tuloksellisuuden ja liikkujien eriarvoisuutta vähentävän luonteensa vuoksi kyllä esittelemisen arvoinen, mutta organisaation sisällä toiminnalle ei löytynyt näkyvää paikkaa eikä roolia. Kipuilu asemasta organisaatiossa ja työyhteisössä oli nähtävissä jo kaksi vuotta aikaisemmin käydyssä keskustelussa, jossa Ulla kiteyttää, miten yksin kehittämistyötä oli tehty.

On se niinkun... et vaikka me ollaan... et meidän hankkeesta kyllä puhutaan ehkä muualla piireissä enemmän, kun meidän omassa työyhteisössä, ja ehkä harva ees tietää, he sit vaan, että no, kun tää on semmoinen, et kun ne on ne maahanmuuttajien liikunta /.../ mitä enemmän meitä on tullu, työntekijöitä, niin hän (koordinaattori Venla) on saannu vahvistusta sille työlle. Et kun on ollu yksin, on ollu tosi yksin ja on sit joutunu kokee yhtä sun toista sekä työyhteisössä että sitten niinku toiselta puoleltakin tullut erinäisiä asioita, niin tavallaan ollu hirveen tärkeä se, että tässä hankkeessa on meitä ollut enemmänkin töissä. (HK_04.01.2019.)

Kehitetyn liikuntatarjonnan kaksijakoisuus ilmeni lisäksi siinä, että matalan kynnyksen liikuntatarjonta nähtiin Ullan mukaan tarpeellisena sellaisissa piireissä, joissa tunnettiin ulkomaalaistaustaisten ihmisten arjen kysymyksiä. Tulkitsin Ullan puheessa turhautumista tilanteeseen, jossa kumppanit kyllä tunsivat toimintaa, mutta omassa työyhteisössä taas "harva ees tietää", mistä matalan kynnyksen toimintamallissa oli kyse.

Aseman ja arvostuksen ristiriitaisuus näkyi siinäkin, millaiseksi eri hankkeiden rooli organisaatiossa nähtiin. Koordinaattoria harmitti se, että toisessa kehittämishankkeessa – Liikkuva koulu -hankkeessa –kahdelle työntekijälle oli solmittu vakituiset työsuhteet, mutta aikuisten avoimessa ryhmätoiminnassa tehtiin töitä määräaikaisilla sopimuksilla, joihin tuli säännöllisesti katkoksia. Eri hankkeilla ei ollut koordinaattorin mielestä yhtäläisiä mahdollisuuksia, toiset kun olivat tärkeämpiä kuin toiset.

Niin sen takii nää hankkeet, mitä on tullut, kaikki liikkuvat koulut ja muut, niin nää on ollu tosi tosi tärkeitä, mä nään siinä liikunta, kaupungin liikuntakentässä, että sieltä tapahtuu jotain muutoksia. Mut kyllä mä oon, mä taisin sanookin, että johtajalle sanoin, että jos liikkuvalla koululla, joka on toiminnu pikkusen kauemmin vaan kun me, niin heillä on vakituisia työntekijöitä ollut kaks vai kolme. Ja kaikille avoimessa harraste-liikunnassa, niin on nolla. Niin kyl se mun mielestä kertoo siitä. (HK_04.01.2019.)

Lähtökohdiltaan monenlaisten aikuisten tarpeisiin rakennettu ryhmäliikunta kehittyi organisaatiossa omia, muusta toiminnasta irrallaan olevia polkuja. Yhtäältä tarjonnalla oli kyllä vuosien historia, mutta toisaalta sitä koordinoitiin maahanmuuttajien kotoutumista edistävällä hankerahalla, joka osaltaan piti yllä jakoa perus- ja hanketoiminnan välillä. Jakolinja erimuotoisen liikuntatarjonnan välillä aiheutti työyhteisössä eriyttävää ajattelumallia sekä henkisiä kuiluja, jonka tuloksena matalan kynnyksen liikuntatarjonta sekä työntekijät jäivät organisaatiossa marginaaliin.

Historiassa muovautuneet kunnalliset liikuntapalvelut toteuttavat siten valtion politiikkaa ja lainsäädäntöä myös siltä osin, mitä Buchert (2015) kutsuu institutionaaliseksi kategorisoinniksi. Institutionaalisilla kategorisoinneilla, joilla pyritään hyväntahtoisesti ehkäisemään syrjäytymistä, tuotetaan kuitenkin samalla normaalitutta ja poikkeavuutta, joka johtaa paradoksaalisesti marginaalisten identiteettien syntymiseen ja marginaalisuuden lisääntymiseen (Buchert 2015, 18–19; 41).

Sosiaaliset kuilut

Institutionaalinen eronteko, joka johti toiminnan paikantumisen ”omalle ton-tille”, aiheutti eriyttävää ajatusmallia liikunnan organisoimisesta ”heille” ja sitä myötä eriarvoista asemaa suhteessa valtaväestölle miellettyyn tarjontaan. Kollektiiviseen identiteettiin nojaava institutionaalinen eronteko toi mukanaan sosiaalisia kuiluja, muuttaen siirtolaisten parissa tehtävän liikuntatyön erilliseksi muusta liikuntatyöstä. Sosiaaliset kuilut vaikuttivat siihen, että ihmisten taustan perusteella tehtävät toiseuttavat eronteot muuttuivat ”asioiden normaaliksi tilaksi” (Elonheimo ym. 2021). Lisäksi institutionaalinen eronteko aiheutti siinä työskenteleville muusta työyhteisöstä ulkopuolelle jäämistä ja katkonaisia työsuhteita.

Kuten edellisessä luvussa Ullan pohdinnasta ilmeni, profiloitui kehitetty toimintamalli työyhteisössä ”maahanmuuttajien liikunnaksi” huolimatta siitä, että matalan kynnyksen liikuntatarjonnassa puhuttiin kaikkien kuntalaisten lii-

kuttamisesta ja vältettiin tietoisesti ihmisten lokeroimista taustansa vuoksi. Eriytävä ajatusmalli johti siihen, että ulkomaalaistaustaiseksi tunnistettu kuntalainen miellettiin kuuluvaksi siihen ”toiseen toimintaan”, josta voi saada tietoa soittamalla sen työntekijöille. Seuraavassa esimerkissä Ullaa harmitti se, miten vieraskielisiä asiakkaita ohjattiin automaattisesti matalan kynnyksen toimintaan, vaikka sopivaa tarjontaa olisi saattanut löytyä myös niin sanotusta perustarjonnasta.

[tai] oli sit mikä vaan keissi, joka puhuu vähän murtaen suomea, niin se ohjataan soitamaan meille. Siinä ei oo mitään pahaa, mä en niinku, mutta tavallaan jotenkin mun mielestä koko ajan sieltä työyhteisöstä paistaa semmoinen pelko, että asiat on aina totuttu tekee tietyllä tavalla ja millään tavalla ei pystytä näkee muutosta ja ei pystytä ajattelemaan, että millä tavalla, eri tavalla, ihminen liikkuu. Et se on aina sitä, että tässä on nää työikäset ja tässä on nää seniorit ja tässä on nää ilmoittautumiset ja sit on ennakkoilmoittautumiset ja sit tää menee näin. Niin jotenkin se, että eihän tää liikuntatoiminta voi olla aina pelkästään sitä samaa. (HK_04.01.2019.)

Muu työyhteisö ei näyttänyt olevan valmis palvelemaan ulkomaalaistaustaisiksi ja sitä myötä erilaisiksi tunnistettuja kuntalaisia. Ullan pohdinnassa näkyi kaipuu siihen, että työyhteisössä olisi pysähdytty miettimään toimintatapoja, opittu kenties jotakin matalan kynnyksen toimintatavoista ja etsitty vaihtoehtoisia lähestymisiä totuttujen tilalle. Ullan kommentteista on luettavissa, että perustoiminnassa ei nähdä tarvetta sellaiseen toimintakulttuurin muutokseen, jolla saataisiin lähtökohtaisesti monenlaisia kuntalaisia käyttämään liikuntapalveluja.

Erillistoiminnan järjestämisen oikeutuksessa saattaa piillä ajatus siitä, että matalan kynnyksen tarjonnassa ihmisiä totutetaan liikkumaan, jonka jälkeen siirrytään perustoiminnan piiriin. Eli liikunnallisten kokemusten ja tiedon antaminen riittää, jonka jälkeen siirtyminen perustoiminnan ryhmiin tapahtuu jatkossa omaehtoisesti. Vaikka kotouttavien liikuntahankkeiden yksi tavoite oli vaikuttaa myös kunnallisiin liikuntapalveluihin sisältä käsin, jotta käytäntöihin tehtäisiin tarvittavia muutoksia (Peotta ym. 2022, 27–28), ei tässä organisaatiossa näyttänyt siltä, että toimintatapojen ja tarjonnan kehittämiseksi olisi nähty aitoa tarvetta.

Kuitenkin työntekijöille oli kertynyt kokemusta siitäkin, että perustoimintaan siirtyminen ei vaan toteutunut, vaikka Ulla oli siltana matalan kynnyksen ja perustoiminnan välillä. Koordinaattori Venla pohtii asia seuraavasti.

Tämä on jännä kuvio, että Ulla on kyllä ohjannut liikuntapalvelujen ryhmiä, perusliikunta tunteja ja zumbaa ja se on meille mielenkiintoinen, että maahanmuuttajataustaisia tämä ei ole saavuttanut, se nähdään sellaisena, miten sen sanoisin, etäisenä ja koetaan, että joudutaan eri tavalla niin kun sitoutumaan ja kausimaksut ja ilmoittautumiset, liikuntapalveluiden ryhmät ovat pitkälti muotoutuneet vakituisiksi ryhmiksi, että mä tunnen itseni ulkopuoliseksi ja vieraana ja vähän muukalaisena sinne, mutta kun perustetaan matalan kynnyksen harrasteryhmä, niissä lähdetään niin kun täältä omalta ylältä, porukat tule eripuolelta ja siitä muotoutuu niin kun meidän juttu ja meidän näköinen ryhmä. (HK_22.02.2019.)

Koordinaattori siis tunnisti, että tavat, miten liikuntapalvelujen perustoinnin ryhmiä organisoidaan ja toteutetaan, saattavat olla ulkomaalaistaustaisille kuntalaisille ulossulkevia. Ryhmät ovat muotoutuneet tietynlaisiksi ja ihmiset ryhmissä tuntevat toisensa sekä tietävät, miten liikuntaryhmiin pääsee. Ero liikuntapalveluiden perusryhmien ja matalan kynnyksen ryhmien välillä kiteytyy yhtäältä teknisiin seikkoihin, kuten ilmoittautumisiin ja kausimaksuihin, mutta toisaalta myös siihen, miten ”oma ryhmä” syntyy.

Sosiaaliset seikat ja niiden merkitys liikuntaryhmien muodostumisessa oli siis käytännössä tunnistettu. Koordinaattori ei niinkään puhu liikuntaryhmien fyysisistä kuormitustasoista tai erilaisista liikuntamuodoista, vaan nostaa merkittävään rooliin ”meidän kylän jutun”. Tulkitsen koordinaattorin tarkoittavan ”meidän näköisellä liikuntaryhmällä” yhteisöllisyyden ja kuulumisen tunteen tärkeyttä, sillä yhteisöllisyys tuo sosiaalista turvallisuutta. Lisäksi tunne omasta ryhmästä saattaa synnyttää positiivista painetta liikuntaharrastuksen jatkamiseksi.

Koordinaattorin puheesta voisi päätellä, että ”meidän näköinen oman kylän ryhmä” tarkoittaa heterogeenistä joukkoa eri taustaisia ja eri lähtökohdista tulevia ihmisiä. Kuitenkin ”meidän näköinen” toisessa kontekstissa, kuten esimerkiksi peruspalveluissa, voi tarkoittaa päinvastoin homogeenistä joukkoa liikkuja. Sellaisen käsityksen oli Anna saanut ohjatessaan matalan kynnyksen ryhmiä, sillä ihmiset halusivat liikkua ”omien joukossa”. Kun kyselin Annan näkemystä siitä, siirtyivätkö hänen ryhmissä liikkuvat naiset muuhun tarjontaan eteenpäin, käänsi Anna puheen juuri sosiaaliin seikkoihin, joista syntyy kuiluja eri tarjontamuotojen välille.

Eva: Löytääkö sun naiset liikuntapalveluiden ryhmiä, vai jääkö maahanmuuttajat erikseen pyörimään tähän, osaako he käyttää yleisiä palveluja, kaikkia palveluja mitä kaupunki tarjoa

Anna: Mä sanon miksi (ei löydä), mä huomasin että kun (hyvin hiljaisella äänellä)... he tulevat, suomalaiset, eivät halua... kun siellä on..., he haluavat enemmän suljettuja, jossa on omat, koska virallisesti kaikki ovat ystävällisiä, tässä lehdissä puhutan tasa-arvosta, todellisuudessa on toisinpäin, kuitenkin tehdään eroja.

(HO_18.06.2018.)

Väistämättä herää kysymys, miksi hyväksi ja tuloksia aikaan saavaksi koetusta toiminnasta kehittyi kuitenkin erillinen, muusta liikuntatarjonnasta irrallinen palvelu, ilman sen kytkemistä organisaation perustoimintaan, saatikka että siitä olisi otettu opiksi. Väitän, että syy siihen piilee tavassa rakentaa sosiaalisia kuiluja, jotka jakavat ihmisiä omiksi, suomalaisiksi miellettyihin, ja toisiksi, maahanmuuttajiksi miellettyihin, jolloin lähtökohtaisesti ”heille” suunnattu palvelu asettuu erilleen kantaväestön palveluista.

Matalan kynnyksen toiminta kytkeytyi kehittämiskohteena maahanmuuttajuuden kollektiiviseen identiteettiin ja värittyi sitä mukaa työyhteisössä muusta tarjonnasta erilliseksi palveluksi. Vaikka koordinaattorit olivat työyhteisön jäseniä, paikantuivat he työyhteisön reunamille. Ullan pohdinnat siitä, että heidän tekemisiänsä tunnettiin muissa piireissä – maahanmuuttotyön kentillä –

enemmän, kuvastaa sitä, miten ulkomaalaistaustaisten ihmisten liikuntakysymykset mielletään "tavanomaisen" työn piiriin kuulumattomiksi ja joita hoitavat sinne erikseen palkatut henkilöt.

Sosiaalisten kuilujen vaikutuksesta matalan kynnyksen liikuntaryhmien paikantuminen marginaaliin vaikutti myös ryhmien ohjaajiin ja heidän asemaansa. Kenttätyön edetessä ajattelin yhä enemmän ohjaajien tekemää työtä. Ullan kanssa käymieni keskustelujen jälkeen reflektoin asiaa kenttäpäiväkirjaan seuraavasti.

Toi on jännä, monella tavalla mä kuulen tota yksinäisyyttä, kun mä seuraan Annan työtä ja hänen puhetta, niin sieltäkin pomppaa välillä sitä, että tässä asiassa olette semmoisia pioneereja tai polkujen avaajia. Ja vaikka teitä on monta nyt tässä hetkessä, jotenkin kuulen tätä yksin tekemisen juttua, että noi hoitaa? (Kenttäpäiväkirja, 18.08.20218.)

Tapaus: Uimahallin suljetut ovet

Edellä osoitin, miten monenlaisia vaikutuksia institutionaalinen eronteko toi tullessaan paitsi työntekijöille myös itse toiminnalle. Silti voisi ajatella, että siirtolaisille kohdennettu liikuntatoiminta parantaa liikkumisen mahdollisuuksia niille, jotka erinäisistä syistä eivät käytä yleistä tarjontaa. Näin varmaan onkin erityisesti uimahallien sukupuolittuneiden käyttäjävuorojen ansiosta (ks. www.fimu.org). Kuitenkin juuri naisille suunnatun käyttäjävuoron yhteydessä ilmeni järjestelyjä, joita on vaikea pitää oikeudenmukaisina, saatikka nähdä järjestelyjen tukevan naisten liikunnallista elämäntapaa.

Haastattelussa Hawo kuvaili erään toisen kaupungin käytäntöä, jossa uimahallin ulko-ovea pidettiin lukossa. Sisään pääsemiseksi naisten ja tyttöjen oli odoteltava ulkona. Monta vuotta aiemmin olin itsekin törmännyt erikoiseen järjestelyyn, mutta en tiennyt käytännön olevan edelleen voimassa. Koska vain naisille varattuja vuoroja oli ylipäättään vähän saatavilla, tultiin uimahallille oman kaupungin lisäksi myös muilta paikkakunnilta. Sisään pääsemisen käytännöt olivat kuitenkin sellaiset, että uinnin onnistumisesta ei voinut etukäteen olla varma.

Hawo: Xxx on yksi paikka missä on naiset, maahanmuuttaja.

Eva: Olet sä käynyt siellä uimassa?

Hawo: Joo, joo.

Eva: Minkälaista siellä on?

Hawo: Tosi hyvä, mutta paljon paljon... sinne tule, mutta pitkä jono. Jos riittävästi ottavat sisälle, muut ihmiset lähtevät takaisin kotiin.

Eva: Kaikki ihmiset eivät siis pääsee sisälle?

Hawo: Ei pääse.

Eva: Onko se hyvä?

Hawo: Ei...mutta se on tärkeä, jos he ottavat kaikki sisälle...se on... jos tule jotain, tapahtuu... se ei ole hyvä, mutta ihmiset jos tule, he jonossa koko ajan ja seisovat, pitää takaisin kotiin, ei ole hyvä... monta kertaa minullakin on...

Eva: Jouduit menemään takaisin?

Hawo: Menin täältä bussilla yksi tunti ja seison yksi tuntia (oven takaa) ja en pääse... ja takaisin tuntia... kolme tuntia menee.

(HL_2_300.8.21.)

Hawolta kyllä löytyi ymmärrystä sisäänpääsyn rajoittamiselle, mutta toisaalta äänessä oli pettymys niiden puolesta, jotka joutuivat jonottamaan sisäänpääsyä ulkona. Järjestely turhautti Hawoa, mutta toisaalta häntä hävetti se, kun jonossa tapeltiin sisäänpääsypaikoista.

Eva: Missä te siellä odotatte?

Hawo: Ulkopuolella, jos on kylmä tai kuuma, seisoo ulkopuolella.

Eva: Sisälle ei pääse...hmm... minkälainen ratkaisu sinne pitäisi olla, mitä sä ajattelet, mitä siinä pitäisi tehdä, koska ei sekään ratkaisu ole hyvä?

Hawo: Eee... pitää kyl tehdä... saa toinen paikka, että jos yksi paikka...ihmiset ei riitä, koko ajan he joutuvat seisoo ja taas joutu takasiin kotiin, ei ole hyvä... saada toinen paikka.

Eva: Joo.

Hawo: Ja samanlainen kun naise, toivotaan...esimerkiksi ennen oli, ennen kun olin uimassa, se pääsi ennen sisälle... siellä tapahtuu jotain, en tiedä, mitä tapahtuu, mutta jälkeen he kielletty sisään, he sanovat seisokaa ulkona, he seisovat ulkona, tällä hetkellä ei pääse sisälle, he huutavat ja...

Eva: Siis henkilökunta huutaa?

Hawo: Ei.

Eva: Naiset?

Hawo: Naiset joo, he huutavat ja he jono... jokaisen ohi... ja ei ole hyvä.

Eva: No mut, kun he päästävät ovesta, laskevatko montako pääsee ovesta sisälle?

Hawo: Ei, he antavat numero, jos numerot loppu, (hiljaisuus) muut ihmiset eivät pääse, lähtevät takasiin kotiin.

Eva: No ei ole ihme että huutavat.

Hawo: Jotkut ihmiset... he tulevat jonoon, jos on pitkä näin, jono on pitkä, he ei menevät perään, he katsovat joku tunne ja sanovat ha.,

Eva: Tuntee tutun?

Hawo: Tutun jo... moi mitä kuulu... heti menee ja muut ihmiset näin ja he huutavat ja menee sekaisin (lyö käsiä yhteen) huh.

(HL_5_12.02.19.)

Pitkäaikainen säästä riippumaton jonotus on epäinhimillistä etenkin, kun ei ole varmuutta uimaan pääsemisestä. Menettely pakottaa naiset ottamaan erilaisia keinoja käyttöön, jotta oma uinti voisi toteutua. Tuloksena on huutoa ja tapelua paikasta jonossa, mikä saattaa ulkomaalaistaustaiset naiset sivusta katsottuna huonoon valoon, koska "eivät osaa käyttäytyä". Hawo kuitenkin muisti myös sellaista aikaa, kun ovet eivät olleet lukittuna ja uimaan pääsi samoilla ehdoilla kuin muissakin uimahalleissa. Hawon mielestä jokin tapahtuma tai väen paljous muutti käytäntöjä. Naisille suunnattuja vuoroja vähennettiin remontin yhteydessä, jolloin ruuhkaa syntyi tarjonnan vähenemisen myötä.

Väestön moninaistuminen tuo paineita palveluiden muokkaamiselle. Se, mihin suuntaan palveluja muokataan, on poliittisen päätöksenteon tulos, jossa punnitaan yhtäältä monista lähtökohdista tulevien liikkujien tarpeita ja toisaalta päätösten sopivuutta julkiseen puheeseen ja yleiseen mielipiteeseen. Järjestelyt ulkomaalaistaustaisten naisten uintimahdollisuuksien parantamisesta nostattiivat 2000-luvun lopussa julkisen kohun suomalaisiksi luokiteltujen naisten syrjinnästä ja asiasta tehtiin kantelu eduskunnan oikeusasiamiehelle. Apulaisoikeusasiamiehen päätös; Dnro 208/4/08 linjasi 16.06. 2009, että uimahallijärjestelyt eivät riko syrjintäkieltoja ja yhdenvertaisuuden tosiasialliseksi toteutumiseksi

tarvittavat positiiviset erityistoimet ovat sallittuja, mikäli ”erityiskohtelulla on hyväksyttävä tarkoitusperä ja se on oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään”.

Ulkomaalaistaustaisten naisten vesiliikuntaan liittyvä julkinen kannanotto ei rajoittunut yksinomaan yhteen uimahalliin. Tehdystä kantelusta on luettava, että syynin alla olivat monen muunkin kaupungin uimahallit. Samaan ajankohtaan ajoittui toiminnan koordinaattorin kertomus siitä, mitä tapahtui, kun heidän kaupungissaan haluttiin edistää ulkomaalaistaustaisten naisten vesiliikuntaa. Siitä syntyi vyyhti, josta Venla kertoi seuraavasti:

Minulla oli alkuvaiheessa haasteellista, kun uimatoiminta oli esillä ja halusimme läheteä sitä edistää ja halusimme kaupungin eri puolille järjestää yhteisesti uinteja, jotta voisimme ottaa huomioon asiakkaiden toiveet /.../ hankimme yhteen halliin verhot, että toiminta onnistuu, kävimme liikuntapalveluissa keskustelut ja päätyimme siihen, että verhot asennetaan ja siitä nousi mekkala, kun media sai siitä kuulla ja jouduin myrskyn silmään... ja siitä oli vakavat seuraukset, että jouduin suojaamaan itseäni... sain tuen esimieheltä ja poliisilta... se oli silloin tosi haasteellinen tilanne ja oli aika pelokas... ja mun läheiseni olivat huolissaan /.../ mulle tämä oli ainutkertainen ja se oli yllättävä, tässä on sillä tavalla myönteistä että uimahallilla ei ole konfliktitilanteita tullut, verhot palvelevat muitakin toimijoita, ei se ole vaan tietyille suuntautunut. (HK_22.02.2019.)

Ulkomaalaistaustaisten naisten uimataidon edistämisestä ja vesiliikunnan järjestämisestä tehtiin mediassa kärjistyneitä tulkintoja, joiden seurauksena työntekijä joutui uhkaavaan tilanteeseen. Vaikka naisten vesiliikuntaa edistävät toimenpiteet, tässä tapauksessa verhot, olivat olleet hyödyllisiä kaikille uimareille, nähtiin uimataidon edistämisessä uhkia, jotka synnyttivät vastarintaa. Ylimitoitettu reagointi, johon koordinaattori haki poliisilta suojelua, kertoi siitä, että ulkomaalaistaustaisten naisten vesiliikuntaan liittyvät kysymykset olivat nousseet poliittisesti tulenaroiksi aiheiksi. Sellaisissa olosuhteissa käytännön päätösten tekeminen yhdenvertaisten liikuntaolosuhteiden turvaamiseksi aiheutti sosiaalista painetta, jonka lopputuloksena oli Hawon kertomus vuosia kestäneestä epäinhimillisestä järjestelystä uimahallin ovella.

Uimahallin suljettujen ovien takana seisovilla naisilla ei ollut sellaista valtaa, johon tukeutuen he olisivat saaneet äänensä kuuluviin ja inhimillisempiä käytäntöjä edistetyksi. Tilanteeseen joko piti sopeutua tai lähteä kotiin. Vesiliikunta on Suomessa kuitenkin taustasta riippumatta yksi naisten suosituimpia liikuntamuotoja (Purhonen 2014, 159), johon moni haastateltava kaipasi lisää mahdollisuuksia sekä opetusta uimataidon parantamiseksi.

Tapauksen syvällisempi tarkastelu osoitti sen, miten maahanmuuttajuu-teen kiinnittyvä institutionaalinen eronteko yhtäältä muuttaa epäoikeudenmukaiseksi koetun käytännön ”normaaliksi tilaksi”, jota voidaan jatkaa monia vuosia. Toisaalta eronteko tarjoaa polttoainetta nationalistisille projekteille, joiden tuloksena poliittinen ilmapiiri kärjistyy ja yhdenvertaisten uintimahdollisuuksien järjestämiseen ei uskalleta panostaa.

7.2.2 Työntekijän asema matalan kynnyksen toiminnassa

Kenttätöyön aikana pohdin usein, kuinka vaativaa ohjaustyö ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmissä oli ja miten epävarmassa tilanteessa ohjaajat työskentelivät. Ohjaajien vastuu oli suuri ja ohjaustyön lisäksi aikaa kului merkittävästi oheistyössä: toiminnan markkinoinnissa, yhteydenpidossa ryhmäläisiin, naisiin lähemmin tutustumisessa, liikuntaneuvonnassa ja muissa toimissa. Ryhmäläisten monikielisyys vaati ohjaajalta ylimäärästä aikaa kommunikation onnistumiseksi. Lisäksi ryhmäläisten liikunnallisten ja fyysisten kuntotasojen skaala oli laaja, mikä lisäsi ohjaajan työskentelyn vaativuutta. Työn haasteellisuudesta olin kirjoittanut jo aivan kenttätöyön alussa seuraavasti:

Liikunnallinen taso on hyvin kirjava: mitä yhdessä ryhmässä pystyy tekemään, sitä ei voi toisessa ryhmässä tehdä, jo yhden ryhmän sisällä on hyvin eritasoisia liikkujia. (Kenttäpäiväkirja, 02.11.17).

Ohjaajat ponnistelivat sen eteen, että naiset voisivat tuntea turvallisuutta, että he saisivat liikunnasta hyvän kokemuksen ja jatkaisivat ryhmäliikuntaa. Samalla työntekijöillä oli epävarmuutta siitä, miten ulkomaalaistaustaisten naisten suosimat liikuntaryhmät asettuvat kunnalliseen organisaatioon ja miten ryhmien jatkuvuus sekä integrointi muuhun toimintaan organisoidaan. Huoli ryhmäliikunnan jatkuvuudesta ei kuitenkaan näkynyt osallistujille saakka, sillä aiheesta ei puhuttu pukuhuoneissa tai liikuntasaleissa. Ryhmäläisille toiminta näyttäytyi vakaana. Tuntien loppuessa sisätiloissa keväällä naiset tiesivät, että syksyllä taas jatketaan. Sillä toimintalogiikalla liikuntaryhmää oli markkinoitu ystäville ja saatu itsekkin tietoa liikuntatunneista. Kahden kenttätöyvuoden jälkeen olin tiivistänyt ohjaajan tilanteen päiväkirjaani seuraavasti:

Annan asema työntekijänä: ei kontakteja hankkeen muiden ohjaajien kanssa, ei myöskään organisaation vakio-ohjaajien kanssa, määräaikaisuus, muuttuva tuntipalkka, ei työsopimusta (Kenttäpäiväkirja, 13.03.2019).

Annan kertomukset työnteosta ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntaryhmistä sisälsivät vastuun kantamisen ohella monenlaista epävarmuutta ja väliaikaisuutta, joihin hän itse ei pystynyt paljonkaan vaikuttamaan. Toiminnan paikantuminen organisaatiossa määritteli työnteon ehtoja, jotta synnyttivät puolestaan epävakautta liikuntaryhmien ohjaajille. Työyhteisöön kuulumisella tai kuulumattomuudella on merkitystä siihen, millaiseksi rakentuu luottamus ulkomaalaistaustaisen ohjaajan ja yhteiskunnan välillä. Ei ole siis samantekevää, millaisia työsuhteita³³ kunnallinen organisaatio ulkomaalaistaustaisille ohjaajille tarjoaa.

³³ Ohjaajat työskentelivät tässä kunnallisen organisaation hallinnoimassa liikuntatarjonnassa osin seurojen kautta palkattuina tuntiohjaajina ja osin suoraan, kotouttamishankkeiden palkkaamina ohjaajina. Koska työntekijän näkökulmasta katsottuna, ei ole merkitystä,

Seuraamani matalan kynnyksen liikuntaryhmät olivat osa kunnallista palvelutarjontaa, jossa yhdistyi kaksi tavoitetta: tarjota taustasta katsomatta kuntalaisille helposti saatavissa olevaa ryhmäliikuntaa ja samalla toteuttaa kotouttamiseen tähtäävää liikunnan kehittämishanketta. Ratkaisu oli sinänsä kuntalaisia yhdistävä, mutta toteutus, jossa tarjonta järjestettiin joko ohjaajia seurojen kautta kierrättämällä tai vuosittain kehittämishankkeiden kautta palkattuina, marginalisoi työntekijöitä kunnallisesta työyhteisöstä.

Anna päästyä ohjaustyöhön kiinni hänen suhteensa ryhmien ohjaamiseen rakentui kunnallisen organisaation kautta. Annan ammattitaito huomattiin ulkomaalaistaustaisten kuntalaisten neuvonnassa ja siitä sai alkunsa hänen seitsemisen vuotta kestänyt liikuntaryhmien ohjaustyö.

Eva: Miten sä sait sen tunnin, miten sä aloitit?

Anna: Se on hassu, mä olin starttikurssilla, se oli joku kaupungin

Eva: Kuka järjesti starttikurssin

Anna: No se on kaupunki, nii (kielen oppimisen) starttikurssit,

Eva: Ja sä et osannut suomea silloin?

Anna: joo enne kun muutimme, tässä kurssissa olivat ihan aikuisopistossa ja siellä olivat kaksi maahanmuuttajien avustajat, he auttavat kelan paperit.

Eva: Maahanmuuttajien neuvonta?

Anna: Joo, neuvonta, joskus ma tulen tunnin jälkeen, tule siellä ja ma puhun missä ma voisin etsiä työn ja missä ma voisin opiskella /.../ siellä oli (maahanmuuttotyön) koordinaattori ja he etsivät Xxxx (liikuntapalveluiden koordinaattori) kanssa, kuka ohjaaja yksi tunti, he etsivät ohjaaja naisille monikulttuurinen... aa liikunta..

Eva: Eli sä aloitit heti monikulttuurisessa ryhmässä ohjaamisen.

Anna: Joo, joo mä sanoin, että mä en osaa suomea ja he sanoi ei haittaa, mä sanoin jotain englanniksi ja hän (maahanmuuttotyön koordinaattori) käänsi ja tästä mä sain ensimmäinen tunti, sen jälkeen... siellä oli joku muslimilaiset naiset, mutta se oli liian vähän, yksi kerta viikossa ja mä sanoin Xxxx (koordinaattori Venlalle), että he haluavat enemmän ja hän lisäsi tunnit, silloin kaksi tunti, silloin pikkuhiljaa he tarvivat enemmän ja enemmän ja mä otin lisä tunteja

(HO_18.06.2018.)

Epävakaa työ

Keskustellessani Annan kanssa ohjaustyöstä hänen puheensa kiinnittyi kunnalliseen organisaation. Tulkitsin hänen mieltävän itsensä kunnalliselle liikuntapalvelulle tuntityötä tekeväksi ohjaajaksi, vaikka käytännössä korvaus tehdystä työstä kierrätettiin eri liikuntaseurojen kautta. Ratkaisulla oli vaikutusta siihen, missä olosuhteissa Annan ammattitaitoa vaativaa ohjaustyötä teki. Annan asema osin seurojen sekä osin hankkeen kautta palkattuina aiheutti tilapäisyyttä, koska työsuhteisiin tuli ohjauskausien päätyttyä katkoksia. Hankemuotoisesti järjestetyn ohjaustyön organisointi tuotti ulkopuolisuutta, epävarmuutta, väliaikaisuutta ja haavoittuvuutta, koska työntekijöiltä puuttui neuvotteluasema. Valittavana oli joko tuntityön ottaminen vastaan tai siitä kieltäytyminen (vrt. Silfver 2010). Annan kokemus tuntipalkka- sekä työsopimusneuvotteluista kertoi ka-

kuka työsuhdetta tarjoaa – työlainsäädäntö on toimijoille sama – en jatkossa erottele, oliko kyseessä seuran kautta maksettu työ vai kunnan liikuntahankkeen maksama korvaus.

rulla tavalla työntekijän marginaalisesta asemasta, jossa neuvotteluvara oli olematon.

- Anna: Viime vuonna oli tilanne... he sanoi, että (tuntipalkka on) 17 euroa, mutta minä sanoin, että sellaisella palkalla en työskentele, koska ennen oli 30 euroa, he sanoi että pilottiprojekti loppui ja sun palkka on nyt 17 euroa, sanoin et näillä rahoilla en tule, etsikää toinen
- Eva: Tiedätkö paljonko liikunnaohjaajan tuntipalkka on?
- Anna: Mulla on vaikea, koska mä en osaa itse arvioida
- Eva: Oletko sinä samassa asemassa, kun kaupungin muut liikuntaohjaajat?
- Anna: En tiedä
- Eva: Sä et tiedä
- Anna: Koska ei kuka sano, esimerkiksi, kun työskentelen Xxxxx (toinen kaupunki), siellä mulle maksetaan 27 euroa, mutta siellä mulla on niinku kaikki valmiina, ole hyvä ja ohjaa, kaikki on organisoitu, ymmärrät sä, 27 euroa on jo aika hyvä, koska minä ei ole niin top ohjaajaa ja edelleen, mutta täällä työskentelen jo 7 vuotta ja kun he mulle niin kun kerroin vuosi sitten sanoivat että 17€, niin mä... (hiljaisuus, pettymys) miten he... miksi he teki sellaisen päätöksen...en ymmärrä tähän saakka...

(HO_18.06.2018.)

Anna epäili, että näin merkittävän tuntipalkan alentamisen takana olisi ollut laskelmointi siitä, että tuntiohjaajana hän ei ole tietoinen yleisistä käytännöistä. Ulkomaalaistaustaisena henkilönä Annalta puuttui tieto liikunta-alan palkkatasosta, mutta hänellä oli kuitenkin sen verran kokemusta muualla tehdystä ohjaustyöstä, että hän pystyi arvioimaan, millainen palkkataso oli ylipäänsä kannattava.

- Anna: He ehkä laski sen varaan, että minulla ei ole informaatiota ja että suostun, mutta minä en suostunut, sanoin että en tule tekee töitä, sen jälkeen koordinaattori soitti minulle ja selitti, mitä me voimme tehdä, minä sanoin että ei, koska ma realistisesti laskin että se on raskas fyysinen työ, mä olen tietoinen, miten se vaikuttaa minun terveyteen, kuinka paljon mun pitää ottaa tunteja että saisin riittävästi palkkaa, arvoa vastaava palkka /.../ minua loukkasi koska sä työskentelet organisaatiolle, kasvatat ryhmiä, ryhmiä ja näytät tulosta, koska ymmärsin että ei heillä kaikissa ryhmissä käy näin paljon ihmisiä /.../ tunnen että omalta puolelta mitä teen heidän hyväksi, se on niin paljon enemmän, työskentelen itsenäisesti. Sain mieheltäni naisten päiväksi lahjaksi kajarin, ajatteletko että joku maksoi mulle siitä? et joku maksaa mulle työvaatteita?
- Eva: Maksettiinko sulle työvaatteita?
- Anna: Ei, tossut ostin itse itselle ja housut, jotka kuivuvat nopeasti. yhdeltä puolelta... toiselta puolelta en haluaisi siihen mennä, haluan tehdä työni hyvin.

(HO_18.06.2018.)

Hankkeisiin palkatuilla ulkomaalaistaustaisilla tuntiohjaajilla on harvoin tietoa alan tuntipalkkoista tai yleisistä työehdoista etenkin, mikäli kokemusta suomalaisesta työelämästä on vähän. Annalle tuntipalkkainen ohjaustyö oli ensimmäinen työsuhde Suomessa, eikä hänellä ollut kokemusta vakituisesta liikunnaohjaajan palkkatyöstä. Näin ollen hänellä ei ollut myöskään kokemusta, mitä

tehtäviä tuntiohjaajat yleisesti katsoen hoitavat, miten varusteita sekä työvälineitä hankitaan ja millä palkkatasolla alalla tuntityötä tehdään.

Ulkomaalaistaustaisten ihmisten työtä tarkastelleissa tutkimuksissa on osoitettu, miten perehdyttäminen ja työnantajan tuki jäävät monesti liian vähäisiksi (esim. Silfver 2010; Laurén & Wrede 2010). Lisäksi työelämän muutokset ja pirstaloituminen ovat lisänneet työn ja sen tekijän tilapäisyyttä ja epävarmuutta, jolloin ulkomaalaistaustaisille henkilöille yhteiskunnan vieraina jää muodollisten ja epämuodollisten institutionaalisten käytäntöjen vuoksi marginaalinen asema (Wrede 2010; Krivonos 2021, 165; Ahmad 2010).

Edellä esitetyssä katkelmassa näkyy ohjaajan kokema epäoikeudenmukaisuus siitä, miten häntä kohdeltiin vastuuta kantavana ammattilaisena. Yhtäältä ohjaajan tehtävien määrittelemättömyys sekä perehdyttämisen vähyys sekä toisaalta ohjaajan halu hoitaa työnsä hyvin johtivat siihen, että Anna otti ryhmien ohjauksen lisäksi vastuulleen markkinoinnin ja yhteydenpidon ryhmäläisiin. Ryhmien ohjaamisesta muodostui huomattavasti laajempi kokonaisuus kuin mitä Anna tuntiohjaajana toisessa kaupungissa oli hoitanut. Anna pohdiskeli omaa panostusta työhön suhteessa organisaatioon, joka oli hänet työsuhteeseen palkannut: ”tunnen, että omalta puolelta, mitä teen heidän (organisaation) hyväksi, se on niin paljon enemmän, työskentelen itsenäisesti”.

Palkkatason lisäksi vertauskohteeksi nousi myös tuntiohjaajan työn sisältö. Kun toisessa kaupungissa Annan työ tuntiohjaajana oli ainoastaan ryhmien ohjaaminen, oli tutkimissani ryhmissä hänen työkuvasa ja vastuunsa huomattavasti laajempi. Markkinoinnin ja järjestelyjen lisäksi Annan tekemisiin sisältyi näkymätön työ sosiaalisesti turvallisen ilmapiirin luomiseksi (ks. luku 6.2.3), mikä tarkoitti yksilöllisten kohtaamisten lisäksi vuorovaikutusta ennen ja jälkeen ohjaustunnin sekä rupatteluja naisten kanssa pukuhuoneissa. Annaa mietitytti se, mitä tuntipalkka oikeasti korvaa.

Mitä he maksaa, se on puoli mun työ, se on totta, mä printataan itse mun listat, mä joka kerta valmistan paperit, osallistujalistat /.../tulen ennen ja lähden, laitan ovet kiinni, otan alussa avaimet, kauden lopussa vien avaimet, no mulle maksetaan vaan niistä tunteista, joita ohjaan. (HO_18.06.2018.)

Käytännöt kahdessa kaupungissa olivat selkeästi poikkeavat: toisessa vastuuta oli vähemmän ja tuntipalkka isompi mutta toisessa oheistyötä enemmän ja palkka pienempi. Ohjaajan kannalta kokonaistilanteen hahmottamista vaikeutti lisäksi ostopalveluna hankittu tuntiohjaus, koska silloin vastuu työntekijästä siirtyy seuralle. Sellainen ratkaisu mutkistaa työehtoneuvotteluja entisestään.

Muuttuvien tuntipalkkojen ja työolojen lisäksi epävarmuutta aiheutti myös tieto tulevista muutoksista ja uudelleenjärjestelyistä, joista Annalla ei ollut tarkkaa tietoa, mutta joihin hänelle oli kaavailtu jokin rooli. Anna ymmärsi, että tähän saakka kaupungin omana toimintana ollut matalan kynnyksen ryhmäliikunta siirrettäisiin uuden, sitä varten perustetun seuran järjestettäväksi. Häntä ei kuitenkaan ollut osallistettu tulevien suunnitelmien tekemiseen.

He haluavat ostaa palveluita, ostopalveluita ihan seuralta ja maksaa joo... koska nyt ihan peuhatpäivät (perheliikunta), ennen se kuului liikuntapalvelulle, tällä hetkellä he sanovat, että perhepeuhat kuuluu seuralle ja he haluavat, että mä koordinoida sitä, no se ei ole vaikea, jo...en tiedä mitä he haluavat... mä luulen, että he ovat joku tulevaisuuden suunniteltu, no me emme tiedä, me olemme tosi alhaalla, ma olen tosi alhaalla, siellä ma olen apuohjaaja, en tiedä mitä tapahtuu siellä... ylhäällä /.../ma ajattelen, että he siellä ylhäällä tietävät jotain, mitä haluavat, ja me (ohjaajat) olemme... minä olen kuin täyteen panija. (HO_18.06.2018.)

Annan kertomus kuvastaa hierarkkista asetelmaa, joka vallitsee toimintaa suunnittelevien ja sitä käytännössä toteuttavien osapuolten välillä ja jossa kokemukset eivät välity tarpeeksi sille tasolle, jossa päätöksiä tehdään. Vaikka uuden koordinaattorin tulon myötä Annan rooli ryhmien suunnittelussa oli kasvanut, hänen osaamiselleen kenttätöiden tuntijana ei ollut strategisten muutosten tekemisessä käyttöä.

Kehno asema sekä työehtojen tuntemisen ja kokemusten vähyys pakottavat marginaaliin jääviä työntekijöitä joustamaan ja tekemään vaikeita valintoja, jotta työnsyrjästä voisi pitää kiinni (ks. Alho 2010). Annan kohdalla ratkaisu pysyä epävakaassa työssä ei perustunut niinkään perheen taloudelliseen tilanteeseen, vaan johtui pikemminkin hänen *minä*-kuvastaan aktiivisena ja itsenäisenä ihmisenä. Seuraavassa katkelmassa Anna pohtii rahallisen korvauksen merkitystä suhteessa työstä saatavaan arvostukseen.

Anna: Mies sanoi, miksi sä otit tämän tunnin, meillä on riittävästi rahaa ja hyvä asunto.

Eva: Olisiko hän halunnut, että sä jäät kotiin?

Anna: Hänellä ei ole väliä, onks mä töissä vai ei ja hän ei ole koska sanonnu, no sinä istu kotona, sinä laiska... ei, ei, myöhemmin hän sanoi, kun mun palkka on sama kun työmarkkinatuki, miksi sinä teet tämmöinen (rankka) työ jos se on sama raha, voit olla ihan kotona, mä sanoin mä en pysty, se on ihan oma arviointi, mä en pysty ihan saada rahaa sosiaali, no kelasta, valtiosta, mä halun tehdä jotain, ei istua kotona.

(HO_18.06.2018.)

Annan hoitaessa tuntiohjaajana työnsä kokonaisvaltaisesti näytti siltä, että hänen valintojensa vaakakupissa painoi enemmän liikuntamahdollisuuksien tarjoaminen naisille, jotka muuten olisivat jääneet liikuntaharrastuksen ulkopuolelle, kuin epävakaata työsuhdetta ja alhainen korvaus. Hänelle ryhmien ohjaaminen tarjosi paitsi mieluisan työn liikunnan parissa myös vertaisille eli toisille muutostaustaisille naisille ovien avaamista liikuntamaailmaan. Juuri toisten naisten tukeminen peilaten omaa todellisuuttaan ulkomaalaistaustaisena naisena suomalaisessa yhteiskunnassa merkitsi Annan kohdalla valintojen tekemisiä. Voisi sanoa, että naisten ryhmien ohjaaminen oli Annalle kutsumustyö. Henkinen side ryhmäläisiin sekä naisten osoittama luottamus ohjaajaan vaikuttivat myös osaltaan siihen, että Annalta löytyi joustamista organisaatiossa tehdyissä muutostilanteissa.

Kahtia jakaantunut paikantuminen

Monesti ohjaustuntien jälkeen, kun lähdimme yhtä matkaa pois tai kuljimme samassa autokyydissä, kuuntelin Annan mietteitä työnteosta naisten liikuntaryhmien parissa. Kahdenkeskeiset keskustelut kertoivat siitä, kuinka ulkopuoliseksi Anna tunsu itsensä, vaikka hän oli ohjannut naisten ryhmiä jo seitsemän vuotta. Annan puheessa vuorottelivat usein "me" ja "he" -positiot, joiden tulkitsin kertovan kahtia jakaantuneesta paikantumisesta eli siitä, että ohjaaja koki kuuluvansa välillä "meihin" ja välillä "heihin". Ryhmästä puhuessaan Anna käytti ilmaisua *me* ja toimintaa järjestävästä organisaatiosta ilmaisua *he*.

Kahtia jakaantuneella paikantumisella tarkoitan yhtäältä Annan vahvaa sitoutumista olosuhteista huolimatta ohjaajana toimimiseen ja ryhmäliikunnan kehittämiseen mutta toisaalta organisaatiosta irrallaan olemista. Sitoutuminen näkyi erityisesti siinä, miten Anna otti naiset yksilöllisesti huomioon sekä etsi keinoja uusien naisten tavoittamiseksi (ks. luku 5.3). Kuitenkin ohjaajan suhde toimintaa järjestävään organisaatioon oli luonteeltansa etäinen. Löyhistä suhteista ja irrallaan olemisesta kertoi se, millaisena Anna näki oman suhteensa organisaatioon. Esimerkkikatkelmassa tiedustelin, miten hänen vuosien kokemustaan ja monipuolista osaamistaan toiminnan suunnittelussa on hyödynnetty. Vastauksessaan Anna ei ajattele niin päin, mitä kysyin, vaan peilaa suhdettaan organisaatioon toisinpäin eli siitä näkökulmasta, millä tavalla organisaatio tukee ohjaajan työskentelyä.

Eva: Kun sulla on joku mielipide, näkemys, kuunnellaanko sua, oletko sä liikunnan ammattilaisena samalla tasolla, otetaanko sut vakavasti, sun näkemykset?

Anna: Mä en koska jotain kysyy... kysyy... ei koskaan, toisessa kaupungissa kysyn, täällä mä en tarvi mitään.

Eva: Teillä ei ole vuorovaikutusta?

Anna: Ei.

Eva: Ja sä ohjaat?

Anna: Mä en tarvi mitään, mitä mä...

Eva: Kysytäänkö sulta sun mielipiteitä?

Anna: Ei, ei, ei, ei (nauraa ja ravistaa päätä) ei.

Eva: Sullahan on kokemus ihmisitä sun ryhmissä, sun kokemusta, kun suunnitellaan asioita?

Anna: Viimeiset kaksi vuotta, kun tuli uusi koordinaattori, ne alkoivat kysyä.

(HO_18.06.2018)

Käydyssä keskustelussa on merkille pantavaa, että Annan oli vaikea saada kiinni, mitä oikeasti kysyin. Ajatus siitä, että hänellä olisi rooli asiantuntijana, jolta kysytään mielipidettä, jäi aluksi kaukaiseksi. Kun hän ymmärsi kysymykseni, oli reaktio hyvin selkeä: "ei, ei, ei". Ohjaajan rooli oli siis ohjata ryhmäliikuntaa ja hoitaa siihen kuuluva oheistyö. Kuitenkaan kertyneelle kokemukselle ei ollut organisaation kehittämisessä käyttöä. Suunnittelutyö tehtiin jossakin muualla, ja hän ei kuulunut siihen kuvioon. Uuden koordinaattorin tulon myötä Annan ammattitaidolle tuli kylläkin enemmän kysyntää: "ne alkoivat kysellä".

Etäisyyttä organisaatiosta osoitti myös se, miten Anna oli oppinut, että liikuntaryhmien käytännön järjestelyistä täytyy vastata itse. Hän ei odottanut, että

toimintaa järjestävä organisaatio ottaisi enemmän vastuuta – ”mä en tarvi mitään”. Kuitenkin, kun Anna työskenteli toisessa kaupungissa, oli hänen suhteensa organisaatioon tiiviimpi, hän kyseli asioita, suunnitelmat olivat hänelle selkeämmät ja järjestelyt hoidettu paremmin.

Xxxxx puolella on järjestetty paremmin, no he ovat joku suunnitelma, ihan tosi hyvin järjestetty aikataulu, enemmän mahdollisuuksia ja enemmän tilat /.../ ihan aina tärkeä, miten hyvin sali on varustettu, koska esimerkiksi meillä ei ole mitään, meidän pitää järjestää itse, mä olen itse tosi aktiivinen, koska mä olen tosi kiinnostunut paljon vetämään tämä tunti, musiikki itse, käsipainot, jotain muuta, esimerkiksi Xxxxx (toisessa kaupungissa) tosi hyvä sali, siellä ei tarvi mitään tehdä itse.

(HO_18.06.2018.)

Edelliset haastattelukatkelmat vahvistivat sitä, mitä olin pannut kentällä ollessani merkille. En kohdannut kolmen vuoden aikana naisten ryhmissä liikkuesani ohjaajien lisäksi muita toiminnan piirissä työskenteleviä – koordinaattoreita, ohjaajia tai esihenkilöitä. Myöskään kunnallisen liikuntapalvelun valtaväestön ryhmiä ohjaavat ohjaajat eivät tutustuneet siihen, miten Anna ohjasi ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmiä.

Näytti siltä, että ryhmien täytyminen oli riittävä kriteeri toiminnan tulosten osoittamiseksi. Sen sijaan käytännöt, joilla tuloksia saatiin aikaiseksi, eivät olleet niinkään oleellisia. Anna kantoi vastuuta yksin. Vuorovaikutusta organisaation suuntaan oli niukasti, eivätkä Annan toimintatavat siirtyneet organisaation sisällä eteenpäin. Vaikka Anna oli ohjaajana arvostettu, rajautui hänen roolinsa laajasta kokemuksesta huolimatta pelkästään ryhmistä ja naisista huolehtimiseen. Tilanne, jonka olin kenttäpäiväkirjaan kirjoittanut ensimmäisen syksyn aikana, ei muuttunut myöhemminkään.

Anna ihmetteli, että ei kukaan käy myöskään kontrolloimassa, listoille voi merkata ketä tahansa. Näyttää siltä, että ohjaaja on aika yksin. (Kenttäpäiväkirja, 27.11.2017).

Koska Annan työskentelyn ollessa aika yksinäistä halusin tietää laajemminkin, kuinka paljon ulkomaalaistaustaiset ohjaajat, joita seurojen kautta palkattiin, olivat kaupungin vakituisten ohjaajien kanssa tekemisissä. Ajattelin, että kontaktit sekä kanssakäyminen vakituisten ohjaajien kanssa saattaisivat tehdä liikuntalalla vallitsevia käytäntöjä ulkomaalaistaustaisille ohjaajille paremmin tutuiksi. Vuorovaikutus vahvistaisi yhtäältä ohjaajien ammatillista minäkuvaakin sekä toisaalta tekisi hankkeen puolella kehitettyjä käytäntöjä vakituksille ohjaajille tutuiksi. Tiedustelin koordinaattorilta, ovatko hankkeen ohjaajat tavanneet organisaation muita ohjaajia.

Eva: Ovatko teidän ohjaajat tavanneet liikuntapalveluiden vakituksia ohjaajia?

Venla: Itse asiassa hyvin vähään, tapaaminen on kulminoitu yksittäisiin ohjaajiin, jos esimerkiksi meillä on liikunta-apteen toimintaa ja tietyissä pisteissä meidän ohjaajat ja liikuntapalveluiden ohjaajat toimivat samoissa tiloissa, niin silloin

on sellaista kommunikointia ja vuorovaikutusta

Eva: Onko teillä ideapäiviä ennen kauden alkua, koulutuksia ohjaajille?

Venla: Ohjauspuolella on, en tarkkaan tiedä, meillä on liikuntapalveluissa kaksi kertaa kehittämispäivät koko henkilökunnalle ja ohjauspuolella on ohjaajien yhteistapaamiset, en osa sanoa tarkkaan kuina usein ne kokoontuu, heidän kanssa ei ole vuorovaikutusta.

(HK_22.02.2019.)

Koordinaattorin puheessa näkyy, miten hanketoiminnassa työskentelevät ohjaajat ovat erillään organisaation muista ohjaajista. Yhteisiä tapaamisia ei ollut, jolloin myös ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden tieto ei karttunut vakituisissa työsuhteissa työskentelevien ohjaajien olosuhteista. Organisaatiossa ei siten nähty tarvetta tuoda eritaustaisia ohjaajia yhteen ja ylläpitää ohjaajien ammattitaitoa samoista kriteereistä käsin. Kun kyselin joskus Annalta sekä muilta ohjaajilta, jotka ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmissä ohjasivat, mistä he hakivat uusia ideoita, kuulin vastaukseksi, että internetistä, lähinnä omakielisistä kanavista.

Ristiriitainen ammattitaito

Ammattitaitoon ja kouluttautumiseen liittyvät teemat kytkeytyivät Annan kertomuksessa koettuun ulkopuolisuuteen monella tavalla. Kuten edellisessä luvussa kuvasin ”me” ja ”he” puheen kautta ohjaajan sosiaalisen paikantumisen vaihtumista, näkyi samanlainen position vaihto myös siinä, millaiseksi Anna koki asemansa liikunta-alan ammattilaisena. Käytän Annan kohdalla ammattilaisen määritelmää ennen kaikkea sen perusteella, miten näin hänet ryhmien ohjaajana kolmen vuoden kenttätöiden aikana. Lisäksi opin keskustelujemme aikana tuntemaan hänet analyttisena ohjaajana, joka jatkuvasti kehitti ohjelmia ja haki ratkaisuja eri lähtökohdista tulevien liikkujien tukemiseksi.

Panin kuitenkin monesti merkille, miten Anna kuvasi itsensä liikunta-alan ammattilaisena riittämättömäksi. Esimerkiksi edeltävässä katkelmassa, jossa keskustelimme tuntipalkoista, hän käytti itsestään ilmaisua: ”koska minä ei ole niin top ohjaaja”. Toisaalta Anna oli kuitenkin tietoinen siitä, että hänellä oli riittävä ammattitaito tulla toimeen lähtökohdiltaan hyvin monimuotoisissa ryhmissä: ”loppupelissä mä teen tätä työtä tosi hyvin ja voin saada positiivisia tuloksia, ihmiset liikkuu ja että tämä (ohjaaminen) on turvallista ihmisille” (HO_03.12.2020).

Paradoksi ulkomaalaistaustaisen ohjaajan näkökulmasta katsottuna rakentuu siitä, että ryhmien ohjauksessa ohjaaja hyödyntää liikunnallisen osaamisensa lisäksi kielitaitoa, kontaktiverkostoa sekä kokemusasiatuntijuutta ulkomaalaistaustaisten ihmisten kohtaamisessa, sillä henkilökohtaiset kokemukset uuteen asuinmaahan asettumisessa auttavat useimmiten näkemään, millaista tukea toiset ulkomaalaistaustaiset ihmiset tarvitsevat. Ohjaajan ulkomaalaistaustaisuus on lisäksi representatiivisessa mielessä eduksi, koska edustuksellisuus viestii symbolisesti organisaation valinnoista ottaa palveluiden tarjonnassa huomioon moninaisuutta. Ohjaajalla on siten ulkomaalaistaustaisuudesta sellaista markkina-arvoa, jota kutsutaan etnospesifiseksi osaamiseksi (ks. Wrede ym. 2010).

Toisaalta ulkomaalaistaustaisen ohjaajan potentiaalinen ammattitaito saattaa kuitenkin mitätöityä silloin, kun liikuntatoiminnan kohteena ovat valtaväestön liikuntaryhmät. Kun etnospesifistä lisästä ei ole erityishyötyä, päällimmäiseksi nousevat ohjaajan ulkomaalaistaustaisuudesta johtuvat puutteet, jotka peittävät alleen liikunnallisen ammattitaidon. Ulkomaalaistaustaisten ihmisten inhimillisellä pääomalla – koulutuksella, kokemuksella ja osaamisella – ei ole yhtäläistä markkina-arvoa suhteessa Suomessa koulutuksen saaneisiin ammattilaisiin (ks. Forsander 2013; Silfver 2010) Ahmad 2010). Tietyissä kontekstissa arvostetusta ohjaajasta tuleekin arvoton silloin, kun ryhmäkonteksti muuttuu.

Annan asemoitumista liikunnan ammattilaisten joukossa hankaloitti se, että hänelle ei ollut selvää, mitä liikunta-alalla pätevytyymiseksi tarvitaan. Tuntityöntekijänä hänestä käytettiin kyllä ohjaajan nimikettä, mutta voisiko hän olla liikunnanohjaaja, ja millä ehdoilla, se oli Annalle epäselvää. Kukaan ei ollut neuvonut, mitä pätevytyymiseksi tarvitaan. Annalla oli sellainen käsitys, että Suomessa laki määrää, kuka saa olla liikunnanohjaaja. Käytännössä kuitenkin liikunnan ohjaajan nimikettä käytetään koulutusasteesta riippumatta ja liikunnan ohjaajina työskentelevät hyvin eri pituisia koulutuksia käyneet ja erityyppisissä tehtävissä ohjaavat henkilöt (ks. Viitasaari 2015, 21). Annan asema ammattilaisten joukossa määriteltiin sitä mukaa, miten kukin tilannetta katsoi.

Kaupungin työntekijät sanoivat, että olen liikunnanohjaaja, kai se on sanottu Suomen laki, kuka saa käyttää nimikettä, kuka osaa ohjata liikuntaa. Kun olimme SUH:n (Suomen uimaopetus ja hengenvestausliitto) kokouksessa, joku sanoi, että olen liikunnanohjaaja, Xxx liikuntapäällikkö sanoi, että ei, hän ei ole liikunnanohjaaja, hän on tuntiohjaaja, mutta mä oon koulutettu ryhmäliikunnanohjaaja /.../ Mun kaupungin työkaveri sanoi, että sä oot kyllä hankesuunnittelija, mutta kun sulla ei ole ammattikorkeakoulun koulutusta, kaupunki ei voi ottaa suo töihin /.../ minusta tuntuu, että helpompi ottaa joku muu henkilö, kun ottaa maahanmuuttajataustainen henkilö ja kouluttaa ja perehdyttää häntä (HO_03.12.2020)

Ulkomaalaistaustaisen työntekijän paikantumista liikunta-alan ammattilaisten joukossa määritteli suomalaisen koulutuksen puuttuminen, johon eri toimijat eri yhteyksissä vetosivat. Kuitenkin Anna oli kotimaassaan valmistunut yliopistosta kirjallisuuden opettajaksi ja suorittanut lisäksi sekä kotimaassa että Suomesta käsin urheiluinstituutiksi nimetyssä ammattiopistossa ryhmäliikunnan ohjaajakoulutuksen. Opiskelujen lisäksi Anna oli harrastanut nuoruudessaan balettia, joten hänellä oli myös pitkä kokemus liikkeiden ja kehon hallinnasta. Kokemuksillansa ja opitulla ammattitaidolla ei ollut kuitenkaan merkitystä. Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden heikon työmarkkina-aseman katsohtaanakin johtuvan osaltaan siitä, että työnantajat eivät tunnusta muualla kuin Suomessa hankittua tutkintoa tai työkokemusta (Ahmad 2010, 76). Anna ei nähnyt liikunta-alalla etenemistä mahdolliseksi, joten ratkaisua tulevaisuuden turvaamiseksi piti etsiä muualta. Hän aloitti töiden ohella opiskelut leikkaussalin välinehoitajaksi.

Mä en ole päteväitynyt työntekijä, koska mulla ei ole täällä tutkimus (tutkintoa), ymmärrät... sen takia menin opiskelemaan (leikkaussalin) välinehuoltoa, koska mä tarvitsen perustutkintoa ja saisin opintopiste, ymmärrät... mä teen sen itse ja täysin eri alalla, koska mulla ei ollut ulospääsyä (HO_18.06.2018).

Päätökseen ryhtyä opiskelemaan täysin uutta ammattia vaikutti lisäksi ohjaustyön fyysinen kuormitus. Tuntiohjaajana Anna ohjasi viikoittain yli 20 tuntia, joihin sisältyi oheistyönä ryhmien organisoiminen. Anna ymmärsi, että iän karttuessa hän ei jaksaisi tehdä näin fyysisesti kuormittavaa työtä.

Anna: Mulla oli vaan ne tunnit ja mun piti tehdä jotain eteenpäin, mä ymmärrän että kuinka paljon mä voin vielä ohjata tunteja, kuinka paljon voin, 10 vuotta? ja mitä mä teen sen jälkeen, mä olen työntekijä, minua vaan kysytään, mutta eteenpäin (työtehtävissä) en pääse, no nyt tapahtui, niin, että he niin kuin haluaisivat minua koordinoitutyöhön, mä toivon, että se veisi minua johonkin eteenpäin, että mä voisinkin päästä, saisin toisen statuksen, no joka tapauksessa minulla ei ole..

Eva: Paperia ei ole?

(HO_18.06.2018.)

Paikantuminen ammatillis-kategorian ulkopuolelle oli Annalle vaikea paikka. Hän peilasi tekemänsä työn panosta siihen, miten organisaatio oli häntä tukenut, tai tarkemmin sanottuna ollut tukematta. Vaihtoehtoja ammatillisen aseman ja statuksen nostamiselle olisi kuitenkin ollut.

Anna: Ilman paperia olet... tiedätkö, mulle se on kipeä aihe, mulle tästä (näyttää paperilla hankeorganisaatiota) ole tullut mitään, se tarkoittaa että minä autan heitä kuluttamaan tätä rahaa (hankerahoitusta), no vastavuoroisesti ei tule mitään... miten he siellä järjestävät, se minua ei huoleta, koska sulla kaikki onnistuu niin hyvin (osallistujien määrät kasvoivat), mitäpä jos lähettämme sinut jollekin kurssille, et saisin edes jonkun paperin, että saisin todistuksen että olen liikunnanohjaaja ja pääsisin samalle tasolle kun muut, no ymmärrät, edes jotain... mä ymmärrän, että se pitäisi olla joku muu koulutus, no sitä varten pitäisi pyrkiä yliopistoon, mutta minulla ei ole opintopiste, no nyt minä opiskelen ja minä saan ne opintopisteet...(hiljaisuus) ... vaikka minulla on Suomesta uimaopettaja koulutus,

Eva: Teitä palkattiin maahanmuuttajina ohjaajiksi, auttoiko organisaatio teitä vahvistamaan oma ammattitaitoa Suomessa?

Anna: Ei mitenkään, ei mitenkään, jos vaikkapa tarjoisivat opiskelua, että työ.. miten työ... no tiedätkö se työosaamis...

Eva: Oppisopimuskoulutus?

Anna: Oppisopimuskoulutus...vaikkapa jotain tarjoaisivat... ihminen työskentele 7 vuotta palkattuna seuran kautta, heille (liikuntapalveluille) ei tarvi mitään.

(HO_18.06.2018.)

Työ ulkomaalaistaustaisten liikkujien parissa tuottaa ulkomaista syntyperää oleville ohjaajille uusia toimijarooleja sekä syntyperän myötä ristiriitaista pääomaa, jolla on yhtäältä merkitystä tietyn tyyppisen työn saannissa. Toisaalta pääoman arvo ei laajene rajatun työn ulkopuolelle. Analyysi Annan tilanteesta liikunta-alan ammattitaidon tunnustamisessa kertoo siitä, että ulkomaalaistaus-

taisen työntekijän potentiaalia ei nähdä hyödylliseksi hänelle rajatun työn ulkopuolella. Perusteluissa voidaan vedota muodollisiin pätevyysvaatimuksiin.

Työllistymisen esteiden tutkimuksessa on kiinnitetty yhä enemmän huomiota institutionaalsiin erontekoihin ja sosiaalisten suhteiden hierarkkisuuteen. Ahmad osoittaa, että työmarkkinoille pääsyn epäsuhta ei johdu niinkään muutosta ihmisten ”puutteiden kavalkadista”, vaan työnantajien henkilökohdaisista mieltymyksistä sekä rekrytointikäytännöistä, jotka kiinnittyvät työhönoton kulkua ja lopputulosta määrittäviin ja rajaaviin sosiaalisiin prosesseihin (Ahmad 2010). Wrede ja kumppanit ovat luonnehtineet tilannetta etniseksi vieroksumiseksi, jossa ”vieras pääsee töihin silloin, kun muuta vaihtoehtoa ei ole tarjolla tai hän tekee töitä, joka edellyttää tiettyä kielellistä tai kulttuurista osaamista” (Wrede ym. 2010).

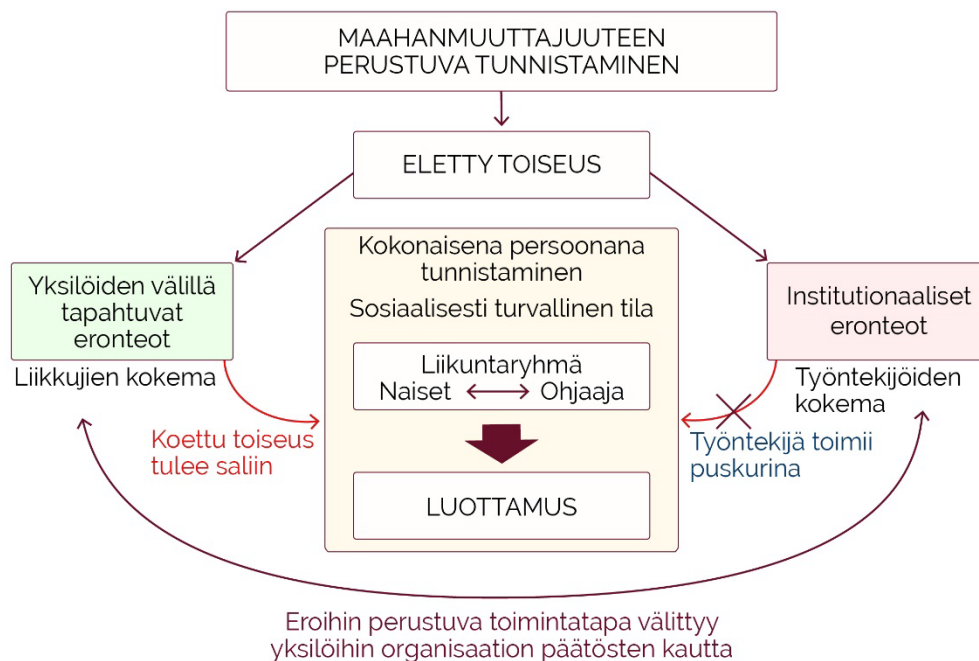
Buchert (2015) on esittänyt, että maahanmuuttajuuteen perustuva institutionaalinen kategoria tulisi julkisissa hyvinvointipalveluissa nähdä väliaikaiseksi, väestömuutokseen sopeutumiseen tarvittavaksi apukeinoksi, ei pysyväksi rakenteeksi. Väestömuutoksen arkipäiväistyessä palveluiden on tultava osaksi kaikkien ammattilaisten työtä, sillä yhdenvertaisuuden toteutumista julkisissa palveluissa ei voi millään muulla tavoin taata (Buchert 2015, 164–165). Institutionaalisten rakenteiden ongelmallisuudesta julkisissa liikuntapalveluissa on raportoitu myös vammaisten ihmisten liikuntakentiltä (Eriksson, 2018).

7.3 Toiseus ja eronteot liikuntaryhmän kontekstin rakentajina

Toiseus ja sen rakentuminen liikunnassa eivät olleet tutkimuksen alkuvaiheessa teemoja, joita olisin aktiivisesti ajatellut ja niihin liittyvää taustakirjallisuutta lukeutunut, vaikka olin tietoinen syrjinnän ja rasmin esiintymisestä liikuntatoiminnassa. En antanut tutkimuksen alkuvaiheessa näille teemoille sellaista painoarvoa, millaisiksi ne aineistossa muodostuivat. Toiseus elettyinä kokemuksena, joka syntyi paitsi yksilöiden myös instituutioiden tekemänä erontekoina, kulki kenttätyössä kuitenkin rinnakkain muun aineison keruun kanssa.

Toiseuttaminen paikantui analyysissä sekä yksilötasolle, ihmisten välisinä kohtaamisina liikuntakentillä, kuin myös ryhmätasolle, seurattavan toiminnan ja siinä työskentelevien ihmisten aseoitumisena organisaatiossa. Institutionaalisina eronteot vaikuttivat suoraan tutkittavan ryhmätoiminnan parissa työskenteleviin henkilöihin. Kuitenkin epäsuorasti vaikutus ulottui myös liikkujiin, sillä erillistoimintana järjestetyt matalan kynnyksen ryhmät jäivät väliaikaiseksi ratkaisuksi. Kenttätyön loppuvaiheessa toiminta muuttui maksulliseksi, mikä edellytti ilmoittautumista etukäteen. Annan mukaan pohjois-afrikkalaisia naisia ei muutoksen jälkeen enää tunneilla näkynyt.

Hahmottelen kuviossa 5, miten toiseuteen liittyvät kokemukset ja eronteet kontekstualisoivat liikuntaryhmää. Eletyt negatiiviset kokemukset kasaantuivat niin ulkomaalaistaustaisten naisten kuin myös heidän kanssa työskentelevien ohjaajien sosiaaliseen todellisuuteen synnyttäen kokemuksen riittämättömyydestä ja sopimattomuudesta. Ohjaaja jakoi siten ryhmäläisten kanssa sosiaalista todellisuutta toisena olemisesta. Analyysi osoitti, että ohjaajalle kasaantui vastuu turvallisen tilan luomisesta kahdesta suunnasta. Koska liikkujat kantoivat mukanaan elettyä kokemusta toisena olemisesta, otti ohjaaja tehtäväkseen ryhmässä luottamuksellisen ja toisia arvostavan ilmapiirin rakentamisen luoden siten sosiaalista turvallisuutta. Ohjaajan kannustava ja rohkaiseva toimintatapa sai naiset tuntemaan itsensä tervetulleiksi ja odotetuiksi riippumatta taustasta tai lähtökohdista. Toinen ohjaajan kantama vastuu oli institutionaalisten erontekojen taklaaminen. Jatkuva epävarmuus toiminnan jatkuvuudesta tai omasta asemasta organisaatiossa ei näkynyt ryhmäläisille saakka. Ohjaaja piti huolen, että ryhmäliikunnan aika ja paikka eivät vaihtuneet. Kevään koittaessa, kun ryhmäliikuntakausi oli loppumaisillaan, oli ryhmäläisillä tieto, että syksyllä tavataan taas. Vaikka ohjaajalla itsellään ei ollut täyttä varmuutta jatkosta, hän valoi ryhmäläisiin uskoa toiminnan pysyvyydestä.

KUVIO 5 Yksilöiden tekemät ja institutionaaliset eronteet liikuntaryhmän kontekstin rakentajina

Analyysi edellisissä luvuissa osoitti, että toiseuttaminen institutionaalisenä erontekona oli tulosta organisaatiossa tehdyistä ratkaisuista, jotka perustuivat ulkomaalaistaustaisten kuntalaisten luokittelulle *maahanmuuttajuuden* kautta. Vaikka matalan kynnyksen liikuntatarjontaa markkinoitiin taustasta riippumatta

kaikille, organisoitui tarjonta muusta kunnallisesta tarjonnasta erilliseksi ja sitä myötä irralliseksi.

Yksi syy, miksi toiminta pysyi erillisenä, saattoi piillä siinä, että suomalainen liikuntapolitiikka on ohjannut toimijakenttää lähes vuosikymmenen kotouttamistavoitteiden suuntaan, asettaen näin ollen ulkomaalaistaustaisten ihmisten parissa tehtävälle liikuntatyölle eri tavoitteet, verrattuna valtaväestön liikuntaan (Rönkkö 2020). Institutionaalinen eronteko alkaa siten jo liikuntapolitiikan toimin ja vaikuttaa alaspäin valintoihin, joita tehdään paikallisissa liikuntaorganisaatioissa sekä ihmisiin, jotka tekevät toiminnan piirissä liikuntatyötä.

Buchertia (2015, 41; 156–157) mukaillen katson, että julkisissa liikuntapalveluissa tehtävä institutionaalinen kategorisointi, jota kotouttavat liikuntahankkeet edustavat, on voimakas ammattilaisten työtä määrittävä mekanismi, jolla tuotetaan liikuntatyön kohteille kollektiivisia identiteettejä, normaaliuutta sekä poikkeavuutta, mutta myös ongelmallisuutta. Paradoksaalisesti, kylläkin hyvää tahtoen, tuotetaan poikkeavuuden poistamisella sekä liikkujien että heidän parissa työtä tekevien marginaalisuutta. Aineistoesimerkkejä tulkiten hankemuotoinen palvelu synnytti marginaalisuuden lisäksi myös eriarvoisuutta.

Annaa ei vieroksuttu työntekijänä hänen ulkomaalaistaustaisuutensa vuoksi, vaan tuntiohjausta tarjottiin nimenomaan siitä syystä. Ensisilmäyksellä järjestelyt näyttivät hyviltä, sillä kuten koordinaattori Venla ilmaisi:

[tehdyillä] ratkaisulla vieraskielisille mahdollistetaan se toimijuus, jossa luodaan uutta ohjaajuutta ja jossa vieraskieliset ohjaajat toimivat suomenkielisten rinnalla, tämä on äärimmäisen tärkeä asia, näkisin että kantasuomalainen ja vieraskielinen kävelevät yhdessä ohjaajamaan ryhmiä ja ihan samalla tavalla (HK_22.02.2019).

Käytännössä edellä kuvatunlaista tilannetta ei syntynyt ja ilmaistu tahtotila jäi toiveajatteluksi. Erillistyössä toimivat ohjaajat pysyivät muista vakituisista työntekijöistä erossa, eikä matalan kynnyksen ryhmistä siirtynyt naisia perustarjontaan.

Koska toiseudessa on kysymys eksistentiaalisen eriarvoisuuden tuottamisesta, tarkoittaa se eriasteisia tekoja, joilla toiseutta osoitetaan. Thernborn on luokitellut ne teot etäännyntymiseksi, ulossulkemiseksi, hierarkisoinniksi ja riistoksi, jolloin etäännyntymisen ja riisto ovat toiseuttavien tekojen janaassa ääripäitä (emt. 2014, 77). Erontekojen mekanismien janaa voisi soveltaa tässä tutkimuksessa moniin edellisissä luvuissa esitettyihin tilanteisiin. Otan tässä esimerkinomaisesti tarkasteluun Annan kertomuksia peilatakseni ohjaajan tilannetta Thernbornin eriarvoisuutta synnyttävien tekojen janaan.

Esimerkiksi etäännyntymisen, jolla tarkoitetaan etumatkan kasvattamista (Thernborn 2014, 71), katson täyttyvän Annan tilanteessa siten, että jääminen vakituisen työyhteisön ulkopuolelle hänen ammattitaitonsa ja -status eivät päässeet yhtä hyvin kehittymään. Annan ohjaajataidot kyllä tunnettiin erillistyön kentällä, mutta ne eivät riittäneet organisaatiossa vakituisen työn saamiseen. Toinen mekanismi, ulossulkeminen, täyttyy silloin, kun Annan tausta ulkomaalaistaustaisena ammattilaisena toimii kumulatiivisesti hänen statustaan alentavana. Status

ammattilaisena ilmeni neuvottelutilanteessa, jossa häneltä evättiin liikunnanohjaajan tittelin käyttö vedoten Suomessa suoritettujen opintojen puuttumiseen.

Hierarkisointi, jota Thernborn kuvaa määräysvaltana ja käskynalaisuutena, mutta myös sosiaalisena arvojärjestelmänä (Thernborn 2014, 74–75) täyttyi tilanteessa, jossa tuloksia aikaan saavalla ohjaajalla ei ollut pääsyä suunnittelupöytiin, eikä hänen kokemuksillaan ei ollut arvoa organisaatiossa toiminnan jatkokehittämisen kannalta. Myös riisto näytti varovaisen tulkintani mukaan täyttyneen siinä, kun ohjaajalle ilmoitettiin tuntipalkan vähentämisestä tilanteessa, jossa työn sisältö vastuu kasvoi. Hierarkisoinnin ja riiston taustalla tulkitsen olleen paitsi hankemuotoisesti järjestetty liikuntatyö myös toiminnan institutionaalinen kategorisointi. Molemmat tekijät yhdessä näyttävät oikeuttavan eriarvoisuutta synnyttävien ratkaisujen tekemisen.

Ulkomaalaistaustaisten ihmisten työolojen ja rekrytointikäytäntöjen tutkimus on tuonut esille, miten globalisaatio luo kysyntää sekundaarisille työmarkkinoille ja statukseltaan matalamman työn tekijöille (Krivonos 2021). Ihmisten liikkuvuuden lisääntyessä kasvaa kysyntä niin sanotulle kotouttavalle työlle, josta taas syntyy erityistä osaamista vaativa, mutta valtaväestön arjesta ja tekemisestä irrallinen tehtäväkenttä, johon monesti ulkomaalaistaustaiset ihmiset työllistyvät. Kotouttamista edistävä liikunta hankerahoineen on yksi sellainen mekanismi, joka synnyttää eriytettyä liikuntatyön kenttää ja sitä myötä ulkomaista syntyperää olevien ohjaajien statukseltaan matalampaa etnospesifistä työtä.

Työelämän toiseuttavat rakenteet ja ovia sulkevat mekanismit eivät ole helposti havaittavissa, kun kohteena ovat joko ulkomaalaistaustaiset työntekijät tai asiakkaat. Inhimillisen pääoman puutteellisuuteen kiinnittyvä *maahanmuuttaja* -luokittelu oikeuttaa tekemään moraalisesti toisenlaisia ratkaisuja kuin mitä valtaväestöön kuuluvien työntekijöiden tai asiakkaiden kohdalla olisi tehty. Muutostaustalle tai etnisyydelle rakentuvat hierarkiat muokkaavat työelämää myös liikuntakentällä, vaikka tehdyt ratkaisut näyttäytyisivät ulospäin neutraaleilta (ks. Ahmad 2010).

Institutionaaliseksi eronteoksi nimeämäni tilanne, jonka seurauksena ulkomaalaistaustainen ohjaaja tuli ulossuljetuksi liikunnanohjaajien työyhteisöstä ja sitä myötä ammatillisen kehittymisen mahdollisuuksista, ei syntynyt rekrytoinnin yhteydessä, vaan paljon aikaisemmin. Kehityskulun sementtoi kunnille tarjottu rahoitus, joka mahdollisti rekrytoinnin, mutta määräsi samalla toiminnan tavoitteet valtaväestön suhteen erilaiseksi (OKM 2010). Yhtäältä rahoituksesta tuleva vaikutus toiminnalle sekä toisaalta yleinen ulkomaalaistaustaisten ihmisten lokerointi toisiksi asemoi ryhmäliikuntaa, jossa Anna teki ohjaustyötä, irralliseksi valtaväestölle tarjotusta liikunnasta.

8 LIIKUNTAAN JA LIIKUNTARYHMÄÄN LIITETYT MERKITYKSET

Miksi naiset tulevat Annan liikuntaryhmiin? Olivatko he tottuneet liikuntaan lapsuudessaan, vai oliko tarve liikkua syntynyt vasta Suomeen muuton jälkeen? Kumpusiko naisten kaipuu fyysiseen tekemiseen biologiasta vai sosiaalisesta ympäristöstä? Tutkimuskohteena olevien naisten subjektiivisten merkitysantojen tarkastelu on sikäli haastavaa, että tekijöitä, jotka vaikuttavat merkitysten muodostumiseen, on useita.

Luvussa 6 *Monenlaisia lähtökohtia* osoitin, kuinka erilaisia lähtökohtia naisilla on paitsi liikunnallisesti – kuntoon ja kehohallintaan liittyen – mutta myös laajemminkin elämäntilanteen kokonaisuudessa. Silti he tulevat samoille ryhmäliikunnan tunneille viikosta toiseen ja useat myös vuodesta toiseen. Naiset siis kokevat tarjottavassa ryhmäliikunnassa asioita, jotka ovat heille merkityksellisiä ja vastaavat heidän tarpeitaan. Tässä luvussa valaisen niitä syitä, joiden takia naiset tulevat ohjattuun ryhmäliikuntaan. Liikunnalle sekä ohjatulle ryhmäliikunnalle annettujen merkitysten tarkastelu auttaa ymmärtämään, millä tavalla naisten ulkomaalaistaustaisuus kytkeytyy kansalliseen liikuntakulttuuriin.

8.1 Merkitysten rakentuminen

Ihmiset eivät toimi satunnaisesti, vaan tekevät asioita, jotka he kokevat merkityksellisiksi. Näin on myös liikunnan harrastamisen suhteen. Fenomenologisen merkitysteorian mukaan ihmisten toiminta on suurelta osin intentionaalista eli johonkin tarkoitukseen suuntautunutta (Laine 2018). Ihmisten suhde omaan elämistodellisuuteen ja tekemisiin on ladattu monilla merkityksillä, joiden takia ihmiset hakeutuvat tai ovat hakeutumatta liikunnan pariin. Toiminnan tarkoituseräisyys muokkaa myös liikunnasta saatuja kokemuksia. Samasta tekemisestä, kuten tässä tutkimuksessa ryhmäliikunnasta, saadut kokemukset voivat siis olla erilaisia, jos henkilöiden tekemisen taustalla olevat merkitykset ovat poikkeavat toisistaan. Kun toisia ihmisiä viehättää liikunnan leikkisyys ja kilpailullisuus,

saattavat toiset innostua liikkumaan siitä syystä, että kehollinen tekeminen mahdollistaa hiljentymisen ja kääntymisen sisäänpäin.

Ihmisten kokemukset elämämaailmasta ovat sekä yhteisöllisiä että yksilöllisiä ja ainutlaatuisia. Liikuntakentälle sijoittuvassa tutkimuksessa henkilökohtaisilla kokemuksilla on erityinen paikka, sillä liikkuva keho tuottaa monenlaisia aistimuksia ja tuntemuksia, joilla on kokemusmaailmassamme vaikutusta, vaikka nämä tuntemukset eivät olisikaan tajunnan piirissä (Klemola 2005, 85–86). Liikunnasta voi syntyä monenlaista mielihyvää, mutta myös negatiivisia tuntemuksia, kuten esimerkiksi kipua tai uupumusta, jotka värittävät liikuntaan liittyviä tarkoituseriä.

Todellisuutta tulkitsevat merkitykset syntyvät kehollisten kokemusten lisäksi sosiaalisesti ja ovat yhteisöjen tuottamia sekä luonteeltaan jaettuina (ks. Berger & Luckmann 1994, 64–65, 99–100). Liikuntaan liittyvät kollektiiviset merkitykset opitaan sosialisatioprosessin tuloksena lähiyhteisön, kuten perheen tai kaverien, mutta myös instituutioiden, kuten vaikkapa koulun tai urheiluseuran, välityksellä. Liikunnan rooliin ja merkitysten syntymiseen on lisäksi vaikuttanut julkisen sektorin historiallisesti vahva mukanaolo liikuntapoliittisissa kysymyksissä (Vehmas 2012), mikä on muokannut kansallisella tasolla liikuntaan liittyvää julkista puhetta. Kollektiiviset merkitykset muodostuvat siten monitasoisesti sekä mikro- että makrotasolla.

Suomessa aikuisten liikunnan harrastaminen kiinnittyy pääasiassa terveydestä ja kunnosta huolehtimiseen (Purhonen 2014; 160; Vehmas 2012; Zacheus 2010). Liikunnan harrastamista pidetään hyvään kansalaisuuteen kuuluvana velvollisuutena, johon kohdistuu ulkoista painetta. Koettu velvollisuus liikkua ilmenee yhtäältä pyrkimyksenä olla liikunnallisesti aktiivinen mutta myös vastarintana liikunnanedistäjien pyrkimyksille (Itkonen & Kauravaara 2015, 189). Liikunta on sosiaalisen kanssakäymisen areena, mutta sosiaalisen statuksen rakentaminen liikunnan kentillä ja liikunnan avulla erottautuminen eivät ole Suomessa erityisen merkittäviä (Purhonen 2014, 160; 178–179).

Eri elämänvaiheissa liikunnalle ja urheilulle annetut merkitykset muuttuvat. Vanhenemisen myötä subjektiiviset merkitykset painottuvat enemmän terveyden ylläpitoon ja rentoutumiseen. Nuoruudessa arvostettu kilpailullisuus ja miehisen voiman tavoittelu vähenevät iän karttuessa. (Zacheus 2010.) Suomessa aikuisten merkitysannot vapaa-ajan liikunnalle paikantuvat siten Eichbergin jaon mukaan enemmän funktionaalisiin ja ekspressiivisiin merkitysulottuvuuksiin ja suorituspainotteiset merkitykset jäävät taka-alalle.

Erilaisissa kulttuuriympäristöissä kasvaneilla henkilöillä on erilainen elämämaailma, joten todellisuuksia, joissa ulkomaalaistaustaiset ihmiset elävät, voi olla hyvinkin monenlaisia. Yhteistä on kuitenkin se, että kokemuksille annetaan merkityksiä omissa yhteisöissä syntyneiden näkemysten pohjalta (Laine 2018; Katainen & Maunu 2017). Yksilöllinen ja yhteisöllinen kulkevat siten merkitysten paikantamisessa dynaamisesti rinnakkain. Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden liikuntaan liittyvien merkitysten tutkimisessa on yksilöllisten kokemusten analyysissä otettava huomioon kollektiivisten merkitysantojen vaikutus. Ulkomaalaistaustaisten naisten kollektiiviset merkitysannot rakentuvat sekä muuttoa

edeltävältä että muuton jälkeiseltä ajalta, sillä naisten tarkoitusperät ja suhde arjen tekemisiin, myös liikuntaan, muuttuvat uudessa asuinmaassa saatujen kokemusten mukaan.

Edellä esitetyssä tarkastelin liikunnalle annettuja merkityksiä yksilöllisen ja yhteisöllisen jaottelun pohjalta. Liikuntaan liittyvien valintojen taustoja on tutkimuskirjallisuudessa lähestytty myös yksilön objektiivisten ja subjektiivisten tekijöiden kautta (Kauravaara 2018, 17; Vehmas 2012). Objektiiviset tekijät liittyvät ihmisten taustoista riippumatta universaaleihin perustarpeisiin, jotka tyydytettynä mahdollistavat sellaisen elämäntavan valitsemisen, jota kukin pitää tavoittelemisen arvoisena. Liikunnallisiin valintoihin liittyvät subjektiiviset tekijät lähtevät taas yksilöllisistä haluista ja arvostuksista. Tässä tutkimuksessa se tarkoittaa, että naisten ulkomaalaistaustaisuus saattaa tuottaa omat vaikutuksensa ja painopuksensa liikuntaan liittyviin merkitysantoihin.

8.1.1 Objektiiviset tekijät

Universaalit perustarpeet jakaantuvat Doyal ja Goughin (1991) tarveteorian mukaan kahteen pääryhmään: fyysiseen terveyteen ja henkilökohtaiseen autonomiaan. Perustarpeet ovat siis luonteeltaan sekä biologisia että sosiaalisia. Objektiivisiin tekijöihin kuuluva fyysinen terveys tarkoittaa toimintakykyä tilassa, jossa mikään sairaus ei estä eikä rajoita toimintaa (Doyal & Goughin 1991, 57–59). Käytännössä ihminen on kyvykäs toimimaan silloin, kun hänellä on riittävästi fyysisiä, psyykkisiä ja tiedollisia resursseja tehdä vapaita valintoja sekä toteuttaa niitä (Aaltio 2013, 60; 71). Fyysinen terveys edellyttää fysiologisten tarpeiden tyydyttämistä, kuten riittävää ruokaa, juomaa, puhdasta hengitysilmaa, riittävää fyysistä kuormitusta sekä turvallisuuden tunnetta.

Objektiivisiin tekijöihin kuuluva toinen ulottuvuus, henkilökohtainen autonomia, tarkoittaa elämänhallintaa, toimijuutta ja poliittista vapautta elää itselle mielekäästä elämää (Doyal & Goughin 1991; ks. myös Aaltio 2013, 67–69). Kummatkin perustarpeiden osa-alueet ovat kulttuurista riippumatta edellytyksiä yksilöiden toiminnalle ja sitä kautta hyvinvoinnille (Aaltio 2013, 60). Objektiiviset tekijät vaikuttavat taustalla siihen, miksi ihmiset tavoittelevat liikunnallista toimintaa. Ulkomaalaistaustaisilla naisilla on siis samanlaiset fysiologiset ja sosiaaliset perustarpeet kuin kenellä tahansa Suomessa syntyneellä henkilöllä ja siten tarve liikunnallisesti aktiiviselle elämäntavalle, joka valitaan ja toteutetaan itselle sopivalla tavalla. Julkusen mukaan universaalien perustarpeiden hyväksyminen tuo yhteiskuntapoliittisia velvoitteita ja vastuuta toisten tarpeiden tyydyttämiseksi (Julkunen 2004).

Ihmistä ei voi ymmärtää irrallaan hänen elämistodellisuudestaan, sillä jokaisella ihmisellä on oma suhteensa maailmaan (Laine 2018). Suomeen ulkomailta muuttaneiden henkilöiden elämistodellisuutta värittää muukalaisena paikantuminen, josta syntyvät toiseuttamisen kokemukset nakertavat kuuluvuuden ja sosiaalisen turvallisuuden tunnetta (ks. luku 2.1). Edellisessä luvussa osoitin, miten liikuntakenttä voi olla myös toiseuttamisen ja syrjinnän eli eksistentiaalisen eriarvoisuuden areena, joka muokkaa ulkomaalaistaustaisten naisten perspektiiviä kokea liikuntatoimintaa. Sosiaalinen turvallisuus tai sen puuttuminen

kuuluvat Maslow'n (1943) tarvehierarkian mukaan ihmisten perustarpeisiin. Sosiaalinen turvallisuus asettuu näin ollen liikunnallisten valintojen objektiivisiin tekijöihin.

8.1.2 Subjektiiviset tekijät

Objektiivisten tekijöiden rinnalla liikunnallisiin mieltymyksiin vaikuttivat myös subjektiiviset halut. Subjektiiviset halut ja mieltymykset eivät synny ainoastaan yksilön perustarpeista, vaan saavat lisävaikutteita kollektiivisesti määrittyneistä moraalista valinnoista, joita ei useinkaan tiedosteta. Joillekin naisille esimerkiksi liikkuminen vain naisten keskuudessa on sellainen moraalinen valinta, jonka rikkominen estäisi liikuntaryhmään osallistumisen (ks. Zacheus ym. 2012, 146; 280; Myrén 2003, 109).

Sosialisaatio muokkaa subjektiivisten mieltymysten lisäksi myös tulkintoja, joita yksilöt antavat subjektiiviselle hyvinvoinnin kokemukselle. Toisin sanoen lähiyhteisön tavat ja normit vaikuttavat siihen, miten yksilöt arvottavat objektiivisia perustarpeita, kuten esimerkiksi itsensä toteuttamista. (Kauravaara 2013, 221–232; 2018, 17.) Hyvinvointi ja siihen liittyvä liikunnallinen aktiivisuus saavat erilaisia merkityksiä esimerkiksi siitä, katsotaanko hyvinvointia yksilökeskeisen vai yhteisöllisen kulttuurin silmälaseilla³⁴. Yksilökeskeisissä kulttuureissa henkilökohtainen hyvinvointi asettuu etusijalle, jolloin itselle ajan ottaminen liikunnan harrastamiseksi näyttää positiivisessa valossa. Yhteisöllisessä kulttuurissa yhteisö asettuu etusijalle, jolloin ajankäyttö henkilökohtaiseen liikuntaharrastukseen saattaa tuntua moraalisesti väärältä.

Pidän liikuntaan liittyviä subjektiivisia merkitysantoja siten dynaamisina ja ajassa muuttuvina tulkintoina. Nämä merkitysannot syntyvät universaaleista fysiologisista ja sosiaalisista perustarpeista ja muovautuvat sosialisaatiossa henkilökohtaisten kokemusten kautta kulttuuriseksi käytännöiksi. Subjektiivisissa merkityksissä kietoutuvat siis yhteen eri tasoilla vaikuttavat tekijät: henkilökohtaisella tasolla ne ovat yksilölliset tarpeet ja halut, ryhmätasolla oman viiteryhmän kulttuuriset tavat ja normit sekä yhteiskunnan tasolla liikunnalle annetut yhteiskunnalliset merkitykset.

Maahanmuuttokontekstissa uuden asuinmaan kulttuuri vaikuttaa entisen asuinmaan ja uuden maan tapojen sekoittumiseen, jossa syntyy kulttuurinen hybridi, niin sanottu kolmas tila (ks. Hall 2019, 146; 182–183). Vaikka suhtaudun varauksellisesti valintojen selittämistä kulttuurilla, näen kuitenkin mahdolliseksi käyttää tilannekohtaisesti Hofsteden (1993) kulttuurisia ulottuvuuksia analyysin työkaluina. Esimerkiksi valtaetäisyydellä – hierarkiaan perustuvalla yksilöiden

³⁴ Yksilön suhde ryhmään on hollantilaisen kulttuurintutkijan Geert Hofsteden mukaan yksi neljästä *kulttuurien erilaisuutta selittävästä ulottuvuudesta*. Muut ulottuvuudet ovat valtaetäisyys, epävarmuuden sietämistavat sekä käsitys maskuliinisuudesta ja feminiinisuudesta. (Hofstede 1993, 32). Hofsteden teoriaa on kritisoitu kulttuureja monimutkaisina ilmiöinä liiallisesta pelkistämisestä ja yleistämisestä. Kyseenalaisena on nähty kulttuurien ja valtioiden samastamista, koska saman valtion sisällä voi olla monenlaisia kulttuureja. (Baskerville 2003.) Suhtaudun Hofsteden kulttuuristen ulottuvuuksien teoriaan varauksellisesti, sillä kulttuuri antaa kehyksen kokemusten tulkitsemiseksi mutta ei lähtökohtaisesti määrittele yksilöiden tekemisiä (Brubaker 2013, 41; Hall 2019, 111).

välisellä suhteella – on selitetty sitä, miksi ulkomaalaistaustaisella henkilöllä saattaa olla vaikea antaa esimiehelle palautetta tai (liikunta)asiakkaana ollessa kritisoida palvelua. Suureen valtaetäisyyteen – hierarkkisen asetelman hyväksymiseen ei vaikuta pelkästään lähtömaassa omaksuttu asenne korkeammista ja alemmista sosiaalisista positioista, vaan myös uudessa asuinmaassa koettu maahanmuuttajuuteen liittyvä epätasa-arvoinen asema, joka estää henkilökohtaisten mielipiteiden ilmaisun.

Suomalaisessa liikuntakulttuurissa liikunnalle annetut merkitykset ovat nykypäivänä muuttuneet yhteiskunnan ja liikuntakentän pirstaloitumisen ja eriytymisen myötä yhä enemmän subjektiivisiksi (Itkonen 1996, 226–230). Subjektiiviset liikunnan harrastamisen merkityksenannot jakaantuvat Eichbergin (1987) sosiokulttuuristen merkitysantojen mukaan kolmeen pääulottuvuuteen eli funktionaaliin, suorituspainotteisiin ja ekspressiivisiin.

Funktionaaliseen ulottuvuuteen sisältyvät kunnan ja terveyden ylläpitämiseen sekä sosiaaliin suhteisiin liittyvät merkitykset. Suorituspainotteista ulottuvuutta edustaa kilpailemiseen ja fyysiseen suorittamiseen sekä tulosten tuottamiseen liittyvä tekeminen. Nautinto ja rentoutuminen sekä ilmaisuun, elämyksellisyyteen ja ruumiillisuuteen liittyvät kokemukset kuuluvat Eichbergin luokituksessa ekspressiiviseen ulottuvuuteen. (Eichberg 1987, 54–55.) Henkilökohtaiselle liikkumiselle annetut merkitykset ovat siis hyvin moninaisia, ja ne liittyvät fyysisiin, sosiaaliin sekä psyykkisiin tekijöihin ilmentäen samalla tekemiselle annettuja erilaisia päämääriä ja tekemisen sosiaalista sekä kulttuurista luonnetta (ks. Simula 2012, 190–191).

8.2 Naisten subjektiiviset merkitystulkinnat ohjatussa ryhmäliikunnassa

Edellä esitetty teoreettinen tarkastelu osoitti, miten liikuntaan kiinnittyvät merkitykset ovat monitahoinen kokonaisuus, jossa vaikuttavina tekijöinä ovat yksilöiden kokemukset, sosialisatio ja aika, joka muokkaa merkitysten syntymistä. Lähden tarkastelemaan ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntaan liittyviä merkitystulkintoja ensiksi kompleksisina paikantaen, mistä naiset puhuvat ja mitä he pitävät tärkeänä.

Eva: Miksi käyt täällä?

Ella: Tykkään tässä kaikesta, tykkään harjoituksista, joita teemme, tykkään rytmistä, tavasta kommunikoida, kaikesta periaatteesta, jopa salista tykkään, niin että itse asiassa kaikki, ja vielä sijainti, se on mulle hyvin lähellä, se on myös hyvin iso plussa.

Eva: Tämä tunti on ilmainen?

Ella: Se on todella iso plussa, suorastaan gigantinen plussa, koska meillä ei ole paljon rahaa, mies opiskelee ja minä opiskelen, niin että vapaa rahaa meillä ei ole, että mennä saliin. Vaikka (kunto)sali ei maksaisi niin paljon pitää ainakin alussa olla valmentaja, jotta hän näyttäisi laitteita, niin että tämä auttaa minua todella paljon ja se että täällä on vaan naisia, on myös iso plussa.

(HL_2_05.02.2019.)

Haastattelukatkelmassa Ella kuvailee tiivistetysti sitä merkitysvyyhtiä, joka tuli esille tässä tutkimuksessa monien naisten puheenvuoroissa. Naisen mietteissä yhdistyy laadukas liikunnallinen sisältö ryhmän yhteisöllisyyteen sekä Annan tapaan kohdata naisia ja ohjata ”omia tyttöjä”. Myös materiaaliset reunaehdot näkyvät sitaatissa. Ellan kohdalla materiaaliset reunaehdot liittyvät sijaintiin ja toiminnan maksuttomuuteen.

Sitaatissa puhuva nainen on korkeakoulutettu kulttuuritutkija, joka opiskeli tutkimuksen tekemisen aikana uutta ammattia – ompelua – koska hän ei pystynyt muuton jälkeen hyödyntämään lähtömaassa hankittua koulutusta. Ellan ryhmäliikunnalle antamia merkityksiä määrittävät siten objektiivisina tekijöinä fyysisten perustarpeiden lisäksi myös matala tulotaso ja lapsiperheen arki eli sosioekonominen asema ja perhetilanne. Valtaväestön keskuudessa tehdyissä tutkimuksissa sekä matala tulotaso että alle kouluikäiset lapset perheessä indikoivat rajoittuneita mahdollisuuksia liikunnan harrastamiseen (Mäkinen 2010, 52; Rovio ym. 2011). Lapsiperheen arki on siten liikunnan harrastamisen näkökulmasta monella tavalla haastavaa. Ulkomaalaistaustaisten naisten osalta oman lisänsä tilanteeseen tuo asuminen kaukana sukulaisista ja tuttavista (ks. luku 6.2.2).

Edellä esitetyn Ellan näkemyksen kanssa samantyyppisiä kommentteja talensin myös toisesta ryhmästä, joka kokoontui eri kaupunginosassa ja kaukana toisesta. Esimerkkinä toisesta ryhmästä käytän Carlan kuvausta siitä, miksi hän osallistuu Annan ohjaamaan liikuntaryhmään.

Carla: Tykkään ohjelmasta, tykkään ohjaajasta, tykkään niistä, jotka tulevat tänne, koska se on mulle mahdollisuus puhua toisten kanssa, muuten istun lapsen kanssa kotona, täällä on kaikki samassa, mahtava opettaja, lähellä, ilmaista ja kaikki

Eva: Mitään et muuttaisi?

Carla: Täydellinen vaihtoehto.

(HL_1_05.11.2018.)

Vaikka nämä kaksi liikuntaryhmää, joista valitsin esimerkit, koostuivat eri henkilöistä, olivat liikunnalliseen tekemiseen, ohjaamiseen ja ryhmäsuhteisiin liittyvät merkityskokonaisuudet kummassakin ryhmässä hyvin samanlaisia. Tulkitsen merkityskokonaisuuksien samanlaisuutta kokemuseräisyydellä, jossa matalan kynnyksen toimintamalli sekä ohjaajan työskentelytapa on muokannut naisten liikunnalle kohdistamia odotuksia.

Kuten molemmista esimerkeistä näkee, muodostui fyysisestä harjoittelusta, sosiaalisista suhteista ja matalista reunaehdoista kudelma, jossa erilaiset merkitykset sekä erottuivat toisistaan että täydensivät ja vahvistivat toisiaan liittäen objektiivisia ja subjektiivisia tekijöitä yhdeksi kokonaisuudeksi. Merkitysantojen kokonaisuudesta on siten haastava nostaa esille yksittäisiä tulkintoja siten, että toisten tulkintojen painoarvo säilyisi yhtä tärkeänä (ks. Koski & Tähtinen 2005).

Tiivistetysti sanoen naiset odottivat ”hyvää treeniä” sekä sosiaalista vuorovaikutusta niin ohjaajan kuin myös ryhmäläisten kanssa. Ohjaajan energia ja aito kiinnostus ryhmäläisiin viestivät naisille siitä, että ohjaaja välittää taustasta riippumatta jokaisesta liikuntaryhmään osallistuvasta naisesta. Liikuntaohjelman

jatkuva kehittäminen sekä naisten liikunnallisen taitotason huomioon ottaminen yhdessä liikkeiden korjaamisen kanssa, piti yllä osallistujien mielenkiintoa ja tuo turvallisuutta harjoitteluun.

Niin ilmapiiristä kuin myös liikunnallisesta mielekkyydestä huolehtiminen kertoi ohjaajan välittämisestä ja arvonannosta jokaista naista kohtaan. Välittämisestä syntyi ryhmän sisäinen koheesio ja emotionaalinen side. Kuuluvuuden tunne loi positiivista kierrettä sekä motivoi tulemaan liikuntaryhmään uudestaan. Ohjaaja oli pystynyt luomaan liikunnallisesti ja sosiaalisesti turvallisen tilan, josta oli muodostunut yksi keskeinen tekijä liikuntaan liittyvässä merkityskokonaisuudessa. Annan tapa ohjata ryhmää ja olla naisten kanssa vuorovaikutuksessa oli sellainen, josta naiset halusivat pitää kiinni.

Carla: Kunnioitan paljon Anna, siitä, että hän jatkaa näiden ryhmien ohjaamista.

Hänelle sanottiin, että kun työ muuttuu enemmän toimistoon, hän voi lopettaa itse ohjaamisen. Olen iloinen että hän ei heittänyt meitä pois vaan jatkaa, vaikka hänelle taloudellisesti mikään ei muuttuisi.

Eva: Näyttää siltä, että se on hänelle tärkeä, tehdä teidän kanssa töitä?

Carla: Joo, se on todella hieno ja arvostan tätä. Hänestä näkee, että hän tykkää siitä ja että hänellä on ideoita, hän jatkuvasti keksii jotain uutta ohjelmaan, vaikka vuosia teemme samanlaista ja että hänelle on mielenkiintoista, kun keksii uutta.

Eva: Ohjaaja haluaa antaa itsestään?

Carla: Aina on jokin inhimillinen kontakti ja energian määrä. Jos todellakin ohjaaja tule ja hänen täytyy hoitaa työ tyyliin, että tehkää mitä haluatte..., mutta Anna suorastaan hehkuu, hänelle on tärkeä, miten teemme, ei vaan niin että tehkää vaan hän seuraa, teemmekö oikein, auta armias, jos poville käy jotain.
(HL_1_05.11.2018.)

Naisilla oli siis monenlaisia päämääriä, joita he tavoittelivat liikunnan harastamisella. Nämä päämäärät liittyivät sekä fyysisiin että sosiaalisiin tarpeisiin. Edellä esitetyissä esimerkeissä naiset puhuivat siitä, että oikein suoritettut liikkeet ja tavoitteellinen liikuntaohjelma olivat tärkeitä. Tällainen puhe viittaa Eichbergin (1987) luokituksessa liikunnan funktionaalisiin merkitysulottuvuuksiin, tarkemmin määritellen kunnon kohottamiseen.

Olivatko ulkomaalaistaustaisten naisten liikunnalle antamat merkitykset siten universaaleja eli samanlaisia valtaväestöön kuuluvien naisten kanssa, vai löytyikö myös spesifejä merkityksiä, jotka saivat vaikutteita naisten ulkomaalaistaustaisuudesta? Voisi olettaa, että taustojen, elämiskokemusten ja tulkintakehysten kirjavuus heijastui jollain tavalla myös liikkumiselle ja ryhmäliikunnalle annettuihin merkitysmailmoihin. Näihin minun hypoteettisiin ennako-oletuksiini sisältyy siten odotuksia, että liikunta merkityksellistyy yhtäältä universaaleilla, taustasta riippumattomilla tekijöillä, sekä toisaalta sellaisilla tekijöillä, joihin vaikuttaa naisten ulkomaalaistaustaisuus. Tarkastelen siten aineistossani olevia merkityksantoja yksityiskohtaisemmin luokitellen ne kahteen: 1. universaaleihin ja 2. ulkomaalaistaustaisille naisille spesifeihin merkityksiin.

8.2.1 Universaalit, taustasta riippumattomat merkitysannot

Olin kirjoittanut päiväkirjaan merkinnän: ”naiset vaikuttavat olevan tyytyväisiä silloin, kun räsitus-taso on korkea, kovempi tahti tunnilla näkyy heidän kasvois-saan. Tempon ja vaatimustason pitäminen näyttää olevan naisille tärkeä” (KP_17.02.2020).

Liikunnallinen tekeminen yhdistyi näissä ryhmissä monesti räsitukseen, lihasvoiman kasvattamiseen ja kunnon kohottamiseen. Fyysinen voima ja jaksaminen, jopa ehkä ”miehisen voiman” tavoittelu, asettuivat siten funktionaalisina merkitysantoina omien havaintojeni perusteella melko merkittäviksi. Löydän tulkinnalleni vahvistusta haastatteluaineistosta, sillä eurooppalaisten naisten omaa liikkumista ja liikunnan harrastamista kuvataan kurinalaisena tekemisenä.

Voimaa, kuntoa ja kehon muokkausta

Fyysiseen räsitukseen liittyvien merkitysten analyysissä käänän katseeni subjektiivisten merkitysantojen kollektiiviseen ulottuvuuteen eli kulttuurisiin vaikutuksiin. Luvussa 6.1.2. *Kulttuurisia lähtökohtia* kuvasin, miten naiset käyttivät liikunnasta puhuessaan urheiluun viittävä sanoja, kuten *sport*, *valmentaja* ja *treenaaminen*. Niinpä naiset näkivät liikunnallisen toiminnan luontevasti urheilemisen jatkeena. Fyysinen tekeminen paikantui heille siis lähemmäs sitä, mitä Suomessa ymmärretään urheilemisella. Fyysistä aktiivisuutta, josta tässä tutkimuksessa käytän ilmaisua *liikunta*, tulkitaan siten urheiluun liittyvien merkitysantojen kautta. Seuraavassa esimerkissä Tina pohtii, mitä liikunnan harrastaminen hänen mielestään on ja mitä se ei ole. Vaikka kävimme keskustelua hänen omalla kielellä, käytin kysymystä esittäessäni kuitenkin suomenkielistä sanaa *liikunta*, koska lähin vastine naisen omassa kielessään olisi ollut sana *sport*, jota käyttämällä olisin johdattanut hänet urheilun kehyksen kautta fyysisen tekemisen peilaamiseen.

Eva: Mitä liikunta sulle tarkoittaa, mitä siihen kuuluu?

Tina: Sport, se on säännöllisyys, säännöllinen fyysinen aktiivisuus, toivottavasti erillinen päivän muusta tekemisestä, (nauraa) koska arkityöt vaativat myös fyysistä voimaa, mutta se ei ole sama asia, tärkein on se säännöllisyys.

Eva: Entäs metsässä käveleminen, sellaiset asiat?

Tina: Sanoisin että se on enemmän viihde, jos vertaa urheiluun, urheilu (sport) on enemmän keskittynyt jollekin tavoitteelle, esimerkiksi mennä joku välimatka jossain ajassa tai kiipeä, mäen huipulle meneminen, mutta taas se säännöllinen tekeminen niin silloin, mutta jos käydään vaan kerran jollakin huipulle, en tiedä minkä takia ylipäätä, niin joku vaellus, jossa väsyä, niin se ei minun mielestä ole urheilu, minun mielestä sen täytyy olla säännöllinen.

Eva: Suomeksi on kaksi sanaa liikunta tai urheilu.

Tina: Liikunta, se on ehkä kävelyt metsässä, joka tuo iloa, erilaiset aktiviteetit, urheilu on tarkoituksenmukainen, tavoitteellinen, siinä on sellainen kuormitus, jossa kulutat, enemmän kun saat,.. näin ilmeisesti, urheilu on vaikea määritellä, mutta sanoisin että säännöllisyys, voi olla mitä tahansa, mennä tarhaan hakemaan lasta ja takaisin sauvat kädessä, se on liikunta, kun teen sitä satunnaisesti.

(HL_1_09.03.2020.)

Nainen siis erotteli liikunnan ja urheilemisen johdonmukaisesti kasvavan kuormituksen sekä säännöllisyyden avulla. Liikunta ei ole asia, jota suunnitellaan arjen aikatauluihin ja johon pyritään, mutta urheileminen on. Urheilu (sport) tuli Tinan näkemyksen mukaan harrastaa säännöllisesti ja erillään arjen muusta tekemisestä. Liikunta – urheilun kehyksessä – on tavoitteellista treenamista, keskittymistä ja itsensä motivoimista, muuten odotettuja pitkän tähtäimen tuloksia ei voi saavuttaa.

Liikunnan (sport) harrastamiseen sisältyi velvollisuus, joka ei tullut hänelle ulkopuolelta, vaan oli sisäinen tarve täyttää itselle asetettuja tavoitteita. Matalatehoinen liikkuminen, kuten kävelyt luonnossa, vaellus tai vaikkapa omien lasten kanssa leikkiminen, asettui pikemminkin viihteen puolelle, eikä näin ollen täyttänyt hänen liikunnalle (sport) asettamiaan kriteerejä. Tinalle harjoittelu tarkoitti fyysisen voiman kasvua, ulkonäköön vaikuttamista ja emotionaalista tasapainoa. Liikunnan näkeminen urheilukehyksen kautta liitti fyysisen tekemisen hänen kohdallaan nuoruuden tavoitteluun, seksikkyyteen sekä psyykkisten ominaisuuksien, kuten itsekurin, kasvattamiseen.

Eva: Häviääkö sulla välillä motiivi?

Tina: Jatkuvasti tuli sellaista vasta, itseä täytyy motivoida, että täytyy lähteä... liikunta ja urheilu tekee nuoremmaksi, halu olla kauniimpi ja nuorempi ei häviä ilmeisesti mihinkään, jos ne häviää, niin on aikaa mennä sinne (tuonpuoleiseen)

Eva: Sun motivaatio on siis nuorekkaana pysymisessä, onko sulla vielä jotain muita motivaatioita?

Tina: Minusta tuntuu, että kun harrastaa liikuntaa, silloin mielialaa on parempi, tunnen että se on tärkeä, että ei ole minkälaisia emotionaalisia kuoppia..., miksi menen liikkumaan... myös seksuaalinen vetovoima on tärkeä /.../ pitkäaikainen vaikutus on tärkeä, toki myös se, miltä tuntuu harjoittelun jälkeen, mutta tarkoitan pitkäaikainen tasapainoinen tunnetaso

(HL_1_09.03.2020.)

Useassa tutkimuksessa on osoitettu, että perheellä ja lähiyhteisöllä on liikuntaan sosiaalistava vaikutus (esim. Laakso ym. 2006). Nuoruusiän liikuntakokemukset, kodin liikuntamyönteisyys ja vanhempien liikuntakulttuuriset ajattelumallit näkyvät myöhemmin lasten varttuessa heidän liikunnallisissa valinnoissaan (Lehmuskallio 2011; myös Tiihonen 2002, 234–243). Tinan lapsuudenkodissa tavoitteellinen liikunta oli jatkuvasti läsnä. Koko perhe treenasi vanhempien kannustamana tavoitteellisesti, välillä yhdessä ja välillä erikseen. Mallia otettiin kehonrakentaja Arnold Schwarzeneggeristä.

Tina: Esimerkiksi luimme Schwarzeneggerin kirjoja, miten harjoitella ja treenata kehoa. Kaikki harjoitukset lähtivät siitä, meillä oli kotona voimatango, teimme kyykkyjä säännöllisesti, toki itsenäisesti /.../ siskon kanssa teimme yhdessä, sisko ei kovin paljon halunnut, mutta kannustimme häntä ja hän myös tottui.

Eva: Entäs äiti?

Tina: Äiti myös, se oli kaikille, äiti vieläkin käy isän kanssa salilla ja tekee kyykkyjä, hyvin vaikutti.

(HL_1_09.03.2020.)

Tinan esimerkki lapsuudenkodin liikunnallisesta perinnöstä ja sen kokemuksen kautta fyysisen tekemisen määrittelystä edustaa haastatteluaineistossa ääripäätä. Lihasten vahvistaminen ja kunnon kohottaminen oli ryhmän muillekin naisille tärkeää, mutta fyysisen tekemisen tavoitteellisuus ja säännöllisyys eivät saaneet toisten naisten kertomuksissa näin olennaista roolia. Fyysinen rasitus ja lihasten vahvistaminen liittyivät pikemminkin henkiseen voimaantumiseen ja ulkonäön parantamiseen, niin kuin Olivian kertomasta katkelmasta käy ilmi.

Sport on minulle tärkeä, koska kaksi kerta olen äiti ja minä tunnen, että minun lihakset tarvii liikuntaa ja jos minä harrastaan liikuntaa, minulle tulee paljon energiaa ja minun vartalo tottuu tämä ohjeelle (ohjelmalle,) sen takia näytä (vartalo) hyvältä/.../ Kun liikut kadulla tai puistossa, näet että ihmiset juoksevat, se motivoi myös, se motivoi, koska näet että, ihmiset harrastavat urheilua, se on terveys, se on kauneus ja treenattu keho, se myös vaikuttaa sinuun. (HL_2_30.04.2019.)

Olivian ja Tinan puheessa näkyy, että vartalon ulkomuoto on heille tärkeä ja treenattu keho on tavoittelemisen arvoista. Treenatun kehon ihannoiti liittyi länsimaisessa kulttuurikontekstissa 1800-luvun loppupuolella levinneeseen uushumanismin aatesuuntaan, jossa otettiin mallia antiikin helleenien ruumiinharjoittelusta ja kehon sopusuhtaisuuteen perustuvasta kauneusideaalista. Sarjen mukaan yli sata vuotta sitten voimistelun kautta levinneet uushumanistiset ideaalit – ihmisruumiin jalomuotoisuus, joka ilmentää luonteen lujutta, hyveellisyyttä, rohkeutta ja lakien kunnioittamista – vaikuttavat liikuntakulttuurissa edelleen (Sarje 2012).

Antiikin perinnölle rakentunut uushumanismin idea ruumiinkulttuurista oli nykyään sekoittunut yksilökeskeisiin kulutus- ja markkinayhteiskunnan vaatimuksiin, joissa ulkonäköruumis on tavoittelemisen arvoinen sen sosiaalisesti määrittyneen markkina-arvon ja menestyksen mittarina esiintymisen vuoksi (ks. Harjunen 2004). Länsimaisessa kulttuurissa ruumis on ajankohtaistunut itseilmaisun välineeksi ja identiteettiprojektiksi (Rantalaiho 2004).

Ulkonäön tärkeys maahan muuttaneiden naisten keskuudessa nousi esille myös Zacheuksen ja kumppanien tekemässä tutkimuksessa, jossa paikannettiin ulkomaalaistaustaisten henkilöiden liikunnan merkityksiä (Zacheus ym. 2012, 208–209). Oman havaintoni mukaan ryhmässä käyvät eurooppalaiset naiset eivät olleet näkyvästi ylipainoisia tai isokokoisia, toisin kun Pohjois-Afrikasta tulleet naiset. Toki naisten subjektiivinen arviointi saattoi olla erilainen ja mittapuu, jota vasten omaa vartaloa peilattiin, kulttuurisesti kalibroidu.

Ulkonäkö sekä ruumiinkoko ovat sosiaalisesti normitettuja, joita kukin yhteisö tulkitsee omien käsitysten mukaisesti. Harjunen on osoittanut, että länsimaisessa kulttuurikehyksessä naisten vartaloa mitataan sukupuolittuneella ruumisihanteella, jossa isompikokoiset ihmiset ovat stigmatisoituja ja siten moraalisena arvostelun kohteena. Naisvartaloon kohdistuvat arvioivat katseet ja hyväksyttävän ruumiinkoon rajojen määrittely aiheuttavat normatiivisenkokoisissakin henkilöissä painetta ulkonäön tarkkailuun sekä ruumiin muokkaamiseen. Har-

jusen mukaan hoikka vartalo on sosiaalinen vaatimus, jolla osoitetaan uskottavuutta (Harjunen 2020; 2004.)

Ymmärrys erikokoisten vartaloiden hierarkkisesta arvottamisesta on Harjunen mukaan tulosta kasvamisesta painokeskeisessä kehokulttuurissa (Harjunen 2020). Painokeskeinen kehokulttuuri näkyy julkisessa tilassa jatkuvasti läsnä olevina kuvina normatiivisista vartaloista, puheena laihduttamisesta sekä kaupallisena tarjontana, jossa erityisesti naisille markkinoidaan kehoa muokkaavaa liikuntaa, kuten rasvanpolttojumppaa tai pakaroiden kiinteyttämistä. Ulkonäön ja ruumiinkoon normittaminen on yhä enemmän läsnä myös sosiaalisen median välityksellä vaikuttaen siten yhteisöjen sisältä käsin siihen, että ruumiinkokoa tarkkaillaan ja muokataan. Tekstikatkelmassa puhuva Berit oli yksi niistä aktiivisimmista ryhmäläisistä, joka oli lähes aina salissa mukana kahdet käsipainot ja lisäkuormat nilkoissa.

Berit: Olen laihtunut 6 kiloa. Periaatteessa voidaan sanoa, että täällä totuin liikkumaan. Alussa oli hyvin vaikeata aloittaa, kaikki paikat oli kipeitä.

Eva: Mikä paikka oli kipeä?

Berit: Selkä. Kaikki. Kädet. Jalat. Kaikki lihakset.

Eva: Senkö jälkeen, kun aloitit liikkumaan?

Berit: Joo, liikkumisen jälkeen, luonnollisesti. Ja sitten jotenkin totuin. Sitten minulla oli vielä projekti. Joo, tällainen projekti. En tiedä oletko kuullut siitä, että Facebookissa oli mainos "Laihdutetaan yhdessä" tai jotain, en muista enää, mikä sen nimi oli. Siellä kaksi kuukautta tehokkaita treenejä ja sen lisäksi ruokaohjelma.

(HL_1_29.10.2018.)

Liikunnan tulkitseminen urheilun käsittein muokkasi joidenkin naisten odotuksia ryhmäliikunnasta. Rasitus, lihasten vahvistaminen ja kunnan kohottaminen ovat urheiluun ja urheilijaan liittyviä mielimaisemia, jotka ovat tavoittelemisen arvoisia, jotta oma keho vastaisi kuviteltua ideaalia. Eurooppalaisten naisten osalta kehon muokkaaminen kiinnittyy naisten merkitysavaruuudessa yhdeksi keskeiseksi syyksi, miksi ryhmäliikuntaan tullaan. Toisaalta niiden naisten kohdalla, jotka käyttivät vartaloa peittäviä vaatteita, en havainnut ulkonäköön kiinnittyvää puhetta. Lisäpainon kertyminen oli kylläkin heidän huolena, mutta ei niinkään ulkonäön takia, vaan siksi, että isompi koko haittaa arjessa toimimista. Pohjois-Afrikasta tulleiden naisten osalta ylipaino kiinnittyi enemmän huoleen omasta terveydestä (ks. luku *Liikunta vie kivout ja lihaskorsetti pitää selän kunnossa*).

Rasituksen tavoittelu näkyi myös siinä, että aktiivisemmat naiset käyttivät lisäksi nilkkapainoja saadakseen liikkeisiin lisätehoa ja kokonaisuuteen suurempaa fyysistä kuormitusta. Muutamalla naisella oli mukana tuplapari käsipainoja, joita he vaihtoivat harjoitusten luonteen mukaan. Lisärasituksen saamiseksi käytettiin myös kuminauhoja. Kun eräs urheiluliike mainosti edullisia kuminauhapaketteja, organisoivat naiset Annan johdolla yhteisesti kuminauhapakettien ostamista, jotta kaikki halukkaat saisivat omat nauhansa. Tunneilta siis haettiin rasitusta ja sitä myös saatiin, joskus jaksamisen ääri rajoille.

Kyykkysarja oli tänään pitkä ja aika uuvuttava. Liikkeet kuitenkin vaihtuvat niin, että ne pysyivät mielekkäinä ja pystyin tekemään ne loppuun. Muutamalla naisella on vähän vaikea. (Kenttäpäiväkirja, 19.02.2018.)

Liikkeet ovat välillä fyysisesti aika vaativia, toki rennomminkin saisi tehdä, mutta Anna kannustaa jaksamaan ja seuraa, meidän liikkeiden tekniikkaa. Välillä tekisi mieli antaa periksi. Havaintojen tekeminen jää nyt vähille, en halua olla ensimmäinen, joka lopettaa kesken ja lyhyhistyy matolle, joten kaivelin voimani ja jatkoin hieman lintsaten. (Kenttäpäiväkirja, 15.09.2020.)

Vaikka ryhmissä moni haki selkeästi kunnon kuormitusta, saattoi liian kova rasitus vaikuttaa negatiivisesti. Tasapainoilu kuormituksen kanssa niin, että harjoittelusta jäi hyvä kokonaiskuva, vaati ohjaajalta herkkyyttä tajuta, millainen rasitus oli sopiva ja millainen oli liikaa. Kaupallisia Body pump -tunteja kuvattiin sellaisiksi, joissa rasitusta tuli liikaa. Lisäksi naiset keskustelivat pukuhuoneessa toisesta, samaan toimintaan kuuluvasta ryhmästä, jossa osa ryhmäläisistä kävi toisen kerran viikossa treenaamassa. Annan tavoin myös sen toisen ryhmän ohjaaja, jonka nimeän tutkimuksessa Neelaksi, oli kylläkin ohjaajana pidetty, mutta hänen ohjelmaansa pidettiin fyysisesti haastavana.

Tina:

Neelan treeni oli fyysisesti vaikea, harjoitukset isoilla painoilla, ohjaajaa katso, että otit liian pienet painot, Neela saattaa tehdä näin. Silloin mun on vaikea pakottaa itseä menemään. Annan kanssa ymmärrät, että liikkeet ovat helpommat ja enemmän tanssilliset. Se helpottaa ja haluan tulla tänne, joten treenin helppous on myös tärkeä. se ei voi niin rankka, että tunnin jälkeen me kaikki lojumme maassa. Neelan treenin jälkeen me kaikki lojumme ja venytyksiä ei ole melkein ollenkaan, venytykset täytyy olla sellaisen kovan treenin jälkeen. (HL_1_09.03.2020.)

Berit:

Minä pidän tästä (Annan ohjelmasta). Että täällä on paljon voimaharjoituksia, ei ole niin uuvuttavaa kardioharjoituksia. Kun ymmärrän, että minulle henkilökohtaisesti eivät sovi, silloin kun on paljon sarjaliike. Sellaisia, kun niitä pitää toistaa ja se kaikki joskus ei onnistu sinulla. Tässä minä pidän, että tässä on maltillisesti, eri ikäisille, sanotaan niin. Koska silloin, kun kokeilin yksityisessä Fitness klubissa body pump, niin se oli vaikeata minulle. Kuitenkin siellä on aika intensiiviset ja isot rasitukset, se oli vaikea. (HL_1_29.10.2018.)

Oman kokemukseni kautta yhdyin Tinan ja Beritin arvioon. Neelan ohjaama treeni oli aika rankka ja jouduin tunnilla loppua kohden jättämään yhä enemmän liikkeitä kesken. Ryhmään valikoituinkin nuorempia ja kovempikuntoisia naisia, jotka tähtäsivät ruumiin muokkaamiseen. Hietalan mukaan urheilullinen, nuorekas ja terve ruumis on aikakautemme ihanne myös sen vuoksi, koska treenattu keho edustaa sekä symbolisesti että konkreettisesti vallitsevaa ideologiaa jatkuvasta ja rajattomasta edistyksestä (Hietala 2003).

Hyvää oloa ja aikaa itselle

Ruumiillisuuden sosiologisen lähestymisen mukaan ruumiillisuus kiinnittyy jälkitraditionaalissa ajassa kärsimystä välttävään ja nautintoja tavoittelevaan olemiseen, jossa ruumiin lähettämiä viestejä kuunnellaan yhä tiheämmin ja tarkemmin. Kun mieli kantaa vastuuta sosiaalisesta ruumiista, tuottaa huollettu ja hyvinvoiva ruumis kaksinkertaisen nautinnon, sillä muiden katseiden lisäksi (ks. edellinen luku) omat tuntemukset tuottavat sisäistä mielihyvää. (Julkunen 2004.) Naisten puheessa näkyy, miten ruumiin fyysinen kuormittaminen liittyy mielihyvään. Riittävä rasitus toi hyvää oloa ja tyytyväisyyttä. Seuraavassa katkelmassa Carla kuuntelee kehon välittämiä viestejä, tulkitse niitä ja pukee sanoiksi.

Eva: Eli onko tärkeintä sinulle, että saat hyvän rasituksen?

Carla: Kyllä, sopiva rasitus ja sen jälkeen sellainen tyytyväinen olo, jopa nautinto fyysisen rasituksen jälkeen/.../. Se on tosi tärkeä osa minun elämässä, koska jos en liiku, mulla on paha mieli ja ei ole energia ja on, ei ole aggressiivinen mutta äkäinen, ärsynnyn helposti.

(HL_1_05.11.2018.)

Osalle naisista rasituksen tuoma hyvä olo oli muodostunut välttämättömyydeksi. Fyysisen rasituksen aikaansaamien välittömien tuntemusten lisäksi tulkitsin hyvän olon liittyvän myös sosiaalisiin tekijöihin eli siihen, että koettu itselle asetettu velvollisuus pystyttiin toteuttamaan. Beritin kokemuksessa ohjaajalla oli roolinsa siinä, että riittävä mielihyvää synnyttävä rasitus saavutettiin.

Eva: Muistatko, milloin liikunnasta tuli sellainen kokemus, että: Oi, se oli niin mukava? Muistatko jotain sellaista?

Berit: Pääsin näin syvälle vasta Annan treeneissä, aloitin käymään ja aloitin nauttimaan siitä, harjoitusten jälkeen. Sellainen tyytyväisyys ja hyvä olo. Sellaista reippautta. Kun esimerkiksi sinä kävelet jossain, kun puhutaan, että pitää kävellä 10000 askelta päivässä, niin sinä vaan kävelet jossain niitä askelia. Kun tässä taas on oikeasti hikiliikunta, tämä on ihan erilaista. Sinä saat siitä nautinnon. Nimenomaan harjoittelun jälkeen. Että se on välttämätöntä.

(HL_1_29.10.2018.)

Hyvää oloa ja tyytyväisyyttä koituu siitäkin, että liikuntaryhmään tulo antaa aikaa itselle ja tauottaa kotiin, lapsiin sekä työhön liittyviä velvollisuuksia, jotka sukupuolittuneina töinä kasaantuvat naisten hoidettaviksi (Jokinen 2004). Omaehtoiseen liikkumiseen verrattuna aikaa itselle on helpompi organisoida silloin, kun liikuntaryhmä rytmittää viikkokalenteria.

Mary:

Itse asiassa, kun on vielä enemmän lapsia, niin koko elämän huolehdit lapsista, kaikki, mitä teet on joko lasten kerhot, kotona teet ruokaa heille, tulet töistä juokset johonkin harjoitukseen lasten kanssa, mutta jos tiedän, että kerran tai kaksi viikossa on oma aikaa niin se tuo vakautta, psyykkisesti mulla on aika, jolloin voin täysin itseäni keskittää.

tyä, se on puhtaasti minun aikani, se ei ole kenellekään muulle, ei lapsille, se on vaan mulle nyt, sellaista tarvitaan. (HL_2_15.04.19.)

Tina:

Juuri tässä elämän vaiheessa minun on helpompi, että on määrätty aika ja voin kaiken organisoida ja myös omat ajatukset järjestää niin, että nyt minulla on tunti. Silloin kun minulla ei ollut lapsia, sain luvata itselle sellaista, että otin joka päivä aikaa kiivetä rappusia, ehkä se oli myös urheilu, asuin silloin kahdeksannessa kerroksessa ja näin tein. (HL_1_09.03.20.)

Rasitukseen liittyvillä merkityksillä on ajallinen ulottuvuus. Yhtäältä merkitykset liittyvät tässä ja nyt kokemukseen ja toisaalta siihen, millaisia vaikutuksia liikunta tuottaa pitkäkestoisesti. Rasitus tarjoaa voimakkaita kehollisia ja henkisiä aisti- sekä tunnekokemuksia suorituksen aikana ja jälkeen. Fyysisiä rajoja koetteleva lihasvoimaharjoitus, tasapainoa haastavat liikesarjat tai lämmityksen tanssiaskeleet ryhmässä yhteisesti jaettuina synnyttivät elämyksiä, joita Carla ja Berit kuvailivat aikaisemmassa esimerkissä. Liikunnalla oli siten naisille myös itseisarvo. Tekemisestä saatu elämys on merkittävänä kokemuksena vahva motivaattori liikunnan jatkamiselle (ks. Tiihonen 2002, 426–427; Pirnes & Tiihonen 2010).

Pitkään aikaväliin sidotut merkitysannot liittyvät puolestaan siihen, mitä säännöllinen rasitus saa aikaiseksi. Riittävä rasitus sekä lihasvoimapainotteinen harjoittelu synnyttivät kokemuksellisen ymmärryksen siitä, että säännöllinen liikunta voi saada aikaan muutosta. Muutoksen kokeminen kunnon kohoamisena tai lisääntyneenä lihasvoimana vaikutti naisten motivaatioon. Esimerkiksi Ella ei harrastanut lapsena aktiivisesti liikuntaa ja häneltä puuttui Tinan tavoin kokemus tavoitteellisesta treenaamisesta. Liikunnan harrastamisen hän aloitti vasta Annan ohjauksessa Suomeen muuton jälkeen. Nuoruuden vähäisestä kokemuksesta huolimatta Annan tunneilla saatu kuormitus oli motivoinut nousemaan sohvalta silloinkin, kun ei jaksaisi mennä harjoitukseen. Ella oli myös yksi niistä naisista, joka käytti tunneilla nilkkapainoja ja trenasi usein kaksi tuntia peräkkäin.

Eva: Tunnetko sä itsesi olevan tarpeeksi hyvässä kunnossa, riittävästi voimaa?

Ella: Joo, haluaisin tietenkin enemmän, mutta ei ole useammin, hyvä olisi, jos olisi harjoitukset joka toinen päivä, mutta toisaalta kaksi kertaa päivässä on riittävä, koska keho tarvitsee myös palautumista.

Eva: Tunnetko sä itsesi erilaiselta, kuin kaksi vuotta sitten?

Ella: No tietenkin, iso ero, koska silloin olin hyvin heikossa kunnossa, lapsen kanssa oli vähän fyysistä aktiivisuutta, vaikka sanotaan, että kun kävelet vaunujen kanssa, niin saat fyysistä aktiivisuutta mutta ei...

(HL_2_05.02.19.)

Haastattelutilanteessa Ella kuvaili liikunnan tarkoitusperän liittyvän ensisijaisesti terveyden ilmaisten kuitenkin samassa lauseessa sosiaalisen kanssakäymisen merkitystä. Samaan hengenvetoon hän kuvaili myös ryhmästä saatavaa mielihyvää.

Ensiksi terveys, toiseksi, koska täällä on hauska, voi aina tulla ja jutella, terveys on kuitenkin päällimmäinen (HL_2_05.02.19).

Yhteisöllisten kokemusten synnyttämä elämyksellisyys asettuu siten Ellan mietteissä funktionaalisten merkitysantojen, kuten kunto- ja terveystavoitteiden rinnalle. Kun näihin merkityksiin lisää vielä sen, että Ella hoiti silloin tällöin joo-gatuntien sijaisuuksia, tulkitsen, että naisella on vielä lisäksi sellaisia merkitysantoja, joita hän ei ole itselle terveyden kanssa yhtäläisesti tiedostanut. Vertaisena eli yhtenä ryhmäläisistä ilman liikunta-alan koulutusta ohjaajan rooliin asettuminen vaatii uskallusta ja mukavuusrajojen ylittämistä.

Liikunnalla on siten Ellalle syvempiä merkityksiä, jotka saavat hänet ylittämään epävarmuutta ja epämukavuutta, joita aloittelevat ohjaajat monesti ryhmänsä edessä tuntevat. Tutuille naisille liikunnan mahdollistaminen on palkitseva kokemus, mutta se kokemus ei tullut keskusteluissa sanotuksi. Tulkitsen sanoittamatta jättämisen syyksi medikalisoituneen yhteiskunnan synnyttämän hegemonisen terveysdiskurssin, joka ohjailee liikunnasta käytävää julkista puhetta (ks. Itkonen 2021, 17). Silloin kun tutkijan kysymyksille annetaan ”virallisia” vastauksia, miksi liikunta kiinnostaa, ensisijaisiksi saattavat nousta sosiaalisesti legitiimit vastaukset.

Kapeita selitysmalleja merkitysten sanoittamisille on terveys sosiologiassa selitetty sillä, että terveellisyys on yhteiskunnallisena merkitysantona yksilöiden käyttäytymistä ohjaava normatiivinen odotustila, jota vasten omia valintoja ja tottumuksia heijastetaan (Katainen & Maunu 2017, 155). Lisäksi näen, että liikunnasta puhutaan yhteiskunnallisella tasolla yleensä välinearvon kautta jättäen liikunta itseisarvoisena taka-alalle (ks. Itkonen ym. 2018, 122). Näyttäisi siltä, että tapa, miten liikunnalle annettuja merkityksiä sanoitetaan, on sosiaalisesti opittua. Liikunnasta saatu ilo välittömänä kokemuksena, jota voisi verrata musiikista tai taiteesta saataviin elämyksiin, on havaintoaineistossa kyllä näkyvissä, mutta liikunnan tulkitseminen itseisarvoisena ei kuitenkaan haastatteluteksteissä näy.

Edellä esitettyjä Ellan merkitysantoja voi tarkastella myös kokemuksellisuuden eri muotojen kautta. Käytän kokemuksellisuuden analyysissa Pirneksen ja Tiihosen (2010) nelikenttäjakoa, jossa elämyksellisyys passiivisena kokemuksena ja merkityksellisyys reflektioivana kokemuksena ovat luonteeltaan yksilökeskeisiä ja mielihyväperusteisia *minä*-kokemuksia. Toiset kaksi kokemuksellisuuden osa-alueita, osallisuus ja toimijuus, joita Ellalla ohjaajana toimiessa myös on syntynyt, ovat luonteeltaan taas yhteisöllisiä. Pirnes ja Tiihonen esittävät, että kokemuksellisuuden osa-alueet passiivisesta elämyksellisyydestä aktiiviseen yhteiskunnalliseen toimijuuteen, ovat yhtäläisesti tärkeitä täydentäen toisiaan (Pirnes & Tiihonen 2010). Ellalla ei ollut vielä omaa vakituista ohjattavaa ryhmää, mutta erityyppisten kokemusten karttuessa motivaatio toisten ohjaamiseen saattaa syntyä aikanaan.

Liikunta vie kivut ja lihaskorsetti pitää selän kunnossa

Liikunta, liikkeet ja terveys nivoutuvat tunneilla yhteen. Anna piti siitä huolen, että liikkeitä tehtiin oikein. Hän selitti asentoja, korjasi ja perusteli, miksi juuri näin oli tärkeä tehdä ja mitä hyötyä tekemisestä oli.

Istuimme matoilla ja kuuntelimme Annan perusteluja, miksi kyykkyjen aikana polvet täytyy olla juuri tietyllä tavalla ja millainen kulma on pidettävä lonkassa sekä polvissa. Voimaliikkeiden sarja on vielä kesken. Jalat ovat melko uuvuksissa ja tauko tekee hyvä, ainakin minulle. Naiset keskustelevat Neelan edellisen viikon treenistä ja siitä, mitä, millaisia asentoja siinä ohjaaja oli vaatinut. Anna kuuntele ja kannustaa, Neelan oppi kuulosti hänestä hyvältä. Anna komentaa meidät uudestaan asentoon ja jatkamme. Naisilla on tsemppi päällä. Annan katse ja huoli ovat jo naisten selän asennoissa. (Kenttäpäiväkirja, 19.03.19.)

Edellä kuvattuja taukoja ei ollut jokaisella tunnilla, mutta perusteluja ja selityksiä, mitä harjoitusten aikana kehossamme tapahtuu, esitettiin usein. Hänen opastuksensa tunneilla eivät olleet yksinpuhumista. Monesti syntyi keskusteluja, sillä naiset kyselivät tarkennuksia tai jakoivat omia ymmärryksiä asiasta. Näin ollen terveystuho oli tunneilla tasaisesti läsnä merkillistään liikkeitä ja fyysistä räsitystä. Ohjaajan terveystuho sekä vahvasti että haastoi naisten omia kokemuksia ja näkömääriä liikunnasta, liikkeistä ja fyysisen räsityksen tuomista vaikutuksista. Naiset siis osallistuivat terveystuhoeseen kysymisen välillä hyvinkin yksityiskohtaisesti askarruttavista teemoista.

Kesken vatsalihastreenin nainen kysyi neuvoja vatsalihaksista synnytyksen jälkeen. Anna selittää, että vatsalihasten vahvistaminen ei ole haitaksi, vaan on tärkeä synnytyksen jälkeen, koska vatsalihakset ovat vetäytyneet. Liikkeitä pitää vaan tehdä oikein. Nainen puhuu kirurgisesta leikkauksesta, jolla saisi kotimaassa lihakset kuntoon. Hän tietää jopa hinnan, kuinka paljon sellainen leikkaus maksaa. Anna ihmettele ja pitää hintaa korkeana, eikä rohkaise naista leikkaukseen, vaan suosittelen liikkeillä lihasten vahvistamista. Kuitenkin Anna neuvoo käymään lääkärisä, kun nainen seuraavalla kerralla menee kotimaahan. Näköjään kun tukea tarvitaan, sitä haetaan omasta synnyinmaasta. Nainen oli kyllä saanut Suomessa julkisesta terveydenhuollosta apua jalkavaivoille ja oli siihen tyytyväinen. (Kenttäpäiväkirja, 30.06. 2019.)

Laajempaa ja yleisempää keskustelua liikunnasta ja harjoittelun hyödyistä terveydelle käytiin pukuhuoneessa. Anna vaihtoi vaatteita samassa pukuhuoneessa yhdessä ”omien tyttöjen” kanssa, joten pukuhuone oli siten luonteva paikka kaikenlaisille keskusteluille. Naiset vaihtoivat kuulumisia ja Anna osallistui niihin sekä ohjaajan roolissa että vertaisena – äitinä ja ulkomaalaistaustaisena henkilönä. Se oli hänen tietoinen valintansa. Perusteluiksi Anna esitti, miksi hän viettää pukuhuoneessa paljon aikaa: ”pukuhuone on paikka, jossa kuulee, mistä naiset puhuvat ja siellä oppii naisia paremmin tuntemaan” (ks. luku 6.2.3). Pukuhuonekeskustelut liittyivät usein lapsiin ja arjen käytäntöihin, mutta myös naisten

jaksamiseen, itsestään huolehtimiseen sekä sairauksiin ja niiden hoitamiseen vertaillen suomalaisia ja kotimaisia käytäntöjä.

[naiset] puhuvat flunssasta (omalla kielellä). Doris on käynyt kokeissa, hänellä on jo kolmatta kuukautta väsymys. Joku kysyi, tehdäänkö Suomessa poskiontelon huuhtelua. Keskustelu menee siihen, miten voisi välttää antibiootteja, joita naisten mukaan Suomessa helposti määrätään. Doris ei haluaisi syödä antibiootteja. Välillä en saa selvää mitä he puhuvat, mutta ymmärrän, että kaivataan sellaisia hoitoja, joihin on synnyinmaassa totuttu. Taaempänä toinen nainen yhtyy keskusteluun ja sanoi, että kyseistä toimenpidettä tehdään myös Suomessa, mutta ennen sitä kokeillaan muita vaihtoehtoja. (Kenttäpäiväkirja, 12.03.2019.)

Liikunnan terveyteen liittyvät kytkökset paikantuivat ennen kaikkea tuki- ja liikuntaelinten kuntoon. Naisilla oli selkäkipuja sekä olkapään ja polvinivelienvaivoja, joihin kokemusperäisesti oli saatu apua lihasten vahvistamisesta. Huono lihaskunto liittyi useamman naisen kohdalla lapsiperheen arkeen sekä iän karttumiseen, mutta myös omaan ruumiinrakenteeseen. Naiset kantoivat lisäksi huolta myös istumisesta ja paikallaolostaan.

Doris:

Tarvitsen hyvän fyysisen kunnon, nyt mulla ei ole selkä kipeä. Kun en treenaan, mun selkä on kipeä. Mulla on isot rinnat ja notko selkä, sellainen rakenne ja kun ma en harjoittele säännöllisesti, mun selkä on kipeä, siksi tärkeimpänä että se (treenaaminen) antaa mulle terveyttä. (HL_2_22.01.2019.)

Berit:

Silloin kun oltiin vielä nuoria, eikä ollut mitään kipeää, kaikki oli hyvin terveyden kanssa. Sitten oli pienet lapset. Jotenkin ei tarvinnut. Tämä on yksi syy lisää tehdä jotain illalla, koska jos istuu, niin se on huono, selkä kipeytyy enemmän. (HL_1_29.10.2018.)

Vahvat lihakset liittyivät terveyspuheeseen. Beritin tavoin myös Ella näki hyvän lihaksiston olevan tae pärjäämiselle silloin, kun ikä lisääntyy. Ella liitti liikunnasta saatavia hyötyjä pitkän tähtäimen tavoitteisiin ajatellen, miten fyysinen kunto auttaa selviytymään vanhetessa.

Ella:

Fyysinen kunto ei ole mun miehelle tavoite, vaikka puhun hänelle koko ajan, että pitää, pitää, koska kun sä treenaat, sulle tulee lihaskorsetti ja vanhempana sulla on huomattavasti helpompaa oman ikääntymisen kanssa tulla toimeen, mutta jotenkin hän ei halua. (HL_2_05.02.2019.)

Liikunnan merkitysten kytkeytyminen terveyteen on yhtäältä opittua terveystietoa sekä toisaalta kokemusten kautta omaksuttua tietoa. Tiedon kokemusperäisyys ei liity pelkästään henkilökohtaisiin aistimuksiin liikunnan vaikutuk-

sista, sillä ymmärrys hyvinvoinnista on lähiyhteisön tietovarannon varassa ja liikunnan vaikutukset kollektiivisesti jaettuina. Liikunnan kytkökset terveyteen voivat siten avautua myös läheisten kokemusten ja tekemisten kautta. Marylla kilpaurheilua harrastava puoliso toimi esimerkkinä sille, miten fyysisen treenin tulisi vaikuttaa.

Mary: Mieheni on uinut aina, hän jatkaa ja käy kilpailemassa. Kun katson häntä, niin hän on minusta vanhempi, mutta loistavassa fyysisessä kunnossa ja ymmärrän, mulla on äiti lääkäri/.../ urheilua en harrastanut, mutta ymmärsi, miten se on tärkeä terveydelle ja nyt kun en ole enää niin nuori, ymmärrän että jotain pitää tehdä. Kun aikaisemmin nuoresta iästä johtuen jotenkin voimat olivat itsestään, siis nyt täytyy sen eteen jotain tehdä. Erityisesti ymmärsin sen, kun aloitin työt, istun enkä menee minnekään ja mulla vaan kaikki paikat ovat kipeitä. Se tarkoittaa, että jotain pitää tehdä.

Eva: Tuliko huonosta olosta motiivi?

Mary: Ei, aloitin jo ennen, kun en ollut vielä töissä, silloin minulla oli enemmän aikaa, kävin 3 tai 4 kertaa. Annan tunnilla kävin noin 3 kertaa ja vielä uimahallissa, kun mies ja kaikki lapset uivat. Kun aloitin työt, aikaa jäi katastrofaalisen vähäiseksi ja tunnen, että mitenkään ei riitä, että jos en pääse fyysiseen treeniin niin minulla on huono olla, elimistöllä on huono olla, täytyy.

(HL_2_15.04.2019.)

Aviopuolison lisäksi Mary sosiaalistui liikunnan terveystarkoituksiin myös lapsuudessa, sillä hänen äitinsä oli lääkäri. Vaikka tietoisuutta oli, harrastettiin perheessä harvoin yhdessä liikuntaa joitakin hiihtoreissuja lukuun ottamatta. Perheellä oli oma erilainen tapa tulkita terveystarkoituksia, vaikka kyseistä ilmaisua Mary ei puheessaan käyttänyt.

Tiesin että urheilu on hyvä ja täytyy kävellä ja kävelimme paljon mutta en harrastanut ei kaunoluistelua eikä muuta. Meidän harrastus oli viikonloppuisin mennä museoihin kävelemällä, eli se oli sellainen meidän retki. (HL_2_15.04.2019.)

Kokemusperäinen tieto, kuten koettu hyöty kipujen vähenemisestä ja energisempi olo ovat toimineet motivaattorina liikuntaryhmään tulemiselle riippumatta siitä, miten hyvin kokemuksia on osattu sanallisesti ilmaista. Kokemuksellisuus ei kaipaakaan tuntemuksien sanoiksi pukemista, silti niitä voi kokea (Tiihonen 2002, 426). Rauhalan mukaan tajunnassamme on ei-kielillisiä sisältöjä, kuten aistimuksia, havaintoja ja mielikuvia, jotka tullessaan tajuntaan saavat kielillisiä muotoja (Rauhala 2005, 34–35).

Ruumiinkokemukset ovat universaaleja, mutta niiden sanallistaminen on kulttuurisidonnaista. Ruumiinkokemusten sanallistaminen edellyttää yhtäältä oikeanlaista sanavarastoa, jota arkikielessä ei välttämättä tule käytettyä ja toisaalta kulttuurisidonnaista ymmärrystä, miten länsimaisessa kontekstissa terveydestä puhutaan. Erilaiset uskomukset, jotka ovat niitä uskoille tosia, vaikuttavat siihen, miten kokemuksia tulkitaan. Jos uskotaan, että aurinko sulattaa ke-

hosta rasvakudosta (ks. luku 6.1.3), ei fyysinen rasitus yhdisty merkitysannoissa omaan terveyteen ennen kuin liikunnan kautta on saatu uusi kokemus, joka ajan kanssa saattaa kumota vanhan uskomuksen.

Eva: Miten sä ymmärsit, että sun on hyvä liikkua?

Iwa: On.

Eva: Selittikö joku, että kannattaa lähteä jumppaan vai?

Iwa: Itse tuntui, että pitäis tehdä, kun ma tulin Suomeen, oli nuori tyttö ja tosi laiha ja minä istun kotona ja syön ja lapsia ja vähän paino tule ja tä ei ole terveellistä.

Eva: Itse tajusit että jotain pitää tehdä?

Iwa: Itse tajun.

(HL_2_03.05.19.)

Kokemusperäisyys ei siis kaipaakaan fysiologisten prosessien tarkkaa ymmärtämistä. Ihminen voi merkityksellistää liikuntaa terveystieteiden näkökulmilla, vaikka ei osaisi tarkalleen sanallistaa saatuja hyötyjä. En tarkoita tässä yhteydessä suomen kielen osaamista, vaan länsimaiseen kulttuurikontekstiin asettuvaa puhetta terveydestä. Seuraavissa esimerkeissä liikuntaan ja terveyteen liittyvä sanavarasto on niukka. Hawo puhuu suomea sujuvasti, mutta Iwalle ja Janalle suomen puhuminen on haastava. Vaikka he eivät osaa selittää terveyshyötyjä, he kuitenkin ymmärtävät *"tekemisen kieltä"* eli kokemusperäisyyttä. Käytännössä koettu parempi olo, joka perustuu kehon lähettämiin viesteihin ja tuntemuksiin, saattaa olla riittävä motiivi liikuntaharrastuksen parissa pysymiselle.

Eva: Miten sä aloitit sen kävelyn, mitä sä ajattelin kävelemisestä?

Hawo: Niveleitä särkee, menen lääkäriin ja antavat vain särkylääkettä, ei mitään muuta ja lääkäri sanoi, liiku vaan, tee vaan.

Eva: Oliko sillä lääkärin puheella merkitystä kun hän kertoi että kannattaa liikkua?

Hawo: Ei, itse haluaisin, kuitenkin pakko tee, koska minun nivelet rikki, nivelet särkee, olkapää, jalka (näyttää paikkoja).

Eva: Oletko saanut apua, onko helpottanut?

Hawo: Vähäsen, vielä särkee, mutta jos ma tulen tänne, helpottaa jos kävelee, mutta särkee ei vielä ohi.

(HL_2_12.02.2019.)

Pohjois-Afrikasta tulevien naisten puhe oli liikkumisen perusteluissa yhtäläisesti niukkaa. Tulkitsen puheen niukkuutta sillä, että heidän yhteisössään ovat käytössä tietynlaiset sosiaalisesti jaetut argumentit ja tarinat, joilla he selittävät liikunnan vaikutuksia sekä kehollisia kokemuksia. Hännisen mukaan jokaisella yhteisöllä on sosiaalinen yhteisomistuksessa oleva tarina- ja sanavarasto, joka selittää ja merkityksellistää yhteisön elämismailmaa (Hänninen 2002, 50). Sosiaaliseen tarinavarastoon tallentuvat yhteiset kertomukset siitä, mitä liikunta on ja miksi ihmiset harrastavat liikuntaa. Jokinen esittää, että emme käytä mitä tahansa sanoja, vaan tartumme sellaisiin ilmaisuihin ja sanoihin, jotka ovat pinnalla ja joita yhteisössä käytetään aktiivisemmin (Jokinen 2020, 95).

Kysyessäni myöhemmin Hawolta, kuinka paljon heidän yhteisön sosiaalisen median ryhmissä liikunnasta ja liikkumisesta keskustellaan, hän vastasi, että ei ollenkaan. He eivät siis osallistuneet yhteisönä sellaiseen terveyteen liittyvään julkiseen keskusteluun, jota olemme länsimaisessa kulttuuripiirissä kasvaneina oppineet ja tottuneet käymään. Siitä huolimatta jotkut yhteisön jäsenet olivat hyvin sitoutuneita liikuntaryhmissä kävijöitä ja puhuivat jaksamisesta sekä hyvinvoinnista omalla tavallaan. Liikuntaan liittyvät merkitykset paikannettiin kehoallisten kokemusten kautta, kuten esimerkiksi liittämällä fyysisen tekemisen aiheuttama hikoilu ylipainosta eroon pääsemiseen (*hikoilu, kuten aurinkokin, sulattaa rasvaa*). Liikunnan aiheuttama hiki oli välitön kokemus, jonka naiset tulkitsevat liittyvän oman terveyden edistämiseen.

Eva: Miksi tämä (jumppa) on hyvä?

1wa: Terveys takia.

Eva: Terveys takia?

1wa: Joo, se on todella keholle tärkeä, tosi tärkeä, ainakin minä nukun hyvin kun minä teen liikuntaa, mä tykkään.

Eva: Joo.

Jana: Kun minä en tee kaksi viikkoa, minä tulen huono kunto ja tosi väsyttävä, en osa selittää paljon, jos liikkuu tule hikeä, tosi terveellinen ja helppo olo.

(HL_2_03.05.19.)

Henkilökohtaisen terveystilan ja painon muuttuminen Suomeen asettumisen jälkeen herätti naisissa huolta ja puhutteli heitä. Kun juttelimme liikunnasta, puhe meni useasti naisten ylipainoon ja tarpeeseen saada ”lihaa pois”. Ilmaisua oli varmaan johdannainen sanasta *lihava*. Isot muutokset elämäntavoissa, kasaantuvat terveysongelmat, arkiliikkumisen väheneminen, energia- ja sokeripitoisen ruuan suosiminen, erilainen ilmasto, kotimaahan liittyvien huolien aiheuttama psyykinen stressi sekä monen muun tekijän yhteisvaikutus näkyy erityisesti pakolaistaustaisten naisten kohdalla heikentyneenä terveystilana (ks. Koponen ym. 2015; Castañeda ym. 2012).

Näiden monitahoisten muutosten aiheuttamien syy-seuraussuhteiden hahmottaminen oli Pohjois-Afrikasta tulleille naisille haastavaa. Mitä vähemmän naisilla oli käsitystä kehossa tapahtuvista fysiologisista prosesseista, sitä vaikeampi oli muodostaa kokonaiskuvaa siitä, miten oma käyttäytyminen vaikuttaa terveyteen. Kuten edellä esitetystä katkelmasta näkyi, huoliin etsittiin ratkaisuja nojaten subjektiivisiin kehoallisiin kokemuksiin sekä koettuihin muutoksiin olotilassa.

Seuraavassa lainauksessa koetan Hawon kanssa ymmärtää, miten liikkuminen hänelle merkityksellistyi ja mistä hän oli saanut tietonsa. Havaintojen pohjalta tiesin, että nainen oli aktiivinen liikkuja, aina Annan tunneilla läsnä ja suoriutui liikkeistä hyvin. Lisäksi kuulin Annalta, että Hawo toimi linkkinä ja tulkina heidän yhteisön muiden naisten tavoittamiseksi. Päätelin, että liikunnan täytyi olla Hawolle tärkeä.

Eva: Mitä sulle liikunnasta tule mieleen, mitä se merkitse sulle se liikkuminen?
Hawo: Mitä tarkoitat?
Eva: Miksi se on tärkeä se liikkuminen?
Hawo: Mulla on nivelkipuja ja olen tosi vanha.
Eva: Et sä ole vanha (olemme samanikäisiä, hieman yli viisikymppisiä naisia).
Hawo: Olen vanha, minä olen diabeti.
Eva: Sulla on diabetes.
Hawo: On ja mulla on astma.
Eva: Ai, sulla on niin paljon?
Hawo: Joo, minun pitää liikunta, se on tärkeä minulle.
Eva: Onko joku lääkäri puhunut sulle, että liikunta auttaa diabeteksessa?
Hawo: On.
Eva: Lääkäri on puhunut?
Hawo: Kun olen esimerkiksi lihonut, aina diabetee tarvitse... mitä se oli?
Eva: Pistos?
Hawo: Joo, pisto. En pistä täällä hetkellä, mä otan vaan tabletti.
Eva: Oletko sä saanut tarpeeksi hyvää infoa, miten se liikunta auttaa, selittikö lääkäri sulle?
Hawo: Lääkäri ei selittänyt, mutta minä itse tiedän miten liikun.

(HL_2_12.02.2019.)

Haastattelussa oli vaikea saada selvää, miten Hawon liikuntaan liittyvä tieto on muodostunut. Vaikka hänen kanssaan oli melko helppo jutella suomeksi, en ollut varma, mitä hän tarkalleen tarkoitti. Olin oppinut, että suomea vieraana kielenä puhuvien yksittäisiä lauseita ei välttämättä kannata ottaa kovin sanatar-kasti, sillä puhuja saattaa etsiä sopivia ilmaisuja ja käyttää mieleen tulevia sanoja niin, että ne muistuttavat siitä, mitä halutaan sanoa, mutta tarkoittavat kuitenkin jotain muuta. Vasta pidempi keskustelu tuo esille, mitä henkilö haluaa ilmaista. Päätelmiä on siten viisaampi tehdä laajemman katsonnan pohjalta. Niinpä py-sähdyn hetkeksi tarkastelemaan, miltä näytti Hawon kasvu kohti henkilökohtaista liikuntaa sekä liikunta-aktivismia ja samalla kohti länsimaista liikuntakulttuuria. Liikunta-aktivismilla tarkoitan liikunnan levittämistä omassa yhteisössä.

Hawo

Hawo on 55-vuotias nainen Pohjois-Afrikasta. Hän tuli Suomeen nuorena, hieman yli kaksikymppisenä, joten aikuisiän hän on asunut melkein kokonaan Suomessa. Ennen Suomeen muuttoa Hawo ei tiennyt liikunnasta juuri mitään.

Eva: Jos mietit taaksepäin, mitä sä tiesit liikunnasta Xxxxx (synnyinmaassa E.R.)?
Hawo: Ei (pudistaa päätä).
Eva: Ei mitään. Puhuttiinko semmoisesta asiasta?
Hawo: Ei.
Eva: Oliko teillä koulussa liikuntaa?
Hawo: Mun sisko kyllä ja mun veli, he olivat koulussa ja he sanoivat liikunta on, aina on välitunti, on liikunta. mä en käynyt koulussa, koska meillä isä ja äiti, heillä oli iso pelto, tiedät sä, pelto.
Eva: Joo, maanviljelijät.
Hawo: Lehmiä ja muuta, kaikki tarvit apua ja mä olen avulias.
Eva: Teit töitä.
Hawo: Joo, töitä kotona.

(HL_2_12.02.2019.)

Hawo ei ollut sosiaalistunut liikuntaan synnyinmaassaan. Liikunta oli kyllä läsnä lasten elämässä leikkinä ja koulussa sellaisena kuin sen länsimaisessa kontekstissa ymmärrämme. Hawo ei saanut synnyinmaassaan kokemusta liikunnasta, sillä yhdessä vanhemman sisarensa kanssa hän ei käynyt koulua, vaan jäi perheen avuksi koti- ja peltotöihin. Kylläkin nuorempien sisarusten kautta Hawo oli kosketuksessa liikuntaan. Liikuntatunti oli 1970-luvulla osa koulun opetusta, koska Hawon kotimaan koulusysteemi oli brittiläisen kolonialismiajan perua (Bahnaan 2011, 69). Hawon sisarukset leikkivät välitunneilla ja harrastivat monenlaista urheilua.

Eva: Minkälaista liikuntaa he teki?

Hawo: Koripallo mä muistan ja pilo, mikä sen on, lapset koskee ja juokse... pilon.

Eva: Aa, se on joo, joo, joo piiloleikki tai hippa?

Hawo: Hippa.

Eva: Oliko mitään kilpailua, urheilua?

Hawo: En tiedä, ehkä, kyllä, on, on, juokseminen on, he tekevät jotain, jalkapalloa ja.

Eva: Oliko vanhempien kanssa joskus puhetta liikkumisesta?

Hawo: Ei.

(HL_2_12.02.2019.)

Suomeen tullessa Hawolla ei siis ollut kokemusta sellaisesta vapa-ajan liikunnasta, jota hän nyt Annan ryhmässä harrasti. Lähtömaassa elämä oli toisenlaista - maanviljelijän työt tuottivat fyysistä rasitusta eikä vapaa-aikaa ollut. Sodan puhkeamisen jälkeen Hawo päätyi pakolaisena Suomeen ja hänet sijoitettiin pienen paikkakunnan pakolaiskeskukseen, jossa hän oli liikunnan kanssa monella tavalla kosketuksessa. Ensimmäiseksi Hawo tutustui pyöräilyyn, sitä seurasi ratsastus, pöytätennis ja metsässä käynnit, joita pakolaiskeskuksen työntekijät opastivat. Haastattelukatkelmassa ihmettelen aluksi hänen kertomustaan, sillä en kysymystä esittäessäni vielä tiennyt hänen elämästään vastaanottokeskuksessa.

Eva: Mistä sä aloitit liikkumisen Suomessa?

Hawo: Polkupyörällä.

Eva: Polkupyörällä! Sä osaat ajaa polkupyörällä!? Opit sä täällä?

Hawo: Joo

Eva: Kuka opetti?

Hawo: Itse.

Eva: Hmm... sä olet kyllä rohkea!

Hawo: Ja hevos, mikä se on hevosella?

Eva: Siis, hevosella ratsastit Suomessa!?

Hawo: Joo.

Eva: Mistä sä löysit hevoset?

Hawo: Koska olen vastaanottokeskus.

Eva: Joo.

Hawo: Olin siellä, tiedät sä se pakolais...

Eva: Joo.

Hawo: Tiedät sä, pakolaisleiri, heillä oli lähellä hevostalli.

Eva: Ahaa, vastaanottokeskuksessa ja siellä oli lähellä hevosia.

Hawo: Joo hevosia.

Eva: Oliko siellä polkupyörä?

Hawo: Oli.

Eva: Sait sä apua siellä?
Hawo: Joo.
Eva: Oliko siellä liikuntaa, vastaanottokeskuksessa, puhuttiinko siellä liikunnasta?
Hawo: Joo, pöytätennis
Eva: Pöytätennis!?
Hawo: Joo, pöytätennis ja mikä se vielä oli ja ulkoliikunta, jotkut naiset suomalainen meidän kanssa marjoja tai...
Eva: Marjoja keräsitte?
Hawo: Keräsimme joo ja sieni.
Eva: Oliko se työntekijä vai vapaaehtoinen?
Hawo: Ei, työntekijä oli
Eva: Hän näytti teille mitä Suomessa tehdään?
Hawo: Joo, omenia, omenia.
Eva: Omenia kerätään?
Hawo: Ja ne keitetään mehua.
Eva: Mitä vielä liikuntaa siellä oli, mitä opit siellä?
Hawo: Vaan polkupyörä ja rastas hevosella, ei mitään muuta.
Eva: Auttoiko se ymmärtämään suomalaista liikuntaa, kun te keskustelitte vastaanottokeskuksessa vai ei?
Hawo: Ei, se tuli ihan itsestään.

(HL_2_12.02.2019.)

Vastaanottokeskuksen työntekijät järjestivät asukkaille melko ennakkoluu-
lottomasti liikuntaa tarjoten koordinaatiota ja lihashallintaa vaativia liikuntala-
jeja. Omakohtaisena kokemuksena tiedän, kuinka vaikea on opettaa aikuisille ih-
misille pyöräilyä silloin, kun aikaisempaa liikunnallista kokemusta on vähän ja
kehon hallinta puuttuu. Myöskään hevosten kanssa toimiminen ei ole helpoim-
masta päästä, sillä isot eläimet saattavat aiheuttaa pelkotiloja. Pyöräily kuitenkin
mahdollistaa itsenäistä kulkemista ja on siten arkielämän sujumisen kannalta
hyödyllinen taito. Voisi kuvitella, että vastaanottokeskuksessa on hyödynnetty
lähellä olevia mahdollisuuksia ja etsitty tekemistä, joka tarjoaisi elämyksiä ja olisi
hyödyllistä, kuten marjojen keräämistä ja mehun tekemistä. Jumppa ja kuntosa-
liharjoittelu, jotka kirjallisuudessa mainitaan ulkomaalaistaustaisten naisten mie-
luisina harrastuksina (esim. Zacheus ym. 2012, 156; Myrén 2003, 51), eivät tulleet
Hawolle vastaanottokeskuksessa tutuiksi.

Tarjotuista liikuntakokemuksista syntyi Hawolle monipuolinen kosketus-
pinta vapaa-ajan tekemisiin. Uskon kokemusten olleen merkittäviä hänen myö-
hemmälle liikunnan harrastamiselleen, sillä kysymykseeni – ”missä sä aloitit lii-
kunnan” – hän vastasi kuvailemalla juuri vastaanottokeskuksen kokemuksia lä-
hes kolmenkymmenen vuoden takaa. Ne kokemukset olivat varsin monipuolisia
niin erityyppisten sisältöjen kuin myös fyysisten vaatimusten osalta lisäten sekä
koordinaatiota (pyöräily, pöytätennis, ratsastus) että kestävyyttä (metsäretket,
pyöräily). Lisäksi liikunnalliset tekemiset tarjosivat elämyksiä rakentaen samalla
luottamusta, sillä uudentyypisissä metsissä liikkuminen sekä hevosten kanssa
toimiminen vaati uskallusta. Hawon lyhyissä vastauksissa mennyt ei näyttäyty-
nyt negatiiviselta, vaan puheesta huokui tyytyväisyys.

Hawon vastauksissa sekä edellä esitetyissä katkelmissa on merkille panta-
vaa se, miten johdonmukaisesti hän ilmaisee itse tajuavansa liikkumisen hyödyt.
Kiinnitin asiaan huomiota jo juttellessani hänen kanssaan ensimmäistä kertaa. Se-
litystä sellaiselle ymmärryksen luomiselle liikunnan vaikutuksesta haen Hawon

taustasta, johon ei kuulunut koulunkäyntiä. Asioille ja ilmiöille piti löytää selitys joko läheisiltä, yhteisöstä tai omista kokemuksista. Opitulla tiedolla selittäminen ei siten ollut Hawon tapa jäsentää arjen ilmiöitä, vaan elämismaailma rakentui pikemminkin refleктоimalla. Liikunta ruumiillisena tekemisenä tarjosi kehollisia kokemuksia, joita Hawo koki osin tiedostaen ja osin tiedostamatta (ks. Klemola 2005, 85–86). Voisi arvella, että ollessaan vastaanottokeskuksessa Hawo ei vielä puhunut suomea, joten suomalaisten työntekijöiden mahdollinen puhe liikkumisen hyödyllisyydestä ei tavoittanut Hawoa, vaikka arkitilanteita saatetiinkin tulkata. Suhde liikuntaan piti rakentaa omien kokemusten ja tuntemusten kautta. Tämä hypoteesi voisi selittää Hawon ilmaisua: *se (miksi liikunta on tärkeä) tuli ihan itsestään*.

Juttelin Hawon kanssa kenttätyön aikana moneen otteeseen. Hawon suhde liikuntaan oli monipuolinen ja intensiivinen. Hän välitti näkemyksiään liikunnasta sekä lapsillensa että yhteisön muille naisille järjestäen sopivaa liikunnallista tekemistä. Omien lastensa ollessa pieniä Hawo pelasi heidän kanssaan jalkapalloa, laski pulkkamäkeä ja kulki metsässä. Äidin mukanaolo lastensa leikeissä ei ollut heidän yhteisössään tavanomaista. Ulkomaalaistaustaisen äidin liikunnalliset tekemiset aiheuttivat ihmetystä jopa koulussa.

Hawo: Aina mun lapset, he muistaa, he sano, miksi äiti sinä olet meidän kanssa paljon, paljon aikaa lauantai, sunnuntai, jos meillä on aikaa, me mennään ulos ja me leikin heidän kanssa.

Eva: Miten sä näet, käyvätkö toiset äidit lasten kanssa leikkimässä ulkona?

Hawo: Ei, ei ne halua liikkua.

Eva: Onko se harvoin, että äiti menee ulos?

Hawo. Mä muistan, yksi päivä minun poika meni kouluun ja hän sanoi: mä kävin kuntoportaita kävelemässä, ja opettaja kysyi, kenen oli kanssa, ja äidin kanssa, opettaja sanoi: oho, xxxx-äiti mene sinun kanssa kulkemaan, no niin, sinun äiti tosi hyvä.

(HL_2_30.08.2021)

Hawon yhteisössä liikunta ei kuulu naisten elämään muutamaa läheisempää ystävää lukuun ottamatta. Jotkut naiset kyllä kävivät yksityisellä kuntosalilla, mutta Hawo ei sinne mennyt, sillä 60–70 euron kuukausimaksu oli hänelle liian kallis. Ruotsalaisen tutkimuksen mukaan, jossa selvitettiin Hawon kanssa saman kieliryhmän naisten liikunnan ja terveyden suhdetta, selvisi, että tutkimukseen osallistuneet naiset olivat tietoisia siitä, että liikunnan pitäisi olla tärkeä osa terveellistä elämää, mutta sen toteuttamiselle oli monia esteitä, kuten yleismaailmallisesti naisille tunnusomaisesti ajan löytäminen kodille, perheelle ja itselle sekä mukavuuden kaipuu. Ruotsalaiset tutkijat löysivät myös erityistarpeita nostaen kulttuuristen ja uskonnollisten esteiden rinnalle yhteiskuntaan kuulumisen ja hyväksytyksi tuleminen tunteet. (Persson ym. 2014.)

Hawo järjesti kuitenkin aikaa liikkumiselle. Hän kävi uimassa kerran viikossa, ohjasi tyttöjen sählypeliä, osallistui Annan jumppaan ja käveli lähes päivittäin. Muutama vuosi sitten Hawo osallistui Naisten Kymppiin, joka on pääkaupunkiseudulla järjestettävä naisten 10 kilometrin kuntotapahtuma. Hawosta oli kasvanut ”liikunta-uskovainen”. Hän ei hyödyntänyt kehittyntä ymmär-

rystä pelkästään itselleen, vaan välitti liikunnan intoa omassa yhteisössään eteenpäin. Seuraava havaintomerkintä on kirjoitettu sauvakävelyryhmästä.

Pysähdymme kuntotelineillä. Doris näyttää, mitä näissä vanhoissa puurunkoisissa laitteissa voi tehdä. Naiset kokeilevat yhtä ja toista, aika satunnaisesti. Hawo huomasi vähän kauempaa yhden tutun naisen ja kohta hän tulikin kaverinsa kanssa meidän luo. Nainen kertoi, että kävi noin 1,5 vuotta sitten Hawon kanssa Annan jumppatunnilla, mutta nyt opiskelee ja ei ehdi. Oli kyllä kiinnostunut tästä sauvakävelyryhmästä. Hawo houkutteli heitä tulemaan seuraavalla kerralla sauvakävelyyntä mukaan. Jatkoimme kävelyä. Vastaaan tuli neljä xxxx-naista lastenrattaiden kanssa. Hawo jäi heidän kanssa juttelemaan, kävelysauvat kädessä. Hän näyttää olevan jollain tavalla johdohahmo omassa yhteisössä. (Kenttäpäiväkirja, 19.06.2019.)

Perssonin ja kumppanien tutkimuksessa pantiin merkille, että fyysisen aktiivisuuden lisääminen on mahdollista, mikäli tukea ja innostuneita johtajia on saatavilla. Menestyksekkään toiminnan avain oli ruotsalaisten tutkijoiden mukaan samaan etniseen yhteisöön kuuluva innostunut nainen, joka mobilisoi koko ryhmän viikoittaiseen lenkkeilyyn ja pystyi energiansa avulla motivoimaan koko yhteisöä. (Persson ym. 2014.) Hawo oli omassa yhteisössään juuri sellainen liikumaan innostaja, mukaan ottaja ja tiedon välittäjä siitä, millainen tarjonta oman yhteisön naisille sopi.

Tutkimuksen kenttätyön loppuvaiheessa olin kadottanut kontaktin Hawoon, sillä ohjatut liikuntaryhmät oli siirretty internetvälitteisiksi etäjumpiksi. Halusin kuitenkin tietää, mitä Hawolle ja muille naisille kuului, joten kävin tapaamassa häntä kesällä 2021. Pyysin Hawolta luvan tulla vielä kerran juttelemaan. Tapasimme hänen kotonaan lähien kerrostalon keittiössä smoothielasin ääressä. Hawo näytti hyvinvoivalta ja iloiselta, vaikka työ lastentarhassa oli loppunut koronaepidemian takia. Myös Annan liikuntaryhmään osallistuminen loppui, sillä kunnassa tehtyjen organisatoristen muutosten johdosta toiminta oli muutettu maksulliseksi. Ryhmiin osallistumiseksi tarvittiin ennakkoilmoittautumisia ja liikuntapassia. Järjestelyt tuntuivat Hawosta monimutkaisilta, eikä hän tarkalleen ymmärtänyt, miten liikuntapassi toimi.

Hawon liikunta ei kuitenkaan loppunut. Juttelimme hänen pitkestä lenkeistään ja terveellisestä ruuasta. Kesken jutustelun seuraamme liittyi Faro, myös Annan tunneilta tuttu nainen, sillä he olivat sopineet iltapäiväksi yhteisen kävelyn. Hawo kertoi, miten hän kesällä jatkoi liikuntaa ollessaan Arabian niemimaalla sukulaistensa luona. Kävelylenkit aiheuttivat sukulaisissa hämmennystä monestakin syystä, joista yksi oli paikallinen korkea lämpötila. Tavanomaista oli, että ihmiset hakeutuivat viileisiin sisätiloihin, mutta Hawo lähti ulos lenkille. Tahallinen rasitus kuumassa ilmastossa näyttäytyi sukulaisille oudoksi ratkaisuksi. Lisäksi katsoimme Hawon kanssa valokuvia, joissa hän ui meressä naisille varattulla rannalla, jonne pääsi vain taksilla. Hän ei hylännyt liikuntaa, vaikka sosiaaliset ja ilmastolliset olosuhteet eivät suosineet liikunnan harrastamista.

Hawo oli siis oman tiensä kulkija, jolle fyysisesti aktiivinen elämäntapa määritteli keskeisesti arjen valintoja. Hän löysi edullisia liikkumisratkaisuja ja sovelsi Suomessa opittua liikuntaa omaan kulttuuriseen koodistonsa. Vastaa-

tokeskuksessa saatu kipinä liikkua oli muuttunut Hawon elämänsisällöksi. Kokemukset liikkumisesta ja rasituksesta toivat Hawolle ymmärrystä terveyden ja liikunnan suhteesta. Voisi olettaa, että Hawon arjessa ei olisi sellaista länsimaisen liikunnan konseptia, jos hän olisi voinut jäädä synnyinmaahansa, sillä liikunta ei heidän yhteiskunnassa kuulunut aikuisten arkeen. (ks. Persson ym. 2014).

Muutto toiseen maahan on ihmisen identifiointumisen näkökulmasta katsottuna subjektiviteetin murrospiste, jossa vanhat tavat, tottumukset ja arkielämän ymmärtäminen joutuvat uusissa olosuhteissa mullistukseen. Suotuisissa olosuhteissa ja tarvittavalla tuella uuden subjektiviteetin rakentumisessa voi syntyä tilaa uusille mieltymyksille ja tarpeille, kuten vaikkapa vapaa-ajan liikunnalle, johon aletaan liittää monenlaisia merkityksiä. Hawon tarinassa hän altistui liikunnalle toisten aloitteesta, josta seurasi liikunnallisen tekemisen merkityksellistyminen elämyksellisenä kokemuksena, funktionaalisenä terveyden edistämisenä ja osallisuuskokemuksena ryhmäliikunnassa, mutta myös toimijuuskokemuksena tyttöjen ja naisten liikuttajana.

Universaalien merkitysten sosiaalinen luonne

Annan ryhmäliikunnan yhteydessä aktiivisimpien naisten ehdoilla käyty keskustelu terveyden ja liikunnan suhteesta toi terveyteen liittyvää tietoa myös sellaisten naisten ulottuville, jotka itse eivät välttämättä halunneet tai osanneet samoista asioista kysellä. Annan ohjaamat ryhmät toimivat siten liikunnallisen elämäntavan neuvontapaikkoina, joissa spontaanisti syntyvät keskustelut yhdistettynä keholliseen kokemukseen lisäsivät säännöllisesti ryhmässä käyvien naisten ymmärrystä ja tietoisuutta liikunnan vaikutuksista keholle ja terveydelle. Näitä oivalluksia naiset kertoivat omissa yhteisöissä eteenpäin kutsuen ystäviä ja tuttuja liittymään liikuntaryhmään.

Liikuntatilojen pukuhuoneissa ja saleissa käytävät keskustelut muokkasivat ja laajensivat naisten näkemyksiä terveydestä, sen ylläpidosta ja liikunnan roolista siinä. Yhteiset keskustelut lisäsivät sosiaalista tarinavarantoa liikunnasta ja terveydestä sekä auttoivat refleктоimaan liikunnasta saatuja ruumiinkokemuksia, vaikka reflektointi olisi osin tapahtunut tiedostamatta. Naisten liikuntaan liittyvät merkitysannot saivat siten henkilökohtaisten kokemusten ja aikaisempien käsitysten lisäksi vaikutteita niin ohjaajalta kuin myös ryhmäläisiltä.

Aineisto ei anna vastauksia siihen, kuinka paljon ja millaista tietoa liikunnan ja terveyden kytköksistä naiset ovat saaneet lähtömaissa koulukäynnin kautta tai miten näitä kytköksiä oli lähtömaissa ymmärretty. Enkä edes hakenut haastatteluissa tietoa naisten terveystieteistä, sillä liian pintapuolinen teeman käsittely olisi saattanut johtaa stereotyyppien rakentumiseen. Tavoitteeni oli pikemmin paikantaa naisten henkilökohtaisia kokemuksia liikunnasta niin Suomesta kuin myös lähtömaista käsin, jotta voisin paremmin ymmärtää heidän tämänhetkisten valintojen taustoja ja motiiveja. Terveys ja huolenpito ovat universaaleja tarpeita, vaikka ymmärrys ja keinot terveyden ylläpitämiseksi ovatkin kulttuuri- ja tilannesidonnaisia. On mahdotonta kuvata tyhjentävästi, millaisia näkemyksiä eri maissa on kytketty terveyteen ja liikuntaan, sillä ihmiset tulkitse-

vat samassa kulttuuritilassa asioita monin tavoin. Arjen valintoja määrittävät lisäksi materiaaliset reunaehdot vaikuttaen osaltaan henkilökohtaisten merkitysten muovautumiseen (Katainen & Maunu 2017.)

En ajattele, että ymmärrys liikunnan merkityksestä terveyteen tai toimintakykyyn olisi pelkästään koulussa saadun opin, julkisen puheen tai oman yhteisön tietovarannon varassa, sillä niin korkeamman asteen koulutuksen saaneet Ella ja Doris, mutta myös vähemmän koulua käyneet Hawo ja Iwa olivat kokemusperäisesti oivaltaneet, miten säännöllinen osallistuminen ryhmäliikuntaan oli tuonut jaksamista ja parempaa oloa. Pikemminkin ajattelen, että merkitysannot laajasti katsottuna syntyvät kokemusperäisesti kantaen vaikutteita yksilön perustarpeista ja ruumiinkokemuksista sekä sosiaalistumisesta liikuntakulttuuriin. Näitä kokemuksia reflektoidaan oman yhteisön tarina- ja tietovarannoista käsin, jolloin ne sanat ja käsitteet, joita siinä yhteisössä aktiivisimmin käytetään, peilaavat myös yksilön liikuntatoiminnasta saatuja kokemuksia. Sosiaalisen tarinavarannon käsite auttaa ymmärtämään, miksi liikunta- ja terveysterveystarpeita kulttuurisidonnaisena kerrontana ei välttämättä toimi kaikille ihmisille yhtäläisesti.

Liikunnalle annetut niin sanotut universaalit merkitykset, kuten kunnan kohottaminen, mielihyvä, aika itselle sekä terveys, ovat perustarpeiden tyydyttäjinä kuitenkin monella tavalla kietoutuneet kulttuuriin tulkintoihin. Universaalius antaa yhteisen pohjan liikuntaan liittyvien asioiden käsittelylle, mutta kulttuuriset tulkinnat vaativat vuorovaikutustilanteessa herkkyyttä, jotta yhteinen ymmärrys voisi syntyä.

Emme voi etukäteen tietää, mitkä ovat ne tieto- ja tarinavarannot – kulttuuriset resurssit – joiden varassa ryhmäliikuntaan tulleet ulkomaalaistaustaiset ihmiset operoivat. Olemme tottuneet käyttämään sellaisia ilmaisuja ja sanavarastoa, jotka tällä hetkellä ovat liikuntakentällä aktuaalisia, mutta ne välttämättä eivät vastaa eri sosiaalisesta ympäristöstä tulleiden käsite- ja sanavarastoa. Toisin sanoen, liikuntaihmisinä Suomessa käytämme ”suomalaista liikunnan kieltä”, joka voi jäädä liikuntakentän sekä suomalaisuuden ulkopuolisille kaukaiseksi, vaikka yleistä suomen kieltä osattaisiin hyvin.

Liikuntaan liittyvä itsetarkoitus – liikunta liikunnan vuoksi – sekä leikkisyys ovat naisten tekemisistä ja puheista rivien välistä löydettävissä. Kuitenkaan liikunnan itseisarvoisuus ei tullut keskusteluissa sanoitetuksi. Tulkitsen tulosta myös sosiaalisesta tietovarannosta käsin, sillä julkisissa liikuntadiskursseissa liikunnasta puhutaan enimmäkseen välinearvon kautta, joten itseisarvoon liittyvien merkitystulkintojen sanoittaminen jää terveys- ja hyötydiskurssien alle (ks. Itkonen ym. 2018, 122).

8.2.2 Spesifit, ulkomaalaistaustaisille naisille tunnusomaiset merkitykset.

Ulkomaalaistaustaisille naisille liikuntaan liittyvien spesifien merkitysten paikantamisen aloitan pohtimalla, mistä syntyy kaikille yhteisten – universaalien – perustarpeiden lisäksi se erilaisuus, joka mahdollisesti heijastuu liikuntaan liittyviin merkitystulkintoihin. Merkityksiä käsittelevän pääluvun alussa tarkastelelin subjektiivisten merkitysten rakentumista Doyalin ja Goughin (1991) tarveteoriana nojaten, jossa perustarpeet kumpuavat fyysisestä terveydestä ja autonomi-

asta. Kiteyttäen voi sanoa, että universaalit perustarpeet palautuvat fyysiseen ja sosiaaliseen sitoen nämä kaksi ulottuvuutta tiiviisti toisiinsa. Sosiaalinen on siten yksi palanen fyysiseen tekemiseen annettujen merkitysten kudelmassa.

Ulkomaalaistaustaisten ihmisten sosiaalinen todellisuus rakentuu monista yhteiskunnallisiin hierarkioihin nojaavista rajanvedoista, joilla Suomeen muuttaneita ihmisiä määritellään ulkopuolelta. Toiseuttamiseen liittyvät eleyt kokemukset ovat siten monien ulkomailla syntyneiden ihmisten arkea (ks. Keskinen ym. 2021, 48). Vallitsevat hegemoniset valtasuhteet asettavat ulkomaalaistaustaisia ihmisiä sosiaalisesti epäedulliseen asemaan. Institutionaalisilla normeilla, puhetoivoilla, järjestyksillä ja kanssakäymisen malleilla uusinnetaan ja ylläpidetään eksistentiaalista eriarvoisuutta ja sen todellisuuden kanssa on ulkomaalaistaustaisten ihmisten opittava elämään (Thernborn 2014, 64; Hall 2019, 27).

Eleyt kokemus muukalaisuuden tuomasta sosiaalisesta asemasta värittää naisten arkea erilaisissa sosiaalisissa suhteissa mukaan lukien olemista ja tekemistä liikuntakentällä (ks. Itkonen 2021, 11; 2020; Kananen 2020; Berg 2016; myös Huhta 2013). Luvussa 7 tarkastelin käytännön esimerkein, millaista toiseuttamista tämän tutkimuksen naiset olivat kohdanneet. Vaikka keskustellessa naisten kanssa vältin tietoisesti puheen johdattamista sosiaalisiin suhteisiin tai ulkomaalaistaustaisten ihmisten yhteiskunnalliseen asemaan, ilmaisivat naiset usein muun keskustelun ohella koettua sosiaalista asemaa. Maahanmuuttajuus oli siis jotain, joka kulki naisten puheissa tavalla tai toisella mukana. Skeggsiä tulkiten eleyt kokemukset maahanmuuttajuudesta kirjautuvat naisten ruumiiseen ja kulkeutuivat näin ollen mukaan uusiin sosiaalisiin suhteisiin ja tilanteisiin määrittäen sosiaalista liikkumatilaa (Skeggs 2014, 28–29).

Sosiaalinen asema ei synny pelkästään yksilön suhteesta yhteiskuntaan. Yksilön sosiaalisen aseman rakentumisessa on kollektiivisia piirteitä, sillä omaa asemoitumista yhteiskunnassa tarkastellaan suhteessa merkittäviin toisiin (Berger & Luckmann 1994, 52), jotka voivat olla oman etnisen ryhmän lisäksi myös muita ulkomaalaistaustaisia henkilöitä. Kun toisten ulkomaalaistaustaisten naisten asemaa määritellään, tullaan määritelleeksi myös henkilökohtaista asemointia ulkomaalaistaustaisena ihmisenä. Esimerkiksi Doris pohti liikuntaryhmän ilmapiirin kautta omaa maahanmuuttajuutta sekä eri kieliryhmiin kuuluvien naisten suhtautumista toisiinsa. Doris vertaili solidaarisuudelle perustuvaa ryhmässä olemista siihen, millaiseksi hän on kokenut ulkomaalaistaustaisten henkilöiden aseman muualla suomalaisessa yhteiskunnassa.

Doris: Ilmapiiri on täällä ystävällinen, kaikki ovat iloisia, kuka tahansa tule, naiset ovat iloisia. Anna auttaa, hän näyttää, miten tehdä oikein, hän (ohjaaja) ei ole välinpitämätön vaan kiinnostunut sinun edistymisessä. Mitä vielä, luonnollisesti se että saa käyttää omaa kieltä. No xxx käyvät myös täällä, he puhuvat suomea ja myös omaa kieltä, he tuntevat itsensä myös mukavasti. Se on tärkeä koska Suomessa on vähän paikkoja, jossa sä tunnet itsensä yhteiskunnassa mukavasti.

Eva: Voisitko avata sitä vielä kun sanoit, että on vähän paikkoja, jossa tunnet itsensä mukavasti.

Doris: Joo, paikkoja on vähään, koska suomalaiset ovat melko sulkeutuneita ihmisiä, joo, se on tärkeä mitä huomaat, minulla ei mitenkään riitä seurustelukontakteja, riippumatta siitä, että mulla on neljän vuoden aikana

tullut laaja verkosto tuttuja, mutta he ovat kaikki joko xxx-kielisiä tai englanninkielisiä, mutta ei ole yhtään suomenkielistä, kenen kanssa, jos ei nyt olisi ystävä niin ainakin voisi välillä tavata, on vaan tuttuja xxx-kielisiä pariskuntia. Olemme naisten kanssa ystäviä niin tapaamme välillä myös perheiden kesken. Mutta naapureiden kanssa kohtaamme harvoin, koska yksi ikäluokka yksi sosiaalinen status, niin että... ei, ja se tuntuu, niin että yrität etsiä paikkoja, joissa voit olla vuorovaikutuksessa ja sut otetaan vastaan ja valitettavasti sellaisia paikkoja on vaan siellä, vaan siellä, missä maahanmuuttajat.

(HL_2_22.01.2019.)

Liikuntaryhmä on siis paikka, jossa peilataan yhteiskunnallista kehystä vasten, millaisiksi sosiaaliset suhteet muodostuvat ja mikä on kunkin osallistujan asema ryhmässä. Doriksen kokemuksen mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa on vähän paikkoja, joissa voi tuntea itsensä odotetuksi. Simmelin relationaalisen yhteiskuntateoriaan mukaan ihmisenä oleminen määräytyy toisten kanssa olemisen muodoista (Pyyhtinen 2019; ks. luku 4.1), joten vuorovaikutuksen vähyys yhteiskunnallisilla areenoilla määrittää Doriksen minäkuvaa ja sen mukaan myös sosiaalista asemaa.

Toisin on niissä liikuntaryhmissä, joissa ohjaaja pyrkii saamaan kontaktin jokaiseen naiseen taustasta ja kielitaidosta riippumatta. Panin merkille, miten Anna puhutteli kummassakin ryhmässä naisia nimeltä, vaikka monesti Euroopan ulkopuolelta tulleiden naisten nimet olivat melko haastavia muistettaviksi. Nimien opettelu ja käyttäminen ovat osoituksia kunnioituksesta ja välittämisestä luoden luottamusta ryhmäläisten keskuuteen (ks. luku 6.2.3).

Arjessa koetun sosiaalisen aseman tiedostaminen herkisti Dorista tarkkailemaan sosiaalista tilaa myös muiden ryhmäläisten näkökulmista. Vaikka naiset, joista hän sitaatissa puhui, eivät kuuluneet Doriksen, eikä ohjaaja Annan kanssa samaan etniseen ryhmään, olivat he Doriksen arvion mukaan liikuntaryhmässä sosiaalisesti yhtä arvostettuja jäseniä. Vastaavaa sosiaalisen tilan peilaamista löytyy myös toisten naisten puheissa. Myös Mary tarkasteli henkilökohtaista asemaansa sitä kautta, miten erilaisia etnisiä ryhmiä yhteiskunnallisesti arvostetaan tai ei arvosteta. Sekä Doris että Mary antoivat arvoa liikuntaryhmän ohjaajalle siitä, että ohjaaja välitti niistäkin naisista, jotka ovat suomalaisessa yhteiskunnassa enemmän torjuttuja.

Minusta tuntuu, että xxx (Euroopan ulkopuolelta tulleille) tämä on vielä tärkeämpi, kun meille. Hyvä että ottavat itselle aikaa. Annalta on hyvin tehty, miten hän huolehtii heistä. (HL_2_15.04.19.)

Doriksen ja Maryn näkemykset saavat vahvistusta puheen kohteena olevilta naisilta. Myöskään Hawon kanssa emme puhuneet suoraan yhteiskunnallisista suhteista tai sosiaalisesta asemasta ei-eurooppalaisena naisena, mutta hänen perusteluissaan siitä, miksi hän tulee ryhmäliikuntaan, on luettavissa ryhmän hyvän ilmapiirin vaikutus sekä joukkoon kuulumisen merkitys.

Eva: Minkälaisia ajatuksia sulla on tästä ryhmästä?

Hawo: Tosi hyvä,

Eva: Millä tavalla hyvä?

Hawo: Liikunta, liikuntakavereita on kaikki, emme tunnekaan toisia, mutta me teem täällä liikunta ja yhdessä on hyvä.

(HL_2_12.02.2019.)

Sosiaalinen turvallisuus ja joukkoon kuulumisen tunne ovat osa ihmisten universaaleja perustarpeita, joita rakennetaan tai ollaan rakentamatta yhä uudelleen jokaisessa sosiaalisen kanssakäymisen tilanteessa. Ryhmäliikunta on muun yhteiskunnallisen toiminnan tavoin sellainen paikka, jossa fyysisen tekemisen ohella asemoidaan itseä ja omaa tilaa määrittelemällä toisten sosiaalista kuulumista. Paikantamalla toisia ja itseä sosiaalisella arvoasteikolla rakennetaan enemmän tai vähemmän hierarkkisia asetelmia, joilla joko uusitaan tai puretaan tunnustuksen epäsuhtaa (ks. Huttunen 2020).

Jakaantuneet sosiaaliset tilat

Liikunnan merkityksellistämisen sosiaalinen kulkeutuu elettyinä kokemuksena mukaan ryhmäliikuntaan painottaen merkitysten vyyhdissä sellaisia tekijöitä, jotka kiinnittyvät sosiaalisen aseman määritykseen. Ulkomaalaistaustaisilla henkilöillä sosiaalinen liittyi yhdessäoloon, kanssakäymiseen ja kaveruuden lisäksi koettuun toiseuteen. Toiseudelle rakentuva sosiaalinen tila ilmeni erityisesti silloin, kun naiset puhuivat liikunnasta, arjesta ja elämästä suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan. Kun puhe kääntyi lähtömaan kontekstiin, naisten asemointi muuttui. Vastaavan muutoksen huomasin yhtäläisesti niin liikkujien kuin myös heidän ohjaajien puheessa. Kaksijakoinen asennoituminen tuli vastaan jo tutkimuksen alkumetreillä, kun kävin tutustumassa Annaan. Olin kirjoittanut ensimmäisen haastattelun jälkeen tutkimuspäiväkirjaan näin:

Hän tuntee oman arvonsa ja osaamisensa, mutta kun hän puhuu itsestään suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa, hänestä tulee ikään kuin toinen ihminen, epävarma ja puolikas/.../ Hän käyttää monesti ilmaisuja minä ja he (liikuntapalvelut), ilmeisesti hän ei koe kuuluvansa siihen organisaatioon, jossa työskentelee. (Kenttäpäiväkirja, 18.06.2018.)

Muuttuvia tai jakautuneita sosiaalisia tiloja kuvasi myös se, että liikunta-ryhmän ulkomaalaistaustaisista naisista puhuessaan ohjaaja käytti ilmaisua *ihmiset*. Silloin kun puhuimme elämästä Suomessa, arjesta ja asettumisesta, oli päällimmäisenä sana *maahanmuuttaja*. Havahduin siihen, miten kontekstin muuttuessa muuttui myös ohjaajan sanavalinta. Huomioni herkisti minut seuraamaan tarkemmin, miten naiset itsestään puhuivat ja miten he itsensä milloinkin asemoivat. Toisin sanoen kiinnitin huomiota siihen, miten naisten sosiaalinen persoona vaihtui riippuen siitä, missä kontekstissa itsestä puhuttiin. Sosiaalisena persoonana tarkoitan naisten tapoja tulla persoonaksi (henkilöksi) erilaisissa sosiaalisissa prosesseissa ja yhteiskunnallisissa vuorovaikutustilanteissa. Daviesin

ja Harrén (1990) sosiaalisen asemoinnin teorian (social positioning theory) mukaan ihmisten käsitys itsestään on dynaaminen ja muuttuu sitä mukaa, millaisissa vuorovaikutustilanteissa ollaan.

Suomen kieli sosiaalisen persoonan määrittäjänä

Edellä esitetyssä esimerkillä havahduin, miten kielen kautta naisten sosiaalinen persoona vaihtui. Kieli sosiaalisesti merkityksellisenä seikkana tuli kenttätöiden aikana esille tasaiseen tahtiin. Voisin sanoa, että kompastuin kielen monenlaisiin sosiaalisiin rooleihin aineiston karttumisen myötä, sillä en ollut tutkimuksen alkuvaiheessa pohtinut puhumiseen ja kielten käyttämiseen liittyviä sosiaalisia ulottuvuuksia. Monia kieliä päivittäin käyttävänä henkilönä suhtauduin kielten käyttämiseen funktionaalisenä toimintana, jonka avulla kommunikoin eri kielisten ihmisten kanssa enemmän tai vähemmän onnistuneesti. Sitä, miten kielen käyttäminen rakentaa tilanteen mukaan erilaisia sosiaalisia persoonia, en tiedostanut ennen kuin aineistooni alkoi kerääntymään enenevässä määrin aiheeseen liittyviä kirjauksia.

Jo ensimmäisessä Annan kanssa käydystä keskustelusta jäi mieleen myöhemmin monissa eri yhteyksissä ja eri henkilöiltä kuultu ilmaus ”*mun kielitaito ei riitä*”. Annan käyttämä tuomio omasta Suomen kielen taidosta oli hämmentävä, sillä mehän puhuimme suomea ja sain hänen puheestaan hyvin selvää. Ennen tutkimuksen aloittamista en ollut Annaa tavannut, enkä tiennyt, miten ja millä kielillä hän ryhmiensä kanssa kommunikoi. Ihmettelin kuitenkin ääneen hänen arviotaan ”huonosta kielitaidosta” ja esitin ”eriävän mielipiteen”, sillä Anna oli juuri kertonut opiskelevansa leikkaussalin välينهoitajaksi. Hänellä piti olla riittävän hyvä suomen kielen taito, jos kerran suoriutui opiskeluista ja harjoittelujaksoista kiireisessä leikkaussalissa. Annan oma arvio kielitaidosta jäi minua vaivaamaan. Tapaamisessa ei ollut nauhuria mukana, mutta kirjoitin asiasta kenttäpäiväkirjaan seuraavasti:

Anna on nuori nainen, tullut Suomeen 8 vuotta sitten. Opiskellut ja valmistunut kotimaassa kirjallisuuden/kirjoittamisen opettajaksi. Opiskellut siellä myös ryhmäliikunnan ohjaajaksi. Puhuu suomea sujuvasti, kylläkin sanojen taivutuksessa on tunnistettavia oman kielensä vaikutuksia. Itse hän kokee suomen kielen olevan puutteellinen ja monessa kohtaa hän korosti, että puutteellinen kieli estää häntä tavoittelemasta jonkunlaista koulutusta ja pääsemistä eteenpäin. Olisi halunnut opiskella Suomessa lisää liikunnanohjausta, mutta kokee maksullisen koulutuksen liian kalliiksi sekä suomen kielen taidon liian heikoksi. Kuitenkin uimaopettajaksi hän opiskeli Suomessa. Myöhemmin hän kommentoi, että sanavarasto on pieni, hän osaa ohjaussanastoa ja arjen kieltä, mutta minun kanssa tutkimuksesta ja omista ryhmistä puhumisessa oli jo epä-mukavuus alueella: ”sanoja ja ilmaisuja on hankala löytää”, hän sanoi. Minun mielestä hän arvioi itseensä aika ankarasti. Hän käytti ilmaisua: tiedän oman paikkani Suomessa. **Näitä asioita pitää kysellä lisää, mitä hän tarkoittaa - tiedän oman paikan.** (Lihavointi alkuperäinen, tehty päiväkirjamerkinnän kirjoittamisen aikana) (Kenttäpäiväkirja, 02.11.2017.)

Vastaavia tilanteita tuli tutkimuksen edetessä lisää: spontaaneissa puku-huonekeskusteluissa, naisten haastatteluissa sekä toisten ohjaajien kanssa puhu-

essa. Erityisesti ohjaajat käänsivät keskustelun varsin nopeasti suomen kielen puhumiseen. Ymmärsin, että kielen rooli minäkuvan muokkaajana ja sitä kautta sosiaalisen persoonan rakentajana oli hyvin merkityksellinen. Tulkitsen, että keskustelujen siirtyminen kielitaitoon niin ohjaajien kuin myös liikkujien omista aloitteista ilman, että olisin tehnyt siihen suuntaan kysymyksiä, oli osoitus aiheen tärkeydestä tutkittaville. Kieli onkin yksi keskeinen sosiaalisen maailman rakennuspalikoista, koska se joko mahdollistaa tai estää yhteisen tietovarannon äärelle pääsemistä (Berger & Luckmann 1994, 52). Näin ollen koettu puutteellinen valtaväestön puhutun kielen taito lisää kokemusta sosiaalisesti heikosta asemasta yhteiskunnassa.

Naisten asennoituminen suomen kielen puhumiseen oli ristiriitainen. Näin, miten he käytännössä käyttivät kieltä. Suurin osa heistä tuli kielellisesti tarpeeksi hyvin toimeen ainakin sivusta katsottuna. Kuitenkin moni naisista pahoitteli etukäteen heikkoa kielitaitoa. Esimerkiksi Hawon arvioi oman kielitaitonsa huomattavasti heikommaksi, kuin mitä se todellisuudessa oli. Kun tiedustelin Hawolta erään treenin lopussa halukkuutta puhua kanssani, sain kyllä heti suostumuksen, mutta samalla nainen ilmoitti, että hänen kielitaitonsa on keho. Päätin kokeilla, saammeko toisistamme selvää. Olin yllättynyt, koska hänhän puhui todella hyvin. Myöhemmin selvisi, että nainen oli ollut vuosia lastentarhassa töissä, ja käytti suomea päivittäin. Otin haastattelussa puheeksi hänen oman arvionsa heikosta kielitaidosta.

Eva: Aivan ihana sun puhe, miksi sä sanoit ennen mulle, että sä puhut vähään suomea, sä puhut paljon suomea, siis oikeasti sä puhut hyvin suomea.

Hawo: Ei.

Eva: Älä.

Hawo: Koska minä olen ujo ihminen, ymmärrät,

Eva: Ymmärrän, mutta sä puhut oikeasti hyvää suomea.

Hawo: Ei vielä tarpeeksi, koska koko ajan mä puhun oma äidinkieli lasten kanssa

Eva: Mut se on myös tärkeä.

Hawo: Koska pitää olla lasten osaa omaa äidinkieli... koska meidän sukulaiset eivät osaa suomen kieli, miten he (lapset) pärjäävät, kun he puhuvat sukulaisten kanssa.

Eva: Joo.

Hawo: Aina minä yritän kotona omaa äidinkieli ja suomen kieli aina menee...

Eva: Mutta lastentarhassa sä puhut suomea lasten kanssa.

Hawo: Joo, mutta aina kotiin suomen kieli menee.

Eva: Sä puhut joka päivä suomea, kyllä se kehittyy, ihan oikeasti, sä puhut hyvää suomea.

Hawo: Kiitos, minusta ei.

Eva: Se voi tuntua sinusta niin, mutta mä työskentelen paljon maahanmuuttajien kanssa ja minusta sä puhut hyvin.

Hawo: Kiitos.

Eva: Meillä on helppo puhua, me ymmärrämme toisiamme.

Hawo: Joo.

(HL_2_12.02.2019.)

Hawo perusteli ”huonoa suomen kielen taitoa” sillä, että hän puhui kotona lasten kanssa omaa kieltä ja se vaikeuttaa suomen kielen käyttämistä. Keskustelu osoitti, kuinka tärkeä Hawolle oli oman kielen puhuminen ja että se valinta oli

tiedostettu, jotta lapsilla säilyisi yhteys omiin juuriin ja sukulasiin. Tulkitsin, että yllä esitetystä tilanteesta naisen arvioon ”kehnosta kielitaidosta” vaikutti vuorovaikutuksen epäsymmetrisyys, sillä olin hänen suhteen valta-positiossa sekä tutkimushaastattelijana että suomen kielen puhujana (ks. Buchert 2015, 108). Hän ei tiennyt haastattelun alussa, että en ole syntyperäinen suomen kielen puhuja. Ymmärsin hänen pitävän minua suomalaisena, jolloin hän paikansi itsensä suhteessa minuun suomen kieltä ei-osaavaksi henkilöksi. Lisäksi minun ”suomalaisuus” saattoi yhdistyä suomalaisen yhteiskunnan edustamiseen ja lisätä sitä myötä epäsymmetriaa asemoidessa itsensä sosiaalisena persoonana suhteessa minun (ks. Heino & Lillrank 2020; myös Turtiainen 2009).

Puoli vuotta myöhemmin osallistuessani naisten sauvakävelylenkille sautin taas juttelemaan hänen kanssaan. Kyseessä ei ollut haastattelu, vaan kahden lenkillä olevan naisen keskustelu satunnaisista arkiasioista, kuten lasten kasvatamisesta, työstä lastentarhassa sekä meidän kummankin kiintymyksestä suomalaiseseen metsään, marjastukseen ja lenkkeilyyn. Puhuimme vertaisina molemmat Suomeen muuttaneina henkilöinä sekä äiteinä, jotka nauttivat liikunnasta. Tällä kertaa minulle ei rakentunut valta-positiota. Tässä tuokiossa hän ei viitannut ”huonoon kielitaitoon” vaan rupattelimme asiaa sen kummemmin ajattelematta, vaikka välillä haimme kumpikin sopivia sanoa. Koin, että siinä tilanteessa hän oli oma ehjä itsensä – kokonainen persoona.

Jakaantumista eri sosiaalisiksi persooniksi huomasin myös muitten naisten kohdalla. Niin kuin tämän luvun alussa viittasin, tapahtui sosiaalisen persoonan vaihtuminen usein kontekstin muuttumisen myötä. Silloin kun puhuimme naisten kotimaassa tapahtuneista asioista, koin puhuvani vahvojen, oman paikkansa ja osaamista tiedostavien ihmisten kanssa. Kun puhe siirtyi suomalaisen yhteiskunnan kontekstiin, esimerkiksi oman ammatin mukaisen työn etsimiseen tai kotimaassa hankitun koulutuksen hyödyntämiseen, puhe takertui ja oli enemmän katkonaista. Huomasin ajattelevani, että puhun ikään kuin eri persoonan kanssa, joka on huomattavasti epävarmempi ja etsii vasta paikkaansa uudessa yhteiskunnassa.

Sekä ohjaajan että liikkujien suomen kielen puhumiseen liittyi siis syvempiä merkityksiä kuin pelkkä kommunikatiivisen funktion hoitaminen. Arvioimalla oman puhetaitonsa huonoksi naiset eivät ottaneet näissä vuorovaikutustilanteissa itse asiassa kantaa siihen, miten arjessa tultiin suomen kielellä toimeen, vaan siinä määriteltiin omaa sosiaalista persoonaa eli maahanmuuttajuutta, johon liittyy riittämättömyyttä ja osaamattomuutta. Hall määritteli kuvaamani ”vajavaista tai puolikasta” minäkuvaa paikalta siirtymiseksi (Hall 2019, 27; myös luku 1.2). Omissa tulkinnoissa nimesin löydöksen jakaantuneeksi sosiaaliseksi tilaksi, jossa valtaväestön keskuudessa oma sosiaalinen tila määräytyi puutteiden kautta ja ilmeni opittuna maahanmuuttajuutena. Toisten ulkomaalaistaustaisten henkilöiden läsnä ollessa tuli esille kuitenkin eheämpi ja kokonaisempi ihminen, koska omia taitoja ei tarvinnut verrata valtaväestöön.

Päädyn tällaiseen tulkintaan jakaantuneista sosiaalisista tiloista nähdesäni, miten naisten suomen kielen puhuminen muuttui riippuen siitä, oliko vastassa suomea äidinkielenä puhuva henkilö (joksi minut monesti luultiin) vai

oliko ympärillä muita suomea vieraana kielenä puhuvia. Kun seurasin ohjaajan työskentelyä, oli hänen suomen kielen käyttäminen itsevarmaa ja luontevaa, vaikka välillä joku sana ei tullutkaan mieleen. Anna oli ryhmänsä edessä liikunnan ammattilaisen roolissa osajana ja siitä roolista käsin hänen olemisensa oli ehjä, ja hän oli kokonainen persoona. Puhumiseen toi itsevarmuutta myös riittävän laaja liikuntaan liittyvä sanavarasto.

Toisin oli tilanne ensimmäisessä tapaamisessa, jossa päällimmäisenä oli "maahanmuuttajan" rooli. "Maahanmuuttaja" kehyksestä käsin hän paikansi itsensä paitsi suomen kielen heikkona puhujana myös sosiaalisena persoonana sanomalla: *"tiedän oman paikkani Suomessa"*. Vertaisten kanssa Annalla oli helpompi puhua ja virheillä ei ollut väliä, kunhan viesti tuli välitetyksi. Ryhmässä Anna ei jännittänyt suomen puhumista ja luovi tilanteissa käyttäen monia kieliä. Laihonen ja Halonen esittäväkin kielten käyttämiseen, erottelemiseen ja arvottamiseen liittyen, että puhuessamme kielistä, puhumme itse asiassa kielten käyttäjistä (Laihonen & Halonen 2019, 65).

Sosiaalisen aseman vaikutus liikuntaryhmän valinnassa

Jakautuneet sosiaaliset tilat tulivat esille myös liikkujien näkökulmasta katsottuna. Paolan ja Raqelin kertomuksessa suomen kielen puhuminen nousi kynnyskysymykseksi heidän kokemuksissaan valtaväestön ryhmäliikunnan tunneille osallistumisessa. He kokivat heikon suomen kielen taidon vuoksi erottumisen muista naisista epämuukavaksi ja valikoivat liikuntaryhmää sen mukaan, että heidän kielellinen taitotasonsa ei tulisi tunnistetuksi.

- Paola: Jos on isot ryhmät, ne kaikki suomalaiset ja sit kun sä tuut ensimmäiselle tunnille ja se ohjaaja rupes puhumaan sulle jotain ja sä ymmärrät että sä et voi... et voi vielä yhtään mitään vastata, sä valitset niitä paikkoja missä ...
- Eva: Tuliko sulle epämuukava olo?
- Paola: Joo, koska kielitaitoa ei oo, koska ne (ohjaajat) heti kysyy, oletko sä käynyt näillä tunneilla, tai olet sä ensimmäinen kertaan, ei se paljon muuta kysele.
- Eva: Mitä sä olisit kaivannut, mitä ohjaajan olisi pitänyt tehdä, että sä olisit jäänyt sinne ryhmään?
- Paola: Mm... no se pitäisi olla pieni ryhmä, ei ole niin vaihteleva, että semmoinen pysyvä porukka, missä on ensimmäiset pari kolme kertaa epämuukava olla, mutta kun se samat naamat koko ajan, sit se väkisin tutustut siihen ihmisiin.
(HL_2_17.06.2021.)

Suomen kielen puhuminen merkityksellistyi rajojen piirtäjänä kielellisen osaamisen ja ei-osaamisen välillä, joka vaikutti naisten sosiaaliseen asemointiin suhteessa valtaväestöön. Toisaalta suomen kielen merkitys ilmeni myös yhdistäjänä, sillä monietnisessä ryhmässä juuri suomen kieli oli se yhteinen kommunikaation väline, jonka ympärille naisten vuorovaikutus rakentui. Kielen käyttämiseen liittyvien merkitysten ambivalentti luonne kertoo kontekstin vaikutuksesta. Kontekstin muuttuessa muuttuivat myös kielen käyttämiseen liittyvät sosiaaliset merkitykset tuoden esille monenlaisia identifioitumisia sosiaalisina persoonina, joista syntyi yhteiskunnallista paikantumista. Lehtosen mukaan kielen käyttämi-

nen on yhteiskunnallista vuorovaikutusta, jossa neuvotellaan identifioitumisesta ja asemoitumisesta (Lehtonen 2015, 55–56).

Kieli on perinteisesti ymmärretty identifikaation välineenä, jolla määritellään omaa ja toisten kuulumista. Globalisaation sosiolingvistisessä lähestymisessä monikielisyys haastaa totuttuja lähestymisiä ja keskeiseksi nousee kielten käyttäminen tilannekohtaisesti ylittäen etnis-kielellisiä rajoja. Uusia lähestymisiä tarvitaan, jotta voisi paremmin ymmärtää, millaiseksi puhuja itsensä kielen käyttäjänä kokee ja millaisena hän itsensä esittää (ks. Lehtonen 2015, 54–55). Bäckman ja Pöyhönen esittävät, että monikielisyyttä on modernissa kansallisvaltiossa ymmärretty useimmiten eliittien monikielisyysnä tai vähemmistöjen erikielisyysnä asettaen näin kieliä ja monikielisyyttä hierarkkiseen järjestykseen, jossa kansalliskielet ovat korkeammalla. Kuitenkin suomi ei ole vain etnisesti suomalaisen kieltä ja kielellinen osaaminen vuorovaikutuksessa voi olla myös muuta kuin kansallisten kielten virheetön puhuminen. (Bäckman & Pöyhönen 2020; myös Laihonen & Halonen 2019)

Monien kielten käyttö suomen rinnalla luo yhteenkuuluvuutta, sillä eri kielten sanojen sisällyttäminen purkaa kansallisen kielen hierarkkista asemaa ja viestii eri taustaisten ihmisten tasa-arvoisesta asemasta ryhmässä. Valinta käyttää monia kieliä kertoo myös asennoitumisesta vuorovaikutukseen ja sosiaalisesta suhteesta muihin ryhmäläisiin. Vaikka ohjaajat eivät ole perehtyneet teoretoisointeihin kielen käyttämisen sosiaalisista merkityksistä, he kumpikin peilaavat omaa sosiaalista asemaa suomen kielen oppijoina ja käyttäjinä luodessaan ryhmäläisille sellaista ilmapiiiriä, jossa heikommallakin kielitaidolla on helppo olla mukana.

Aikaisemmassa esimerkissä, jossa suomen kieli koettiin erottavana tekijänä, oli kysymys natiivipuhujan asettamasta rimasta, joka koettiin sen verran korkeaksi, että omaa vasta kehitteillä olevaa kielitaitoa ei haluttu näyttää. Ulkomaalaistaustaisen ohjaajan suomen kieleen uskalletaan mennä mukaan, sillä ohjaajan tekemät virheet madaltavat kynnystä käyttää suomen kieltä sellaisena kuin sitä osataan. Lisäksi ulkomaalaistaustainen ohjaaja toimii esimerkkinä siitä, että sosiaalinen nousu ja sen mukana yhteiskunnallisen aseman muutos on mahdollista.

Seuraavassa esimerkissä Raquel ja Paola kuvaavat, miten eroaa osallistuminen liikuntaryhmään, jota ohjaa suomea äidinkielenä puhuva ohjaaja tai suomen opetellut ohjaaja. Molemmat naiset työskentelivät koulussa, Raquel kehitysvammaisten lasten avustajana ja Paola opettajana. He olivat myös liikunnan vertaisohjaajia käyttäen tunneilla kuitenkin omaa äidinkieltä.

Raquel: Anna puhuu suomea, mutta hän puhuu... hän on maahanmuuttaja itse ja hän ei osaa suomea niin hyvin kuin suomalaiset ohjaajat ja se on kaksi eri kieltä, me maahanmuuttajat ymmärrämme toisiamme paremmin kun toi... kun me puhutaan suomalaisten kanssa. Mulle on helpompi puhua maahanmuuttajien kanssa, kun suomalaisen kanssa, mä en tunne pahalta kun mä puhun maahanmuuttajan kanssa vaikka hän puhu ihan sujuvasti, mutta mä tiedän että hän pari vuotta sitten puhui sama kun minä, samalla tasolla ja hän ymmärtää mitä mä tunnen.

Eva. Kerro vielä siitä tunteesta olla tulijana toisten joukossa.

Raquel: Kenellä mä sanoin, että mä tunnen kun... kun vammaisen henkilö, mulla on sellainen tunne, kun mä aa... en voi vastata heti toi kun kysytään suomeksi,

mulla tosi hanka, mä ymmärrän heti mutta mulla todella vaikea puhua, sen takia mä en halua että joku kysyisi minulta jotain... toi esimerkiksi liikunnan tunneilla mä aina seison takana ja mä ymmärrän, mutta mä en halua vastata, mä teen paljon virheitä ja aa taas se on maahanmuuttaja ja blaa, blaa, blaa

Eva: Onko virheen tekeminen huono?

Raquel: Minulle se on.

Paola: Minkäkin koen sen samalla, sit kun on varmaan se, kun on ohjaajakin maahanmuuttaja, sit se syntyy sellainen tasaa-arvoisuus, tunne semmoinen, että me ollaan samassa veneessä... mä koittaa olla parempaa omalla alalla (hän on opettaja E.R.) ja hän koettaa olla parempaa omalla alalla ja meillä on molemmilla haasteita (hiljaisuus).

(HL_2_17.06.2021.)

Kieli saattaa osoittautua merkittäväksi sosiaaliseksi tekijäksi valittaessa, mihiin liikuntaryhmään liitytään. Kielen tutkimuksessa onkin havaittu, että monikielisten ihmisten vuorovaikutuksessa syntyy monenlaisia sosiaalisia merkityksiä, jotka liittyvät kielellisiin valtapositiioihin antaen myös yksittäisille kielille sosiaalisia ja poliittisia merkityksiä (Pöyhönen ym. 2019b; Lehtonen 2015, 54). Bäckman ja Pöyhönen esittävät väestömuutoksen tutkimukseen nojaten, miten etniskielellisiksi miellettyjen kategorioiden rajat ovat häilyviä ja kielen käyttämistä ei katsota yhden kielisysteemin, esimerkiksi suomen kielen osaamisena, vaan sosiaalisena vuorovaikutustilanteena. Monikielisen vuorovaikutuksen kontekstissa kieliä käytetään toiminnallisesti siten, että eri kieliä ei aseteta hierarkkiseen järjestykseen, vaan käytössä olevaa kieliresurssia käytetään joustavasti muuttaen kielten käyttämisen strategiaa tilanteiden ja kontekstin mukaisesti. (Bäckman & Pöyhönen 2020.)

Yhteenvetona edellä esitetyn pohjalta havaitsin, että suomen kieli merkityksellistyi liikuntaryhmissä kolmella tavalla: 1. yhteisön luoja, 2. identifioitumisen välineenä ja rajojen piirtäjänä sekä 3. ryhmäohjauksen välineenä sekä liikuntatiedon välittäjänä. Ryhmäliikunnassa käytettävästä kielestä tulee siten väline niin liikunnallisten kuin myös sosiaalisten sekä poliittisten tavoitteiden toteuttamiseksi, jolloin kielen käyttämiseen kiinnittyy erilaisia strategioita riippuen siitä, missä funktiossa kieli milloinkin on käytössä.

8.2.3 Liikunnan takia tullaan, sosiaalisen vuoksi jäädään

Analyysini pohjalta huomioni kiinnittyi hyvien kokemusten muodostumisessa yhtäläisesti sosiaalisiin sekä liikunnallisiin tekijöihin, jotka kietoutuivat erottamattomasti yhteen. Sosiaalisen ulottuvuuden esille nousemisessa oli roolinsa sillä todellisuudella, joka asemoi ulkomaalaistaustaisia naisia heitä erilaisuudesta käsin määrittäen. Ulkomaalaistaustaisuuteen kiinnitetty erilaisuus ja paikantuminen yhteiskunnallisessa arvoasteikossa vaikutti heidän universaalina perustarpeena olevaan turvallisuustunteeseen.

Naisten liikuntaan liittyvien valintojen taustalla oli niin sanotusti universaaleja, taustasta riippumattomia merkitysantoja, jotka perustuivat biologisiin ja sosiaalisiin perustarpeisiin. Nämä universaalit merkitysannot myötäilivät aikaisemmissa tutkimuksissa esitettyä jaottelua paikantuen funktionaaliin, ekspres-

siivisiin ja jonkun verran myös suorituspainotteisiin merkitysulottuvuuksiin (ks. Eichberg 1987, 54–55).

Universaalien merkitysten lisäksi paikansin aineistosta ulkomaalaistaustaisille liikkujille spesifejä merkityksiä. Ne merkitykset kumpusivat naisten kokemuksista tulla arjessa määriteltyksi ulkomaalaistaustaisuuden kautta, mikä johti sosiaalisten tilojen jakautumiseen riippuen sitä, keiden seurassa oltiin. Kontekstin muuttuessa naisten sosiaalinen persoona vaihtui ”maahanmuuttajina” olemisesta kokonaisuksi persooniksi.

Ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmäliikunnalle antamat spesifit merkitykset liittyivät ihmisenä kohdatuksi tulemiseen ja siihen, millaisena kukin näkee oman minäkuvansa. Toisin sanoen spesifit merkitykset liittyivät subjektiiviseen ja objektiiviseen identifioimisen kohtaamiseen tai kohtaamattomuuteen. Naisten kertomuksissa merkittävän roolin saanut hyvä ilmapiiri kertoi juuri siitä, että näissä ryhmissä naiset tulivat tunnistetuiksi ja tunnustetuiksi eli kohdatuiksi tavalla, joka ei kyseenalaistanut subjektiivisesti määrittynyttä minäkuvaa.

Suomeen muuttaneiden henkilöiden ihmisenä kohdatuksi tuleminen ei kuitenkaan ole itsestään selvyyttä. Perusteluna esitän tässä tutkimuksessa merkittäväksi kokonaisuudeksi muodostuneen aineiston liikuntakentällä koetusta toiseuttamisesta. Näissä omaehtoisissa tai organisoidun liikunnan yhteydessä syntyneissä toiseuden kokemuksissa oli taustalla ulkomaalaistaustaisten liikkujien tunnistaminen erilaisuuden, vierauden, suomalaisuuden vajeen, uhan tai jonkun muun ennakkokäsityksen kautta, joita usein ulkomaalaistaustaisiin ihmisiin liitetään (ks. Horsti 2013, 306; myös Mkwesha & Huber 2021).

Joissakin tapauksissa toiseuden kohtaaminen pystyttiin kääntämään positiiviseksi kokemukseksi, kuten tapahtui esimerkiksi Ylvan kertomuksessa kuntosaliohjaajan kanssa. Näytti kuitenkin siltä, että toiseuttamisen kohde oli voimaton muuttamaan tilannetta. Jos liikunnasta on tullut merkittävä arjen sisältö, tilanteisiin sopeudutaan, kuten Hawon kertomuksesta uimahalliin jonottamisesta kävi ilmi. Toisaalta koettu toiseus vaikutti merkittävästi liikuntaryhmien valintaan siten, että etusijalle nousi ryhmätoiminta, jossa on sosiaalisen statuksen suhteen samastumisen mahdollisuus.

Vaikka liikunnallinen ja sosiaalinen näyttäisivät käyvän käsikkäin, on uuden asuinmaan liikuntakulttuuriin sosiaalistumisen näkökulmasta sosiaalisilla seikoilla painavampi merkitys, sillä sosiaaliset suhteet ja niiden taustalla olevat toisen tunnistamisen lähtökohdat ja mekanismit värittävät tarjotun liikuntakokemuksen. Kiteyttäen voi siten sanoa, että hyvä liikuntakokemus rakentuu paitsi liikunnallisten myös sosiaalisten merkitysodotusten täyttymisestä. Liikunnallisesti ei niin onnistunut tekeminen näytti Annan tunneilla korjaantuvan ohjaajan läheisyydellä ja ryhmän toisia tunnustavalla ilmapiirillä. Toisinpäin käännettynä tehokas liikunnallinen tekeminen ilman sosiaalista läheisyyttä – kuuluvuuden tunnetta – esti liikuntaryhmiin osallistumista, kuten kävi ilmi Ylvan kertomuksessa puistojumpasta tai Raquelin tarinasta valtaväestön liikuntaryhmiin osallistumisesta. Näin ollen naisten liikuntaan liittyvät valinnat voisi kiteyttää lauseeseen: liikunnan takia tullaan, mutta sosiaalisen vuoksi jäädään.

8.3 Ohjaajien antamat merkitykset

Merkitysmaailmojen rakentumisessa käytin ohjenuorana ihmistoiminnan intentionaalisuutta (Laine 2018). Intentionaalisuutta hyödynnän myös ohjaajien kohdalla naisten ryhmien ohjaamiselle annettujen merkitysten kartoittamisessa ja analysoimisessa. Tutkin siis ohjaajien merkitysmaailmoja siitä käsin, millaisia tarkoituksia ja tavoitteita he ryhmien ohjaamiselle antoivat.

Ohjaajien merkitysmaailmojen tarkastelussa otan huomioon yhtäältä heidän kokemuksellisuutensa liikkujina sekä toisaalta kokemuksellisuuden yhteiskunnan jäsenenä, jota määrittää sekä liikunnanohjaajan ammatti että sosiaalinen asema ulkomaalaistaustaisena ihmisenä. Ulkomaalaistaustaisuus, joka rinnastuu muukalaisuuteen, värittää siten ohjaajien sosiaalista todellisuutta (ks. Simmel 2005, 76). Eletty maahanmuuttajuus kokemuksena tarjoaa työkalun, joka auttaa ohjaajia kohtaamaan toisia samassa tilanteessa olevia ihmisiä.

Tajun asioita intuitiivisesti, kun olen asunut Suomessa monta vuotta. Tunnen intuitiivisesti, aina sitä ei voi sanoa. Minä voin sitä tehdä, katsoa tilannekohtaisesti, koska ymmärrän. Ryhmässä pitää olla psykologi, jotta tajua ja tuntee. (HO_18.06.2018.)

Ohjaajien puheessa maahanmuuttajuus osana ulkomaalaistaustaisuutta kulkeutui läpäisevästi mukana vaikuttaen ohjaamiselle annettujen merkitysten syntymiseen. Ohjaajien tavoitteet ja motiivit ryhmien kanssa työskentelyssä kumpusivat henkilökohtaisista kokemuksista niin liikkujina kuin myös ulkomaalaistaustaisina henkilöinä. Kummallekin ohjaajalle, sekä Annalle että Martinalle liikunta ja liikkuva elämäntapa olivat tutkimuksen tekemisen aikaan tärkeä elämänsisältö. Nojaten Kosken (2004) liikuntasuhteen luokitteluun molemmat naiset olivat liikunnan sisäpiiriläisiä³⁵ eli liikunnan suurkuluttajia, vaikka heidän taustansa liikkujina olivat erilaiset: Anna oli lapsuudesta saakka tekemisissä fyysisen kuormituksen kanssa balettianssijana, mutta Martina löysi liikunnan vasta aikuisena Suomeen muuton jälkeen. Molemmat ohjaajat olivat vahvoja liikunnallisia esikuvia omissa yhteisöissään.

Vaikka rakkaus liikkumiseen sekä halu tarjota liikunnallisia kokemuksia myös muille siivittivät Annan ja Martinan tekemisiä, kiinnittyvät ohjaamiselle annetut merkitykset kuitenkin ensisijaisesti sosiaaliseen ja vasta sen jälkeen fyysiseen tekemiseen. Sosiaalisten ulottuvuuksien ensisijaisuuden tulkitsen syntyvän siten, että naisten omakohtaiset kokemukset ulkomaalaistaustaisuudesta Suomessa olivat opettaneet tuntemaan lähtökohtiensa riittämättömyyttä ja jatkuvaa tarvetta erilaisten puutteiden korjaamiseen. Otan kyseisen kokemuksen ja siitä syntyvän tunteen kuvaamiseksi käyttöön *opitun maahanmuuttajuuden* käsitteen. Opittu maahanmuuttajuus ei synny pelkästään henkilökohtaisten koke-

³⁵ Liikunnan sisäpiiriläisyydellä tarkoitetaan ihmisiä, joiden elämänpiiri ja identifioituminen rakentuvat liikuntakulttuurista ja -merkityksistä käsin ja jotka ovat paitsi sitoutuneita myös omalla toiminnallaan luomassa ja ylläpitämässä liikuntakulttuuria. (Koski 2004, 191)

musten perusteella, vaan saa lisäävaikutteita myös kollektiivisesti jaetuista ulosulkemisen ja riittämättömyyden kokemuksista, joita myös toisille kerrotaan.

8.3.1 Tavallisia naisia

Ohjaajien oma opittu maahanmuuttajuus on siis keskeisessä roolissa liikunnan ohjaamiseen liittyvien merkitysten rakentumisessa. Minäkuvaava kaventava maahanmuuttajuus herkisti Annan ja Martinan näkemään liikuntaryhmän naiset kokonaisvaltaisemmin, ei pelkän etnisen taustan tai maahanmuuttajuuden kautta tulkittuina. Perustelen tulkintani sillä, miten Anna naisista puhuessaan alleviivasi heidän tavallisuuttansa. Tavallisuuden esille nostaminen kertoi siitä, että monissa arjen tilanteissa naiset eivät kokeneet olevansa tavallisia ihmisiä niin kuin olivat lähtömaissa, vaan ennen kaikkea ”maahanmuuttajina”, joiden oli kurottava umpeen ”suomalaisuuden vajetta” (ks. Forsander 2002, 77; 236). Myös kansainvälisessä tutkimuksessa on todettu, miten maahan muuttaneiden jatkuva sopeutuminen ja sosiaalisen pääoman kasvattaminen saattavat muuttua uuvuttavaksi (Long & Hylton 2014). Seuraavassa tekstikatkelmassa Anna pohtii koettua sosiaalista jakoa maahanmuuttajana ja tavallisena ihmisenä olemisen välillä.

Naiset kaipaavat tavallisia asioita elämään, kun aamulla olet työvoimakurssilla, haluat lopettaa puhua kieltä ja tekee itselle jotain, ihan vaan itselle, sen vain on noin. Se on myös mun omasta näkökulmasta, kun mä olen itsekin maahanmuuttajataustainen ja istun luokassa monta tunti... välillä turhaan, koska kurssit on järjestetty niin, että siellä ei opi, ihmiset ovat eri tasoisia, toiset yliopistosta ja toiset... (HO_18.06.2021.)

Annan kokemuksiin maahanmuuttajuudesta liittyi turhautumista ja hyödyttömällä kursseilla istumista, koska ryhmien kokoonpano oli liian heterogeeninen. Kun samassa luokassa istuivat korkeasti koulutetut ja vähän koulutetut muuttajat, oli oppiminen kaikille vaikeaa ja suomen kielen oppiminen ei edistynyt. Maahanmuuttajuuden kautta rakentuva sosiaalinen todellisuus teki Annan tietoiseksi siitä, mikä arvo on olla tavallinen ihminen vailla maahanmuuttajuuden viittaa.

Vastapainoksi ulkopuolelta tulevalle määrittelylle ja toiseuttamiselle korosti Anna tietoisesti naisten tavallisuutta. Tavallisuus tarkoitti hänelle, että naisten arki on samanlainen kuin kenellä tahansa: naisilla on perhe, työ, lapset, opiskelu, kiire, väsymys, ajanhallinnan haasteet (ks. Persson ym. 2014). Tavallisuuden konteksti mahdollisti naisten kohtaamisen kokonaisina ihmisinä ottaen huomioon niitä lähtökohtia, joilla kukin liikuntaryhmään tulee. Se tarkoittaa, että Anna kantoi esimerkiksi huolta siitä, miten naiset pääsevät pienten lastensa kanssa harjoitukseen. Ehdotuksessa toiminnan koordinaattorille hän halusi tarjota yhden tunnin niin, että saliin sai ottaa lapsia mukaan. Lapsiperheiden realiteettien huomioon ottaminen oli yksi tärkeä kriteeri liikuntaryhmän toimivuudelle myös naisten näkökulmasta katsottuna (ks. luku 6.2.2. Lapset salissa).

Sanoin koordinaattorille, että meidän pitää jatkaa ryhmä ja jäädä samassa paikassa, jos esimerkiksi ensimmäinen ryhmä on lapset kanssa, toinen on joku voimatreeni ja sen jälkeen kuntoryhmä (HO_18.06.2018).

Ohjaajan henkilökohtainen kokemus sosiaalisesta todellisuudesta määrittää suhtautumista muihin ulkomaalaistaustaisiin naisiin. Koettu sosiaalinen jako *maahanmuuttaja* persoonaksi ja kokonaiseksi ihmiseksi auttaa näkemään liikuntaryhmään tulevia naisia kokonaisina persoonina riippumatta heidän etnisestä taustastansa.

8.3.2 Etninen tausta ei määritä suhtautumista

Vaikka maahanmuuttajuus määritteli Annan ja Martinan merkitysmaailmojen rakentumista, ei kumpikaan rakentanut rajoja liikkujien etnisen taustan mukaan. Taustasta riippumaton suhtautuminen tuli Annan kohdalla esille, kun keskustelimme siitä, kenelle hän halusi liikuntaa ohjata. Anna ei erotellut liikkujia taustansa vuoksi vaan näki erilaiset ryhmät työnsä kannalta yhtä mielekkäiksi.

Minulle ei väliä, koska mä tykkään mun työ, minulle ei ole väliä, se on maahanmuuttaja vai suomalainen (HO_18.06.2018).

Anna kylläkin tiedosti, että valtaväestön liikuntaryhmien ohjaamisessa oli ero verrattuna Suomeen muuttaneisiin henkilöihin. Valtaväestön ryhmien ohjaaminen oli Annasta helpompaa, sillä sosiaalinen kanssakäyminen oli valtaväestön ryhmissä ulkomaalaistaustaisiin verrattuna vähäisempää ja työnkuva yksinkertaisempi.

Eva: Jos saisit valita, niin onko sillä merkitystä, onko sulle itselle merkitystä kenen kanssa sä teet töitä?

Anna: En tiedä, se on vaikea valita, se on suomalaiset kanssa on helpompi, he tulevat ja melkein kohta lähtevät, koska he ovat joku... heillä on niin kuin aikataulut

Eva: Tiukka aikataulu?

Anna: No ei tiukka, mutta he tykkää kun kaikki on suunniteltu... no tänään minulla on jumppatunti, ma tulen ma lähden, ihan he ei tarvi mitään, he haluavat olla enemmän tuntematon jos mä sanon, joo.. maahanmuuttajaryhmä he tuntuu että kaikki no samalla tasolla, kaikki on ihan maahanmuuttajat, me haluamme olla yhdessä... (nauraa) mä luulen että, että kaikki ovat samanlaisia, se tarkoittaa että heitä keitetään samassa keitossa, se on eri asia, koska he keskustelevat sosiaaliasiat, kieliasiat, tasa-arvo ihan, aika monta asiat mikä on vert.., verrat..

Eva: Vertailevat?

Anna: Vertailevat joo oma maa ja Suomi ja ihan ma myös olen maahanmuuttaja ja ma voin keskustella ne asiat monta tuntia (nauraa), meillä on enemmän, ee sama...

Eva: Samaistumista?

Anna: Joo. Samoja ongelmia niin, ihan samoja, ihan lähempi minulle, mutta mä myös tykkään suomalaiset, he tulevat ja tekevät mitä töitä tehdä ja sen jälkeen lähtevät.

(HO_18.06.2018.)

Vaikka ulkomaalaistaustaiset naiset olivat Annalle sydäntä lähellä, hän tykkäsi ohjata myös valtaväestön ryhmiä. Suomalaiset naiset, erityisesti iäkkäämmät, olivat Annan silmin katsottuna ahkeria liikkujia ja pitivät eri tavalla huolta

omasta jaksamisestaan suhteessa oman yhteisön naisiin. Jutellessaan erilaisten ryhmien ohjaamisesta Anna kuvasi liikuntaryhmänsä iäkkäämpiä suomalaisia naisia seuraavasti.

Anna: He ovat tosi ahkera, he ovat yli 60 vuotta naiset ihan tosi hyvässä kunnossa, aika montaa, mä tykkää että he harrastavat jotain, he tuntuu itse ihmene... ihmeellinen, koska meillä naiset, kuka yi 50, ei harrastavat mitään liikunta, he ihan kotona laittaa ruokaa, hoitaa lapsia.

Eva: Lapsenlapsia.

Anna: Lapsenlapsia joo ja ihan miettivät että elämä loppuu, ihan siksi mä ihan tykkää että he jatkavat liiku ja jäivät sosiaalinen ja ihan elämässä ja elämä jatkuu ihan se ei vaikuta että he ovat no jo vanha.

(HO_18.06.2018.)

8.3.3 Jokainen nainen on tärkeä

Ohjaajien merkitysmaailmojen rakentumisessa intentio voi olla suuntautunut itseeseen eli siihen, mitä hyötyä toiminnasta on itselle. Silloin liikkujat ovat välineenä, jotta omaa työtä voi toteuttaa ja merkitykset ohjaamiselle syntyvät siitä, että työllä voi elättää itsensä tai toteuttaa omia tavoitteita ohjaajana. Tällöin kontakti liikkujiin jää pinnalliseksi ja näennäiseksi. Annan kohdalla intentio eli sitoutuminen toimintaan lähti naisista. Liikkujat eivät olleet hänelle välineitä ohjaajuuden toteuttamiseksi. Annalle oli tärkeää saada kontakti jokaiseen liikkujaan ja varmistaa, että ryhmään tulleet naiset tunsivat olonsa mukavaksi ja tulivat liikkumaan uudelleen. Kun kysyin Annalta, mikä on hänelle kaikkein tärkeintä liikunnan ohjaamisessa, hän vastasi seuraavasti.

Olenko saanut uuden henkilön kanssa kontaktin, tuleeeko hän toinen kerta mun ryhmään, valitsenko mä oikein suunta saada hän kiinni vai väärin? Tä on tärkeä. (HO_19.06.2021.)

Anna peilasi kriittisesti omaa ohjaamista ja arvioi työnsä tuloksia sen mukaan, jatkoivatko naiset liikuntaryhmässä käymistä. Asennoituminen ohjaamiseen kertoi siitä, että Anna kantoi vastuuta naisten liikkumisesta. Käytännössä se tarkoittaa, että ryhmän ohjaaja arvioi jatkuvasti tarjottavien liikkeiden raskuutta sekä vaikeusastetta ja muuttaa ohjelmaa sen mukaan, miten uudet liikkujat pärjäävät. Anna toimi siis tulokkaiden ja ”heikompien” ehdoilla asettaen itsensä uuden liikkujan asemaan.

Alussa ei pystyy seuraamaan ja on outo (liikkeet), niin ei pysty, jos vaihdan (ohjelmaa), se on haastava, me kaivataan rutiinia. mä tuun, mä osan ja pystyn tehdä. Eilen oli uusi lämmittely ja no taas opetellaan uutta, kun toistan niin oppii paremmin, pitäisi antaa aikaa alussa, en koska anna kaikkea heti, annan taukoa ja pikkuhiljaa lisää liikkeitä. (HO_06.08.21.)

Annalla oli pedagoginen ote liikuntaryhmän ohjaamiseen. Hän mietti, miten naiset fyysisen rasituksen lisäksi oppivat myös liikkeitä ja suoritustekniikkaa. Annalle oli tärkeää, että liikkumisesta jäi onnistumisen kokemus, sillä muuten aloitettu liikunnanharrastus saatetaan lopettaa. Edellä esitetty katkelma oli tallennettu kenttätöön loppuvaiheessa. Samanlaista ajattelua olin havainnut jo kenttätöön alkuvaiheessa, kun Anna mietti, miten eri tasoisia ryhmiä lisäämällä voisi paremmin ottaa huomioon liikkujien lähtökohtia. Tässäkin keskustelussa, joka on nauhoitettu kolme vuotta aikaisemmin, Anna astui liikkujien saappaisiin.

Mä haluan ihan jakaa mun kuntoryhmä porukkaa. Keväällä on paljon uudet osallistujat, jotka on huonossa kunnossa ja ihan he toivottavat että jatketaan, mutta mä tuntuu, että heillä on vähän haastava ja jos ihmiset tuntuvat, että se on tosi haastava, tosi helposti lopettavat... mä en tarvi, jos on tosi haastava, miksi mä tarvin... ihan jo ja mä sanoin, kun meillä oli yksi tunti, jatketaan nyt ja pitää jatketaan yhdessä, pitää tehdä mitä te pystytte ja ma vähän vaihdoin...vähän mun ohjelmaa, jotta he pystyvät tekemään enemmän, se tarkoittaa että helpompi... mä vaihdoin kevyempään. (HO_18.06.2018.)

Annalle refleктоiva ote liikuntaryhmien ohjaamiseen oli vakiintunut työskentelytapa, joka läpäisi aineistoa koko kenttätöön aikana. Annan intentio suuntautui liikkujiin ja heidän kehittymiseensä. Anna oli liikuntasalissa naisia varten ja se ohjasi hänen valintojaan. Naisille sopivien ratkaisujen etsimisessä Anna ei pysähtynyt kunnallisen organisaation tarjoamiin rakenteisiin, vaan kehitti tarjontaa rakenteiden ulkopuolella. Hän siis etsi tapoja vastata kysyntään rajallisten toimintamahdollisuuksien puristuksessa. Seuraavassa katkelmassa Anna kertoo, miten enemmän liikkuneet naiset kaipasivat tehokkaampaa liikuntaa, jota hän ei voinut matalan kynnyksen toiminnassa tarjota menettämättä vähemmän liikkuvia naisia. Ratkaisuksi hän tarjosi kesäaikana lisätunteja, joita hän järjesti oman yhdistyksen kautta kunnallisen toiminnan ulkopuolella. Naiset maksoivat ryhmästä syntyneet kulut ja Annalla oli enemmän tilaa ”komennella” heitä intensiivisempään treeniin.

Mä en voi itselleni sallia sitä, että teen superrasituksen heille, nyt esimerkiksi kaksi viikkoa, tytöt samasta ryhmästä pyysivät, että teen heille maksullisen tunnin. Varasin heille salin oman yhdistyksen kautta ja siellä mä heitä komennan. No se on maksullista, koska tuli tietynlaiset ihmiset, tietynlaisella tasolla ja tietynlaisella tavoitteella. (HO_18.06.2018.)

Naisten erilaisten lähtökohtien huomioon ottaminen pakottaa ohjaajat tekemään ryhmän ohjaamisen aikana jatkuvasti muutoksia. Ryhmän heterogeenisyys asettaa ohjaajille kovia vaatimuksia työskennellä niin, että itselle asettamat kriteerit olla jokaista liikkujaa varten täytyisivät. Se vaatii kompromisseja ja luovimista.

No täällä (kunnallisessa toiminnassa E.R.), ymmärrät sä, mä lörpöttelen ja seurustelen, mun pitää olla hyvin joustava... jo sinne, nyt tänne... mä en voi jopa, tiedät sä, suun-

nittelet tunnin ja sä ohjaat, ohjaat, ohjaat... täällä pitää muuttaa ja tässä muuttaa... mä tunnen, että ryhmässä joku ei pärjää, joku päivävastoin pitkästy, mä ymmärrän, että ihmisellä häviää mielenkiinto, tossa heti mulla tippuu jotkut ryhmästä pois. Tiedät Eva, se on sen verran vaikea työskennellä, jotta sä oikeasti tuntisit omaa ryhmää. (HO_18.06.2018.))

Anna tunsi ”omat tyttönsä”. Hän vietti pukuhuoneessa aikaa ja jutteli naisten kanssa, kyseli kuulumisia, tiedusteli vointia tai edellisen liikuntakerran vaihtuoksia. Keskustelimme Annan kanssa monesti siitä, miten naiset olivat tulleet ryhmään, miten he olivat kehittyneet ja edistyneet tai mitä haasteita kullakin oli. Havaitsin kenttätyön aikana, kuinka paljon Anna tiesi naisten taustoista, ei pelkästään niiden osalta, kenen kanssa hän puhui samaa kieltä, vaan myös sellais-tenkin naisten osalta, joiden kanssa yhteinen kieli oli vähissä. Ryhmäläisten tunteminen näytti olevan Annalle välttämättömyys, jotta ohjaustyötä ylipäättään voisi kunnolla hoitaa. Keskustelu naisten tuntemisesta toi selkeästi esille sen, miten Annan sitoutuminen ja motivaatio ohjaustyöhön kumpusi halusta olla tueksi jokaiselle liikuntaryhmään tulevalle.

Sä sanoit, että mä tunnen hyvin mun ryhmiä, mutta miten, jos mä en tunne niitä, miten ylipäättä voin kontrolloida ryhmiä, se on oikeasti iso työ ja mulla ryhmät toimivat, koska mä en tee pelkästään oma työtä, vaan teen työtä heidän takia/.../ näen näin ne asiat syvemmin ja ymmärrän enemmän. (HO_18.06.2018.)

Annan tavoin myös toisen ohjaajan, Martinan motivaatio ohjaamiselle syntyi halusta jakaa liikunnan iloa sekä liikunnan tuomaa hyvää oloa. Martina ohjasi naisten pallopeliryhmää palkkatyön ohella, joten hänen elantonsa ei ollut riippuvainen siitä, kuinka paljon naisia osallistui ryhmään. Martinan puheessa yhdistyi liikunnan sosiaalisuus, hauskuus, fyysinen rasitus ja vaikutus hyvinvoinnille. Näin hän kutoi yhteen liikunnan merkitysmaailmojen funktionaalisia ja ekspressiivisiä ulottuvuuksia (ks. Eichberg 1987, 54–55).

Minä haluan, että meillä jää ihmiset /.../ tärkeintä on, että on naiset kuka tule, joka saa samalla hauska, saa vertaistuki, että hän näkee, että ahaa, toinen voi olla, että ei osa pelata, koska pelkäävät liikuntaa, että se on urheilu. Että on sen tasoinen, jos puhutaan Mamanetista, se on helppo ja tulla ilman kokemusta pelaamaan. Ja minä tykkään, että naiset tulevat ja saavat liikunnasta kaikki hyödyt ja mieli muuttuu heti, se on aika vaikea esimerkiksi talvella tulla, kylmä ja pimeä ja mutta sitten kun he tulevat, meillä on hauska treeni, on kova treeni voi olla, mutta samalla sitten kaikki hormonit käynnistyvät ja sitten tule hyvä helppo olla. /.../ Minulle on jokainen tärkeä. (HO_30.06.2021.)

Martinan peliryhmään osallistuvat naiset eivät olleet samoja, joita kävi Annan liikuntaryhmissä. Kuitenkin Martina ilmaisi samanlaista tulkintaa liikunnan ja urheilun suhteesta, jota itse havaitsin Annan ryhmässä kerätyn aineiston pohjalta. Naiset tulkitsivat liikuntaa urheilun kautta, jolloin suoritukseen kiinnittyvä odotushorisontti näytti synnyttävän mielikuvan liian vaikeasta harrastuksesta. Martinan havainto on samansuuntainen, jonka kirjasin päiväkirjaan erään pukuhuoneessa käydyn keskustelun jälkeen: *en ole liikunnallinen*. Nainen oli tullut ys-

tävänsä mukana kokeilemaan ryhmäliikuntaa ja epäröi omia kykyjään pärjätäkseen tunnilla. Tulkitsin hänen tarkoittavan, että liikunnallinen ihminen näyttää ulkonäöltään urheilijalta ja toimii kuten urheilija.

Kumpikaan ohjaajista ei säilyttänyt vastuuta liikuntaryhmässä pärjäämisestä naisille. Aineistosta ei löydy merkkejä siitä, että ohjaajat olisivat selittäneet työn haastavuutta naisten kulttuurisilla taustoilla, puuttuvilla pääomilla tai uskonnollisilla tulkinnoilla. Heidän mielestään eri kulttuureista tulevat naiset saattoivat liikkua ryhmäliikunnassa heille sopivalla tavalla. Vastuuta ei jätetty liikkujille, vaan sen nähtiin kuuluvan ohjaajalle.

Anna:

Hyvin paljon riippuu itse valmentajasta (käyttää ohjaajan tarkoituksessa E.R.) voit olla ei niin hyvä valmentajana, mutta jos sinä ihmisenä inhimillinen ja empaattinen henkilö, ihmiset halua olla sun vieressä, mutta se tarvii aina sun voimaa, sinä pitää antaa oma voima, oma hyvä mieli ja ihan oma hyvä tunne, sun positiivisuus, ihmiset haluavat olla sinun kanssasi, mutta jos tulet ja teet sun työn mekaanisesti, etkä jätä aikaa jutteleluun, niin... jätä varalle vaikka viisi minuuttia jotta voisit kysyä vaikka säästä. (HO_18.06.2018.)

Martina:

Kesällä tuli meille paljon uusia naisia pelaamaan. Naiset soittelivat kavereille ja kutsuivat kokeilemaan /.../ Ihmettelin kun yksi uusi nainen tuli kentälle ja pelasi, mutta hänen ystävä jäi penkille istumaan ja oli puhelimesta. Okei, mä sanoin, että miksi sä et pelaa meidän kanssa – oi mä en osaa – tiedätkö, hän oli vähän lihava. Mä sanoin, että ei se haittaa, mennään pelaamaan, tule, tule, melkein pakotin hänet (nauraa)/.../ hän on todella hyvä nyt vaikka hän ei treenannut meidän kanssa alussa. En tiedä miksi hän ei alussa tullut ja miksi hänen kaveri jätti hänet istumaan /.../ Hän oli iloinen, että hänet kutsuttiin ryhmään, hän ei itse uskallut (uskaltanut E.R.), meillä on kaikilla semmoiset pelot, mitä mä voin sanoa tai mitä mä osaan. (HO_30.06.2021.)

Annan ja Martinan lähestymisissä painottui ohjaajien sosiaalisten taitojen merkitys, jotta liikkujille syntyisi luottamus sekä sosiaalinen läheisyys, joka auttaisi synnyttämään liikuntaharrastukselle mielekkäitä merkityksiä sekä vähentäisi mahdollisia liikunnallisia tai sosiaalisia pelkotiloja. Annan kiteytys olla ennen kaikkea ihminen ja vasta sitten ohjaaja loi pinnan tasavertaiselle kohtaamiselle, jossa ohjaaja on ammattilaisen roolin lisäksi myös vertainen. Ryhmäliikunnassa on liikkujan kohtaamisessa siten jännite, joka syntyy kohtaamisen rakentumisesta kahdesta positiosta käsin. Yhtäältä kohtaaminen rakentuu asiantuntijatasolle, johon sisältyy ammattilaisen positiosta tuleva valta-asema. Toisaalta kohtaamisessa on inhimillinen taso, jossa pitäisi välttää valta-aseman syntymistä. Näiden kahden samanaikaisen position sekä niihin sisältyvien valta-asemien tiedostamisessa piilee avain ammattilaisten sosiaalisiin taitoihin työskennellä ulkomaalaistaustaisten asiakkaiden parissa siten, että liikkujien ja ammattilaisten identifioitumiset kohtaavat.

OSA IV IHMISIÄ VAI MAAHANMUUTTAJIA? - TUNNISTAMISET JA TULKINNAT LIIKUNTATYÖN TAUSTALLA

Ryhtyessäni tähän tutkimukseen oli tavoitteena lisätä ymmärrystä ulkomaalais-taustaisuudesta ohjatussa ryhmäliikunnassa. Tarkoitukseni ei ollut niinkään luoda yleiskatsausta siihen, keitä ulkomaalaistaustaiset ihmiset liikkujina ovat ja miten he liikkuvat, koska pidän sellaista lähestymistä mahdottomana. Suomeen muualta muuttaneet muodostavat hyvin heterogeenisen joukon ihmisiä, joita ei voi liikkujina tiivistää tietyntylaisiksi.

Tutkimusintressini oli katsoa ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntaryhmää tilapäisenä yhteisönä, johon on muodostunut juuri sille ryhmälle ominaiset toimintatavat, sosiaaliset suhteet ja käytännöt. Pääsin tutkimukseni myötä tarkastelemaan läheltä, millainen on monikulttuurisen liikuntaryhmän arki, miten ohjaajat siinä työskentelevät ja millaisen moninaisuuskirjon kanssa ohjaajat ovat tekemisissä. Tutkimukseni valaisi myös, miten Suomeen ulkomailta muuttaneet naiset olivat löytäneet tiensä liikunnan pariin sekä millaisilla toiveilla ja tavoitteilla he tulivat liikuntaryhmiin. Naisten tarinoiden ja liikuntaryhmissä nähdyn myötä syntyi ymmärrys kehityskuluista, joita tarvitaan muuton jälkeen liikunnan aloittamiseksi uudelleen.

Liikunnan harrastaminen ohjatussa ryhmässä ei ole tämän tutkimuksen mukaan pelkästään fyysisen rasituksen ja mielekkään tekemiseen paikka, vaan toiminnassa on vahvasti läsnä sosiaalinen ulottuvuus, joka vaikuttaa merkittävästi ulkomaalaistaustaisten henkilöiden liikuntakäyttäytymiseen. Liikuntasalissa ohjaaja kohtaa liikkujia sekä liikkujat toisensa, jolloin liikkumisen lisäksi on salissa aina läsnä monenlaisia suhteita, luokitteluja, paikantamisia, sosiaalisia asemia sekä valtapositiioita, joita enemmän tai vähemmän tiedostetaan.

Liikuntaryhmän ja ohjaajan toimintakulttuurin rinnalla tutkimukseni valaisi jännitteisiä suhteita ja rajojen rakentumisia väestöryhmien väliin. Jännitteisten suhteiden juurisytyt syntyivät institutionaalisista kategorisoinneista (Buchert 2015) eli siitä, miten ulkomaalaistaustaiset ihmiset tulivat liikuntapolitiikassa määritellyiksi ja miten *maahanmuuttaja* määrittely ohjasi liikuntatyölle asetettuja

tavoitteita. Tavoiteasettelu vaikutti kumulatiivisesti sekä liikkujiin että työn organisoinnin kautta myös siinä työskenteleviin ihmisiin tuottaen heille toiseutta.

Jännitteiset ja ulossulkevat suhteen eivät rajoittuneet yksinomaan organisaation toimintatapoihin liikuntapalveluiden tarjonnassa. Sosiaaliset järjestykset ohjasivat maahanmuuttajiksi tunnistettujen ihmisten kohtaamisia myös julkisilla liikuntapaikoilla, joissa ohikulkijat määrittivät valtaväestön positioista liikkumassa olleiden naisten normaaliuuden rajoja. Valtapositiont syntyvät yhtäältä ajassa ja paikassa toimivien ihmisten valintojen tuloksena, jossa toisiaan paikannetaan. Toisaalta valtapositiont kertovat tiedostamattomista valinnoista, joiden taustalla ovat Euroopan koloniaaliseen historiaan saakka yltävät kulttuuriset rakenteet ohjaten erontekoa ja luokittelua "omiksi" sekä "toisiksi".

9 ULKOMAALAISTAUSTAISUUS RYHMÄLIIKUN- NASSA: KOKEMUKSIA, KOHTAAMISIA JA PAIK- KANSIA ETSIMISTÄ

Tässä viimeisessä luvussa tarkastelen tutkimukseni keskeisiä löydöksiä ristivälisellä tuloksilla kolmesta tulkintaperspektiivistä käsin. Ensiksi tarkastelen tuloksia sosialisatioteoreettisesta näkökulmasta pohtien liikuntaan sosiaalistumista uudessa asuinmaassa. Toiseksi tiivistän ulkomaalaistaustaisten liikkujien lähtökohtia peilaten niitä ohjaajan toimintaan. Lisäksi tulkiten liikkumisen tiloja arjen turvallisuuden valossa. Kolmannessa tulkintaperspektiivissä katson tuloksia tunnustusteorian lävitse pohtien joukkoon kuulumisia, symbolista vallankäyttöä sekä rajojen piirtymisiä, joista syntyy ulkomaalaistaustaisten ihmisten sosiaalinen todellisuus. Tutkimukseni tulokset nivoutuvat yhteen moraalisen järjestyksen käsitteen avulla, joka auttaa selittämään moraalisen toivetilaa ja koetun todellisuuden välistä kuilua. Yhdenvetä lopuksi esitän tutkimusilmion liikuntakulttuurin ja muuttoliikkeiden kohtaamispinnoilla syntyvänä jännitteisenä tilana asettaen ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmäliikunnan siihen vaikuttaneiden yhteiskunnallisten makrotasojen kontekstiin.

9.1 KOKEMUKSET – Avain arjen liikunnallistamiseen

Kun tutkimuksen kohteena ovat ulkomaalaistaustaisten naisten liikunnan harrastaminen ohjatuissa liikuntaryhmissä, ovat väistämättä vastassa kysymykset siitä, miten naiset ovat tiensä uudessa asuinmaassa liikunnan pariin löytäneet, miten liikuntaryhmään on tultu ja miksi ryhmiin on jääty. Liikunta, jota ohjatuissa ryhmissä harrastetaan, on muun vapaa-ajalla tapahtuvan tekemisen tavoin kulttuurisesti opittua. Vaikka liikkuminen fyysisenä liikkeenä liittyy ihmisenä olemiseen, on liikunta vapaa-ajan harrastuksena kulttuurinen ilmiö ja siten sidoksissa sosialisatioprosessissa opittuun käyttäytymiseen.

Uudessa asuinmaassa liikuntaan sosiaalistuminen ei kuitenkaan tapahdu itsestään. Siihen tarvitaan lähiyhteisöä, joka välittää liikunnallisesti aktiivista elämäntapaa oman yhteisön normistoon sopivalla tavalla. Lähiyhteisönä voi olla perhe tai ystävät, mutta myös liikuntaryhmä, mikäli ryhmän toimintakulttuuri ja ohjaajan työskentelytapa tukee liikuntakulttuurissa paikkaa etsivää henkilöä.

9.1.1 Muutto avaa mahdollisuuden vapaa-ajan liikkumiseen

Tarinat, joihin pääsin tutkimuksellani käsiksi kertovat siitä, että liikunnallisen elämäntavan omaksuminen on mahdollista, vaikkakin sosiaalistuminen liikuntaan oli ollut synnyinmaassa vähäinen. Myös tavat ymmärtää liikuntaa sekä erilaiset uskomukset, joita fyysiseen rasitukseen liitetään, ovat muokattavissa liikunnallisten kokemusten kautta uusiksi niin, että niistä ei muodostu estettä vapaa-ajan liikuntaharrastukselle.

Tutkimukseni perusteella väitän, että muutto toiseen maahan avaa mahdollisuuden toimia toisin verrattuna siihen, miten lähtömaahan jäänyt lähiyhteisö toimii. Lähtömaan kulttuuri ei siten määrää etukäteen, millaiseksi muuttajan arki rakentuu liikunnan harrastamisen osalta. Kulttuuriset merkitykset syntyvät jatkuvasti käytävissä neuvotteluprosessissa ja ovat alituisessa muutoksessa muokaten arjen käytäntöjä (Hall 2019, 120). Arjen tapojen ja rutiinien muuttamiseksi tarvitaan liikunnallisia kimmokkeita ja esimerkkejä sekä liikunnallista elämäntapaa tukevia olosuhteita.

Vaikka oma lähiyhteisö – niin Suomessa oleva diaspora kuin myös lähtömaan yhteisö yllärajoitettuna – ei kannustanut normeineen ja tapoineen valitsemaan liikunnallisesti aktiivista arkea, näin kuitenkin toimittiin. Liikuntaryhmiin tultiin ja toimintaan jäätiin, koska omakohtainen kokemus liikunnallisista aktiviteeteista koettiin sekä miellyttäväksi että hyödylliseksi. Liikunnalle syntyi siten kokemuksen kautta merkityksiä, jotka eivät asettuneet ristiriitaan aikaisempien kulttuuristen merkitysten kanssa, vaan pikemminkin muokkasivat niitä.

Tulkitsen naisten kertomusten pohjalta, että muutto elämää mullistavana prosessina saattaa avata mahdollisuuksia uuden oppimiselle, mikäli olosuhteet muutokselle ovat suotuisat. Muutto katkaisee aikaisempia identifioitumisia ja vähentää sosiaalista kontrollia sekä paikantaa muuttajia uudelleen, jolloin uusissa olosuhteissa muodostuu hybridisiä kulttuurisia identiteettejä (Hall 2019, 27; 55; 146–147). Muuton jälkeinen uudelleen identifioituminen mahdollistaa myös liikunnallisen tekemisen sisällyttämisen arkeen, jos lähellä on itselle merkityksellinen yhteisö, jossa liikuntaa harrastetaan ja johon pääsee mukaan ilman suurempia ponnistuksia tai taloudellisia uhrauksia. Suotuisat olosuhteet tarkoittavat liikuntamyönteistä lähiyhteisöä, jossa näkee missä ja millaista liikuntaa harrastetaan. Lisäksi liikunnallinen tekeminen on oltava kohtuullisen matkan päässä.

Aikuisiässä uusien rutiinien luominen ei kuitenkaan ole yksinkertaista, sillä sosiaalistavat tukiverkostot ovat muuton jälkeen vasta rakenteilla. Käyttäytymisen muutosta hidastavat myös tunnesiteet lapsuudessa opittuihin tapoihin ja traditioihin, joiden avulla ylläpidetään kulttuurisia juuria sekä jäsenyyttä historial-

lisessa sukupolviketjussa (Hall 2019, 141). Kun muuton jälkeen arki on erilainen, tuovat totut rutiinit turvallisuutta. Rutiinit arjen organisoimisen moraalisisina järjestyksinä ja velvollisuuksina saattavat muodostua esteeksi uusien rutiinien muodostumiselle, mikäli niiden moraalinen järjestys on erilainen (ks. Juhila ym. 2012a). Tällöin uusille harrastuksille, kuten liikunnalle ei välttämättä ole moraalista tilaa.

Subjektiivisten tekijöiden lisäksi myös kollektiiviset tekijät saattavat jarruttaa kiinnittymistä liikuntaharrastukseen. Uudessa asuinmaassa olevan etnisen lähiyhteisön – diasporan – luonne vaikuttaa myös tulijan liikuntasuhteen kehittymiseen. Jos diaspora suuntautuu kotimaahan ja vaalii sekä kollektiivista muistia että rajoja, saattaa sosiaalisesta kontrollista muodostua negatiivisia vaikutuksia uuden asuinmaan tapojen, kuten esimerkiksi liikuntaharrastuksen oppimiselle. Tällöin moraaliset järjestykset ohjaavat rajojen vaalimiseen, joilla pyritään uudessa asuinmaassa yhteiskunnasta erottuvaan identifioitumiseen (Brubaker 2013, 224).

Vaikka uusissa olosuhteissa ei voida toimia täysin entiseen tapaan, tuo tutuista traditioista ja rutiineista kiinni pitäminen turvallisuutta ja vahvistaa kuulumisuuden tunnetta itselle merkitykselliseen yhteisöön. Tämä kollektiivinen mekanismi ei välttämättä kannusta tarttumaan suomalaisittain liikunnallisesti aktiiviseen arkeen tai osallistumaan liikuntaharrastukseen, mikäli diasporassa ei ole omaksuttu kollektiivista ymmärrystä vapaa-ajan liikunnasta.

9.1.2 Polku liikuntakentälle avautuu tuttujen kautta

Tutkimuksessani kävi ilmi, että monille ulkomaalaistaustaisille henkilöille liikunta sellaisena, millaiseksi se suomalaisessa yhteiskunnassa on kehittynyt, oli uutta. Vaikka jossain muodossa liikuntaa oli kuulunut lähtömaassa lapsuuteen tai aikuisena arjen tekemisiin, oli liikunnallinen tekeminen ”löydettävä” muuton jälkeen uudelleen. Urheilu ja liikunta erillisinä toimintakenttinä, millaisiksi ne suomalaisessa liikuntakulttuurissa vapaa-ajan fyysisinä tekemisinä ovat muodostuneet, oli tutkittaville vierasta.

Liikunta *sport*-sanan kautta ymmärrettynä kiinnittyi tutkittavien puheessa urheiluun. Kansainvälisesti käytössä oleva sana *sport* yhdistyi suomalaisen liikuntakulttuurin jaottelun mukaan enemmän urheiluun ja ohjasi ajattelemaan vapaa-ajan tekemisiä urheilukehyksestä käsin. Urheilukehyksellä tarkoitan mielikuvia, joita urheilu valtionrajoja ylittävänä globaalina instituutiona sekä markkinallistuneena kilpatoimintana synnyttää (Itkonen 2021, 10). Urheilukehyksen kautta liikunnan tulkitseminen luo siten vapaa-ajan liikuntaharrastuksille suoriutuspainotteisia tai kilpailullisia konnotaatioita nostaten rimaa vapaa-ajan liikuntaharrastuksen aloittamiseksi uudessa asuinmaassa.

Vapaa-ajan liikunnaksi mielletty tekeminen sai erilaisia tulkintoja sitä mukaan, millainen oli ollut urheilun asema ja rooli naisten lähtömaan yhteiskuntajärjestelmässä. Sanat, kuten urheilu tässä tutkimuksessa, ovat Hallin mukaan ”moniaksenttisiä” saaden lisäkaikuja toisista merkityksistä, joista ne ovat lähteneet liikkeelle (Hall 2019, 69). Yhteiskuntajärjestelmän lisäksi syntyi tulkintavariaatioita tulijan maailmankatsomuksesta ja urheilun asettumisesta sen vii-

tekehykseen. Suomessa liikunnaksi ymmärretty aktiviteetti sai ulkomaalaistaustaisten henkilöiden silmin katsottuna hyvin monenlaisia tulkintoja.

Liikunta ei siten ole universaalista tekemistä, niin sanottu ”yhteinen kieli”, johon taustasta riippumatta on ”helppo” tulla. Liikunta kantaa kansallista kulttuuria ja sitä tulkitaan monin eri tavoin. Emme näe niitä variaatioita, joita ulkomaalaistaustaisen henkilön päässä syntyy silloin, kun puhutaan *suomalaisittain* liikunnasta. Näin ollen ei ole mitenkään itsestään selvää, että tulijat pystyisivät hyödyntämään tarjolla olevia monipuolisia liikuntapalveluita taikka omaehtoisen liikkumisen paikkoja. Ajattelumallit ja odotukset liikunnan suhteen saattavat olla liikuntaa järjestävillä tahoilla ja ulkomaalaistaustaisilla henkilöillä toisistaan hyvinkin kaukana.

Julkisen sektorin tarjoamien liikuntapalvelun hyödyntämisen tekee lisäksi haastavaksi se, että informantteina olleet naiset eivät tunnistaneet kunnallista organisaatiota liikuntapalveluiden tuottajaksi. Ryhmäliikunnan järjestämisessä nähtiin toimijaroolin kuuluvan urheiluseuroille ja kaupallisille yrityksille. Tällöin kunnan järjestämiin liikuntaryhmiin ei osata hakeutua, vaikka aikaisempaa kokemusta liikuntaharrastuksesta olisikin. Kansainvälisesti katsottuna vahva liikunnan julkishallinto, joka 1960-luvulta lähtien on jäsentänyt liikunnan roolia ja paikkaa yhteiskunnassa (Itkonen 2021, 80–83; Huhtanen & Itkonen 2018), tulee Suomessa syntyneille henkilöille lapsuudesta lähtien liikuntakulttuuriin sosiaalistumisen myötä tutuksi. Julkisen sektorin mukanaolo liikuntapalveluiden järjestämisessä oli ulkomaalaistaustaisille naisille kuitenkin hankalasti tunnistettavissa, koska heiltä puuttui vastaava kokemus muuttoa edeltävältä ajalta.

Pidän yhtenä merkittävänä tutkimustuloksena kertynyttä tietoa siitä, miten naiset löysivät tiensä liikuntaryhmiin. Osa naisista etsi itselle ohjattua liikuntaharrastusta, mutta moni nainen tuli ryhmään siitä syystä, että ystävä tai tuttu kehui toimintaa mukavaksi. Jälkimmäisille liikuntaharrastus ei ollut sinänsä liittymisen kannustin, vaan mielekäs tekeminen sosiaalisesti turvallisessa seurassa. Merkille pantavaa oli se, että kaikki informantit tulivat ryhmäliikuntaan tutuilta saadun tiedon perusteella. Kunnallisen liikuntaorganisaation informaatiokanavia käytettiin vasta sen jälkeen, kun ensitieto oli saatu omista verkostoista.

Informaatio liikuntaryhmistä levisi paikoissa, joissa ulkomaalaistaustaiset naiset arjessa asioivat ja aikaa viettivät. Joillekin paikka oli naisille suunnattu muu järjestön tai kunnan organisoima ryhmätoiminta, toisille taas omakielinen yhteisö, jossa liikuntaryhmästä puhuttiin. Lisäksi selvisi, että liikuntaryhmiin tulemiseen vaikutti informaatiokanavien luotettavuus sekä välitettävän tiedon tulkitseminen oman arjen kontekstissa. Toisin sanoen pelkkä tieto liikuntaryhmästä ei saanut naisia tulemaan liikuntaryhmiin, vaan tiedon oli oltava myös sosiaalisesti legitiimi eli kollektiivisesti hyväksytty. Tiedolle tarvittiin tueksi uskottavaa tulkintaa siitä, että tarjolla oleva tekeminen oli jo hyväksi todettu.

Kollektiivinen hyväksyntä toimii liikuntaan liittyvien merkitysmaailmojen ja toimintatapojen välittäjänä luoden uudelle harrastukselle suotuisan pohjan. Sosiaalistuminen liikuntaan uudessa asuinmaassa tapahtuu siten sen yhteisön

kautta, jonka piirissä arkea eletään. Lähiyhteisöissä kasvokkain tai sosiaalisen median välityksellä saatu viesti on tehokas vaikuttaja, sillä sisäpiirissä tapahtuva vuorovaikutus synnyttää luottamusta uutta (liikunta)toimintaa ja myös ohjaajaa kohtaan. Viralliset kanavat, kuten liikuntapalveluiden nettisivut saattavat jäädä tehottomiksi. Sisäpiirissä leviävä informaatio on siten ratkaisevassa roolissa liikunta-aktiiviteettien löytämiseksi.

Ero lähiyhteisössä ja internetin kautta leviävän tiedonvälityksen välillä on myös siinä, että liikuntaorganisaatioiden nettisivuilla oleva informaatio on yksisuuntaista. Niin sanotusti passiivinen informaatio kertoo pelkästään siitä, mitä tarjotaan kykenemättä välittämään, millaista toiminta on. Ihmiseltä ihmiselle aktiivisesti välitetty viesti antaa tarjottavalle toiminnalle luonteen ja sisällön rakentaen siten vielä tuntemattomalle liikuntatoiminnalle etukäteen luotettavuutta. Miten muodostunut odotusperspektiivi realisoituu, riippuu jo toiminnasta saaduista kokemuksista, joissa ohjaajan toimintatavoilla ja ammattitaidolla on merkityksensä.

9.1.3 Aikaisempien liikuntakokemusten vähäinen rooli ohjatussa ryhmässä liikunnan aloittamiseen

Ulkomaalaistaustaisten ihmisten monenlaiset elämisen, olemisen ja ajattelemisen tavat saattavat vaikeuttaa uudessa asuinmaassa organisoidun liikunnan pariin tulemistä. Tämän tutkimuksen pohjalta en kuitenkaan näin väittäisi, sillä olinhan seurannut kolmen vuoden aikana hyvin eri lähtökohdista tulleiden naisten osallistumista liikuntaan. Näkemykseni mukaan erilaiset lähtökohdat eivät olleet este ohjatun liikuntatarjonnan käyttämiselle, vaan ratkaisevaa oli se, missä ja millä tavalla ohjattua liikuntaa tarjottiin.

Pidän tärkeänä tuloksena syntyneenä ymmärrystä siitä, että muuttoa aikaisempi sosiaalistuminen liikuntaan tai vahva liikunnallinen minäkuva saattoivat kyllä olla eduksi uudessa asuinmaassa liikunnan aloittamiselle, mutta ne eivät olleet välttämättömiä. Esimerkiksi Tina, joka oli nuoruudessaan kotona vanhempiensa kanssa oppinut kehonrakennusta, harjoitteli säännöllisesti ja kaipasi fyysistä rasitusta, ei kuitenkaan jatkanut Suomessa muuton jälkeen fyysistä harjoittelua. Liikunnan hän ”löysi” uudelleen osallistuessaan äideille tarkoitettuun omakieliseen ryhmätoimintaan, jossa kuuli Annan ohjaamista ryhmistä. Vaikka Tinalla oli nuoruudessa läheinen suhde liikuntaan, ei kokemus realisoitunut muuton jälkeen liikunnan aloittamiseksi uudelleen.

Tinan sekä muiden naisten tarinoista päättelin, että aikaisemmilla kokemuksilla ei ollut ratkaisevaa merkitystä siihen, kuinka liikunnallisesti aktiivista arkea muuton jälkeen elettiin. Kuten Hawon tarina osoitti, voi liikunta olla uudessa asuinmaassa keskeisesti arjessa mukana, vaikka nuoruusajalta puuttui omakohtainen kokemus liikunnan harrastamisesta. Vanhojen identifioitumisen siteiden purkautuminen mahdollisti hänen kohdallaan uusia paikantumisia sekä uusien ajattelumallien ja toimintatapojen omaksumisia. Uudessa asuinmaassa on monesti arjessa myös vähemmän tekemistä verrattuna muuttoa edeltäneeseen aikaan, jolloin aikaa saattaa vapautua uusille aktiviteeteille. Esimerkkinä siitä oli

Ellan tarina liikuntaharrastuksen aloittamisesta vailla aikaisempaa kokemusta sekä toisille naisille vertaisohjaajina toimimisesta.

Laaja lähtökohtien kirjavuus, johon tällä aineistolla pääsin käsiksi, kertoi siitä, että liikunnan pariin voi päätyä riippumatta siitä, millainen on ollut suhde liikuntaan ennen muuttoa. Tulkitsen, että uudessa asuinmaassa saaduilla kokemuksilla oli naisille merkittävämpi rooli vapaa-ajan liikuntaan hakeutumiseen verrattuna siihen, millaiset olivat ryhmäläisten nuoruudessa hankitut liikunnalliset tottumukset ja muistot taikka niihin perustuvat odotukset. Miellyttäväksi koetut kokemukset ohjatusta liikunnasta sekä ryhmän ilmapiiri olivat avainasemassa muuton jälkeisen liikuntasuhteen rakentumisessa, liikuntaan identifioitumisessa sekä sen merkityksellistämässä.

Kuten jo edellisessä luvussa osoitin, muuton jälkeinen liikuntaan uudelleen sosiaalistuminen ei tapahtunut tutkimieni naisten kohdalla itsestään. Sosiaalistumisessa liikuntaan oli kyse oppimisprosessista, jossa samastuttiin lähiyhteisössä oleviin tärkeisiin ihmisiin ja heidän suhtautumiseensa vapaa-ajan liikuntaan. Tässä tutkimuksessa liikuntaryhmien ohjaamisen sekä toiminnan organisoimisen tavat loivat liikuntaryhmien jäsenille merkityksellisen yhteisön ja siten olosuhteet liikuntaharrastuksen omaksumiseksi ja jatkamiseksi. Naisten siirtyminen ohjatuista jumpparyhmistä uusiin liikuntalajeihin, kuten sauvakävelyyn, joogaan tai sovellettuun lentopalloon, oli tulkintani mukaan osoitus siitä, että liikunnallinen tekemisen oli merkityksellistynyt tavalla, josta syntyi halu kokeilla uutta. Liikkujiksi identifioituminen oli useampien kohdalla lähtenyt käyntiin ja liikunta vapaa-ajan harrastuksena asettunut osaksi tutkimaani naisten arkea.

9.1.4 Reflektio uudelleen sosiaalistumisen ehtona

Seuraamillani liikuntatunneilla ohjaaja tiedosti ryhmäläisten monenkirjavat liikunnalliset lähtötasot ja eriytti ohjausta niiden mukaan. Toimintatavoilla ohjaaja varmisti onnistumisen kokemukset yhtäläisesti enemmän tai vähemmän jump-paa harrastaneille naisille. Lisäksi hän loi myös tilaa erilaisuudelle ja poikkeamille. Ohjattu jumppa, joka perustuu samanaikaisuuteen ja yhdessä tehtäviin koreografisiin muodostelmiin, on luonteeltaan yksilöllisiä liikkeitä "normalisoiva", jossa "oikea" ja "väärä" erottuvat (ks. Eichberg 2004). Liikkeiden eriyttäminen tutkittavissa ryhmissä purki normaliutta ja mahdollisti omaleimaista liikkumista ryhmässä synnyttäen osallistujille positiivisia ruumiillisuuden kokemuksia. Salissa sekä vallinnut liikunnallisuus että lähtömaan kulttuureista tuleva moninaisuus olivat siten avainasemassa positiivisten kokemusten syntymiselle. Positiiviset kokemukset ryhmäliikunnasta loivat naisille liikunnallista identifioitumista, joka sai vahvistusta ryhmän yhteisöllisyydestä.

Kokemukset yksin eivät kuitenkaan riitä liikuntaan liittyvien sosiokulttuuristen merkitysten muodostumiseen, sillä kokemukset ilman tuntemusten reflektointia eivät tuo muutosta liikunnan merkityksellistämässä tai laajenna liikunnan tulkittamista siihen suuntaan, miten Suomessa sitä tulkitaan (ks. Ruohotie 2002, 194). Lisäksi tietoisuus koetusta voi olla hämärän peitossa siitä syystä, että kokemuksellisuus ei edellytä tuntemuksien sanoiksi pukemista (Tiihonen 2002,

426). Liikuntaan liittyvien merkitysten muodostumisessa saattaa siten olla paljonkin sellaista, mitä on fyysisesti koettu, mutta ei olla itselle sanallistettu taikka tarkemmin tiedostettu.

Liikunnallisten kokemusten rinnalle tarvitaan koetun reflektointia ja tulkitsemista, jotta yksilölliset tuntemukset ja kokemukset saisivat jaettuja merkityksiä sekä kollektiivista tulkintaa. Reflektoinnin ja tulkitsemisen avuksi tarvitaan henkilöitä, jotka pystyvät navigoimaan paitsi suomalaisessa liikuntakulttuurissa myös ymmärtävät ulkomaalaistaustaisuuteen liittyvää tulkintojen monimuotoisuutta vailla kulttuurisia ennakkokäsityksiä. Tässä tutkimuksessa ohjaajien toimintatavat liikuntatuokioissa sekä pukuhuoneissa auttoivat naisia refleктоimaan henkilökohtaisia tuntemuksia sekä sanallistamaan koettua.

Liikkeiden korjaaminen liikuntasuorituksen aikana sekä keskustelut asennoista ja rasituksesta opettivat naisia tiedostamaan aistituntemuksia sekä sanoittamaan ruumiinkokemuksia. Yleiset keskustelut salissa ja pukuhuoneessa lisäsivät naisten tietoisuutta liikunnan harrastamisen paikoista ja mahdollisuuksista sekä synnyttivät ryhmässä jaettuja merkityksiä sekä liikuntakokemusten uudelleentulkintaa nykyisessä (liikunta)kulttuurisessa kehyksessä. Ohjaaja ja ryhmäläiset muodostavat lähiyhteisön, joka toimii merkittävänä muuna (significant others) liikuntaa määritellen ja sitä merkillistään (Berger & Luckmann 1994, 149). Näin ollen ohjaajan toimintatavat edesauttoivat liikuntaan liittyvien merkitysten syntymistä siten, että siinä oli tilaa sekä jokaisen omille moraalisisille järjestyksille että yhteisesti luodulle tulkinnalle liikunnasta.

9.2 KOHTAAMISET – ohjaajan, ryhmäläisten ja ohikulkijoiden valinnat

Liikunta sosiaalisena toimintana rakentuu monenlaisille kohtaamisille. Näissä kohtaamisissa on ennen kaikkea kysymys siitä, mistä positioista ja rooleista käsin kohtaamiset tapahtuvat. Position valinta tai toisin sanoen kehykset, joiden kautta liikkumaan tulleita ulkomaalaistaustaisia ihmisiä tulkitaan, vaikuttavat siihen, millaisiin lähtökohtiin ohjaaja kiinnittää huomiota sekä millaiseksi ohjaaja liikuntaryhmän toimintakulttuurin rakentaa. Kohtaamisissa on siten avainasemassa ohjaajan ammattitaito kohdata liikkumaan tulleita ihmisiä *me*-suhteen kautta pyrkien aitoon kohtaamiseen tietäen, että toista ei voi täysin saavuttaa (Karttunen 2022, 175). Tämän tutkimuksen mukaan merkitystä on myös sillä, millaisia kohtaamisia tapahtuu ohjaajan lisäksi ryhmäläisten välillä ja miten kohtaamiset muokkaavat liikuntaryhmän ilmapiiiriä.

9.2.1 Liikkuja- vai kokonaisen persoonan kohtaaminen?

Tutkimani liikuntaryhmän kohtaamiset tulivat esille kahdella tavalla. Yhtäältä siinä oli kyse liikkujan kohtaamisesta, mutta toisaalta, filosofista lähestymistä käyttäen, toisen kohtaamisesta elävänä itsenä. Ensimmäisessä lähestymisessä – ohjaajan suunnalta katsottuna – keskiössä olivat liikuntaan liittyvät kysymykset,

kuten naisten odotukset ja toiveet sekä heidän liikunnalliset valmiutensa. Toisessa lähestymisessä näkökulma oli laajempi ja ensisijaiseksi asetui toisen kohtaaminen filosofisessa mielessä kokonaisuena persoonana. Tällöin ohjaajan pyrkimyksenä oli ymmärtää naisten elämäntilannetta, jota heidän ulkomaalaistaustaisuutensa kehysti.

Ulkomaalaistaustaisuuden tuoma ”lisä” liittyy ennen kaikkea siihen, millaisiksi sosiaalisiksi persooniksi naiset taustansa vuoksi tulevat ja millaisia subjektiasemia etnisyyttä sekä maahanmuuttajuus heille tuottaa. Ulkomaalaistaustaisuuden kautta määrittyneeseen sosiaaliseen persoonaan liittyy vajavainen minäkuva, josta Hall käytti käsitettä minäkuvan paikaltasiirtymisen tarkoittaen sosiaalisina persoonina keskustasta marginaaliin liukumista sekä erojen kautta elämään oppimista (Hall 2019, 27).

Vajavainen tai puolikas minäkuva ilmenee jakautuneina sosiaalisina tiloina, joilla tarkoitan ulkomaalaistaustaisen henkilön sosiaalisen paikantumisen muuttamista sen mukaan, onko läsnä suomalaisiksi miellettyjä henkilöitä vai toisia muuttajia (ks. Wacquant 2015). Kontekstista riippuva sosiaalinen asemointi on Daviesin ja Harrén (1990) mukaan tulosta yhteiskunnallisessa vuorovaikutuksessa syntyvistä sosiaalisista prosesseista, joissa ihmisen käsitys itsestään muuttuu dynaamisesti. Tutkittavien naisten kohdalla näkyy vajavaiseen minäkuvaan liittynyt itsevarmuuden hajoaminen sekä omien kykyjen ja osaamisen vähättely, sillä hankittu osaaminen ei muuton jälkeen sovi vallitseviin normeihin (ks. Ahmad 2010). Lisäksi vakituisen väestön keskuudessa sosiaalisen kanssakäymisen myötä koettu toiseus ja vähemmistöstressi vahvistavat vierauden kokemusta sekä luovat alituista epävarmuutta, ja sosiaalista turvattomuutta. Samanlaisista kokemuksista on raportoitu monissa tutkimuksissa (esim. Sheikh 2021; Krivonos 2021; Elonheimo ym. 2021; Silfver 2010).

Kutsun tutkimuksessani sellaista olotilaa *opituksi maahanmuuttajuudeksi* tarkoittaen käsitteellä ulkopuolelta tulleen ja puutteellisuuden kautta määritellyn tyyppikuvan sisäistämistä ja omaksumista. Opittu maahanmuuttajuus muokkaa ulkomaalaistaustaisten naisten minäkuvaa sekä ohjaa sosiaalista paikantumista arvoasteikossa alaspäin vaikuttaen naisten käyttäytymiseen siten, että osaamisen potentiaalia, joka elämänkaaren aikana on hankittu, rajoitetaan itse vallitseviin normeihin sopimattomana. Opittu maahanmuuttajuus on myös kollektiivista identifioitumista, sillä diskursiivisesti jaetut kokemukset vahvistavat sosiaalista paikantumista (ks. Brubaker 2013, 76).

Riippuen ohjaajan kyvystä ymmärtää sekä kohdata naisia ulkomaalaistaustaisina henkilöinä, synnyttävät ohjaajat joko sosiaalista läheisyyttä tai pitävät liikkujiin etäisyyttä. Normeja purkamalla ja kanssakäymistä lisäämällä syntyy liikuntaryhmissä moninaisuudelle sosiaalista hyväksyntää, joka on tulkintani mukaan yksi merkittävä tekijä liikuntaryhmään sitoutumiselle. Sosiaalinen hyväksyntä taas edellyttää liikkumaan tulleiden ihmisten kohtaamista siten, että lähtökohdat sekä liikkujina että ihmisinä tulevat tunnistetuiksi. Jälkimmäinen eli ihmisenä kohdatuksi tuleminen saa ulkomaalaistaustaisuuden kontekstissa erityisen painoarvon, sillä sekä liikkujan että ohjaajan yhteiskunnallinen identifioituminen ja sosiaalinen paikantuminen yhteiskunnallisessa arvohierarkiassa tule-

vat kohtaamisiin mukaan. Pelkästään liikkujien lähtökohtien moninaisuudelle tilaan tekeminen ei siten riitä. On tunnistettava myös yhteiskunnallisia valtasuhteita, jotka ylläpitävät eriarvoisia sosiaalisia asemia ja joiden varassa (liikunta)kulttuuriset normistot säilyvät.

Valta-asemat ryhmäliikunnan kontekstissa ovat osittain luonnollisia, sillä ohjaajalla on päätöksentekijänä valta-asema suhteessa liikkumaan tullessiin ihmisiin (ks. Eteläpelto ym. 2011). Valta-asema synnyttää ohjaajan ja liikkujan vuorovaikutukseen epäsymmetriaa, joka on legitiimi liikuntaryhmää ohjattaessa. Toisin sanoen ammattilaisen auktoriteettiin perustuva vuorovaikutuksen epäsymmetria on liikkujan silmin katsottuna hyväksyttävä ja myös tarpeellinen.

Ohjaajan ja liikkujan vuorovaikutuksessa on kuitenkin läsnä myös ihmisten välinen kohtaaminen, jossa valtaan perustuva epäsymmetria ei mahdollista tasa-arvoista vuorovaikutusta ja siten ihmisenä tasa-arvoisesti kohdatuksi tulemistä. Jos sosiaalisten asemien roolia ja hierarkioita vuorovaikutussuhteissa ei tunnusteta, ei myöskään nähdä kohtaamisissa syntyvää epäsymmetriaa, joka estää aitoa, me-suhteelle perustuvaa kohtaamista (ks. Karttunen 2022, 149). Ohjaajan on siten osattava erottaa oma paikantuminen samanaikaisesti kahdessa vuorovaikutussuhteessa, jolloin yhdessä kohdataan liikkujaa ja toisessa kokonainen persoona, jonka tapa jäsentää todellisuutta rakentuu omista lähtökohdista käsin ja saattaa siten poiketa merkittävästi ohjaajan todellisuuden tulkinnasta.

9.2.2 Ulkomaalaistaustaisten liikkujien lähtökohdat henkilökohtaisina ja kollektiivisina

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että ulkomaalaistaustaisten naisten liikuntaryhmä on hyvin heterogeeninen kokonaisuus, johon vaikuttavat ryhmäläisten monenkirjavat taustat sekä ihmisinä että liikkujina. Naisten lähtökohtien moninaisuus ei synny yksinomaan henkilökohtaisista tekijöistä. Taustalla on myös kollektiivisia tekijöitä, kuten synnyinmaiden yhteiskunnalliset järjestelmät ja liikunnan asema niissä. Vaikka en nähnyt tarpeelliseksi selvittää systemaattisesti naisten lähtömaittensa yhteiskuntajärjestelmiä ja liikunnan paikantumista niissä, nousi haastattelussa naisten kommentteina esille se, että ”meidän järjestelmät eivät ole samoja”.

Kollektiiviset tekijät lähtökohtien kirjavuuden lisääjinä liittyivät naisten liikuntasuhteisiin ajalta ennen muuttoa. Tämän aineiston pohjalta kirjavuus oli liikunta-aktiivisuuden osalta suuri sisältäen säännöllisesti liikuntaa harrastaneita sekä harrastetun liikunnan ulkopuolella olleita henkilöitä. Kaikki haastattelemani ryhmäläiset, riippumatta lähtömaittensa yhteiskuntajärjestelmästä tai etnisestä taustasta, kertoivat jonkun tutun tai perheenjäsenen harrastaneen liikunnaksi miellettyä tekemistä joko koulussa tai pihalla. Tulkitsen, että tässä ryhmässä kaikilla naisilla oli enemmän tai vähemmän kosketusta liikunnaksi miellettyyn toimintaan joko itse harrastettuna tai sivusta katsottuna.

Toisaalta en pidä kovin merkittävänä tietoa siitä, millainen suhde liikuntaan oli synnyin- tai lähtömaassa muodostunut. Kuten edellisessä luvussa esitin, täytyy muuton jälkeen rakentaa liikuntasuhde uudelleen, sillä muutto katkaisee

aikaisemman kokemuksen vaikutuksen liikuntakäyttäytymiseen. Ohjaajalle tieto aikaisemmasta liikuntaharrastuksesta tai mieltymyksestä on hyödyksi, sillä liikuntakulttuuristen tapojen selittäminen niitä edeltäviin kokemuksiin kiinnittäen, auttaa paremmin hahmottamaan kahden maan liikuntakulttuurisia eroja ja samanlaisuuksia.

Kollektiivisesti määrittäytyneisiin lähtökohtiin katson kuuluvan lähiyhteisön kulttuuriset tavat ja normit, jotka tässä tutkimuksessa olivat näkyvästi havaittu erilainen vaatetus, uskonnolliset traditiot ja rituaalit sekä kehoon kirjautunut liikekieli. Myös oman yhteisön kielen, käytössä olevat sanavarannot sekä ilmaisut liikunnalliselle tekemiselle katson kuuluvan kollektiivisesti määrittäytyneisiin lähtökohtiin. Yhteisesti jaetut sana- ja tarinavarastot sosiaalisina tietovarantoina muokkaavat kunkin kieliryhmän ymmärrystä liikunnasta konstruoiden siten sosiaalista todellisuutta ja lisäten ryhmän sisäistä lähtökohtien pirstaloitumista.

Kollektiivisten tekijöiden lisäksi ryhmän kirjavuutta lisäävät yksilölliset tekijät. Yksilöllisiin tekijöihin katson kuuluvan naisten elämäntilanteet sekä velvollisuudet perheenjäsenenä tai äiteinä. Erilaiset elämäntilanteet ajallisina resursseina joko lisäävät tai rajoittavat vapaa-ajan valintoja. Myös koulutus- ja ammatista tuo laajaa moninaisuuden kirjoa yltäen koulua käymättömistä yliopistotutkinnon suorittaneisiin naisiin. Inhimillisten resurssien näkökulmasta lähtökohtia on hyvin monenlaisia.

Liikuntaspesifeistä tekijöistä merkittävää vaihtelua muodostuu eroista fyysisessä kunnossa sekä liikekielessä. Lisäksi naisten liikunnalle annetut merkitykset ovat moninaisia kattaen sekä universaaleja, kaikille yhteisiä liikkumiselle asetettuja tavoitteita kuin myös spesifejä, ulkomaalaistaustaisuuteen kiinnittyviä merkitysulottuvuuksia. Ryhmäläisten kirjavuutta lisää myös se, että ulkomaalaistaustaisina liikkumaan tulevat naiset tulkitsevat liikuntaa oman subjektiivisen kulttuurikehyksen lävitse hyväksyen tai kyseenalaistaen suomalaisen liikuntakulttuurin mukaisesti järjestettyä liikuntatoimintaa. Esimerkiksi lasten liikuntakerhojen ja uimaopetuksen järjestäminen saivat tässä tutkimuksessa osakseen ihmetystä sekä kritiikkiä. Hyväksyminen tai kritiikki kumpuaa muuttoa edeltävän ajan kokemuksista ja muotoutuneista odotuksista.

Kokosin havaitsemani kollektiivisesti ja yksilöllisesti määrittäytyneet lähtökohdat taulukkoon 2. Lisäksi jaottelin lähtökohtia sen mukaan, olivatko ne kytköksissä *liikkuja*-minään vai ihmisenä olemiseen ulkomaalaistaustaisuuden kontekstissa.

TAULUKKO 2 Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden liikuntaa jäsentävät kollektiiviset ja yksilölliset tekijät.

	Kokonainen persoona: Ulkomaalaistaustaisuuden määrittämä sosiaalinen todellisuus	Liikkuja-minä: lähtökohdat ja valmiudet
Kollektiivinen	<ul style="list-style-type: none"> - opittu maahanmuuttajuus: jaetut kokemukset arjesta ulkomaalaistaustaisena henkilönä, minäkuvan paikaltasiirto, sosiaalinen paikantuminen uudessa asuinmaassa - Lähiyhteisössä jaetut arvot ja tavat - Kollektiivisesti jaettu tarina- ja sanavarasto 	<ul style="list-style-type: none"> - Liikunnan rooli ja järjestelmä lähtömaan yhteiskunnassa - Lähiyhteisön suhde liikuntaan ja uuden asuinmaan liikuntakulttuuriin - Liikuntaan liittyvä sana- ja tarinavarasto
Yksilöllinen	<ul style="list-style-type: none"> - Elämäntilanne - Henkilökohtaiset kokemukset arjessa ulkomaalaistaustaisena henkilönä - Inhimillinen pääoma ja resurssit - Kulttuurin subjektiivinen tulkintakehys 	<ul style="list-style-type: none"> - Liikunnalliset kokemukset ja minäkuva - Liikkumiselle ja liikunnalle annettu merkitys - Samastuminen/etääntyminen lähiyhteisön liikuntakulttuuriin - Subjektiiviset odotukset ja toiveet - Kunto ja liikekieli

Uskonto tai jokin muu kulttuuriin tapoihin liittyvä tekijä, joita arkisessa puheessa usein nähdään ulkomaalaistaustaisten henkilöiden liikuntakäyttäytymisen määrittäjinä tai tarjolla olevaan toimintaan osallistumisen esteinä, näkyvät ulkomaalaistaustaisten liikkujien ryhmissä lähtökohtien moninaisuutena, mutta tulkintani mukaan ne eivät määritä kokonaan naisten liikuntakäyttäytymistä. Liikuntakäyttäytymiseen vaikuttaa sen sijaan kulttuuristen tekijöiden huomioon ottaminen siten, että ryhmän toimintatavoissa on väljyyttä kaikenlaiselle moninaisuudelle, myös niin sanotuille kulttuurisille tekijöille. Moninaisuuden sosiaalinen hyväksyntä luo siten liikkumisen tiloista turvallisia.

Käytin tässä kohdassa ilmaisua *niin sanotuille kulttuurisille tekijöille*, koska näkemykseni mukaan yksittäisiä tekijöitä, kuten tiettyä uskontoa, ihmisten käyttämää vaatetusta, kieltä tai jotain muuta näkyvästi ”kulttuuriksi” tunnistettavaa ei voi erottaa erilliseksi ihmisenä olemisesta. Kulttuurin ymmärtäminen *elämälle tarkoitusjärjestelmänä* tekee kulttuurista universaalinen inhimillisen ulottuvuuden. Näin ollen yksittäisiin kulttuuriin piirteisiin huomion kiinnittäminen sekä niiden esille nostaminen liikkujaa kokonaisvaltaisesti kohtamatta, on mielestäni hyödytöntä.

Ulkopuolisella tarkkailulla näkyvissä olevat ”kulttuuriset piirteet” ilmentävät vain pientä osaa yksilön olemusmaailman kokonaisuudesta, jolla hän tutkii, kokee ja tietää ympärillä olevaa maailmaa (Husserl 2017, 58). Yksilön kohtaaminen elävänä, intentionaalisenä, toimivana ja vastaanottavana olentona eli aitona itsenä on mahdollista, mikäli näkyviin piirteisiin perustuvat stereotyyppiset johtopäätökset jätetään tekemättä. Liikunnallisissa kohtaamisissa voi toista ihmistä siten tavoittaa ja hänen aikeitansa liikunnassa ymmärtää yksinomaan silloin, kun

toiselta ihmiseltä kysytään hänen näkemyksiänsä, kokemuksia ja mielipiteitä. Toiseudesta kertovissa luvuissa osoitin, että kohtaamiset liikuntakentillä ovat kuitenkin monesti pelkäämään ulkoisten tekijöiden määrittämiä.

Tässä tutkimuksessa liikuntaryhmiin säännöllisesti osallistuneiden naisten lähtökohtien kirjavuus osoitti sen, että liikuntaryhmään osallistumisen yhteisiä tekijöitä ei ole löydettävissä naisten sosio-ekonomisen aseman, iän, koulutustaustan tai perhetilanteen perusteella. Tulkitsen tämän tuloksen kertovan siitä, että ulkomaalaistaustaisuuden kontekstissa koulutus, jota on pidetty tärkeimpänä elämäntapojen muokkaajana ja liikunta-aktiivisuuden ennustajana (esim. Tammelin ym. 2003; Mäkinen 2019a; myös Purhonen 2014, 153) ei selitä naisten korkeampaa tai matalampaa liikunta-aktiivisuutta. Liikkumassa olleita naisia yhdisti kuitenkin ulkomaalaistaustaisuus, johon subjektiivisena tekijänä liittyy minäkuvan muuttumisen prosessi sekä objektiivisena tekijänä paikantuminen sosiaalisessa järjestyksessä.

Ulkomaalaistaustaisuudesta on siten etsittävä perusteluja myös siihen, miksi muuten hyvin erilaisista lähtökohdista tulevat naiset kiinnittyivät seuraamiini liikuntaryhmiin ja miksi ryhmässä syntyi sosiaalinen koheesio sekä toisia kannustava ilmapiiri. Ulkomaalaistaustaisuus yhdisti naisia tarjoamalla samastumis pintaa kahdesta suunnasta. Yhtäältä se tarkoitti kokemusta, jossa arki täytyy rakentaa uudelleen itselle tuntemattomien kulttuuristen normien kehityksessä. Toisaalta samastumista tarjosi myös kokemus tulla ulkopuolelta määritellyksi sosiaalisena persoonana tavalla, joka kavensi minäkuvaa verrattuna muuttoa edeltävään aikaan. Tämä toinen samastumis pintaa ei ollut ryhmäläisten, eikä ohjaajan puolesta artikuloitu samalla tavalla kuten arjen rakentaminen uusien normien keskellä. Etnografinen tutkimukseni teki sosiaalisina persoonina samastumisen merkityksen näkyväksi.

9.2.3 Turvalliset ja turvattomat liikkumisen tilat

Turvalliset liikkumisen tilat muodostuivat tässä tutkimuksessa sekä liikunnallisesta ja sosiaalisesta turvallisuudesta, jota ohjaajat toimintatavoillaan rakensivat. Liikunnallisella turvallisuudella tarkoitan laajasti ymmärrettynä ohjaajan ammattitaitoa tarjota liikuntaa naisille sopivalla tavalla ja tasolla varmistuen sanallisella ohjauksella sekä liikkeiden tai suoritustekniikan manuaalisella korjaamisella liikkumisen turvallisuutta. Liikunnalliseen turvallisuuteen katson kuuluvan myös toiminnan ajallisen ja tilallisen jatkuvuuden. Tieto siitä, että ”oma ryhmä”, jossa liikunnallinen tekeminen on mielekästä, löytyy pidemminkin tauon jälkeen, synnytti osallistujissa luottamusta ja sitä mukaan turvallisuuden tunnetta. Ennakoitavuus, joka tuo tarjottavalle liikuntatoiminnalle luotettavuutta (ks. Seligman 2000) on siten yksi tekijä turvallisuuden tunteen syntymisessä.

Ulkomaalaistaustaisuus kytkeytyy tutkimuksessani myös sosiaaliseen turvallisuuteen sekä turvattomuuteen ohjaten naisia pois paikoista, joissa koettiin marginaalista paikantumista yhteiskunnallisessa järjestyksessä. Sosiaalisten tilojen määrittäminen sen mukaan, miten informantit kokivat ulkomaalaistaustai-

suuden muokkaavaan heidän minäkuvaansa, vaikutti siten liikuntakentällä tehtyihin valintoihin. Valintojen taustalla oli pyrkimys pitää minäkuva ehjänä.

Sosiaalinen turvallisuus tarkoitti tässä tutkimuksessa kohdatuksi ja hyväksytyksi tulemista, luottamuksellisia suhteita, jotka tarjosivat tukea arjen kysymyksissä ja ongelmatilanteissa sekä mahdollisuutta mielekkääseen tekemiseen. Keskustelut pukuhuoneessa ja liikuntapaikoilla saivat siten sosiaalisen turvallisuuden valossa entistä syvemmän merkityksen. Ulkomaalaistaustaisuuden kontekstissa havaittiin kanssakäymisen tärkeys myös Pohjois-Karjalan maaseudulla tehdyssä tutkimuksessa, jossa koettu sosiaalinen turvallisuus oli suorassa yhteydessä siihen, millaista vuorovaikutuksen syntymistä palvelujen rakenne mahdollisti (Sotkasiira 2021).

Liikkumisen turvallinen tila ei siten synny yksinomaan hyvästä liikkeiden ohjaamisesta, kohteliaasta kanssakäymisestä tai verbaalisen sekä muun uhan puuttumisesta. Turvallinen tila sosiaalisena rakentuu merkityksellisissä suhteissa, joissa vuorovaikutus mahdollistaa toiselle ihmiselle tunnustuksen ja kunnioituksen osoittamisen, sillä sosiaalinen turvallisuus on relationaalista ja sen mittari on sosiaalinen läheisyys (Sotkasiira 2021). Tutkimissani ryhmissä ohjaajat olivat tiedostaneet vuorovaikutuksen merkityksen ja sisällyttivät ryhmän toimintatapoihin liikunnan tarjoamisen lisäksi käytäntöjä, joissa oli tilaa sosiaaliselle kanssakäymiselle synnyttäen sosiaalista läheisyyttä. Sosiaalinen läheisyys kasvaa sitä mukaan, mitä enemmän on joko määrällisesti tai laadullisesti kanssakäymistä ryhmäläisten välillä (Bauman 2020, 51). Tässä tutkimuksessa sosiaalinen kanssakäyminen ilmeni lisäksi myös ryhmäläisten mikrokontakteilla, joilla he antoivat toisillensa tunnustusta. Tiheä kanssakäyminen ei tuo pelkästään yksilöille turvallisuuden tunnetta, vaan kohentaa myös eri kieliryhmien välisiä suhteita, sillä etninen solidaarisuus on tulosta korkeasta kommunikaation asteesta (Brubaker 2013, 162).

Turvaton liikkumisen tila paljastui naisten kertomuksessa koettuna toiseutena, joka jakaantui yksilöiden välillä tapahtuviksi ja institutionaalisiksi eron- teoiksi. Liikkujien näkökulmasta katsottuna turvattomuus syntyi väärintunnistamisen tuloksena, jossa liikkuja tuli tunnistetuksi ulkomaalaistaustaisuuden keh- yksessä. Ulkomaalaistaustaisuuden kehys piirsi rajan katsojan ja katsottavan välille paikantaen liikkumaan tulleen henkilön kansallisen normiston ulkopuo- lulle. Katsottavasta tuli siten ”vieras”, simmeliläisittäin muukalainen, jolloin koh- taamisessa ihmisenä olemisen samanlaisuus jäi muuttajana olemisen erilaisuu- den varjoon. Ulkomaalaistaustaisten liikkujien näkökulmasta katsottuna toistu- vasti koettu toiseus synnytti sosiaalista turvattomuutta ja sitä myötä epäluotta- musta, joka ilmeni omaehtoisen liikkumisen vähenemisenä julkisissa tiloissa sekä valintoina, millaisiin liikuntaryhmiin jatkossa haluttiin liittyä.

Kollektiivisten sekä yksilöllisten lähtökohtien ohittaminen, niiden kieltämi- nen tai ihmisenä olemisen vähättely, johtaa tunnistamattomaan tai kielteiseksi koetun sosiaalisen tilan muodostumiseen. Lähtökohtien moninaisuuden tunnis- tamattomuus saa aikaiseksi lähtökohtien sopimattomuuden vallitsevaan liikun- takulttuuriseen normistoon. Tällöin ihmisenä olemisen hyväksyminen muuttuu

kyseenalaiseksi lisäten liikkumaan tulleiden sosiaalisen turvattomuuden tunnetta.

Turvattomien liikkumisen tilojen syntyemisessä ei ole yhtä ainoaa erontekojen kategoriaa, sillä toiseus rakentuu intersektionaalisesti monien yhteiskunnallisten erontekojen tuloksena (ks. luku 2.3; myös Assmuth ym. 2021). Brubaker muistuttaa, että stereotyyppiset tulkinnat toisesta, jotka toimivat suurelta osin automaattisina, kontekstisidonnaisina kognitiivisina prosesseina, ovat syvään juurtuneita ja jaettuja mentaalisia ilmiöitä, joita ei pitäisi katsoa yksilöllisinä patologioina (Brubaker 2013, 115–117). Toisin sanoen stereotyyppiset tulkinnat, rodullistava ajattelu tai rassistisesti sävyttynyt käyttäytyminen eivät ole pelkästään normista poikkeavien yksilöiden ”pahoja tekoja”, vaan liikuntatoimijoiden opittua kulttuurista käyttäytymistä. Turvattomuus liikuntapaikoilla muodostuu siten monista eri syistä, joihin vaikuttavat yhteiskunnan rakenteissa piilevät vallitsevat käsitykset normatiivisuudesta sekä muuttoliikkeistä ja muuttajista.

9.2.4 Jaetut kokemukset sosiaalisten lähtökohtien tunnistamisen taustalla

Sosiaalinen kanssakäyminen perustui tässä tutkimuksessa ohjaajien ja ryhmäläisten jaetulle kokemukselle elää arkea ulkomaalaistaustaisena henkilönä. Ohjaajat käyttivät ryhmäläisten kohtaamisessa subjektiivista kokemusperäistä tietoa ulkomaalaistaustaisten ihmisten arkeen liittyvistä objektiivisista tekijöistä. Objektiivisiksi tulkitsen tekijät, jotka vaikuttavat muuttajien sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen, kuten sopivien pääomien puutetta, luottamusvajeetta, sekä rajallista osallisuutta yhteiskunnassa tapahtuvaan vuorovaikutukseen. Ohjaajien henkilökohtainen kokemus epävarmuudesta, riittämättömyydestä ja paikan hakemisesta yhteiskunnassa näkyi heidän pyrkimyksenä kohdata ryhmäläisiä nimenomaan ihmisenä olemisen kontekstissa herkistäen näkemään ryhmäläisten subjektiivisia lähtökohtia.

Ohjaajien ulkomaalaistaustaisuus tarkoitti myös sitä, että ryhmän toimintatapojen luomisessa ohjaajilta puuttui aikaisempi kokemus, joten he eivät omalta osaltaan uusintaneet ryhmäliikunnassa toimimisen tapoja. Omat käytännöt luotiin henkilökohtaisten kokemusten ja ryhmäliikunnan tehtävän ymmärtämisen pohjalta siten, miten he ryhmäliikunnan tehtävän olivat itselleen mieltäneet. Ohjaajille oli tärkeintä tuottaa jokaiselle naiselle onnistumisen kokemus ennen kaikkea ryhmään kuulumisen kautta. Vasta sen jälkeen tavoitteet kohtaamisissa siirtyivät liikunnallisen tekemisen pariin.

Ohjaajat eivät luoneet tässä tutkimuksessa toimintatavoilla rajoja vaan purkivat niitä. Ollessaan itsekin ”vieraita” eivät liikkumaan tulleet naiset edustaneet ohjaajille ”muukalaisia” vaan ”meikäläisiä” paikantuen itsekin yhteiskunnallisesti marginaaliin. Siten suomalaisuus ei myöskään asettunut ohjaajille normiksi, johon ryhmäläisiä olisi verrattu. Oman ja vieraan rajan puuttuminen mahdollisti liikkumaan tulleiden naisten lähtökohtien vastaan ottamisen sellaisinaan, katso-matta lähtökohtia suomalaisen liikuntakulttuurin kehyksen lävitse. Tämän tutkimuksen piirissä olleissa liikkumisen tiloissa vallitsi moninaisuuden sosiaalinen hyväksyntä.

Me-suhteelle perustuva kohtaaminen liikuntaryhmässä on mahdollista, jos vuorovaikutukselle on ryhmäliikunnan toimintatavoissa aikansa ja paikkansa. Me-suhteen ehtona on kuitenkin kyky kohdata toista elävänä, toimivana ja vastaanottavana subjektina (Heinämaa 2020). Liikuntaryhmän kontekstissa se tarkoittaa, että vuorovaikutussuhteessa olevat tunnistavat toiset tietoisina sosiaalisina sekä liikunnallisina subjekteina vailla ulkopuolelta määritettyä kehystä. Turvallinen ja turvaton tila kytkeytyvät siten tunnustamiseen sekä tunnistamiseen liittyen liikuntasalissa vallitsevaan moraaliseen ulottuvuuteen (Bauman 2020, 52). Näin ollen ohjaajan työskentelyn eettiset valinnat tulevat entistä tärkeämmiksi.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että liikunta ei sinänsä yhdistä ihmisiä ja synnytä yhteisöllisyyttä vain sen vuoksi, että ihmiset osallistuvat vierekkäin liikuntatoimintaan. Sosiaalisen läheisyyden ja turvallisuuden kautta pääsin tutkimuksellani käsiksi sosiaalisen todellisuuden merkitykseen, sillä sen luonne vaikutti sekä ulkomaalaistaustaisten naisten minäkuvaan että heidän liikuntakäyttäytymiseen. Tilannekohtaisesti syntyvät turvalliset ja turvattomat liikkumisen tilat aikaan ja paikkaan sidottuina olivat kytköksissä naisten valintoihin, missä liikunta koettiin mielekkääksi ja missä liikkumista vältettiin. Ohjaajalta ja muilta liikkujilta tunnustuksen saaminen toimi sosiaalisena liimana kannustaen liikunnan harrastamiseen.

Toisaalta toiseuttavat kohtaamiset piirtyvät elettyinä kokemuksina naisten ruumiiseen ja kulkeutuivat turvattomuuden tunteina liikuntatiloihin mukaan. Ulkomaalaistaustaisten naisten sosiaalinen asema ei siten jäänyt liikkumaan tullessa oven taakse. Turvallisten ja turvattomien liikkumisen tilojen kautta pystyin tavoittamaan mekanismeja, joilla synnyttiin joukkoon kuulumisia mutta myös ulossulkemisia, joista ääriesimerkkeinä olivat liikkumaan tulleiden naisten ohittamiset, epäoikeudenmukaiset järjestelyt uimahallilla sekä rasistiset kohtaamiset julkisilla liikuntapaikoilla.

9.3 JOUKKOON KUULUMISET - millaisilla tai kenen ehdoilla?

Naisten kertomukset ulkopuolisuuden tunteesta silloin, kun liikuntaryhmässä heille ei puhuttu, osoittivat ulkomaalaistaustaisten naisten kohdalla sosiaalisen kanssakäymisen ja joukkoon kuulumisen tunteen syvää merkitystä. Tässä tutkimuksessa liikuntaryhmä toimi samaistuminen paikkana. Edellytyksenä samaistumiselle tulkitsin olevan toistensa vastavuoroisen tunnustamisen tasavertaisina statuspersoonina sekä toisen kohtaamisen niin, että se keskustelee yksilöiden oman identifikaation kanssa (Hirvonen 2020).

9.3.1 Sosiaalisille positioille perustuva hyväksyminen

Kuten tutkimuksessani ilmeni, ei liikuntaryhmä välttämättä toimi samaistumisen areenana, vaan se voi vahvistaa ulkopuolisuuden kokemusta. Silloin, kun toisen tunnustaminen perustuu yhden ominaisuuden määrittelemiselle, kuten esimerkiksi liikkujaksi identifioimiselle, jäävät muut lähtökohdat huomioon ot-

tamatta. Tällöin ulkomaalaistaustaisten liikkujien hierarkkiset paikantumiset sosiaalisessa järjestyksessä ohitetaan ja liikuntaan liittyviä valintoja sekä toimitusta katsotaan ikään kuin vääristä lähtökohdista jättäen vastuu liikuntakäyttäytymisestä pelkästään yksilöille. Tällöin jää ihmisenä olemisen tunnustus antamatta. Tässä tutkimuksessa ohjaajan naisille antama sosiaalinen ja moraalinen tunnustus oli näkemykseni mukaan keskeinen liikuntaryhmän menestystä selittävä tekijä.

Joukkoon kuulumisen edellyttää positiivista vuorovaikutussuhdetta, jossa toinen tunnustetaan ja hyväksytään lähtökohtineen. Tunnistaminen ja hyväksyminen ovat osa tunnustamisen käsitettä, jota on tarkasteltu yhtäältä filosofisena sekä toisaalta poliittisena käsitteenä. Niistä ensimmäisessä, tunnustuksen filosofiassa, on kyse psykologisten persoonien välisistä asenteista minuuden rakentajana. Toisessa lähestymisessä, tunnustuksen politiikassa, yksilöt joko statuspersoonina tai -ryhminä kamppailevat asemansa puolesta tunnustetuksi tulemisesta siten, että henkilön minäkuva korreloisi ulkopuolelta tulevan määrittelyn kanssa (Hirvonen 2020).

Filosofisesta lähestymisestä käsin tunnustus persoonien välisenä asemana paikantui liikuntaryhmän sisäisiin suhteisiin. Ohjaajien ja muiden ryhmäläisten antama tunnustus kanssaliikkuville rakensi sosiaalista läheisyyttä sekä jaetuille kokemuksille perustuvaa yhteenkuuluvuutta. Empatia, jota ohjaajat Anna ja Martina ”omia tyttöjä” kohtaan osoittivat, kumpusi aidoista kohtaamisista, joissa taustoista tai lähtökohdista riippumatta naisia tunnustettiin omana persoonana. Siitä syntyi kehämäinen prosessi, jossa yksilöinä tunnustuksen saaminen loi luottamusta ja positiivisia tunnesiteitä, jotka puolestaan artikuloituivat vastavastavuoroisina tekoina synnyttäen hyvää ilmapiirinä. Ohjaajat, merkityksellisinä toisina ryhmäläisille, loivat käyttäytymismallin, joka kantautui ryhmäläisten välisiin suhteisiin laajentaen ryhmän sisäistä henkistä läheisyyttä ja joukkoon kuulumisen tunnetta. Tunnustamisessa on siten pohjimmiltaan kyse hyväksytyksi tulemisesta omana itsenä (Hirvonen 2020).

Baumanin mukaan henkinen läheisyys tuo ihmisten välisiin suhteisiin moraalisen ulottuvuuden, mikäli suhde juontuu pyyteettömästi kannetusta vastuusta huolehtia toisen henkilön hyvinvoinnista (Bauman 2020, 52; 88–89). Tällaista pyyteetöntä ja ehdotonta vastuun kantamista näkyi ohjaajien kohdalla, kun he pitivät esimerkiksi oma-aloitteisesti ohjaussession ulkopuolella ryhmäläisistä huolta kysymällä pukuhuoneessa kuulumisia, ratkaisemalla äitien lastenhoitoa haasteita, perustamalla yhteydenpitoa varten sosiaalisen median ryhmiä tai jakamalla liikunnan lisäksi kaikenlaista muutakin infoa. Pyyteettömyydeksi luen myös ohjauksen rakentumisen niistä lähtökohdista käsin, joita naiset kukin itse omalle liikunnan harrastukselle antavat sitomatta liikuntaa kotoutumisen velvoitteeseen.

Kaikenlainen yhdessä toimiminen ei kuitenkaan synnytä moraalista läheisyyttä. Pelkkä fyysinen läheisyys ilman toisesta ihmisestä vapaaehtoisesti otettua vastuuta, ei luo tunnetta moraalista läheisyydestä (Bauman 2020, 52; 89). Liikuntaryhmissä, joissa liikkujat edustavat eri sosiaalisia ryhmiä, ei välttämättä synny joukkoon kuulumisen tunnetta, mikäli ryhmän jäsenien välillä ei ole kans-

sakäymistä ja ihmisillä tahtoa ottaa vastuuta sosiaalisen läheisyyden syntymisestä.

Ohjatussa liikuntaryhmässä ohjaajalla on valta ja vastuu päättää, millainen sosiaalisen läheisyyden aste kussakin liikuntaryhmässä on tarpeen. Kulttuurisesti homogeenisessa liikuntaryhmässä voisi olettaa, että sosiaalisen koheesion syntymiseen ei tarvitse kiinnittää yhtä paljon huomiota verrattuna kulttuurisesti moninaiseen ryhmään, sillä jaetut kulttuuriset merkitysjärjestelmät luovat tuttavuutta, ennustettavuutta ja siten turvallisuutta, jota tarvitaan me-tunteen syntymiselle (Bauman 2020, 53). Kulttuurisesti monimuotoisessa ryhmässä sosiaaliset jaot ovat ihmisten elettyinä kokemuksina liikuntasalissa mukana, joten ohjaajalla on sellaisissa ryhmissä eettistä vastuuta siitä, että kaikki ryhmäläiset voisivat yhtäläisesti saada tunnustusta ja kokea siten kuulumisen tunnetta.

Kulttuurisesti moninaisessa liikuntaryhmässä eivät kohtaa yksinomaan psyykkiset persoonat, vaan kuvioon sisältyy myös statuspersoonuus. Statuspersoonalla tarkoitetaan henkilön sosiaalisen statuksen ja oikeuksien määräytymistä sen mukaan, mitä ajattelemme statuksen haltijasta ja miten tunnustamme hänet statusasemasta käsin. Maahanmuuttajuus on sellainen persoonaa sosiaalisesti määrittävä status, joka asemoi sen haltijaa sosiaalisessa järjestyksessä kansallisesta kehyksestä katsottuna me-yhteisön ulkopuoliseksi (Lehtonen & Löytty 2003). Vapaus valita suhtautumista toiseen tekee tunnustamisesta poliittisen käsitteen, jolloin tunnustuksen antaminen ja sen saaminen muuttuvat kamppailun kohteiksi. (Hirvonen 2020.) Tunnustaminen poliittisena käsitteenä juontaa juurensa tunnistamiseen, jossa toinen identifioidaan joko samanlaisuudesta tai erilaisuudesta käsin (Foster 2020; ks. myös Brubaker 2013, 74–76). Näkökulmien valinnalla voidaan siten tuottaa henkilölle tai ryhmälle statuksia sekä ulkopuolelta määritettyjä identifioitumisia (Skeggs 2014, 36) Opittu maahanmuuttajuus on esimerkiksi ryhmästatus, joka perustuu ulkopuolelta määritettyyn identifioitumiseen.

Vaikka kohtaamisen filosofiassa on lähtökohtana, että toista ihmistä ei voi täysin saavuttaa (Karttunen 2022,14), osoitin, miten ohjaaja pystyi ryhmäliikunnan kontekstissa vuorovaikutusta lisäämällä sekä sosiaalista hierarkiaa purkamalla tavoittamaan ”omia naisia” siten, että naiset kokivat tunnustusta sekä ihmisinä että ulkomaalaistaustaisina statuspersoonina. Todelliseen tunnustukseen saamiseksi, jotta voisi kokea joukkoon kuulumista, tarvitaan siten eettisiä valintoja, sillä poliittiset päätökset sekä sääntöjen noudattaminen eivät riitä tunnustuksen kokemiseksi (Foster 2020). Avaimet tasavertaiseen kuulumiseen ovat toisen tunnistamisessa ja tunnustamisessa mahdollisemman lähelle hänen omaa minäkuvaansa. Vain silloin voi ymmärtää, mistä lähtökohdista liikkumaan on tultu.

9.3.2 Tunnistaminen ja väärintunnistaminen rakenteellisina reunaehtoina

Tämän tutkimuksen yksi keskeinen tulos liittyy ennen kaikkea siihen, millä tavalla ulkomaalaistaustaiset naiset tulivat liikuntakentällä tunnistetuiksi. Koska kohtaamiset organisoidussa liikunnassa eivät ole satunnaisia vaan tavoitteellisia, riippuu toiminnan järjestäminen siitä, miten kohdejoukko on tunnistettu (ks.

Buchert 2015). Tällöin toiminnalle annettujen merkitysten kautta voi tarkastella siitä, millä tavalla liikkujat tulevat identifioituiksi. Vastauksen antamiseksi katson merkitysperspektiivejä sekä ohjaajan sekä organisaation näkökulmista käsin.

Ohjaajien merkitysannoissa painottui liikkumaan tulleiden naisten tavallisuus, yksilöllisyys sekä naisten ”etnisyyden” pitäminen taka-alalla, vaikka kulttuurisia tapoja ei myöskään ohitettu. Ohjaajien oma kokemus maahanmuuttajuudesta ohjasi näkemään naiset samanlaisuuden kautta, jossa tahto liikkua, pohdinnat terveydestä ja jaksamisesta, lapsiperheen arki sekä ulkomaalaistaustaisuuden tuoma sosiaalinen paikantuminen olivat ryhmäläisiä ja ohjaajia yhdistäviä tekijöitä. Samanlaisuus, jonka varaan tunnistaminen perustui, rakentui siten monista eri ominaisuuksista, eikä se perustunut yhteen tekijään, kuten ulkomaalaistaustaisuuteen tai liikkujan roolissa olemiseen.

Toisaalta ulkomaalaistaustaisuudella oli kuitenkin tunnistamisessa merkittävä funktio, sillä sosiaalisesti marginaalisen aseman jakaminen synnytti naisissa tunnepohjaisesti yhteenkuuluvuutta. Jaan Krivonoksen kanssa näkemyksen siitä, että rodullistaminen sekä luokkarakenteet vaikuttavat sosiaaliseen paikantumiseen – myös liikuntakentällä. Krivonos osoitti työelämään sijoittuvassa tutkimuksessa, että venäjää puhuvien muuttajien valkoiset ulkoiset piirteet eivät taanneet heidän työvoimansa arvon realisoitumista (Krivonos 2021; ks. myös Forsander 2013).

Ohjaajien merkitysperspektiivien rakentumisen kannalta oli keskeistä heidän rajautumisensa ammatillisen kuulumisen ulkopuolelle. Se nostatti ulkomaalaistaustaisissa ohjaajissa reaktioita epäoikeudenmukaisuudesta, joiden tulkitseen toimivan ymmärryksen lisääjinä eri maista tulleiden liikkujien kohtaamisessa ja ryhmäkuulumisen tärkeyden tiedostamisessa. Tässä vuorovaikutusmekanismissa ohjaajat kohtaavat ryhmäläisiä ammattiroolinsa lisäksi opitun maahanmuuttajuuden statuspersoonasta käsin. Tunnereaktio herkistää siten ohjaajia ryhmäläistensä tunnistamisessa. Eletyn elämän emotionaalinen ulottuvuus tuo Fosterin mukaan identifikaatiossa lisävaikutteita toisen tunnistamisessa (Foster 2020).

Elettyyn elämään perustuva tunnistaminen on tulkittavissa myös luokkatutkimuksesta käsin, sillä kuten Skeggs esitti, havaitsemme asioita oman luokkasemamme kautta jäämällä toisessa asemassa olevien kokemuksille sokeaksi (Skeggs 2014, 99). Tiivistetysti voi siten sanoa, että liikuntaryhmässä olleet henkilöt tulivat ohjaajien suunnalta tunnistetuiksi naisina, joilla on yksilölliset lähtökohtansa, elämäntilanteensa sekä ulkomaalaistaustaisuuden tuoma paikantuminen yhteiskunnassa. Tunnistamisen perustuu ihmisenä olemisen samanlaisuuteen, johon ohjaaja on herkistynyt henkilökohtaisten kokemustensa kautta.

Organisaation näkökulmasta katsoen ulkomaalaistaustaisten kuntalaisten tunnistaminen tapahtui päinvastoin rakentuen ryhmäpohjaisesti määrittäneelle maahanmuuttajuudelle, sillä toiminnan järjestämisen lähtökohdat rakentuivat kotouttamiseen. Vaikka vuosia kehittämistyötä tehneiden hankekoordinaattorien omissa merkitysannoissa oli irtauduttu ryhmäpohjaisesta lähestymisestä, ei kehitetty toimintatapa päätynyt pysyväksi osaksi kunnallista liikuntatarjontaa. Tulkitseen linjauksen kertovan liikuntapolitiikan ohjaavasta voimasta ulkomaalaistaustaisuudesta käsin.

laistaustaisten kuntalaisten määrittelyssä *maahanmuuttaja* kategoriasta käsin. Sektorikohtainen luokittelu ei purkautunut siitäkään huolimatta, että kenttätöitä tekevät eivät nähneet tarpeelliseksi käyttää maahanmuuttaja- kategoriata ulkomaalaistaustaisille kuntalaisille järjestetyssä liikuntatoiminnassa.

Ruohonjuuritason työtä tekevät henkilöt ja julkinen liikuntaorganisaatio instituutiona tunnistivat ulkomaalaistaustaisia kuntalaisia eri tavalla. Kun kentällä ohjaustyötä tekevät samastuivat ryhmäläisiin, perustui organisaation tasolla tunnistaminen erojen tekemiselle vakituisen ja ulkomaalaistaustaisen väestön välillä. Poikkeava tunnistaminen vaikuttaa siihen, miten liikuntatyölle asetetut tavoitteet rakentuivat: kun ohjaajat rakensivat tavoitteet alhaalta ylös naisten lähtökohdista käsin, rakentuivat tavoitteet organisaatiossa ylhäältä alas instituutionalisesta kategorisoinnista käsin.

Liikuntatyön kiinnittyminen kotouttamiseen edustaa liikunnan käyttämistä välineenä valtionhallinnollisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Asetelma on verrattavissa siihen, josta vammaisten tai lihaviin ihmisten kohdalla puhutaan medikalisaationa tarkoittaen yhteiskunnallisten ilmiöiden näkemistä lääketieteellisin silmiläsein (Itkonen 2021, 139). Medikalisaatio osana foucaultlaista biovaltaa luokittelee, määrittelee ja kontrolloi ihmisruumiita bioläketieteelliseen asiantuntijuuteen nojaten (Saari 2011, 61). Vastaavasti kotouttamistavoitteinen liikuntatyö luokittelee ja kontrolloi hallintovallan menetelmin ulkomaalaistaustaisia ihmisiä. Liikuntatyön kontrolloivan luonteen oli myös ohjaaja Anna pannut merkille: "...antakaa ihmisten harjoitella omalla kielellä, miksi he (liikuntatoiminnan rahoittaja E.R.) haluavat yhdistää... haluavat kontrolloida..." (HO_18.06.2018).

Bio- sekä hallintovallalle on yhteistä leimaava sekä toiseuttavia sosiaalisia identiteettejä tuottava institutionaalinen kategorisointi, joka synnyttää valta-asetelmia liikuntatyöhön. Vastaavia näkemyksiä on esitetty lihaviin (Harjunen 2020, 51) ja vammaisten ihmisten liikuntaan (Eriksson 2018) sekä julkisissa hyvinvointipalveluissa tehtävään kotouttamistyöhön liittyen (Buchert 2015, 162). Brubaker esittääkin, että valtio on voimakas, ei kylläkään ainut, "identifioija", jolla on aineelliset ja symboliset resurssit määrittellä kategorioita, väestöä koskevia laskentatapoja sekä yhteiskunnallisen vastuun muotoja, joita virkamiehet, opettajat sekä muut ammattikunnat, mukaan lukien liikuntatoimijat, panevat toimeen (ks. Brubaker 2013, 75).

9.3.3 Symbolinen vallankäyttö tunnistamista ohjaavana näkymättömänä valtamekanismina

Erilaisuus ja sen kautta liikuntapalvelussa ulkomaalaistaustaisten ihmisten määrittäminen, mutta myös määrittelyn vastustaminen, asettuivat tutkimuksessani keskiöön. Erilaisuuden kautta tunnistetuksi tuleminen värittää kohtaamisia liikuntakentällä sekä ohjaajien kykyä tehdä liikuntatyötä samoista tavoitteista käsin, kuin miten syntysuomalaiseksi miellettyjen liikkujien kohdalla tehdään. Ohjaajan ammattitaito ikään kuin häviää silloin, kun ryhmään tai kuntosaliin ilmestyy totutuista normeista poikkeavia liikkujia, kuten esimerkiksi huntua kantavia naisia – siis muukalaisia. Erilaisuus liikuntatyön lähtökohtana piirsi tässä tutki-

muksessa rajoja normittaen ulkomaalaistaustaisia liikkujia suomalaisiksi miellettyjen liikkujien ulkopuolelle (Yuval-Davis ym. 2019, 30).

Erilaisuus ja ulossulkeminen koski myös ulkomaalaistaustaista ohjaajaa. Riippumatta siitä, että ohjaajan toimintatavoilla oli ratkaiseva rooli naisten tulemisessa ja jäämisessä liikuntaryhmiin, ei ohjaajan ammattitaidolla ollut vaihtoarvoa monikulttuuriseksi nimetyn toiminnan ulkopuolella. Ammattitaidon arvos- tamisessa merkitsi enemmän se, oliko koulutus hankittu Suomessa vai muissa maissa, verrattuna siihen, miten käytännössä liikuntatyötä tehtiin. Organisaatiossa tehtyjä valintoja ohjasivat siten kansalliselle yhtenäisyydelle perustuvat moraaliset järjestykset jättäen ”vieraaksi” luokitellut liikuntatyön marginaaliin (Wrede 2010).

Liikunnallisten tavoitteiden rakentuminen institutionaalisesti ylhäältä alas on tulkittavissa symboliseksi vallankäytöksi. Symbolisessa vallankäytössä on kysymys näkymättömistä valtatekniikoista, joissa väestöhallinnallisin tavoittein tehdyillä yhteiskunnallisilla luokitteluilla tuotetaan jaettavaa ymmärrystä normin- mukaisuudesta sekä kollektiivista suhtautumista normista poikkeavaan (Wac- quant 2015; Huilla ym. 2021). Symbolinen vallankäyttö synnyttää liikuntapoliti- kasta käsin väärintunnistamista asettaen maahanmuuttajuuden kautta tunnistet- tuja epäedulliseen luokka-asemaan sekä subjektipositioon (Skeggs 2014, 29–33).

Maahanmuuttajuudelle rakentuva väärintunnistaminen pitää liikuntaor- ganisaatiossa yllä rajoja syntyperäisten ja ei-syntyperäisten kuntalaisten välillä muotoillen liikuntatyölle eri tavoitteita siten, että syntyperäisten kuntalaisten lii- kunnassa tavoitellaan hyvinvoinnin lisäämistä ja ei-syntyperäisten kohdalla ko- toutumista (ks. Rönkkö 2020). Eroille perustuvan *maahanmuuttaja* kategorian tun- nistaminen synnyttää lähtökohtaisesti poikkeavuutta, stereotyyppisiä ennako- käsityksiä ja odotuksia ulkomaalaistaustaisten kuntalaisten liikuntakäyttäytymi- sestä häivyttäen muuttajien yksilöllisiä eroja (ks. Juhila 2012b). Tällöin liikunta- työn tavoitteiden valinnalla ei tavoiteta ihmisten omia merkitystulkintoja, vaan luodaan moraalisesti hyväksytyjä luokkajärjestyksiä sekä hierarkkisia vallan muotoja, joiden seuraukset yltyvät liikunnan kenttätöön kautta yksittäisten ih- misten elämään saakka (Skeggs 2014, 29–30). Tulkitsen Buchertin tavoin valtioli- sissä kontekstissa julkisten instituutioiden tekemät kategorisoinnit voimak- kaiksi, mutta samalla näkymättömiksi valtatekniikoiksi. joiden vaikutukset lä- päisevät koko liikunnan toimiala yltyen moniin eri suuntiin (Buchert 2015, 39).

Kuten Skeggs työväenluokkaisten naisten tutkimuksessa osoitti, aiheuttaa symbolinen vallankäyttö vastareaktion vaihtoehtoisten arvojärjestelmien luo- mista (Skeggs 2014, 30). Tällaisen tulkinnan voin tehdä myös tässä tutkimuksessa perustuen naisten valintoihin suosia sellaista liikuntatoimintaa, jossa ohjaaja on ulkomaalaistaustainen ja ryhmään osallistuu muitakin muuttajia. Arjessa leima- tuksi tuleminen synnyttää vastareaktion halun harrastaa liikuntaa sellaisessa yhteisössä, jossa kulttuurisilla ominaispiirteillä on vaihtoarvoa, eikä kansallinen normatiivisuus asetu inhimillisen pääoman mittapuuksi (Skeggs 2014, 30). Kamppailu vallitsevia arvojärjestelmiä vastaan ei ole tulkintani mukaan niinkään tiedostettua toimintaa, vaan pikemminkin vaihtoehdon avautuessa spontaani valinta välttää maahanmuuttajuudelle perustuvaa kollektiivista suhtautumista.

Tunnistamiseen perustuvaa tunnustamista voikin katsoa juridisena tai moraalisena, jossa yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa edistävä lainsäädäntö edustaa juridista tunnustuksen antamista ja liikuntakentillä tapahtuva kasvokkainen kohtaaminen moraalista tunnustamista (Hirvonen 2020,; Fraser 2001; Foster 2020). Poliittisilla päätöksillä voidaan kyllä vaikuttaa tunnustuksen antamiseen, mutta ulkokohtaiset säädökset eivät pysty takaamaan todellista vastavuoroista tunnustusta, sillä sääntöjen noudattamisesta puuttuu ihmisen oma eettinen velvollisuus toista ihmistä kohtaan (Foster 2020). Tässä tunnustuksen juridisen ja moraalisen ulottuvuudessa kahtiajaossa piilee vastaus siihen, miksi ulkomaalaistaustaisten henkilöiden koettu alempiarvoinen sosiaalinen status, jota tämäkin tutkimus lukuisten muiden tutkimusten rinnalla osoittaa, on laajasta yhdenvertaisuutta edistävästä lainsäädännöstämme huolimatta melko pysyvä sosiaalinen järjestys (esim. Krivonos 2021, Sheikh 2021; Ahmad 2010; Silfver 2010).

9.3.4 Liikuntatyötä ohjaavat moraaliset järjestykset

Lainsäädännöllä ilmaistaan yhteiskunnan moraalista toivetilaa eli sitä, miten asioiden pitäisi olla. Arkielämän käytännöt luovat kuitenkin ne moraaliset järjestykset, joista syntyy ulkomaalaistaustaisten ihmisten arjen sosiaalinen todellisuus. Kulttuurisena tietona moraaliset järjestykset kertovat oikeasta ja väärästä sekä määrittävät sosiaalisten toimijoiden oikeuksia ja velvollisuuksia (Juhila 2012a). Vaikka lainsäädännöllä määritellyt arvot ja normit ohjaavat eettisiä valintoja, toimivat ihmiset arkisissa ratkaisuihin omatuntonsa ja moraalisen tajuntansa mukaisesti (Kotkavirta 2004). Moraalinen taju saattaa kuitenkin hämärtyä kulttuurisen normatiivisuuden vaikutuksesta. Kulttuurisella normatiivisuudella tarkoitetaan vakiintuneita yhteisöllisiä tulkintoja sosiaalisesta elämästä ja suhteista valtaväestöstä erilaisiksi määriteltyihin henkilöihin.

Kulttuurinen normatiivisuus piilottaa eriarvoisuutta aiheuttavia valtarakenteita ja ylläpitää erilaisia myyttejä ihmisten yhdenvertaisuudesta, kuten myytti tasa-arvoisesta Suomesta vailla yhteyttä länsimaiden koloniaalis-rodullisen historiaan (Keskinen 2021; Leinonen & Pellander 2021; Kantola ym. 2020). Sosiaalisten järjestysten näkyväksi tekemisellä osoitin, että hierarkkiset sosiaaliset suhteet ja arvojärjestelmät sekä hegemoniset valtasuhteet ovat muun yhteiskunnan tavoin (Thernborn 2014) läsnä myös liikuntakentillä. Tällöin erilaiset lainsäädännölliset pyrkimykset liikuntakulttuurin muuttamisesta yhdenvertaisempaan suuntaan saattavat estyä rakenteissa olevien liikuntakulttuuristen tapojen pysyessä ennallaan.

Tilanteessa, jossa sosiaalisten toimijoiden sekä instituution päätöksentekoa ohjaa maahanmuuttajuudelle perustuva tunnistaminen, on moraalisesti oikein rakentaa kohtaamisia tietäjän valtapositiosta käsin. Tällöin kotouttamiselle rakennettu liikuntatyö on perusteltu päätös. Tästä näkökulmasta katsottuna liikuntatoiminnan järjestämistä ohjaa tulijoiden sosiaalistaminen suomalaiseen liikuntakulttuuriin, joka näyttäytyy kaikille universaalisesti hyödynnettävissä olevana palveluna. Ulkomaalaistaustaisten ihmisten lähtökohdilla ei niinkään ole merkitystä, sillä liikuntatyön tavoite on puuttuvan liikuntakulttuurisen pääoman ko-

hentaminen järjestämällä erillisiä oppimisen paikkoja ajatuksella, että niistä ihmiset siirtyvät yleisiin liikuntapalveluihin.

Maahanmuuttajuudelle ja kotouttamiselle nojaavassa moraalisisessa järjestyksessä ollaan sokeita valtapositiolle, koska toiminta näyttäytyy moraalisisena velvollisuutena, joka saa lisävahvistusta velvollisuutta alleviivaavasta sektori-kohtaisesta liikuntapolitiikasta. Tulkintani mukaan naiset eivät kuitenkaan siirtyneet erillistoiminnasta yleiseen tarjontaan, vaikka samaan aikaan moni ryhmäläinen aloitti uusien liikuntamuotojen kokeilun heille tutussa sosiaalisessa ympäristössä ja heidän näköisessään toimintakulttuurissa.

Koska edellä esitetty ajatuskulku perustuu ulkopuolelta tapahtuvalle ja olemukselliselle väärintunnistamiselle, on sille rakentunut moraalinen järjestys siten vinoutunut. Vinoutuma syntyy monien tekijöiden yhtäaikaisesta vaikutuksesta, jossa kietoutuvat yhteen erilaisuudelle perustuva rajojen ylläpitäminen sekä ihmisten yksilöllisiä ja kollektiivisia lähtökohtia piiloon jättävä ulkomaalaistaustaisuuden kapea ja tarkoituksenmukainen tulkinta. Moraaliset vinoutumat ovat näin ollen tulosta yksilöitä olemuksellisesti etnistävästä tunnistamisesta, josta puuttuu tasa-arvoiselle kohtaamiselle ominainen kunnioitus.

Maahanmuuttajuudelle perustuvat moraalisen järjestyksen tilat eivät ole neutraaleja, sillä ne sisältävät valtapositiota, joissa väärintunnistamisen perusteella päätetään toisen toimijuudesta. Ulkoiselle tunnistamiselle rakentuvasta moraalisisesta järjestyksestä puuttuu kollektiivinen neuvottelu, vaan tunnistaminen määräytyy hegemonisesta valtapositiosta käsin. Toisin sanoen maahanmuuttajaksi tunnistettujen ihmisten toimijuus määräytyy moraalisen järjestyksen kautta, jossa vallanpitäjät määrittävät toisten toimijuutta (Juhila ym. 2012). Kuitenkaan maahanmuuttajiksi ei synnytä vaan kyseinen positio opitaan vuorovaikutusta ohjaavien moraalisten järjestyksen kautta. Moraaliset järjestykset pysyvät myös selittämään, miksi esimerkiksi uimaopettaja puhui ulkomaalaistaustaisille ryhmäläisille heitä etukäteen läksyttäen, mitä – kuten voisi olettaa – ei olisi tehty suomalaisiksi miellettyjen ryhmäläisten kohdalla.

Median ja julkisen keskustelun ylläpitämistä *maahanmuuttaja* persoonasta ei ole julkisissa tiloissa mahdollista sanoutua irti (Wrede 2010), joten omaa toimijuutta toteutetaan mieluummin sellaisissa paikoissa, joissa moraaliset järjestykset eivät ole rakentuneet maahanmuuttajuudesta käsin. Tämän tutkimuksen naisten liikuntaryhmä oli yksi sellainen paikka, jossa moraalinen järjestys rakentui ohjaajan ja liikkujien rooleihin vailla kotouttamisen ja maahanmuuttajuuden tuomaa valtapositiota.

Tulkitsen ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmäliikunnan olevan ilmiö, jossa nivoutuvat yhteen muuttajien sosiaalistuminen uuden asuinmaan liikuntakulttuuriin, samaistumiselle sekä eronteolle rakentuvat sosiaaliset suhteet sekä väärintunnistamiselle ja hallintavallalle perustuva kenttätyötä ohjaava liikuntapolitiikka. Tutkimusilmiö avautui siten monisyisenä ja -kerroksisena, jossa yhdistyivät paitsi liikunnalliset myös sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tavoitteet sekä nii-

den takana olevat sosiaaliset prosessit sekä liikuntatyötä ohjaavat moraaliset järjestykset. Moraalisille järjestyksille perustuvat toimintatavat synnyttävät joko sosiaalista läheisyyttä tai erontekoa riippuen siitä, millä tavalla ulkomaalaistaustaiset ihmiset tulevat liikuntakentällä tunnistetuksi.

Sosiaaliset prosessit valaisivat myös ulkomaalaistaustaisten naisten muutonjälkeisiä liikuntaan sosiaalistumisen mahdollisuuksia sekä ehtoja. Mielekkäillä sekä sosiaalisesti turvallisella tavalla tarjotuilla liikkumisen kokemuksilla on tämän tutkimuksen mukaan merkittävä rooli uudessa asuinmaassa vapaa-ajan liikunnan harrastamiselle.

Ulkomaalaistaustaisten ihmisten todellisuus liikuntakentillä saattaa monesti olla sosiaalisesti turvatonta ja täynnä jännitteitä. Jännitteinen tila syntyi yhteiskunnassa vallitsevista näkyvien ja näkymättömien yhteiskunnallisten tavoitteista ristipaineessa, jossa näkyvä tahtotila syntyy lainsäädäntöperusteisesti ja näkymätön tavoiteasettelu pyrkimyksestä säilyttää hegemoniset valtasuhteet ja totutut toimintatavat. Sekä näkyvien että näkymättömien tavoitteiden taustalla on länsimainen kulttuurikehys, jonka juuret yltävät syvälle historiaan.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimukseni ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmäliikunnasta sai nimekseen *Mukana ulossuljettuna*. Otsikko kuvastaa sosiaalisia ja yhteiskunnallisia suhteita, joita tuotetaan risteävien todellisuuksien kehyksessä ehdollistaen ulkomaalaistaustaisten ihmisten parissa tehtävää julkishallinnollista liikuntatyötä. Otsikon nimeen sisäänkirjoitettu ristiriita samanaikaisesta mukana olemisesta sekä ulkopuolelle jäämisestä kertoo Suomeen muuttaneista naisista paitsi yksilöinä myös ryhmänä. Tutkimukseni nimi viittaa sosiaaliin paikantumisiin, joita osoitin liikuntakentällä syntyvän silloin, kun liikkumassa ovat ulkomaalaistaustaiset henkilöt. Kun ”mukana oleminen” tarkoittaa ryhmäkuuluvuutta ja perustuu yhteisesti jaettuun, tarkoittaa ”ulossuljettuna oleminen” rajojen määrittelyjä, joilla osoitetaan toisen olevan sekä poikkeava ja siten ryhmäkuulumisen ulkopuolella (Bauman 2020, 53).

Tällainen suhde, jossa yhtäältä ollaan mukana mutta kuitenkin ei kuuluta joukkoon, kuvasti pysyvään vierauteen rakentunutta todellisuutta, jota ulkomaalaistaustaiset henkilöt kantoivat mukanaan liikuntakentälle tullessaan. Pysyvä vieraus, jota on ilmaisuna käytetty työn sosiologisessa tutkimuksessa, viittaa nationalistiseen projektiin, jossa ”maahanmuuttajat” rikkovat julkista kuvaa kulttuurisesti yhtenäisestä Suomesta (Wrede 2010).

Työn otsikko ohjaa ajattelemaan kompleksisesti. Ilmaisun ”ulossuljettuna” osoittaa ulkomaalaistaustaisiin ihmisiin yhtäläisesti sekä ryhmänä että yksilöinä. Tulkitsemalla otsikkoa joko yksilön tai ryhmän näkökulmasta teen näkyväksi dilemman, joka viittaa kahteen tutkimukseni myötä havaitsemaani tarpeeseen. Ensinnäkin näen tarpeen purkaa ryhmäkohtaisia lähestymisiä niin, että yksilöä ei nähtäisi vain hänen edustamansa ryhmän kautta, vaan yksilönä kaikkine ominaisuuksineen. Toiseksi näen tarpeen ymmärtää myös ryhmäluokittelusta tulevia kollektiivisia sosiaalisia positioita sekä niistä rakentuvia valtasuhteita, jotka muokkaavat merkittävässä määrin liikuntakentän toimintakulttuuria.

Monografian nimi viittaa Simmelin esseekokoelmaan *Suurkaupunki ja moderni elämä* (2005 [1903]), jossa avataan muukalaisena olemisen luonnetta: vieraat voi ottaa vastaan, koska he lähtevät pois, mutta muukalaiset on pidettävä loitolla: he ovat kyllä yhteiskunnassa läsnä (mukana), mutta ovat sen verran erilaisia, että

heihin on pidettävä etäisyyttä (ulossuljettuna). Simmelin ajatus ilmentää saamiani tutkimustuloksia mikrotasolta makrotasolle asti. Tutkimukseni ulkomaalaistaustaiset naiset ovat liikuntakentän muukalaisia, jotka rikkovat olemassaolollaan (oletettua) kansallista yhtenäisyyttä, erottuvat maisemista tai eivät ole tavoiltaan tai tottumuksiltaan liikuntakulttuuriin sopivia sijoittuen siten sosiaalisesti ulkopuolisiksi. Osoitin myös, että ulkomaalaistaustaiset liikkujat voidaan nähdä vailla erilaisuuden leimaa, jos ohjaajalla on herkkyyttä ja ymmärrystä nähdä liikkujia ohi maahanmuuttajan kehyksen. Tällöin liikuntatyötä ohjaavat moraaliset järjestykset rakentuvat eri tavalla perustuen kokonaisen persoonan kohtaamiselle ja toisen tunnustamiselle ihmisenä.

Muukalaisuus ei koskettanut yksinomaan liikkujia vaan myös toimintaa. Muukalaisuus määritteli liikuntatyötä tavalla, joka piti ulkomaalaistaustaisille suunnatun toiminnan erillään - ulossuljettuna - muusta liikuntaorganisaation toiminnasta. Eriytyneet työjaot julkisessa liikuntapalvelussa synnyttivät muutostaustaisille kuntalaisille paradoksaalisesti sekä myönteisiä että kielteisiä seurauksia mahdollistaen yhtäältä liikkumisen kokemuksia mutta toisaalta erottaen hanketoimijoita ja siinä liikkuvia ihmisiä organisaation vakituisesta toiminnasta. Liikuntatarjonnan pysyminen hankemuotoisena ja muusta palvelusta erillisenä, tarjosi organisaation peruspalvelun työntekijöille mahdollisuuden sanoutua irti ulkomaalaistaustaisten henkilöiden liikuntakysymysten ratkomisesta ohjaten ne hankekoordinaattorien hoidettaviksi. Näen tulkinnessani verrata liikuntatyötä muukalaisuuteen yhteneväisyyttä, jota Puuronen on tehnyt tulkiten ilmiötä ja sosiaalisia ongelmia rodullistamisen prisman lävitse. (Puuronen 2011, 21). Muukalaisuuden tai rodullistamisen kautta toiminnan tulkitseminen tekee näkyväksi yhteiskunnan rakenteellisia tekijöitä sekä poliittisia tarkoituspäriä, sen sijaan, että selityksiä haettaisiin yksinomaan ulkomaalaistaustaisista tai muista vähemmistöihin kuuluvista ihmisistä.

Tutkimukseni alussa olin suunnannut katseeni ulkomaalaistaustaisiin naisiin ja liikuntaryhmän toimintakulttuuriin. Kenttätyö ryhmissä tuotti monenlaisia oivalluksia ja ymmärrystä siitä, miten muuttaminen prosessina vaikuttaa liikunnasta sivulle jäämiseen tai sen aloittamiseen. Yhtenä tärkeänä tutkimuslöydöksenä pidän siitä, että muuttaminen toiseen maahan rikkoo tavanomaista ymmärrystä liikuntakäyttäytymisestä aikuisiässä. Tutkimieni naisten kohdalla liikunnallista elämäntapaa tukevat tekijät, kuten korkeakoulutus (ks. Borodulin ym. 2020; Kari ym. 2020; Mäkinen 2019b. 10; Haapala ym. 2016) tai aikaisempi kokemus liikunnasta (Lehmuskallio 2011), eivät realisoituneet muuton jälkeen vapaa-ajan liikunnan harrastamiseen. Lähtömaassa yliopistokoulutuksen saaneet ja nuoruudessa liikuntaa harrastaneet naiset eivät kyenneet muuton jälkeen jatkamaan aiemmin omaksumaansa liikunnallista elämäntapaa. Tulosta selitin uusissa olosuhteissa arjen rutiinien hajoamisella, mikä esti liikuntaharrastuksen jatkamisen, mutta toisaalta avaten mahdollisuuksia liikuntaan liittyvien rutiinien muodostumiselle niille, joiden elämään nuoruudessa liikunta ei kuulunut. Näkemykseni saa vahvistusta Kataisen ja Maunun esityksestä, jonka mukaan yksilön toiminnan ei nähdä niinkään ohjautuvan valinnoista ja motiiveista, vaan omaksumista rutiineista (Katainen & Maunu 2017).

Miksi aikaisemmin totuttua liikuntakäyttäytymistä ei pystytä jatkamaan, siihen löytyi rutiinien rikkoutumisen lisäksi muitakin syitä. Kollektiivisen tari-
navarannon erilaisuus oli yksi tekijä muun ohella selittäen, miksi valinnat liikun-
nan suhteen jäävät uudessa asuinmaassa tekemättä. Kun liikuntaan liittyvät sa-
nat kantavat erilaisia merkityksiä, saattaa rima urheiluksi miellettyyn tekemiseen
nousta korkeaksi. Myöskään julkista tilaa ei välttämättä nähdä mahdollisena lii-
kuntapaikkana ennen kuin omassa yhteisössä muodostuu jaettu ymmärrys ja ko-
kemus liikkumisen paikoista. Kun liikunnasta ajatellaan eri tavalla, jäävät tarjolla
olevat mahdollisuudet hyödyntämättä.

Merkittävänä pidän tulosta siitä, että naiset ohjautuivat tutkimiini ryhmiin,
ja sitä myötä liikunnan pariin, kollektiivisesti hyväksi todetun informaation pe-
rusteella. Päätös lähteä ryhmään oli perusteltu niin liikunnallisilla kuin sosiaali-
silla syillä, mutta jälkimmäinen painoi merkitysten muodostumisessa enemmän.
Kuten analyysissä kiteytin: ryhmään tultiin liikunnan takia mutta jäätiin sosiaa-
listen syiden vuoksi. Tulkintani mukaan samaistumisen kohde ei näissä ryh-
missä ollut niinkään liikunta kuin toiset ihmiset liikuntaryhmissä. Tämä havainto
kertoo, että vapaa-ajan liikunta ei ole universaalista toimintaa, johon osallistutaan
noin vain. Se ei ole myöskään ”yhteinen kieli”, vaan ”tietynlainen kieli”, johon
ihmisillä liittyy monenlaisia ennako-odotuksia, mielikuvia ja mieltymyksiä.

Etnografiani tuotti ymmärrystä liikuntatyöstä ulkomaalaistaustaisten nais-
ten parissa ja teki näkyväksi niin ohjaamistyötä ryhmässä kuin siihen liittyvää,
muuten piiloon jäävää, oheistyötä. Näiden ryhmien muodostumiseen ja pysymi-
seen tarvittiin yhtäältä verkostotyötä niissä paikoissa, joissa naiset elivät arkeaan
sekä toisaalta sosiaalista ja moraalista läheisyyttä, jotta liikkumisen tiloista tulisi
turvallisia. Vasta läheisyyden kautta pystyi ohjaaja tavoittamaan naisten yksilöl-
lisiä ja kollektiivisiä lähtökohtia. Liikuntatyön rakentaminen liikkujien lähtökoh-
dille on kaiken liikuntatyön perusta, riippumatta siitä, keitä liikutetaan. Eikä ti-
lanne ole erilainen ulkomaalaistaustaisten ihmisten kohdalla. Ratkaisevaa on
kuitenkin se, mistä näkökulmasta käsin liikuntatyötä ohjaavia lähtökohtia on
paikannettu.

Tutkimuksen edetessä yhä merkittävämmäksi nousi toiminnan konteksti,
joka määritteli liikuntaryhmien toiminnalle raamit. Yhtäältä siinä luotiin liikku-
misen mahdollisuuksia, mutta toisaalta rajoja sekä toiseuttavia sosiaalisia järjes-
tyksiä. Tutkimukseni osoittaa, että kyseisessä organisaatiossa institutionaaliset
tavoitteet ja liikkumaan tulleiden ihmisten tavoitteet eivät kohdanneet. Ryhmä-
liikuntaan liittymiseen sekä ryhmään jäämiseen liittyvien valintojen analyysi
osoitti, että naisia ei ohjannut liikunnallisten valintojen tekemisessä ajatus kotou-
tumisesta, vaan halu elää arkea itselle mielekkäällä tavalla. He eivät lähteneet
liikuntaryhmään oppiakseen suomen kieltä, uuden asuinmaan tapoja tai sol-
miakseen sosiaalisia suhteita, kuten toiminnan järjestämistä perusteltiin. Liikun-
taryhmään mentiin liikkumaan omine lähtökohdineen ja tarjontaan oltiin tyyty-
väisiä, sillä ohjaaja rakensi liikuntatyön tavoitteet liikkujien eikä kotouttamisen
lähtökohdista käsin.

Toisin sanoen, naisten odotukset ryhmäliikunnalle poikkesivat siitä, mitä
organisaatio asetti tavoitteeksi. Tällöin on ymmärrettävää myös, miksi naisten

valintaan ei kuulunut siirtyminen organisaation muihin ryhmiin. Siirtyminen ei ollut ulkomaalaistaustaisten naisten, vaan organisaation tavoite ja toive. Naisten silmin katsottuna kiteyttäisin heidän toiveensa ohjatun liikuntatoiminnan järjestämisestä seuraavasti: tarjonnan tulisi olla lähellä, sen tulisi olla edullista, lapsia saisi tarvittaessa ottaa mukaan, omille lähtökohdille olisi sosiaalista tilaa. Lisäksi tarvitaan ohjaajalle taitoa ymmärtää ulkomaalaistaustaisuuden tuomaa kollektiivista ”lisää” eli sitä, millaisia positioita maahanmuuttajuus tuottaa. Naisille ei ollut väliä, kuka järjesti toimintaa eikä moni edes tiennyt ryhmien kuuluvan julkisiin palveluihin. Tärkeä oli se, että tarjonta oli luotettavaa, siinä oli jatkuvuutta ja se sopi elämäntilanteeseen.

Organisaatio järjesti toimintaa lähtien omista, yhdenvertaisuuden edistämiseen tähtäävistä tavoiteasetteluista, joita koordinaattorit ja ohjaaja pyrkivät hankepohjaisilla ratkaisuilla muovaamaan ulkomaalaistaustaisille naisille sopiviksi. Hankkeissa työtä tekevät jäivät ikään kuin puristukseen ulkomaalaistaustaisten liikkujien tarpeiden ja organisaation tavoiteasettelun väliin. Tavoiteasettelun kohtaamattomuutta selitän yhdenvertaisuuden kapealla tulkinnalla, joka kiinnittyy pääasiassa mahdollisuuksien tarjoamiseen. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi nähtiin riittävän erillispalvelujen tarjoaminen ryhmäperusteisesti ja olemuksellisesti maahanmuuttajuudesta käsin organisaation vastuun loppuessa siihen. Jos yksilö ei käytä olemassa olevaa tarjontaa, on se hänen valintansa. Institutionaalisesti tuotettu eriarvoisuus osoittaa, että toiminnasta puuttui oikeudenmukaisuus. (ks. Kantola ym. 2012).

Näen ajattelutavan, jossa liikuntapalvelujen käyttövastuu on yksin yksilöllä, pintapuoliseksi tilanneanalyysiksi, joka perustuu liikkujien sijaan organisaation intresseihin. Sellainen yhteiskuntapolitiikka, jossa vastuun ajatellaan kuuluvan yksilölle, on Kantolan ja kumppanien mukaan vain muodollisesti mahdollisuuksien tasa-arvoa ajavaa uusliberalistista yhteiskuntapolitiikkaa, joka ei pysty havaitsemaan eikä purkamaan valtajärjestelmiä. (Kantola ym. 2012.) Eriarvoisuutta tutkineen Thernbornin mukaan yksilön elämäntapojen valinnat ovat riippuvaisia avoinna olevista vaihtoehdoista, eivätkä tosiasiallisesti ole vapaasti valittavissa (Thernborn 2014, 99). Tutkimukseni osoittaa naisten tulleen liikkumaan, kun olosuhteet olivat sopivat, joskin niiden eteen teki ohjaaja merkittävässä määrin töitä. Tasa-arvotutkimuksen piirissä on kyseenalaistettu nykyinen ymmärrys tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisestä kiinnittämällä huomiota siihen, miten tasa-arvopolitiikan nimissä voidaan tuottaa ulossulkemista ja yhteiskunnallista epätasa-arvoa (Kantola ym. 2012).

Toinen selitys tavoitteiden kohtaamattomuudelle on löydettävissä tarjolla olevasta rahoituksesta, joka ei ohjaa tekemään pysyviä muutoksia. Tutkimustulosten perusteella voin yhtyä Elonheimon ja kumppanien esitykseen, jonka mukaan syrjivistä rakenteista katsotaan ohi siitä syystä, että ”ei olla valmiit luopumaan järjestelmästä, josta itse hyötyy” (Elonheimo ym. 2021). Teijo Pyykkönen on kiinnittänyt huomiota liikuntakentän yhdenvertaisuuden hataraan tilaan ja kokonaisvastuun puuttumiseen (Pyykkönen 2016, 36). Itsekin näen yhdeksi syyksi sektorikohtaisesti jakautuneen rahoituspohjan.

Tutkimani liikuntaryhmään vaikuttanut konteksti ei rajoittunut yksinomaan organisaatioon, sillä toiminnan järjestäminen oli suoraan kytköksissä liikuntapoliittiseen strategiaan. Kunnalliseen liikuntaorganisaation päätöksentekoon vaikutti sektorikohtainen strategia, joka resurssiohjauksella suuntasi yhdenvertaisuuden edistämistä kapeasti kotouttamisen kautta tulkittavaksi. Moraalisesti hyvää tarkoittavalle näkökulmalle rakennettu liikuntatyö synnytti monella tavalla epäoikeudenmukaisuutta.

Ristiriitaa strategisten tavoitteiden ja liikunnan kenttätyön välillä selittää strategiatyön perustuminen ulkomaalaistaustaisten ihmisten tunnistamisen väärille lähtökohdille, joihin yhdistyy sokeus nähdä, miten hierarkkiset erottelut ovat osa kulttuurista tapaa jäsentää maailmaa (Keskinen ym. 2021, 50). Useat tutkijat puhuvat samasta ilmiöstä käyttäen sellaisia käsitteitä, kuten valkoisuuden toimintakehys, normatiivinen valkoisuus, valkoinen katse tai -viattomuus. Hie man eri näkökulmia painottavilla käsitteillä kuvataan tilanteita, jotka estävät näkemästä asioita siten, miltä ne vähemmistöjen silmin katsottuina näyttäytyvät (Keskinen ym. 2021; Leinonen & Pellander 2021; Krivonos 2021; Sheikh 2021; Seikkula & Hortelano 2021; Elonheimo 2021; Puuronen 2011, 31). Vaikka valtion ja sen instituutioiden toimet perustuvat hyvään tarkoitukseen, tuottavat ne paradoksaalisesti epätoivottuja seurauksia ja lisäävät siten marginaalisuutta (Buchert 2015, 41; Puuronen 2011, 59; Rönkkö 2020).

Valtapositioiden piiloon jäämistä selittää myös liikunnan ymmärtäminen universaalina – yhteisenä kielenä. Yhteiselle kielelle perustuva metafora ei synnytä tarvetta pohtia, miten organisaatioissa toimintaa järjestetään tilanteessa, jossa liikkujien taustat moninaistuvat. Tällöin myös ohjaajan roolia ja työskentelytapoja ei tule mietittyä ennakkoon. Tulos, jossa liikuntaorganisaatioissa ei nähdä tarvetta muutokselle on linjassa myös Alankomaissa tehdyn tutkimuksen kanssa, jossa osoitettiin, että valtavirtaan kuuluvat liikuntaorganisaatiot jatkavat neutraaleiksi kokemiaan käytäntöjä, eivätkä tunnista toimintatavoissaan syrjäyttäviä ja eriarvoisuutta aiheuttavia mekanismeja (Elling & Claringbould 2005).

Tutkimukseni osoittaa, että ohjaajien työskentelytavat saavat lisämerkityksiä silloin, kun ulkomaalaistaustaiset ihmiset ovat ryhmäliikunnassa mukana. Yhtäältä tarvittiin lisätoimia, jotta naiset löysivät tiensä tarjonnan pariin sekä toisaalta toimia siihen, että liikkumisen tilat tuntuivat turvallisilta. Turvalliset liikkumisen tilat olivat tutkimukseni mukaan suorassa yhteydessä ohjaajien normeja purkaviin työskentelytapoihin. Erityisesti tilanteissa, joissa liikkujat erottuivat tai olivat ”maisemaan” sopimattomia, tarvittiin ohjaajien ammattitaitoa turvallisten liikkumisen tilojen aikaan saamiseksi. Tarvittiin myös taitoa puuttua tilanteisiin silloin, kun muiden liikkujien tai ohikulkijoiden toimin aiheutettiin turvattomuutta.

Tulkitsen, että näkemys, jossa julkiset liikuntapalvelut ovat universaaleiksi miellettyinä kaikille kuntalaisille yhtäläisesti käytettävissä, on ristiriitainen, koska kunnalliset liikuntapalvelut on suunniteltu varsin homogeenisen väestön lähtökohdista käsin. Näin ollen kuntalaisten lähtökohtien moninaisuuden kasvua on haastavaa ottaa huomioon. Näkemykseni saa tukea Keskiseltä, jonka mukaan julkisten palveluiden ja ammattilaisten käytäntöjen ei voi katsoa olevan uni-

versaaleja, sillä ne ovat historian myötä rakentuneita toimintatapoja, jotka eivät välttämättä ole toimivia käytäntöjä hyvinvointiyhteiskunnan ”toisiksi” määriteltujen kannalta (Keskinen 2012).

Tutkimukseni tekee näkyväksi mikrotasolta makrotasolle asti yltävät valtasuhteet liittäen ne symboliseen vallankäyttöön, jonka seurauksena syntyi liikkumista rajoittavia tai toimintaa eriyttäviä ratkaisuja. Liikuntatyöhön liittyvä vallankäyttö kytkeytyi moraalisiin järjestyksiin, joiden selittävä voima ylsi kaikille yhteiskunnallisille tasoille asti. Ei ole siten yhdentekevää, miten ihmisiä luokitellaan ja minkä kehyksen läpi ihmisiä katsotaan. Luokittelukategoriat määrittävät, millä käsitteillä ja lähestymistavoilla ulkomaalaistaustaisten ihmisten parissa liikuntatyötä tulisi tehdä. Niistä syntyvät moraaliset järjestykset saattavat paradoksaalisesti aiheuttaa monenlaista epäoikeudenmukaisuutta tilanteessa, jossa tavoitteeksi on asetettu yhdenvertaisuuden edistäminen.

Kategoriavalinnoista kumpuavilla sanoilla ja kollektiivisella tarinavaranolla on valta ylläpitää rajoja ihmisten välillä, mutta myös purkaa niitä. Kieli, jota käytämme, sekä käsitteet ja diskurssit hegemonisina tietovarantoina eivät ole neutraaleja, vaan ohjaavat tulkitsemaan sosiaalista todellisuutta omista valtapositiosta käsin valituilla näkökulmilla, näitä valtapositiota kuitenkin tunnistamatta. Kuten Skeggs esittää, luokkaan sidotut valtapositiot ja valtapositiioihin perustuvat moraaliset järjestykset koetaan luonnollisiksi ja siten oikeutetuiksi (Skeggs 2014, 33; ks. myös Rannikko 2018, 62). Maahanmuuttajiksi tunnistetuilla ei ole valta-asemaa haastaa rajoja tuottavia luokituksia. Arkea on opittu elämään maahanmuuttajuuden kanssa ja kautta, jota kuvasin opitun maahanmuuttajuuden käsitteellä. Kylläkin tässä tutkimuksessa kamppailua käytiin symbolisesti valitsemalla sellaisia olemisen ja liikkumisen paikkoja, joissa välttyttiin maahanmuuttajapersoonaksi luokitelluksi tulemisesta.

Jännite, jota tutkimuksellani valaisin, syntyi vastakkaisista voimista. Yhdeltä suunnalta katsottuna yhteiskunnan muuttuessa moninaisemmaksi, muutosta ohjaava lainsäädäntö määrittäi tahtotilaa sekä velvollisuuksia julkisin varoin toimiville palvelujen järjestäjille vastaamaan moninaistuvan yhteiskunnan muutoksiin. Toiselta suunnalta katsottuna liikuntakulttuuri pyrki säilyttämään totutun toimintakulttuurin pitämällä kiinni vakiintuneista moraalisisista järjestyksistä, jolloin yhdenvertaisuuden edistäminen muuttuu pelkästään symboliseksi.

Nykypäivän liikuntatyön taustalla on 2010-luvun alun näkökulmien ja käsitteistön varaan rakentunut strateginen ajattelu. Tämän tutkimuksen valossa näkökulman vaihtaminen on tarpeen, jotta eriarvoisuutta synnyttävistä ajattelumalleista ja niille rakennetuista käytännöistä päästäisiin irti ja opittaisiin pois. Pelkästään käsitteiden vaihtaminen, kuten esimerkiksi *maahanmuuttaja*-sanan muuttaminen joksikin muuksi ei riitä, vaan poisoppimisella tarkoitan neutraaleina pidettyjen sanojen ja ajattelumallien ”taakse katsomista” eli havaitsemaan ja tiedostamaan ajattelumallien sekä käsitteiden kontekstissa olevia valtarakenteita. Poisoppimista on esitetty myös julkisten hyvinvointipalvelujen tutkimuksen yhteydessä.

Buchert päätyi väitöstutkimuksessaan tulokseen, jonka mukaan ”maahanmuuttajuuden institutionaalisia kategorioita ei tule säilyttää eikä lakkauttaa, vaan purkaa” – luopua palveluiden ja ihmisten nimeämisestä maahanmuuttoon ja kotouttamiseen liittyviksi. Palveluissa tulee säilyttää kuitenkin epätyypillinen asiakkuus ja ammatillinen työ”. (Buchert 2015, 163.)

Julkisten liikuntapalveluiden osalta ratkaisu tarkoittaisi sitä, että erillisten kotouttamishankkeiden sijaan sektorikohtaisiin palveluihin, kuten nuorten, aikuisten, ikääntyneiden sekä erityisliikunnan tarjontaan sisällytettäisiin – Buchertin sanoin – epätyypillinen asiakkuus. Epätyypillinen asiakkuus ei tarkoita yksinomaan ulkomaalaistaustaisia ihmisiä, vaan myös muita kieli- ja kulttuurivähemmistöjä. Sellainen ratkaisu edellyttää liikunta-alan ammattilaisten koulutuksessa syventymistä siihen, mitä tarkoittaa liikuntatyö epätyypillisten tai toisin sanoen vallitsevien normien ulkopuolella olevien asiakkaiden parissa. Liikuntatyön ymmärrän tämän tutkimuksen valossa laajemmin kuin pelkästään liikunnan tai liikuntaryhmän ohjaamisena. Se tarkoittaa työtä paitsioon jäävien väestöryhmien keskuudessa heidän tavoittamiseksi, vapaa-ajan liikuntaan liittyvien kokemusten mahdollistamiseksi sekä työtä liikkujien merkitysperspektiivien monipuolistamiseksi. Ratkaisuja tarvitaan myös liikuntatyön organisoimiseksi vastaamaan nykyistä paremmin Suomen väestön moninaisuutta.

Poisoppimisella tarkoitan myös ajattelumallien laajentamista dualistisesta *joko-tai* lähestymisestä *sekä-että* ajatteluun, jota voi kutsua myös intersektionaaliseksi lähestymiseksi. Siinä otetaan ihmisten monenlaisia risteäviä taustatekijöitä yhtäaikaaisesti huomioon (ks. Kauravaara & Rönkkö 2020, 236). Ihmisten hybridiset, rinnakkaiset ja sisäkkäiset identifioitumiset, monipaikkaisuus sekä ylijärjellinen elämä eivät mahdu suomalainen-ei suomalainen (vieras) jaotteluun, johon nykyinen liikuntapolitiikka ja käytäntö perustuvat. Tällöin myös kysymykset valtaväestön kanssa yhdessä tai erikseen liikkumisesta menettävät merkityksensä. Ihmisillä on yhtäläinen oikeus valita kenen seurassa ja missä yhteisössä vapaa-aikana liikkuu asettamatta liikkumisen tiloja arvojärjestykseen siinä olevien henkilöiden kansallisen kuulumisen mukaan. Liikuntaedistämistyön ja rahoituksen tulee kuitenkin ottaa huomioon, ketkä ovat liikuntakentällä aliedustettuina ja suunnata liikuntatyön resursseja sinne. Tutkimukseni tarjoa näkökulmia ja käsitteistöä liikuntakentällä käytävien keskustelujen laajentamiseksi.

Tutkimukseni edustaa sosiologiaa, joka paikantuu liikunnan ja muuttoliikkeiden kohtaamispinnoille. Olen kuvannut, selittänyt sekä tulkinnut muuttoliikkeiden myötä liikuntakentälle syntyneitä ilmiöitä. Sosiologialle ominaisesti keskeiset kysymyksenasettelut tutkimuksessani liittyivät sosiaalisiin ilmiöihin, kuten suhteiden muodostumiseen, sosiaalisten järjestysten näkyväksi tekemiseen, ihmisten yhteenliittymien sekä ulossulkemisten tulkitsemiseen, sosiaalisen todellisuuden muodostumiseen sekä toimintakulttuurin valaisemiseen (Itkonen 2021, 21–22).

Tutkimukseni keskustelee moneen suuntaan. Liikuntakentällä tutkimukseni tarjoaa jatkoa eriarvoisuuskeskusteluille, joita monet tutkijat ovat käynnis-

telleet (ks. Kokkonen & Kauravaara 2020; myös Berg & Kokkonen 2016). Lisäksi tutkimukseni seurustelee vaihtoehtoliikunnan kentillä tehdyn tutkimuksen kanssa tuoden oman lisänsä ideaalin ja käytäntöjen välisen paradoksin sekä valtapositiioita piilottavien moraalisten järjestysten näkyväksi tekemiseen (Rannikko 2018). Luokkatutkimuksen suunnasta kytkös löytyy Kauravaaran nuorten miesten tutkimukseen siltä osin, että kummatkin tutkimukset tekevät näkyviksi ihmisten lähtökohtia suunnaten lukijaa miettimään, millaisista positioista käsin liikuntatyötä tehdään (Kauravaara 2013). Valtaan sekä sosiaaliseen paikantumiseen liittyvien kysymysten osalta yhtymäkohtia löytyy vammaisliikunnan inklusiotutkimukseen (Saari 2011).

Liikuntakentän ulkopuolella etnografinen tutkimukseni linkittyy rasismitutkimuksen kentälle liittyen siten osaksi rodullistamisen sekä valkoisuuden tutkimuksen traditiota (Keskinen ym. 2021). Makrotasolla tutkimusaiheeseen kytkeytyminen toiseuttamiseen voisi tuntua epäloogiselta, sillä lainsäädäntömme kieltää ihmisten eriarvoisen kohtelun jo perustuslaista lähtien. Kuitenkin sekä oma aikaisempi tutkimus suomalaisesta liikuntapolitiikasta (Rönkkö 2020) että muu kirjallisuus osoittavat valtion *maahanmuuttajuuteen* perustuvan kategorisoinnin olevan lähtökohtaisesti rakenteellista eriarvoisuutta tuottava sekä ylläpitävä hallintovallan mekanismi (Brubaker 2013, 107–108; Könönen 2014, 184; Wrede 2010; Buchert 2015, 162; Forsander 2002).

Käsittelin tutkimuksessani liikuntakentällä syntyviä arkisia kohtaamisia sekä kohtaamisista syntyviä kokemuksia ja merkityksiä. Pureutumalla yksilöiden kokemusmaailmoihin havaitsin yhteyksiä yhteiskunnallisiin suhteisiin, joiden juuret yltävät syvälle historiaan. Baumania lainaten ”yksiö ei ole välttämättä tietoinen laajemmista yhteiskunnallisista prosesseista, eikä pysty niitä valvomaan” (emt. 2020, 21). Ajatusta liikuntakentälle yleistäen toimijat, niin ruohonjuuritasolla kuin myös päätöksenteon kabineteissa, eivät välttämättä tiedosta koloniaalisen historiamme vaikutuksia nykyajassa. Tutkimukseni toi tältä osin liikunnan yhteiskuntatutkimukseen uusia näkökulmia tarjoten vaihtoehtoisia lähestymisiä ulkomaalaistaustaisten ihmisten liikkumisen ja liikunnan tutkimiseen. Etenin tutkimuksellani ikään kuin vastavirtaan suhteessa niihin näkökulmiin, joista käsin aikaisempaa liikuntatutkimusta sekä kenttätyötä ulkomaalaistaustaisten parissa on tehty.

Tutkimuksessani yhdistyi kaksi näkökulmaa, jotka olisivat voineet olla kukin itsenäisiä kokonaisuuksia. Yksi näkökulma rakentui liikkujien kokemuksiin ja niiden ymmärtämiseen, ja toinen liikuntaa järjestävien tahojen näkökulmiin. Kumpaakin näkökulmaa erikseen tutkien en olisi tavoittanut tutkimani ilmiön luonnetta, jonka kiteytin ”mukana ulossuljettuna” ilmaisuun, sillä juuri ilmaisun sisältämä konflikti paljasti, mistä ulkomaalaistaustaisten henkilöiden tulemisessa liikuntakentälle on kyse.

Erilaiset tutkimuspolkuni eivät siis kulkeneet toisistaan erillään, vaan kietoutuivat tutkimuksen edetessä yhä enemmän yhteen auttaen valaisemaan ilmiötä monelta kantilta. Olisi ollut ratkaiseva virhe jättää joku näistä poluista tutkimukseni ulkopuolelle, sillä työn edetessä minulle vahvistui ymmärrys siitä, että prosessit, joita tutkimukseni valaisi, kietoutuivat valtakysymysten ympärille.

Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden liikuntakäyttäjyymisen tutkiminen valtapositiota huomioon ottamatta olisi näin ollen johtanut virhetulkintoihin.

Tulkintani ei ole aiheeton, sillä kriittisessä muuttoliike- ja siirtolaistutkimuksessa on osoitettu tutkimusvinoutumien syntyvän monistakin syistä, kuten esimerkiksi tutkittavien etnistämisestä (Näre 2018; Wrede 2010; myös Brubaker 2013, 121–122) tai muuttoliikkeiden kontrollia tavoittelevan hallintovallan ohittamisesta (Seikkula & Keskinen 2021; Könönen 2014, 18–20). Molemmat tutkimusvinoutumia aiheuttavat metodologiset ratkaisut on rakennettu valtapositiosta käsin tehdyillä *maahanmuuttaja* luokitteluilla, jotka ohjaavat selittämään ulkomaalaistaustaisten henkilöiden käyttäytymistä yksinomaan henkilöiden etnisyydellä sekä puutteelliseksi arvioiduilla pääomilla ilman, että tunnistettaisiin rakenteellisten reunaehtojen vaikutuksia muuttajien toimijuudelle. Ulkomaalaistaustaisten henkilöiden liikuntakäyttäjyymistä ei siten voi kokonaisvaltaisesti ymmärtää, ellei tuloksia aseteta makrososiaaliseen ja historialliseen kontekstiin.

Tutkimukseni teki näkyväksi eroille rakennetun liikuntapolitiikan, jota julkinen liikuntapalvelu pani toimeen. Nämä tulokset kertovat yhden kunnan julkisista palveluista ja siinä tehdyistä ratkaisuista, eivätkä ole automaattisesti yleistettävissä muihin kuntiin, sillä kunnilla on vapaus päättää myös toisin ja olla sitomatta liikuntapalveluja kotouttamiseen. Kuntien liikuntapalveluita ei ole tutkittu siitä näkökulmasta, miten tarjonta vastaa yhteiskunnan moninaisuuteen. Esimerkiksi ei ole saatavilla tietoa siitä, kuinka suuri osa kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvista henkilöistä käyttää liikuntapalveluita. Myös julkisten liikuntapalveluiden henkilökunnan moninaisuudesta ei ole tietoa saatavilla. Koska tämä tutkimus osoitti, että ohjaajan ulkomaalaistaustaisuudella oli monella tavalla ratkaiseva merkitys liikuntaryhmän toimintaan, voisi tehdä päätelmiä, että vakituisen henkilökunnan moninaisuuden kasvaessa pystyttäisiin julkisiin liikuntapalveluihin tavoittamaan kasvavassa määrin vähemmistöihin kuuluvia ihmisiä, edellytyksenä, että työn organisoinnissa otetaan huomioon tarvittavaa oheistyötä. Julkisten liikuntapalvelujen suunnalta löytyisi siten tarvetta tutkimuksen jatkamiselle.

Julkinen liikuntapalvelu on toimintaympäristönä erilainen verrattuna liikuntaseurojen toimintaan, sillä julkista palvelua ohjaa velvoittava lainsäädäntö. Kun julkisessa palvelussa esimerkiksi yhdenvertaisuuslaki velvoittaa arvioimaan palveluiden käyttäjiä sekä tekemään tarvittaessa erityisiä toimenpiteitä, jotta palveluiden ulkopuolella olevat saadaan tarjonnan piiriin, ei kansalaistoiminnalle perustuvassa liikuntaseurassa ole sellaista velvollisuutta (Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325). Tällöin lähtökohdat liikunnan järjestämiseksi niin, että mukana ovat myös ulkomaalaistaustaiset henkilöt, ovat julkisissa palveluissa ja liikuntaseuroissa erilaiset. Toimintaympäristöjen erilaisen rakentumisen vuoksi olisin varovainen peilaamaan tämän tutkimuksen tuloksia seuratoiminnan kenttään.

Seuratoimintaa ajatellen olisi mielenkiintoista tutkia, millaisia toimijuuden paikkoja seura tarjoaa ulkomaalaistaustaisille henkilöille ja millaisia merkityksiä ulkomaalaistaustaisuudelle seuratoiminnassa määrittäytyy. Samoja kysymyksiä voisi kysyä kilpaurheilun liittyen. Tässä tutkimuksessa olivat äänessä naiset.

Ovatko tulokset sukupuolineutraaleja, vai onko ulkomaalaistaustaisten miesten liikuntakäyttäytymisessä mieserityisyyttä, se jää seuraavien tutkijoiden selvitettäväksi. Aikuisliikunnan kentälle sijoittuvana tutkimuksena tulokset ovat suhteiden muodostumisen ja turvallisen liikkumisen tilojen osalta peilattavissa lasten ja nuorten parissa tehtäviin tutkimuksiin liittäen pohdinnat lasten ja nuorten liikuntatutkimuksen yhteyteen.

Tieteellinen kontribuutiosi liikuntatutkimukselle on uusien näkökulmien tuominen ulkomaalaistaustaisten ihmisten liikuntakäytösten ja yhdenvertaisuuden tutkimiseen. Aihepiiriä on tutkittu vähän ja kapeasti rakennetuilla näkökulmilla, joista on muodostunut oma marginaalinen osa-alue kiinnittymättä liikunnan yhteiskuntatieteelliseen perustutkimukseen. Tutkimusilmion valaisemisessa rakentui monikerroksinen teoreettinen viitekehys (liite 1), jossa yhdistyi eri tutkimussuuntauksien käsitteistöä (taulukko 1). Ratkaisuni mahdollisti analysoida syvällisesti ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmäliikuntaa osana aikuisten vapaa-ajan liikuntaa asettamalla ilmiö yhteiskunnalliseen kontekstiin. Suurin oppi itselleni tutkimusta tehdessäni oli ymmärrys siitä, että emme opi eriarvoisista käytännöistä pois, ellemmme käännä katsetta kohti sosiaalisia järjestyksiä ja niitä ylläpitäviä valtasuhteita sekä havaitse valtasuhteiden takana olevia moraalisia järjestyksiä ja oikeutuksia.

Tutkimukseni toi muun ohella ymmärrystä ryhmäliikunnan merkityksestä ulkomaalaistaustaisten aikuisten muuton jälkeisen liikuntasuhteen rakentumiselle. Minua askarruttaneet kysymykset saivat vastauksia asettuen sekä yksilön ja organisaation että myös yhteiskunnalliselle tasolle. Tutkimukseni vahvuutena pidän riittävän pitkää kenttätöitä, jonka aikana pääsin näkemään organisaatiossa tapahtuneita muutosprosesseja ja niiden vaikutuksia tutkittaviin. Muutoksia näkemättä en olisi tavoittanut tutkimusilmiötä koko sen laajuudessa. Vahvuudeksi luen myös tutkittavien luottamuksen saamisen. Luottamuksen ansiosta pääsin lähelle naisten ajatusmaailmoja vaille heidän pyrkimystään esittää ”hyvää maahanmuuttajaa”. Lisäksi pidän vahvuutena tutkimuksen näkökulmien sovellettavuutta muille kentille. Luokittelu ja väärintunnistaminen sekä niistä syntyvät valtasuhteet, sosiaaliset positiot ja moraaliset järjestykset eivät liity yksinomaan liikuntatyöhön tai ulkomaalaistaustaisiin ihmisiin. Kuvaamani sosiaaliset ilmiöt, ryhmäsuhteet sekä prosessit ovat siirrettävissä liikuntakentän ulkopuolelle tai laajemmin vähemmistöjen parissa tehtävään kenttätöihin ja tutkimukseen.

Tutkimukseni on laaja ja ammentaa eri tieteenaloista. Tutkimukseni laajuus aiheutti myös haasteita. Jouduin jatkuvasti arvioimaan, mitä kuljetan mukani ja millaisia rajanvetoja teen niin, että tutkimuksen kohde – ulkomaalaistaustaiset naiset ryhmäliikunnassa – tulisi riittävästi valaistuksi. Tutkimukseni monitieteellisyys toi mukaan myös laajan käsitteistön, jonka piti saada keskustelemaan keskenään siten, että lukijalle muodostuisi tulkinnoista ehjä ja ymmärrettävä kokonaisuus. Vaikka syvennyin eri tutkimuskenttien teorioihin ja käsitteistöihin, toi monilla kentillä kulkeminen pintapuolisuutta. Moni aihepiiri kaipaa vielä lisää syventymistä. Toisaalta – jälkikäteen katsottuna – en tekisi toisenlaisia päätöksiä,

sillä liian kapeasti rajattuna, olisin tuskinpa tavoittanut sitä ymmärrystä, joka loppumetreillä minulle koko aihepiiristä syntyi.

Tutkimuksessani olen läpikäynyt matkan, joka alkoi liikuntaa harrastavien naisten keskuudessa, kulki ohjaajien kautta organisaatioon valaisten lisäksi liikuntapolitiikan merkitystä tutkimusilmioille. Tämä etnografinen tutkimus on kertomus ulkomaalaistaustaisten naisten ryhmäliikunnasta ja naisista ryhmissä, etsimässä liikuntaa, tai muuten vaan hyvää porukkaa. Tutkimus kertoo myös ohjaajista, jotka luovat näitä ryhmiä, opettavat liikunnan sekä liikkeen salaisuuksia ja kulkevat naisten rinnalla kannustaen ja innostaen löytämään uusia polkuja liikuntakentillä. Yhteiskunnan eri kerroksisesta analyysistä muodostui monisäikeinen yhteen kietoutunut kudelman, jossa osa säikeistä oli näkyvissä ja toiset piilossa. Tutkimukseni loppuvaiheessa tutkimuskohde alkoi näyttäytymään räsymattona, jossa ilmiön näkyvät säikeet kuvaavat liikkujia, ohjaajia, toimintaa ja strategioita muodostaen mattoon erivärisiä raitoja, joita hierarkkiset valtasuhteet näkymättöminä maton loimilankoina pitivät koossa. Näkyvä ja näkymätön kudelman kiteytyi myös Annan ohimennen sanottuun lauseeseen:

[rasismi], sitä tule olemaan aina, siitä ei pääse, no täytyy organisoida prosessi niin, että kaikilla olisi mukava ja se riittää, se on koko tehtävä, sen takia pitää jatkaa.

LÄHTEET

- Aaltio, E. (2013). Hyvinvoinnin uusi järjestys. Helsinki: Gaudeamus.
- Ahmad, A. (2010). "Voisin tietysti palkata heitä, mutta..." Työmarkkinoiden sosiokulttuurinen sidonnaisuus. Teoksessa: S. Wrede & C. Nordberg (toim.) Vieraita työssä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 72–92.
- Ahmed, S. (2003). Pelon politiikka. Suom. O. Löytty. Teoksessa: M. Lehtonen & O. Löytty (toim.) Erilaisuus. Tampere: Vastapaino, 189–211.
- Alho, R. (2010). Maahanmuuttajien kokemukset ja ammattiliittojen näkemykset työehtojen polkemisesta. Teoksessa: S. Wrede & C. Nordberg (toim.) Vieraita työssä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 93–121.
- Alho, R. & Kumer-Haukanömm, K. (2020). Johdanto. Teoksessa: R. Alho ja K. Kumer-Haukanömm (toim.) Liikkuvuus, muuttoliike ja yllirajaiset suhteet Suomen ja Viron välillä. Siirtolaisinstituutin julkaisuja 28. Turku: Siirtolaisinstituutti, 13–28.
- Alitolppa-Niitamo, A. (2005). Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset. Teoksessa: A. Alitolppa-Niitamo, I. Söderling & S. Fågel. Olemme muuttaneet: Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Helsinki: Väestöliitto. Väestöntutkimuslaitos ja Kotipuu, 37–52.
- Allardt, E. & Littunen, Y. (1979). Sosiologia. 4. uudistettu laitos. Porvoo: WSOY
- Anis, M. (2008). Sosiaalityö ja maahanmuuttajat: Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Helsinki: Väestöliitto.
- Anttila, A.-H., Kauranen, R., Launis, K., Ojajärvi, J., Bergroth, H., Lahikainen, L., Lamberg, E. & Mäkinen, K. (2016). Luokan ääni ja hiljaisuus – Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Anttiroiko, A.-V., Haveri, A., Karhu, V., Ryyänen, A. & Siitonen, P. (toim.) (2007). Kuntien toiminta, johtaminen ja hallintasuhteet. Tampere: Tampereen University Press.
- Aromaa, J. & Tiili, M.-L. (2018). Empatia ja ruumiillinen tieto etnografisessa tutkimuksessa. Teoksessa: P. Hämeenaho & P. Koskinen-Koivisto (toim.) Moniulotteinen etnografia, 2. painos. Helsinki: Ethnos ry, 258–283.
- Assmuth, L., Davydova-Minguet, O., Haverinen, V.-S., Kotilainen, N., Oivo, T., Palander, J., Pellander, S., Piipponen, M., Prokkola, E.-K., Pöllänen, P., Rannikko, A., Sotkasiira, T. & Virkkunen, J. (2021). Muuttoliikkeet arjen turvallisuuden tutkimuksen kohteena. Teoksessa: L. Assmuth, V.-S. Haverinen, E.-K. Prokkola, P. Pöllänen, A. Rannikko ja T. Sotkasiira (toim.) Arjen turvallisuus ja muuttoliikkeet. Tietolipas 269. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura, 7–28.
- Bahnaan, E.-L. (2011). Rauhaa etsimässä. Amran Mohamed Ahmedin tarina. Helsinki: Golis.
- Baskerville, R. F. (2003). Hofstede never studied culture. *Accounting, Organizations and Society* 28(1), 1–14.
- Bauman, Z. (2020). Sosiologinen ajattelu. 8 painos. Tampere: Vastapaino.

- Bennett, M. J. (1993). Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. Teoksessa: R. Paige (Ed.), *Education for the intercultural experience*. Yarmouth: ME. Intercultural Press, 21–71.
- Berdai Chaouni, S., Claeys, A., van den Broeke, J. & De Donder, L. (2021). Doing research on the intersection of ethnicity and old age: Key insights from decolonial frameworks. *Journal of Aging Studies*, 56:100909, 1–9.
- Berg, P. (2016). Sukupuoli, yhteiskuntaluokka ja etnisyys lasten ja nuorten urheiluseuraharrastuksessa. Teoksessa: P. Berg & M. Kokkonen (toim.) *Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa*. Julkaisuja 186. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 64–90.
- Berg, P. (2010). Ryhmärajoja ja hierarkioita: etnografinen tutkimus peruskoulun yläasteen liikunnanopetuksesta. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.
- Berg, P. (2006). What sets us in motion? Physical exercise and sports hobbies in Finland 1981–2002. Teoksessa M. Liikkanen, R. Hanifi & U. Hannula (toim.) *Individual choices, permanency of cultures: changes in leisure 1981–2002*. Helsinki: Tilastokeskus, 141–175.
- Berg, P. & Kokkonen, M. (toim.) (2016). *Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa*. Julkaisuja 186. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1994). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Suom. V. Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.
- Borodulin, K., Wennman, H., Mäki-Opas, T., Jousilahti, P. & Koskinen, S. (2020). Koulutusryhmittäiset erot liikunnassa Suomessa FinTerveys 2017 -tutkimuksen valossa. Teoksessa: J. Kokkonen & K. Kauravaara (toim.) *Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro. 175*. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura, 160–177.
- Bourdieu, P. (1998). *Järjen käytännöllisyys. Toiminnan teorian lähtökohtia*. Suom. M. Siimes. Tampere: Vastapaino.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Brubaker, R. (2013). *Etnisyys ilman ryhmiä*. Tampere: Vastapaino.
- Buchert, U. (2015). *Maahanmuuttajuuden institutionaaliset kategoriat. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 87/2015*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Bäckman, L. & Pöyhönen, S. (2020). Superdiversiteetti. Teoksessa: T. Martikainen & P. Pitkänen (toim.) *Muuttoliikkeiden vuosisata*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 60–67.
- Castañeda, A. E., Skogberg, N., Manderbacka, K., Kuusio, H., Jokela, S., Wessman, J. & Laatikainen, T. (2017). Suomen ulkomaalaistaustaisen väestön terveys. Teoksessa: S. Karvonen, L. Kestilä & T. Mäki-Opas (toim.) *Terveyssosiologian linjoja*. Helsinki: Gaudeamus, 227–242.
- Castañeda, A., Rask, S., Koponen, P., Mölsä, M. ja Koskinen S. (2012). *Maahanmuuttajien terveys ja hyvinvointi. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa*. Raportti: 61/2012. Tampere: THL.

- Clifford, V. (2009). Engaging the disciplines in internationalizing the curriculum. *International Journal for Academic Development* 14(2), 133–143.
- Czapka, E. A. & Sagbakken, M. (2016). “Where to find those doctors?” A qualitative study on barriers and facilitators in access to and utilization of health care services by Polish migrants in Norway. *BMC Health Services Research*, 16:460, 1–14.
- Davies, B. & Harré, R. (1990). Positioning: The discursive production of selves. *Journal for the Theory of Social Behavior* 20(1), 43–63.
- Davydova-Minguet, O. & Pöllänen, P. (2018). Hyvinvointi rajaseudulla asuvien venäläisten maahanmuuttajanaisten arjessa. Teoksessa: J. Hiitola, M. Anis & K. Turtiainen (toim.) *Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä*. Tampere: Vastapaino, 169–188.
- Doyal, L. & Gough, I. (1991). *A Theory of Human Need*. Houndmills, Basingstoke. London: Macmillan.
- Dundes, A. (2002). Kes on rahvas? Valik esseid folkloristikast. Toimetajad: Ü. Valk & E. Lepp. Tartu: Tartu ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool.
- Edelman, K. & Tervonen, M. (2020). Viron ja Suomen välinen muuttoliike: katsaus aiempiin tutkimuksiin. Teoksessa: R. Alho ja K. Kumer-Haukanömm (toim.) *Liikkuvuus, muuttoliike ja yllirajaiset suhteet Suomen ja Viron välillä*. Siirtolaisinstituutin julkaisuja 28. Turku: Siirtolaisinstituutti, 29–43.
- Eichberg, H. (2004). Identiteetin ilmaisemisen ristiriitaiset mallit. Teoksessa: K. Ilmanen (toim.) *Pelit ja kentät: kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta*. Tutkimuksia 3/2004. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 9–29.
- Eichberg, H. (1987). Liikuntaa harjoittavat ruumiit. Kohti ruumiin ja urheilun uutta sosiaalityötä. Tampere: Vastapaino.
- Elling, A. & Claringbould, I. (2005). Mechanisms of Inclusion and Exclusion in the Dutch Sports Landscape: Who Can and Wants to Belong? *Sociology of Sport Journal* 22(4), 498–515.
- Elling A., Knoppers, A. & De Knop, P. (2001). The Social Integrative Meaning of Sport: A Critical and Comparative Analysis of Policy and Practice in the Netherlands. *Sociology of Sport Journal* 18(4), 414–434.
- Elonheimo, V., Rannikko, A. & Silvonen, K. (2021). Tietämättömyyttä vastaan: Rasmin kieltäminen rasminvastaisen kansalaisaktiivisuuden ongelmana. Teoksessa: L. Assmuth, V-S. Haverinen, E-K. Prokkola, P. Pöllänen, A. Rannikko & T. Sotkasiira (toim.) *Arjen turvallisuus ja muuttoliikkeet*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura, 180–206.
- Eriksen, T. (2004). *Toista maata? Johdatus antropologiaan*. Helsinki: Gaudeamus & Suomen antropologinen seura ry.
- Eriksson, S., Saukkonen, E., Mietola, R. & Katsui, H. (2020). Vaikeimmin vammaisten nuorten liikunnan harrastaminen ja eriarvoinen osallisuus. Teoksessa: J. Kokkonen & K. Kauravaara (toim.) *Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa*. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro. 175. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura, 94–113.

- Eriksson, S. (2018). Lopuksi: Vammaisten nuorten asema sosiaalisten jakojen ja valtasuhteiden kenttänä. Teoksessa: S. Eriksson, P. Armila & A. Rannikko (toim.) *Vammaiset nuoret ja liikunta. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja* 346. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus, 98–103.
- Euroopan muuttoliikeverkosto (2020). Maahanmuuton tunnusluvut 2019. Saatavilla verkossa: http://www.emn.fi/files/2011/Maahanmuuton_tunnusluvut_2019_netti.pdf Luettu: 27.3.2021.
- Euroopan Unionin neuvosto (2010). Neuvoston päätelmät urheilun asemasta aktiivisen sosiaalisen osallisuuden lähteenä ja edistäjänä. Saatavilla: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2010.326.01.0005.01.FIN&toc=OJ%3AC%3A2010%3A326%3ATOC Luettu: 27.3.2021.
- Euroopan yhteisöjen komissio (2007). Valkoinen kirja – Urheilun valkoinen kirja. Bryssel: Euroopan yhteisöjen komissio. KOM (2007) 391.
- Eteläpelto, A., Heiskanen, T. & Collin, K. (2011). Vallan ja toimijuuden monisäikeisyys. Teoksessa: A. Eteläpelto, T. Heiskanen & K. Collin (toim.) *Valta ja toimijuus aikuiskasvatuksessa*. Helsinki: Kansanvalistusseura: Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 11–32.
- Fagerlund, E. (2012). Maahanmuuttajien kotouttaminen liikunnan avulla. Vuoden 2011 kehittämisavustusten seuranta ja arviointi. LINET-tutkimusyksikkö. *Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja* 265. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus.
- Fingerroos, O. (2003). Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa. *Elore* 10(2), 1–12.
- Fingerroos, O. & Jouhki, J. (2018). Etnologinen kenttätyö ja tutkimus: metodin monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkkitapauksia. Teoksessa: P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia. 2. painos. Ethnos toimite*, 17. Helsinki: Ethnos ry, 79–108.
- Forsander, A. (2013). Maahanmuuttajien sijoittuminen työelämään. Teoksessa: T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.) *Muuttajat*. Helsinki: Gaudeamus, 220–244.
- Forsander, A. (2002). *Luottamuksen ehdot*. Helsinki: Väestöliitto.
- Foster, R. (2020). Ricœurin polku tunnistamisen ja tuntemisen kautta tunnustukseen. Teoksessa: O. Hirvonen (toim.) *Tunnustuksen filosofia ja politiikka. Hegelistä nykypäivään*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 135–152.
- Foucault, M. (1980). *Tarkkailla ja rangaista*. Suom. E. Nivanka. Helsinki: Otava.
- Fraser, N. (2001). Recognition without Ethics. *Theory, Culture & Society* 18(2–3), 21–42.
- Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures. Selected essays*. Basic Book. New York.
- Goffman, E. (2012). *Vuorovaikutuksen sosiologia*. Suom. K. Koskinen. Tampere: Vastapaino.
- Goffman, E. (1986). *Frame analysis. An Essay on the organization of experience*. 2 ed. Boston: Northeastern university press.

- Goffman, E. (1963). *Stigma. Notes on the management of spoiled identity* Englewood Cliffs, N.J: Prentice Hall.
- Greenleaf, C., Hauff, C., Klos, L. & Serafin, G. (2019). "Fat People Exercise Too!": Perceptions and Realities of Shopping for Women's Plus-Size Exercise Apparel. *Clothing and Textiles Research Journal* 38(2), 75-89.
- Haapala, A., Borodulin, K., Silventoinen, K. & Mäki-Opas, T. (2016). Fyysisen kokonaisaktiivisuuden koulutusryhmittäiset erot ja muutokset työikäisillä suomalaisilla 11 vuoden seurannassa. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 53(2), 119-132.
- Haavisto, C., Kivikuru, U. & Lassenius, M. (2010). Toisesta työvoimaksi - maahanmuuttajat mediassa. Teoksessa: S. Wrede & C. Nordberg (toim.) *Vieraita työssä*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 229-253.
- Haikkola, L. (2012). *Monipaikkainen nuoruus: Toinen sukupolvi, transnationaalisuus ja identiteetit*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hakkarainen, O. (2018). Kestävä rauha Somaliaan - Mikä on diasporan rooli? *Siirtolaisuus-Migration* 44(1), 10-12.
- Hall, S. (2019). Mitä on tekeillä? Esseitä vallasta, uusliberalismista ja monikulttuurisuudesta. Suom. M. Lehtonen & O. Löytty Tampere: Vastapaino.
- Hammar, T. (1990). *Democracy and the Nation State: Aliens, Denizens, and Citizens in a World of International Migration*. Avebury: Aldershot.
- Harinen, P., Heikkilä, S. & Hyvönen, S. (2001). Mustaa valkoisella: Joensuun skinit ja paikallinen julkinen sana. Teoksessa: V. Puuronen (toim.) *Valkoisen vallan lähteet*. Tampere: Vastapaino, 135-172.
- Harjunen, H. (2020). Lihavien ihmisten liikunta ja sen esteet. Teoksessa: J. Kokkonen & K. Kauravaara (toim.) *Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa*. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro. 175. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura, 50-67.
- Harjunen, H. (2016). Ulossulkemisia liikunnan kentällä: lihava liikkuva naisruumis katseiden kohteena. Teoksessa: P. Berg & M. Kokkonen (toim.) *Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa*. Julkaisuja 186. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto, 156-175.
- Harjunen, H. (2004). Lihavuus, stigma ja sukupuoli. Teoksessa: E. Jokinen, M. Kaskisaari & M. Husso (toim.) *Ruumis töihin*. Tampere: Vastapaino, 243-262.
- Hart, R. (1992). *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship*. Innocenti Essays, Nr 4. Florence: International Child Development Centre. Saatavilla verkossa: https://www.researchgate.net/publication/24139916_Children's_Participation_From-Tokenism_To_Citizenship Luettu: 6.5.2021.
- Heikkinen, S. (2015). *Arki uudessa kotimaassa. Entisestä Neuvostoliitosta Suomeen iäkkäinä muuttaneiden arki, sosiaaliset suhteet ja kotoutuminen*. Tampere: Tampere University Press.

- Heikkilä, M. & Mustaniemi-Laakso, M. (2019). Turvapaikanhakijoiden haavoittuvuuden huomioiminen Suomen ulkomaalaisoikeudessa ja -käytänteissä. Teoksessa: E. Lyytinen (toim.) Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Tutkimus 2. Turku: Siirtolaisinstituutti, 65–87.
- Heino, E. (2018). Yhteiskunnan jäsenyyden ehdot: arjen kansalaisuuden rakentaminen ja peruspalvelukokemukset venäläistaustaisten perheiden kertomuksissa. Helsinki: University of Helsinki.
- Heino, E. & Lillrank, A. (2020). Institutionaalisen luottamuksen rakentuminen - maahanmuuttajataustaiset perheet perus- ja vammaispalvelujen käyttäjänä. *Sosiologia* 57(4), 346–362.
- Heinämaa, S. (2020). Havainto ja kommunikaatio. Teoksessa: O. Hirvonen (toim.) Tunnustuksen filosofia ja politiikka. Hegelistä nykypäivään. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 218–235.
- Helander, M. (2020). Paratiisi ennen ja nyt - eli kuinka norsu vastaa niin kuin suomalainen toivoo. Teoksessa: R. Alho ja K. Kumer-Haukanömm (toim.) Liikkuvuus, muuttoliike ja yllirajaiset suhteet Suomen ja Viron välillä. Siirtolaisinstituutin julkaisuja 28. Turku: Siirtolaisinstituutti, 170–187.
- Hellsten, S. K. (2017). Afrikkalainen filosofia ja rasismi. Teoksessa: J. Sinokki (toim.) Rasismi ja filosofia. Eetos-julkaisuja 18. Turku: Eetos ry, 147–165.
- Hentilä, S. (1992a). "Jaloon uskomme urheiluun...". Teoksessa: A. Heikkinen, S. Hentilä, P. Kärkkäinen, L. Laine, H. Meinander, M. Silvennoinen, E. Vasara & T. Pyykkönen (toim.) Suomi Uskoi Urheiluun. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro. 131. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura, 12–15.
- Hentilä, S. (1992b). Urheilupolitiikasta liikuntapolitiikkaan. Teoksessa: A. Heikkinen, S. Hentilä, P. Kärkkäinen, L. Laine, H. Meinander, M. Silvennoinen, E. Vasara & T. Pyykkönen (toim.) Suomi Uskoi Urheiluun. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro. 131. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura, 351–367.
- Herrala, H. (2015). Tytöt kaukalossa: Etnografinen tutkimus tyttöjen jääkiekkoharrastuksesta. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hietala, V. (2003). Painii myyttien kanssa - Urheilu modernissa ja postmodernissa mediakulttuurissa. *Lähikuva* 1/2003, 6–15.
- Hietalahti, J. (2017). Salaliitto! Teoksessa: J. Sinokki (toim.) Rasismi ja filosofia. Eetos-julkaisuja 18. Turku: Eetos ry, 129–145.
- Hiitola, J., Anis, M. & Turtiainen, K. (2018a). Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi: Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä. Tampere: Vastapaino.
- Hiitola, J., Anis, M. & Turtiainen, K. (2018b). Johdanto. Teoksessa: J. Hiitola, M. Anis & K. Turtiainen (toim.) Maahanmuutto, palvelut ja hyvinvointi. Kohtaamisissa kehittyviä käytäntöjä. Tampere: Vastapaino, 6–29.
- Hirvonen, O. (2020). Johdanto - tunnustuksen filosofia ja politiikka. Teoksessa: O. Hirvonen (toim.) Tunnustuksen filosofia ja politiikka. Hegelistä nykypäivään. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–22.
- Hofstede, G. (1993). Kulttuurit ja organisaatiot: Mielen ohjelmointi. Juva: WSOY.

- Honneth, A. (1996). *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Käännös Joel Anderson. Cambridge: The MIT Press.
- Horsti, K. (2013). Maahanmuuttajat mediamaisemassa. Teoksessa: T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.) *Muuttajat*. Helsinki: Gaudeamus, 301–317.
- Horsti, K. (2009). Kyllä Suomeen yksi nainen mahtuu! Turvapaikanhakijat uhreina ja uhkana suomalaisessa julkisuudessa. Teoksessa: S. Keskinen, A. Rastas & S. Tuori (toim.) *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 33–45.
- Horsti, K. (2005). *Vierauden rajat. Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa*. Tampere: University Press.
- Huhta, H. (2013). Monikulttuuriset suomalaiset huippu-urheilijoina. Teoksessa M. Piispa & H. Huhta (toim.) *Epätavallisia elämänkulkuja. Huippu-urheilijat ja -taiteilijat 2000-luvun Suomessa*. Julkaisuja 134. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto, 77–142.
- Huhtanen, K. & Itkonen, H. (2018). Suomalaisen sosiaalipolitiikan ja liikuntapolitiikan yhtenevät päämäärät 1920–80-luvuilla. *Liikunta & Tiede* 55(6), 111–119.
- Huilla, H., Peltola, M. & Kosunen, S. (2021). Symbolinen väkivalta huono-osaisien alueiden kaupunkikouluissa. *Sociologia* 58(3), 253–268.
- Husserl, E. (2021). *Kartesiolaisia mietiskelyjä. Johdatus fenomenologiaan*. Suom. M. Lehtinen. Helsinki: Gaudeamus.
- Husserl, E. (2017). *Ideota puhtaasta fenomenologiasta ja fenomenologisesta filosofiasta*. Suom. M. Lehtinen. Helsinki: Gaudeamus.
- Huttunen, L. (2010). Tiheä kontekstualisointi: haastattelu osana etnografista tutkimusta. Teoksessa: J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 39–63.
- Huttunen, L. (2009). Mikä ihmeen maahanmuuttaja? Teoksessa: S. Keskinen, A. Rastas ja S. Tuori (toim.) *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 117–122.
- Huttunen, L. (2004). Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa: A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvotteluja kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 34–154.
- Huttunen, R. (2020). Fraserin vaihtoehto Honnethin tunnustuksen monismille. Teoksessa: O. Hirvonen (toim.) *Tunnustuksen filosofia ja politiikka. Hegelistä nykypäivään*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 177–185.
- Huttunen, R. (2019). Jürgen Habermasin yhteiskuntateoriat. Teoksessa: I. Kauppinen, M. Pyykkönen & O.-P. Moisio (toim.) *1900-luvun saksalainen yhteiskuntateoria*. Helsinki: Gaudeamus, 148–170.
- Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (2018). Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa: P. Hämeenaho & P. Koskinen-Koivisto (toim.) *Moniulotteinen etnografia. 2. painos*. Helsinki: Ethnos ry, 7–31.

- Hänninen, V. (2002). *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hyvönen, H. (2009). *Lähellä, mutta niin kaukana*. Tutkimus naisten muuttoliikkeestä Suomen ja uudelleen itsenäistyneen Viron välillä. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 51/2009. Helsinki: VL-Markkinointi Oy ja Väestöliitto.
- Hyvönen, H. (2008). Maa muuttuu, muuttuuko äitiys? Suomalaisten ja virolaisten naisten kokemuksia äitiydestä maahanmuuton jälkeen. *Yhteiskuntapolitiikka* 73(5), 508–522.
- IOM 2020. *World migration report (2020)*. Geneva: International Organization for Migration.
- Isaksson, P. (2001). *Kumma kuvajainen: rasismi rotututkimuksessa, rotuteorioiden saamelaiset ja suomalainen fyysinen antropologia*. Inari: Puntsi.
- Isaksson, P. & Jokisalo, J. (1998). *Kallonmittaajia ja skinejä: Rasismin aatehistoriaa*. Helsinki: Like-kustannus ja Suomen Rauhanpuolustajat.
- Ilmanen, K. & Itkonen, H. (2008). Neuvostourheilusta Venäjän sekajärjestelmään. *Idäntutkimus* 15(4), 18–28.
- Itkonen, H. (2021). *Liikuntasosiologia*. Tampere: Vastapaino.
- Itkonen, H. (2020). Teoksessa: J. Kokkonen & K. Kauravaara (toim.) *Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa*. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro. 175. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura, 7–28.
- Itkonen, H. (2012). *Liikuntasosiologia urheilun, liikunnan ja ruumiillisuuden jäljillä*. Teoksessa: K. Ilmanen & H. Vehmas (toim.) *Liikunnan areenat*. Yhteiskuntatieteellisiä kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Tutkimuksia 1/2012. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos, 7–20.
- Itkonen, H. (1997). *Liikuttaako suvaitsevaisuus? Tutkimus liikuntakulttuurin suvaitsevaisuudesta*. Joensuu: Joensuun Yliopisto.
- Itkonen, H. (1996). *Kenttien kutsu*. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta. Tampere: Gaudeamus.
- Itkonen, H. & Kauravaara, K. (toim.) (2015). *Liikunta kansalaisten elämänkulussa: tulkintoja liikkumisesta ja liikunnanedistämisestä*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 296. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus.
- Itkonen, H., Lehtonen, K. & Aarresola, O. (2018). *Tutkimuskatsaus liikuntapolitiittisen selonteon tausta-aineistoksi*. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:6. Opetus- ja kulttuuriministeriö/ Valtion liikuntaneuvosto.
- Jaakkola, M. (2009). *Maahanmuuttajat suomalaisten näkökulmasta: Asenne- muutokset 1987–2007*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Jasinskaja-Lahti, I., Liebkind, K. & Perhoniemi, R. (2006). Perceived discrimination and well-being: A victim study of different immigrant groups. *Journal of Community and Applied Social Psychology* 16, 267–284.
- Jauhiainen, J. S. (2020). *Suomen siltoja pitkin ja poikin*. Transnationalismi, Suomi ja Viro. Teoksessa: R. Alho ja K. Kumer-Haukanömm (toim.) *Liikkuvuus, muuttoliike ja ylijärjestykset Suomen ja Viron välillä*. Siirtolaisinstituutin julkaisuja 28. Turku: Siirtolaisinstituutti, 237–248.

- Jokinen, A. (2012). Kategoriat, instituutiot ja sosiaalisen järjestyksen tuottaminen. Teoksessa: A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Tampere: Vastapaino, 227–266.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (2016). Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyyttiset käsitteet. Teoksessa: A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 25–50.
- Jokinen, E. (2020). Säröjen kauneus: sisäisen tarinasi voima. Jyväskylä: Tuuma.
- Jokinen, E. (2004). Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento reflektiivisyys. Teoksessa: E. Jokinen, M. Kaskisaari & M. Husso (toim.) Ruumis töihin. Tampere: Vastapaino, 285–304.
- Juhila, K. (2012a). Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa: A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Tampere: Vastapaino, 131–173.
- Juhila, K. (2012b). Poikkeavan kategorian jäsenyyden tuottaminen ja vastustaminen. Teoksessa: A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Tampere: Vastapaino, 175–223.
- Juhila, K., Jokinen, A. & Suoninen, E. (2012). Katteoria-analyysin teesit. Teoksessa: A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.) Kategoriat, kulttuuri & moraalit. Tampere: Vastapaino, 45–87.
- Julkunen, R. (2010). Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, R. (2004). Sosiaalipolitiikan ruumis. Teoksessa: E. Jokinen, M. Kaskisaari & M. Husso (toim.) Ruumis töihin. Tampere: Vastapaino, 17–40.
- Junkala, P. & Lallukka, K. (2012). Yhteiset kentät? Puheita ja tekoja vähemmistöihin kuuluvien nuorten yhdenvertaisen liikunnan ja urheilun edistämiseksi. Sisäasiainministeriön julkaisu 1/2012. Helsinki: Sisäasiainministeriö.
- Junnilainen, L. (2019). Lähiökyllä. Tampere: Vastapaino.
- Järvinen, M-L. (2011). Konstruktivistinen oppimiskäsitys opettajan pedagogisena työvälineenä alkuopetuksessa. Näkökulmia muutokseen. Tampere: Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö.
- Kaikkonen, R., Mäki, P., Hakulinen-Viitanen, T., Markkula, J., Wikström, K., Ovaskainen, M.-L., Virtanen, S. & Laatikainen, T. (2012). Lasten ja lapsiperheiden terveys- ja hyvinvointierot. Raportti: 16/2012. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kananen, M. (2020). ”He ovat pelaajina erilaisia” – maahanmuuttotilastaiset pelaajat suomifutiksen kentillä. Teoksessa: J. Kokkonen & K. Kauravaara (toim.) Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro. 175. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura, 68–92.
- Kantola, J., Koskinen Sandberg, P. & Ylöstalo, H. (2020). Tasa-arvopolitiikka muutoksessa. Teoksessa: J. Kantola, P. Koskinen Sandberg & H. Ylöstalo (toim.) Tasa-arvo-politiikan suunnanmuutoksia. Talouskriisistä tasa-arvo kriiseihin. Helsinki: Gaudeamus, 7–30.

- Kantola, J., Nousiainen, K. & Saari, M. (2012). Tasa-arvosta ja sen lukemisesta toisin. Teoksessa: J. Kantola, K. Nousiainen, & M. Saari, (toim.). Tasa-arvo toisin nähtynä. Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Helsinki: Gaudeamus, 7–27.
- Kari, J. T., Viinikainen, J., Böckerman, P., Tammelin, T. H., Pitkänen, N., Lehtimäki, T., Pahkala, K., Hirvensalo, M., Raitakari, O. T. & Pehkonen, J. (2020). Education leads to a more physically active lifestyle: Evidence based on Mendelian randomization. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports* 30(7), 1194–1204.
- Karttunen, R. (2022). Merkityssuhteiden muodostuminen ja toisen kohtaaminen: Fenomenologinen tutkimus alakouluikäisen oppilaan mielenannoista. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Katainen, A. & Maunu, A. (2017). Muutakin kuin tietoa. Terveyskäyttäytymisen sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet. Teoksessa: S. Karvonen, L. Kestilä, T. Mäki-Opas & K. Borodulin (toim.). Terveys sosiologian linjoja. Helsinki: Gaudeamus, 143–157.
- Kauranen, K. (2011). Motoriikan säätely ja motorinen oppiminen. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu 167. Helsinki: Liikuntatieteellinen Seura.
- Kauranen, R. & Lahikainen, L. (2016). Luokan äänen ja hiljaisuuden muodostuminen rakenteellisesti ja kokemuksellisesti. Teoksessa: A.-H. Anttila, R. Kauranen, K. Launis & J. Ojajärvi (toim.) Luokan ääni ja hiljaisuus. Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa. Tampere: Vastapaino, 46–87.
- Kauravaara, K. (2018). Liikunta ja urheilu aikuisten hyvinvoinnin tukena. Asiantuntijatyö liikkujan polun aikuisuusvaiheesta. Suomen Olympiakomitea.
- Kauravaara, K. (2013). Mitä sitten, jos ei liikuta? Etnografinen tutkimus nuorista miehistä. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 276. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus.
- Kauravaara, K. & Rönkkö, E. (2020). Näkymättömyys, marginalisaatio ja eron teot suomalaisessa liikuntakulttuurissa. Teoksessa: J. Kokkonen & K. Kauravaara (toim.) Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro. 175. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura, 229–249.
- Kemppainen, L., Kemppainen, T., Rask, S., Saukkonen, P. & Kuusio, H. (2020). Transnational Activities and Identifications—A population-based study on three immigrant groups in Finland. *Migration and Development*, 1–21.
- Keskinen, S. 2021. Kolonialismin ja rasismien historiaa Suomesta käsin. Teoksessa: S. Keskinen, M. Seikkula & F. Mkwesha (toim.) 2021. Rasismi, valta ja vastarinta. Helsinki: Gaudeamus, 69–84.
- Keskinen, S. (2012). Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalien kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. Teoksessa: S. Keskinen, J. Vuori & A. Hirsiaho (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere: Tampere University Press, 291–320.
- Keskinen, S. (2009). Pelkkiä ongelmia? Maahanmuutto poliittisen keskustelun kohteena. Teoksessa: S. Keskinen, A. Rastas & S. Tuori (toim.) En ole ra-

- sisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä. Tampere: Vastapaino, 33–45.
- Keskinen, S., Mkwesha, F. & Seikkula, M. (2021). Teoreettisen keskustelun avaimet – rasismi, valkoisuus ja koloniaalisuuden purkaminen. Teoksessa: S. Keskinen, M. Seikkula & F. Mkwesha (toim.) Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa. Helsinki: Gaudemus, 45–68.
- Kivivuori, J., Kemppe, S. & Smolej, M. (2002). Etusivujen väkivalta. Väkivalta iltapäivälehtien etusivuilla. todellisuudessa ja ihmisten peloissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisu 196. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Klemola, T. (2005). Taidon filosofia - filosofin taito. Tampere: Tampereen Yliopistopaino.
- Knoppers, A. E. & Anthonissen, A. (2001). Meanings Given to Performance in Dutch Sport Organizations: Gender and Racial/Ethnic Subtexts. *Sociology of Sport Journal* 18(3), 302–316.
- Kokkonen, J. (2008). Kansakunta kilpasilla: urheilu nationalismin kanavana ja lähteenä Suomessa 1900–1952. Helsinki: Bibliotheca historica 119. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kokkonen, J. & Kauravaara, K. (toim.) (2020). Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro. 175. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura.
- Koponen, P., Skogberg, N., Suominen, L., Borodulin, K., Laatikainen, T. & Koskinen, S. (2015). Luku 11. Elintavat. Teoksessa: T. Nieminen, H. Sutela & U. Hannula (toim.) Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014. Helsinki: Tilastokeskus, 141–150.
- Korkiasaari, J. (2008). Viro. Teoksessa: K. Björklund & O. Koivukangas (toim.) Suomalaiset Euroopassa. Suomalaisen siirtolaisuuden historia. Osa 6. Turku: Siirtolaisinstituutti, 93–116.
- Koshoedo, S. A., Paul-Ebhohimhen, V.A., Jepson, R. G. & Watson, M. C. (2015). Understanding the complex interplay of barriers to physical activity amongst black and minority ethnic groups in the United Kingdom: a qualitative synthesis using meta-ethnography. *BMC Public Health* 15:643, 1–16.
- Koski, P. (2004). Liikuntasuhde – liikunnan kohtaaminen kulttuurisesti rakentuvana sosiaalisena maailmana. Teoksessa: K. Ilmanen (toim.) Pelit ja kentät – kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos, tutkimuksia 3/2004. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 189–208.
- Koski, P. & Mäenpää, P. (2018). Suomalaiset liikunta- ja urheiluseurat - tilanne, muutokset ja tulevaisuus. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2018:25. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Koski, P. & Tähtinen, J. (2005). Liikunnan merkitykset nuoruudessa. *Nuorisotutkimus* 23(1), 3–21.

- Koskinen, I. (2018). Alkuperäiskansojen tieto tutkimuksessa: Tieteenfilosofinen näkökulma. Teoksessa: P. Hämeenaho & P. Koskinen-Koivisto (toim.) Mo- niulotteinen etnografia. 2. painos. Helsinki: Ethnos ry, 128–152.
- Kotilainen, N. & Pellander, S. (2021). Väärännäköiset pakolaiset vaarallisina vie- raina. Pakolaisten mediakuvat ja koettu turvallisuus. Teoksessa: L. Ass- muth, V-S. Haverinen, E-K. Prokkola, P. Pöllänen, A. Rannikko & T. Sotka- siira (toim.) Arjen turvallisuus ja muuttoliikkeet. Helsinki: Suomen Kirjal- lisuuden Seura, 155–179.
- Kotkavirta, J. (2004) Urheilu, moraalit ja etiikka. Teoksessa: K. Ilmanen (toim.) Pelit ja kentät – kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Liikunnan sosiaali- tie- teiden laitos, tutkimuksia 3/2004. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 31–55.
- Krivosos, D. (2021). Valkoisuus, luokka ja rodullinen eriarvoisuus työmarkki- noilla. Teoksessa: S. Keskinen, M. Seikkula & F. Mkwesha (toim.) Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suo- messa. Helsinki: Gaudeamus, 164–184.
- Kurhila, S. (2001). Asiantuntijuuden kerrostumia. Syntyperäiset ja ei-syntype- räiset suomenpuhujat virkailijoina ja asiakkaina. Teoksessa: J. Ruusuvuori, M. Haakkana & L. Raevaara (toim.) Institutionaalinen vuorovaikutus. Kes- kusteluanalyttisiä tutkimuksia. Tietolipas 173. Helsinki: Suomalaisen Kir- jallisuuden Seura, 178–195.
- Kusch, M. (1993). Tiedon kentät ja kerrostumat – Michel Foucault'n tieteen- tutki- muksen lähtökohdat. Suom. H. Hakosalo. Oulu: Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen.
- Kuusio, H., Seppänen, A., Jokela, S. Somersalo, L. & Lilja E. (toim.) (2020). Ulko- maalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi Suomessa. FinMonik-tutkimus 2018–2019. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Käyhkö, M. (2006). Siivoojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistyöistä pudistuspalvelualan koulutuksessa. Joensuu: Joensuun University Press.
- Könönen, J. (2014). Tilapäinen elämä, joustava työ: Rajat maahanmuuton ja työ- voiman prekarisaation mekanismina. Yhteiskuntatieteiden laitos, n. 93. Jo- ensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Könönen, J. (2012). Tutkimuksen politiikka: metodologisesta nationalismista muuttoliikkeiden autonomiaan. Liikkeessä yli rajojen. Siirtolaisinstituutti. Saatavilla verkossa: <https://liikkeessaylirajojen.fi/tutkimuksen-politiikka-metodologisesta-nationalismista-muuttoliikkeiden-autonomiaan/> Luettu: 2.5.2021.
- Kyllönen, M. (2017). Samalla viivalla? Selvitys liikunnan ja urheilun tasa-ar- vosta ja yhdenvertaisuudesta Suomessa. Helsinki: Suomen urheilun eetti- nen keskus SUEK ry.
- Laakso, L., Nupponen, H., Koivusilta, L., Rimpelä A. & Telama, R. (2006). Liik- kuvaksi nuoreksi kasvaminen on monen tekijän summa. Liikunta & Tiede 43(2), 5–13.
- Lagerspetz, E. & Roman-Lagerspetz, S. (2017). Rotuoppien juuret. Teoksessa: J. Sinokki (toim.) Rasismi ja filosofia. Eetos-julkaisu 18. Turku: Eetos ry, 89–111.

- Lahelma, E. & Rahkonen, O. (2017). Sosiaalinen rakenne ja terveys. Teoksessa: S. Karvonen, L. Kestilä & T. Mäki-Opas (toim.) *Terveyssosiologian linjoja*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki: University Press, 19–39.
- Laihonen, P. & Halonen, M. (2019). Vähemmistöt ja enemmistöt kieli-ideologiasina käsitteinä. Teoksessa: T. Saarinen, P. Nuolijärvi, S. Pöyhönen & T. Kangasvieri (toim.) *Kieli, koulutus, politiikka. Monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja*. Tampere: Vastapaino, 61–90.
- Laine, T. (2018). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa: R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 29–50.
- Laukkanen, A. (2012). Liikuttavat erot. Etnografisia kohtaamisia itämaisessa tanssissa. Turku: Turun yliopisto.
- Laurén, L. & Wrede, S. (2010). Työkäytännöt ja institutionaalinen rasismi – lähihoitajien työ. Teoksessa: S. Wrede & C. Nordberg (toim.) *Vieraita työssä*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 172–192.
- Lawton, J., Ahmad, N., Hanna, L., Douglas, M. & Hallowell, N. (2006). I can't do any serious exercise: barriers to physical activity amongst people of Pakistani and Indian origin with Type 2 diabetes. *Health Education Research* 21(1), 43–54.
- Leemann, L., Kuusio, H. & Hämäläinen, R.-M. (2015). Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Lehmuskallio, M. (2011). Ei VilleGalle vaan vertaiset, valmentajat ja vanhemmat – lasten ja nuorten näkemyksiä liikuntakiinnostukseensa vaikuttajista. *Liikunta & Tiede* 48(6), 24–31.
- Lehtonen, H. (2019). Monikielisyys koulussa – yksikielisestä instituutiosta limitäiskieliseen opetukseen. *Kielikello* 4/2019.
- Lehtonen, H. (2015). *Tyylitellen: Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisessä Helsingissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lehtonen, M. & Löytty, O. (2003). Miksi erilaisuus? Teoksessa: M. Lehtonen & O. Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 7–17.
- Lehtosaari, R. (2010). Liikunta kansainvälisenä kielenä. Maahanmuuttajien liikuntasuhde ja näkemyksiä liikunnan vaikutuksesta kotoutumiseen. Turku: Turun yliopisto.
- Leinonen, J. & Pellander, S. (2021). Ylirajaiset parisuhteet 1980- ja 1990-luvun mediassa – valkoisen suomalaisuuden rodullistetut rajat. Teoksessa: S. Keskinen, M. Seikkula & F. Mkwesha (toim.) *Rasismi, valta ja vastarinta*. Helsinki: Gaudeamus, 89–103.
- Leskinen, L. & Koskinen-Ollonqvist, P. (2000). Terveyden lukutaito ja sen kehittäminen: Passiivisesta tiedon vastaanottajasta aktiiviseksi toimijaksi. *Promo* 15(4–5), 22–25.
- Liebkind, K. (2014). Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki: Gaudeamus.

- Linderborg, H. (2012). Hennattuja partoja: Ikääntyvät somalimiehet ryhmätöinnassa. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.
- Long, J., & Hylton, K. (2014). Reviewing research evidence and the case of participation in sport and physical recreation by black and minority ethnic communities. *Leisure Studies* 33(4), 379–399.
- Lyytinen, E. (2019). Johdanto. Teoksessa: E. Lyytinen (toim.) Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Tutkimus 2. Turku: Siirtolaisinstituutti, 15–35.
- Maahanmuuttovirasto (2021). EU-rekisteröinti (vapaa liikkuvuus). Saatavilla verkossa: <https://migri.fi/eu-kansalainen> Luettu: 23.4.2021.
- Maijala, H-M. (2014). Maahanmuuttajien kotouttaminen liikunnan avulla. Kehittämishankkeiden seuranta ja arviointi vuosilta 2011–2013. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 290. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus.
- Makkonen, T. & Koskenniemi, E. (2013). Muuttoliikkeen ja maahanmuuttajien aseman oikeudellinen sääntely. Teoksessa: T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.) Muuttajat. Helsinki: Gaudeamus, 55–80.
- Malik, K. (2016). Monikulttuurisuus. Suom. T. Kilpeläinen. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry/ Niin & näin.
- Malin, M. & Anis, M. (2013). Maahanmuuttajat hyvinvointivaltiossa. Teoksessa: T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.) Muuttajat. Helsinki: Gaudeamus, 141–159.
- Malkki, L. (2012). Kulttuuri, paikka ja muuttoliike. Tampere: Vastapaino.
- Malkki, L. (2002). News from nowhere: Mass displacement and globalized “problems of organization”. *Ethnography* 3(3), 351–360.
- Manning, P. (2020). Migration in World History. Teoksessa: E. Heikkilä (toim.) Mihin suuntaan Suomi kehittyy? Liikkuvuuden ja muuttoliikkeen dynamiikka. In Which Direction is Finland Evolving? The Dynamics of Mobility and Migration. X Muuttoliikesymposium 2019. X Migration Symposium 2019. Siirtolaisinstituutin julkaisuja 39. Turku: Siirtolaisinstituutti, 18–39.
- Martikainen, T. (2020). Väestönkasvu. Teoksessa: T. Martikainen & P. Pitkänen (toim.) Muuttoliikkeiden vuosisata. Julkaisuja 37. Turku: Siirtolaisinstituutti, 20–26.
- Martikainen, T. (2009). Eettisiä kysymyksiä maahanmuuttotutkimuksessa. *Elore* 16(2).
- Martikainen, T., Saari, M. & Korkiasaari, J. (2013). Kansainväliset muuttoliikkeet ja Suomi. Teoksessa: T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.) Muuttajat. Helsinki: Gaudeamus, 23–54.
- Martikainen, T. & Pitkänen, P. (2020). Kohti muuttoliikkeiden vuosisataa. Teoksessa: T. Martikainen & P. Pitkänen (toim.) Muuttoliikkeiden vuosisata. Julkaisuja 37. Turku: Siirtolaisinstituutti, 5–8.
- Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review* 50(4), 370–396.
- Mignolo, W. (2009). Epistemic Disobedience, Independent Thought and Decolonial Freedom. *Theory, Culture & Society* 26(7–8), 159–181.

- Mikkonen, M., Kauppinen, J, Huovinen, M. & Aalto, E. (toim.) (2007). Etsivä työ Euroopan syrjäytyneiden väestönsien parissa. Suuntaviivoja yhdenmukaisesti etsivän työn palveluihin. Helsinki: A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 58.
- Mkwesha, F. & Huber, S. (2021). Representaatioiden uudelleenarviointia – rasisminvastaisuus ja taideaktivismi dekoloniaalista näkökulmasta. Teoksessa: S. Keskinen, M. Seikkula & F. Mkwesha (toim.) Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 225–243.
- Moilanen R. (2004). Miten uudissanat kotoutua ja kotouttaa ovat kotiutuneet kieleemme? Kielikello 2(40).
- Moua, M., Mäki-Penttilä, S., Onwen, A. & Sandberg, P. (2021). Afrosuomalaisenyhteisön voimaantumista ja hyvinvointia – Good Hair Day. Teoksessa: S. Keskinen, M. Seikkula & F. Mkwesha (toim.) Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 111–115.
- Myllykoski, L. (2015). Kilpa-aerobicin yleisimmät urheiluvammat ja niiden ennaltaehkäisy. Tampere: Tampereen Ammattikorkeakoulu.
- Myrén, K. (2003). Kohtaamisia liikunnan kentällä -liikunnan suvaitsevaisuushankkeiden arviointi 1996–2002. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 143. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus.
- Myrén, K. (1999). Pois paitsiosta – maahanmuuttajien liikuntaharrastukset ja vapaa-ajanvietto Suomessa. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 122. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus.
- Mähönen, T. A. & Jasinskaja-Lahti, I. (2013). Etniset ryhmäsuhteet ja maahanmuuttajien akkulturaatio. Teoksessa: T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.) Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta. Helsinki: Gaudeamus, 247–261.
- Mäki-Opas, T., Borodulin, K., Härkönen, J., Ruokolainen, O & Lallukka, T. (2017). Terveyttä edistävä elämäntyyli. Teoksessa: S. Karvonen, L. Kestilä & T. Mäki-Opas (toim.) Terveys sosiologian linjoja. Helsinki: Gaudeamus, 40–56.
- Mäkinen, J. (2019a). Kyselyn kertomaa aikuisväestön liikunnasta: Naiset voimistelevat, miehet palloilevat. Liikunta & Tiede 56(4), 8–12.
- Mäkinen, J. (toim.) (2019b). Aikuisväestön liikunnan harrastaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen 2018. KIHU julkaisusarja nro 67. Jyväskylä: Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus.
- Mäkinen, T. (2010). Trends and explanations for socioeconomic differences in physical activity. Research 41. Helsinki: National Institute for Health and Welfare (THL).
- Naukkarinen, A. (2001). Oppilaan yksilöllisyyden kohtaaminen, kouluintegraatio ja inklusiivinen koulu. Teoksessa: J. Kari, P. Moilanen & P. Räihä (toim.) Opettajan taipaleelle. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston opettajakoulutuslaitos, 121–146.

- Niemi, P. (2020). Tunnustussuhdeteoria sosiaalityössä. Teoksessa: O. Hirvonen (toim.) Tunnustuksen filosofia ja politiikka. Hegelistä nykypäivään. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 271–287.
- Nordberg, C. (2010). Tutut vieraat – Suomen romanit, työelämän marginaalissa? Teoksessa: S. Wrede & C. Nordberg (toim.) Vieraita työssä. Helsinki: Gaudemus Helsinki University Press, 254–275.
- Nutbeam, D. (2000). Advancing health literacy: a global challenge for the 21st century. *Health Promotion International* 15(3), 183–184.
- Näre, L. (2018). Rajat, siirtolaisuus ja epävirallinen muuttoliike. *Sosiologia*. 55(4), 327–333.
- Näre, L. (2016). Työperäisen maahanmuuton illuusio ja työn uudet hierarkiat. Teoksessa: E. Heikkilä & T. Martikainen (toim.) Maassamuutto ja siirtolaisuus kehityksen moottoreina? IX Muuttoliikesymposium. Turku: Siirtolaisinstituutti. Julkaisuja 4, 42–55.
- Näre, I. & Holley, P. (2015). Rethinking Methodological Nationalism in Migration Research: Towards Participant Learning in Ethnography. Teoksessa: K. Bhopal & R. Deuchar (toim.) *Researching Marginalized Groups*. London: Routledge, 239–251.
- Nykänen, S., Wennman, H., Korpelainen, R., Majaniemi, P. & Kuusio, H. (2020). Suomen romanien vapaa-ajan liikunta. Sosioekonomisten ja koettujen vapaa-ajan liikuntaa rajoittavien tekijöiden yhteys Suomen romanien vapaa-ajan liikunnan harrastamattomuuteen. Teoksessa: J. Kokkonen & K. Kau-ravaara (toim.) *Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa*. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro. 175. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura, 194–209.
- Nylund, M. (2020). Erään uhkakuvan anatomia: Virolainen vierastyövoima, uutisvälitys ja SAK. Teoksessa: R. Alho ja K. Kumer-Haukanömm (toim.) *Liikkuvuus, muuttoliike ja yllirajaiset suhteet Suomen ja Viron välillä*. Siirtolaisinstituutin julkaisu 28. Turku Siirtolaisinstituutti, 110–122.
- Ojala, A-L. (2021). Kaukaloissa kasvaneet. Julkaisuja 230. Turku: Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto.
- Ojala, A-L. (2015). Vaihtoehtoisuutta ja valtavirtaisuutta. Tutkimus suomalaisten lumilautailijoiden uria raamittavista asenteista, olosuhteista ja resursseista. *Studies in sport, physical education and health* 219. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Ojanen, K. (2018). Erojen yhdentekevyydestä jokapäiväiseen rasismiin: monikulttuurisia kohtaamisia Helsingin lähiöissä. *Alue ja ympäristö* 47(1), 17–30.
- Ojanen, K. (2011). Tyttöjen toinen koti: etnografinen tutkimus tyttökulttuurista ratsastustalleilla. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Olin, K., Heinonen, O. & Lahtinen, J. (1990). Social integration of foreign professional players into sport and society: A migration perspective. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Opetusministeriö (2010). Kehittämishjelma maahanmuuttajien kotouttamiseksi liikunnan avulla. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:16.

- Opetusministeriö (2009a). Valtioneuvoston periaatepäätös liikunnan edistämisen linjoista. Opetusministeriön julkaisuja 2009:17.
- Opetusministeriö (2009b). Opetusministeriön maahanmuuttopoliittiset linjaukset. Opetusministeriön julkaisuja 2009:48.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2021). Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen -työryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:2.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö (2017). Liikunta ja tasa-arvo 2017. Katsaus sukupuolten tasa-arvon nykytilaan liikunta-alalla. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:6.
- Pajula, E. (2014). Tositarinoita osallisuudesta. Teoksessa: A. Jämsén & A. Pyykönen (toim.) Osallisuuden jäljillä. Saarijärvi: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry, 11–21.
- Pappi, M. (2019). Turvapaikanhakijat ja suomalaisuus: kotouttamiskeskustelussa rakentuva kansallisuuden kuva. Teoksessa: E. Lyytinen (toim.) Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa. Tutkimus 2. Turku: Siirtolaisinstituutti, 253–275.
- Pasanen, S. & Laine, K. (2017). Monikulttuuriset liikuntahankkeet. Vuosien 2015–2016 hankeseurannan tuloksia. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 340. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus.
- Pauha, T. & Jasinskaja-Lahti, I. (2017). Vähemmistöjen väliset suhteet: Tutkimustuloksia ja toimintaehdotuksia. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Peltola, M. (2016). Ohjaajan väkivaltainen käyttäytyminen liikuntaharrastuksessa: sukupuolen ja maahanmuuttotaustan merkitys lapsiuhritutkimuksen valossa. Teoksessa: P. Berg & M. Kokkonen (toim.) Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Julkaisuja 186. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 23–45.
- Peotta, H-M., Inkinen, V. & Laine, K. (2022). Monipuolistuva liikunta - erilaiset liikkujat. Arviointitutkimus kehittämisavustuksesta Maahanmuuttajien kotoutuminen liikunnan avulla 2011–2019. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 409. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Persson, G., Mahmud, A. J., Hansson, E. E. & Strandberg, EL. (2014). Somali women's view of physical activity –a focus group study. BMC Womens Health, 14:129, 1–11.
- Pirnes, E. & Tiihonen, A. (2010). Hyvinvointia liikunnasta ja kulttuurista. Käsitteiden, kokemusten ja vastuiden uusia tulkintoja. Kasvatus & Aika 4(2), 203–235.
- Pitkänen, O. (2017). Rasismi ja huono usko. Teoksessa: J. Sinokki (toim.) Rasismi ja filosofia. Eetos-julkaisuja 18. Turku: Eetos ry, 59–71.
- Pirttilahti, M. (2000). Romanikulttuurin erityispiirteet asumisessa. Ympäristö-opas 77. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Portes, A., Guarnizo, L., & Landolt, P. (1999). The study of transnationalism: Pitfalls and promise of an emergent research field. Ethnic and Racial Studies 22(2), 217–237.

- Purhonen, S., Gronow, J., Heikkilä, R., Kahma, N., Rahkonen, K. & Toikka, A. (2014). *Suomalainen maku: Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Puuronen, A. (2015). Mitä on terveys – tietoa, taitoa vai tajua? Teoksessa: A. Puuronen (toim.) *Terveystaju. Nuoret, politiikka ja käytäntö*. Verkkojulkaisu 91. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, 5–17.
- Puuronen, V. (2011). *Rasistinen Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pöyhönen, S., Kokkonen, L. & Tarnanen, M. (2019a). Turvapaikanhakijoiden kertomuksia sosiaalisista verkostoista ja kuulumisen tunteista. Teoksessa: E. Lyytinen (toim.) *Turvapaikanhaku ja pakolaisuus Suomessa*. Tutkimus 2. Turku: Siirtolaisinstituutti, 183–204.
- Pöyhönen, S., Suni, M. & Tarnanen, M. (2019b). Kieli kotouttamispolitiikan ytimessä – aikuiset maahanmuuttajat matkalla työelämään. Teoksessa: T. Saarinen, P. Nuolijärvi, S. Pöyhönen & T. Kangasvieri (toim.) *Kieli, koulu, politiikka*. Monipaikkaisia käytänteitä ja tulkintoja. Tampere: Vastapaino, 257–285.
- Pöysä, J. (2010). Asemointinäkökulma haastattelujen kerronnallisuuden tarkastelussa. Teoksessa: J. Ruusuvaori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 153–179.
- Pyyhtinen, O. (2019). Georg Simmel – sosiaalinen ja yhteiskunta suhteina. Teoksessa: I. Kauppinen, M. Pyykkönen & O-P. Moisio (toim.) *1900-luvun saksalainen yhteiskuntateoria*. Helsinki: Gaudeamus, 93–113.
- Pyykkönen, T. (2016). Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyö valtion liikuntapolitiikassa – taustaselvitys valtion liikuntaneuvostolle ja sen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvojaostolle. *Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2016:1*.
- Pyykkönen, M. (2007). Järjestäytyvät diasporat – Etnisyys, kansalaisuus, integraatio ja hallinta maahanmuuttajien yhdistystoiminnassa. *Jyväskylän yliopisto. Studies in Education, Psychology and Social Research 306*. Jyväskylän yliopisto.
- Raittila, P. (2009). Journalismin maahanmuuttokeskustelu: hymistelyä, kriittisyyttä vai rasismien tukemista? Teoksessa: S. Keskinen, A. Rastas & S. Tuori (toim.) *En ole rasisti, mutta... Maahanmuutosta, monikulttuurisuudesta ja kritiikistä*. Tampere: Vastapaino, 67–75.
- Raittila, P. (2004). *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten toisina: tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä*. Tampere: University Press.
- Rannikko, A. (2018). *Kamppailua kunnioituksesta: Vaihtoehtoliikunnan alakulttuurien moraaliset järjestykset*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.
- Rantala, K. (2017). *Huippu-urheilun siirtolaiset*. Terra 129(1), 39–44.
- Rantala, M. (2014). Sata vuotta toistoa. Liikunnan asemointi ja argumentointi suomalaisessa liikuntapolitiikassa vuosina 1909–2013. *Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 287*. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus.
- Rantalaiho, L. (2004). *Tieteiskirjallisuuden työruumis*. Teoksessa: E. Jokinen, M. Kaskisaari & M. Husso (toim.) *Ruumis töihin*. Tampere: Vastapaino, 153–175.

- Rask, S., Koskinen, S. & Sainio, P. (2019). Luku 7.1. Fyysinen toimintakyky. Teoksessa: H. Kuusisto, A. Seppänen, S. Jokela, L. Somersalo & E. Lilja (toim.) *Ulkomaalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi Suomessa. FinMonik-tutkimus 2018–2019. Raportti 1/2020*. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 97–100.
- Rask S., Sainio P., Koponen P., Koskinen S. (2015). Fyysinen toimintakyky. Toimintakyky ja työkyky. Teoksessa: T. Nieminen, H. Sutela, U. Hannula (toim.). *Ulkomaista syntyperää olevien työ ja hyvinvointi Suomessa 2014*. Helsinki: Tilastokeskus, 141–150.
- Rastas, A. (2010). Haastatteluaineistojen monet tehtävät etnografisessa tutkimuksessa. Teoksessa: J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 64–89.
- Rastas, A. (2007). Rasismi lasten ja nuorten arjessa: Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Tampere: University Press.
- Rastas, A. (2005). Rasismi - oppeja, asenteita, toimintaa ja seurauksia. Teoksessa: A. Rastas, L. Huttunen & O. Löytty (toim.) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 69–116.
- Rastas, A. (2004a). Am I Still 'White'? Dealing with the Colour Trouble. *Balayi: Culture, Law and Colonialism* 6, 94–106.
- Rastas, A. (2004b). Miksi rasismien kokemuksista on niin vaikea puhua? Teoksessa: A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta - neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 33–55.
- Rastas, A. (2002) Katseilla merkityt, silminnähdet erilliset. Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. *Nuorisotutkimus* 2002(2), 3–17.
- Rastas, A., Huttunen, L. & Löytty, O. (2005). *Suomalainen vieraskirja – kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino.
- Rauhala, L. (2005). *Ihmiskäsitys ihmistyössä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Riitaoja, A-L. (2013). *Toiseuksien rakentuminen koulussa: Tutkimus opetus-suunnitelmista ja kahden helsinkiläisen alakoulun arjesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Rinne, J., Kajander, A., Haanpää, R. (2020). Johdanto: affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa. Teoksessa: J. Rinne, Kajander, A. & R. Haanpää (toim.) *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry, 5–30.
- Ronkainen, V-A. (2014). *Romanioppilas liikuntatunnilla: seitsemän romanin nuoren kokemuksia ja näkemyksiä koululiikunnasta*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Rovio, E., Hakonen, H., Laine, K., Helakorpi, S., Uutela, A., Havas, E. & Tamminen, T. (2011). Perherakenteen yhteys suomalaisten aikuisten liikuntaaktiivisuuteen. *Liikunta & Tiede* 48(1), 36–41.
- Ruohotie, P. (2002). *Oppiminen ja ammatillinen kasvu*. 2. painos. Helsinki: WSOY.

- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa: J. Ruusuvuori, P. Nikander & M. Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9–36.
- Ryynänen, S. (2020). Puhummeko nyt rasismista?. *Media ja viestintä*, 43(4), 326–344.
- Rönkkö, E. (2020). Yhteiskunnallista peliä liikuntakentällä– liikuntapoliittiset asiakirjat ja Liikunta & Tiede -lehti ulkomaalaistaustaisuutta määrittelemässä vuosina 1990–2018. Teoksessa: J. Kokkonen & K. Kauravaara (toim.) Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro. 175. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura, 114–140.
- Rönkkö, E. (2008). Hymy on paras ase. *Eläkeläinen* 4/2008.
- Saari, A. (2011). Inklusion nosteet ja esteet liikuntakulttuurissa. Tavoitteena kaikille avoinliikunnallinen iltapäivätoiminta. *Studies in sport, physical education and health* 174. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Saloheimo, L. (toim.) (2016). Maahanmuuttajat ja maahanmuuttajakoulutus vapaan sivistystyön oppilaitoksissa. *Raportit ja selvitykset 2016:4*. Opetushallitus.
- Sarje, A. (2012). Uushumanismi suomalaisessa voimistelukulttuurissa. Teoksessa: K. Ilmanen & H. Vehmas (toim.) Liikunnan areenat. Yhteiskuntatieteellisiä kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. *Tutkimuksia* 1/2012. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos, 261–271.
- Saukkonen, P. (2020). Suomi omaksi kodiksi. Kotouttamispolitiikka ja sen kehittämismahdollisuudet. Helsinki: Gaudeamus.
- Saukkonen, P. (2013a). Erilaisuuksien Suomi. Helsinki: Gaudeamus.
- Saukkonen, P. (2013b). Maahanmuutto- ja kotouttamispolitiikka. Teoksessa: T. Martikainen, P. Saukkonen & M. Säävälä (toim.) *Muuttajat*. Helsinki: Gaudeamus, 81–97.
- Seikkula, M. & Hortelano, P. (2021). Arjen rasismi ja rasisminvastaisuus arjessa. Teoksessa: S. Keskinen, M. Seikkula & F. Mkwesha (toim.) 2021. *Rasismi, valta ja vastarinta*. Helsinki: Gaudeamus, 147–161.
- Seikkula, M. & Keskinen S. (2021). Johdanto: Muuntautuva rasismi ja moninainen antirasismi. Teoksessa: S. Keskinen, M. Seikkula & F. Mkwesha (toim.) 2021. *Rasismi, valta ja vastarinta*. Helsinki: Gaudeamus, 9–21.
- Seligman, A. (2000). Luottamuksen ongelma. Teoksessa: K. Ilmonen (toim.) *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. *SoPhi* 42, 39–54.
- Seppänen, A., Lilja, E., Mäki-Opas, J. & Wenmann, H. (2020). Ulkomailta syntyneiden naisten vapa-ajan liikunta. Teoksessa: J. Kokkonen & K. Kauravaara (toim.) Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa. Liikuntatieteellisen seuran julkaisu nro. 175. Helsinki: Liikuntatieteellinen seura, 210–228.
- Sheikh, L. (2021). Keskiluokan valkoiset tilat. Teoksessa: S. Keskinen, M. Seikkula & F. Mkwesha (toim.) 2021. *Rasismi, valta ja vastarinta*. Helsinki: Gaudeamus, 189–202.
- Silfver, O. (2010). Vääränlaiset huippuosajat? Entisen Neuvostoliiton alueelta tulleiden asiantuntijoiden kiinnittyminen suomalaiseen työelämään. Teok-

- sessä: S. Wrede & C. Nordberg (toim.) Vieraita työssä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 122–146.
- Siljamäki, M., Anttila, E., & Ponkilainen, M. (2017). Kulttuurienvälinen osaaminen liikuntakasvatuksessa: opiskelijoiden kokemuksia turvapaikanhakijoille pidetyistä liikunnallisista kielityöpajoista. *Liikunta ja tiede* 54(6), 88–94.
- Simmel, G. (2005). Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895–1917. Suom. T. Huhtanen. Helsinki: Gaudeamus.
- Simula, M. (2012). Luonnossa liikkumisen kulttuuriset representaatiot. Diskursianalyysi suomalaisten luonnossa liikkumista käsittelevistä haastattelusta. *Studies in sport, physical education and health* 182. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Sinokki, J. (toim.) (2017a). Rasismi ja filosofia. *Eetos-julkaisuja* 18. Turku: Eetos ry.
- Sinokki, J. (2017b). Johdanto. Teoksessa: J. Sinokki (toim.) Rasismi ja filosofia. *Eetos-julkaisuja* 18. Turku: Eetos ry, 11–36.
- Sinokki, J. (2017c). Rasismi ja moraalinen sokeus. Teoksessa: J. Sinokki (toim.) Rasismi ja filosofia. *Eetos-julkaisuja* 18. Turku: Eetos ry, 37–58.
- Simola, A. (2008). *Tervetullut työvoimaksi: Työperäinen maahanmuutto mediassa*. Tampere: Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, journalismin tutkimusyksikkö, julkaisuja, sarja A; 109.
- Sippola, A. (2007). Essays on Human Resource Management Perspectives on Diversity Management. *Acta Wasaensia* 180, *Liiketaloustiede* 75. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Skeggs, B. (2014). Elävä luokka. Suom. L. Lahikainen ja M. Jakonen. Tampere: Vastapaino.
- Skogberg, N., Koponen, P., Lilja, E., Austero, S., Prinkey, T., Castañeda, A. E. (2021). Impact of Covid-19 on the health and wellbeing of persons who migrated to Finland: The MigCOVID Survey 2020–2021. Raportti 8/2021. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Sotkasiira, T. (2021). Maahanmuuttajien arjen turva ja turvattomuus Pohjois-Karjalan maaseutualueilla. Teoksessa: L. Assmuth, V-S. Haverinen, E-K. Prokkola, P. Pöllänen, A. Rannikko ja T. Sotkasiira (toim.) Arjen turvallisuus ja muuttoliikkeet. *Tietolipas* 269. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden seura, 93–123.
- Suojanen, P. (1997). Työkaluna tutkijan persoona. Teoksessa: A. M. Viljanen & M. Lahti (toim.) Kaukaa haettua. Kirjoituksia antropologisesta kenttätystä, Helsinki: Suomen Antropologinen Seura, 149–157.
- Suomi, K. (2015). Valtion liikuntapolitiikan linjauksia 1980–2014. Teoksessa: H. Itkonen & K. Laine (toim.) Liikunta yhteiskunnallisena ilmiönä, 59–76.
- Suopajarvi, T., Koskinen-Koivisto, E., Korjonen-Kuusipuro, K., Hytönen, K-M. & Hämeenaho, P. (2019). Tunteilla on väliä: Tutkijan tunteet etnografisessa tutkimusprosessissa. *Elore* 26(2), 42–67.

- Suurpää, L. (2002). Erilaisuuden hierarkiat: Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Tammelin, T., Näyhä, S., Laitinen, J., Rintamäki, H. & Järvelin, M-J. (2003). Physical activity and social status in adolescence as predictors of physical inactivity in adulthood. *Preventive Medicine* 37, 375–381.
- Tanttu, T. (2017). ”Sitten uskaltaa kertoa omista asioista enemmän” – Maahanmuuttaja-asiakkaiden työvoimaneuvojan käsityksiä luottamuksen rakentamisesta asiointikeskustelussa. *Prologi: puheviestinnän vuosikirja* 13(1), 24–41.
- Telve, K. (2020). Pendelöinnin vaikutus lähisuhteisiin Suomessa työskentelevien virolaismiesten esimerkin mukaan. Teoksessa: R. Alho ja K. Kumer-Haukanömm (toim.) *Liikkuvuus, muuttoliike ja ylijärjetykset Suomen ja Viron välillä*. Siirtolaisinstituutin julkaisuja 28. Turku: Siirtolaisinstituutti, 157–169.
- Thernborn, G. (2014). Eriarvoisuus tappaa. Suom. T. Henttonen. Tampere: Vastapaino.
- Tiihonen, A. (2014). Liikuntakulttuurin käsitteet muuttuvat ja muuttavat. *Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja* 2014:6. Helsinki: Opetus ja kulttuuriministeriö.
- Tiihonen, A. (2013). Liikuntakulttuurin käsitteet muutoksessa. *Liikunta & Tiede* 50(4), 60–65.
- Tiihonen, A. (2002). Ruumista miestä, tarinasta tulkintaa: oikeita miehiä – ja urheilijoita? *Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja* 134. Jyväskylä: LIKES-tutkimuskeskus.
- Tiilikainen, M. (2008). Somalialaiset maahanmuuttajat ja ylijärjetyksen hoito. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 45(1), 74–87.
- Timonen, L. (2015). Moninaisuus – hyvän työyhteisön ominaisuus? Teoksessa: L. Timonen, J. Mäkelä & A-M. Raivio (toim.) *Moninaisuus on hyvän työyhteisön ominaisuus*. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu, 15–23.
- Tuomi, J. & Sarajärvi A. (2017). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi. E-kirja.
- Tilastokeskus (2019). Väestö syntyperän ja taustamaan, iän ja sukupuolen mukaan 1990–2017. Saatavilla verkossa: https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Maahanmuuttajat_ ja_kotoutuminen/ Luettu 19.11.2019.
- Tilastokeskus (2021a). Maahanmuuttajat väestössä. Saatavilla verkossa: <https://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/vieraskieliset.html> Luettu 27.3.2021.
- Tilastokeskus (2021b). Syntymävaltio iän ja sukupuolen mukaan. Saatavilla verkossa: https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vrm_vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rp.px/ Luettu 30.3.2021.
- Torres, S. (2015). Expanding the gerontological imagination on ethnicity: Conceptual and theoretical perspectives. *Ageing and Society* 35(5), 935–960.

- Trux, M-L. (2000). Monimuotoinen työyhteisö. Aukeavatko ovet. Kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä. Helsinki: WSOY.
- Turtiainen, K. (2009). Kertomuksia uuden kynnyksellä – Luottamuksen rakentuminen kiintiöpakolaisten ja viranomaisten välillä. *Janus* 17(4), 329–345.
- Vaarama, M. & Jylhä, M. (2020). Syrjintä pois ja palvelut kuntoon – kohti tietoon perustuvaa ikääntymispolitiikkaa. *Gerontologia* 34(4), 317–322.
- Valtioneuvosto (2018). Valtioneuvoston liikuntapolitiikasta selonteko. SiVM 22/2018 vp - VNS 6/2018. Saatavilla verkossa: <https://www.edilex.fi/mt/sivm20180022> Luettu: 21.5.2021.
- Vanttaja, M., Tähtinen, J., Zacheus, T. & Koski, P. (2017). Liikkumattomuuden jäljillä. *Julkaisuja* 194. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Vartiainen, P. (2019). Filippiiniläisten sairaanhoitajien polut Suomeen: Tutkimus oppimisesta ja työyhteisöintegraatiosta kansainvälisen rekrytoinnin kontekstissa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Vehmas, H. (2012). Mikä suomalaisia liikuttaa? Teoksessa: K. Ilmanen & H. Vehmas (toim.) *Liikunnan areenat. Yhteiskuntatieteellisiä kirjoituksia liikunnasta ja urheilusta. Tutkimuksia* 1/2012. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos, 105–120.
- Vertovec, S. (2001). Transnationalism and identity. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 27(4), 572–582.
- Vuolle, P. (2000). Liikunnan merkitys rakentuu elämänkaarella. Teoksessa: M. Miettinen (toim.) *Haasteena huomisen hyvinvointi – Miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Liikunnan yhteiskunnallinen perustelu II. Tutkimuskatseaus. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja* 124. Jyväskylä: Liikunnan ja kansanterveyden edistämisyhtiö LIKES, 23–46.
- Vuori, J. (2015). Kotouttaminen arjen kansalaisuuden rakentamisena. *Yhteiskuntapolitiikka* 80(4), 395–404.
- Vähemmistövaltuutettu. (2014). Erilaisena arjessa. Selvitys romanien syrjintäkemuksista. *Julkaisusarja* 15. Helsinki: Vähemmistövaltuutettu.
- Välimäki, M. (2020). Poliitiikka. Teoksessa: T. Martikainen & P. Pitkänen (toim.) *Muuttoliikkeiden vuosisata. Julkaisuja* 37. Turku: Siirtolaisinstituutti, 27–35.
- Wacquant, L. (2015). Käytäntö ja valta – avaimia Bourdieun lukemiseen. Teoksessa: M. Pyykkönen ja I. Kauppinen (toim.) *1900-luvun ranskalainen yhteiskuntateoria*. Helsinki. Gaudeamus, 295–314.
- Weiste-Paakkanen A., Lämsä R. & Kuusio H. (toim.) (2018). Suomen romaniväestön osallisuus ja hyvinvointitutkimus. *Raportti* 15/2018. Helsinki: THL.
- Wennman, H., Valkeinen, H. & Seppänen, A. (2020). 9. Elintavat. 9.1 Liikunta. Teoksessa: H. Kuusio, A. Seppänen, S. Jokela, L. Somersalo & E. Lilja (toim.) *Ulkomaalaistaustaisten terveys ja hyvinvointi Suomessa FinMonik-tutkimus 2018–2019*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 135–138.
- Viitasaari, J. (2015). Liikunta-alan korkeakoulutuksen tarveselvitys. Seinäjoen ammattikorkeakoulu.

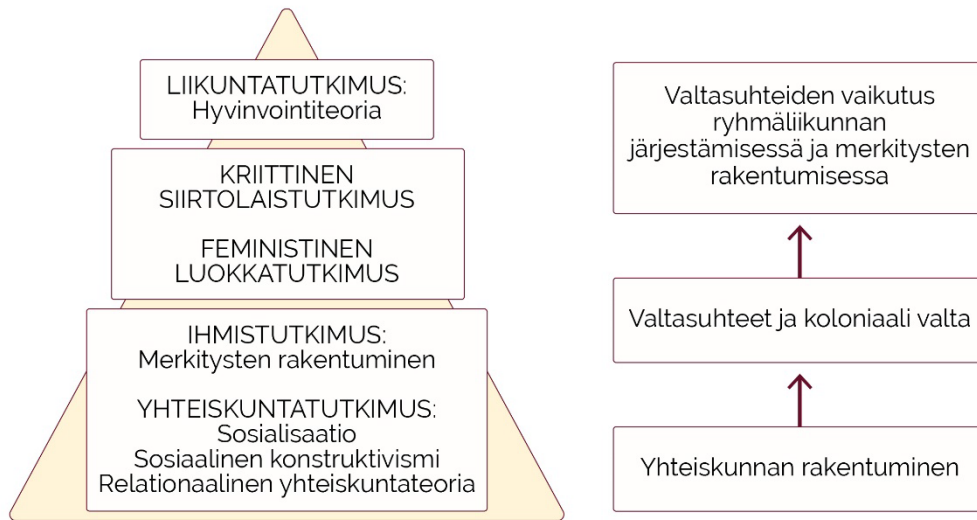
- WHO. (2008). Closing the Gap in a Generation: Health Equity through Action on the Social Determinants of Health. Final Report of the Commission on Social Determinants of Health. Geneva: World Health Organization. Saatavilla verkossa: <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-IER-CSDH-08.1> Luettu: 12.6.2021.
- WHO. (1998). Health Promotion Glossary. Saatavilla verkossa: www.wpro.who.int/hpr/docs/glossary.pdf Luettu: 1.4.2021.
- Wimmer, A. & Glick Schiller, N. (2002). Methodological nationalism and beyond: nation-state building, migration and the social sciences. *Global Networks* 2(4), 301–334.
- Wrede, S. (2010). Suomalainen työelämä, globalisaatio ja vieraat työssä. Teoksessa: S. Wrede & C. Nordberg (toim.) *Vieraita työssä*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 7–23.
- Wrede, S., Nordberg, C. & Forsander, A. (2010). Etnistyyvä eriarvoisuus ja keinot kohti tasa-arvoa. Teoksessa: S. Wrede & C. Nordberg (toim.) *Vieraita työssä*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 274–281.
- www.fimu.org. Pinnalla. Saatavilla verkossa: <https://www.fimu.org/tapahtumat-ja-projektit/pinnalla/> Luettu: 2.4.2022.
- www.tenk.fi/fi/hyva-tieteellinen-kaytanta Saatavilla verkossa: <https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk> Luettu: 25.1.2022.
- Yuval-Davis, N., Wemyss, G. & Cassidy, K. (2019). *Bordering*. Cambridge: Polity Press.
- Zacheus, T. (2010). Liikuntaan ja urheiluun liittyvät merkitykset suomalaisten elämän aikana. *Kasvatus & Aika* 4(2), 55–68.
- Zacheus, T., Koski, P., Rinne, R. & Tähtinen, J. (2012). Maahanmuuttajat ja liikunta. Liikuntasuhteen merkitys kotoutumiseen Suomessa. Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos.
- Zubair, M. & Norris, M. (2015). Perspectives on ageing, later life and ethnicity: ageing research in ethnic minority contexts. *Ageing and Society* 35(5), 897–916.

Lähteenä käytetyt lait ja hallituksen lakiesitykset

- Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta 9.4.1999/493
- Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386.
- Liikuntalaki 21.12.1979/984
- Liikuntalaki 18.12.1998/1054.
- Liikuntalaki 10.4.2015/390.
- Terveystieteiden laitoslaki 30.12.2010/1326
- Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325.
- Hallituksen esitys eduskunnalle liikuntalaiksi. 190/16.10.2014.
- Hallituksen esitys eduskunnalle liikuntalaiksi 236/1997

LIITTEET

LIITE 1 Teorettinen viitekehys

KUVIO 6 Teorettinen viitekehys ja tutkimuksen kontekstin jäsentyminen

LIITE 2 Haastatteluaineistot

TAULUKKO 3 Haastatteluaineisto: liikkujat.

Nr.	Nimi	Haastattelun ajankohta	Haastattelun kesto	Suomessa olon aika haastattelun aikana	Ryhmässä mukana	Vertais-ohjaajana
1	Berit	29.10.2018	00:33:14	2 v.	2 v.	
2.	Carla	05.11.2018	00:34:07	6 v.	1 v.	
3.	Doris	22.01.2019	00:35:41	4,5 v.	2,5 v.	1,5 v.
4.	Ella	05.02.2019 18.06.2021	00:30:06 00:38:33	5 v.	1,5 v.	0,5 v.
5.	Hawo	12.02.2019 30.08.2021	00:47:14 00:41:10	28 v.	5 v.	yli 6 v.
6.	Faro	05.03.2019	00:35:55	4 v.	0,5 v.	
7.	Gina	05.03.2019	yhdessä Faron kanssa	2 v.	2 v.	
8.	Iwa	05.03.2019	00:26:37	10 v.	3 v.	
9.	Jana	05.03.2019	yhdessä Iwan kanssa	26 v.	3 v.	
10.	Tina	09.03.2019	00:44:33	1,5 v.	1 v.	
11.	Karen	18.03.2019	00:30:05	6 v.	3 v.	
12.	Layla	18.03.2019	Yhdessä Karenin kanssa	26 v.	5 v.	
13.	Mary	15.04.2019	00:34:16	13 v.	3 v.	
14.	Olivia	30.04.2019	00:39:03	7 v.	2 v.	
15.	Raquel	17.06.2021	00:53:19	12 v.	2 v.	1 v.
16.	Paola	17.06.2021	yhdessä Rauelin kanssa	13 v.	2 v.	1 v.
17.	Sally	18.06.2021	00:43:23	9 v.	2,5 v.	1 v.
19.	Ylva	02.11.2021	00:43:17	22 v.	1,5 v.	

TAULUKKO 4 Haastatteluaineisto: ohjaajat ja koordinaattorit.

Nr.	Nimi	Haastattelun ajankohta	Haastattelun kesto	Rooli
1.	Anna	18.06.2018 18.06.2021 03.12.2020 08.07.2021	02:19:17 00:23:00 00:13:54 00:37:05	ohjaaja
2.	Martina	30.06.2021	02:07:59	ohjaaja
3.	Ulla	04.01.2019 14.06.2021	02:04:59 01:33:41	koordinaattori
4.	Venla	22.02.2019	01:59:12	koordinaattori

LIITE 3 Haastattelujen teemat

Haastatteluteemoja

Liikkujat:

Aloitus

- miten on tullut tälle tunnille
- miten tämä tunti sopii sun arkeen
- onko Anna tunti ainut vai osallistut johonkin
- kuka järjestää tämän tunnin

Motiivi ja merkitykset

- miksi tulet tunnille
- onko motivaatiosta puutetta, jos niin miksi
- hyvät ja huonot kokemukset ryhmästä ja yleisesti
- mitä liikkuminen/ tunnilla käyminen on tuonut,
- onko haittaa, että käyt tunnilla

Mitä liikunta tarkoittaa sulle/ mitä liikunta on

- mitä teet arjessa

Ohjaaja

- Minkälaisen ohjaajan tunnilla haluat käydä
- Ohjaajan ammattitaito, mikä on ohjaajassa tärkeä

Kasvu ympäristö ja liikuntapaikat

- Varhaislapsuuden liikunnallinen aktiivisuus ja lapsuuden fyysinen ympäristö
- Liikunta sun kotimaassa, miten siitä puhuttiin
- Ketkä ovat ne ihmiset, joiden kanssa olit kotimaassa tekemisissä

Vanhemmat, perhe

- Liikkuivatko vanhemmat
- Yhdessä liikkuminen

Sisarukset

- Oleminen/ Liikkuivatko sisarukset?
- Liikuitteko yhdessä tai samassa lajissa? Isosisarusten esimerkki

Koulu

- Minkälaiset muistot koululiikunnasta, liikunnanopettajien rooli
- Liikunta koulussa, mitä se oli

Nyky aika/ tämänhetkinen perhe

- mitä teette nyt yhdessä, mitä arkeen kuuluu
- **Puoliso** harrastuksen motivoijana/ kriteisijana

Taustatiedot:

- Suomessa asuttu aika ja muuttosyyt,
- Ikä, perheen koko, koulutus, töissä?
- Identifioituminen

Koordinaattorit/ ohjaajat

Oma tausta

- koulutus ja työkokemus
- työkuva, työsuhteen luonne (vakituinen, määräaikainen, kokopäiväinen vai osa-aikainen)
- miten tulit tähän työhön
- miksi haluat/halusit juuri tässä olla töissä

Toiminnan tausta

- Mistä työ alkoi
- Miksi se aloitettiin

Toiminta nyt

- onnistumiset, mistä ilot
- haasteet, huolet
- miten liikkujien ääni kuuluu

Suhde organisaatioon

- mitä pidät tärkeänä ulkomaalaistaustaisten ihmisten liikunnan organisoimisessa
- mitä odotat liikuntapalveluilta
- mitä liikuntapalvelut odottavat hankkeelta
- miten hanketoiminta nivoutuu organisaatioon
- minkälainen on hankkeen/ organisaation toimintakulttuuri, yhtäläisyyksiä, eroavaisuuksia?
- minkälaista vuorovaikutusta on hankkeen ohjaajilla ja liikuntapalveluiden ohjaajilla

Tulevaisuus

- jos saat itse päättää, mihin suuntaan hankkeena aloitetun toiminnan pitäisi mennä
- mihin suuntaan se nyt menee
- miten toiminnan käy, jos OKM rahoitus loppuu
- **Ohjaaja** (myös oma suhde liikuntaan)
- Mitä liikunta sinulle on
- Kerro, mitä sulle tule mieleen, kun ajattelet liikuntaa,
- Missä liikut itse, kun olet vapaalla
- Milloin ja miten aloitit liikunnan

Ohjaaminen

- miten päädyit ohjaamaan monikulttuurista ryhmää
- hakeuduitko itse työskentelemään ulkomaalaistaustaisten pariin.
- mikä on sulle tärkeä, kun ohjaat tätä ryhmää
- oletko ohjannut vain yhden kieliryhmän ryhmää, minkälaista eroa siinä näet
- mikä tuntuu haastavalta
- mistä tukea ammattitaitoon
- kontakti muiden ohjaajien kanssa

LIITE 4 Tiedote tutkittaville

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedote tutkittavalle

Olen Jyväskylän yliopiston Liikuntatieteellisen tiedekunnan tohtori-opiskelija ja teen väitöskirja-tutkimusta monikulttuurisesta liikunnasta.

Mitä tutkin

Tutkin liikkujien ja ohjaajien kokemuksia ja toimintatapoja monikulttuurisessa ryhmäliikunnassa. Tutkimuksessa pyrin selvittämään tapaa toimia ja käyttäytyä ohjatussa liikuntatoiminnassa jokaisen omista lähtökohdista käsin. Tutkimuksessani korostan tutkittavan asemaa oman elämänsä parhaimpana asiantuntijana, enkä tutkijana arvota tutkittavien tekemiä valintoja. Suomeen muuttaneiden henkilöiden sekä heidän kanssaan työskentelevien ohjaajien näkökulmia liikuntatoiminnassa on tutkittu vähän, ja siksi haluan tutkimuksellani tuoda lisää ymmärrystä kohtaamisista ohjatussa liikunnassa. Tutkimuksestani julkaistaan tutkimusraportti sekä artikkeleita.

Olen tutkimuksessani kiinnostunut seuraavista kysymyksistä:

- Mikä on tärkeää **maahan muuttaneelle henkilölle** ohjatussa liikunnassa? Millainen liikunnallinen kokemus on positiivista ja millainen koetaan negatiivisena?
- Mikä **ohjaajalle** on maahanmuuttajataustaisen liikkujan ja ohjaajan kohtaamisissa tärkeää?
- Miten ohjaajat määrittelevät kulttuurisensitiivisyyden? Miten kulttuurisensitiivisyys näkyy monikulttuurisessa liikuntatoiminnassa, maahanmuuttajien ja ohjaajan kohtaamisissa?

Tutkimuksen kohderyhmä

Tutkimukseni koskee sellaista ohjattua liikuntatoimintaa, jossa liikkujat edustavat monia eri kansallisuuksia. Kohderyhmänäni ovat

- Suomeen muuttaneet aikuiset henkilöt, jotka ovat asuneet Suomessa vielä vähän aikaa ja osallistuvat ohjattuun liikuntatoimintaan sekä
- monikulttuurista liikuntaryhmää ohjaavat liikunnanohjaajat, jotka ovat saaneet koulutuksensa Suomessa.

Tutkimusaineiston kerääminen

Käytän tutkimuksessa etnografista tutkimusotetta. Kerään aineistoni osallistuvan havainnoinnin ja syvähaastattelujen avulla kenttätyöjakson aikana. Seuraan ja kirjaan ylös havaintoja syksyn 2017 ja kevään 2018 aikana sekä ohjatussa liikuntatoiminnassa että siihen liittyvissä fyysisissä ympäristöissä ennen ja jälkeen liikuntatunnin. Syvähaastattelujen avulla täydennän, täsmennän ja varmistan havaintojani.

Tutkimuksen suorittamisen etiikka

Suoritan tutkimukseni hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. Tämä tarkoittaa seuraavaa:

- Liikuntaryhmän seuraamiselle on toiminnan järjestäjän lupa.
- Tutkittavien anonymiteetti taataan tutkimuksen teon joka vaiheessa, eivätkä yksittäiset henkilöt siten ole tunnistettavissa lopullisesta tutkimusraportista.
- Tutkittavat ymmärtävät, mihin he ovat osallistumassa ja osallistuvat vapaaehtoisesti.
- Tutkittavan on oikeus olla osallistumatta tai yksittäisissä tilanteissa vastaamatta.

Lisätietoja

Eva Rönkkö, liikunnanopettaja, tohtoriopiskelija, Jyväskylän yliopisto, puhelin: 040 5013599, sähköposti: eva.ronkko@elakelaiset.fi

LIITE 5 Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Annan suostumukseni sille, että tutkija Eva Rönkkö väitöskirjatutkimuksessaan ”Kulttuurisia merkityksiä liikkujien ja ohjaajien kohtaamisissa – Onnistumisen edellytykset monikulttuurisessa liikunnassa”

- saa havainnoita liikunnallista toimintaa
 - ohjatussa liikuntatuokiossa
 - pukuhuoneessa
 - muissa fyysisissä ympäristöissä
- saa nauhoittaa keskusteluja
- saa käyttää keräämäänsä minua koskeva aineistoa tutkimuksessaan
- saa arkistoida minua koskevaa tietoa anonyymisti Tampereen yliopiston Tietoarkistoon
- Osallistun tutkimukseen vapaaehtoisesti.

Toiveitani:

Vantaalla: _____ kuun _____ päivänä 2019

Allekirjoitus

Nimenselvennys

LIITE 6 Suostumus haastatteluaineiston käyttämisestä

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Annan suostumukseni sille, että tutkija Eva Rönkkö väitöskirjatutkimuksessaan ”Kulttuurisia merkityksiä liikkujien ja ohjaajien kohtaamisissa – Onnistumisen edellytykset monikulttuurisessa liikunnassa”

- saa käyttää haastattelemalla keräämäänsä minua koskeva aineistoa tutkimuksessaan.
- saa arkistoida minua koskevaa tietoa anonymisti Tampereen yliopiston Tietoarkistoon.
- Osallistun tutkimukseen vapaaehtoisesti.

Toiveitani:

Vantaalla: _____ kuun _____ päivänä 2019

Allekirjoitus

Nimenselvennys: _____

Syntymäaika: _____

Puhelinnumero: _____

Sähköpostiosoite: _____